Α/3 74

ΛΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ

ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ
ΛΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Αρ. 26

Δωρεά Χρυσοστόμου
Ιωάννου Δ. Βουτσά
τῇ Δ΄ τάξει Ημιτελείων

ΜΕΣΗ ΠΑΝΔΗΜΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1878

Α/3 Αρ. 26 415

Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗ

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΛΟΓΩΝ

(ἀπὸ τῆς 8 Ἰουνίου 1853 μέχρι τῆς 22 Μαΐου 1861),

ΜΕΤΑ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΩΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, ΤΗι Α΄ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1863.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

(Παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς ἀριθ. 420).

1863.

ΤΗ

ΝΕΟΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ,

ΤΑΙΣ

ΧΡΥΣΑΙΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΕΛΠΙΣΙ,

Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ.

ΑΓΓΕΛΙΑ

Διαμένων ἀργὸς ἐν Ἀθήναις μετὰ τὴν ἐκ τῆς γυμνασιαρχίας Ναυπλίας ἀπὸ τῆς 5 Μαΐου 1862 παραίτησίν μου, ἀπεφάσισα νὰ ἐκδώσω μετὰ Προλεγομένων Συνέχειαν τῶν λόγων μου ἀπὸ τῆς 8 Ἰουνίου 1853 μέχρι τῆς 22 Μαΐου 1861.

Ἡ μὲν κατὰ τὸ 1852 ἔκδοσις αὐτῶν περιελάμβανε 13 Λόγους μετὰ προλεγομένων περὶ Συνθέσεως· ἡ δὲ παροῦσα περιλαμβάνει 8 ἔτι ἄλλους μεταγενεστέρους· καὶ πρόσετι 2 Διατριβὰς ἀνωνύμως πρότερον ἐκδοθείσας, τὴν μὲν τὴν 22 φεβρουαρίου 1855 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν, « *Νύξις ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς Καταστάσεως τῶν Διδασκόντων*»· τὴν δὲ, τὴν 23 φεβρουαρίου 1861 ἐπιγραφομένην, « *Οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους ὀλιγωρούμενοι.* »

Τὰ συνοδεύοντα τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν *Προλεγόμενα* εἰσάγουσι συντόμως εἰς τοὺς ἐκδιδομένους λόγους· δικαιολογοῦσιν, ὡς νομίζω, διαφωνίαν τινὰ τῶν νεωτέρων πρὸς τὸν ἡμέτερον Ἀριστοτέλην περὶ τὸν ὁρισμὸν τοῦ *Ἐπιδεικτικοῦ* γένους, ὑφ' ὃ ὑπάγονται οἱ *Πανηγυρικοὶ* καὶ *Ἐπιτάφιοι*· ὑποδεικνύουσι διὰ παραδειγμάτων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος τὴν σύνθεσιν αὐτῶν· καὶ τέλος καταλήγουσιν εἰς προχείρους τινὰς προτάσεις, ὅσας καλὸν νομίζω συνταγματικῶς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους νὰ καθιερωθῶσιν ὑπὸ τῆς ἤδη εὐτυχῶς συγκροτηθείσης Β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνελεύσεως. Τέλος δὲ θέλουσιν ἀπαντηθῆ ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ ὀλίγαι λέξεις πρὸς διασάφησιν παρεξηγήσεώς τινος. Τὸ πρὸς τὸ δημόσιον σέβας μοὶ ἐπέβαλλε τὸ καθῆκον τοῦτο.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἔχουσι προσέτι ἐνδιαφέρον τι· ἐν γένει μὲν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, διότι ἐν τοῖς Πανηγυρικοῖς καὶ Ἐπιταφίοις ἐλάμβανον μὲν ἀφορμὴν ἑκάστοτε τὸ προκείμενον τῆς ἡμέρας θέμα, ἀλλ' ὡς τελικὸν σκοπὸν εἶχον πάντοτε τὸ ἔθνος, πάντοτε τὸ ἰδανικὸν μέγα ἔθνος τῆς Πανελληνίου Ἑλληνικῆς φυλῆς. Τὸ αὐτὸ ἐγίνετο καὶ ἐν τοῖς Γυμνασιακοῖς λόγοις.

Ἰδίως δὲ ἐνδιαφέρουσιν ὑπὲρ τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Παιδείας, ὑπὲρ τοῦ Κλήρου καὶ τῶν Διδασκόντων καὶ τῆς νεολαίας οὐ μόνον οἱ ἐπιδεικτικοί, ἀλλὰ καὶ ἰδίως οἱ Γυμνασιακοὶ λόγοι· διότι θρησκεία καὶ παιδεία, ὡς μάλιστα ἔλεγον ῥητότερον καὶ τὸ 1847 ἐν τῷ Πανηγυρικῷ τῆς 25 Μαρτίου, εἰσὶ τὰ δύο συστατικώτατα καὶ συνεκτικώτατα τοῦ ἔθνους ἡμῶν στοιχεῖα.

Ἰδιαίτατα δὲ θέλουσιν ἐφελκύσει τὴν περιέργειαν καὶ συνδρομὴν τῶν ΚΚ. Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων αἱ ἀνωτέρω μνη-

μονευθεῖσαι δύο Διατριβαί· διότι αὗται μάλιστα ἔδωκαν ἀφορμὴν νὰ μεταῤῥυθμισθῇ ἐπὶ τὸ νομιμώτερον ἡ γλίσχρα αὐτῶν μισθοδοσία ἀπ' ἀρχῆς τοῦ 1858 ἔτους, καὶ νὰ μὴ ἀποκλεισθῶσι μόνοι οὗτοι ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου περὶ συντάξεως τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων χνβ' τῆς 3 Αὐγούστου 1861 Νόμου.

Ἡ εὐμένεια τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ ἡ ἐπιεικὴς τοῦ περιοδικοῦ τύπου κρίσις ὑπὲρ τῶν λόγων τούτων, ἐνεθάῤῥυνον ἔτι μᾶλλον τὰς πανελληνίους ἡμῶν τάσεις, τὸ γλυκύτερον τῆς φαντασίας ὄνειρον, καὶ τὸ θελκτικώτερον τῆς καρδίας γοήτευμα παντὸς ἀληθοῦς Ἕλληνος.

Τὸ βιβλίον τοῦτο προσφωνεῖται, «*Τῇ νεολαίᾳ τῆς Παν-ελληνίου Ἑλλάδος, ταῖς χρησταῖς τῆς Πατρίδος ἐλπίσι*»· διότι παρὰ τῶν νέων μάλιστα προσδοκῶμεν αἰσιώτερον τῆς πατρίδος μέλλον· περὶ τὴν νεολαίαν τὸ πλεῖστον οἱ λόγοι ἡμῶν στρέφονται· ὑπὲρ τῆς νεολαίας τὸν βίον ἡμῶν κατηναλώσαμεν.

Ἀδυνατῶν ἰδίαις δαπάναις νὰ ἐκδώσω τὸ ἀναγγελλόμενον βιβλίον, ἐπικαλοῦμαι τὴν συνδρομὴν τῶν φιλομούσων ὁμογενῶν. Ἰδίως δὲ τὴν τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν Κλήρου, τὴν τῶν πρώτην φίλων καὶ συναδέλφων μου Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, καὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ ὀργώσης φιλομαθοῦς ἡμῶν νεολαίας.

Τιμᾶται τὸ βιβλίον δραχ. 3, 50. Οἱ δὲ Κύριοι συνδρομηταί, καταγραφόμενοι ἐν τῇ παρούσῃ ἀγγελίᾳ, παρακαλοῦνται ἐγκαίρως νὰ τὴν ἐπιστρέψωσιν, ἵνα ἐν τέλει τοῦ βιβλίου, ὑπὸ τὰ πιστήρια ἤδη εὑρισκομένου, τυπωθῶσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν, εὐκρινῶς γεγραμμένα.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 10 Ἰανουαρίου 1863.

Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

Ἀναγκασθεὶς ὀλίγον τι μετὰ τὰ Ναυπλιακὰ, δι' οὓς παρακατιὼν θέλω δηλώσει λόγους, νὰ παραιτηθῶ, ἐπὶ τῆς πεπτωκυίας ἐξουσίας, ἀπὸ τῆς 5 Μαΐου 1862 τῆς γυμνασιαρχίας Ναυπλίας, ἀφ' οὗ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἀδιαλείπτως διετέλεσα ὑπηρετῶν τὴν πατρίδα, ἐπανῆλθον εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ἰδιωτεύων δὲ, ἵνα ἀποφύγω ἐν Ἀθήναις τὴν ἀηδίαν τῆς ἀργίας, ἀπεφάσισα ν' ἀσχοληθῶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν παρόντων λόγων.

Ἡ τῷ 1852 γενομένη ἔκδοσις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν, «*Οἱ Σωζόμενοι Λόγοι μετὰ Προλεγομένων περὶ Συνθέσεως*,» περιεῖχε μετὰ τῶν Περὶ Συνθέσεως Προλεγομένων μόνον δέκα τρεῖς Λόγους· ἀλλὰ διὰ τῆς παρούσης ἐκδίδονται ὀκτὼ ἄλλοι μεταγενέστεροι, καὶ δύο Διατριβαὶ ἀνωνύμως ἐκδοθεῖσαι, ἡ μὲν τῇ 22 Φεβρουαρίου 1855 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν, «*Νύξις ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῶν Διδασκόντων*»· ἡ δὲ, τῇ 23 Φεβρουαρίου 1861 ἐπιγραφομένη, «*Οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους ὀλιγωρούμενοι*».

Ἐπιγράφονται δὲ οἱ τῆς παρούσης ἐκδόσεως, ὡς συνέχεια τῶν προτέρων, «Συνέχεια Λόγων (ἀπὸ τῆς 8 Ἰουνίου 1853 μέχρι τῆς 22 Μαΐου 1861) Μετὰ Προλεγομένων». Σημειοῦνται δὲ, πρὸς εὐκολίαν τῶν παραπομπῶν, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν δύο Διατριβῶν, κατὰ σειρὰν ἀριθμητικὴν διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ Α΄—Ι΄, τὰ δὲ ἐδάφια αὐτῶν διὰ τῶν ἀραβικῶν χαρακτήρων. Χρονολογεῖται δὲ ὁ μὲν πρῶτος λόγος ἀπὸ τῆς 8 Ἰουνίου 1853, ὁ δὲ τελευταῖος ἀπὸ τῆς 22 Μαΐου 1861, οἱ δὲ ἄλλοι κατὰ τὸν μεταξὺ χρόνον, ὡς ἕκαστος ἐξεφωνεῖτο.

Προσφωνεῖται δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο, «Τῇ Νεολαίᾳ τῆς Πανελληνίου Ἑλλάδος, ταῖς χρησταῖς τῆς Πατρίδος ἐλπίσι·» διότι παρὰ τῆς χρηστῆς νεολαίας μάλιστα ἀναμένομεν αἰσιώτερον τῆς Πατρίδος μέλλον· περὶ τὴν νεολαίαν τὸ πλεῖστον στρέφονται οἱ ἡμέτεροι λόγοι· καὶ ὑπὲρ τῆς νεολαίας κατηναλώσαμεν ὅλον ἡμῶν τὸν βίον.

Ἅπαντες οἱ λόγοι οὗτοι, καὶ οἱ ἐκδοθέντες τῷ 1852, καὶ οἱ νῦν ἐκδιδόμενοι 8, παρὰ τὰς δύο διατριβὰς, κατ' εἶδος θεωρούμενοι, ὑπάγονται, κατὰ τοὺς τεχνογράφους, ὑπὸ δύο γενικὰ τῆς ῥη-

τορικῆς γένη, τὸ μὲν τοῦ ἐπιδεικτικοῦ, ὑφ' ὃ ὑπάγονται οἱ *Πανηγυρικοὶ* καὶ *ἐπιτάφιοι* λόγοι· τὸ δὲ τοῦ κατὰ τοὺς νεωτέρους (ἰδ. ἡμετέρ. ῥητορ. § 143—) *Ἀκαδημαϊκοῦ*.

Ὁ πρῶτος θεμελιωτὴς τῶν κανόνων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας περὶ τὴν ῥητορικὴν, ὁ δαιμόνιος Ἀριστοτέλης, διαιρέσας εἰς τρία γένη τοὺς ῥητορικοὺς λόγους, εἰς *Συμβουλευτικὸν*, εἰς *Δικανικὸν* καὶ εἰς *Ἐπιδεικτικὸν*, καὶ ὁρίσας τοῦ μὲν πρώτου ἀκροατὴν μὲν τὸν ἐκκλησιαζόμενον (τὸν συνερχόμενον νὰ συμβουλευθῇ), χρόνον δὲ, τὸ μέλλον, τέλος δὲ, τὸ συμφέρον ἢ βλαβερόν· τοῦ δὲ δευτέρου, τοῦ Δικανικοῦ, ἀκροατὴν μὲν, τὸν κριτὴν, χρόνον δὲ τὸ παρελθὸν, τέλος δὲ, τὸν δίκαιον ἢ ἄδικον· τοῦ δὲ τρίτου, τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ, ἀκροατὴν μὲν τὸν *θεωρὸν* (κρίνοντα περὶ τῆς δυνάμεως τῶν λεγομένων), χρόνον δὲ κυριώτατον τὸν παρόντα (διότι μεταχειρίζονται πολλάκις καὶ τὰ γενόμενα ἀναμιμνήσκοντες, καὶ τὰ μέλλοντα προεικάζοντες), παραδέχεται αὐτοῦ τέλος τὸ *καλὸν* ἢ *αἰσχρὸν*, ἑπομένως δὲ τὸν *ἔπαινον* ἢ *ψόγον* ὡς εἴδη αὐτοῦ. «Ἐπιδεικτικοῦ δὲ τὸ μὲν ἔπαινος, τὸ δὲ *ψόγος* (Ἀριστ. ῥητορ. Α', γ', § ά)· » καὶ, «Τοῖς δὲ ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν (Αὐτ. ῥητ, Α', γ', § δ')·» Τελικὰ λοιπὸν κεφάλαια τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ εἶναι τὸ *καλὸν* ἢ τὸ *αἰσχρὸν*, καὶ ἔργα ἢ σκοπὸς τοῦ ἐπιδεικτικοῦ ῥήτορος, ὁ *ἔπαινος* ἢ ὁ *ψόγος*.

Καὶ οἱ Λατῖνοι, ὁτὲ μὲν μιμούμενοι, ὁτὲ δὲ ἀντιγράφοντες τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, παρεδέχθησαν τὸν ὁρισμὸν τοῦτον. Ὅθεν ὁ μὲν Κικέρων (De Orat. Liber. I. § 141) λέγει, Esse etiam genus tertium, quod in *laudandis* aut *vituperandis* hominibus poneretur — », δηλαδὴ, ὑπάρχει καὶ τρίτον (παρὰ τὸ συμβουλευτικὸν καὶ δικανικὸν) γένος ῥητορικοῦ λόγου μεταχειριζόμενον πρὸς *ἔπαινον* τῶν *καλῶν* ἢ *ψόγον* τῶν *κακῶν*. Ὁ δὲ Κυϊντιλιανὸς, Ac potissimum incipiam ab ea, quae constat *laude* ac *vituperatione* (Inst. Orator. III, 7) »— ἤτοι μᾶλλον ἄρξομαι ἀπὸ τούτου, ὅπερ ἐξ *ἐπαίνου* ἢ *ψόγου* συνέστηκεν.

Ὁ ἔπαινος βεβαίως φαίνεται φυσικόν τι καθῆκον τοῦ ἐπιδεικτικοῦ ῥήτορος· ἀλλ' ὁ ψόγος! Μήπως ἐπὶ τῶν πανηγύρεων ἢ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐνταφιασμῶν ὁ ἐκλεκτὸς, ὁ ὡς διαπρεπὴς νομιζόμενος κατά τε τὴν ἱκανότητα καὶ τὸ ἀξίωμα, καὶ ὑπὸ τῆς πόλεως προσκαλούμενος νὰ ὁμιλήσῃ ῥήτωρ, προσκαλεῖται νὰ κατηγορήσῃ ἢ νὰ ψέξῃ ἀπὸ πρῶ βήματος; Ἀπ' ἐναντίας προσκαλεῖται νὰ εἴπῃ τὸν πρέποντα ἔπαινον. «Ἐπειδὰν δὲ κρύψωσι γῇ, ἀνὴρ ἠρημένος ὑπὸ τῆς πόλεως, ὃς ἂν γνώμῃ τε δοκῇ μὴ ἀξύ-

νετος εἶναι, καὶ ἀξιώματι προήκη, λέγει ἐπ' αὐτοῖς ἔπαινον τὸν πρέποντα (Θουκ. Β', λδ'). »

Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον αὔξει τὸ ἄπορον τοῦτο μέχρι τοῦ δυσκαταλήπτου, ὅτι τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἀριστοτελικοῦ ὁρισμοῦ, ὁ ψόγος, φαίνεται ὡς παρέλκον, ἢ καὶ ἀντιφατικὸν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ἐπιδεικτικοῦ ῥήτορος, ὅσῳ καὶ οἱ νεώτεροι μεταῤῥυθμίσαντες τὸν ὁρισμὸν, ἀφῆρεσαν τοῦτο. Διὰ τοῦτο τινὲς μὲν τῶν νεωτέρων ὁρίζουσι τὸν Πανηγυρικὸν, « λόγον δημόσιον πρὸς ἔπαινόν τινος (Ἰδ. Encycl. desgens du Monde tom. 19, p. 152, καὶ Bescher. ἐν λέξει). » Ὁ δὲ Batteux, λόγον περιέχοντα ὅ,τι δύναται νὰ τιμήσῃ καὶ εὐαρεστήσῃ τὸν ἐπαινούμενον (Princ. de Lit. Tom. IV, p. 16). Ὁ δὲ Δριοῦς, ὀρθότερον, λέγει, ὅτι Πανηγυρικὸς ἐν γένει εἶναι ἐγκώμιον εἰς πρόσωπον, οὗ αἱ πράξεις καὶ αἱ ἀρεταὶ προτίθενται ὡς ἀκολουθητέον παράδειγμα (Cours de Lit. Tom. II, p. 263).

Δὲν δυνάμεθα δὲ τὴν διαφωνίαν ταύτην ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν περισσοτέραν ἢ ὀλιγωτέραν παῤῥησίαν ἢ ἀῤῥοφροσύνην τῶν ἀρχαίων πρὸς τοὺς νεωτέρους· διότι εἶναι μὲν βέβαιον, ὅσον μάλιστα ἐκ τοῦ Ὁμήρου, ἐκ τῶν τραγικῶν Ποιητῶν καὶ ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐξάγεται, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον περισσοτέραν ἐλευθερίαν ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους συνδιαλέξεσι νὰ λοιδορῶνται καὶ ἀπρεπεστέρους λόγους ἢ χλευασμοὺς κατ' ἀλλήλων νὰ μεταχειρίζωνται, καὶ προσέτι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς δικαστηρίοις (Ἰδ. Δημοσθ. περὶ στεφ. § 68—, ἔκδ. Ν. Δούκ.)· ὁ δὲ νεώτερος ἀπεναντίας πολιτισμὸς, τὰ ἡμερώτερα ἤθη, πρὸ πάντων δὲ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, τὸ πρὸς τοῖς ἄλλοις παραγγέλλον, «εὐλογεῖτε, καὶ μὴ καταρᾶσθε (Παύλ. ῥωμ. ΙΒ', 14), » ἐτροποποίησαν μεγάλως τὰ σημερινὰ ἤθη, καὶ ἑπομένως εἰσὶν οἱ νεώτεροι μετριοπαθέστεροι εἰς τὰς ὁρμὰς, εὐπρεπέστεροι εἰς τὰς ἐκφράσεις, καὶ εὐγενέστεροι εἰς τοὺς τρόπους· μάλιστα ἡ σημερινὴ εὐπρέπεια δὲν ἤθελεν ἀνεχθῆ οὐ μόνον νὰ μὴ κατηγορῆται ἀπὸ τοῦ πανηγυρικοῦ βήματος οὔτε αὐτὸς ὁ Βούσιρις τοῦ Πολυκράτους, ἀλλὰ χάριν αἰδοῦς οὐδ' αὐτὴ ἡ Ἑλένη τοῦ Μενελάου ὑπὸ τοῦ Γοργίου διαῤῥήδην νὰ ἐπαινῆται διὰ τὰ φυσικά της κάλλη. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι τὴν διαφωνίαν τῶν νεωτέρων πρὸς τὸν φαινόμενον ἀντιφατικὸν ἢ παρέλκοντα ἀριστοτελικὸν ὁρισμὸν, Ὅτι ἔργον τοῦ ἐπιδεικτικοῦ ῥήτορος εἶναι ὁ ἔπαινος ἢ ὁ ψόγος· διότι ἀπρεπὲς φαίνεται, δὲν εἶναι ἀνεκτὸν, ἐν δημοσίᾳ συναθροίσει, μάλιστα πανηγυρικῇ, ἀνὴρ σεβάσμιος ἀπὸ τοῦ βήματος νὰ ψέγῃ κατὰ

πρόσωπον ὀνομαστὶ ζῶντα ἄνθρωπον, εἰ καὶ ἐκ τῶν χειρίστων, ὡς εἰ παρίστατο κατήγορος αὐτοῦ ἐν Κακουργιοδικείῳ. Ὑπάρχει δὲ καὶ περὶ εὐφημίας ἢ εὐλογίας ἀρχαῖον παράγγελμα· « φυλάττου δὲ καὶ τὰς αἰσχρὰς πράξεις μὴ αἰσχροῖς ὀνόμασι λέγειν, ἵνα μὴ διαβάλῃς τὸ ἦθος, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα αἰνιγματωδῶς ἑρμηνεύειν, καὶ ἑτέρων πραγμάτων ὀνόμασι χρώμενος δηλοῦν τὸ πρᾶγμα » (Ἀριστοτ. ῥητ. Ἀλεξ. λέ, 8).

Ἀλλὰ τὰ ἑξῆς λύουσι, νομίζομεν, τὸ ἄπορον τοῦτο, καὶ συμβιβάζουσι τοὺς νεωτέρους πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην. ά) Ὁ ἐπαινῶν, χάριν παραδείγματος, τὴν εὐσέβειαν, τὴν ἀρετήν, τὴν ἀνδρίαν, τὴν σωφροσύνην, τοὺς Ἕλληνας ἀπέναντι τῶν Βαρβάρων, τοὺς Ἀθηναίους ἀπέναντι τῶν Λακεδαιμονίων, πράττει τοῦτο ἢ ἐπαινῶν τὰ προκείμενα αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἢ ἀντιπαραβάλλων τοῖς ἀντιθέτοις, ὅτε φύσει φέρεται πρὸς τὸν ψόγον τῶν ἀντικειμένων, δηλαδὴ τῆς ἀσεβείας, τῆς κακίας, τῆς δειλίας, τῆς ἀκολασίας, τῶν Βαρβάρων, τῶν Λακεδαιμονίων· διὰ τοῦτο ἐν τῇ ῥητορικῇ τὰ *Ἀντικείμενά* εἰσιν οὐ μόνον οὐσιώδης ἐκ τῶν κοινῶν τόπος, ἀλλὰ καὶ ἰδίως ἐν τῷ πλατυσμῷ εὔχρηστος ὡς ἀποδεικτικὸς καὶ ἐλεγκτικός (Ἰδ. ἡμετέρ. ῥητορικῆς σελ. 35 καὶ 86). Αὐτὸ τοῦτο δὲ ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους· « Ἐπεὶ ἅπαντες καὶ ἐπαινοῦντες καὶ ψέγοντες . . . οὐ μόνον τὰ *εἰρημένα δεικνύναι* πειρῶνται, ἀλλὰ καὶ ὅτι μέγα ἢ μικρὸν ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ καλὸν, ἢ τὸ καλὸν ἢ τὸ αἰσχρὸν, ἢ τὸ δίκαιον ἢ τὸ ἄδικον, ἢ *καθ' αὑτὰ λέγοντες, ἢ πρὸς ἄλληλα ἀντιπαραβάλλοντες* (ῥητορ. Α', γ', γ').» Λοιπὸν, « Πράττε καὶ ἐπαίνει τὸ καλὸν, διότι ὠφελεῖ ὑλικῶς ἢ ἠθικῶς, καὶ φεῦγε καὶ ψέγε τὸ κακὸν, διότι βλάπτει (ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθὸν), ἐκ τοῦ συμβουλευτικοῦ μεταφερόμενος εἰς τὸ ἐπιδεικτικὸν, ἀποτελεῖ τὸν ἀριστοτελικὸν ἔπαινον ἢ ψόγον· ὅπερ ἀκίνδυνον, διότι δὲν προσβάλλει ὡρισμένα ἢ παρόντα ζῶντα πρόσωπα. β') Τὰ ἤθη τῶν ἀρχαίων καὶ τὸ εἶδος τῆς (δημοκρατικῆς) πολιτείας ἀπήλλαττον τοὺς ἀρχαίους τοῦ δυσαρέστου ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἀτομισμοῦ, ζητοῦντος τὸν ἐνοποιὸν μοναρμὸν, τὸ ὑπάγειν πάντα ὑπὸ τὸ Κύριον ὄνομα ἑνός τινος στρατηγοῦ, ἑνὸς πολιτικοῦ, ἑνὸς ἀρχηγοῦ, ἑνὸς μονάρχου, καί τοι πολλάκις οὐ μεταστχόντος τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἀποβρόφᾶν εἰς ἑαυτὸν ἁπάντων τὰς ἐκδουλεύσεις, καὶ στέφειν μόνην τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν διὰ τῶν δαφνῶν, ἃς οὐ μόνος ὁ ἀρχηγὸς, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων συναγωνιστῶν, μεθ' ἅπαντος τοῦ ἔθνους ἔδρεψε. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι ἐν δημοσίοις ἀγῶσιν ἢ ἐπαίνοις ἐξεφράζοντο ἀφηρημένως καὶ περι-

λειπτικῶς ἄνευ Κυρίων ὀνομάτων, ἵνα μετὰ τοῦ στρατηγοῦ ἢ ἄρχοντος συνεπαινῆται καὶ ὁ ἐλάχιστος στρατιώτης ἢ πολίτης. Ὅθεν ἀντὶ τίτλων ἢ Κυρίων ὀνομάτων μετεχειρίζοντο τὰς ἀφελεστάτας προσηγορίας, «*Οὗτοι*», «*οἱ θαπτόμενοι*», κτλ.· οἷον ὁ Περικλῆς ἐν τῷ περιφήμῳ ἐπιταφίῳ του· «—καλὸν ἐπὶ τοῖς ἐκ τῶν *πολέμων θαπτομένοις*—(Θουκ. Β΄ λέ), καὶ, «Καὶ *οἵδε* μὲν... τοιοίδε ἐγένοντο (αὐτ. Β΄, μγ΄)· ὁμοίως καὶ ὁ Λυσίας ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἐπιταφίῳ· οἷον, «—Ὁ μὲν λόγος μοι περὶ *τούτων*» (Λυσ. ἐπιτ. ά), καὶ, «*Οἱ δὲ νῦν θαπτόμενοι*»—(αὐτ. ιά), κλ.. Ὥστε ἐν τοιαύτῃ ἀφηρημένῃ καὶ Ἀλγεβραϊκῇ, οὕτως εἰπεῖν, γλώσσῃ ἀκινδύνως ἠδύνατο ὁ ἀρχαῖος ῥήτωρ καὶ νὰ ἐπαινῇ καὶ νὰ ψέγῃ, ἐν ᾧ οἱ νεώτεροι ἀναγκαζόμενοι νὰ ἐπαινέσωσι Κυρίου ὀνόματος πράξεις, εὑρίσκονται εἰς δύσκολον θέσιν, καὶ εἰς ἔτι χείρονα, ἐὰν ψέξωσιν.

Ἂς προσπαθῶμεν δὲ καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ πολλάκις ὑπὸ τῶν Κυρίων ὀνομάτων περιπλεκόμεθα, νὰ μιμώμεθα κατὰ ταῦτα, ὅσον ἔνεστι, τοὺς ἀρχαίους, μεταφέροντες ἐκ τοῦ συγκεκριμένου εἰς τὸ ἀφηρημένον, ἐκ τοῦ προσωπικοῦ εἰς τὸ ἀπρόσωπον, ἐκ τοῦ ἀτομισμοῦ τοῦ Κυρίου ὀνόματος ἑνός τινος εἰς τὸ ἄπειρον τοῦ ἰδανισμοῦ σύμπαντος τοῦ ἔθνους. Ἄλλως τε μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ὁ πανηγυριστὴς οὔτε βιογράφος εἶναι, ἵνα λεπτομερῶς ἐκθέτῃ τὰ καθέκαστα, οὔτε ἱστορικὸς, ἵνα αὐστηρῶς διηγῆται καὶ ἐπικρίνῃ ἁπάσας τὰς δημοσίας πράξεις, ὅτε οὐδὲ αὐτὴ ἡ σύγχρονος ἱστορία ἀκινδύνως δύναται νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι πάντοτε ἀξία τοῦ ἑαυτῆς ὀνόματος, ὡς καὶ ὁ περίφημος Ἄγγλος ἱστοριογράφος Macaulay (Μακωλέϋ) περὶ τῆς ἀγγλικῆς ἱστορίας λέγει· «ὡς δὲν ὑπάρχει χώρα, ἐν ᾗ οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες δὲν ὑπόκεινται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ παρελθόντος, ὡσαύτως δὲν ὑπάρχει, ἐν ᾗ οἱ ἱστορικοὶ δὲν ὑπόκεινται ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ παρόντος» (Histoire d'Anglet. etc. Tom. I, p. 19). Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ βήματος ἀναβαίνων ἀπαιτεῖται καὶ διὰ τὸ πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας, καὶ δι' εὐπρέπειαν, νὰ εὐφημήσῃ μᾶλλον ἢ νὰ ἐπιτιμήσῃ, νὰ εὐλογήσῃ ἢ νὰ καταρασθῇ, προκειμένου μάλιστα περὶ Κυρίων ὀνομάτων ζώντων προσώπων.

Σημείωσις. Παρατηρητέον προσέτι, ὅτι οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, ἐναντίον τῆς τῶν νεωτέρων χρήσεως ἢ καταχρήσεως, μετεχειρίζοντο συνήθως τὸν ἑνικὸν ἀριθμόν· οἷον ἐν τῷ ἐπιταφίῳ ὁ Περικλῆς· «*ἐμοὶ* δ' ἂν ἀρκοῦν ἐδόκει —» (Θούκ. Β΄, λέ), καὶ, «*Ἄρξομαι* δὲ—» (αὐτ. λς΄), καὶ «*Ξυνελὼν τε λέγω* —» (αὐτ. μά), καὶ, «Διὰ δὴ καὶ *ἐμήκυνα* —» (αὐτ. μβ΄), κλ.· καὶ ὁ Λυσίας, «εἰ μὲν *ἡγούμην*—» (Λυσ. ἐπιτ. ά), καὶ, «ἐγὼ μὲν οὖν αὐτοὺς καὶ *μακαρίζω* —» (αὐτ. ιδ΄), κλ.· καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ Πανηγυρικῷ· «Πολλάκις *ἐθαύμασα* —» (Ἰσοκρ. Πανηγ. ά), καὶ, «ἐγὼ δὲ.., *παραλείπομαι* —» (αὐτ. δ΄), καὶ, «οὐ τὴν αὐτὴν

δὲ τυγχάνω γνώμην ἔχων —» (αὐτ. νά), κλ. Τὸν ἑνικὸν ἀριθμὸν μέχρι τινὸς μετεχειρίζοντο καὶ οἱ νεώτεροι, μεταχειριζόμενοι ἐν τῷ 6′ προσώπῳ τὸ πολυθρύλλητον tutoyer (συίζειν διὰ τοῦ Σὺ καλεῖν). Ἀλλ' ἢ δι' εὐπρέπειαν, ὡς τινες λέγουσιν, ἢ διὰ δεσποτικὸν ἐγωϊσμὸν καὶ ἀνισότητα, ὡς ἄλλοι διϊσχυρίζονται, ἀντὶ τοῦ ἑνικοῦ Σὺ εἰσήχθη τὸ πληθυντικὸν Ὑμεῖς (Σεῖς). Τὸ Σὺ, λέγει τις τῶν νεωτέρων, ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων μετεχειρίζετο εἰς τὸ διακρίνειν τὸ πρὸς ὃ λαλοῦμεν πρόσωπον. Οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Λατῖνοι τὸν τύπον τοῦτον μετεχειρίζοντο. Δὲν ἐφοβοῦντο νὰ τὸ μεταχειρισθῶσι πρὸς τὸν Θεὸν, πρὸς ἡγεμόνας, πρὸς πατέρα καὶ μητέρα, καὶ πρὸς πᾶν ἀξιοσέβαστον πρόσωπον. Ἀλλ' ὅτε τὸ πνεῦμα τῆς ἰσότητος ἐμηδενίσθη ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ τῆς καταθλιπτικῆς τῶν Καισάρων δυνάμεως, καὶ ἐζήτουν ν' ἀνυψωθῶσι διὰ ψευδῶν διακρίσεων μεγαλείου, ἡ ἁπλότης τοῦ Σὺ ἐπείραζε τὴν ἀλαζονείαν τῶν δεσποτῶν τοῦ κόσμου. Μεταξὺ δὲ τῶν διακριτικῶν τίτλων, ὅσους ἐφαντάσθησαν, ἠθέλησαν νὰ προσαγορεύωνται καὶ διὰ τοῦ Ὑμεῖς, διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως δηλαδὴ, ἣν εἰς δήλωσιν πολλῶν προσώπων μετεχειρίζοντο, καὶ τοῦτο, ἵνα δηλώσωσιν, ὅτι οἱ οὕτω προσαγορευόμενοι ἔχουσι πολλῷ μείζονα ἀξίαν παρὰ τοὺς πρὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν ἕρποντας πολλούς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸ Σὺ καὶ Ὑμεῖς ἐγένοντο σύμβολα δυνάμεως ἢ εὐτελείας. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε τὸ Σὺ διατηρεῖ εἰσέτι τοσοῦτον ἔνδοξον καὶ κολακευτικὸν κράτος, ὅσον μεταχειρίζεται ἔτι μεταξὺ φίλων, συζύγων, γονέων, τέκνων, καὶ τῶν φλεγομένων προσέτι ὑπὸ τῶν περιπαθεστέρων πρὸς ἀλλήλους αἰσθημάτων. Τὸ Σὺ προσέτι ἀπὸ τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος μετεχειρίζοντο πρὸς πάντας καὶ οἱ Κουάκεροι, οἵτινες ἄλλον τίτλον δὲν ἐγνώριζον, εἰμὴ, τὸ, «φίλε μου» (ἴδε καὶ Κούμα ἱστορ. τόμ. Η′, σελ. 414).

Ἕτερον δὲ ἐπιδεικτικοῦ εἶδος εἶναι ὁ ἐπιτάφιος λόγος. Διαφέρει δὲ τοῦ πανηγυρικοῦ ὁ ἐπιτάφιος διὰ τὸ ἐπικήδειον πένθος, διὰ τὴν αὐστηροτέραν περὶ τὰς πράξεις κρίσιν, καὶ διὰ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὰ ἐπίγεια, ἵν' ἀνυψωθῶμεν πρὸς τὰ ἐπουράνια. Ἀλλ' ἀκριβορρημονοῦντες ἐπὶ τῶν νεκρωσίμων λόγων πρέπει νὰ κάμωμεν διαστολήν τινα· οἱ μὲν ἐπὶ τῆς κηδείας τοῦ παρόντος νεκροῦ ἐκφωνούμενοι, πρέπει κυρίως νὰ ὀνομάζωνται ἐπικήδειοι, ἐκ τοῦ κῆδος—κηδεύειν, ἐκτελεῖν τὰ τῆς ταφῆς (τὰ κτέρεα)· οἱ δὲ μετὰ τὸν θάνατον, ἐν μεταγενεστέρῳ χρόνῳ, ἐπὶ τοῦ τάφου, ἐν ᾧ ἀνακομιζόμεναἐτίθεντο τὰ ὀστᾶ τῶν ἐν πολέμῳ ἀποθνησκόντων, ἐκφωνούμενοι μετὰ τὴν χῶσιν αὐτῶν, ἐπιτάφιοι (Θουκ. Β′, λδ′). Ἀλλὰ τὸ ἐπιτάφιος ἐκλαμβάνεται ὡς γενικώτερον τῶν νεκρωσίμων λόγων εἶδος, καὶ διὰ τοῦτο, κατὰ συνεκδοχὴν, ἀδιαφόρως δύνανται ὀνομάσαι τις ἐπιταφίους τοὺς ἐπὶ νεκρῶν λόγους.

Ἡ δὲ σύνθεσις τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων, ὑφ' οὓς ὑπάγονται οἱ πανηγυρικοὶ καὶ ἐπιτάφιοι, ὁμοιάζει τὴν διάθεσιν τῶν Πινδαρικῶν εἰδῶν. Ὁ Πίνδαρος ἀρχόμενος τῆς ᾠδῆς, ἐπαινεῖ δι' ὀλίγων τὸν προκείμενον νικητήν. Ἀφίνων δ' ἔπειτα αὐτὸν νὰ λησμονηθῇ, παρεκβαίνει πρὸς ἔπαινον ἢ τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδος, εἰ

ἔχουσιν ἔνδοξόν τι, ἢ πρὸς ἔπαινον μὲν τῆς οἱασδήποτε ἀρετῆς, δι' ἣν ὁ νικητὴς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος ἐδοξάσθη, ψόγον δὲ τῆς ἀντιθέτου κακίας. Μετὰ δὲ τὴν ἀποπλάνησιν ταύτην ἐπανέρχεται πάλιν εἰς σύντομον ἔπαινον τοῦ ὑμνουμένου, καὶ τελειόνει τὴν ᾠδήν. Δικαιολογῶν δὲ ὁ Βλαῖρος (Leçon 39, Tom.II. p.362) τὴν τάξιν ταύτην τοῦ Πινδάρου, λέγει· «ἐπειδὴ ὁ ἔπαινος τῶν νικητῶν τῶν δημοσίων ἀγώνων ἦν λίαν ἄγονος ὑπόθεσις, ὁ Πίνδαρος ἔκαμνε χρῆσιν τῶν παρεκβάσεων, καὶ ἐπλήρονε τὰς ᾠδάς του διὰ μύθων σχετικῶν μὲν πρὸς τοὺς ὑμνουμένους θεοὺς ἢ ἥρωας, ἀσθενέστατα δὲ συνδεομένων πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὴν ἀρχικὴν ὑπόθεσιν.» Τὴν αὐτὴν μέθοδον καὶ τάξιν, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, ἠκολούθουν καὶ οἱ ἀρχαῖοι ῥήτορες ἐπὶ τῶν πανηγυρικῶν καὶ ἐπιταφίων λόγων. Ἀφ' οὗ προοιμιάσῃ, ὡς κάλλιον ἕκαστος ἐγκρίνει τὴν οἰκονομίαν τοῦ λόγου, εἰσέρχεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ἀμέσως δὲ μετ' ὀλίγον ἐξερχόμενος τοῦ προκειμένου, παρεκβαίνει εἰς ἔπαινον τῶν προγόνων καὶ τῆς πατρίδος· ἢ εἰς ἔπαινον μὲν τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸ προκείμενον ἀρετῶν, ψόγον δὲ τῶν ἀντιθέτων κακιῶν· ἔπειτα δὲ ἐπανέρχεται πάλιν εἰς ἔπαινον τῶν πανηγυριζομένων, καὶ ἀμέσως διὰ βραχυλόγου ἐπιλόγου καταπαύει τὸν λόγον.

Ἂς βεβαιώσωμεν ταῦτα διὰ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Οὕτω, χάριν παραδείγματος, ὁ Λυσίας ἐν τῷ ἐπιταφίῳ αὐτοῦ· προοιμιάζει πρῶτον πρὸς ἐπιρύλαξιν τῆς ῥητορικῆς του ὑπολήψεως, διότι ἀναγκάζεται ἐκ τοῦ προχείρου νὰ ὁμιλήσῃ, ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν διετάχθη λέγειν· «ἐξ ὀλίγου τὴν πρόσταξιν ποιεῖσθαι.» Εἶτα δὲ λέγει 2—3 λέξεις πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης τῶν πενθουμένων ἀρετῆς (Λυσ. ἐπιτ. §. ά). Ἔπειτα παρεκβαίνει ἀμέσως τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, τοῦ ἐπαίνου τῶν βοηθησάντων τοὺς Κορινθίους, εἰς τὰ τῶν προγόνων· «Πρῶτον μὲν οὖν τοὺς παλαιοὺς κινδύνους τῶν προγόνων διέιμι—» (αὐτ. §. β')· καὶ διηγεῖται, ά) τὰ τῶν Ἀμαζόνων (αὐτ. §. β')· β') τὴν βοήθειαν ἣν οἱ Ἀθηναῖοι παρέσχον τοῖς Ἀργείοις πρὸς ἀναίρεσιν τῶν νεκρῶν τῶν περὶ τοὺς ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας (αὐτ. § γ')· γ') τὴν κατὰ τοῦ Εὐρυσθέως ὑπὲρ τῶν Ἡρακλειδῶν χορηγηθεῖσαν φιλάνθρωπον ἀντίληψιν τῶν Ἀθηναίων (αὐτ. §. δ.)· δ') τὴν δικαίαν τοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων ἀρχήν· ὅτι ἦσαν αὐτόχθονες, καὶ τὰς νίκας τοῦ Μαραθῶνος (αὐτ. §. έ)· έ) τοὺς θριάμβους κατὰ τοῦ Ξέρξου μετὰ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων (αὐτ. §. ς'). Μετὰ δὲ ταῦτα πάντα, πρὸς ἃ οἱ ἀλοφυρόμενοι *βοηθοὶ τῶν Κορινθίων* οὐδεμίαν ἄλλην σχέσιν εἶχον, εἰμὴ ὅτι ἦσαν Ἀθηναῖοι, ἐπανέρχεται πάλιν ὁ Λυσίας πρὸς τοὺς

θαπτομένους (αὐτ. §. ιά)· «Οἱ δὲ νῦν θαπτόμενοι, βοηθήσαντες Κορινθίοις ὑπὸ παλαιῶν φίλων ἀδικουμένοις—». Ἐπαινέσας δὲ συντόμως διὰ τὴν ἀρετήν των, καὶ παραμυθήσας τοὺς συγγενεῖς, τὰς χήρας γυναῖκας, τοὺς ἀπολειφθέντας ὀρφανοὺς παῖδας, τοὺς ἐρήμους ἀδελφούς, καὶ πατέρας, καὶ μητέρας (αὐτ. §. ιϐ'), τελειόνει τέλος ὁ Αυσίας (αὐτ. §. ιδ') διὰ τῶν· «Ὅμως δ' ἀνάγκη τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσι χρῆσθαι, καὶ θεραπεύοντας τὸν πάτριον νόμον ὀλοφύρεσθαι τοὺς θαπτομένους.»

Πρὸ δὲ τοῦ Λυσίου ὁ ἀνώτερος τούτου τὴν πραγματικὴν ῥητορείαν καὶ ἔξοχος τῶν Ἀθηνῶν πολιτικὸς, ὁ μέγας Περικλῆς, ὅςις, κατὰ τὸν Κωμικὸν (Ἀχαρν. 531), «ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα», τὴν αὐτὴν τάξιν, τὸν αὐτὸν διάλληλον κύκλον ἐβάδισε ἐν τῷ περιφήμῳ αὐτοῦ ἐπιταφίῳ ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων Ἀθηναίων τῷ πρώτῳ ἔτει τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (ἴδ. Θουκ. β', §. λέ—, ἔκδ. Ν. Δούκ.). Προοιμιάζων ὅσον ἐκ τοῦ νόμου, τοῦ διατάττοντος τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἐπιταφίου λόγου, λέγει, ὅτι ὑπακούων εἰς τὸν νόμον, θέλει ἐπαινέσει τοὺς θαπτομένους (αὐτ. §. ά). Ἔπειτα ἀμέσως ἐξερχόμενος τοῦ προκειμένου, παρεκβαίνει, ά) εἰς ἔπαινον τῶν προγόνων· «Ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων πρῶτον—» (αὐτ. §. λς')· ϐ') εἰς ἔπαινον τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας· «χρώμεθα γὰρ πολιτείᾳ οὐ ζηλούσῃ τοὺς τῶν πέλας νόμους—» (αὐτ. §. λζ')· γ') εἰς ἔπαινον τῶν ἐν Ἀθήναις ψυχικῶν διασκεδάσεων διὰ τοὺς τελουμένους ἀγῶνας καὶ θυσίας, ὕπατον ἐξευγενισμοῦ σημεῖον· «Καὶ μὴν καὶ τῶν πόνων πλείστας ἀναπαύλας τῇ γνώμῃ ἐπορισάμεθα—» (αὐτ. λή)· δ') εἰς παραλληλισμὸν τῶν πολεμικῶν ἀσκήσεων ὡς πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῶν Λακεδαιμονίους· «Διαφέρομεν δὲ καὶ ταῖς τῶν πολεμικῶν μελέταις τῶν ἐναντίον τοῖς δε» (αὐτ. §. λθ.)· έ) εἰς διαφόρους ἄλλας τῶν Ἀθηναίων φιλοκαλίας· «φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας, καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας—» (αὐτ. §. μ')). ς') Καὶ τέλος ἐπιφέρει, συντόμως εἰπεῖν, αἱ Ἀθῆναί εἰσι σχολεῖον ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος· «Ξυνελὼν τε λέγω, τὴν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παίδευσιν εἶναι—» (αὐτ. § μά). Μετὰ τοσαύτην δὲ ἀποπλάνησιν ἐπανέρχεται πάλιν εἰς ἔπαινον τῶν θαπτομένων· «Περὶ τοιαύτης οὖν πόλεως οἵδε τε γενναίως, δικαιοῦντες μὴ ἀφαιρεθῆναι αὐτὴν, μαχόμενοι ἐτελεύτησαν—» (αὐτ. §. μϐ'). Ἐνταῦθα δὲ φέρεται καὶ τὸ ἐπιεικὲς καὶ φιλάνθρωπον ἐκεῖνο, «Ἀγαθῷ γὰρ κακὸν ἀφανίσαντες, κοινῷ μᾶλλον ὠφέλησαν, ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἔβλαψαν» (αὐτ. §. μϐ'), καθ' ὃ οἱ ὑπὲρ πατρίδος ἀγωνισθέντες, εἰ καὶ ἀνθρωπίνως ἥμαρτόν τινος κατά τι, ἐπιεικῶς ὅμως πρέπει νὰ κρί-

νωνται, διότι τὰ ἐκ τῶν δημοσίων ἀγώνων τῶν ἀγαθὰ εἰσὶν ὑπέρτερα τῶν ἐκ σφαλμάτων τῶν κακῶν. Ἔπειτα συμβουλεύονται οἱ ζῶντες εἰς μίμησιν τῶν ἀποθανόντων, καὶ διαφερόντως ἐπαινοῦνται οἱ ἀποθανόντες καὶ διὰ τῶν· «κοινῇ γὰρ τὰ σώματα διδόντες, ἰδίᾳ τὸν ἀγήρων ἔπαινον ἐλάμβανον, καὶ τὸν τάφον ἐπισημότατον—» (αὐτ. §. μγ'), καὶ, «Ἀνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνει ἐπιγραφὴ —» (αὐτ. §. μγ'). Ἔπειτα παραμυθεῖ τοὺς γονεῖς τῶν ἀποθανόντων· «Διόπερ καὶ τοὺς τῶνδε νῦν τοκέας, ὅσοι πάρεστε, οὐκ ὀλοφύρομαι μᾶλλον ἢ παραμυθήσομαι—» (αὐτ. §. μδ'). Μετὰ ταῦτα ἀποτείνεται πρὸς τοὺς παῖδας καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς τῶν ἀποθανόντων, ὅτι ὑφίστανται δυσχερῆ ἀγῶνα· «Παισὶ δ' αὖ ὅσοι τῶν δε πάρεστε, ἢ ἀδελφοῖς, ὁρῶ μέγαν τὸν ἀγῶνα. *Τὸν γὰρ οὐκ ὄντα ἅπας εἴωθεν ἐπαινεῖν· . . . φθόνος γὰρ τοῖς ζῶσι πρὸς τὸν ἀντίπαλον· τὸ δὲ μὴ ἐμποδὼν ἀνταγωνίστῳ εὐνοίᾳ τετίμηται*—» (αὐτ. §. μέ). Συμβουλεύει ὁμοίως καὶ τὰς χήρας τῶν ἀποθανόντων, ἵνα ζῶσι σεμνῶς, συμφώνως τῇ ἰδίᾳ φύσει, νομίζουσαι δόξαν, ἐὰν ὀλιγώτερον γίνηται λόγος περὶ αὐτῶν. Ἐπιλογίζεται τέλος συντόμως, ὅτι κατὰ τὸν νόμον εἶπεν ὅσα εἶχε πρόσφορα· καὶ τελειόνει διὰ τῶν ἀξιομνημονεύτων· «*Ἆθλα γὰρ οἷς κεῖται ἀρετῆς μέγιστα τοῖς δε καὶ ἄνδρες ἄ, ιστοι πολιτεύουσι. Νῦν δὲ ἀπολοφυράμενοι, ὃν προσήκει ἑκάστῳ, ἅπιτε*—» (αὐτ. §. μς').

Σημ. Ἀνωτέρω παρετηρήθη ἡ ὑπὲρ τῶν ἀγωνιστῶν φιλάνθρωπος καὶ ἐπιεικὴς ἐκείνη τοῦ Περικλέους ἀπόφανσις, «Ἀγαθῷ γὰρ κακὸν ἀφανίσαντες, κοινῶς μᾶλλον ὠφέλησαν, ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἔβλαψαν.» Ἀλλὰ τοῦτο τηρεῖται ἆρά γε καὶ παρ' ἡμῖν; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Μετὰ τῶν μελῶν τῆς παρούσης προσωρινῆς Κυβερνήσεως, Βούλγαρη, Κανάρη καὶ Ῥούφου, καί τινων τῶν νῦν ὑπουργῶν (1 Ἰανουαρίου 1863) ἔχομεν μὲν ἀρχαίαν σχέσιν ἢ φιλίαν, οὐδεμίαν ὅμως παροῦσαν ὑποχρέωσιν· ἔχομεν μάλιστα ἀπεναντίας παράπονόν τι κατά τινων, διότι ἠρνήθησαν ἡμῖν ὅ,τι μεγαλοδώρως ἐδαψίλευσαν εἰς ἄλλους, καὶ ἐναντίον μάλιστα ἐπαρχιακῶν εὐχῶν ὡς πρὸς τὰς περὶ πληρεξουσίων ἐκλογάς. Ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐδόλως δικαιούμεθα νὰ μὴ ὁμολογῶμεν ἣν ἕκαστος ἔχει ἀξίαν, νὰ καταφερώμεθα παραβόλως, ν' ἀρνώμεθα ὅ,τι καλὸν ἐν δεινοῖς τῆς πατρίδος καιροῖς ἕκαστος ἔπραξε, καὶ ν' ἀποδίδωμεν ἅπαντα τὰ κακὰ εἰς κακὴν αὐτῶν πρόθεσιν, ἐν ᾧ πλεῖσα εἶναι ἀψευκτος συνέπεια τῶν περιστάσεων καὶ τῆς ἀνωμαλίας τῆς ἐπαναστάσεως. Δὲν πρέπει ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες νὰ ἐκφαυλίζωμεν τοσοῦτον εὐχερῶς, καὶ ἀπρεπῶς, καὶ ἀδίκως τοὺς ὀλίγους διακρινομένους μεταξὺ ἡμῶν, διότι οὕτω θανάσιμα ὅπλα εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν δίδομεν σήμερον κατὰ τούτου, αὔριον κατ' ἐκείνου, καὶ τέλος καθ' ἁπάντων ἡμῶν. Συμβουλεύοντες, ἢ ἐπιεικῶς διὰ τὰ τυχὸν ἁμαρτήματα τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν ἐπικρίνοντες (καὶ τίς ὁ ἀναμάρτητος; «Ὁ ἀναμάρτητος λίθον βαλέτω» Ἰωάν. ή,

ζῆν, ἃς εὐγνωμονῶμεν καὶ διὰ τὰ καλά· διότι ἐπανορθοῦντες τὰ τυχὸν κακὰ διὰ τῆς πράξεως περισσοτέρων ἀγαθῶν, μᾶλλον δύναται κοινῶς ὠφελῆσαι, ἢ ἐκ τῶν ἰδίων βλάψαι· « Ἀγαθῷ γὰρ κακὸν ἀφανίσαντες, κοινῶς μᾶλλον ὠφέλησαν, ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἔβλαψαν». Μὴ νομίζωμεν δὲ, ὅτι ὅλος ὁ πατριωτισμὸς ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς τοὺς ἔξωθεν τῶν πραγμάτων αὐτοὺς ἐπικρίνοντας, ἅπασα δὲ ἡ φιλοπατρία ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπέπτη. Παντοῦ καὶ πάντοτε μὴ ζητῶμεν ἀνύπαρκτον ἰδανικὴν τελειότητα· ἃς εἴμεθα δὲ δίκαιοι εἰς τὰς κρίσεις ἡμῶν, ἐπικρίνοντες μὲν κοσμίως τὰ κακὰ, ἀλλὰ καὶ ὁμολογοῦντες τὰ καλά· διότι, « ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή ἐστι» (Ἀριστ. ἠθικ. Νικομ. ε, ά), καὶ, « Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην» (Ματθ. ε; 6). Οὕτω κρίνοντες, διορθοῦμεν καὶ ὠφελοῦμεν, ἄλλως δὲ εἰς ὀργὴν καὶ πεισμονὴν φέρομεν τοὺς κρινομένους, καὶ βλάπτομεν· εἰς ἄλλους δὲ ἀφορμὴν καθ' ἡμῶν παρέχομεν, ἵνα καὶ οὗτοι ἀδίκως κατακρίνωσιν ἡμᾶς τεκαὶτὰς πράξεις ἡμῶν, καὶ ἀναπολόγητοι νὰ διαμείνωμεν. « Ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν» (Μάρκ Δ', 24). Οἱ ὑπηρετήσαντες τὴν πατρίδα δὲν πρέπει νὰ ῥίπτωνται ὡς λειμωνοφλοιὸς ἄχρηστος!

Ὁ αὐτὸς κύκλος, ἡ αὐτὴ τάξις παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ περιφήμῳ Πανηγυρικῷ τοῦ Ἰσοκράτους. Διεξοδικῶς προοιμιασάμενος (Ἰσοκρ. Πανηγ. § ά—§ γ', ἔκδ. Κοραῆ), μετὰ καυχήσεως ὁπωσοῦν ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ῥητορικῆς δόξης ἐκφράζεται ὡς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του· « Πρὸς οὓς ἔτι μικρὸν ἔτι *ὑπὲρ ἐμαυτοῦ θρασυνάμενος*, ἤδη περὶ τοῦ πράγματος ποιήσομαι τοὺς λόγους· . . . *Ἐγὼ δ'*, ἢν μὴ καὶ τοῦ *πράγματος ἀξίως* εἴπω, καὶ τῆς *δόξης* τῆς *ἐμαυτοῦ*, καὶ τοῦ χρόνου, μὴ μόνον τοῦ περὶ τὸν λόγον ἡμῖν διατριφθέντος, ἀλλὰ καὶ σύμπατος οὗ βεβίωκα, *παρακελεύομαι μηδεμίαν μοι συγγνώμην ἔχειν*, ἀλλὰ *καταγελᾶν* καὶ καταφρονεῖν—» (αὐτ. § β'). Ἀλλ' ἐν τέλει τοῦ λόγου, δι' ἐπανορθώσεως, ἐμετριοφρόνησέ πως· « Οὐ τὴν αὐτὴν δὲ τυγχάνω γνώμην ἔχων ἔν τε τῷ παρόντι καιρῷ, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου. Τότε μὲν γὰρ *ᾤμην ἀξίως δυνήσεσθαι περὶ τῶν πραγμάτων εἰπεῖν*· νῦν δὲ οὐκ ἐφικνοῦμαι τοῦ μεγέθους αὐτῶν, ἀλλὰ πολλά με διαπέφευγεν ὧν διενοήθην (αὐτ. § νά). Τίθησι δὲ ἐν ἀρχῇ τὸ θέμα τοῦ λόγου διὰ τῶν, — *ἦκω συμβουλεύσων περί τε τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ τῆς ὁμονοίας τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς*—» (αὐτ. § ά). Ἐξερχόμενος δὲ μετὰ ταῦτα τῆς κυρίας ὑποθέσεως, ἐξετάζει, εἰ ἡ ἡγεμονία ἀνήκει μᾶλλον τοῖς Ἀθηναίοις ἢ τοῖς Λακεδαιμονίοις (αὐτ. § γ')· ἀνατρέχει εἰς τὴν ἀρχαιότητα, τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὀνομαστὸν τῶν Ἀθηνῶν (αὐτ. § δ')· μετά τινα δὲ ἄλλα ἀναφέρει καὶ τὴν κατάδειξιν τῆς φιλοσοφίας καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τιμὴν τῶν λόγων· « φιλοσοφίαν τοίνυν, ἣ πάντα ταῦτα συνεξεῦρε καὶ συγκατεσκεύασε, καὶ πρός τε τὰς πράξεις ἡμᾶς ἐπαίδευσε, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπράῢνε, καὶ τῶν συμφορῶν τάς τε δι' ἀμαθίαν, καὶ τὰς ἐξ ἀνάγκης

γιγνομένας διεῖλε, καὶ τὰς μὲν φυλάξασθαι, τὰς δὲ καλῶς ἐνεγκεῖν ἐδίδαξεν, ἡ πόλις ἡμῶν κατέδειξε, καὶ λόγους ἐτίμησεν, ὧν πάντες μὲν ἐπιθυμοῦσι, τοῖς δ' ἐπισταμένοις φθονοῦσιν (αὐτ. § ιγ')». Ἔπειτα δὲ πρὸς ἀνάδειξιν τῆς ῥώμης τῆς πόλεως, ἀνατρέχει εἰς τὸν συνήθη κύκλον πρὸς τὰ περὶ τὸν Ἄδραστον καὶ περὶ τοὺς Ἡρακλείδας (αὐτ. § ιε—ιζ'), πρὸς τὰ περὶ τοὺς Θρᾷκας μετ' Εὐμόλπου, καὶ τοὺς Σκύθας μετ' Ἀμαζόνων (αὐτ. § ιή—§ ιθ), πρὸς τὰ περὶ τὸν Δαρεῖον καὶ Ξέρξην (αὐτ. § κ')· καὶ τέλος, παραλειπομένων χάριν συντομίας διαφόρων ἄλλων, μετὰ πλατυσμοῦ ἐκφερομένων, περὶ τὸ τέλος ἐπανέρχεται εἰς τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν, καὶ καταπαύει τὸν λόγον.

Ταύτην τὴν μέθοδον συμβουλεύοντες τοῖς νέοις ν' ἀκολουθῶσι, δὲν λέγομεν καὶ ἡμεῖς τὸ τοῦ Κορρεγίου, « Ed io anche son pittore», ἀλλ' ὅτι αὕτη εἶναι ὀρθὴ, κατὰ τὰ ἀριστουργήματα μάλιστα τῶν ἀρχαίων.

Παρατηρητέον προσέτι, ὅτι οἱ ἐπιδεικτικοὶ λόγου (Πανηγυρικοὶ καὶ ἐπιτάφιοι) συγγενεύουσι τοῖς Συμβουλευτικοῖς. Ὅ,τι συμβουλεύομεν ὡς καλὸν νὰ πραχθῇ κατὰ τὸ μέλλον, ὑπαγόμενον εἰς τὸ Συμβουλευτικὸν, τοῦτο ἐπαινούμενον ὡς πεπραγμένον ἤδη κατὰ τὸ παρελήλυθὸς, ὑπάγεται εἰς τὸ ἐπιδεικτικόν. Τοῦτο ἄριστα παρετήρησεν ὁ δαιμόνιος Ἀριστοτέλης· «Ἔχει δὲ καινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἄν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίγνεται» (Ῥητορ. Α', θ', § 5). Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖ καὶ ὁ Κυϊντιλιανὸς (Inst Orator. III, 7, p. 111). Τοῦτο δικαιολογεῖ τὴν ἄλλως ἀδικαιολόγητον ἐπιγραφὴν τοῦ Πανηγυρικοῦ τοῦ Ἰσοκράτους· διότι ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν ἀρχῇ λέξεων τοῦ Ἰσοκράτους, — «ἥκω συμβουλεύσων περὶ τε τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ τῆς ὁμονοίας τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτούς—» (Πανηγ. § ά), ἔπρεπεν ὁ λόγος οὗτος νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὸ εἶδος τῶν Συμβουλευτικῶν τῶν ἐχόντων σύνθετον διμερῆ πρότασιν, ἤτοι συμβουλὴν, ά) περὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους· καὶ β') περὶ τῆς ὁμονοίας τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτούς.

Οἱ δὲ ἐπίλοιποι τῆς παρούσης ἐκδόσεως λόγοι, οἱ μὴ Πανηγυρικοὶ καὶ ἐπιτάφιοι, δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπὸ τὴν κατὰ τοὺς νεωτέρους λεγομένην ἀκαδημαϊκὴν ῥητορείαν (Ἰδ. ἡμετέρ. Ῥητορ. § 143). Ἔχει δὲ ἡ ἀκαδημαϊκὴ ῥητορεία ὑπόθεσιν τοῦ ὑπερασπίζειν τὰς ὑγιεῖς τῆς φιλοσοφίας παραδόσεις καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς καλῆς αἰσθήσεως κατὰ τῶν τολμηρῶν καινοτομιῶν, καὶ ὅσα ἄλλα ὑπὸ ταύτην ὑπάγονται.

Λαβοῦσα αὕτη ἔναρξιν τῷ 1640, ὅτε ὁ εἰς τὴν γαλλικὴν Ἀκαδημίαν ὡς μέλος αὐτῆς εἰσελθὼν Πατροῦς ἐξεφώνησεν *εἰσιτήριον* λόγον (discousrs de réception), ἀνεπτύχθη ἔκτοτε, καὶ περιλαμβάνει σήμερον, κατὰ τοὺς νεωτέρους, διάφορα ὑπάλληλα εἴδη, τοὺς *εἰσιτηρίους* λόγους· τὰ *φιλοσοφικὰ*, *ἱστορικὰ* ἢ *φιλολογικὰ ζητήματα*, εἰς ἃ βραβεῖα ἀπονέμονται· τὰς *δημηγορίας* καὶ *προσφωνήσεις*· καὶ τὰ περὶ *ἐπιστημῶν*, *τεχνῶν* ἢ *ἄλλων ὑποθέσεων πολυμαθείας ὑπομνήματα*.

Αἱ ἡμέτεραι περιστάσεις ἢ οὐδόλως ἐπέτρεψαν, ἢ ἀτελῶς, ἵνα οἱ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου καὶ οἱ τῶν Γυμνασίων ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων λόγοι ἀναδείξωσιν ἐν τῷ ἐξάρματι αὐτοῦ τὸ παρ' ἡμῖν καινοφανὲς τοῦτο τῆς ῥητορείας εἶδος. Διὰ τί ;— Εἴπομεν ἐν παρόδῳ ἄλλοτε (Ἴδ. τῆς παρούσης ἐκδόσεως λόγ. ή, § 4—6).

Καί τοι ὅμως οἱ γυμνασιακοὶ καὶ πανεπιστημιακοὶ ἡμῶν ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων λόγοι, διὰ τὴν ἔτι ἐν τοῖς σπαργάνοις ὀργανικὴν ἡμῶν κατάστασιν, δὲν ἀνέλαβον εἰσέτι τὴν καθ' ὕλην ἢ κατ' εἶδος ὑψηλὴν τῶν σοφῶν Εὐρωπαίων πτῆσιν, οὐχ' ἧττον ὅμως ἀνάγκη νὰ δημοσιεύωνται οὐχὶ διὰ καλλιλογικὴν ἐπίδειξιν, ἀλλὰ κατὰ καθῆκον διὰ τὴν ἐξ αὐτῶν δυναμένην προκύψαι δημοσίαν ὠφέλειαν· διότι ἐκ τούτων γίνεται κατάδηλος ἡ παροῦσα τῶν ἐκπαιδευτηρίων ἡμῶν κατάστασις, ἡ στατιστικὴ αὐτῶν, αἱ μέθοδοι, τὰ διδακτικὰ βιβλία, ἡ σχέσις τῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς διδάσκοντας, τῶν διδασκόντων πρὸς τοὺς διδασκομένους, ἡ πρόοδος καὶ ἐπιμέλεια ἀμφοτέρων, ἡ τῶν γονέων ὑπὲρ τῶν ἰδίων τέκνων πρὸς ἐκπαίδευσιν φροντὶς καὶ ἐπιμέλεια, οἱ ἐκπαιδευτικοὶ Νόμοι καὶ Κανονισμοί, ἡ ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν ἀξία λ.· Λέγων ὁ περικλεὴς ἱστοριογράφος Ἄγγλος Μακωλέϋ ὅτι σὺν τοῖς ἄλλοις θέλει καταβῆ νὰ ζωγραφήσῃ τὰ ἤθη τῶν ἀλληλοδιαδόχων γενεῶν (τῶν Ἄγγλων), καὶ νὰ μὴ ἀποσιωπήσῃ, ὡς ἀνάξια ἱστορίας, τὴν μεταβολὴν εἰς τὰ ἐνδύματα, εἰς τὰ ἔπιπλα, εἰς τὴν τροφὴν καὶ τὰς δημοσίας διασκεδάσεις, ἐπιφέρει· «Θέλω δεχθῆ εὐχαρίστως τὴν μομφὴν ὅτι κατεβίβασα τὴν ἱστορίαν κάτω τῆς ἀξίας της, εἰ ἐπετύγχανον νὰ θέσω ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν Ἄγγλων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀληθῆ εἰκόνα τοῦ βίου τῶν προγόνων των». (**Histoir. d'Anglet etc. par T. B. Macaulay, traduit par le baron Jules de Peyronnet, Tom. I, p. 3**). Λέγω ἤδη καὶ ἐγὼ, ὅτι εἰ κατώρθουν νὰ μεταβιβάσω εἰς τὰς ἐπερχομένας τῶν Ἑλλήνων γενεὰς τοὺς εὐτελεῖς τῆς παρούσης ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, εὐχαρίστως ἤθελον δεχθῆ τὴν μομ-

φὴν, ὅτι κατεβίβασα τὴν Ἀκαδημαϊκὴν ῥητορείαν εἰς τοσοῦτον χαμηλὸν ἔδαφος. Ἄλλως τε ὡς οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐν ἰδίοις ἀπομνημονεύμασι δημοσιεύουσι τὰς ἰδίας πράξεις, οὕτω καὶ οἱ διδάσκοντες, μάλιστα δὲ οἱ τῶν ἐκπαιδευτηρίων προϊστάμενοι, ὀφείλοντες δημοσίας εὐθύνας, ὀφείλουσι τοὺς δημοσίους ἐπὶ τῆς ὑπηρεσίας των ἐκφωνηθέντας λόγους νὰ δημοσιεύωσι. Συγκρίνοντες δὲ τὰ μικρὰ πρὸς τὰ μεγάλα, ὑπενθυμίζομεν, ὅτι παραιτούμενος ὁ μέγας Ναπολέων τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Γαλλίας καὶ τῆς δικτατορίας τῆς Εὐρώπης, ἵνα ἐν τῷ μικροσκοπικῷ νέῳ Κράτει του τῆς νήσου Ἔλβας περιορισθῇ, ἔλεγεν ἀποχαιρετῶν ἐν Φονταινεβλῷ τὴν πιστὴν αὐτοῦ φρουράν· «Σᾶς ἀποχαιρετῶ... Ἠδυνάμην ν' ἀποθάνω· ἀλλ' εἰ ἀνέχομαι νὰ ζήσω, πράττω τοῦτο διὰ τὴν δόξαν σας· θέλω γράψει τὰ μεγάλα μας ἔργα» (Hist. de Napol. par M. de Norvins, p. 297). Ἐξερχόμενος λοιπὸν ἕκαστος τοῦ δημοσίου βίου, ὀφείλει νὰ συγγράφῃ καὶ δημοσιεύῃ τὰ ἐπὶ τῆς ὑπηρεσίας του ἴδια ἔργα, εἰ καὶ μικρὰ καὶ μηδεμίαν ἀναλογίαν ἔχουσι πρὸς τὰς ἀπείρους διαστάσεις τῶν γιγαντιαίων τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος κατορθωμάτων διότι ἕκαστος ἐν ᾧ ἐτάχθη, ἐκείνου καὶ εὐθύνας ὀφείλει νὰ δώσῃ.

Μετὰ τῶν παρόντων λόγων συνδημοσιεύονται καὶ αἱ δύο μνησθεῖσαι διατριβαὶ ὑπ' ἀριθ. Β' καὶ Θ', δημοσιευθεῖσαι διὰ τὰς τότε καιρικὰς περιστάσεις ἀνωνύμως, ἡ μὲν τὴν 22 Φεβρουαρίου 1855, ἡ δὲ τὴν 23 Φεβρουαρίου 1861. Τὰ μὲν τῆς παιδείας ἤρξαντο τότε μάλιστα κατ' ὀλίγον περιπίπτειν εἰς μαρασμὸν, οἱ δὲ Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι εἰς ὀλιγωρίαν καὶ ἐλεεινὴν κατάστασιν. Ἀναφερθεὶς πολλάκις ὡς ὑπάλληλος, προϊστάμενος τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας, ἱεραρχικῶς καὶ ὑπὸ ἐμπιστοσύνην διὰ τὴν κακὴν ταύτην κατάστασιν τῆς παιδείας, καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐλεεινὴν τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων θέσιν, καὶ παρακαλέσας ὑπὲρ θεραπείας καὶ μὴ εἰσακουσθεὶς, ἀνύψωσα ἀνωνύμως δημοσίαν φωνήν. Αἱ κραυγαί μου, εἰ μὴ ἄλλο, ἐπήνεγκαν τοὐλάχιστον τὴν ἀπὸ τοῦ 1858 ἐπὶ Χρηστοπούλου νομιμοποίησιν τῶν μισθῶν τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, κατὰ τὰ ἄρθρα 41 καὶ 107 τοῦ ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου 1836 Διατάγματος περὶ Κανονισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων, ἀντὶ τοῦ προτέρου αὐθαιρέτου καὶ ἀδίκου συστήματος, καὶ συμπεριελήφθησαν καὶ οἱ Διδάσκοντες ἐν τῷ μετὰ ταῦτα περὶ συντάξεως χνϐ' Νόμῳ τῆς 3 Αὐγούστου 1861. Ἀρκοῦσαν δὲ τῶν κόπων καὶ τῆς δαπάνης τῆς διὰ τοῦ τύπου δημοσιεύσεως ἀμοιβὴν νομίζω τὴν ἐπιτυχίαν τού-

των, καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἀξιοτίμων φίλων καὶ πρώην ἡμῶν συναδέλφων Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων.

Ἐπαναλαμβάνω δὲ καὶ ἤδη περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν παρόντων λόγων ὅ,τι καὶ τὸ 1852 ἔτος ἔλεγον.

«Οἱ παρόντες λόγοι (οἱ πανηγυρικοὶ καὶ ἐπιτάφιοι), ὡς ἔργα καλλιλογίας, εἰ παρ' ἡμῖν ἔκειτο, ἀντὶ νὰ δημοσιευθῶσιν, ἔπρεπε νὰ πυρποληθῶσιν.

«Δὲν νομίζομεν νὰ φανῶμεν πρός τινα ὑπερβολικοὶ ἢ παράδοξοι λέγοντες ταῦτα, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὀλίγοι μὲν τούτων εἰσὶν *ὀλίγων ἡμερῶν*, οἱ δὲ περισσότεροι, *ὀλίγων ὡρῶν* κατεσπευσμένον ἔργον, καὶ ἑπομένως *αὐτοσχέδιοι*. Γνωστὸν ἤδη τοῦτο ἄλλως, καταφαίνεται ἔτι μᾶλλον καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν διὰ τὴν ἐκφώνησιν καὶ κατὰ τὴν ἐκφώνησιν αὐτῶν ἰδιωτικῶν ἢ ἐπισήμων προσκλήσεων ἢ δηλώσεων, αἵτινες, ὡς ἑκάστοτε κατὰ τὴν δημοσίευσιν ἑνὸς ἑκάστου τῶν περισσοτέρων συνεδημοσιεύοντο, ὑποσυνάπτονται καὶ ἐνταῦθα· ἐξαιροῦνται δὲ ὀλίγων, διότι δὲν συνετυπώθησαν μετ' αὐτῶν ἀπ' ἀρχῆς τὰ διὰ τὴν ἐκφώνησίν των σχετικὰ ἔγγραφα.

«Ἀναλογιζόμενοι καὰθ' ἡμᾶς αὐτοὺς, ὅτι ἔξοχοι Ποιηταὶ καὶ διακεκριμένοι ῥήτορες, δίδοντες ἑαυτοὺς διὰ τῶν πονημάτων των ὑπευθύνους, ὡς ἔλεγέ τις τῶν ἀρχαίων, εἰς τὸν *πάντα βασανίζοντα φθόνον καὶ χρόνον*, οὐδὲν παρελάμβανον εἰκῆ οὔτε πρᾶγμα, οὔτε ὄνομα· ὅτι διὰ τῆς πολυχρονίου εἰς τὰ γραφόμενα ἀσχολίας μᾶλλον *γλυπτοὺς καὶ τορευτοὺς ἢ γραπτοὺς* ἐξέφερον τοὺς λόγους· ὅτι ὁ δεινὸς Δημοσθένης συγγράφων, «διετέλει πρὸς τοῖς ἄλλοις πολυπραγμονῶν καὶ τὰς πτώσεις τῶν ὀνομάτων, καὶ τὰς ἐγκλίσεις τῶν ῥημάτων, καὶ πάντα τὰ συμβεβηκότα τοῖς μορίοις τοῦ λόγου» ὅτι ὁ δαιμόνιος Πλάτων *κτενίζων καὶ βοστρυχίζων* τοὺς ἑαυτοῦ διαλόγους, καὶ *πάντα τρόπον ἀναπλέκων*, καὶ *πολλάκις τὰ προοίμια αὐτῶν ἕως ἑπτάκις κατά τινα κατασκευάζων*, *δὲν διέλειπεν ὀγδοήκοντα ἔτη* γεγονώς· ὅτι ὁ μὲν φιλόῤῥυθμος Ἰσοκράτης, κατὰ τοὺς παραδεχομένους *τὸν ἐλάχιστον χρόνον*, εἰς *δέκα ἔτη* τὸν Πανηγυρικόν του λόγον συνέταξεν (Διον. Ἁλικ. Συνθ. ὀν. ΚΕ', τομ. έ, σελ. 100)· εἰς *δέκα* δὲ καὶ ὁ Βιργίλιος τὰ Γεωργικά του, καὶ διότι δὲν προέλαβε τῶν τελευταίων ἐξ Βιβλίων τῆς Αἰνειάδος τὴν τελειωτικὴν ἐπιθεώρησιν, διέθετο νὰ πυρποληθῇ (Voltaire, essai sur la poesieé pique, Virgile, p. 284· καὶ Blair, Leç. 43, tom. 2. p. 468· καὶ Ant. Mezzanotte, Le Odi di Pindaro, ec. tom. 2, p. 24)· ταῦτα πάντα, λέγω, ἀναλογιζόμενοι, τί ἄλλο πρέπει καὶ νὰ συλλογιζώ-

μεθα καὶ νὰ πράττωμεν ἡμεῖς, ἢ τῷ πυρὶ νὰ παραδώσωμεν τοιαῦτα ἐφήμερα καὶ ἀκατέργαστα ἔργα;

«Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ πράξωμεν τοῦτο, διότι διέφυγον ἤδη τῶν χειρῶν μας. Ζητοῦντες ἑκάστοτε οἱ ἐνδιαφερόμενοι, καὶ λαμβάνοντες ἐκ τοῦ προχείρου, περιεργείας χάριν, τῶν ἑκάστοτε ἐκφωνουμένων λόγων ἀντίγραφα, οἴκοθεν διὰ τοῦ τύπου σποράδην διέδωκαν αὐτούς· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα πολλὰ τυπογραφικὰ εἰσέφρησαν ἁμαρτήματα.

«Ἵνα δὲ μὴ περιφέρωνται ἐκ τῶν τυπογραφικῶν ἁμαρτημάτων οὕτως ἠσχημισμένοι, διαδοθέντες ἅπαξ, ὑπείκοντες δὲ καὶ εἰς σπουδαίων φίλων θερμὰς προτροπὰς, ἐκδίδομεν ἤδη ὁμοῦ ἐκείνους μόνον ἐκ τῶν λόγων ἡμῶν, ὅσων τὴν δημοσίευσιν, μετὰ τὴν ἀμέσως ἐκφώνησιν, δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀποφύγωμεν. Διὸ ἐπιγράφονται [οἱ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1852] καὶ, «Οἱ σωζόμενοι λόγοι»· διότι πραγματικῶς καὶ πρὸ δεκαετίας (πρὸ τῆς 25 Ἰανουαρίου 1843), ὅτε χρονολογεῖται ὁ πρῶτος τῶν ἐνταῦθα [τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1852] δημοσιευομένων λόγων, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξεφωνήσαμεν καὶ διαφόρους ἄλλους παρὰ τοὺς ἐνταῦθα· ἀλλὰ τούτους ἅπαντας ἐξηφανίσαμεν, ὡς καὶ τοὺς παρόντας, εἰ ἠδυνάμεθα, ἠθέλομεν ἐξαφανίσει, εἰ, ὡς εἴπομεν, σποράδην ἤδη δὲν ἦσαν τετυπωμένοι.

«Σημ. Ἅπαντες μὲν οἱ ἐνταῦθα δημοσιευόμενοι λόγοι ἐξεφωνήθησαν ἐν Ναυπλίῳ· οἱ δὲ μὴ δημοσιευόμενοι ἐξεφωνήθησον ἐν Ἀμφίσσῃ, ἐν Γαλαξιδίῳ, ἐν Ἀραχόβᾳ (τοῦ Παρνασσοῦ), ἐν Καλαβρύτοις, ἐν Ἀκράτᾳ, ἐν Πάτραις, ἐν Κορίνθῳ, καὶ ἐν Ναυπλίῳ πρσέτι ἐπὶ διαφόρων ὑποθέσεων καὶ χρόνων.

«Μία αἰτία λοιπὸν, ἡ οὐσιωδεστάτη, τῆς τῶν λόγων τούτων ἀτελείας καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν τοῦ ἀναγνώστου ἐπιεικείας εἶναι τὸ λίαν αὐτοσχέδιον αὐτῶν. Ἐν Ἑλλάδι, ὡς καὶ περί τινων ἄλλων, ἐπικρατεῖ ἀτυχῶς καὶ περὶ ἐκφωνήσεως λόγων ὅλως ἡμαρτημένη ἰδέα· ζητοῦσι κατὰ τὴν ἡμέραν ἢ τὴν ὥραν σχεδὸν τῆς ἐκφωνήσεως *ἕνα λόγον*, ὡς κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀναχωρήσεως *ἓν ἀστυνομικὸν διαβατήριον*! Ποῦ νὰ συλλογισθῶσιν οἱ εὐλογημένοι, ὅτι δι' ἕνα καλὸν ἢ ὁπωσοῦν ἀνεκτὸν ἐπιδεικτικὸν λόγον, εἰ μὴ *δέκα ἔτη* ἢ *δέκα μῆνες*, ἀπαιτοῦνται τοὐλάχιστον *δέκα ἡμέραι*, ἢ *δέκα ὧραι*!

«Ἑτέρα δὲ, ὅτι ὀλίγαι τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν ἦσαν τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἀγορεύοντος· τῶν δὲ πλείστων αἱ μὲν ἦσαν *οἱονεὶ ἐπιβεβλημέναι*, αἱ δὲ κοινοτάτης ἀξίας. Ὁποία εὐγλωττία λοιπὸν δύναται ν' ἀναπτυχθῇ εἰς λόγους, αὐτοσχεδίους μὲν τὸν χρόνον,

κοινοὺς δὲ ἢ *ἐπιβεβλημένους* τὴν ὑπόθεσιν, ἐὰν καὶ προτέρημά τι εἰς τὸν ἐκφωνοῦντα ὑποτεθῇ;

« Οἱ λόγοι οὗτοι προσέτι φύσει πρέπει νὰ ὑπόκηνται εἴς τινα μονοτονίας κόρον· διότι οὐ μόνον ἅπαντες ὑπάγονται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοὺς ἀρχαίους, τῶν τριῶν τῆς *ῥητορικῆς γενῶν*, τὸ *ἐπιδεικτικὸν*, ἀλλὰ καὶ διότι διαφόρων λόγων ἐλήφθησαν ἐξ ἀνάγκης ὡς θέμα ὑποθέσεις ἢ συγγενεῖς, οἷον αἱ τῶν ἐπιταφίων, ἡ τῆς 25 Ἰανουαρίου, ἡ τῆς 25 Μαρτίου καὶ ἡ τῆς 20 Μαΐου, ἢ αὐτόχρημα αἱ αὐταὶ, οἷον ἡ τῆς 25 Ἰανουαρίου ληφθεῖσα τρὶς (1843, 1846, 1847) ὡς ὑπόθεσις λόγου. Ἐὰν δὲ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ταῦτα, καὶ ὅτι ἐκ τῶν δεινοτέρων ῥητόρων ὁ μὲν Δημοσθένης ἐπαλιλλόγησε τὰ αὐτὰ εἰς διαφόρους λόγους, ὁ δὲ Κικέρων δὶς τὸ αὐτὸ προοίμιον μετεχειρίσθη, θέλομεν καὶ ἡμεῖς κριθῇ ἐπιεικῶς, ἐὰν τυχόν, διὰ τὰ εἰρημένα, εὑρεθῶμέν που παλιλλογοῦντες, ἢ μονότονοι κατά τι ».

Παραβάλλων δὲ παρακατιὼν (Προλεγομέν. σελ. 124) τὰς δυσχερείας εἰς εὐδοκίμησιν τοῦ Ἐπιδεικτικοῦ γένους πρὸς τὰς τοῦ Συμβουλευτικοῦ καὶ Δικανικοῦ, παρετήρουν, ὅτι εὐχερέστερον νὰ εὐδοκιμήσῃ τις ἐν τῷ Συμβουλευτικῷ καὶ Δικανικῷ, καὶ διότι τελικὰ κεφάλαια τούτων εἰσὶν *ὑλικὰ*, φύσει προσηλοῦντα τοὺς ἀκροατὰς, ὄντα, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην (ῥητορ. Α', γ', § 2), « τῷ μὲν συμβουλεύοντι, τὸ *συμφέρον* καὶ *βλαβερόν*· . . . Τοῖς δὲ δικαζομένοις, τὸ *δίκαιον* καὶ τὸ *ἄδικον* »· καὶ διότι οἱ ἀκροαταὶ ἀμφοτέρων τούτων, λίαν εὐάριθμοι καὶ ἐκλεκτοὶ (οἱ ὀλίγοι δικασταὶ τῆς συνεδριάσεως, ἢ οἱ κατὰ νόμον συνερχόμενοι πολῖται ἐν τῇ συνελεύσει νὰ συμβουλευθῶσιν), ὡς ἐκ τοῦ ἰδίου συμφέροντος καὶ τοῦ νόμου ὑποχρεοῦνται εἰς ἀκρόασιν τοῦ ἀγορεύοντος. Μετὰ ταῦτα φέρονται τὰ ἑξῆς·

« Δὲν ἔχει ὅμως οὕτω καὶ διὰ τὸν Πανηγυριστὴν ἢ διὰ τὸν ῥήτορα ἐπιδεικτικοῦ λόγου. Ἄνδρες, γυναῖκες, κληρικοὶ, λαϊκοὶ, γέροντες, νέοι, ἐν γένει ὅλος ὁ κόσμος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συναυλίζηται, ἵν' ἀπαρτίσῃ τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ· καὶ κατ' αὐτοῦ ἀτιμωρητεὶ, ὅλως ἀκολάστως, νὰ θορυβῇ καὶ καταψηφίζῃ, εἰ βούλεται. Τὸ παμμιγὲς δὲ καὶ ἀορίστως πολυπληθὲς τοῦτο Ἀκροατήριον παρ' οὐδενὸς νόμου δὲν ὑποβάλλεται εἰς ἀναγκαστικὴν ἢ πειθαρχικὴν ἀκρόασιν· ἂν θέλῃ, ἀκροάζεται. Καὶ ἂν ἐκ πολλῆς φιλοφροσύνης δὲν θορυβήσωσι τὸν ἀπὸ τοῦ βήματος ἔτι ἀγορεύοντα, δύνανται ὅμως κάλλιστα, ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου, ν' ἀναχωρήσωσιν ὅλοι, καὶ μόνον τὸν δημηγοροῦντα, εἰ ἱκανὸς δὲν εἶναι νὰ τοὺς προσηλώσῃ, καὶ, οὕτως εἰπεῖν, νὰ τοὺς δεσμεύσῃ, νὰ τὸν ἀφήσωσι λογοκοποῦντα! Ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ κοι-

νὸν τῆς προσηλώσεως ἐλατήριον, τὸ ὑλικὸν συμφέρον, παντάπασι δὲν ἔχει χώραν ἐνταῦθα· ἀπεναντίας τοῦ ἐπιδεικτικοῦ τελικὸν κεφάλαιον εἶναι τὸ πολέμιον τῆς *ἰδιοτελείας*, ὁ ἔπαινος διὰ θυσίας καὶ ἀφοσίωσιν ὑπὲρ τῆς ἀφηρημένης ἰδέας τοῦ *καλοῦ*, ὅπερ ἐστὶ νὰ θυσιάζῃ τις τὰ πάντα *δωρεὰν ὑπὲρ πίστεως* καὶ *πατρίδος*, *ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος ἐν γένει διὰ μελλούσας ἀγνώστους γενεάς*, καὶ οὐχὶ δι' ὑλικοῦ συμφέροντος ἀμοιβήν. Ἡ ὑπόθεσις προσέτι εἶναι ἱστορικόν τι γεγονὸς, ἐγνωσμένον ἤδη, κοινὸν καὶ τετριμμένον εἰς πάντας θέμα, ὅπερ ἀναγκάζεται νὰ ἀναμασσήσῃ, καὶ δι' ὅλου τοῦ λόγου ἐκ διαλειμμάτων, ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις, δι' αὐξήσεως καὶ πλατυσμοῦ νὰ ἐκθέτῃ· ἐκτὸς δὲ τούτων ὁ ἐπιδεικτικὸς, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ, δὲν συγκροτεῖται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, διότι ἐκ μόνης νῦξημένης διηγήσεως ἀπαρτίζεται, ὡς ὑπὸ τὴν στάσιν τῆς Ποσότητος μάλιστα ὑπαγόμενος. Ἂν δὲ ὁ ἐπιδεικτικὸς ῥήτωρ ἀτυχήσῃ νὰ λάβῃ ὡς ὑπόθεσιν κοινόν τι γεγονὸς, ἢ μακαρίτην ἢ μακαρίτιδά τινα, κοινὸν ἄνθρωπον, οὗ περ ἡ φήμη μόλις ἐκ τῆς συνοικίας ἢ ἐκ τοῦ δήμου του ἐξῆλθεν, ἡράκλειον ἀληθῶς κατόρθωμα ἐνεργεῖ, ἂν μέχρι τέλους εὐαρέστως τὸ παμμιγὲς Ἀροατήριόν του προσηλώσῃ.

« Πραγματικὴ δὲ ἀπόδειξις τῆς τοῦ ἐπιδεικτικοῦ λόγου δυσχερείας ὑπὲρ τὰ δύο ἄλλα γένη εἶναι καὶ αὐτή· ὅτι ἱκανοὶ εἰς τὸ Συμβουλευτικὸν γένος δημηγόροι, καὶ δοκιμώτατοι εἰς τὸ Δικανικὸν ἐν Δικαστηρίοις ἀγορεύειν δικηγόροι, θελήσαντες ν' ἀναβῶσι καὶ τὸ Ἐπιδεικτικὸν *βῆμα*, παραχρῆμα ἐξηλέγχθησαν, καὶ ἀκλεῶς κατέπεσαν, τὴν προτέραν αὐτῶν διακινδυνεύσαντες ἢ προβληματικὴν καταστήσαντες ὑπόληψιν.

. . . . . .

« Τοὺς λόγους τούτους, καί τοι αὐτοσχεδίους, ἀλλ' εὐμενῶς τὸ Κοινὸν ὑπεδέχετο, καὶ εὐφήμως ὑπὲρ αὐτῶν ὁ τύπος (1) ἐξεφράζετο, ἅμα ἐδημοσιεύοντο. Ἐπομένως δὲν ἀναμένουσι νέαν

---

(1) Καὶ ὑπὲρ τῶν λόγων τούτων, καὶ ὑπὲρ τῆς τῷ 1857 ἐκδοθείσης Περιγραφικῆς Καλλιλογίας ἤτοι ῥητορικῆς καὶ ῥητορείας ἡμῶν σποράδην, ἢ συλλήβδην, εὐμενῶς καὶ ἐπιεικῶς ἐξεφράσθησαν παντοῖαι ἐφημερίδες, οἷον ἡ Ἀθηνᾶ (ἀριθ. 905 τοῦ 1842 ἔτους, 1911 τοῦ 1852, 1830 τοῦ 1851, 2636 τοῦ 1858), ὁ Αἰὼν (ἀριθ. 441 - 443 τοῦ 1843, 1271 τοῦ 1852, 1535 τοῦ 1857, 1901 τοῦ 1860), ἡ Φήμη (ἀριθ 299—300 τοῦ 1843, 901 τοῦ 1851), ὁ Φίλος τοῦ λαοῦ (ἀριθ. 212—213 τοῦ 1843), ὁ Ἄργος ἀριθ. 33 τοῦ 1845), ἡ Ἐφημερὶς τῶν Κοινωφελῶν Γνώσεων (ἀριθ. 18 τοῦ 1855, 59 τοῦ 1857), ἡ ἐφημερὶς τῶν Μαθητῶν (ἀρ. 25 τοῦ 1853, 116 τοῦ 1855, ὁ Ἥλιος (ἀριθ. 56 τοῦ 1856, 103 τοῦ 1857, 152 τοῦ 1858), ἡ Ἐλπὶς (ἀριθ. 889 καὶ 890 τοῦ 1857), ἡ Βελτίω-

ὑπὲρ αὐτῶν κρίσιν, διότι ἔχουσιν ἤδη τὸ δεδικασμένον ὑπὲρ τῆς πολλῆς ἢ ὀλίγης αὐτῶν ἀξίας. Πρέπει δὲ νὰ θεωρηθῶσι καὶ κριθῶσιν, ὡς ἀληθῶς εἶναι, παρελθούσης ἤδη ἐποχῆς ἔργα, πρὸ ἐτῶν πολλῶν ἀρχίσαντα (ἀπὸ τοῦ 1843 ἔτους), καὶ πρὸ ὀλίγων ἐκ διαλειμμάτων περαιωθέντα. Ἔχων λοιπὸν ὑπ᾽ ὄψιν ὁ ἀναγνώστης τὸ μὲν τὸ αὐτοσχέδιον, τὸ δὲ τὴν πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐποχὴν, τὰς τότε περιστάσεις, τὴν κατ᾽ ἐκείνους τοὺς καιροὺς κατάστασιν τῆς Καλλιλογίας, καθ᾽ ὕλην καὶ κατ᾽ εἶδος, καὶ τὴν τότε τῆς γλώσσης σχετικὴν ἀτέλειαν, ἥτις καθ᾽ ἡμέραν γιγαντιαίοις προβαίνει βήμασι, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, θέλει, νομίζομεν, ἀποφανθῆ ἐπιεικῶς ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἡμεῖς βεβαίως, εἰ νῦν προέκειτο νὰ τοὺς συντάξωμεν, τελειοτέρους ἠθέλομεν τοὺς ἀναδείξει. Ἀληθεύει δὲ καὶ ἐνταῦθα τὸ παλαίφατον· «Ὅταν συντελέσῃ ἄνθρωπος, τότε ἄρχεται».

Οἱ νῦν ἐκδιδόμενοι λόγοι μετετυπώθησαν ὡς ἀπ᾽ ἀρχῆς ἦσαν. Σπανίως δέ που διωρθώθησαν ἢ ἐκ τυπογραφικῶν σφαλμάτων, ἢ ἐξ ἄλλων παροραμάτων κατὰ τὰ ἀνὰ χεῖρας σωζόμενα πρωτότυπα ἡμῶν χειρόγραφα. Δὲν ἐκδίδονται δὲ, ὅσων τὰ χειρόγραφα ἀπωλέσθησαν.

Καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ 1852, καὶ ἐν τῇ παρούσῃ παρελείφθησαν πολλοὶ τῶν ἡμετέρων λόγων, καὶ πρὸ τῆς 25 Ἰανουαρίου 1843, καὶ μετὰ τὴν 22 Μαΐου 1861, ἢ ἐν τῷ μεταξὺ ἐκφωνηθέντες· τινὲς μάλιστα καὶ ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἐφημερίδων μνημονευόμενοι.

Ἐν τῷ ἀριθμῷ 51 (3 Φεβρουαρίου 1856), σελ. 3 τοῦ Ἡλίου, μετὰ μεγάλης ἐπιεικείας ἐκφρασθέντος ὑπὲρ ἐμοῦ, ἀναγινώσκονται καὶ ταῦτα· « Ὁ εὔγλωττος ῥήτωρ καὶ Γυμνασιάρχης Ναυ- » πλίας Χ. Παμπούκης ἐξεφώνησε κατὰ τὰς θερινὰς ἐξετάσεις » τοῦ ἔτους 1855 λόγον ἐκδοθέντα διὰ τύπου, καὶ περιέχοντα » πλείονας σοφὰς κρίσεις περὶ ἐκπαιδεύσεως ἐν γένει· . . . Συνι-

---

σις (ἀριθ. 31 τοῦ 1852, 266 τοῦ 1857, 312–313 τοῦ 1858, 327 τοῦ 1858, 365 τοῦ 1859, 410 τοῦ 1860, 262 καὶ 264 τοῦ 1857), ἡ ἐφημερὶς τῶν Φιλομαθῶν (ἀριθ. 199 καὶ 213 τοῦ 1857, 245 τοῦ 1858, 371 τοῦ 1860), ὁ Φιλόπατρις (ἀρ. 117 τοῦ 1857, 159 τοῦ 1858), ἡ γαλλιστὶ ἐκδιδομένη Ἐλπὶς (ἀρ. 77, 931 τοῦ 1858), ἡ Αὐγὴ (ἀρ. 162 τοῦ 1858, 663 τοῦ 1860), ἡ Ταχύπτερος Φήμη (ἀρ. 1360 τοῦ 1858), ὁ Πρωϊνὸς Κήρυξ (ἀρ. 449 τοῦ 1860), τὸ Μέλλον τῆς Πατρίδος, ἡ Σφαῖρα (ἀρ. 60 τοῦ 1852), ἡ Νέα Ἑλλὰς (ἀρι. 199 τοῦ 1852), ἡ Νέα Πανδώρα (ἀριθ. φυλ. 66 τόμ. Γ′ του 1852), ἡ ἐφημερὶς τῶν Εἰδήσεων (ἀριθ. 64, ἐν Κερκύρᾳ 1856), ἡ Ἕνωσις (ἀρ. 262 τοῦ 1857), ἡ Ἑλληνικὴ Σημαία (ἀρ. 23 τοῦ 1857), ὁ Φιλόπατρις Ἕλλην (ἀριθ· 150 τοῦ 1857), ὁ Ἀστὴρ τῶν Κυκλάδων (ἀρ. 18 τοῦ 1857), κλ.

»στῶμεν εἰς τὸν ὑπουργὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως τὴν ἀνάγνωσιν καὶ » μελέτης τοῦ λόγου τοῦ Χ. Παμπούκη ὡς βοήθημα εἰς τὰς » περὶ Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως σκέψεις καὶ ἀποφάσεις αὐτοῦ. » Ὁ λόγος οὗτος οὔτε ἐνταῦθα περιελήφθη, οὔτε ἐν τοῖς ἐγγράφοις ἡμῶν εὑρίσκεται.

Ἡ Ἀθηνᾶ (ἀριθ. 905, Ἀπριλ. 1, 1842) δημοσιεύει τὸν παρ' ἐμοῦ ἐν Ναυπλίῳ ἐκφωνηθέντα λόγον εἰς τὴν ἐπέτειον ἐθνικὴν ἑορτὴν τῆς 25 Μαρτίου 1842. Ἐν τῷ ἀπὸ τοῦ Ἄμβωνος ἐκφωνηθέντι ἐκείνῳ λόγῳ, παρόντων τότε καὶ κρατούντων τοῦ Χὶτζ καὶ τῶν ἄλλων Βαυαρῶν διεδήλωσα ἀπὸ τοῦ βήματος τὴν ἀνάγκην *καταστάσεως συνταγματικῶν θεσμῶν*, μακρὰν ἔτι οὔσης τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843. Τότε παρὼν ἐκεῖ ἐν τῇ ἐκφωνήσει καὶ ὁ ἔνδοξος Κανάρης, σταυθμεύων ἐν Ναυπλίῳ μετὰ τῆς ναυτικῆς του Μοίρας, μὲ συνεχάρη διὰ τοῦτο. Ἐν δὲ τῷ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἱστορικῷ ἐκείνῳ δημοτικῷ συμποσίῳ, ἐν ᾧ προεξῆρχον ὁ Ναύαρχος Κανάρης, ὁ ἀρειμάνιος Νικηταρᾶς καὶ ὁ Ὑποστράτηγος Π. Ῥόδιος, ἐγὼ μετ' ἄλλων, ὡς συμπόται, ἐλήξαμεν πάλιν εἰς προπόσεις ὑπὲρ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν καὶ τῆς αὐτονομίας συμπάσης ὁμοῦ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ διὰ τὸ συμπόσιον τοῦτο (ὅπερ ἐγένετο ἐν τῷ μεταξὺ Προνοίας καὶ Ναυπλίας λεγομένῳ κήπῳ τοῦ ἀοιδίμου Κυβερνήτου), ἀφ' οὗ ἀπεκλείσθησαν οἱ Βαυαροὶ, καὶ διὰ τὰς ὑπὲρ τοῦ συντάγματος ταύτας διαδηλώσεις, ἐφυλακίσθησαν τὴν ἐπιοῦσαν ὑπὸ τοῦ Χὶτζ πειθαρχικῶς οἱ συνευωχήσαντες ἀξιωματικοὶ Κορωναῖος, Βότσαρης, καὶ Διαμαντόπουλος, ἡμεῖς δὲ οἱ ἄλλοι διὰ καταδιώξεων ἠπειλήθημεν, ὁ ἀνωτέρω λόγος ἐστάλη μὲν εἰς τύπωσιν, ἀλλὰ γυμνὸς τῶν συνταγματικῶν διαδηλώσεων, φόβῳ τῆς τότε ἐξουσίας. Διὰ τοῦτο λοιπὸν, καὶ διότι ἀπωλέσθη τὸ χειρόγραφον τοῦ λόγου ἐκείνου, δὲν συμπεριελήφθη οὔτε ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ 1852, οὔτε ἐν τῇ παρούσῃ.

Σημείωσις. Τὴν ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω δημοθοινίας ἡμῶν πρόποσιν συνώδευσα τότε καὶ διὰ τῆς ἑξῆς προσφωνήσεως·

« Κύριοι Συμπόται ! »

« Ἐντὸς τούτου τοῦ ἐθνικοῦ Κήπου, ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς » πατρίδος καὶ τὴν σκιὰν τῶν νεοφύτων τούτων δένδρων, τέ» κνων νεαρῶν καὶ τούτων τῆς νεοφύτου ἡμῶν ἐπαναστάσεως, » συνερχόμεθα κύκλῳ τῆς τραπέζης ταύτης, ἵνα συνευωχηθῶ» μεν σήμερον τὸν μυστικὸν τῆς πατρίδος δεῖπνον εἰς τιμὴν τῆς « ἐθνοσωτηρίου ἡμέρας τῆς 25 Μαρτίου 1821.

« Δὲν εἶμαι ἀοιδὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, δὲν ἔχω ὔοτε τοῦ

» Ὀρφέως τὴν μουσόπνευστον λύραν, οὔτε τοῦ Πινδάρου τὴν με-
» λοποιὸν φόρμιγγα, ἵνα μετὰ μυρσινῶν καὶ δαφνῶν ἐστεμμέ-
» νος ψάλω ἐπαξίως τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα, ἅτινα πληροῦ-
» σι σήμερον τὴν καρδίαν παντὸς Ἕλληνος καὶ φιλέλληνος.

» Ἡ σημερινή μας δημοθοινία δὲν ὁμοιάζει διόλου τὰ κοινὰ
» συμπόσια· μοὶ φαίνεται ὅτι εἰκονίζει τὸ μυστικὸν τῆς Γρα-
» φῆς Πάσχα, καθ' ὃ ὁ νέος τοῦ Ἰσραὴλ λαὸς διέβημεν ἐκ τῆς
» δουλείας τοῦ νέου Φαραὼ εἰς τὴν ἡμέραν τῆς παλιγγενεσίας
» μας. Ἡμεῖς οἱ συμπόται δὲν εἴμεθα ἁπλοῖ συνδαιτυμόνες·
» εἴμεθα οἱ πιστοὶ τῆς πατρίδος· εἴμεθα μεθ' ὅλου τοῦ ἔθνους
» *οἱ κατηχούμενοι εἰς τὰ μεγάλα τῆς ἐθνεγερσίας ἐλευσίνια*
» *μυστήρια.*

» Διὰ ταῦτα εὐθύμως εὐωχούμενοι σήμερον τὸν μυστικὸν τῆς
» πατρίδος δεῖπνον, προπίωμεν εἰς τιμὴν τῆς ἐθνοσωτηρίου ἡμέ-
» ρας τῆς 25 Μαρτίου 1821, εἰς μνημόσυνον τῶν ὑπὲρ πί-
» στεως καὶ πατρίδος πεσόντων καὶ ἀγωνισθέντων ἑλλήνων τε
» καὶ φιλελλήνων, καὶ ὑπὲρ τῆς *καταστάσεως τῶν συνταγμα-*
» *τικῶν θεσμῶν καὶ τῆς αὐτονομίας συμπάσης ὁμοῦ τῆς ἑλ-*
» *ληνικῆς φυλῆς.*»

Μετά τινας δὲ ἄλλους ἀποκλείεται τῆς παρούσης ἐκδόσεως καὶ ὁ τὴν 8 Σεπτεμβρίου 1861 ἐκφωνηθείς· διότι ἠσχημίσθη διὰ παρεισφρήσαντά τινα ἁμαρτήματα, τὸ δὲ χειρόγραφον αὐτοῦ ἀπωλέσθη.

Ὡσαύτως ἀποκλείεται τῆς παρούσης ἐκδόσεως καὶ ὁ μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς ἐν Ναυπλίῳ ἐπαναστάσεως, ἐκφωνηθεὶς τὴν 12 Ἀπριλίου 1862.

Ἐκὼν ἠ αὐτόκλητος οὐδέποτε ἐξεφώνησα δημοσίους λόγους, μὴ ἀναγομένους εἰς τὰ γυμνασιακά μου καθήκοντα, ὡς τοῦτο γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῶν ἐπισήμων προσκλήσεων. Τινὲς δὲ καὶ ἐπεβάλλοντο, ὡς πρὸ ἕνδεκα ἐτῶν δημοσίως διὰ τῶν Προλεγομένων (ἰδ. σελ. 122) τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1852 ἐδήλωσα· «—Ὁποία εὐγλωττία λοιπὸν δύναται ν' ἀναπτυχθῇ εἰς λόγους *αὐτοσχεδίους* μὲν τὸν χρόνον, κοινοὺς δὲ ἢ ἐπιβεβλημένους τὴν ὑπόθεσιν; » Διὸ καὶ ἠναντιούμην πολλάκις. Κατὰ μείζονα δὲ λόγον ἠναντιώθην εἰς τὴν ἐκφώνησιν τοῦ παρόντος λόγου, ὅτε ἐν Ἄργει, διὰ χωροφύλακος, περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 8 Ἀπριλίου 1862 τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, προσεκλήθην ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἄργει τότε εὑρεύοντος ἐκτάκτου Νομάρχου. Ἐναντιούμενος δὲ εἰς τὴν ἐκφώνησιν, εἶπον σὺν ταῖς ἄλλοις,

Ὅτι περιττὸς εἶναι ὁ λόγος· ὅτι ἐπὶ ἐμφυλίων πολέμων αἱ πατρικαὶ καὶ συνεταὶ Κυβερνήσεις δὲν ἐρεθίζουσιν, ἀλλὰ καταπραΰνουσι τὰ πάθη, θεραπεύουσι τὰ παράπονα, καὶ ἔλαιον ἐπιχέουσαι συνουλόνουσι τὰς πληγάς· ἄλλως τε καὶ ἡ θέσις τοῦ ἀγορεύοντος εἶναι ἀμήχανος καὶ δυσχερεστάτη, ἐγὼ δὲ, προσέθηκα, ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου μέχρι τῆς πρωΐας, ὅτε ὁ λόγος ἀπαιτεῖται, ἀδυνατῶ νὰ παρασκευασθῶ εἰς τοιούτου λόγου ἐκφώνησιν. Τότε δὲ ὁ ἔκτακτος Νομάρχης, ὡς ἐκ τῶν δυσαρέστων καθηκόντων του ἐνεργῶν, καί τοι ἐπιεικῶς, ἐπανέλαβεν, Ὅτι ἀδύνατον ἄλλως γενέσθαι, ἐν ᾧ μάλιστα ἐπὶ τούτῳ καὶ τηλεγραφικὴ Διαταγὴ τοῦ Ὑπουργείου ὑπάρχει, ἣν καὶ μοὶ ἐπέδειξε. Ταῦτα δὲ γνωίζουσι καὶ ὁ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Κ. Δ Τουρνάκης, καὶ ὁ Πρωτοδίκης Κ. Θ.Ἰωαννίδης, καὶ ὁ Κ. Νομάρχης, ὡς τίμιος ἄνθρωπος, δύναται νὰ ὁμολογήσῃ.

Τὸ δὲ χειρόγραφον τοῦ λόγου τούτου, ὃν δὲν ἠδυνήθην ν' ἀποφύγω, ἐστάλη ἐξ Ἄργους νὰ τυπωθῇ εἰς Ναύπλιον. Διελθὸν δὲ διὰ διαφόρων χειρῶν πρὸ τῆς τυπώσεως, ὑπέστη, ἀγνοῶ πῶς, τροποποιήσεις τινὰς, ἃς ἐγὼ μὲν μάτην ἀπεδοκίμασα, ὡς τυπωθέντος ἤδη τοῦ λόγου, νὰ καθαρισθῇ δὲ ἤδη ἀδύνατον, ὡς ἀπολεσθέντος τοῦ πρωτογράφου χειρογράφου. Καὶ ἡ ἐκ τῆς περιστάσεως δὲ ταύτης δυσαρέσκεια συνετέλεσεν ὡς θέλομεν ἰδεῖ, εἰς τὴν μετ' ὀλίγον (τὴν 5 Μαΐου 1862) ἐκ τῆς γυμνασιαρχίας Ναυπλίας παραίτησίν μου.

Εἰ ταῦτα ἦσαν γνωστὰ, ὁ λόγος οὗτος, πιστεύω, δὲν ἤθελε κριθῇ ὑπό τινων τοσοῦτον αὐστηρῶς. Ἀλλὰ καὶ τούτων ἀγνοουμένων καὶ μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν, κριθεὶς ὁ λόγος, καθ' ὃν τρόπον ἐκρίθη, ὡς φέρεται δεδημοσιευμένος, πάλιν μονομερῶς καὶ ὡς οὐκ ἔδει ὑπό τινων ἐκρίθη· διότι δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ καιρικαὶ καὶ πραγματικαὶ περιστάσεις· διότι δὲν ἐκρίθη ἀληθῶς κατὰ τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα, ἀλλὰ κατὰ φαντασίαν καὶ μονομερῶς ὑπετέθησαν εἰς αὐτὸν ὅ,τι δὲν ἔχει, ἵνα, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, πλάσωσιν οἱ κατήγοροι κατ' ἀρέσκειαν ἀδύνατον ἐχθρὸν, ἵνα εὐκολώτατα τὸν νικήσωσιν. Ἀνώνυμός τις μάλιστα ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ κατὰ τοῦτο αὐτὸν τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα· ὅστις σκότει κεκαλυμμένος, ῥαπίσας ἀφανῶς ὄπισθεν τὸν θριαμβεύοντα κατὰ τῶν Τρώων Πάτροκλον, ἀφώπλισε συνάμα, ἵνα εὐκολώτατα παραδώσῃ αὐτὸν ἠττημένον εἰς τὸν περιλημένον αὐτῷ Ἕκτορα· «Λῦσε δὲ οἱ θώρηκα ἄναξ, Διὸς υἱὸς, Ἀπόλλων» (Ὁμ. Ἰλ. Π. 804). Γυμνώσας καὶ οὗτος ἐμὲ πανταχόθεν τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ἀληθείας, καὶ περιπτύσσων ἔν τισι τὴν φαινομένην Νεφέλην

ἀντὶ τῆς νομιζομένης Ἥρας, ἐπετέθη διὰ συκοφαντιῶν καὶ ὕβρεων. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχοντα, ἐξετάσωμεν συντόμως τὸν λόγον τοῦτον.

Προκειμένου περὶ ἐμφυλίου πολέμου, ἔλαβον ἐκ τοῦ προχείρου παρὰ τοῦ θεσπεσίου Ὁμήρου θέμα αὐτὰ τὰ κακὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου (Ἰλ. Ι, 63—)·

« Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος,
Ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου, ὀκρυόεντος.»

Ἠρύσθησαν δὲ αἱ πίστεις τοῦ θέματος οὐ μόνον ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δύο μεγαλειτέρων τῶν σημερινῶν ἐθνῶν, τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας· ὅτι δηλαδὴ αἱ στάσεις καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἔχουσιν, οἵας οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὀλεθριωτάτας συνεπείας διά τε τὸν βίαιον τῶν ἐθνῶν κλονισμὸν, καὶ τὸν φόβον τοῦ περιπεσεῖν εἰς τὴν πολυκέφαλον τῆς ἀναρχίας Ὕδραν, ἐξ ἧς αἱ ἀδελφοκτονίαι, ἡ διαρπαγὴ τῆς δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς περιουσίας, ἡ εἰδεχθὴς ληστεία, κλ.

Ὑπὲρ τῶν φεβρουριανῶν, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, ἐξέφρασα πάντοτε ἐπιεικῆ καὶ φιλάνθρωπα αἰσθήματα. Καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ βήματος δι' αὐτοῦ τοῦ ὑπό τινων αὐστηρότερον τοῦ δέοντος ἐπικριθέντος λόγου τῆς 12 Ἀπριλίου 1862, καὶ ὡς νῦν ἔχει. Διότι ἐπῄνεσα τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀνδρίαν πάντων, ἐνώπιον τῶν τότε ἀντιπάλων αὐτῶν, εἰπών που, ὡς νῦν φέρεται· «—*ὑπερασπιζομένων* [τῶν φρουρίων τοῦ Ναυπλίου] *ὡσαύτως ὑπὸ στρατοῦ τακτικοῦ καὶ γενναίου.*» Ἐθρήνησα ἀλλαχοῦ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ, ὡς νῦν φέρεται, τὴν ἀπώλειάν των διὰ τῶν λέξεων· «*λάβετε προσέτι ὑπ' ὄψιν πόσοι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν* [πολιορκούντων καὶ ἐν Ναυπλίῳ πολιορκουμένων] *ἀνδρεῖοι καὶ ἀγαθοὶ Ἕλληνες, μάλιστα τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ ἀναγκαιότατοι διὰ τὰς μελλούσας τῆς Ἑλλάδος ἐλπίδας, ἢ κατέσησαν ἄχρηστοι τραυματισθέντες, ἢ ὅλως ἀπωλέσθησαν ὑπὸ ἀδελφικῶν χειρῶν φονευθέντες.*» Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ἐσύγησα ὑπὲρ πάντων (καί τοι, ὡς νῦν ἔχει, φέρεται μετά τινος περιορισμοῦ) τὴν ἐπιείκειαν τῆς Κυβερνήσεως· ἐπῄνεσα δὲ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν τακτικὴν διαγωγὴν τῶν Φεβρουριανῶν καὶ τὸν λήξαντα Μάϊον καὶ Αὔγουστον, ὅτε εἰς Ἀθήνας ἐλθὼν, παρὰ διαφόρων ἠρωτώμην. Συνησθανόμην δὲ τοιαύτην συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν Φεβρουριανῶν, διότι ἀγωνισθέντες γενναίως ὑπὲρ μιᾶς ἐθνικῆς ἰδέας, ἐδυστύχησαν· διότι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν φίλοι ἢ μαθηταί μου· διότι οὐ μό-

νον ἐν τῇ διμήνῳ πολιορκίᾳ (ἀπὸ τῆς ά Φεβρουρίου μέχρι τέλους περίπου Μαρτίου 1862) τοῦ Ναυπλίου παρ' οὐδενὸς δὲν ἔλαβον ἀφορμήν τινα δυσαρεσκείας, ἀλλὰ μάλιστα παρά τινων, καὶ ὀνομαστὶ παρὰ τοῦ γενναίου μαχητοῦ τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ, τοῦ Κ. Δ. Γρίβα, προσωπικῶς εὐηργετήθην· διότι καὶ τὴν ἐκ Ναυπλίου ἔξοδον εἰς Ἄργος μοὶ διευκόλυνεν, ὅτε ἐσχάτως τὰ τῆς πολιορκίας ἐδεινώθησαν, καὶ τὸν ἐκ δραχ. 500 ἐπιβληθέντα μοι ἔρανον εἰς μόνον δρ. 100 περιώρισεν. Ἔλαβον τέλος ἔτι μεγαλειτέραν συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν Φεβρουριανῶν καὶ διὰ τὴν μετὰ τὴν ἀμνηστίαν διαγωγὴν τῆς ἐξουσίας οὐ μόνον ἀνεπιεικῆ, ἀλλὰ καὶ ἀδικον καὶ ὅλως ἀδικαιολόγητον.

Ἀποδοκιμάζων δὲ ὁ λόγος οὗτος ἀφ' ἑνὸς τὰ κακὰ τῶν στάσεων, παραδέχεται ἀφ' ἑτέρου κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῆς ἐξουσίας τὴν συνταγματικὴν ἀντιπολίτευσιν, καὶ τὴν διὰ τοῦ τύπου καὶ ἄλλως κατὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰρηνικὴν καὶ ἠθικὴν ἀντίδρασιν.

Εἴμεθα δὲ καὶ ἐγὼ, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι σύμφωνοι μετὰ τῶν Φεβρουαριανῶν ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπαναστάσεώς των, τὴν ἀλλαγὴν δηλαδὴ τοῦ κακοῦ Κυβερνητικοῦ συστήματος, ἢ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν εὐθεῖαν ἐθνικὴν ὁδὸν, διεφωνοῦμεν ὅμως ὡς πρὸς τὰ μέσα· διότι οὗτοι μὲν ἐνόμισαν κατάλληλον μέσον τότε τὴν ἄμεσον χρῆσιν τῶν ὅπλων, ἡμεῖς δὲ, καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν τῶν γνησίων φεβρουαριανῶν, καὶ κορυφαίων μάλιστα τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὡς παρακατιόν τες θέλομεν ἰδεῖ, ἠθέλομεν, ἐπί τινα τοὐλάχιστον ἔτι χρόνον, τὴν ἠθικὴν καὶ εἰρηνικὴν διὰ τοῦ συντάγματος καὶ διὰ τοῦ τύπου ἀντιπολίτευσιν· διότι, φωτιζομένου τοῦ ἔθνους, ἡ ἐπιμονὴ τῆς ἐξουσίας εἰς τὴν σκολιὰν αὐτῆς πορείαν, εἰ ἐπέμενεν, ἤθελεν αὐξήσει τὰ κακὰ, καὶ ἤθελε προκύψει εὐκολωτέρα ἡ θεραπεία, ὡς τῷ ὄντι τὴν 10 Ὀκτωβρίου συνέβη· «Ἄφετε τὰ κακὰ, ἔλεγε, νομίζω, ὁ περίφημος Μιραβὼς, νὰ αὐξηθῶσιν, ἵνα θεραπευθῶσιν.» Ἡ φιλοπατρία δὲ τῶν οὕτω φρονούντων δὲν εἶναι, νομίζω, πολὺ κατωτέρα τῆς τῶν φεβρουαριανῶν.

Εἶχον προσέτι ὑπ' ὄψιν ὅ,τι ὁ Δουμὼντ ἔλεγε περὶ τοῦ περιφήμου Ἱερεμίου Βενθάμου· «ὁ Κύριος Βένθαμος . . . εἶχε πάντοτε πρὸς ὃν ὅρον τὸ *ἀπομακρύνειν τὸ μέγιστον πάντων, τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Κράτους, τὰς καταστροφὰς τῆς περιουσίας καὶ τῆς τάξεως* (Ἰδ. Βενθ. Προλ. σελ. θ', μεταφρ. Γ. Ἀθαν.)», καὶ ὅ,τι περὶ Ἄγγλων λέγει ὁ περίφημος Macaulay (Hist. d' Angl. Tom. I, ch. I, p. 26), «ὅτι ἡ δημοσία εὐημερία πάντοτε αὐξάνουσα, φύσει κάμνει τοὺς φρονίμους νὰ θεωρῶσι *μᾶλλον ὀλεθρίαν μίαν ἐπανάστασιν* ἢ μίαν

κακὴν κυβέρνησιν. Ἄπειρα κεφάλαια κατηναλώθησαν εἰς ἔργα ἄτινα στάσις ὀλίγων ὡρῶν ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ. . . . Ἐν τοιαύτῃ κοινωνικῇ καταστάσει μία ἀνταρσία θέλει εἶσθαι πάντοτε θεραπεία χείρων οἱασδήποτε ἀσθενείας" ὅτι τὸ Σύστημα τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ὄθωνος, κορυφωθείσης διὰ τὴν ἰσχυρογνώμονα ἀντισυνταγματικὴν πορείαν τῆς κατ' αὐτοῦ δυσαρεσκείας, καταῤῥεῦσαν σχεδὸν, οἱκοθεν ἤθελε καταπέσει, ἄνευ βιαίου κλονισμοῦ τοῦ ἔθνους, ὡς τῷ ὄντι ἄνευ ἀντιστάσεως, ἄνευ ἴχνους κόμματος ἀφωσιωμένων (ὡς εἰ μὴ ὑπῆρξέ ποτε τριακονταετὴς περίπου ἐν Ἑλλάδι δυναστεία τοῦ Ὄθωνος) τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1862 ἀνανταγωνίστως κατέπεσεν, ἐν ᾧ ἀφωσιωμένοι ὑπάρχουσιν εἰσέτι ὑπὲρ τοῦ πρὸ 32 ἐτῶν 4 μόλις ἔτη κυβερνήσαντος ἀοιδίμου Κυβερνήτου. Εἶχον προσέτι ὑπ' ὄψιν τὴν σύγχρονον ἐθνικὴν ἱστορίαν καὶ τὰ ἀτομικά μου παθήματα· τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου Κυβερνήτου κακὰ τῆς ἀναρχίας, τὸν τρόμον τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, τὰ δεινὰ τῆς διαρπαγῆς καὶ τῆς εἰδεχθεστάτης λῃστείας, ὅτε τὸ ἔθνος εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου ἔφθασεν· ὅτι καὶ ἐγὼ ἀτομικῶς, καὶ τοι *συνταγματικὸς*, ὑπὸ *συνταγματικῶν* τότε ἐλαφυραγωγήθην ὁλοκλήρως (Ἰδ. Προλεγομένων σελ. ς' ἡμετέρας Γραμ. τοῦ 1835 ἔτους) πρῶτον ἐν Σαλώνοις (Ἀμφίσσῃ) τῷ 1831, ἀφ' οὗ ἐν τῇ οἰκίᾳ μου ἐφονεύθη καὶ ὁ δυστυχὴς ὑπηρέτης μου, ἐγὼ δὲ διὰ φουστανέλας μετενδεδυμένος, διότι δὲν ἐβλέποντο μετὰ καλοῦ ὄμματος τὰ λεγόμενα τότε *ψαλιδοκέρια* (οἱ φραγκοφορεμένοι), λάθρα διὰ νυκτὸς μόλις ἐσώθην· ἔπειτα πόλιν ἐν Καλαβρύτοις τῷ 1832 οὐ μόνον συνταγματικὸς ὑπὸ συνταγματικῶν ἐγυμνώθην, ἀλλὰ καὶ νὰ φονευθῶ ἐκινδύνευσα, εἰ μὴ ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἀνεψιός μου Νικόλαος Γ. Παμπούκης δὲν μ' ἔσωζεν. Ταῦτα πάντα ἔχων ὑπ' ὄψιν μετὰ πολλῶν ἄλλων, ἤθελον μὲν καὶ ἐγὼ τὴν μεταπολίτευσιν, ἀλλ' εἰρηνικῶς διὰ τῆς συνταγματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἐπί τινα τοὐλάχιστον χρόνον· διότι, αὐξανομένης ἔτι μᾶλλον τῆς γενικῆς δυσαρεσκείας, καὶ παρασκευαζομένου ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς κάλλον τοῦ ἔθνους, ἡ ἀλλαγὴ αὐτομάτως ἤθελεν ἐπέλθει, ὡς τὴν 10 Ὀκτωβρίου, ἀλλὰ δι' ὀλιγωτέρων ὅσον ἔνεστι κοινωνικῶν κινδύνων καὶ δυστυχημάτων.

Οὕτω δὲ ἐφρόνουν, δηλαδὴ τὸν δι' εἰρηνικῶν μέσων καταναγκασμὸν τῆς ἐξουσίας νὰ ἐπανέλθῃ εἰς ἐθνικὴν πολιτικὴν καὶ ἀληθῆ συνταγματικὴν πορείαν, οὐ μόνον ἐγὼ, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀντιπολιτευόμενοι εἰλικρινεῖς τοῦ συντάγματος φίλοι Βουλευταὶ καὶ Γερουσιασταί· προσέτι δὲ καὶ τινες φίλοι καὶ ἑταῖροι τῆς φεβρουαριανῆς στάσεως, ἀκρίτως καὶ σκληρῶς ἐπὶ τῶν Ναυ-

πλιακῶν καταδιωχθέντες καὶ παθόντες, ὧν καὶ ἡ φιλοπατρία ὁμολογεῖται, καὶ τὸ κῦρος δὲν διαφιλονεικεῖται. Ἰδοὺ, χάριν παραδείγματος, τὶ λέγει ὁ Κ. Α. Πετσάλης περὶ τινων ἀντιπολιτευομένων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κ. Κανάρη ἐν τῷ ἀρτίως ἐκδοθέντι φυλλαδίῳ αὐτοῦ, ἐπιγραφομένῳ, «Τὸ πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος περὶ τῆς ἀπαιτουμένης πολιτικῆς μεταβολῆς ὑπόμνημα τοῦ Γερουσιαστοῦ Κ. Κανάρη, ἐν ᾧ προετάχθη πρόλογος.—» ἐν τούτῳ λέγει λοιπόν· «ἐὰν ἐκ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἡμῶν τινες ὑπὸ φρονήσεως ἢ ἀτολμίας ἀποκλειστικῶς περιωρίσθησαν εἰς τὸ μέτρον τοῦ ἠθικοῦ τῆς ἐξουσίας καταναγκασμοῦ διὰ σφοδρᾶς τῶν πράξεών της συζητήσεως—» (αὐτ. σελ. 34)· καὶ παρακατιών· «Μόνη διαφορὰ μεταξύ μας [τῶν φεβρουαριανῶν δηλαδὴ καὶ τῶν ἠθικῶς ἀντιπολιτευομένων] ἦτο ἡ τῶν μέσων, ἀλλ' ὁ σκοπὸς ὑπῆρχεν ὁ αὐτός» (αὐτ. σελ. 35). Ἀλλὰ τὸ περιεργότερον, ὅτι ὁ ἥρως τῶν θαλασσῶν, ὁ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς βασιλείας Ὄθωνος ἀκρογωνιαῖος τῆς ἀντιπολιτεύσεως λίθος, ὁ ἔνδοξος Κανάρης, δὲν ἤθελε τὴν βιαίαν ἐπανάστασιν· Τοῦτο διαρρήδην βεβαιοῖ ὁ ἀξιότιμος Κ. Α. Πετζάλης, ὁ ἐξ ἀπορρήτων φίλος τοῦ Κ. Κανάρη καὶ ἐκδότης τοῦ ὑπομνήματός του· «Δὲν ἀρνούμεθα, λέγει, ὅτι τὸ μέγιστον μέρος τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν πολιτικῶν τοῦ Ναυπλίου, μάλιστα, οὕτως εἰπεῖν, πάντες ἦσαν κατατεταγμένοι ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν σημαίαν τοῦ Κανάρη, καὶ ἐδυσφόρουν διὰ τὴν παρασκευασθεῖσαν αὐτῷ ἀποτυχίαν· οὐδὲν ἧττον ὅμως ἰσχυριζόμεθα, ὅτι οὐδαμῶς οὗτος [ὁ Κ. Κανάρης] τοῖς ἀπήτησε τὴν ἐπανάστασιν—» (αὐτ. σελ. 32)· καὶ παρακατιών· «ἐὰν ὁ Κανάρης ἤθελε τὴν ἐπανάστασιν, ἠδύνατο πρὸ ἑνὸς ἔτους νὰ τὴν κατορθώσῃ—» (αὐτ. σελ. 33—34). Ὑπὸ τὴν σημαίαν ταύτην λοιπὸν τῆς τοῦ ἐνδόξου Κανάρη εἰρηνικῆς ἀντιπολιτεύσεως ἤμην καὶ ἐγὼ τεταγμένος ἀπὸ τῆς 25 Μαρτίου 1842 (ἴδ. ἀνωτ. σελ. 23—24). Συνεδεόμεθα λοιπὸν καὶ ἡμεῖς μετὰ τῶν φεβρουαριανῶν ὡς πρὸς τὸν τελικὸν αὐτῶν σκοπὸν, τὴν ἀλλαγὴν τοῦ πολιτικοῦ καὶ Κυβερνητικοῦ Συστήματος, διεφωνοῦμεν δὲ ὡς πρὸς τὰ μέσα, ὡς πολλοὶ ἄλλοι φιλοπάτριδες Ἕλληνες, καὶ αὐτὸς ὁ Γερουσιαστὴς Κ. Κανάρης, καθ' ἃ διαβεβαιοῖ ὁ Κ. Πετσάλης.

Τὰ περὶ τὸν λόγον, ὡς ἀνωτέρω εἶπαν (σελ. 25), μὲ δυσηρέστησαν, ἀλλ' ἡ μετὰ τὴν ἀμνηστίαν τῶν Ναυπλιακῶν διαγωγὴ τῆς ἐξουσίας, ἀνεπιεικοῦς μὲν καὶ ἀντιπολιτικῆς φανείσης πρὸς τοὺς διὰ συνθηκῶν ὑποχωρήσαντας ἐχθρούς της, ἀδίκου δὲ καὶ ἀγνώμονος πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτῆς φίλους, ἐκορύφωσαν

οὐ μόνον τὴν δυσαρέσκειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγανάκτησιν ἐμοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων τιμίων ἀνθρώπων. Διατί μετὰ τὴν ἀμνηστίαν νὰ τιμωρηθῶσι δι' ἐκτοπισμοῦ καὶ περιορισμοῦ τόσοι καλοὶ, πτωχοὶ, καὶ οἰκογενειάρχαι ἀξιωματικοί; διὰ τί νὰ τοῖς ἀφαιρεθῇ καὶ αὐτὸς ὁ ἐπιούσιος ἄρτος, ἐν ᾧ οὗτοι ἦσαν, ἢ ἠδύναντο δι' εὐεργεσιῶν μᾶλλον ἢ κακώσεων νὰ κατασταθῶσι φίλοι αὐτῆς; Ἀλλ' ἡ φρόνησις ἐξέλιπεν, ἡ δὲ ἀφροσύνη κατέρριψε τὴν πεσοῦσαν δυναστείαν. Ναὶ, ἡ ἀφροσύνη! διότι ἡ δυναστεία τοῦ Ὄθωνος ἠδύνατο ἴσως νὰ ὑπάρχῃ ἔτι, εἰ παρεδέχετο τὸ ἀπὸ 12 Ἰανουαρίου 1862 ὑπόμνημα τοῦ Γερουσιαστοῦ Κανάρη· διότι, ὡς αὐτὸς ὁ Κανάρης εἶπεν, εἰσερχόμενος εἰς τὸ πουργεῖον, ἤθελεν ὑπερασπισθῇ μέχρι κεραίας μὲν τὰς ἐθνικὰς ἐλευθερίας, ἀλλ', ὡς τίμιος ἄνθρωπος, δὲν ἤθελεν ἀνεχθῇ νὰ παραβιασθῶσι καὶ τὰ συνταγματικὰ τῆς βασιλείας δικαιώματα. Ἠδύνατο ὡσαύτως νὰ ὑπάρξῃ ἴσως καὶ μετὰ τὰ Ναυπλιακὰ, εἰ συνερχομένη καὶ ἐπανορθουμένη, ἤκουε τὰ παραπονα τῶν ἐν Ναυπλίῳ, οὓς οὐδὲ κἂν δι' ἀποστολῆς ἐπιτροπῆς Βουλευτῶν καὶ Γερουσιαστῶν κατεδέχθη νὰ ἐρωτήσῃ, Τί θέλουσιν· εἰ διέλυε τὴν τότε Βουλὴν, συνεκρότει ἄλλο εἰλικρινῶς συνταγματικὸν καὶ ἐθνικὸν ὑπουργεῖον, σεβομένη ἐπὶ τῶν προτάσεων τὸ ὑπεύθυνον αὐτοῦ, καὶ μετερρύθμιζε τὴν εἰς τὸ μέλλον πολιτικὴν αὐτῆς πορείαν κατὰ τὰ ἐθνικὰ καὶ συνταγματικὰ τῆς πατρίδος συμφέροντα· ἀλλ' ἰσχυρογνωμόνως καὶ πρότερον, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1860 διάλυσιν τῆς Βουλῆς, μετὰ τὸ τὴν 12 Ἰανουαρίου 1862 ὑπόμνημα τοῦ Γερουσιαστοῦ Κανάρη, καὶ πρὸ πάντων μετὰ τὰ Ναυπλιακὰ, ἐν πᾶσι τούτοις πεισματικῶς κωφεύσασα, ἀμεταπειθήτως καὶ ἀνανταγωνίστως κατέπεσεν.

Ἐπιτραπήτω δὲ ἤδη ἡμῖν, ἵνα παρατήρησίν τινα ὑποβάλωμεν καὶ τοῖς φίλοις φεβρουαριανοῖς, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀξιώσεως, διότι οὔτε πολιτικὴν, οὔτε στρατιωτικὴν σοφίαν ἐπαγγελλόμεθα. Φρονοῦμεν δὲ, ὅτι ἠδύναντο καὶ οὗτοι οὐ μόνον νὰ μὴ διακινδυνεύσωσι τὴν θέσιν των, ἀλλὰ καὶ εἰς πέρας νὰ φέρωσι τὸ ἐπιδιωκόμενον, εἰ μὴ ἐκλείοντο ἐντὸς τῶν φρουρίων Ναυπλίου, καὶ ἀπὸ ἐπιθετικῆς νὰ καταστήσωσιν ἀμυντικὴν καὶ παθκτικὴν τὴν ἰδίαν αὐτῶν θέσιν· εἰ ἀμέσως μετὰ τὴν ά φεβρουαρίου 1862 διὰ τοῦ ἐν τῷ λιμένι Ναυπλίου ἀτμοπλοίου, ὄντος ἢ δυναμένου μετὰ πολλῶν χιλιάδων δραχμῶν νὰ τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγάς των, ἔπεμπον διὰ θαλάσσης εἰς Πειραιᾶ τὸ ἐν Ναυπλίῳ πλεονάζον πυροβολικὸν, αὐτοὶ δὲ μετὰ τοῦ περισσοτέρου πεζικοῦ τῶν 2 Ταγμάτων, ἐνδυναμουμένου καθ' ὁδὸν καὶ διὰ 2—3 χιλιάδων Ἀργείων, Κο-

ρινθίων, Μεγαρέων καὶ Ἀθηναίων ἐστρατοπέδευον αἴφνης διὰ ξηρᾶς πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἀπαρασκευάστου ἔτι οὔσης τῆς ἐξουσίας τοῦ Ὄθωνος. ?Ἐδέχετο τότε ὁ βασιλεὺς τὰς προτάσεις των; — Ἐτελείονε τὸ πᾶν. — ? Δὲν ἐδέχετο; — Ἐγίνετο τότε, ὅ,τι ἐγένετο τὴν 10 Ὀκκτωβρίου. — Ἀλλ' ἀνθρώπινον τὸ ἁμαρτάνειν, ἡ δὲ Θεία Πρόνοια μεταποιεῖ πολλάκις εἰς εὐεργετήματα τὰ ἀνθρώπινα ἁμαρτήματα· διότι οὕτως ηὐδόκησεν, ἵνα ἄνευ θορύβου, ἄνευ πατάγου, ἀναιμάκτως τέλος λυθῇ τὴν ἑσπέραν τῆς 10 Ὀκτωβρίου τὸ μέγα τοῦτο ἐθνικὸν καὶ κοσμοβόητον δρᾶμα δι' ἀνανταγωνίστου καταπτώσεως τῆς τριακονταετοῦς δυναστείας τοῦ Ὄθωνος. «Ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Θεὸς κελεύει!»

Τὰ περὶ τὸν λόγον λοιπόν, μετά τινας ἄλλας προηγουμένας δυσαρεσκείας, καὶ ἡ μετὰ τὰ Ναυπλιακὰ ἄδικος καὶ ἀδικαιολόγητος διαγωγὴ τῆς ἐξουσίας, ἀθετησάσης προφανῶς τὴν δοθεῖσαν ἀμνηστίαν, μὲ δυσηρέστησαν τοσοῦτον, ὥστε μὲ ἠνάγκασαν ὁριστικῶς τὴν 5 Μαΐου 1862 νὰ παραιτηθῶ τῆς γυμνασιαρχίας Ναυπλίας, ἀφ' οὗ 38 ὅλα ἔτη πολυειδῶς διετέλεσα ὑπηρετῶν τὴν πατρίδα.

Καὶ ὅμως ἐν ᾧ οὕτως ἔχουσι τὰ περὶ τοῦ λόγου τῆς 12 Ἀπριλίου 1862, εὑρέθη ἀνώνυμός τις, τῷ σκότει τῆς ἀφανείας κεκαλυμμένος, διά τινος ἐπαρχιακῆς ἐφημερίδος νὰ μὲ συκοφαντήσῃ καὶ μὲ ὕβρισῃ Θερσιτικῶς,

«Ὃς ῥ' ἔπεα φρεσὶν ἧσεν, ἄκοσμά τε πολλὰ ἤδη (Ὁμ. Ἰλ. Β,213),

νὰ εἴπῃ κατ' ἐμοῦ ἄῤῥητ', ἀθέμιτα,

«Ὅ,τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἔλθῃ»,

καὶ νὰ συκοφαντήσῃ καὶ τὸν νοῦν μου, καὶ τὴν καρδίαν, καὶ τὰς φράσεις, καὶ τὰς λέξεις, καὶ ὅσα εἶπον, καὶ ὅσα οὔτε εἶπον, οὐδὲ διενοήθην ποτέ. Δυστυχῶς ἀληθεύει,

«εἰσὶ καὶ ἐν Μούσῃσιν ἐριννύες, αἵ σε ποιεῦσιν
ποιητὴν, ἀνθ' ὧν πολλὰ γράφεις ἀκρίτως.»

Εἶχεν ὁ πτωχὸς παράπονα ἡ ἀδικίας νὰ διεκδικήσῃ κατὰ τῆς τότε Κυβερνήσεως, ἔπειτα λαμβάνει ἀφορμὴν ὕβρεων καὶ συκοφαντιῶν ἐμὲ τὸν ἀλλότριον τῶν ἀδικημάτων καὶ παθημάτων του;

Εἶναι δὲ περίεργον, ὅτι φιλοφρονῶν ἐμὲ πρῶτον ἐν τῇ ἀνωνύμῳ ἐπικρίσει του διὰ τῶν θωπευτικῶν λέξεων, «—*Καὶ τοι ὁ Κ. Παμπούκης διακρίνεται ὡς ῥήτωρ καὶ ὁ μόνος παρ' ἡμῖν ῥητοροδιδάσκαλος, καὶ συντάσσεται μετὰ τῶν ἀοιδίμων ἐκείνων τοῦ Γένους Διδασκάλων*—», ἔρχεται ἔπειτα νὰ κενώσῃ

κατ' ἐμοῦ ἅπασαν τὴν δύναμιν τῶν πνευμόνων του εἰς συκοφαντίας θηριωδῶς πως· διότι καὶ σαρκοβόρα τινὰ θηρία παίζοντα, θωπεύουσιν ἀγρίως πως πρῶτον τὸ θήρευμάτων, ἔπειτα ἀγωνίζονται νὰ τὸ καταπνίξωσιν· οἱ δὲ ἀρχαῖοι καὶ ἐχρύσουν τὸ εἰς θυσίαν προσφερόμενον ζῶον·

«Τήν τοι ἐγὼ ῥέξω, χρυσὸν κέρασιν περιχεύας (ἰλ. Κ, 294)», καὶ, «Et statuam ante aras aurata fronte juvencum.»

Ἀλλ' ἐρωτῶ ἐν πρώτοις διὰ τί ἐμὲ τὸν μικρὸν καὶ ζῶντα συγκρίνει πρὸς τοὺς μεγαλειτέρους καὶ τεθνεῶτας τοῦ Γένους Διδασκάλους, τὸν Εὐγένιον, τὸν Θεοτόκην, τὸν Κοραῆν, τὸν Δούκαν, τὸν Κούραν, τὸν Βάμβαν, κλ.; Ἀγνοεῖ ἆρά γε τί ἔλεγεν ὁ μέγας Περικλῆς; «Τὸν γὰρ οὐκ ὄντα ἅπας εἴωθεν ἐπαινεῖν . . . φθόνος γὰρ τοῖς ζῶσι πρὸς τὸν ἀντίπαλον· τὸ δὲ μὴ ἐμποδὼν ἀναγωνίστῳ εὐνοίᾳ τετίμηται (Θουκ. Β', § μέ)· διότι ἅπαντες συνειθίζουσι νὰ ἐπαινῶσι τοὺς ἀποθανόντας· φθονοῦσι δὲ ὑπὸ ἀντιζηλίας τοὺς ζῶντας· ὅ,τι δὲ δὲν γίνεται ἐμπόδιον, δι' ἀδιαφιλονεικήτου εὐνοίας τιμᾶται.

Συγχωρῶν ὅμως τὸν κατήγορον διὰ τὰς ἄλλας κατ' ἐμοῦ ὕβρεις καὶ συκοφαντίας, ὡς ἐν ἀγνοίᾳ ἴσως τῶν διατρεξάντων γράψαντα ταῦτα, κρίνω ἀναξίαν λόγου, μετὰ τὰ προεκτεθέντα, πᾶσαν πρὸς αὐτὸν ἀπάντησιν. Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ τῷ συγχωρήσω τὰ ἑξῆς τρία ὑπὸ Α', Β', Γ', κεφαλαιωδῶς ταττόμενα, διότι ci toccano sopra il nostro piu debole. Λυποῦμαι δὲ, διότι πρὸς ἀνασκευὴν τῶν κατηγοριῶν, θέλω ἀναγκασθῆ νὰ περιαυτολογήσω· ἐπειδὴ «—κἂν μὲν εὐλαβούμενος τοῦτο, μὴ λέγω τὰ πεπραγμένα ἐμαυτῷ, οὐκ ἔχειν ἀπολύσασθαι τὰ κατηγορημένα δόξω· οὐδ' ἐφ' οἷς ἀξιῶ τιμᾶσθαι, δεικνύναι· ἂν δ' ἐφ' ἃ καὶ πεποίηκα καὶ πεπολίτευμαι βαδίζω, πολλάκις λέγειν ἀναγκασθήσομαι περὶ ἐμαυτοῦ» (Δημ. περὶ Στεφ. § ϐ').

Α'.

Ἐν πρώτοις λέγει που ὁ κατήγορος· «—Ὁ δὲ λόγος [ὁ ἐμὸς τῆς 12 Ἀπριλίου] ἀφορᾷ κυρίως, λέγει, «νὰ ἐκσφενδονίσῃ ὕβρεις κατὰ τῆς πανελληνίου ἀντιπολιτεύσεως, τοῦ τύπου τῆς νεολαίας καὶ παντὸς παραπονουμένου —.» Ἅπαντα, συλλήβδην, ἀληθῶς, ἅπαντα, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως, προσάπτει κατ' ἐμοῦ ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, καὶ οὐδὲν ἀφῆκεν. Ἀλλ' ἐνταῦθ, ὡς ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ, ὑβρίζομαι εἰς τὰ ἱερώτατα· συκοφαντοῦμαι περὶ ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν ὅλον μου τὸν βίον κατηνάλωσα, καὶ προκα-

λοῦμαι, ὡς φαίνεται, νὰ δώσω σήμερον λόγον περὶ ἅπαντος τοῦ βίου μου· ἀλλὰ «Μέλλων τοῦ τε ἰδίου βίου παντὸς, ὡς ἔοικε, λόγον διδόναι σήμερον, καὶ τῶν κοινῇ πεπολιτευμένων» (Δημ. περὶ Στεφ. § έ), θέλω πράξει τοῦτο, ὅσον ἔνεστι συντόμως.

Ἀλλ' ἐν τῷ ἐπικρινομένῳ Λόγῳ τῆς 12 Ἀπριλίου, ὡς φέρεται μάλιστα νῦν δεδημοσιευμένος, οὐδὲ γρῦ περὶ τῶν ὕβρεων τούτων ἀπαντᾶται· διὰ τί πρὸς πίστωσιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του ὁ κατήγορος δὲν ἀνέφερε μίαν κἂν ὑβριστικὴν λέξιν κατὰ τῆς *παγκλητίου ἀντιπολιτεύσεως* ἢ *κατὰ τοῦ τύπου*, διότι μετὰ ταῦτα θέλω ἐλθεῖ καὶ εἰς τὰ περὶ τῶν *παραπονουμένων*, καὶ τέλος εἰς τὰ περὶ τῆς *νεολαίας*; Ἢ μήπως ὕβρεις κατὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ τοῦ τύπου θεωρεῖ ὁ κατήγορος τοῦ Λόγου ἐκείνου τὴν περικοπὴν ταύτην (§ 13)· «Ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ *ἀντιπολίτευσις* εἶναι *καθαρῶς συνταγματικὴ*, ἤτοι *λογικὴ πολιτικῶν ἀρχῶν*· διότι καὶ τὰ Βουλευτικὰ σώματα τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἡ *δημοσιογραφία* αὐτῆς, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἐπικρίνουσι λογικῶς καὶ διὰ λόγου τὰς πράξεις τῆς Κυβερνήσεως, δεχόμενοι εἰλικρινῶς τὰς καλὰς, καὶ ἀποδοκιμάζοντες λογικῶς τὰς μὴ τοιαύτας. Κρίνονται δὲ οὐχὶ αἱ πράξεις κατὰ τὰ πρόσωπα, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα κατὰ τὰς ἰδίας πράξεις, ἀσχέτως πρὸς συγγένειαν, φιλίαν ἢ ἰδιοτέλειαν. Διὰ τοῦτο εὐλόγως θαυμάζεται ἡ Ἀγγλία, καὶ εἶναι τύπος καὶ ὑπογραμμὸς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος καὶ εὐημερίας». Πῶς! ψεύδη καὶ ὕβρεις εἰσὶ ταῦτα; Ταῦτα κηρυττόμενα, οὐχὶ ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ, ἀλλὰ δημοσίᾳ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἄμβωνος, ἐνώπιον παντοειδῶν ἀρχῶν, ἐνώπιον ἅπαντος τοῦ πολεμήσαντος στρατοῦ τῆς τότε ἐξουσίας, τοῦ ἐκ τοῦ σιδηροῦ καθήκοντος ἀναγκασθέντος νὰ πολεμήσῃ συμπολίτας, φίλους, συγγενεῖς καὶ ἀδελφοὺς, ὕβρεις κατὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ τοῦ τύπου εἰσίν; Οἴμοι! λοιπὸν τότε καὶ τὸ Σύνταγμα θέλει καύσιμον, καὶ τὰ Βουλευτικὰ σώματα κατάργησιν, καὶ ἡ ὡς ἀνωτέρω (ἴδ. ἔνθα ἀνωτ. Α. Πετσάλη κλ. σελ. 32—35), κατὰ τὸν Κ. Πετσάλην, ἠθικὴ ἀντιπολίτευσις ἐπίβουλός ἐστι, καὶ ὁ Κ. Κανάρης οὐδενὸς ἄξιος, ἡ δὲ Ἀγγλία πρέπει νὰ λάβῃ ὀλίγα συνταγματικῆς ἀντιπολιτεύσεως μαθήματα παρὰ τοῦ ἀνωνύμου ἡμῶν λογίου κατηγόρου, εἰ ταῦτα θεωροῦνται ὕβρεις καὶ ἀξιοκατάκριτα πράγματα.

Ἀλλ' οὐχὶ, οὐχὶ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, μὰ τοὺς ὑπὲρ πατρίδος καὶ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν ἀρχῆθεν εἰλικρινῶς προκινδυνεύσαντας! οὐχὶ, ταῦτα δὲν εἶναι ὕβρεις, κἂν οἱ τὰ ἐναντία ἰσχυριζόμενοι διαρραγῶσιν, ἀλλ' ἀνευφημίαι, ἀλλ' ἀνακηρύξεις ὑψηλῇ τῇ φωνῇ ἀπὸ

τοῦ Ἄμβωνος κηρυττόμενα, ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν Ἀρχῶν τῆς παραβιαζούσης τὸ σύνταγμα ἐξουσίας καὶ μὴ ἀναγνωριζούσης τὴν συνταγματικὴν ἀντιπολίτευσιν· ταῦτά εἰσι διαμαρτυρίαι ὑπὲρ τοῦ τύπου, ὑπὲρ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῆς πανελληνίου ἀντιπολιτεύσεως, ἀναγνωριζομένων καὶ καθιερουμένων ὡς ἰσχυρῶν στοιχείων καὶ δυνάμεων ἀληθοῦς συνταγματικῆς Κυβερνήσεως. Ταῦτα ὑπὲρ τῶν Βουλευτικῶν σωμάτων, ὑπὲρ τῆς δημοσιογραφίας, ὑπὲρ τῆς κοινῆς γνώμης ἀπὸ τοῦ βήματος, ὡς συνταγματικῶν δυνάμεων, ἀνακηρυττόμενα, εἰσὶν οὐχὶ ὕβρεις, ἀλλὰ μεγαλόφωνος αἶνος εἰς τὴν πρέσβειραν Θεὰν τοῦ συντάγματος Ἐλευθερίαν· οἱ δὲ ἀνακηρύττοντες ταῦτά εἰσιν ἀετοὶ ὑψιπέται ἀπέναντι *ἐλλόπων ἰχθύων* (Ἡσιόδ. Ἀσπ. 212), ἀπέναντι κρωζόντων μαύρων κοράκων, οἵτινες, κατὰ Πίνδαρον (Ὀλυμ. Εἰδ. Β΄, 156—), «—λάβροι—παγγλωσία, κόρακες ὥς, —ἄκραντα γαρυέμεν, — Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον».

Ἀλλὰ νῦν μόνον, ἤτοι τὴν 12 Ἀπριλίου 1862, πανηγυρικῶς ὑπὲρ τοῦ τύπου ἐξεσφράσθην; Τί ἔλεγον δημοσίᾳ ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ 1845 ἔτος, ὅτε ἄλλοι τὸν κατεδίωκον; «—*Οἱ λαμπρότεροι ἀναντιῤῥήτως τῆς πόλεώς σας ἀδάμαντες, ὦ Ναυπλιεῖς, εἶναι ἡ ἐν τῇ πόλει σας ἀρτίως εὐτυχῶς ἀνατείλασα ἐφημεριδογραφία, ἰσχυρότατον ἐξευγενισμοῦ μέσον*—» (Ἴδ. Λόγ. Γ΄, § 11, σελ. 157 ἐκδ. τοῦ 1852). Τί τὸ 1846 ἐν ἐπισήμῳ Πανηγυρικῷ, ἐνώπιον ἁπασῶν τῶν ἀρχῶν Ναυπλίας, ὅτε ἄλλοι ἄλλοι ἐπὶ τῶν καταδιώξεών του ἵσταντο, ἢ εὐτελῆ τῆς καταστροφῆς του ὄργανα ἐγίνοντο; «—Καὶ τέλος ἐπὶ τούτων ἁπάντων *τὸ σέβας καὶ ἡ διατήρησις τῆς γηραιᾶς ἐλευθεροτυπίας μας εἶναι τὰ πολυτιμότερα* τοῦ Βασιλέως ἔργα» (Λόγ. Δ΄, § 15, σελ. 166 ἐκδ. τοῦ 1852). Τί δὲ ἐσχάτως, τῇ 23 Φεβρουαρίου 1861, ἐν τῇ ὑπὲρ Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων Διατριβῇ (λόγ. Θ΄, § 7 τῆς παρούσης ἐκδόσεως), ὅτε ὁ μὲν τύπος ἀπηνῶς κατεδιώκετο, πολλοὶ δὲ φιλοπάτριδες δημοσιογράφοι, καὶ γέροντες καὶ νέοι, ἢ ἐστέναζον ἐν ταῖς φυλακαῖς, ἢ ἐξόριστοι περιεπλανῶντο; «—Ἄπατες καὶ ἰδιῶται, καὶ ἐπίσημοι ἄνδρες, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, καὶ *αὐτὸς ὁ πολυόμματος τῶν κοινωνιῶν Ἄργος, ἡ μεγαλόφωνος δημοσιογραφία*, ὑψώσαντες πολλάκις φωνήν—». Τί τέλος τοσάκις ἄλλοτε, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, καὶ ἀπὸ τῆς διδακτικῆς ἕδρας, καὶ ἀπὸ τοῦ ῥητορικοῦ βήματος ὑπὲρ τοῦ τύπου; Παραλείπω ἤδη· δύνανται ὅμως νὰ ὁμολογήσωσι τοῦτο καὶ οἱ φίλοι μου, καὶ οἱ πολυάριθμοι καὶ φιλτατοί μου μαθηταί, καὶ

αἱ ἀνώνυμοι κατὰ διαφόρους καιροὺς Διατριβαί μου, καὶ ὅλος μου ὁ βίος. Τὰς ἀποδείξεις δὲ ταύτας, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ἀρύομαι οὐχὶ ἐξ ἀποκρύφων τινῶν τετραδίων, ἀλλ' ἐξ ἐπισήμων λόγων, πρὸ πολλῶν ἐτῶν διὰ τοῦ τύπου δεδημοσιευμένων, καὶ παρὰ τῶν διαφόρων ἐφημερίδων, ὡς ἀνωτέρω (ἴδ. σελ. 21—22 ὑποσημ.) ἐσημειώθη, μετ' εὐμενείας ἀναφερομένων, καὶ ἀνὰ χεῖρας τῶν ἀγαθῶν Ἑλλήνων περιφερομένων.

Περὶ δὲ τῆς *πανελληνίου ἀντιπολιτεύσεως* τί; Ἐπειδὴ ἡ πανελλήνιος ἀντιπολίτευσις εἶναι αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία διὰ τὴν ἕνωσιν συμπάσης τῆς *πανελληνίου ἑλληνικῆς φυλῆς*, διότι τοῦτο κυρίως σκοπεῖ ἡ γνησία πανελλήνιος ἀντιπολίτευσις, λέγω ὅτι ἅπαντες οἱ λόγοι μου εἰσὶ γνησία πανελλήνιος ἀντιπολίτευσις· διότι παντοῦ καὶ πάντοτε ὑπὲρ τῆς πανελληνίου φυλῆς πνέουσι, καὶ πρὸ τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843, ὅτε ἄλλοι ἐσταυρωμέναις χερσὶ προσεκύνουν τὸ εἴδωλον τῆς ἀπολύτου Βαυαροκρατίας, καὶ μετὰ τὴν 3 Σεπτεμβρίου, ὅτε ἐξωτερικοὶ τῆς πατρίδος ἐχθροὶ συνεδαύλιζον τὴν διαίρεσιν τοῦ ἑνὸς καὶ ἀδιαιρέτου ἔθνους εἰς *αὐτόχθονας* καὶ *ἑτερόχθονας*. Ἀπὸ τοῦ βήματος, χάριν παραδείγματος, πρὸ τῆς 3 Σεπτεμβείου, ἐν μὲν τῷ ἐκφωνηθέντι τὴν 25 Μαρτίου 1842 λόγῳ ἐξέφραζον διαδηλώσεις ὑπὲρ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν, καὶ ἐν δημοτικοῖς συμποσίοις τὸ αὐτὸ ἐποίουν (ἴδ. ἀνωτ. σελ. 23—24)· διὸ καὶ διὰ καταδιώξεων ἠπειλήθημεν, διότι προεπίομεν ὑπὲρ τῆς *καταστάσεως τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν* καὶ τῆς *αὐτονομίας συμπάσης ὁμοῦ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς*· τὴν δὲ 25 Ἰανουαρίου 1843, ἐν ἐπισήμῳ λόγῳ, ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν τῆς Ναυπλίας ὑψώσαμεν φωνὴν καὶ διὰ σύμπασαν τὴν ἑλληνικὴν φυλήν, καὶ διὰ τὸ Σύνταγμα ὁμοῦ, μακρὰν ἔτι οὔσης τῆς 3 Σεπτεμβρίου· «Ἐκ δὲ τῆς εἰλικρινοῦς ὁμονοίας μας καὶ τῆς ἀγαθῆς τοῦ Βασιλέως καρδίας ἂς ἐλπίζωμεν εἰσέτι καὶ τὴν *ἐπιτυχίαν ὅλων ἐκείνων, ὅσα πάντες εὐχόμεθα εἰς συμπλήρωσιν τῆς εὐδαιμονίας τῆς αὐτονόμου Ἑλλάδος καὶ συμπάσης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς*» (Ἴδ. λόγ. Α', § 3, § 7. § 10 ἐκδ. τοῦ 1852). Ὡσαύτως τὸ 1845 δημοσίως πάλιν ἔλεγον πρὸς τοὺς νέους· «Διὰ τῆς παιδείας τέλος θέλομεν τηρήσει τὸ Σύνταγμά μας. Γινόμενοι δὲ ἄξιοι αὐτοῦ, θέλομεν εὐδαιμονήσει, θέλομεν καταισχύνει τοὺς περὶ τὸν Βαρθόλδυν καὶ Φαλμεραύερον ἀλλοφύλλους ἐχθρούς μας, καὶ θέλομεν ἀνάψει ἁπάσης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς τὸν ὑποκαίοντα Κρατῆρα, ἁπάσης τῆς Ἀνατολῆς τὸν ἐσβυσμένον πυρσὸν, ἑωσοῦ πληρωθῶσιν αἱ βουλαὶ τῆς Θείας Προνοίας, ἵνα ἑνωθῶμεν ἅπαντες εἰς

μίαν Ποίμνην ! » (Ἴδ. λόγ. Γ', § 12, σελ. 158 ἐκδ. τοῦ 1852). Ὕβρεις λοιπὸν εἰσὶ ταῦτα κατὰ τοῦ τύπου καὶ τῆς πανελληνίου φυλῆς, ἢ πανηγυρικοὶ αἶνοι καὶ ἐπίσημοι ὑπὲρ αὐτῶν διαμαρτυρήσεις ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ;

Ἀδυνατῶν δὲ νὰ μεταγράψω ἐνταῦθα ἅπαντα τὰ σχετικὰ τῶν διαφόρων λόγων χωρία ὑπὲρ τῆς πανελληνίου φυλῆς, παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς ἀνάγνωσιν αὐτῶν τῶν λόγων μου (Ἴδ. καὶ Λόγ. Δ'—§ 3 ς', § 1, ή—§ 10—13—15, θ'—§ 2—4 ἐκδόσεως τοῦ 1852, καὶ Α'—§ 2—3—5, Γ'—§ 3—5—10—12, Δ'—§ 5—7, Η'—§ 18 τῆς παρούσης ἐκδόσεως).

Ὁ ἐπικρινόμενος Λόγος, εἶπε προσέτι ὁ ἀνώνυμος κατήγορος, ἐξεσφενδόνισεν ὕβρεις καὶ *κατὰ παντὸς παραπονουμένου*. Πῶς ! Ὑβρίζομεν λοιπὸν τοὺς προσφιλεστέρους ἡμῶν συγγενεῖς, ὑβρίζομεν ἡμᾶς αὐτούς ; διότι καὶ οἱ συγγενεῖς μου, καὶ ἐγὼ ἐκ τῶν δικαίως παραπονουμένων εἴμεθα. Ὁ πατρικός μου οἶκος, εὐπορῶν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καθ' ὅλα τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως ἐθυσίασε, πᾶν ὅ,τι εἶχεν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀποζημιώσεως. Ἐκ δὲ τριῶν ἀδελφῶν μου, διακεκριμένων ἀγωνιστῶν, παραλειπομένων δύο ἄλλων, ὁ μὲν πρεσβύτερος, ὁ μακαρίτης Νικηφόρος Παμπούκης, ὁ εἰλικρινέστατος καὶ ἰσόβιος τοῦ ἀοιδίμου Θ. Φαρμακίδου (α) ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως φίλος, μέλος τῆς τῶν Φιλικῶν Ἑταιρίας (Ἴδ. Δοκιμ. Ἱ. Φιλημ. Φιλ. Ἑταιρ. σελ. 201—204, καὶ Ἀμβρ. Φραντσῆ Ἱστορ. ἀναγεν. Ἑλλάδος σελ. 83 σημ., Τόμ. Α', καὶ Δοκίμ. ἱστορ. περὶ τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως παρὰ Ἰωάννου Φιλήμονος Τόμ. Α', σελ. 406, αὔξ. ἀριθ. 442), καὶ καθ' ἅπασαν τὴν ἐπανάστασιν μετ' ἀφοσιώσεως ἀγωνισθείς, μαχόμενός τε καὶ διδάσκων, καὶ τὴν ἰδιαιτέραν του ἔτι περιουσίαν προσενεγκών, οὐδεμίαν ἀμοιβὴν ἔλαβεν, ἀπέθανε δὲ ἐπὶ τῆς ψιάθου. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος καὶ Σωτήριος, στρατιωτικῶς ἀμφότεροι ἀγωνισάμενοι, χιλίαρχοι δὲ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν Κυβερνήσεων καὶ ἄξιοι τοὐλάχιστον συνταγματάρχου βαθμοῦ ἔχειν, οὐδὲ λοχαγοῦ βαθμὸν ἢ ἀποδοχὰς ἔλαβον, αἱ δὲ

(α) Μετὰ μεγάλης θυμηδίας καὶ εὐγνωμοσύνης συνάμα μοὶ διηγεῖτο συχνάκις γελῶν ὁ εἰλικρινὴς φίλος μου, καὶ διάπυρος φίλος τῶν Μουσῶν καὶ τῆς Πατρίδος, ὁ μακαρίτης Θ. Φαρμακίδης, Ὅτι ἐν Τριπόλει, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως, κινδυνεύων πολλάκις μετὰ τοῦ μακαρίτου Λιβερίου Λιβεροπούλου ἀπὸ τῆς πείνης, διότι δὲν ἐγνώριζε πῶς νὰ πορίζηται τὴν ἀναγκαίαν ἡμερησίαν τροφοδοσίαν, κατέφευγεν εἰς τὸν μακαρίτην ἀδελφόν μου Νικηφόρον Παμπούκην καὶ ἐπορίζετο τὸ τεταγμένον τ α γ ή ν ι ο ν. Ἔκτοτε ἀναπόσπαστος καὶ ἰσόβιος φιλία τοὺς συνέδεεν. Γαῖαν ἔχοιτε ἐλαφρὰν, ἀοίδιμοι καὶ μακάριοι φίλοι !

χῆραι καὶ τὰ ὀρφανὰ αὐτῶν, ἀποβιωσάντων, οὐδὲν μέχρι σήμερον τῶν νενομισμένων λαμβάνουσιν, ἐν ᾧ ἄλλοι, λίαν ὑποδεέστεροι τούτων, καὶ λαμβάνουσι, καὶ τρέφονται, καὶ ἐντρυφῶσιν. Ἐγὼ δὲ, ὁ νεώτερος πάντων, διότι ἀναγκάζομαι καὶ περὶ ἐμαυτοῦ νὰ ὁμιλήσω, ἀπὸ τοῦ 1824 ἔτους, ἅμα τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἐκ τῶν σπουδῶν μου ἐπανελθών, ὑπηρέτησα ὡς στρατιώτης τοῦ ἀγῶνος πρῶτον· εἶτα ἀλληλοδιαδόχως ὡς Γραμματεὺς παρὰ τῷ Κεντρικῷ ἐθνικῷ Ταμείῳ μετὰ τοῦ μακαρίτου Ἰ. Βυζούλα· ἔπειτα ὡς Συνθέτης (Τμηματάρχης) τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως Ὑπουργείου τοῦ Δικαίου, Γραμματεύοντος τοῦ μακαρίτου Ἀγαθονίκου Μιλτιάδου· μετέπειτα καὶ ὡς Γραμματεὺς τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐγκληματικοῦ Δικαστηρίου. Καὶ ὑπηρέτουν ἢ ὅλως ἀμισθεὶ, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν ἀληθῆ αὐταπάρνησιν ἐχόντων τότε νέων, ἢ διὰ πτωχαλέας διὰ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον ἀντιμισθίας, ἥτις ὅμως εἰσέτι τὸ πλεῖστον μοὶ καθυστερεῖται, ὡς ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καταφαίνεται. Τέλος πάντων δὲ ἀπὸ τοῦ 1827 μέχρι πρὸ ὀλίγου, ἤτοι μέχρι τῆς 5 Μαΐου 1862, ὅτε παρητήθην, ἐπεδόθην εἰς τὸ ὠλιγωρημένον, ἀκλεὲς καὶ ἀκερδὲς διδακτικὸν ἐπάγγελμα, ὁτὲ μὲν ἄμισθος, ὁτὲ δὲ διὰ τοῦ νενομισμένου πρὸς ἅπαντας τοὺς διδάσκοντας γλίσχρου μισθοῦ, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως. Θέλει δὲ ὁ κατήγορος νὰ μάθῃ καὶ μετὰ τίνος ἀφοσιώσεως ἐξετέλουν τὰ ἀφανῆ καὶ οὐχὶ πολὺ εὐάρεστα τοῦ διδακτικοῦ ἐπαγγέλματος ἔργα, ἐλπίζων εἰς μόνην τῶν μαθητῶν μου τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν μέλλουσαν πρόοδον; Ἂς ἀκούσῃ τοῦτο παρὰ ξένου, τοῦ σοφοῦ Γερμανοῦ Λουδοβίκου Σταΐβου, περιοδεύσαντος τὴν Ἑλλάδα, ἐπισκεφθέντος με δὲ σχολαρχοῦντα ἐν Πάτραις τὸ 1835—1837, καὶ περὶ προφορᾶς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης διεξοδικῶς μετ' ἐμοῦ, ὡς αὐτὸς διηγεῖται, συνδιαλεχθέντος. Ἰδοὺ, μετὰ διάφορα ἄλλα, τί ἐπιεικῶς περὶ ἐμοῦ εὐηρεστήθη νὰ ἀναφέρῃ ὁ σοφὸς Γερμανὸς τὸ 1841, ἐν τῷ Β΄ Μέρει τοῦ ἐν Λειψίᾳ ἐκδοθέντος Πονήματός του (σελ. 84—), ἐπιγραφομένου, «*Εἰκόνες ἐξ Ἑλλάδος*»· «Μετὰ ταύτην τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν συνήλθομεν πολλάκις (μετὰ τοῦ Κ. Χ. Παμπούκη) καὶ μετ' εὐχαριστήσεως ἐνθυμοῦμαι τὰς ὥρας, ἃς εὐηρεστήθη νὰ μοὶ χαρίσῃ ὁ πεπαιδευμένος ἑλληνιστής· διότι ὁ Κ. Χ. Παμπούκης ἦν πρόσωπον λίαν ἐπαγωγόν. Περιχαρὴς διὰ τὴν τάσιν τοῦ ἐνεστῶτος, ἱλαρὸς ἐπὶ τῇ ἐξασκήσει τοῦ ἐπαγγέλματός του, ὅπερ διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν εὐφυΐαν τῶν μαθητῶν του καθίστατο δι' αὐτὸν φαιδρὸν κόσμημα τοῦ βίου του, ἀνέμενε πλή-

ρης ἐνθουσιώδους προαισθήματος τὸ μέλλον, ὁπόταν οἱ ἐξαιρέτως ῥιπτόμενοι σπόροι ἤθελον ὡριμάσει » (ἴδ. **Bilder aus Griechenland von Ludwig Steub. Zweiter Theil. Leipzig, 1841**). Τῷ δὲ 1854, ὅτε ἄλλοι μὲν ἐμπορεύοντο τὰ ναυάγια τῆς πατρίδος, ἐγὼ δὲ μετὰ πολλῶν, εἰλικρινῶς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐφρονοῦμεν τὰ τῆς *μεγάλης ἰδέας*, προσήνεγκα καὶ ἐγὼ ἐκ τοῦ πτωχοῦ μου βαλαντίου ὅ,τι ἠδυνήθην, καὶ σώζεται εἰσέτι ἀνὰ χεῖράς μου καὶ μία ἐν Ναυπλίῳ ἀπὸ 31 Μαρτίου 1854 ὑπ' ἀριθ.115 ἀπόδειξις πληρωμῆς μου τοῦ Ταμίου τῆς ἐπιτροπῆς Β. Κοκκίνου.

Καὶ ὅμως μετὰ ταῦτα πάντα, μετὰ τοσαύτην πολυχρόνιον ὑπηρεσίαν μου, χάριν ἀλλαγῆς κλίματος, διὰ τὴν ὑγείαν μου καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων μου,μίαν μετάθεσιν ἐζήτησα εἰς τὴν Πρωτεύουσαν, καὶ πολλάκις μάλιστα μοὶ ὑπεσχέθη· ἡ δὲ ὑπόσχεσις αὕτη ἀναβαίνει μέχρι τοῦ 1843 ἔτους, ὡς δῆλον γίνεται ἐκ τῆς ἔτι ἀνὰ χεῖράς μου σωζομένης αὐτογράφου ἐπιστολῆς τοῦ Ναυάρχου Κανάρη, ῥητῶς λεγούσης· « Φίλε Κύριε Παμ- » πούκη. Ἐν Ἀθήναις, 8 Ὀκτωβρίου 1843. Τὴν ἐπιστολήν σας » τὴν 27 τοῦ λήξαντος Σεπτεμβρίου ἔλαβον, καὶ εἶδον τὰ ἐν » αὐτῇ. . . Θέλω φροντίσει νὰ *μετατεθῆτε*, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σας, εἰς τὰς Ἀθήνας· καὶ *τοῦτο δύναμαι ἀπὸ τοῦδε νὰ* » *σᾶς διαβεβαιώσω, ὅτι δὲν θέλει βραδύνει νὰ τελειώσῃ.*» Ὁ » φίλος σας *Κ. Κανάρης.*» Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἀπὸ τῆς 8 Ὀκτωβρίου 1843, ὅτε ἡ βεβαιωτικὴ αὕτη ὑπόσχεσις ἐγένετο, μέχρι τῆς 5 Μαΐου 1862, ὅτε παρητήθην τῆς γυμνασιαρχίας Ναυπλίας, οὐδέποτε ἡ διαβεβαιωτικὴ αὕτη ὑπόσχεσις ἐπληρώθη; Τί δὲ σημαίνει οἱ μὲν ἁρμόδιοι συνταγματικοὶ Ὑπουργοὶ καὶ Πρωθυπουργοὶ νὰ ὑπόσχωνται καὶ νὰ θέλωσιν ἐνεργῆσαί τι, ὡς δίκαιον, ὁ δὲ Βασιλεὺς ν' ἀντενεργῇ ἢ νὰ μὴ θέλῃ; Εὔνοια βασιλικὴ ὑπὲρ τοῦ αἰτοῦντος εἶναι τοῦτο; Καὶ βεβαίως διὰ τοιαύτης βασιλικῆς εὐνοίας δὲν ἠδύνατο νὰ τιμηθῇ ἡ μὴ ἀβρόφρων παῤῥησία μου,ἐν δημοσίοις λόγοις ἀπὸ τοῦ βήματος πρὸς τοῖς ἄλλοις φωνάζουσα, ὁτὲ μὲν (τῷ 1846) ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς διατηρήσεως τοῦ Συντάγματος (Λόγ. Δ', § 17, ἔκδ. τοῦ 1852)· ὁτὲ δὲ κατὰ τῶν μισθουμένων προδοτῶν (Λόγ. Ε', § 10, σελ. 175, ἐκδ. τοῦ 1852)· ὁτὲ δὲ (τῷ 1843) τὸν διὰ τοῦ « Ἐλέῳ Θεοῦ » τιτλοφορούμενον βασιλέα Ὄθωνα ἐκάλει *ἐθνόκλητον* (Λόγ. Α', § 2, σελ. 131 ἐκδ. τοῦ 1852), τὸν δὲ Θρόνον αὐτοῦ *ἐθνότευκτον* (Λόγ. ς', § 6, σελ. 192 ἐκδ. τοῦ 1852), ἐν ᾧ περὶ τοῦ « Ἐλέῳ Θεοῦ » ἢ « *βουλήσει λαοῦ* » ἐγένετο, μέχρι

τοῦ 1830, μεγάλη πάλη μεταξὺ ἀπολύτων δεσποτῶν καὶ ὑποτελῶν ἢ λαῶν ἐλευθέρων. Καὶ ὅμως ὁ ἀνώνυμος κατήγορος ηὐδόκησε νὰ μὲ τιμήσῃ καὶ διὰ βασιλικῆς τοῦ Ὄθωνος εὐνοίας, διότι οὕτως εὐηρεστήθη.

Τί δὲ εἶπον τοσάκις δημοσίως καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος περὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ περὶ τῶν ἠδικημένων καὶ παραπονουμένων ἀγωνιστῶν, ἐν ᾧ ἄλλοι ἀνιδρωτὶ τοὺς καρποὺς τοῦ ἀγῶνος ἐθέριζον, καὶ εἰσέτι καρποῦνται; Πάλιν τὰ δημόσια καὶ ἐπίσημα πειστήρια, ἡ ἀνάγνωσις τῶν πρὸ πολλῶν ἐτῶν διὰ τοῦ τύπου δεδημοσιευμένων λόγων μου, ὁμολογοῦσι τοῦτο, διότι ἀδύνατον νὰ μεταφέρω ἐνταῦθα τὰ ὑπὲρ τῶν ἀγωνιστῶν παντοειδῆ ἐξ αὐτῶν χωρία. Πρὸς πρόχειρον ὅμως πίστωσιν τοῦ λόγου, θέλω καταχωρίσει ἐνταῦθα δύο διαφόρων ἐποχῶν χωρία. Τὸ μὲν τοῦ ἔτους 1847 ἐκ τοῦ Πανηγυρικοῦ λόγου εἰς τὴν 25 Μαρτίου, ἔχον αὐτολεξεὶ οὕτως· « Ἐὰν λοιπὸν ἡ Θρησκεία καὶ ἡ προγονική μας Παιδεία ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς δουλείας μᾶς διέσωσαν, καὶ εἰς τὴν Παλιγγενεσίαν μᾶς προητοίμασαν, τὴν ἱερὰν ἡμῶν Θρησκείαν καὶ τὴν προγονικὴν Παιδείαν διαπύρως ὀφείλομεν νὰ σεβώμεθα. Ἐὰν διὰ τῆς θείας *Ὁμονοίας* καὶ τοῦ *ἱεροῦ Πατριωτισμοῦ* ὀλίγοι κατ' ἀναριθμήτων ἀνεκτήσαμεν τὰς ἐλευθερίας μας, διὰ τούτων πρέπει καὶ νὰ τὰς διατηρήσωμεν, τιμῶντες τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν παιδείαν. Ἐὰν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες, καὶ Στρατιωτικοί, καὶ Πολιτικοί, καὶ Κληρικοί, καὶ Λόγιοι, καὶ ὁ Λαὸς αὐτὸς ἐλάβομεν ἀναλόγως ἴσον μέρος εἰς τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἡμέρας ταύτης (τῆς 25 Μαρτίου), ἅπαντες ἐπίσης ἔχομεν ἀναλόγως ἴσον δικαίωμα εἰς τὰ ἀγαθά της, ἴσον καθῆκον εἰς τὴν τιμήν της· ἀλλὰ καὶ ἡ βασιλεία αὐτὴ, διότι προϊὸν τῆς ἡμέρας ταύτης εἶναι. . . . Ἂς εὐχώθεμα λοιπὸν, ἵνα δικαιωθῶσιν ἐπίσης καὶ ἅπαντες οἱ ζῶντες Ἕλληνες, ἀγωνισθέντες καὶ παθόντες » (Λόγ. Θ', § 18—§ 19, σελ. 223—ἐκδ. τοῦ 1852). Ὕβρεις λοιπὸν ταῦτα κατὰ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ παραπονουμένων εἰσίν;

Τὸ δὲ ἕτερον χωρίον μεταφέρω ἐκ τοῦ κατὰ τὸ 1861 ἔτος ἐπιταφίου εἰς τὸν μακαρίτην Γ. Πραντούναν, λέγων σὺν τοῖς ἄλλοις· « Ἀνήκει (ὁ Γ. Πραντάνας) εἰς τὴν πολύαθλον καὶ πολυπαθῆ ἐκείνην *Διάμεσον γενεὰν* τῶν ἐπιγόνων, ἥτις συνδέει τὴν *νῦν γενεὰν* πρὸς τοὺς *μεγάλους* τῆς *ἐπαναστάσεως ἄνδρας*. . . . Ἐκλειπόντων δὲ κατ' ὀλίγων τῶν πρώτων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, συναθροίσασα ἡ *Διάμεσος* αὕτη γενεὰ τὰ θραύσματα τῶν ἐλευθεριῶν, συνεπλήρωσε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἐλευθερωθέντος ἔθνους, καὶ ὠργάνισεν ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς, ὡς

κάλλιον ἠδυνήθη, εἰς ταχτικὸν Κράτος, ὡς ἑστίαν σύμπαντος τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὴν σήμερον Ἑλλάδα. Ἐξερχομένη δὲ καὶ αὕτη κατ' ὀλίγον τοῦ βίου, κεκμηκυῖα ἤδη, παραδίδει τὸ αὐτόνομον ἔθνος καὶ τὰς διακαεῖς εὐχὰς τῆς πανελληνίου ἐθνότητος εἰς ὑμᾶς τὴν νῦν νέαν γενεάν, ἵνα τὰ μὲν ὑπάρχοντα βελτιώσητε, ὦ νέοι, τὰ δὲ ἐλλείποντα μετὰ καρτερίας καὶ συνέσεως συμπληρώσητε. Ἡ Διάμεσος λοιπὸν αὕτη γενεὰ εἶναι ἄρα ἡ ἐπὶ τοῦ παταμοῦ κινητὴ γέφυρα μεταξὺ τῆς πρώτης τοῦ ἀγῶνος μεγάλης γενεᾶς καὶ τῆς νῦν νέας. Τὴν γέφυραν ταύτην βεβαίως, ὦ νέοι, καὶ πρὸ τῆς διαβάσεως τοῦ ποταμοῦ συμφέρον ἔχετε καλῶς νὰ διατηρῆτε, καὶ μετὰ τὴν διάβασιν καθῆκον νὰ μὴ ῥίψητε. Ὑμεῖς, ὦ νεολαία τῆς Ἑλλάδος, εἶσθε ὁ τὴν Τρῳάδα πολιορκῶν ἑλληνικὸς στρατὸς, μὴ δυνάμενος ὅμως ἔτι κυριεῦσαι αὐτήν· οἱ δὲ πρωτεπιστάται μεγάλοι ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος, ὁ μέγας Ἡρακλῆς· ἡ δὲ Διάμεσος γενεὰ . . . , ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλέους παραλαβὼν καὶ φυλάξας τὰ βέλη αὐτοῦ Φιλοκτήτης, ὃς δοὺς, κατὰ τὸν χρησμὸν, τὰ βέλη ταῦτα εἰς τὸν πολιορκοῦντα στρατὸν, παραίτιος μετ' ἐκείνου εἰς ἅλωσιν τῆς Τροίας ἐγένετο. Διὸ ταῦτα σεβόμενοι, ὦ νέοι, τὴν κόνιν τῶν ἡρακλέων τοῦ ἀγῶνος, θεραπεύετε συνάμα καὶ τὰς πληγὰς τῶν ἔτι ζώντων καὶ τετραυματισμένων Φιλοκτητῶν » (Λόγ. Ι', § 14 τῆς παρούσης ἐκδόσεως).

Ταῦτα ἀνώνυμοί τινες δημοκόποι καλοῦσιν ὕβρεις τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν ἀγωνιστῶν! οἱ ὄντως τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν ἀγωνιστῶν ἄδικοι ὑβρισταὶ, διότι χθιζά τε, καὶ πρωΐζα καὶ νῦν φανέντες, διώκουσι τοὺς ἀγωνιστὰς, καὶ ἀνιδρωτὶ κατατρώγουσι τὰς σάρκας των. Καὶ τοῦτο, φαίνεται, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν, Ὅτι ἡ ἐπανάστασις ὁμοιάζουσα τὸν Κρόνον, τρώγει τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα!

Μετὰ ταῦτα πάντα, ἅ περ δὶ ἐπισήμων ἐγγράφων ψευδέστατα ἀπεδείχθησαν, λέγει προσέτι ὁ ἀνώνυμος κατήγορος, ὅτι ὁ ἐπικρινόμενος λόγος ὕβρισε καὶ τὴν νεολαίαν. Πῶς! ἡμεῖς ὑβρισταὶ τῆς νεολαίας; Οἱ πατέρες ὑβρίζουσι τὰ ἴδια τέκνα; Οἱ διδάσκαλοι τὰ ἠθικὰ αὐτῶν τέκνα, τοὺς ἰδίους μαθητάς; Εἷς τῶν ἀρχαίων νομοθετῶν, ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ῥώμης Ῥωμύλος, ἀδύνατον ὑποθέτων τὴν πατροκτονίαν, δὲν ἔθηκε νόμον κατὰ πατροκτόνων, καὶ ἐπὶ ἑξακόσια σχεδὸν ἔτη, μέχρι τοῦ Λευκίου Ὀστίου, πατροκτονίας ἔγκλημα δὲν συνέβη (Πλουτάρ. Ῥωμ. § κβ, ἐκδ. Κοραῆ)· ὁ δὲ ἀνώνυμος κατήγορος πλάττει κατ' ἀρέσκειαν υἱοκτόνους, διδασκάλους ὑβρίζοντας δῆθεν τὰ ἠθικὰ αὐτῶν τέκνα, διότι νουθετοῦσι τοὺς μαθητὰς των. Ἡμεῖς ὑβρισταὶ τῆς νεο-

λαίας! Ἀλλὰ διὰ τί μίαν κἂν ὑβριστικὴν ἡμῶν λέξιν δὲν ἀνέφερεν Ἡμεῖς ὑβρισταὶ τῆς νεολαίας, οἱ καταναλώσαντες ὁλόκληρον ἡμῶν τὸν βίον διδάσκοντες τὸ κατὰ δύναμιν τὴν νεολαίαν, νουθετοῦντες τὴν νεολαίαν, ἠθοποιοῦντες τὴν νεολαίαν, καὶ καυχώμενοι ἐπὶ τῇ νεολαίᾳ, διότι καὶ ζῶντες, παραμυθίαν ἔχομεν τὰ ἠθικὰ ἡμῶν τέκνα, τὴν νεολαίαν, καὶ ἀποθανόντες, παναγυρικὸν καὶ ἐπιτύμβιον ἡμῶν ὕστεροφημίαν τὴν νεολαίαν; ἐπέρχεταί μοι ἀληθῶς νὰ κραυγάσω,

« Ὦ πόποι, ἦ μέγα πένθος Ἀχαιΐδα γαῖαν ἱκάνει ! »

Ἀθλία πατρίς! οἱ ἀγαθοὶ τῶν τέκνων σου Διδάσκαλοι, οἱ μετριοπαθεῖς σύμβουλοι ὑβρισταὶ αὐτῶν καλοῦνται ! ἡ δημοκοπία καταστρέφουσα τὰ πάντα, προσπαθεῖ νὰ μεταβάλῃ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων, ἵνα εὐκολώτερον ἐξαπατᾷ τοὺς ἁπλουστέρους. Κατὰ τοὺς ὀλετῆρας δημοκόπους ἡ εὐσέβεια εἶναι ὑποκρισία· ἡ ἀσέβεια εἶναι ἐλευθεροφροσύνη· ἡ ἀρετὴ, μωρία· ἡ αὐθάδεια παρρησία· ἡ φιλοπονία, ἐθελοδουλεία· ἡ ὀκνηρία, εὐδαιμονία· ἡ σωφροσύνη, ἀναισθησία· ἡ φρόνησις, πανουργία· ἡ ἀκολασία, ἐλευθερία· ἡ πρὸς τὸν νόμον εὐπείθεια, δουλοφροσύνη· ἡ ἀπείθεια, ἀνεξαρτησία· ἡ λογοδιάρροια, εὐγλωττία· ἡ ἀγυρτεία, φιλοπατρία· ἡ φιλελευθερία· ἡ πρὸς τοὺς νέους συμβουλὴ, ὕβρις κατ' αὐτῶν. Ὁποία σύγχυσις γλωσσῶν, ὁποία ταραχὴ φρενῶν !

Ὡς ἀργαλέον πρᾶγμ. ἐστὶν, ὦ Ζεῦ καὶ Θεοί!

Περιεπέσαμεν ἀληθῶς, ἀναγνῶστα, εἰς νέους Ἀνύτους καὶ Μελίτους. Τὸν Σωκράτην « Οὐδεὶς πώποτε *οὐδὲν ἀσεβὲς, οὐδὲ ἀνόσιον οὔτε πράττοντα εἶδεν, οὔτε λέγοντος ἤκουσεν* » (Ξενοφ. Ἀπομν. Α', ά, § 11)· καὶ ὅμως οἱ ἀσεβεῖς καὶ ἀνόσιοι Ἄνυτοι καὶ Μέλιτοι κατηγόρησαν τὸν Σωκράτην, « ὡς ἄξιος εἴη θανάτου τῇ πόλει » (αὐτ. Ἀ, ά, § 1), ὡς *ἀσεβὴς καὶ διαφθορεὺς τῶν νέων*. Ὡς *δημεγέρτην καὶ ἄθεον* τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος οἱ πρό τινων ἐτῶν νέοι Ἄνυτοι καὶ Μέλιτοι ἠγωνίζοντο νὰ παραστήσωσι τὸν μακαρίτην Κοραῆν, διότι διὰ τῆς φιλοσοφίας ἐζήτει ν' ἀνορθώσῃ τὸ γένος ἐκ τῆς πολυχρονίου δουλείας, καὶ τὴν νεολαίαν ἐκ τῆς κακομεθόδου διδασκαλίας. « Μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξολοθρεύσωσιν, ἔλεγε μετ' ἀγανακτήσεως ὁ μακαρίτης Κοραῆς, μὲ τὸ πῦρ καὶ μὲ τὸν σίδηρον τῆς φιλοσοφίας τοὺς ἡσύχους ὀπαδοὺς, προθυμοῦνται νὰ τοὺς παραστήσωσιν εἰς τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἀνοήτου ὄχλου, ὡς *δημεγέρτας, ὡς ἀθέους*, εἰς ὀλίγα λόγια νὰ τοὺς καταστήσωσιν, ὡς *φθορέας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. βδελυκτοὺς εἰς ὅλον τὸ γένος* » (Κορ. Πλουτ. Μέρ. Ἀ, Προλ. σελ. γ'). Τί παράδοξον εἰ καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς καιροὶ ἀνέδειξαν τοιοῦτόν τινα Ἄνυτον

ἢ Μέλιτον; Πολλαχοῦ τῶν λόγων μου ἀπέτεινα συμβουλὰς τοῖς νέοις, διότι καθῆκόν μου ἦν τοῦτο, καὶ τὴν νεολαίαν εἶχον πάντοτε ὑπ' ὄψιν· πάντοτε δὲ ἔπραξα τοῦτο ἐπιεικῶς ἐπ' ὠφελείᾳ καὶ μετὰ πατρικῆς φιλοστοργίας (ἴδ. λόγ. έ, § 34· Ζ΄, § 28· Ί, § 19· ΙΒ, § 22 ἔκδ. τοῦ 1852· καὶ λόγ. Α, § 20· Γ΄, § 15· έ, § 7, καὶ Ζ, § 1, § 10, κλ. τῆς παρούσης ἐκδόσεως).

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀνώνυμος κατήγορος καὶ ἐνταῦθα ἐγένετο ῥίψασπις, ἑπομένως δὲ καὶ συκοφάντης, διότι οὐδὲν πρὸς πίστωσιν τῆς κατηγορίας του ἐπαρουσίασε, θέλω ἀποδείξει ἐγὼ τὸ ἐναντίον, ὅτι πάντοτε οὐχὶ ὑβριστικῶς, ἀλλὰ πατρικῶς καὶ ἐπιεικῶς συνεβούλευον τοὺς νέους, ὡς οἱ σοφώτατοι τῆς ἀνθρωπότητος Διδάσκαλοι. Ἰδοὺ δὲ, χάριν παραδείγματος, ἐν τῷ ἐπικηδείῳ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας Ἀλεξίου Παπαλεξοπούλου, ὁποίας συμβουλὰς, ἢ ὕβρεις, κατὰ τὸν ἀνώνυμον ῥωπογράφον, ἐξεσφενδόνιζον τὴν 26 Δεκεμβρίου 1850 ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἀμβωνος κατὰ τῶν νέων.

« Ἀλλὰ καὶ σεῖς βεβαίως, ὦ *νέοι*, καὶ σεῖς οἱ *Μαθηταὶ* τοῦ Γυμνασίου μεγάλως λυπεῖσθε διὰ τὴν στέρησιν τοῦ ὁμήλικος, τοῦ συμμαθητοῦ καὶ φίλου σας. Συγκεντρωμένοι δὲ ἤδη διὰ τὴν θλῖψιν τοῦ θανάτου, ἐπιστρέψατε ὀλίγον εἰς ἑαυτοὺς, καὶ μελετήσατε ἐμβριθέστερον καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ματαιότητα. Ἅπαντα, ὦ *νέοι*, τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου εἶναι λίαν πρόσκαιρα, εἶναι φροῦδα, εἶναι μάταια καὶ ὁ πλοῦτος, καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ ῥώμη, καὶ τὸ κάλλος, καὶ αὐτὴ ἡ νεότης· διότι καὶ ὁ μακαρίτης φίλος καὶ συμμαθητής σας Ἀλέξιος τὰ περισσότερα τούτων καὶ τὴν νεότητα ὅμοῦ ἐκ περισσοῦ εἶχεν· ἀλλ' αἴφνης διὰ τοῦ θανάτου ἀπώλεσε διὰ μιᾶς ταῦτα πάντα. *Μόνη ἡ εὐσέβεια, μόνη ἡ ἀρετὴ, μόνη ἡ ἀληθὴς παιδεία εἰσὶ μόνιμα*, καὶ πέραν ἀκόμη τοῦ τάφου ἀναφαίρετα ἐφόδια μέχρι τῆς Αἰωνιότητος. Γίνεσθε λοιπὸν καὶ σεῖς τοιοῦτοι, ὦ φίλοι νέοι, καταστάθητε ἄξιοι διὰ τῆς παιδείας, διὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ διὰ τῆς εὐσεβείας, ἵνα ἐπαξίως κληρονομήσητε τὴν *γενεὰν* τῶν *πατέρων* σας· ἵνα ἐπαξίως διαδεχθῆτε τὴν *ἡρωϊκὴν γενεὰν* τῶν ὑπὲρ *πίστεως* καὶ *πατρίδος γενναίως ἀγωνισαμένων*. Διὰ τῆς παιδείας, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐσεβείας θέλετε καταστάθῃ μίαν ἡμέραν συνετοὶ πολιτικοὶ, γενναῖοι στρατιωτικοὶ, σοφοὶ θεολόγοι, ἔξοχοι ἐπιστήμονες, καὶ πάσης τάξεως ἐπαγγελματικοὶ, φιλόκαλοι τεχνῖται, φιλόπονοι βιομήχανοι, καὶ ἐν γένει χρηστοὶ πολῖται, ἵνα ἀπέναντι τοῦ ἐξευγενισμένου κόσμου ἐπαξίως ἀντιπροσωπεύητε τὴν *αὐτόνομον Ἑλλάδα* καὶ *ἅπασαν ὁμοῦ τὴν ἑλληνικὴν φυλήν*.

Ἐὰν, ὦ *νέοι*, οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐὰν ἡ γενεὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἔχοντες ἄλλως μεγάλας ἀρετὰς καὶ θερμὴν εὐαγγελικὴν πίστιν, δὲν ἔχωσιν ἐπίσης καὶ ἴσην παιδείαν, δικαιολογοῦνται διὰ τὰς ἐπὶ Τουρκοκρατίας καιρικὰς τῆς νεότητος αὐτῶν δεινὰς περιστάσεις, ὅτε τῶν πάντων ἐστεροῦντο. Ἀδικαιολόγητοι ὅμως θέλετε διαμένει ὑμεῖς ἐὰν καὶ παραδειγματικὰς ἀρετὰς καὶ μεγάλην παιδείαν, καὶ ἴσην εὐαγγελικὴν πίστιν δὲν θησαυρίζετε διότι δυνάμενοι, ἔχοντες ἤδη πρόσφορα πάντα τὰ μέσα, ἐθελοκακοῦντες τοιοῦτοι δὲν γίνεσθε. Τοιαῦτα ἴσως καὶ πρὸς *ὑμᾶς παρόντας*, καὶ πρὸς *ἅπασαν τὴν νεολαίαν τῆς Ἑλλάδος ἀποῦσαν* ἤθελε συμβουλεύσει καὶ ὁ ἠγαπημένος συμμαθητὴς καὶ φίλος σας Ἀλέξιος, εἰ ἀναλαμβάνων ἤδη φωνὴν, ἠδύνατο ν' ἀνοίξῃ τὸ κεκλεισμένον στόμα του. Οὕτω λοιπὸν πράττετε, ὦ *νέοι*, καὶ εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σᾶς εὐλογῇ εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν ἀγαθῶν» (λόγ. ΙΒ', § 22, σελ. 255 ἔκδ. τοῦ 1852).

Ἄλλοτε δὲ πάλιν, τὴν 25 Ἰανουαρίου 1857, τελουμένης τῆς καταβολῆς τοῦ θεμελίου λίθου πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας, ἐνουθέτουν ἢ, κατὰ τὸν λιβελλογράφον, ὕβριζον τὴν νεολαίαν διὰ τῶν ἑξῆς (ἴδ. λόγ. Γ', § 15 τῆς παρούσης ἐκδ.)· « Ἀλλὰ διατί καὶ διὰ τίνας ταῦτα πάντα γίνονται; — Διὰ τὴν ὑμετέραν ἐκπαίδευσιν, ὦ *νέοι τῆς Ἑλλάδος καὶ συμπάσης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς!* Οἱ πατέρες σας ἐπὶ τῆς φοβερᾶς νυκτὸς τῶν ζοφερῶν τεσσάρων αἰώνων γεννηθέντες, εὑρέθησαν δοῦλοι ἐκ γενετῆς, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῶν ἐλευθερωθέντες, ἐλευθέραν σᾶς παραδίδουσι μίαν γωνίαν τῆς κοινῆς πατρίδος ἵνα διατηρῆτε, δοξάζητε καὶ μεγαλύνητε. Οἱ πατέρες σας στερούμενοι διδακτικῶν μέσωνκαὶ Σχολείων, αὐτοδίδακτοι σχεδὸν ἐγένοντο, καὶ ἔμαθον τόσα, ὅσα ἱκανὰ ἦσαν, ἵνα τὸ τεράστιον τῆς ἀνεξαρτησίας ἔργον κατορθώσωσι. Συλλέγοντες δὲ ἤδη, πρὶν εἰς τὸν τάφον καταβῶσι, τοὺς ἐσκορπισμένους λίθους τῶν τοῦ δεσποτισμοῦ φρουρίων, τῶν ὑπὸ τῆς ἀνδρίας των κατακρημνισθέντων, οἰκοδομοῦσιν ὑμῖν διαφόρων βαθμῶν ἐκπαιδευτήρια, δημοτικὰ Σχολεῖα, Ἑλληνικά, Γυμνάσια, Πανεπιστήμια, ἵνα ἐφάμιλλοι τῇ παιδείᾳ ὑμεῖς καταστασθῆτε τοῖς τέκνοις τῶν σοφῶν εὐρωπαίων, ὅπως ἡ σοφὴ Εὐρώπη μᾶλλον τὴν πατρίδα ἐκτιμᾷ. Οἱ πατέρες σας ὀλίγα μὲν γράμματα ἐγνώριζον, ἔπραξαν ὅμως μεγάλα ἔργα, διότι ἦσαν εὐσεβεῖς καὶ ἐναρετοι· *ἐρώσατε λοιπὸν ὑμεῖς, ὦ νέοι, μετὰ μεγαλειτέρας παιδείας τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν ἐκείνων*· διότι, κατὰ τὸν δαιμόνιον Πλάτωνα (Μενεξ. Τόμ. Δ', σελ. 200), « Πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται· » Ἀκούετε, ὦ *νέοι*; ἡ μάθησις ἄνευ τῆς εὐσεβείας καὶ

τῆς ἄλλης ἀρετῆς δὲν εἶναι παιδεία, ἀλλὰ πανουργία. Παιδεύεσθε λοιπὸν μετ' ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας. Ὡς δὲ περὶ ἑκάστου στρατιώτου τοῦ κατὰ τὴν Ἰταλίαν νικηφόρου στρατοῦ του ἔλεγεν ὁ μέγας Ναπολέων, ὅτι μετὰ θαυμασμοῦ ἤθελον λέγει οἱ συμπολῖταί των, «Οὗτος ἦν ἐκ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἰταλίας» (Ἰδ. Histoire de Napol. par M. de Norvins, p. 301), οὕτως, ὦ νέοι, περαίνων καὶ ἐγὼ τὸν λόγον μου, εὔχομαι, ἵνα μετὰ θαυμασμοῦ οἱ μεταγενέστεροι λέγωσι περὶ ὑμῶν, « Οὗτοι ἦσαν ἄξια τέκνα τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821· ἀναδείχθησαν δὲ κατὰ τὴν εὐχὴν τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, καὶ τῶν πατέρων «πολλῷ κάρρονες» (Πλουτ. Αυκ. § κά).

Τὰ ἀπὸ τοῦ βήματος πάνδημα ταῦτα πολλάκις καὶ πλειστάκις ῥηθέντα καὶ ἐπαναληφθέντα, δι' ὧν ἀποθεοῦνται μὲν οἱ ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος, ἡ δὲ νεολαία οὐ μόνον τῆς μικροσκοπικῆς ταύτης Ἑλλάδος, ἀλλὰ συμπάσης ὁμοῦ τῆς πανελληνίου ἑλληνικῆς φυλῆς προεκαλεῖτο εἰς μίμησιν καὶ ἀνάδειξιν, καλοῦνται ὕβρεις κατὰ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τῆς νεολαίας ὑπὸ τῶν κακοδαιμόνων δημοκόπων, τῶν καταστρεψάντων τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, τῶν κινδυνευόντων τὴν νέαν, τῶν διαφθειρόντων τὰς συνειδήσεις τῶν ἁπλουστέρων, τῶν συκοφαντούντων τοὺς ἀρίστους τῶν Ἑλλήνων καὶ ἁρπαζόντων ἀσυνειδήτως τὸν ἄρτον ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἀγωνιστῶν, ἢ τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν αὐτῶν. Αἴ, φίλτατε ἀναγνῶστα, κινδυνεύομεν νὰ φθάσωμεν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν θεωρεῖται ἔγκλημα, φαίνεται, οἱ πατέρες νὰ νουθετῶσι τὰ ἴδια τέκνα, οἱ δὲ διδάσκαλοι νὰ συμβουλεύωσι τοὺς ἰδίους μαθητάς!

Τοιαῦτα λοιπὸν δι' ὅλου τοῦ βίου συνεβούλευον τοῖς νέοις, καὶ τοιαῦτα ἔτι καὶ νῦν ἐμμένω συμβουλεύων αὐτοῖς.

Ἀλλ' ὁ ἀνώνυμος κατήγορος μὲ κατηγόρησε διὰ ταῦτα, καὶ διότι προσέτι συνεβούλευσα, ἵνα οἱ μὲν πρεσβύτεροι συμβουλεύωσι τοῖς νέοις, οἱ δὲ νεώτεροι πείθωνται τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ ἐπικρατῇ μεταξὺ πρεσβυτέρων καὶ νεωτέρων ἡ μεγάλη πολιτικὴ καὶ οἰκιακὴ ἀρετὴ τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. Φαίνεται λοιπὸν ὁ ἀνώνυμος κατήγορος, ὅτι ἀγνοεῖ, ὅτι, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ἀρετὴ πολίτου εἶναι τὸ δύνασθαι καλῶς ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι· « πολίτου δοκεῖ ἀρετὴ εἶναι τὸ δύνασθαι ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι καλῶς» (Πολιτ. Γ', 6', § 7)· διότι, ὡς ἐν τοῖς Ἠθικοῖς αὐτοῦ λέγει, «φύσει τε γὰρ ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν, καὶ πρόγονοι ἐκγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευομένων » (Ἠθικ. Νικομ. ἡ § ιά. ἔκδ. Κορ.).

Ἀγνοεῖ ὡσαύτως, ὅτι, κατὰ τὸν θεῖον Πλάτωνα, ἡ σύγχυσις

αὕτη τῶν γλωσσῶν, ἡ ἀνατροπὴ τῶν σχέσεων τῶν νεωτέρων πρὸς τοὺς πρεσβευτέρους, τῶν ἀρχομένων πρὸς τοὺς ἄρχοντας, τῶν υἱῶν πρὸς τοὺς πατέρας, τῶν μαθητῶν πρὸς τοὺς Διδασκάλους γεννᾷ τὴν ἀκόλαστον ἐλευθερίαν, ἥτις φέρει εἰς τὴν τυραννίαν καὶ τὴν ἀγριωτάτην δουλείαν· « ἡ γὰρ ἄγαν ἐλευθερία ἔοικεν οὐκ εἰς ἄλλο τι ἢ εἰς ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν καὶ ἰδιώτῃ καὶ πόλει. . . . Εἰκότως τοίνυν, εἶπεν, οὐκ ἐξ ἄλλης πολιτείας τυραννὶς καθίσταται ἢ ἐκ δημοκρατίας. Ἐξ, εἶμαι, τῆς ἀκροτάτης ἐλευθερίας, δουλεία πλείστη τε καὶ ἀγριωτάτη» (Πλάτ. Πολιτ. ἡ, Τόμ. έ, σελ. 311). Καὶ ταῦτα συμβαίνουσι, λέγει ὁ αὐτὸς Πλάτων, ὁπόταν οἱ πολῖται τύχωσι κακοὺς προστάτας οἰνοχόους, καὶ μεθυσθῶσιν ὑπὸ ἀκράτου ἐλευθερίας. « Ὅταν, οἶμαι, δημοκρατουμένη πόλις, ἐλευθερίας διψήσασα κακῶν οἰνοχόων προστατούντων τύχῃ, καὶ πορρωτέρω τοῦ δέοντος ἀκράτου αὐτῆς μεθυσθῇ, τοὺς ἄρχοντας δὴ, ἂν μὴ πάνυ πρᾷοι ὦσι, καὶ πολλὴν παρέχωσι τὴν ἐλευθερίαν, κολάζει, αἰτιωμένη ὡς μιαροὺς καὶ ὀλιγαρχικούς. . . . Τοὺς δέ γε, εἶπον, τῶν ἀρχόντων κατηκόους προπηλακίζει, ὡς ἐθελοδούλους τε καὶ οὐδὲν ὄντας· τοὺς δὲ ἄρχοντας μὲν ἀρχομένοις, ἀρχομένους δὲ ἄρχουσιν ὁμοίους ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ ἐπαινεῖ τε καὶ τιμᾷ» (Αὐτ. ἡ. Τόμ. έ, σελ 309). Ἔπειτα, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ Πλάτων, ἡ τοιαύτη τῆς ἐλευθερίας ἀκολασία ἐκ τῆς πόλεως εἰσέρχεται καὶ εἰς τὰ Διδακτήρια, καὶ εἰς τὰς οἰκίας, «—καὶ τελευτᾷν μέχρι τῶν θηρίων τὴν ἀναρχίαν ἐμφυομένην». Καὶ, « — πατέρα μὲν ἐθίζεσθαι παιδὶ ὅμοιον γίγνεσθαι, καὶ φοβεῖσθαι τοὺς υἱεῖς, υἱὸν δὲ πατρὶ· καὶ μήτε αἰσχύνεσθαι, μήτε δεδιέναι τοὺς γονέας, ἵνα δὴ ἐλεύθερος ᾖ. . . . Διδάσκαλός τε ἐν τῷ τοιούτῳ φοιτητὰς φοβεῖται καὶ θωπεύει, φοιτηταί τε Διδασκάλων ὀλιγωροῦσιν, οὕτω δὲ καὶ παιδαγωγῶν· καὶ ὅλως οἱ μὲν νέοι πρεσβυτέροις ἀπεικάζονται καὶ διαμιλλῶνται καὶ ἐν λόγοις, καὶ ἐν ἔργοις· οἱ δὲ γέροντες, συγκαθέζοντες τοῖς νέοις, εὐτραπελίας τε καὶ χαριεντισμοῦ ἐμπίπλανται· μιμούμενοι τοὺς νέους, ἵνα δὴ μὴ δοκῶσιν ἀηδεῖς εἶναι, μηδὲ δεσποτικοί » (Πλάτ. Πολιτ. ἡ, Τόμ. έ, σελ. 310). Γράφων ταῦτα πρὸ 22 αἰώνων ὁ δαιμόνιος Πλάτων, ἐμάντευε, φαίνεται, τὴν παροῦσαν ἡμῶν ἐλεεινὴν κατάστασιν, καὶ ἠβουλήθη νὰ στηλιτεύσῃ τοὺς σημερινοὺς δημοκόλακας.

Δὲν ἔλαβε, φαίνεται, ὑπ' ὄψιν ὁ κατήγορος οὐδὲ τὸν καλὸν Ἀριστοφάνην, τί ἔλεγε περὶ ἀναπροφῆς νέων ἐπὶ τοῦ ὀλεθριωτάτου Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τοῦ μετὰ τῆς ἄλλης καταστροφῆς ἐπενεγκόντος εἰς νέους καὶ γέροντας τὴν διαφθορὰν καὶ τὸ κράτος τοῦ ὑλισμοῦ. Ὁ Ἀριστοφάνης ὑπὸ μὲν τὸ πρόσωπον τοῦ

Δικαίου λόγου (εἰκονίζοντος τοὺς φρονίμους Ἕλληνας, τοὺς τιμῶντας τὰ πάτρια ἤθη, καὶ τὴν σωφροσύνην καὶ λιτότητα τῶν πατέρων) ἐθαύμαζε τῆς ἀρχαιοτέρας νεολαίας τῶν Ἀθηνῶν τὴν σεμνὴν ἀνατροφήν, τὴν ἀναδεικνύουσαν Μαραθωνίκας· ὑπὸ δὲ τὸν Ἄδικον λόγον (εἰκονίζοντα τοὺς διαφθορεῖς τῶν νέων καὶ τοὺς μωροὺς λατρευτὰς τῶν ἀκρίτων καὶ ἐπιζημίων καινοτομιῶν) ἐλεεινολόγει τῆς συγχρόνου του νεολαίας τὴν ἀνασεσυρμένην ἀνατροφήν, τείνουσαν εἰς ἀκολασίαν, εἰς ἀδικίαν καὶ εἰς τὴν διαφθορὰν τοῦ ὑλισμοῦ. Λέγει δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις ὁ Δίκαιος λόγος· « Ὅτ' ἐγὼ τὰ δίκαια λέγων ἤνθουν, καὶ σωφροσύνη νενόμιστο» (Ἀριστοφ. Νεφ. 952), οἱ παῖδες ἐβάδιζον ἐν ταῖς ὁδοῖς εὐτάκτως εἰς κιθαριστοῦ· ἐδιδάσκοντο πάτρια ᾄσματα κατὰ τὴν ἁρμονίαν, ἣν οἱ πατέρες παρέδωκαν· εἰ δέ τις αὐτῶν ἤθελε βωμολοχήσει,— « ἐπετρίβετο τυπτόμενος πολλὰς—» (Νεφ. 972). Ἀπέφευγον δὲ τὴν ἀγορὰν καὶ ἀπεῖχον τῶν βαλανείων· ἠσχύνοντο ἐπὶ τοῖς αἰσχροῖς, καὶ ἐντρέποντο, ἄν τις ἤθελε νὰ σκώπτῃ αὐτούς. Ὑπεξανίσταντο δὲ τῶν καθισμάτων πρὸ τῶν πρεσβυτέρων προσερχομένων. Καὶ οὔτε ἡμάρτανον πρὸς τοὺς ἰδίους γονεῖς, οὐδὲ αἰσχρόν τι ἄλλο ἐποίουν. Δὲν ἐκομψεύοντο δὲ κατὰ τὴν ἀγοράν, ὡς οἱ νῦν, κομψὰ βωμολοχήματα· «Οὐ στομίλλων κατὰ τὴν ἀγορὰν τριβολεκτράπελ', οἷά περ οἱ νῦν » (Νεφ. 1003). Ἐν ᾧ δὲ ὁ Δίκαιος λόγος ἔλεγε ταῦτα, καὶ ὅτι διὰ τοιούτων ἐπαίδευε τοὺς ἀρχαίους τῶν Ἀθηνῶν νέους, ὁ Ἄδικος λόγος προπετῶς καταχλευάζει ταῦτα, καὶ λέγει μωρὸν καὶ μαμμάκουθον τὸν οὕτως ἀνατρεφόμενον νέον· « — καὶ σὲ καλοῦσι β λ ι τ ο μ ά μ α ν—» (Ἀριστ. Νεφ. 1001)· τὴν δὲ τοιαύτην διδασκαλίαν καὶ ἀνατροφὴν τοῦ Δικαίου λόγου καταγελᾷ ὡς παλαιὰν καὶ ἐσκωριασμένην. « —Ἀρχαῖά γε καὶ Διπολιώδη, καὶ τετίγγων ἀνάμεστα » (Νεφ. 984). Τότε δὲ δυσθυμῶν, ἀπαντᾷ ὁ Δίκαιος λόγος. « Ἀλλ' οὖν ταῦτ' ἐστὶν ἐκεῖνα,—Ἐξ ὧν ἄνδρας Μαραθωνομάχους ἡ μὴ παίδευσις ἔθρεψε. Σὺ δὲ τοὺς νῦν εὐθὺς ἐν ἱματίοις προδιδάσκεις ἐντετυλίχθαι—» κλ. (Ἀριστοφαν. Νεφ. 985—).

Ὡσαύτως ὁ κατήγορος δὲν ἔλαβε, φαίνεται, τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν νὰ μελετήσῃ, Ὅτι καὶ ὁ χρηστὸς Ἰσοκράτης συμβουλεύων τοὺς νέους, καὶ παραλληλίζων τοὺς προγενεστέρους πρὸς τοὺς συγχρόνους τοῦ καιροῦ του νέους τῶν Ἀθηνῶν, ἔλεγε· «Τοιγαροῦν οὐκ ἐν τοῖς σκιραφίοις οἱ νεώτεροι [οἱ κατὰ τὴν πολιτείαν τοῦ Σόλωνος ἐκπαιδευθέντες ἀρχαῖοι νέοι τῶν Ἀθηνῶν] διέτριβον,...οὐδ' ἐν τοῖς τοιούτοις συλλόγοις, ἐν οἷς νῦν διημερεύουσιν· ἀλλ' ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἔμενον, ἐν οἷς ἐτάχθησαν, θαυμάζοντες καὶ ὁμι-

λοῦντες τοὺς ἐν τούτοις πρωτεύοντας. Οὕτω δὲ ἔφευγον τὴν ἀγορὰν, ὥστε εἰ καί ποτε διελθεῖν ἀναγκασθεῖεν, μετὰ πολλῆς αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης ἐφαίνοντο τοῦτο ποιοῦντες. Ἀντειπεῖν δὲ τοῖς πρεσβυτέροις, ἢ λοιδορήσασθαι, δεινότερον ἐνόμιζον εἶναι, ἢ νῦν περὶ τοὺς γονέας ἐξαμαρτάνειν. Ἐν καπηλείῳ δὲ φαγεῖν, ἢ πιεῖν, οὐδεὶς οὐδ' ἂν οἰκέτης ἐπιεικὴς ἐτόλμησε· σεμνύνεσθαι δὲ ἐμελέτων, καὶ οὐ βωμολοχεύεσθαι· καὶ τοὺς εὐτραπέλους δὲ, καὶ σκώπτειν δυναμένους, οὓς νῦν εὐφυεῖς προσαγορεύουσιν, ἐκεῖνοι δυστυχεῖς ἐνόμιζον» (Ισοκρ. Ἀρειοπαγ. § ιή, ἔκδ. Κορ.).

Περίεργος σύμπτωσις! Ἐν τῷ § 18 τοῦ ἐπικρινομένου λόγου τῆς 12 Ἀπριλίου 1862, καὶ μάλιστα ἐν τῷ § 15 τοῦ λόγου τῆς 8 Σεπτεμβρίου 1861 οὐ μόνον τοιαῦται, οἷαι αἱ ἀνωτέρω, συμβουλαὶ ἀπετείνοντο παρ' ἐμοῦ τοῖς νέοις, στηριζόμεναι ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος (Μενεξ. Τομ. Δ, σελ. 200), ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους (Πολιτ. Γ, 6 § 7, καὶ ἠθικ. Νικομ. Η, ιά), καὶ ἐπὶ τοῦ Πλουτάρχου (Λυκουρ. ΚΑ'), ἀλλ' ἀκριβῶς αἱ αὐταὶ αὐτόταται, παραφρασμέναι μάλιστα ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Ἰσοκράτους, ῥητῶς καὶ ἐν τῷ κειμένῳ ὀνομαζομένου, εἰς ὃν καὶ παραπομπὴ γίνεται διὰ τῶν λέξεων· «Ὁ Ἰσοκράτης, ὦ νέοι, λέγει, ὅτι οἱ ἀγαθοὶ τῶν Ἀθηνῶν νέοι δὲν ἀντέλεγον οὐ μόνον τοῖς γονεῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς πρεσβυτέροις ἐν γένει, »κλ.—Καὶ ὅμως ποῦ νὰ φαντασθῇ ὁ πτωχὸς Ἰσοκράτης ὅτι μετὰ 22 αἰῶνας ἤθελεν ἀνασκαφῇ ὁ τάφος του, ἵνα καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ ὡς ὑβριστὴς τῶν νέων ἐρήμην δικασθῇ ὑπὸ τοῦ πατριώτου ἀρθρογράφου δι' ἐκείνας τὰς συμβουλὰς, ἃς ἐπὶ 22 αἰῶνας δὲν ἔπαυσεν ἀκορέστως θαυμάζουσα ἅπασα ἡ ἀνθρωπότης!

Ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ πολυμαθέστατος Πλούταρχος σωτηρίαν τῆς πολιτείας δὲν θεωρεῖ τὴν εὐπείθειαν τῶν νέων πρὸς τοὺς γεροντοτέρους; «*Πειθαρχικὸν γὰρ ἡ νεότης, ἡγεμονικὸν δὲ τὸ γῆρας, καὶ μάλιστα σώζεται πόλις*, «ἔνθα βου-λαὶ γερόντων, καὶ νέων ἀν-δρῶν ἀριστεύοντι αἰχμαί', καὶ τὸ,

«βουλὴν δὲ πρῶτον μεγαθύμων ἴζε γερόντων»

θαυμαστῶς ἐπαινεῖται» (Πλουτ. Πολιτ. § 10, ἐκδ. Κοραῆ).

Καὶ ταῦτα μὲν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τοῖς ἀρχαίοις νέοις τῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ περίφημος Γυζότος (ἴδ. **Cours d' Hestoire Moderne par M. Guizot, Bruxelles, 1846, p. 26**—) λαμβάνων ἐφορμὴν ἐκ τοῦ Ὁμηρικοῦ,

Ἡμεῖς τοι πατέρων μεγ' ἀμείνονες εὐχόμεθ' εἶναι,

παρατηρεῖ ταῦτα ἐν τῷ Α αὐτοῦ Μαθήματι τοῖς νέοις τῆς Γαλλίας.

«Προσεκτέον, Κύριοι· μὴ παρασυρώμεθα πολὺ ὑπὸ τοῦ αἰ-

«σθήματος τῆς ἡμετέρας εὐημερίας καὶ βελτιώσεως· διότι δυ-
«νατὸν νὰ περιπέσωμεν εἰς δύο βαρεῖς κινδύνους, τὴν ἀλαζονίαν
«καὶ τὴν μαλθακότητα· διότι δυνατὸν νὰ συλλάβωμεν ὑπέρμε-
«τρον πεποίθησιν ἐπὶ τῇ δυνάμει καὶ τῇ προόδῳ τοῦ ἀνθρωπίνου
«πνεύματος, περὶ τῶν παρόντων φώτων ἡμῶν, συνάμα δὲ νὰ κα-
«ταληφθῶμεν ὑπὸ χαυνότητος διὰ τὴν ἡδύτητα τῆς καταστά-
«σεως ἡμῶν. Διηνεκῶς κυμαινόμεθα, ὡς νομίζω, τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ
«πειρασμοῦ νὰ μεμψιμοιρῶμεν διὰ τὸ ἐλάχιστον, τὸ δὲ πάλιν νὰ
«εὐχαριστῶμεθα εὐκόλως. Κυριευόμεθα ὑπὸ ἐρεθισμοῦ τοῦ πνεύ-
«ματος, ὑπὸ ἀκορέστου ἀπαιτήσεως, ὑπὸ ἀπεριορίστου φιλο-
«δοξίας ὡς πρὸς τὰς σκέψεις ἡμῶν, ὡς πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, ὡς
«πρὸς τὴν κίνησιν τῆς φαντασίας· ὁπόταν δὲ ἐρχώμεθα εἰς τὸν
«πρακτικὸν βίον, ὁπόταν πρέπῃ νὰ μοχθήσωμεν, νὰ καταβάλω-
«μεν θυσίας καὶ προσπαθείας πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, οἱ βρα-
«χίονες ἡμῶν χαλαροῦνται καὶ καταπίπτουσι. Μετὰ τοσαύτης
«δὲ εὐκολίας ἀηδιάζομεν, μεθ' ὅσης ἀνυπομονησίας ἐπιθυμοῦμεν.
«Προσεκτέον, Κύριοι, νὰ μὴ κυριευώμεθα παρ' οὐδενὸς τῶν δύο
«τούτων ἐλαττωμάτων. Ἂς συνειθίσωμεν δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς νὰ
«μετρῶμεν ὅ,τι νομίμως δυνάμεθα διὰ τῆς ἰσχύος ἡμῶν, διὰ τῆς
«ἐπιστήμης καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ μὴ ζητῶμεν ἄλλο τι, εἰμὴ
«ὅ,τι ἀποκτῆσαι δυνάμεθα νομίμως, δικαίως, εὐτάκτως, σεβό-
«μενοι τὰς ἀρχὰς ἐφ' ὧν αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς ἡμῶν ἐρείδεται.
«Φαίνεται ὅτι ἐνίοτε ἐπιθυμοῦμεν νὰ προσκολληθῶμεν εἰς
«ἀρχὰς παρ' ἡμῶν προσβαλλομένας, καὶ περιφρονουμένας, εἰς τὰς
«ἀρχὰς καὶ τὰ μέσα τῆς βαρβάρου Εὐρώπης, τὴν *ἰσχὺν*, τὴν
«*βίαν*, τὸ *ψεῦδος*, *πρακτικὰς ἕξεις αἵτινες πρὸ τεσσάρων ἢ*
«πέντε αἰώνων ἐπεκράτουν. Ὁπόταν δὲ παρασυρθῶμεν ὑπὸ τῶν
«ἐπιθυμιῶν τούτων, δὲν εὑρίσκομεν ἐν ἡμῖν οὔτε τὴν ἐπιμονὴν,
«οὔτε τὴν ἀγρίαν ἐνέργειαν τῶν ἀνθρώπων τοῦ καιροῦ ἐκείνου,
«οἵτινες ἐνεκαρτέρουν πολὺ, καὶ, δυσηρεστημένοι διὰ τὴν κατά-
«στασίν των, ἀδιαλείπτως ἠγωνίζοντο ἵνα ἐξ αὐτῆς ἐξέλθωσι.'''
Θέλομεν δώσει εἰς τοὺς μεταγενεστέρους αὐστηρὸν λόγον τῆς
«διαγωγῆς ἡμῶν· καὶ δημόσιον καὶ Κυβέρνησις, ἅπαντες ὑποβάλ-
«λονται σήμερον ὑπὸ ἐξέτασιν, ὑπὸ ἔλεγχον, ὑπὸ εὐθύνην.''' Οὐ-
«δέποτε δὲ μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι, ἂν ἡμεῖς εὐλόγως ζητῶμεν
«ἵν' ἅπαντα ἀποκαλύπτωνται ἐνώπιον ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ὑποκεί-
«μεθα ὑπὸ τὸ ὄμμα τοῦ κόσμου, καὶ κατὰ σειρὰν θέλομεν ἀ-
«νακριθῆ καὶ δικασθῆ.»

Κατηγορῶν με ὁ ἀνώνυμος ἀρθρογράφος διότι συνεβούλευον
τοιαῦτα τοῖς νέοις, φαίνεται ὅτι ἐζήλευσε τὴν δόξαν νὰ ἐκπλη-

ρώσῃ τὰ ὕψηλά τοῦ Τορκουεμάδα καθήκοντα οὐχὶ πλέον κατ' ἐμοῦ, ἀλλὰ κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, κατὰ τοῦ Πλάτωνος, κατὰ τοῦ Ἀριστοφάνους, κατὰ τοῦ Ἰσοκράτους, καὶ κατὰ τοῦ Πλουτάρχου, ἴσως δὲ καὶ κατὰ τοῦ Γυζότου, εἰ μὴ μὴ ὑπήγετο ὑπὸ τὴν Γαλλικὴν ἐθνότητα, διότι ὡς ἀπεδείχθη, ἐγὼ παρὰ τούτων τὰς συμβουλὰς ταύτας ἐδανείσθην. Καὶ διὰ τίνας συμβουλὰς κατηγοροῦμαι; Διότι συνεβούλευσα σὺν τοῖς ἄλλοις ὅ,τι ἀνωτέρω οἱ μεγάλοι οὗτοι διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος· δηλαδὴ ἀμοιβαίαν τήρησιν καθηκόντων τῶν νέων πρὸς τοὺς γέροντας, τῶν μαθητῶν πρὸς τοὺς διδασκάλους, τῶν ἀρχομένων πρὸς τοὺς ἄρχοντας, τῶν υἱῶν πρὸς τοὺς γονέας, τὴν ἀρετὴν ἐν γένει τοῦ πολίτου τοῦ *καλῶς ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι*, καὶ ἵνα ἡ νέα γενεὰ *μιμῆται τὴν μεγάλην, τὴν ἡρωϊκὴν* τοῦ *ἀγῶνος γενεὰν τῶν πατέρων!* Δὲν ἤθελε γράψει τοιαύτας βλασφημίας ὁ ἀνώνυμος ἀρθρογράφος, εἰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ καλὸν παράγγελμα τοῦ Ὁρατίου· «**Saepe Stylum vertas.**»

Ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἡμᾶς ἢ εἰς τοὺς ψευδομένους δημοκόπους πείθεσθε, ὦ νέοι· ἢ μᾶλλον εἰς τοὺς μεγάλους τῶν αἰώνων διδασκάλους, εἰς τὸν Ἀριστοτέλην, εἰς τὸν Πλάτωνα, εἰς τον Ἀριστοφάνην, εἰς τὸν Ἰσοκράτην, εἰς τὸν Πλούταρχον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τῆς ἀνθρωπότητος παραδειγματικοὺς διδασκάλους· διότι ἡμεῖς ἀκατανλώσαντες ἅπαντα τὸν βίον ὑπὲρ ὑμῶν, ἀγαπῶμεν ὑμᾶς κάλλιον τῶν δημοκολάκων. Οἱ δημοκόλακες κατέστρεψαν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, καὶ κινδυνεύουσι τὴν νέαν· διότι, ὡς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἔλεγε καὶ ὁ φιλόπατρις Δημοσθένης, —«Ἐξ οὗ δ' οἱ διερωτῶντες ὑμᾶς οὗτοι πεφήνασι ῥήτορες «τί βούλεσθε; τί γράψω; τί ὑμῖν χαρίσωμαι;» προπέποται τῆς παραυτίκα χάριτος τὰ τῆς πόλεως πράγματα—» (Ὀλυνθ. Γ', § 22). Τὰ αὐτὰ καὶ ἀλλαχοῦ ἐφώναζεν ὁ φιλόπατρις ῥήτωρ· «Ἐκ τοῦ πρὸς χάριν *δημηγορεῖν ἑτοίμους εἰς πᾶν προελήλυθε μοχθηρίας τὰ παρόντα—*» (Δημ. Ὀλυνθ. Γ, § 3, καὶ Φιλιπ. Α, 38, καὶ φιλιπ. Γ', § γ'). Τὰ αὐτὰ ὡσαύτως πρότερον παρήνει καὶ ὁ ἀγαθὸς Ἰσοκράτης «—Προσῆκεν ὑμᾶς, εἴπερ ἠβούλεσθε ζητεῖν τὸ τῇ πόλει συμφέρον, μᾶλλον τοῖς ἐναντιουμένοις ταῖς ὑμετέραις γνώμαις προσέχειν τὸν νοῦν, ἢ τοῖς καταχαριζομένοις... Τὸ γὰρ πρὸς χάριν ῥηθὲν ἐπισκοπεῖ τῷ καθορᾶν ὑμᾶς τὸ βέλτιστον· ὑπὸ δὲ τῶν μὴ πρὸς ἡδονὴν συμβουλευόντων, οὐδὲν ἂν πάθοιτε τοιοῦτον» (Ἰσοκρ. Συμμαχ. § γ', ἐκδ. Κορ.). Τῶν δημοκολάκων οἱ λόγοι εἰσὶν αὐτόχρημα οἱ τῆς *Κακίας*, κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους διηγούμενον μῦθον τοῦ σοφοῦ Προδίκου (Ξενοφ. Ἀπομνημ. β', α',

§ 21—) πρὸς τὸν νέον Ἡρακλέα· εἰσὶν αἱ γοητεῖαι τῆς Κίρκης· αἱ δὲ τῶν ἀγαθῶν συμβουλαὶ εἰσὶν αἱ τῆς ἀρετῆς κατὰ τῆς Κακίας ὑποθῆκαι πρὸς τὸν αὐτὸν Ἡρακλέα, εἶναι αὐτὸ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὸν Ὀδυσσέα προσφερθὲν «*φάρμακον ἐσθλὸν*» κατὰ τῆς μαγικῆς ῥάβδου τῆς Κίρκης, εἶναι τὸ θαυματουργὸν τῆς σωφροσύνης *μῶλυ* (Ὁμηρ. Ὀδυσ. Κ, 305)·

«Μῶλυ δέ μιν καλέουσι θεοί· χαλεπὸν δέ τε ὀρύσσειν
Ἀνδράσι γε θνητοῖσι· θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται.»

Λέγων δὲ ταῦτα, δὲν ἐννοῶ ν᾽ ἀποκλείωνται οἱ νέοι τῶν δημοσίων ἐπὶ ἐξαιρετικῶν τινων καὶ ἐκτάκτων τῆς πατρίδος κινδύνων, οἷαι μάλιστα αἱ σημεριναὶ κρίσιμοι περιστάσεις, καλούμενοι συνδραμεῖν πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς, ὅσον ἡ ἡλικία καὶ αἱ εἰς τὴν ἰδίαν ἐκπαίδευσιν καὶ μελέτην ἀσχολίαι αὐτῶν ἐπιτρέπουσιν. Ἀλλ᾽ ἀναμιγνυόμενοι ἐν τοιούτοις καιροῖς εἰς τὰ δημόσια, δὲν πρέπει ἄλλοθεν νὰ καθυστερίζωσι τοσοῦτον καὶ τῶν ἰδίων μαθημάτων, ὥστε ὁ μὲν πολύτιμος τῆς νεότητος αὐτῶν χρόνος ἄνευ μαθημάτων νὰ διέρχηται, οἱ δὲ πτωχοὶ γονεῖς μάτην δὶ ἕκαστον ὑπὲρ τὰς 1,200 δρ. δαπανᾶν ἐνιαυσίως. Καὶ τοῦτο δεῖ ποιῆσαι, κἀκεῖνο μὴ ἀφιέναι. Ἐν ἐκτάκτοις δὲ καιροῖς ἡ συνδρομὴ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος τῶν νέων φαίνεται τοσούτῳ μᾶλλον ἀποτελεσματικὴ, ὅσον ἀπὸ τῶν *Σκιαδικῶν*, ἔργον τῆς ἐκπαιδευομένης νεολαίας, ἤρξατο ἡ μικρὰ μὲν καὶ παιδικὴ φαινομένη, ἀλλὰ μεγάλη διὰ τ᾽ ἀποτελέσματα καὶ ἀνδρικὴ ἀντιπολίτευσις. Ἀλήθευσε δὲ, «ἐκ μικρῶν αἰτίων, μεγάλα ἀποτελέσματα.» Νέοι τὸ πλεῖστον ὡσαύτως ἦσαν οἱ μὴ πτοηθέντες τῷ 1860 ἑξήκοντα δύο βουλευταὶ τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς, νόμιμον μὲν κατὰ τύπους, παράνομον δὲ κατ᾽ οὐσίαν, ῥίψασαν δὲ τὸν καταῤῥεπτικὸν πρηστῆρα κατὰ τῆς δυναστείας τοῦ Ὄθωνος. Νέοι μάλιστα ἦσαν, στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ, οἱ ἅραντες τὴν Φεβρουαριανὴν ἐπανάστασιν. Νέοι τὸ πλεῖστον ὡσαύτως ἦσαν, καὶ μάλιστα στρατιωτικοὶ καὶ φοιτηταὶ, οἱ τὴν νύκτα τῆς 10 Ὀκτωβρίου κατορθώσαντες τὴν ἀναίμακτον μεταπολίτευσιν διὰ τῆς καταργήσεως τῆς δυναστείας τοῦ Ὄθωνος· καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν κλεινὴν νεολαίαν, εἰς τοὺς φοιτητὰς μάλιστα τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν Γυμνασίων ὀφείλεται ἡ θαυμασία τάξις καὶ ἀσφάλεια τῆς Πρωτευούσης ἐπὶ τῶν πρώτων τῆς μεταπολιτεύσεως ταύτης θυελωδῶν ἡμερῶν. Ἀλλ᾽ αἱ περιστάσεις αὗται, καθ᾽ ἃς διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος καὶ ἡ νεολαία ἀναγκάζεται νὰ πολιτεύηται, εἰσὶν ἔκτακτοι, εἰσὶν ἐξαίρεσίς τις· ἡ δὲ ἐξαίρεσις δὲν ἀποτελεῖ κανόνα.

Β'.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων· ἤδη δὲ μεταβαίνω εἰς δευτέραν ἀδολεσχίαν τοῦ ἀνωνύμου κατηγόρου, λέγουσαν· « Πιστεύομεν εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ Κ. Παμπούκη ὅτι αὐτὸς ἀπολαύει εὐημερίαν, διότι μισθοδοτούμενος μὲ δραχ. 350 κατὰ μῆνα καὶ διαχειριζόμενος τὴν ἀρχοντίαν τοῦ γυμνασίου 30 ἔτη, δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ καταπίῃ 125,000 δραχμάς. »

Ἀλλ' οὐδαμοῦ τοῦ ἐπικρινομένου λόγου τῆς 12 Ἀπριλίου ἐγένετο λόγος (διότι τίνα σχέσιν ταῦτα ἔχουσιν;) οὔτε περὶ ἀπολαυῆς εὐημερίας, οὔτε περὶ μισθοδοσίας μικρᾶς ἢ μεγάλης, οὔτε περὶ ἀνυπάρκτου τριακονταετοῦς γυμνασιαρχίας, οὔτε κἂν κατὰ τὸν περίφημον ἰατρὸν καὶ φυσικὸν Σαντόριον, πόσας ψίχας ἄρτου ἐπὶ τῆς πολυετοῦς ὑπηρεσίας μου ἔφαγον, ἢ πόσα μόρια ἀπ' ἐμοῦ διὰ τῆς ἀδήλου διαπνοῆς ἐξῆλθον! Ἀλλὰ ταῦτα, ὧν περ οὐδὲν οὐδόλως ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ λόγου ἀπαντᾶται, τίνα σχέσιν ἔχουσι πρὸς ἐπίκρισιν πολιτικοῦ ἢ ῥητορικοῦ λόγου; Τί ἄλλο δεικνύουσιν ἢ ἐλεεινὴν βασκανίαν;

Ἀμέσως ὅμως ὁ ἀνώνυμος κατήγορος ἐλέγχεται ἐπ' αὐτοφώρῳ ψευδόμενος ἐπὶ δύο θετικωτάτων τῶν ἑξῆς· πρῶτον ἀριθμητικῶς, διότι, κατὰ τὴν ὑπόθεσίν του, τὰ 30 τῆς γυμνασιαρχίας ἔτη ἐπὶ δραχ. 350 κατὰ μῆνα φέρουσιν οὐχὶ δραχ. 125,000, ἀλλὰ δραχ. 126,000· τὸ λάθος του τοῦτο δὲ διορθοῦμεν πρὸς ἐξόγκωσιν τοῦ καθ' ἡμῶν πλατυσμοῦ του. Δεύτερον ἱστορικῶς· διότι ἐκ τῶν ἐπισήμων ἀρχείων τοῦ ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπουργείου ἐξάγεται, ὅτι Γυμνασιάρχης Ναυπλίου διωρίσθην τὸν Νοέμβριον 1844, καὶ παρητήθην τὸν Μάϊον 1862· ὥστε κατὰ τὰ θετικὰ ταῦτα διδόμενα, διετέλεσα Γυμνασιάρχης Ναυπλίου οὐχὶ 30, ἀλλὰ μόνον 17 1/2 περίπου ἔτη. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ γυμνασιαρχικὸς μισθὸς διὰ πάντας τοὺς Γυμνασιάρχας, ἀνὰ δραχ. 350, ἤρξατο, ὡς εἶναι ἐπισήμως πασίγνωστον, οὐχὶ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ διορισμοῦ μου ἢ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου 1836 περὶ ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων, Διατάγματος, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τοῦ 1858 ἔτους, ὧν πρώην ἀνὰ δραχ. 300, καὶ πρότερον ἔτι ὀλιγώτερος. Ἂς κρίνῃ ἤδη ὁ ἀναγνώστης καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀληθειῶν τοῦ εὐσυνειδήτου κατηγόρου, ὁπότε ἐπὶ τοιούτων μαθηματικῶν, ἐπὶ τηλικούτων ἐπισήμων ἱστορικῶν γεγονότων τοσοῦτον ἀνερυθριάστως ψεύδεται.

Ὁ λογαριασμὸς οὗτος τοῦ ἀνωνύμου κατηγόρου μοὶ ἀνακαλεῖ

τὰ γελοῖα τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Π. Σοφιανοπούλου. Θέλων οὗτος νὰ ἐξογκόνῃ πολλάκις κατ' ἀρέσκειαν ποσὰ, ἵνα φθάνῃ εἰς μεγάλα συμπεράσματα, μετέβαλλε τὰ ἑκατομμύρια εἰς τουρκικὰ πουγγία ἢ χιλιάδας, ταύτας εἰς τάληρα, τὰ τάληρα εἰς γρόσια, τὰ γρόσια εἰς παράδας, τοὺς δὲ παράδας εἰς ἄσπρα ἢ λιανά, κατὰ τὸ τουρκικὸν νομισματολόγιον, καὶ οὕτως ὁ ἀστεῖος καὶ παραδοξολόγος Σοφιανόπουλος διὰ τῶν ἀριθμῶν ἀνεδείκνυε Κροίσας καὶ Ροσχίλδας. Ἀλλ' ὁ μακαρίτης Σοφιανόπουλος ἐλογάριαζεν οὕτω παίζων, καὶ οὐχὶ σπουδάζων.

Ἔπειτα τὸ κ α τ α π ί ν ε ι ν, ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τοῦ κατηγόρου φράσει, εἶναι ἐπιλήψιμον, διότι σημαίνει βάσκανον μεμψιμοιρίαν, καὶ ἔχει χώραν εἰς τὰ ἐξ ἁρπαγῆς τινος καὶ καταχρήσεως σφετεριζόμενα ἢ ἐξ ἀμεριμνομερίμνου ἀργομισθίας θησαυριζόμενα, οὐχὶ δὲ εἰς νενομισμένου μισθοῦ ἱερὰν ἀμοιβήν, καὶ ταύτην γλίσχραν καὶ ἐν πολλῷ τοῦ προσώπου ἱδρῶτι ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς νεολαίας πορίζομένην, οἵα ἐν γένει τῶν ἀναξιοπαθούντων καὶ ὠλιγωρημένων Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων τῆς Ἑλλάδος. Ἢ μήπως ὁ πατριώτης ἀρθρογράφος, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς νεολαίας, ἐπιθυμεῖ νὰ καταργηθῶσι καὶ οἱ μικροὶ οὗτοι μισθοὶ τῶν Διδασκόντων, ἵνα κλεισθῶσι τὰ Σχολεῖα, φραχθῶσι τὰ Γυμνάσια, καὶ καθαιρεθῇ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ θριαμβεύωσιν οὕτως ὀλίγοι φωστῆρες γραμματοκάπηλοι; Ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἅπαντες οἱ μισθοδοτούμενοι ὑπάλληλοι, καὶ πολιτικοὶ, καὶ στρατιωτικοὶ, καὶ δικαστικοὶ καταπίνουσι τὰς ἐκ πολυετίας χιλιάδας τῶν ἰδίων αὐτῶν μισθῶν.

Ἀλλ' ἐπὶ ὑποθέσει, ὅτι ὁ ἐπικρινόμενος λόγος ἔχει ἐπιλήψιμόν τι, ἢ ὡς στιγμιαῖον θορύβου ἔργον, ἢ διότι ἀνθρώπινον τὸ ἁμαρτάνειν, τίνα σχέσιν ἔχει πρὸς τοῦτο ἡ συγκεφαλαίωσις ὅλου τοῦ μισθοῦ τοῦ βίου μου, καὶ μισθοῦ μάλιστα ὑποθετικοῦ· διότι πράγματι δὲν ὑπῆρξε; φέρει ἆρά γε ἐνοχὴν τοῦτο; Τότε κατὰ μείζονα λόγον εἰσὶν ἔνοχοι οἱ ἐπὶ 30 ἔτη, χάριν παραδείγματος, λαμβάνοντες πολλῷ ἀνωτέρους μισθοὺς, ἤτοι 216,000 ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἰ ἔτι ἔζη ὁ μακαρίτης Κλονάρης, 432,000 ὁ Πρωθυπουργὸς, 1,500.000 ὁ ἀνὰ 50,000 ἐτησίως μισθοδοτούμενος πρέσβυς κλ.

Καὶ βεβαίως ἠδυνάμην καὶ ἐγὼ ὑψηλὴν, ὑψηλοτέραν θέσιν νὰ κατέχω σήμερον, καὶ πλουσιωτέραν μισθοδοσίαν νὰ καρπῶμαι ἐκ δρ. 500 ἢ 600 κατὰ μῆνα μισθοῦ καὶ ἐπιμισθίων, εἰ ἐδεχόμην νὰ δεχθῶ ἄλλην παρὰ τὸ πτωχαλέον διδακτικὸν ἐπάγγελμα ὑπηρεσίαν, κερδαλεωτέραν, καὶ περιβλεπτοτέραν, ἐν ᾧ καὶ δικαιώματα εἶχον,

καὶ περιστάσεις αὐτομάτως μοὶ ἐπαρουσιάσθησαν. Ἀλλ' ὅμως ἀπεποιήθην τῷ 1830 προεδρίαν Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου, προσφερθεῖσάν μοι παρὰ τοῦ ἀοιδίμου Κυβερνήτου, ἐξ ἧς ἤθελον εἶσθαι μέχρι σήμερον προηγμένος εἰς ἀνωτάτην δικαστικὴν θέσιν, διότι καὶ ὀλίγα νομικὰ εἶχον σπουδάσει, καὶ ἐκ ξένων γλωσσῶν βοηθήματα εἶχον. Τῷ δὲ 1833, ἅμα ἐλθόντος τοῦ βατιλέως, δὲν ἐδέχθην ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐσωτερικῶν συνθέτου βαθμὸν (Τμηματαρχίαν), προσενεχθέντα μοι ὑπὸ τοῦ ἀγνὴν φιλοπατρίαν καὶ ἀρχαϊκὸν χαρακτῆρα ἔχοντος, τοῦ ἐναρέτου φίλου μου, ὑπουργοῦ τότε ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, Κ. Γ. Ψύλλα. Τῷ δὲ 1850—1851 ὡσαύτως δὲν ἐδέχθην Τμηματαρχίαν ἐν τῷ τῆς Παιδείας ὑπουργείῳ, προταθεῖσάν μοι παρὰ τοῦ μακαρίτου Κορφιωτάκη. Ὡσαύτως δὲ πάλιν τῷ 1854, καὶ ἐσχάτως τῷ 1862, δὲν ἐδέχθην ἀνωτέραν ἐν τῷ αὐτῷ ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας θέσιν, προσφερθεῖσάν μοι ὑπὸ τῶν ἐντίμων πρώην ὑπουργῶν καὶ φίλων μου ΚΚ. Βάρβογλη καὶ Χατσίσκου. (α) Μαθηταὶ δὲ ἡμῶν ἔχουσιν ἤδη, ἐν διαφόροις τῆς ὑπηρεσίας κλάδοις, καὶ ὑψηλὰς θέσεις, καὶ μεγαλειτέρους μισθοὺς, καὶ μεγάλας περιουσίας· ἡμεῖς δὲ ἐμμείναντες ἐπ' ἀγαθῷ τῆς νεολαίας ἐν τῷ ὠλιγωρημένῳ καὶ πτωχῷ διδακτικῷ ἐν Ἑλλάδι ἐπαγγέλματι, καὶ εὑρισκόμενοι ὡς ἤδη ἔχομεν, ἀγενῶς ὑπό τινων Μελίτων ἀνταμειβόμεθα. Δὲν πιστεύω ὅμως νὰ ταραχθῇ πολὺ ἡ εὐαισθησία τοῦ κατηγόρου ἀκούοντος ἤδη, ὅτι ἐκ τῶν ἔξω ὁμογενῶν, μᾶλλον τὴν παιδείαν τιμώντων, ἅμα ἡ παραίτησίς μου γνωστὴ ἐγένετο, μοὶ προσεφέρθη μηνιαῖος μισθὸς ἐκ δρ. 700 καὶ οἴκημα gratis, εἰ ἐδεχόμην τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς ἐκπαιδευτηρίου ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Καὶ ἄλλοτε διὰ μεγάλης ἀντιμισθίας, πολλῷ μεγαλειτέρας παρ' ἣν ὡς Γυμνασιάρχης ἐσχάτως ἐλάμβανον, προσκληθεὶς ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰ ἐδεχόμην, καὶ τιμὰς ἀντὶ συκοφαντιῶν καὶ ὕβρεων ἤθελον ἔχει, καὶ ἡ οἰκονομική μου κατάστασις δὲν ἤθελεν εὑρίσκεσθαι εἰς ἣν ἤδη δυσχέρειαν.

Γ'.

Λέγει προσέτι ἀλλαχοῦ ὁ ἀνώνυμος κατήγορος· «Ἀληθῶς ἠθέ-

(α) Καὶ νῦν εὐγνωμονῶ ἐπὶ καλοκαγαθίᾳ τινὰς τῶν φίλων μου, διότι αὐθορμήτως μοὶ προσήνεγκαν τὴν φιλόκαλον συνδρομήν των, εἰ ἐδεχόμην νὰ διορισθῶ Καθηγητὴς τῆς ῥητορικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

λομεν ματαιοπονήσει ἂν ἐπεχειροῦμεν τὴν ἀνασκευὴν τῶν γεγονότων τῆς Ἀγγλικῆς καὶ Γαλλικῆς ἱστορίας . . . ὡς ταῦτα παρεφθαρμένα παρεισάγει ὁ Κ. Γυμνασιάρχης, διότι φαίνεται ὅτι ἀρύεται τὰς περὶ τούτου γνώσεις του ἀπὸ μόνον τὰ μυθιστορήματα.»

Ἀνωτέρω ὁ ἀνώνυμος ἀρθρογράφος παρέσχε δείγματα εὐσυνειδησίας καὶ λογιστικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀκριβείας· ἤδη δὲ παρουσιάζει καὶ τρανὰς ἀποδείξεις οὐ μόνον παχυλῆς ἀμαθείας, ἀλλ' ὅτι ὁ πτωχὸς εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐνησχολήθη, ἢ εἰς ἀνάγνωσιν μυθιστορημάτων· διότι καὶ ἐκ τῶν ἐνταῦθα παραλαλημάτων του κατὰ τῆς πασιγνώστου νεωτέρας ἱστορίας ἀναδεικνύεται ἀληθῶς, ὅτι εἶναι «un héros de roman.»

Ἐν τῷ § 9 τοῦ ἐπικρινομένου λόγου τῆς 12 Ἀπριλίου ἐν παρόδῳ πως ἀνέφερον καὶ δύο λέξεις περὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐν Ἀγγλίᾳ τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, γνωστοτάτων γεγονότων, καὶ τῆς ἕνεκα τούτων καταπτώσεως τότε τῆς Ἀγγλίας. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα, πρὶν ἢ ὁ στιβαρὸς τοῦ Κρομβέλλου βραχίων διὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ τὴν συγκέντρωσιν εἰς χεῖράς του τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ ἀτυχοῦς Καρόλου Α΄, ἀνυψώσῃ τὴν Ἀγγλίαν, ἡ Ἀγγλία, ὡς ῥητῶς ὁ Μακωλέϋ λέγει, «δὲν εἶχε περισσοτέραν βαρύτητα ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ παρὰ τὴν Βενετίαν ἢ τὴν Σαξονίαν» (Macaul. Tom. I, p. 103). Ἔπειτα δὲ, ἐκτενέστερον ὁπωσοῦν, καὶ περὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐμφυλίων διαιρέσεως μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος ἔλεγον δέπου σὺν τοῖς ἄλλοις,—«Ἀλλ' ἅμα ἀπὸ τοῦ 1812 μέχρι τοῦ 1815 οἱ ἔξω μετανάσται Γάλλοι καί τινες τῶν ἐντὸς τῆς Γαλλίας, Γάλλοι ὡσαύτως, μετὰ τῶν ἐχθρῶν της συνεμάχουν καὶ ἐμάχοντο κατὰ τῆς Γαλλίας, ὁ δὲ μέγας Ναπολέων ἤρξατο νὰ ἐπιβουλεύηται ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῦ εἰς ἀνωτάτους βαθμοὺς καὶ εἰς βασιλεῖς ἀναδειχθέντων στρατηγῶν, τοῦ Βερναδόττου, τοῦ Μουράτου, τοῦ Μορῶ, τοῦ Μαρμῶντος καί τινων ἄλλων, τότε ἡ μὲν πρότερον ἀνίκητος Γαλλία νικηθεῖσα κλ.»

Ἐνταῦθα ἀναφέρεται ὡρισμένη χρονολογία, ὡρισμένα κύρια ὀνόματα γνωστοτάτων στρατηγῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, καὶ ἡ πασίγνωστος διαγωγὴ αὐτῶν πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Καὶ ὅμως αὐτὰ ὁ πολυμαθὴς ἀνώνυμος ἀρθρογράφος ὀνομάζει *παρεφθαρμένα, ἀρυσθέντα ἀπὸ μόνα τὰ μυθιστορήματα.* Ἐνταῦθα ἡ ἐξ ἀμαθείας ἔλλειψις αἰδοῦς ἐκορυφώθη ἀθαδέστατα καὶ κατὰ τῆς πασιγνώστου χθεσινῆς ἱστο-

ρίας τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος ὑπὸ ἀνθρώπου ἐσκοτισμένου τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ τῶν μυθιστορικῶν φαντασιοκοπημάτων εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε πᾶσα διάψευσις τῶν λόγων του κρίνεται περιττὴ, διότι πᾶσα λέξις αὐτοῦ αὐτοκατάκριτον ψεῦδος. Παραπέμπομεν ὅμως αὐτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν καὶ ἑλλεβορισμὸν τῶν μυθιστορικῶν του γνώσεων εἰς τὰ ἑξῆς ἱστορικὰ ἀντιμυθιστορήματα· εἰς τὴν « **Histoire de la Révolution Française, et histoire du Consolat et de l'Empire par M. A. Thiers** (α) »· εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ναπολέοντος **par M. de Norvins**· εἰς τὴν **Encyclopédie des gens du Monde** διὰ τὴν ἰδίαν βιογραφίαν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων στρατηγῶν· εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα αὐτοῦ τοῦ Ναπολέοντος ἐπιγραφόμενα, «**Napoléon dans l'exil, par O' Meara**· καὶ προσέτι, ἵνα χάριν συντομίας ἀποσιωπήσωμεν τ' ἄλλα, παραπέμπομεν, ὅσον ἀφορᾷ τὰς προδοσίας, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν αὐτόγραφον διαθήκην τοῦ Ναπολέοντος, γραφεῖσαν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του, τὴν 15 ἀπριλίου 1821 (ν. ἑ.), ἐν **Longwood** τῆς Ἁγίας Ἑλένης, ἐν ᾗ αὐτολεξεὶ (I, § 6) λέγει, «Αἱ δύο τόσον δυσχερεῖς ἐκβάσεις τῶν κατὰ τῆς Γαλλίας εἰσβολῶν, ὅτε ἡ Γαλλία εἶχεν ἔτι τόσα ἀποκρούσεως μέσα, ὀφείλονται εἰς τὰς προδοσίας τοῦ Μαρμῶντος, τοῦ Ὠγερῶ, τοῦ Ταλλεϋράνδου καὶ Λαφαϋέττου. Ἐγὼ τοὺς συγχωρῶ· εἴθε ὅμως καὶ οἱ μεταγενέστεροι Γάλλοι νὰ τοὺς συγχωρήσωσιν, ὡς ἐγώ! »

Ἐνταῦθα ἤθελον δώσει πέρας εἰς τὰ Προλεγόμενα ταῦτα, εἰς ἃ χάριν ἀληθείας καὶ διὰ τὸ πρὸς τὸ δημόσιον σέβας παρεξέβην. Ἀλλ' αἱ παροῦσαι τῆς πατρίδος κρίσιμοι περιστάσεις, καὶ ἡ σὺν Θεῷ συγκρότησις τῆς ἤδη συνελθούσης Β΄ ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀναγκάζει με νὰ προσθέσω δύο ἔτι λέξεις, ἀτάκτως, ὡς ἐπῆλθόν μοι, καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀξιώσεως· διότι ἀξίωσιν πολιτικῆς σοφίας δὲν ἔχω.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις (β) περιλαμβάνουσα ἐν ἑαυτῇ τοὺς ἐκλε-

(α) Τῆς πολυτίμου καὶ πολυτόμου ταύτης ἱστορίας τοῦ Θιέρσου ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ἀξιόλογον κατ' ἐπιτομὴν ἐρανισμὸν εἰς τὴν λαλουμένην ἡμῶν γλῶσσαν φιλοπονεῖ, ἓξ τόμους μέχρι τοῦδε ἐκδοὺς, ὁ καὶ δι' ἄλλα πονήματά του ἐν ἡμῖν γνωστὸς λόγιος Ταγματάρχης Κ. Χρ. Σ. Βυζάντιος.

(β) Ἐπειδὴ ἡ τύπωσις τοῦ βιβλίου ἐβράδυνε, τὸ τελευταῖον μέρος τῶν προλεγομένων, ἀπὸ τοῦ παρόντος παραγράφου «ἡ ἐθνοσυνέλευσις κλ.» μέχρι τέλους, ὅσον περὶ τὰ ἔργα τῆς ἐθνοσυνελεύσεως ἐστρέφετο, ἐδημοσιεύθη ὡς κύριον ἄρθρον τὴν 17 Ἰανουαρίου 1863 διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 3113 τῆς Ἀθηνᾶς, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν, «Αἱ ἀναγκαῖαι μεταρρυθμίσεις».

κτους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἄνδρας πείρας, φιλοπατρίας, παντοίων γνώσεων, καὶ ἄνδρας ὁμοῦ τῆς τε ἀρχαίας, τῆς διαμέσου καὶ τῆς νέας γενεᾶς, βεβαίως δὲν ἔχει ἀνάγκην τῶν ἰδιωτικῶν ταπεινῶν μου παρατηρήσεων. Ἀλλὰ δὲν πειράζει, νομίζω, ἐὰν ὑποβάλλω καὶ ἐγὼ τὰ ἑξῆς κεφαλαιωδῶς, διότι, κατὰ τοὺς νομικοὺς, τὸ πλεονάζον δὲν βλάπτει· ὑποβάλλονται ὅμως εἰκαίως πως ἄνευ αἰτιολογίας, ἄνευ παραπομπῆς εἰς κῦρος, διότι εἰσὶ τὸ πλεῖστον αὐτόδηλα.

Πρώτιστον καὶ σπουδαιότατον πάντων θεωρεῖται, ἵνα, ὅσον ἔνεστι τάχιον, διεκπεραιωθῶσι τὰ περὶ τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βασιλέως συνετῶς καὶ ὁμοφώνως, κατὰ τὸ κατεπεῖγον τῶν παρουσῶν περιστάσεων, κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος, καὶ κατὰ τὰς πανδήμους εὐχὰς συμπάσης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς· διότι κυριώτατος σκοπὸς τῆς ὀκτωβριανῆς μεταπολιτεύσεως καὶ τῆς συγκροτήσεως τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τοῦτο εἶναι.

Δεύτερον δὲ ἀντικείμενον τῆς ἐθνοσυνελεύσεως, ἀλλὰ λίαν κατεπεῖγον, εἶναι ἡ μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βασιλέως σύστασις ἰσχυρᾶς προσωρινῆς Κυβερνήσεως, ἐνισχυομένης ἠμεταῤῥυθμιζομένης τῆς καθεστώσης, ὅπως κάλλιον ἐγκριθῇ, ἵνα μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βασιλέως διατηρηθῇ αὐστηρῶς ἡ δημοσία τάξις καὶ ἀσφάλεια· διότι διαταραττομένη αὕτη, ὡς τινες ἀτιμωρητὶ νομίζουσι νὰ παραβιάσωσι χάριν φιλαρχίας, ἢ προσωπικῶν ἐκδικήσεων, ἢ ἰδιοτελείας διὰ τῆς διαρπαγῆς τῆς ἰδιωτικῆς καὶ δημοσίας περιουσίας, προσβάλλει τὴν κατ' εὐχὴν ἐν Εὐρώπῃ ἀνορθωθεῖσαν ἐθνικὴν ὑπόληψιν, κινδυνεύει τὴν διατήρησιν τακτικῆς Κυβερνήσεως, ἄνευ εἰσπράξεων, ἄνευ πόρου ἐν κενῷ Ταμείῳ, καὶ δυσχεραίνει τὴν πορείαν τοῦ ἐλευσομένου Βασιλέως. Μάτην δὲ ὀνειροπολοῦσιν οἱ ἄνθρωποι τῶν ἐγκλημάτων, ὅτι τὰ παρ' αὐτῶν ἐπὶ τῆς μεσοβασιλείας πραχθησόμενα κακουργήματα θέλουσιν ἀμνηστευθῆ παρὰ τοῦ μέλλοντος Βασιλέως. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις θέλει τοῖς ἀφαιρέσει βεβαίως τὸ κρησφύγετον τοῦτο τῶν ἀνομημάτων.

Τρίτον, μετὰ τὰ δύο ταῦτα, τὰ οὐσιωδέστατα καὶ λίαν κατεπείγοντα, εἶναι ν' ἀσχοληθῇ ἀνετώτερον ἡ ἐθνοσυνέλευσις εἰς ἀναθεώρησιν τοῦ τελευταίου ἐν Ἀθήναις Συντάγματος τῆς 3 Σεπτεμβρίου. Οὐσιωδέστατα δὲ, ὅσον ἐκ τοῦ προχείρου, θεωροῦμεν τὰ ἑξῆς.

ά. Νὰ τεθῇ τέλος εἰς ἐνέργειαν τὸ ΙΑ' ψήφισμα τῆς ἐν Ἀθήναις ἐθνοσυνελεύσεως, ῥητῶς διατάττον· « ἡ ἀρχὴ τοῦ περὶ προικοδοτήσεως στρατιωτικῶν νόμου νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τοὺς πολιτικῶς ἀγωνισθέντας ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος,

κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἐκδουλεύσεων ἑκάστου. » Καὶ τὸ ἄρθρον δὲ 105, γ΄, τοῦ Συντάγματος ῥητῶς διατάττει, «Περὶ τῆς *διαθέσεως καὶ διανομῆς τῆς ἐθνικῆς γῆς* »· ἀλλὰ διέμεινε μέχρι τοῦδε χάρτης ἄγραφος. Μέχρι τοῦδε ἐπροικοδοτήθησαν μέν τινες τῶν διακεκριμένων ἀγωνιστῶν· ἀλλ' ὁ μέγιστος πάντων τῶν ἀγωνιστῶν, ὁ ἑλληνικὸς λαός, οὐδὲ σπιθαμὴν γῆς μέχρι τοῦδε ἔλαβεν. Ὑποστὰς ἅπαντα τὰ βάρη τῆς δαπάνης καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ κινδύνους τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, παροικεῖ ὡς ξένος ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, διότι, ὡς δουλοπάροικος, καλλιεργεῖ ὀλίγας ἐθνικὰς γαίας, ὅσα δυνατοί τινες ἢ σφετερισταὶ δὲν τῷ ἀφήρεσαν εἰσέτι. Μήπως ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐγένετο, ἵνα ἀδρῶς ὀλίγαι οἰκογένειαι προικοδοτούμεναι κατασταθῶσι τιμαριῶται, ὁ δὲ ἑλληνικὸς λαὸς δουλοπάροικοι; Ἄλλως τε περιττὸν καθίσταται καὶ τὸ Σύνταγμα αὐτὸ, ὁπόταν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διατηρῆται πένης, ἄνευ ἰδιοκτησίας γαιῶν, ἄνευ ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνεξαρτησίας ἐν συνταγματικῷ πολιτεύματι, ἀπαιτουμένων διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψήφου, ὀλίγαι δὲ οἰκογένειαι κατ' ὀλίγον συγκεντρόνωσιν εἰς ἑαυτὰς καὶ τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τοῦ Κράτους, καὶ αὐτὰς τὰς ἐθνικὰς γαίας διὰ προικοκτησίας, καὶ οὕτω καθίστανται τοπάρχαι δουλοπαροίκου λαοῦ. Παράδοξον τῇ ἀληθείᾳ! Οἱ μὲν ἀρχαιότεροι καὶ σοφώτεροι τῆς Ἑλλάδος νομοθέται, ὁ Λυκοῦργος καὶ ὁ Σόλων, διὰ τῶν περιφήμων νόμων τοῦ ἀ ν α δ α σ μ ο ῦ καὶ τῆς σ ε ι σ α χ θ ε ί α ς, κατέστρεφον κεκτημένα δικαιώματα χάριν ἐφικτῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἰσότητος καὶ τῆς ἀνακουφίσεως τῶν πενήτων πολιτῶν, οἱ δὲ σημερινοὶ τῆς Ἑλλάδος πολιτικοὶ δημιουργοῦσιν ἀνύπαρκτον πενίαν καὶ κοινωνικὴν ἀνισότητα πρὸς ἀνόρθωσιν ὀλίγων, ἐπὶ δουλείᾳ καὶ πενίᾳ ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὰ τέκνα πατέρων ἀγωνιστῶν, ὅσα μέχρι τοῦδε ἐθέρισαν τὰς ὑλικὰς τῶν πατραγαθιῶν ἀμοιβὰς, ἃς μὴ ἐλπίζωσι τοῦ λοιποῦ εἰς ἄλλο, εἰμὴ εἰς τὰς ἰδίας ἀνδραγαθίας, εἰς τὴν προσωπικήν των ἱκανότητα· διότι, καὶ κατὰ τὸ ἰσόνομον τῆς Ἐπιδαύρου Σύνταγμα, § ς΄, « Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα καὶ τιμὰς ἔχουσι τὸ αὐτὸ δικαίωμα· δοτὴρ δὲ τούτων μόνη ἡ ἀξιότης ἑκάστου. » Παρῆλθεν ὁ καιρὸς τοῦ μεσαίωνος, ὅτε τὰ ὀνόματα καὶ οἱ τίτλοι παρεῖχον δικαιώματα, τὰ δὲ γενέθλια ἀμοιβὰς καὶ ἀξιώματα.

6΄) Τ ὴ ν β ε λ τ ί ω σ ι ν τ ο ῦ φ ο ρ ο λ ο γ ι κ ο ῦ σ υ σ τ ή μ α τ ο ς, ἣν συνίστα καὶ τὸ ἄρθρον 105, ἑ, τοῦ τελευταίου συντάγματος, θεωροῦμεν ἀπαραίτητον. Τὸ μέχρι τοῦδε αὐθαίρετον φορολογικὸν σύστημα, παρέχον μέσα καταχρήσεων, καταπιέζον δεινεκῶς τὸν φορολογούμενον Ἕλληνα, καθίσταται βαρεῖα μάστιξ

καὶ μέσον ἀδίκου πλουτισμοῦ εἰς χεῖρας ὀλίγων κερδοσκόπων, ἐργολαβούντων συνήθως ἐνοικιάσεις προσόδων καὶ διὰ κερδοσκοπίαν, καὶ εἰς δημιουργίαν μᾶλλον φορολογουμένων, καὶ διὰ κατηναγκασμένην ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν ἐπιῤῥοήν. Καταπιέζον τὸν φορολογούμενον τὸ σύστημα τοῦτο τῆς αὐθαιρέτου φορολογίας, σφετερίζεται δι' ὑπεξαιρέσεων συνάμα καὶ πολλὰ ἑκατομμύρια ἐκ τοῦ δημοσίου Ταμείου.

γ') Καὶ ἡ ἑκάστοτε τῶν καθυστερούντων εἴσπραξις δεῖται μεγίστης προνοίας. Πωλοῦσιν αἱ ὑπάλληλοι ἀρχαὶ καὶ τὸν ἀροτῆρα βοῦν σχεδὸν τοῦ πτωχοῦ γεωργοῦ διὰ τὴν εἴσπραξιν ὀλίγων δραχμῶν, ἔπειτα ἀφίνουσιν ἀκαταδιώκτους ἐντρυφῶντάς τινας δυνατοὺς, οἱονεὶ προνομοιούχους, ὀφείλοντας πολλὰς δεκάδας ἢ ἑκατοντάδας χιλιάδων εἰς τὸ δημόσιον ἐκ φόρων καὶ ἐνιαυσίων ἐνοικιάσεων προσόδων. Διὰ τί ἡ ἀνισότης αὕτη, καὶ ἡ καθυστέρησις ἀπὸ τοῦ δημοσίου Ταμείου;

δ') Ἀδικούμενοι πολλοὶ πολῖται ὑπὸ διοικητικῶν ἢ οἰκονομικῶν ὑπαλλήλων, οὐδέποτε σχεδὸν διοικητικῶς ὑπὸ τῶν προϊσταμένων ἱκανοποιοῦνται· ἀλλ' οὐδὲ δικαστικῶς, διότι δὲν δίδεται ἡ ὑπὸ τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς ἀπαιτουμένη προηγουμένη ἄδεια τῆς εἰς δίκην εἰσαγωγῆς. Δὲν δύναται ἆρά γε, ὑπό τινας εὐλόγους περιορισμοὺς, νὰ εἰσάγηται εἰς δίκην ὁ ἀδικῶν δημόσιος ὑπάλληλος ἄνευ προηγουμένης τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς ἀδείας; Τοῦτο δὲ παραδέχεται καὶ τὸ ἄρθρον 24 τοῦ Βελγικοῦ Συντάγματος (ἰδ. μετ. Σ. Ἀντ.).

ε') Τὸ Βελγικὸν Σύνταγμα, § 19, ἀναγνωρίζει ὡσαύτως τὸ δικαίωμα τοῦ εἰρηνικῶς καὶ ἄνευ ὅπλων συνέρχεσθαι, κατὰ τοὺς κειμένους νόμους, κανονίζοντας μὲν τὸ δικαίωμα τοῦτο, μὴ ὑπάγοντας ὅμως εἰς προηγουμένην ἄδειαν. Δὲν δύναται ἆρά γε τὸ δικαίωμα τοῦτο νὰ καθιερωθῇ συνταγματικῶς καὶ παρ' ἡμῖν; Τότε συνταγματικῶς καθιεροῦνται αἱ π ο λ ι τ ι κ α ὶ λ έ σ χ α ι (τὰ clubs).

Σημ. Ἡ λέξις c l u b, ἀδοκίμως παρά τινων προφερομένη καὶ Klob ἢ Kloub, ἀγγλικὴ οὖσα σημαίνει κυρίως ῥ ό π α λ ο ν. Κατ' ἐκτροπὴν δέ τινα σημασίας σημαίνει ὡσαύτως καὶ τὸν παρ' ἑκάστου συμπότου καταβαλλόμενον ἔ ρ α ν ο ν εἰς ἑταιρίαν ἢ σύλλογόν τινα, διεπόμενον κατά τινας κανονισμούς. Ἐντεῦθεν μετηνέχθη εἰς τὸ σημαίνειν αὐτὸν τὸν σ ύ λ λ ο γ ο ν, καὶ τὸν τ ό π ο ν τῆς σ υ ν α θ ρ ο ί σ ε ω ς. Ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου οἱ μὲν πολῖται ἔχουσι μεγάλην ἐλευθερίαν περὶ τὰς πράξεις των, ἡ δὲ Κυβέρνησις ἀπέκτησε τὴν ἕξιν νὰ μὴ ὑποπτεύηται τὰς συναθροίσεις τῶν πολιτῶν, εἰσήχθη πρὸ πολλοῦ χρόνου ἡ συνήθεια νὰ συνέρχωνται οἱ πολῖται καθ' ὡρισμένον τινὰ χρόνον ἢ καὶ καθ' ἑκάστην, περισσότεροι ἢ ὀλιγώτεροι, εἰς καπηλεῖα, ἢ εἰς ἄλλα μέρη,

ἵνα τρώγωσι καὶ πίνωσιν ὁμοῦ, γινόμενοι συνδρομηταὶ ἐφημερίδων, καὶ συν-διαλεγόμενοι περὶ πολιτικῶν, περὶ ἐπιστημῶν, ἢ καὶ περὶ ἄλλων ὑποθέσεων, καὶ νὰ πληρόνωσι κατ' ἀναλογίαν τὴν εἰς διατήρησιν τοιούτου καταστήματος δαπάνην. « Τὰ clubs, λέγει ὁ Βοῦλβερ, ἀποτελοῦσι τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἀνωτέρω τάξεων τοῦ Λονδίνου. Ἄλλοτε δὲν ἐφοίτων εἰς αὐτὰ, εἰ μὴ παῖκται, πολιτικοὶ ἢ ἄνθρωποι πρὸς διασκέδασιν· νῦν ὅμως ἔχουσι διανοητικὸν χαρακτῆρα. Ἑκάστη τάξις ἀπὸ τοῦ στρατιώτου, μέχρι τοῦ πεπαιδευμένου ἀνδρὸς, ἔχει τὸ ἴδιον αὐτοῦ club. Τὰ πολυάριθμα ταῦτα clubs παρήγαγον εὐτυχέστατα ἀποτελέσματα. Ἤδη ἡ τάσις τῶν Ἄγγλων διὰ τὴν μόνωσιν ἠλαττώθη. Ταῦτα διευκολύνουσαι τὰς ἡμετέρας σχέσεις μετὰ τῶν ξένων παραδεχομένων συνήθως ὡς ἐπιτίμων μελῶν. Οὕτω δὲ αἱ προλήψεις ἐξαλείφονται, ἄνθρωποι, οἵτινες, ὅλως ἔκδοτοι εἰς τὸ ἐπάγγελμά των, ἔζων οἰκουροῦντες, προσοικειοῦνται ἀνεπαισθήτως δι' ἁπλοῦ καὶ ὀλίγον δαπανηροῦ τρόπου, ἀποκτῶντες κοσμοπολιτικὰς γνώσεις. Ἐν ταύταις δὲ ταῖς κοινωνίαις τὰ δημόσια πράγματα χορηγοῦσι τὴν συνήθη καὶ φυσικὴν πρὸς τὰς συνδιαλέξεις ὕλην. Ὅθεν οὐδὲν βοηθεῖ μᾶλλον τὴν διάδοσιν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν παρὰ τὰς συζητήσεις. – »Τὰ clubs ἔχουσι τοιοῦτον χαρακτῆρα παρὰ τοῖς Ἄγγλοις μόνον· ἐμιμήθησαν μὲν ταῦτα καὶ ἐν Γερμανίᾳ, Ῥωσσίᾳ καὶ ἄλλαις ἀρκτῴαις χώραις· ἀλλὰ τοῦτο περιωρίσθη μεταξὺ τῶν τάξεων τῶν εὐγενῶν, τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅτε τὰ πλεονεκτήματα τῶν συλλόγων τούτων κατενοήθησαν κάλλιον, εἶναι δυνατὸν ν' ἀποπειραθῇ τις νὰ διοργανίσῃ clubs κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀληθῶν ἀγγλικῶν clubs, ἅπινα μέχρι τοῦδε διεδόθησαν μόνον εἰς τὰς ἡνωμένας τῆς Ἀμερικῆς πολιτείας, καὶ τὰς ἀγγλικὰς ἀποικίας. Ἐν Γαλλίᾳ ὅπου τὰ θέλγητρα τῶν συναναστροφῶν ἀποτελοῦνται ἐκ τῆς συναθροίσεως εἰς ἓν τῶν ἀνδρῶν μετὰ τῶν Κυριῶν, ἡ μόνωσις αὕτη τῶν ἀνδρῶν ἐν τοῖς clubs ὀλίγον ηὐδοκίμησεν. Ἔλαβον ὅμως καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἔναρξιν τὰ πολιτικὰ clubs ἀπὸ τοῦ 1782. Ὁ κατὰ τὸν ἀγγλικὸν τύπον ἐν Παρισίοις σύλλογος εἶναι μόνον τὸ club Grammont. Σχετίζονται δὲ πρὸς τὰ clubs τὰ λεγόμενα Κοινεῖα (δημοτικαὶ συναθροίσεις), τὰ ἰταλιστὶ casini (οἰκημάτια), οἱ κύκλοι, κλ. Ἡ λέξις club ἀντιστοιχεῖ μᾶλλον τῇ ἑλληνικῇ Λέσχη (λέγω). Σημαίνει δὲ ἡ Λέσχη συμβούλιον πρὸς σύσκεψιν, ἢ τόπον, εἰς ὃν συνήρχοντο πρὸς σύσκεψιν, ἢ πρὸς διατριβὴν τοῦ καιροῦ, ἢ καὶ διανυκτέρευσιν. Ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν δὲ χρόνων καὶ ἑξῆς ἀπαντᾶται κατὰ τὰς διαφόρους ταύτας σημασίας. Οἷον παρ' Ὁμήρῳ (Ὀδυσ. Σ, 328)·

Οὐδ' ἐθέλεις εὖδειν, χαλκήϊον ἐς δόμον ἐλθών,
Ἠέπου ἐς Λέσχην—·»

παρ' Ἡσιόδῳ (ἔργ. καὶ ἡμ. 493)·

Πάρ δ' ἴθι χάλκειον θῶκον καὶ ἐπαλέα λέσχην
ὥρη χειμερίη—»·

παρὰ Σοφοκλεῖ Ἀντιγ. 159—)·

Ὅτι σύγκλητον τήνδε γερόντων
προὔθετο λέσχην—»·

παρ' Ἡροδότῳ, «Καίτοι γενομένης λέσχης ὡς γένοιτο αὐτῶν ἄριστος (Θ', § 71)»· Ὁ δὲ Παυσανίας (Βιβλ. Ι', κεφ. ΚΕ') ἐξηγεῖται περὶ λέσχης θετικώτερον· «Καλεῖται δὲ ὑπὸ Δελφῶν Λέ-

σχη, ὅτι ἐνταῦθα συνιόντες τὸ ἀρχαῖον τάτε σπουδαιότερα συνδιελέγοντο, καὶ ὁπόσα μυθώδη. Τοιαῦτ εἶναι πολλὰ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα Ὅμηρος... ἐδήλωσεν.» Ἐκ τούτων ἁπάντων ἐξάγεται, ὅτι τὸ ἀγγλικὸν club ἀντιστοιχεῖ τῷ ἑλληνικῷ ὅρῳ λέσχη· καὶ, κατὰ τὸν διάφορον σκοπὸν, δύναται νὰ ἦναι λέσχη πολιτικὴ, ἐμπορικὴ, κλ.

ς΄) Ἀπαραίτητον ἔργον θεωροῦμεν αὐτῆς τῆς συντακτικῆς ἐθνοσυνελεύσεως (διότι ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἢ οὐδόλως, ἢ, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς νομοτελεστικῆς, κακῶς ἴσως συντάξει) τὸν περὶ εὐθύνης ὑπουργῶν νόμον, ὃν μάτην καθιέρωσαν τὰ ἄρθρα 22 καὶ 83 τοῦ τελευταίου Συντάγματος. Ἅπασα ἡ ἀξία τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος συνίσταται εἰς τὸ ὑπεύθυνον τῶν ὑπουργῶν. Τὸ πᾶν καὶ συνταγματικῶς δύναται ὁ Βασιλεύς. Καὶ ὅμως ἄνευ τῆς προσυπογραφῆς ἑνὸς ὑπευθύνου ὑπουργοῦ οὐδὲ ἀσυνομικὸν κλητῆρα δύναται νὰ διορίσῃ. Εἶναι λεών· ἀλλὰ λεών ἔχων ἐκβεβλημένους τοὺς ὀδόντας διὰ τῆς εὐθύνης τῶν ὑπουργῶν. Ἵνα λοιπὸν ὑπάρχῃ πράγματι τὸ ὑπεύθυνον, καὶ ἀναγκάζωνται οἱ ὑπουργοὶ νὰ μὴ παραβιάζωσι διὰ τῆς προσυπογραφῆς αὐτῶν τὸ Σύνταγμα, ἀπαιτεῖται πρῶτον νὰ συνταχθῇ ὑπὸ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως ὁ ἁρμόδιος περὶ εὐθύνης ὑπουργῶν νόμος· καὶ δεύτερον, ἐὰν οἱ Γερουσιασταὶ, ὡς μέχρι τοῦδε, ἐκλέγωνται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, οἱ ὑπουργοὶ νὰ κατηγορῶνται μὲν ὑπὸ τῆς Βουλῆς, ἀλλ' ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει νὰ δικάζωνται ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὡς παραδέχηται καὶ ὁ § 90 τοῦ Βελγικοῦ Συντάγματος.

ζ΄) Ἀλλ' ἵνα οἱ δικασταὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου δικάζωσι τοὺς ὑπουργοὺς, πρέπει οὐ μόνον νὰ ὦσιν ἰσόβιοι, ἀλλὰ καὶ νὰ διορίζωνται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἐκ δύο διπλῶν καταλόγων, ὑποβαλλομένων τοῦ μὲν ὑπὸ τῆς Γερουσίας, τοῦ δὲ ἑτέρου ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, κατὰ τὸ ἄρθρον 99 τοῦ Βελγικοῦ Συντάγματος, ἢ ὡς ἄλλως κάλλιον ἐγκριθῇ.

ή) Οἱ δημοτικοὶ καὶ ἐπαρχιακοὶ ἡμῶν θεσμοὶ κατέστησαν πέτρα σκανδάλου καὶ μέσον καταπιέσεως, ἔνθεν μὲν ὑπὸ τοῦ ἀποῤῥοφητικοῦ δεσποτισμοῦ τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως, ἔνθεν δὲ ὑπὸ τῆς ἐπιτοπίου σπουδαρχίας καὶ πλεονεξίας. Πρέπει αἱ ἀρχαὶ τῶν θεσμῶν τούτων νὰ καθιερωθῶσι διὰ τοῦ συντάγματος, ὡς καὶ αἱ τοῦ Βελγίου διὰ τοῦ ἄρθ. 108 τοῦ Βελγικοῦ Συντάγματος. Παραδεχομένης τῆς ἀμέσου καὶ καθολικῆς ἐκλογῆς, καθίσταται ἁπλουστέρα, νομίζομεν, ἡ ἐκλογὴ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν, ἐὰν ὁ πρῶτος τῶν πλειονοψηφούντων δημοτῶν, ἢ εἷς ἐκ τῶν τριῶν πλειονοψη-

φούντων, ὑποβαλλόμενος εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Κυβερνήσεως, διορίζηται δήμαρχος. Πρόεδρος δὲ τοῦ δημοτικοῦ Συμβουλίου ὁ ἐκ τῶν ὑπολειπομένων πλειονοψηφῶν, ἔπειτα δὲ οἱ ἄλλοι δημοτικοὶ σύμβουλοι βαθμηδὸν, καὶ ἀκολούθως οἱ Πάρεδροι Α΄, Β΄, Γ΄ κλ. οἱ μετὰ τούτους κατὰ σειρὰν πλειονοψηφοῦντες. Τὸ σύστημα τοῦτο νομίζομεν καὶ ἁπλούστερον, καὶ ἧττον αὐθαίρετον.

θ΄) Τὰ προσόντα τῶν Γερουσιαστῶν πρέπει νὰ τροποποιηθῶσιν. Ὑπὸ τὸ κράτος εἰσέτι ἡ τελευταία ἐν Ἀθήναις ἐθνοσυνέλευσις τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνωτέρων στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν, καὶ τῶν κατὰ καιροὺς Ὑπουργῶν, τῶν αὐτῶν ἐν διαφόροις περιόδοις καὶ πληρεξουσίων καὶ βουλευτῶν, διέθεσε τὰ πάντα ὑπὲρ τούτων ὡς πρὸς τὰ γερουσιαστικὰ προσόντα, καὶ ἀπέκλεισεν, ἢ παρέλειψε τὴν ἐν γένει μεγαλοφυΐαν, ἱκανότητα καὶ παιδείαν. Οἱ πεπαιδευμένοι, οἱ συγγραφεῖς, οἱ δημοσιογράφοι, οἱ ἱκανοὶ Καθηγηταὶ τῶν Γυμνασίων καὶ οἱ Γυμνασιάρχαι, οἱ καλλιτέχναι καὶ οἱ μεγάλας ἀνακαλύψεις δυνάμενοι ποιῆσαι ὅλως ἀπεκλείσθησαν.

ί) Τὸ ἄρθρον 105 τοῦ ἡμετέρου Συντάγματος διέταττε προσέτι, «Δι' ἰδιαιτέρων νόμων, καὶ ὅσον ἔνεστι ταχύτερον, πρέπει νὰ ληφθῇ πρόνοια περὶ τῶν ἑξῆς ἀντικειμένων.» Καὶ ὅμως ἐκ τούτων οὐδὲν σχεδὸν ἐνηργήθη· οἷον,

ιά) Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἐπισκοπῶν τοῦ Κράτους, τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν πρὸς συντήρησιν κληρικῶν, καὶ περὶ τῶν ἱερῶν καταστημάτων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς λειτουργούντων ἢ μοναζόντων. Νομίζομεν ἐπάναγκες ἐν πρώτοις νὰ συγκροτῆται ἡ ἱερὰ Σύνοδος, παρὰ τὸν πρόεδρον, ἐκ διαρκῶν μελῶν, σοφῶν καὶ ἐναρέτων, ἄλλων ἢ καὶ παρὰ τῶν ἐνεργείᾳ ἐπισκόπων· διότι συγκροτοῦντες ἀλληλοδιαδόχως τὴν Ἱ. Σύνοδον οἱ ἐνεργείᾳ ἐπίσκοποι, γινόμενοι ἐξ ἀνάγκης οἱ αὐτοὶ δικάζοντες καὶ δικαζόμενοι, ἀδυνατοῦσιν ἀνθρωπίνως νὰ ἦναι ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν αὐτῶν καθ' ὅλα ἀδέκαστοι. Ὅσον δὲ περὶ τῶν ἐνεργείᾳ ἐπισκόπων, ἂν διατηρηθῇ ὁ ὑπάρχων ἀριθμὸς, καὶ χάριν οἰκονομίας ἐλαττωθῇ, ὡς λέγεται, τὸ ἐπίδομα, δίκαιον νὰ συμπληρωθῇ ὁ ἀναγκαῖος πρὸς ἀξιοπρεπῆ αὐτῶν διατήρησιν πόρος ἐκ κανονικῶν εἰσοδημάτων, ὡς ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐγίνετο. Θεωροῦμεν δὲ καλὸν ἵνα καὶ ὡρισμένος ἀριθμὸς ἐπισκόπων λαμβάνῃ μέρος ἐν τοῖς νομοθετικοῖς σώμασι, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην μάλιστα, ὁπόταν πρόκηται νὰ συζητηθῇ τι περὶ ἐκκλησιαστικῶν. Ὁ ἡμέτερος κλῆρος καὶ φιλοπατρίαν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἀνέδειξε, καὶ

εἰδικότητα περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ περισσοτέραν τῶν λαϊκῶν ἔχει. Διὰ τί ν' ἀποκλείηται τῶν νομοθετικῶν σωμάτων; Κατὰ πασαν δὲ ἀνάγκην πρέπει ν' αὐξηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱεροκηρύκων. Ἀλλ' ἱεροκηρύκων ἀξίων τοῦ ὀνόματος, ἤτοι ἐχόντων εὐαγγελικὴν ἀρετὴν, ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν, ἀνυπόκριτον εὐσέβειαν, καὶ πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως ὡς πρὸς τὸ *ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν*, ὥστε ἀνυσίμως νὰ διδάσκωσι τὸν εὐαγγελικὸν λόγον. Λέγοντες δὲ ἀνύσιμον εὐγγελικὴν διδασκαλίαν, δὲν ἐννοοῦμεν τὴν περὶ δογμάτων ὑψηλὴν, ἀλλ' ἀφῃρημένην καὶ δυσκατάληπτον τῷ κοινῷ λαῷ διδασκαλίαν, περὶ ὧν ἀληθεύει τὸ «Πίστευε, καὶ μὴ ἐρεύνα»· διότι ἄλλως τίς ποτε φιλονεικεῖ τὰ δόγματα τῆς πίστεώς του, οἷον τὸ περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ, «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος» (Ἰωάν. Α', 1), κλ.· ἐπειδὴ ταῦτα κυρίως τῆς ἁρμοδιότητος τῶν Θεολόγων εἰσίν· ἀλλ' ἐννοοῦμεν συνήθως τὴν περὶ καθηκόντων ἠθικὴν καὶ πρακτικὴν κατὰ τὰς ἐντολὰς διδασκαλίαν τοῦ εὐαγγελίου, ὡς πρὸς τὸν Θεὸν, ὡς πρὸς τὸν πλησίον, ὡς πρὸς τὴν πατρίδα, ὡς πρὸς τοὺς γονεῖς κλ., εἰς βελτίωσιν τοῦ ἐν τῇ Κοινωνίᾳ ζῶντος ἀνθρώπου, ἵνα πράττωμεν κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον οὐ μόνον τὰ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας, πρὸς τὸ θεαθῆναι πολλάκις γινόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς συνειδήσεως, ἤτοι τῆς ἐσωτερικῆς λατρείας, ἥτις χαρακτηρίζει κυρίως τὸν ἀληθῆ πρακτικὸν χριστιανόν.

Σημείωσις. Ὄντος τοῦ λόγου περὶ τοῦ ἡμετέρου κλήρου, δίκαιον νὰ παρατηρήσω, ὅτι ὀφείλομεν νὰ ἤμεθα δικαιότεροι εἰς τὰς περὶ αὐτοῦ κρίσεις ἡμῶν, εὐλαβέστεροι εἰς τὸ ἀξίωμά του, εὐγνωμονέστεροι εἰς τὰ καλά του καὶ ἐπιεικέστεροι εἰς τὰ ἀνθρώπινα σφάλματά του, εἴ ποτε, ἐπὶ τῶν παρελθόντων μάλιστα τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς τουρκοκρατείας αἰώνων, ἀνεμιγνύοντο εἰς τὰ πολιτικά. Διότι καὶ οὕτω μᾶλλον ὠφέλουν. Ὁ ἡμέτερος κλῆρος ἦν ἐναρετώτερος καὶ ἀσυγκρίτως ἧττον φίλαρχος τοῦ τῆς Δύσεως. Καὶ ὅμως μέγας ἱστορικὸς Ἄγγλος, ὁ **Macaulay**, δικαιολογῶν τὴν ἐπὶ τῶν βαρβάρων αἰώνων ἐπέμβασιν τῶν δυτικῶν κληρικῶν εἰς τὰ πολιτικὰ, ἰδοὺ πόσον σοφῶς καὶ φιλανθρώπως σκέπτεται· «Τινὲς καὶ αὐτῶν τῶν καταχρήσεων τῆς ἐκκλησίας, δι' ἃς, βραδύτερον, δικαίως ἐμέμφθη ὡς περὶ ἀξιοκατακρίτων σφαλμάτων, ὑπῆρξαν, τὸν Ζ' αἰῶνα καὶ πολὺν χρόνον ἀκολούθως, σωτήριοι συνήθειαι. Κατὰ τοὺς νῦν χρόνους εἶναι μέγα δυστύχημα, ἐὰν ἡ ἱερατικὴ ἐξουσία σφετερίζηται τὰ καθήκοντα τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς·

ἀλλ᾽ ὅ,τι εἶναι δυστύχημα ἐπὶ ἐποχῆς σοφῆς Κυβερνήσεως, ἠδύνατο νὰ ἦναι εὐεργέτημα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς βαρβαρότητος. Κάλλιον ἀναντιῤῥήτως ἐὰν ἡ ἀνθρωπότης κυβερνᾶται ὑπὸ πεφωτισμένης γνώμης, ὑπὸ σοφῶν νόμων, συνετῶς ἐφαρμοζομένων, ἢ ὑπὸ πανούργων εὐσεβῶν κληρικῶν· ἀλλ᾽ οὗτοι οἱ πανοῦργοι εὐσεβεῖς εἰσὶ πολλῷ μείζονος ἀξίας παρὰ τὴν κτηνώδη βίαν· καὶ τότε μᾶλλον προτιμητέος κληρικός τις ἢ στρατιωτικός. Κοινωνία βεβυθισμένη εἰς τὴν ἀμάθειαν, καὶ συνεχομένη μόνον διὰ τῆς φυσικῆς δυνάμεως, λογίζεται εὐτυχὴς, ὁπόταν κλάσις τις διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ ἀποκτήσῃ ἐπ᾽ αὐτῆς δύναμιν ἐπιῤῥοὴν ἔχουσαν. Δύναται μὲν αὕτη νὰ καταχρησθῇ τῆς δυνάμεώς της, ἀλλ᾽ ἡ δύναμις αὕτη ἔτι ὅλως νοερὰ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ καταχρήσει της, εἶναι ὑπερτέρα καὶ προτιμητέα παρὰ τὴν συνισταμένην εἰς σωματικὰ πλεονεκτήματα. Τὰ ἀγγλοσαξονικὰ ἡμῶν χρονικὰ ὁμιλοῦσι περὶ τυράννων, οἵτινες φθάσαντες εἰς τὸν κολοφῶνα τοῦ μεγαλείου, ἠσθάνοντο τύψιν συνειδήσεως, ἀπεστρέφοντο τὰς ἐπὶ τιμῇ τῶν κακουργημάτων των ἀγορασθείσας ἡδονὰς, παρήτουν τὸ στέμμα των καὶ ἐζήτουν νὰ ἐξαλείψωσι τὰς ἀδικίας των δι᾽ αὐστηρᾶς μετανοίας καὶ ἀκαταπαύστων προσευχῶν. Αἱ ἱστορίαι αὗται προεκάλεσαν πικρὰς καὶ περιφρονητικὰς ἐκφράσεις ὑπό τινων συγγραφέων, λίαν ἐπιδεικτιώντων ἐπὶ φιλελευθερισμῷ· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τούτων εἶναι τοσοῦτον περιωρισμένον πραγματικῶς, ὅσον μοναχοῦ τινος (καλογήρου) τοῦ μεσαίωνος, διότι προσπαθεῖ νὰ κρίνῃ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ κόσμου διὰ τῶν παραδεδεγμένων ἰδεῶν τῆς Παρισιανῆς κοινωνίας τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος. Εἶναι φανερὸν ὅμως, ὅτι *σύστημα*, καί τοι διὰ προλήψεων κηλιδωμένον, ὅπερ εἰσῆγε δύναμιν, ἠθικῶς ἀναγκάζουσαν, εἰς κοινωνίαν κυβερνωμένην τέως διὰ τοῦ θάρσους καὶ τῆς βίας, καὶ ἐδίδασκε τοὺς ἀγριωτέρους δυνάστας, ὅτι, ὡς ὁ ἔσχατος ὑπήκοός των, ἦσαν καὶ οὗτοι ἄνθρωποι ὑπεύθυνοι, ἦν ἄξιον νὰ *μνημονεύηται ὑπὸ τῶν φιλοσόφων καὶ φιλανθρώπων μετὰ μείζονος σεβασμοῦ*.» Καλὸν νὰ ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς ταῦτα ὑπ᾽ ὄψιν, κατὰ μείζονα λόγον, περὶ τοῦ ἡμετέρου κλήρου, νὰ ἤμεθα μετριοφρονέστεροι καὶ ἐπιεικέστεροι κρίνοντες σεβάσμια πρόσωπα, καὶ νὰ ἐπανορθῶμεν τὰς ἐκ συναρπαγῆς ἰδέας ἡμῶν.

2) Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ κτήματα πρέπει νὰ χρυσιμεύωσι διὰ μισθοδοσίαν τῶν ἱερέων καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ κλήρου. Καὶ τὸ Γαλλικὸν Σύνταγμα τοῦ 1830, § 6, καθεροῖ τὴν μισθοδοσίαν τῶν ἱερέων, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ δημοσίου

Ταμείου. Ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι συμφέρει ν' ἀμείβωνται οἱ ἱερεῖς οὐχὶ ἐκ τοῦ δημοσίου Ταμείου, διότι ἐνδέχεται ἡ ἐξουσία νὰ θελήσῃ νὰ τοὺς μεταχειρισθῇ ἀθεμίτων σκοπῶν κακὰ ὄργανα· ἀλλὰ παρὰ τῆς Κοινότητος τῶν χριστιανῶν, ἢ παρ' αὐτῶν τῶν ἐνοριτῶν, ὡς μέχρι τοῦδε γίνεται, ἀλλὰ καθισταμένης ὑποχρεωτικῆς τῆς δόσεως καὶ εἰσπράξεως.

Ἡ δὲ ἐκπαίδευσις, ἥ τε κατωτέρα καὶ ἀνωτέρα, δεῖται ἐν πολλοῖς ἐκ βάθρων ἀναδιοργανώσεως, καὶ γενναιοτέρας ἀμοιβῆς. Ἡ ἐλευθερία τῆς διδασκαλίας προσέτι ῥητῶς καθιεροῦται διὰ τοῦ § 17 τοῦ βελγικοῦ συντάγματος. Ἀλλὰ τότε δὲν πρέπει αὐθαιρέτως καὶ λόγῳ δῆθεν πολιτικῶν φρονημάτων νὰ παύωνται σπάνιοι Καθηγηταὶ καὶ διακεκριμένης ἀξίας ἄνδρες, διότι μεγάλως ζημιοῦται ἡ νεολαία, ἡ ἀκαδημαϊκὴ ἐλευθερία τῆς διδασκαλίας καταστρέφεται, ἡ δὲ ἐπιστήμη στάσιμος καθίσταται. Ἐννοεῖται δὲ πάντοτε, ὅτι ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἠθικὴ εἰσὶ σεβαστά. Πολλαχοῦ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ μόνον διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως, καὶ μάλιστα ἰδιαζούσης διαδικασίας ἢ δικαιοδοσίας, παύονται οἱ διδάσκοντες. Ὁ Γυζότος μάλιστα (**Essai — de l' Instr. publ. en France, p. 133**) θέλει οὐ μόνον τὸ μόνιμον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀμετάθετον τῶν διδασκόντων· «εἰς τί θέλει χρησιμεύσει, λέγει, ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἀσφάλεια, ὁπόταν οἱ εἰς τὴν διδασκαλίαν ἀφωσιωμένοι ἄνδρες ἤθελον μετατίθεσθαι, δὲν λέγω κατ' ἀρέσκειαν καὶ κατὰ τὰς ἰδιοτροπίας ὑπουργοῦ τινος, ἀλλ' ἄνευ διατυπώσεων, ἄνευ παρατηρήσεων τῶν ἰδίων σχέσεων ἢ τοῦ ἰδίου συμφέροντος, μόνον δὲ κατὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ συμφέρον τῆς ὑπηρεσίας;».

3) Περὶ τοῦ τύπου. Ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου εἶναι τὸ τιμαλφέστερον τῆς ἐπαναστάσεως ἡμῶν ἀπόκτημα. Καὶ ὅμως ἀπηνῶς ἐπὶ τῆς πεπτωκυίας δυναστείας πολλάκις κατεδιώχθη, ἐλλείψει νομίμου ἐγγυήσεως. Ἐν τῇ ἐπισήμῳ εἰσαγωγῇ τοῦ Βελγικοῦ Συντάγματος (ἰδ. μετ. Σ. Ἀντ.) φέρονται τὰ ἀξιομνημόνευτα ταῦτα· «Ὅλαι αἱ ἄλλαι ἐλευθερίαι ἂς ἀπολεσθῶσιν· ἀλλ' ἂς μείνῃ ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου, καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι ἀναγεννῶνται. Ἀλλ' ἂς ἀπολεσθῇ ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου, καὶ τότε θέλεις ἰδεῖ ὅλας τὰς ἄλλας ἐλευθερίας ἐλαττουμένας βαθμηδὸν, καὶ ἐπὶ τέλους γενομένας ἀφάντους. Ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτῆς καταφεύγουσιν ὅλαι αἱ ἐπαπειλούμεναι ἐλευθερίαι. — » Διὰ τοῦτο νόμου ἁρμοδίου περὶ ἐλευθεροτυπίας δεόμεθα, ἔνθεν μὲν προστατεύοντος τοὺς συντάκτας ἀπὸ τῶν προφυλακίσεων καὶ τῶν πολυειδῶν αὐθαιρεσιῶν τῆς ἐξουσίας, ἔνθεν δὲ περιορίζοντος τὰς

ἐνδεχομένας παρεκτροπὰς, κατὰ τῆς θρησκείας κατὰ τῶν χρηστῶν ἠθῶν καὶ κατὰ τῶν προσώπων.

4) Περὶ τῆς ἁπλοποιήσεως τῆς ὑπηρεσίας, τῆς δικαστικῆς νομοθεσίας καὶ πάσης ἄλλης ἐν γένει. Διὰ τῆς ἁπλοποιήσεως τῆς ἐν γένει ὑπηρεσίας ἐκ τῆς λαβυρινθώδους γραφειοκρατίας θέλομεν ἀπαλλαχθῆ, συγκέντρωσις ἐργασίας καὶ ταχύτης θέλει ἀποτελεσθῆ, καὶ οἰκονομία προσώπων καὶ χρημάτων θέλει παραχθῆ. Ὀλιγώτεροι ὑπάλληλοι, οἱ ἱκανώτεροι καὶ τιμιώτεροι, ὅσοι τῇ ὑπηρεσίᾳ ἀρκοῦσιν, ἀλλὰ γενναίως μισθοδοτούμενοι, εἶναι ἡ καλλιτέρα ἀρχὴ διὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ ταμείου, διὰ τὴν ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρετούντων καὶ διὰ τὴν πρόοδον τῆς ὑπηρεσίας. Ἀλλὰ περὶ τῶν τυχὸν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ἀπολυθησομένων δίκαιον νὰ ληφθῇ φιλάνθρωπος πρόνοια· διότι ἄδικον, μετὰ πολυετῆ ὑπηρεσίαν, νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὰς τριόδους ὡς ἀποπομπαῖοι τράγοι. Ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ δικαστικῇ, ἐκτός τινων ἄλλων καλόν, νομίζομεν, εἶναι νὰ καταργηθῇ ἡ ἀνωφελὴς καὶ ἐπιζήμιος ἀπόπειρα πρὸς συμβιβασμὸν, νὰ μεταῤῥυθμισθῇ τὸ περὶ ἐκτελέσεως μέρος τῆς πολιτικῆς Δικονομίας, καὶ ὅσα ἄλλα οἱ ἐντὸς τῆς Συνελεύσεως ἔμπειροι καὶ νομομαθεῖς πληρεξούσιοι ἐξ ἰδίας πείρας γνωρίζουσιν.

5) Περὶ ἐμψυχώσεως τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας, τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς ναυτιλίας. Τὰ ζωτικώτατα ταῦτα τῆς ὑλικῆς τοῦ ἔθνους εὐημερίας στοιχεῖά εἰσι τὰ μᾶλλον ἠμελημένα. Πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἐμψύχωσιν ταύτην· ἀλλ' ἡ ὁδοποιία, τἄλλα μέσα πρὸς συγκοινωνίαν, τὰ *πολυτεχνικὰ Σχολεῖα* (καὶ οὐχὶ μόνον ξηρὰ Ἑλληνικὰ καὶ Γυμνάσια), Γεωργικὰ, Ἐμπορικὰ, Ναυτικὰ, Βιομηχανικὰ, καὶ προσέτι γεωργικαὶ τράπεζαί εἰσιν ἐκ τῶν οὐσιωδεστέρων. Ἐλλείψει τοιούτων πραγματικῶν καὶ βιομηχανικῶν Σχολείων, ἐλλείπουσιν αἱ χεῖρες ἐκ τῶν βιοποριστικῶν ἐπιτηδευμάτων, ἡ δὲ νεολαία ἡμῶν πένεται, καταστρέφεται εἰς ἀργίαν, καὶ ἐτράπη εἰς τὴν μὴ παραγωγικὴν ὑπουργομανίαν. Αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τῆς μεγάλης μεταπολιτεύσεως τοῦ 1789. Ἐπαναλαμβάνομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα ὅ,τι πρὸ ἡμῶν ἐν συγγράμματι περὶ ἀγωγῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν Γάλλων ἔλεγε Γάλλος συγγραφεὺς (**De l' éducat. et de l' instruct. en France, par Napaléon Landais, p. 331**—)· « Μετὰ τὸ 1789 αἱ γενεαὶ ὡς χειμαῤῥοι ἐχύθησαν εἰς τὴν *δικηγορίαν*, εἰς τὸ *δικαστικὸν*, εἰς τὴν *ἰατρικὴν* καὶ εἰς τὴν *διοικητικὴν ὑπηρεσίαν*, χάριν πόρου ζωῆς καὶ οὐχὶ ὡς εἰς ἀν-

τικείμενα σπουδῆς. Εἶναι καιρὸς νὰ κρατήσωμεν τοῦτο τὸ ρεῦμα, ἐν ᾧ τόσαι ἐλπίδες καταβυθίζονται, καὶ τόσοι εὐφυεῖς νέοι βαίνουσιν εἰς ἀπώλειαν. Τὰ ἐπαγγέλματα ταῦτα ὑπερπληρωθέντα κατέστησαν λίαν δυσπρόσιτα· αἱ παρ' αὐτῶν ἀπαιτούμεναι σπουδαὶ ἀποῤῥοφῶσι κεφάλαια, ἅτινα μεταχειριζόμενα εἰς παραγωγικὰ ἐπιτηδεύματα, ἤθελον ἀποφέρει πολὺ πλέον ἐν πολλῷ ὀλιγωτέρῳ χρόνῳ. Ἐν δὲ τῇ *διοικητικῇ ὑπηρεσίᾳ*, διὰ τὴν ἐλαχίστην θέσιν, ὑπάρχει πάντοτε τοσαύτη πληθὺς σπουδαρχούντων, ὥστε ἀδύνατον νὰ τοὺς θεραπεύσῃ τις. Ἐν *ταύτῃ δὲ ἐπιτυγχάνει μᾶλλον ἡ εὔνοια ἢ ἡ ἱκανότης. Ἡ νέα γενεὰ ὀφείλει νὰ θεραπεύσῃ αὐτὴ ἑαυτὴν ἐκ τῆς μανίας τῶν ὑπουργημάτων.*»

ιά). Ἂς προσπαθήσῃ, τὸ καθ' ἑαυτήν, ἡ ἐθνοσυνέλευσις νὰ ἑνώσῃ τὴν *ἐλευθερίαν* μετὰ τῆς *τάξεως* ἐξ ὧν ἡ ἀληθὴς ἐθνικὴ εὐημερία ἐξαρτᾶται· διότι, ὡς ἔλεγεν ὁ Θουκυδίδης τῶν Ἄγγλων, ὁ εὐκλεὴς Μακωλέϋ «—Ἡ εὐτυχὴς αὕτη ἕνωσις τῆς *τάξεως* καὶ τῆς *ἐλευθερίας* παρήγαγεν ἐν Ἀγγλίᾳ εὐημερίαν ἀπὸ τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, ἧς τὰ χρονικὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους οὐδὲν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπαρουσίαζε παράδειγμα· ὅτι ἡ Ἀγγλία ταχύτατα ἀνυψώθη ἐκ τῆς ἐξευτελιστικῆς καταστάσεως τῆς ὑποτελείας εἰς βαθμὸν διαιτητοῦ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων· ὅτι συνάμα ηὐξήθησαν καὶ τὰ πλούτη καὶ ἡ πολεμικὴ αὐτῆς δόξα· ὅτι διὰ συνετῆς καὶ ἀμεταβλήτου καλῆς *πίστεως* βαθμηδὸν ἐστερεώθη *ἡ δημοσία πίστις*, *πηγὴ θαυμάτων*, ἣν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῶν παρελθόντων αἰώνων ἤθελον νομίσει ἀδύνατον· ὅτι γιγαντῶδες ἐμπόριον ἐθεμελίωσε τηλικαύτην θαλασσίαν δύναμιν, ἣν οὐδεμία θαλασσία δύναμις τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων χρόνων οὐδέποτε προσήγγισεν· κλ.»

ιβ΄.) Τελευταῖον, ἀλλὰ σπουδαῖον, σπουδαιότατον θεωροῦμεν, ἵνα καταβληθῇ διαρκὴς καὶ ἔντονος προσπάθεια οὐ μόνον πρὸς διάδοσιν τοῦ Πανελληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐμψύχωσιν καὶ συγκέντρωσιν ἁπασῶν τῶν ἁπανταχοῦ τῆς ὑφηλίου διεσκορπισμένων ἑλληνικῶν ἢ ἑλληνιζουσῶν φυλῶν· καὶ μάλιστα πρὸς ἐφέλκυσιν εἰς τὸν Πανελληνισμὸν καὶ ἐκείνων, οἵτινες ἄλλοτε, ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἀνῆκον μὲν εἰς τὸν πανελληνισμόν, οἷον Θρᾷκες, Βούλγαροι, Ἀλβανοὶ (Αὐλανοὶ ἐκ τοῦ Αὐλῶνος— Αὐλωνία— Αὐλανία— Ἀλβανία), ἀλλ' οἱ νῦν ἐχθροὶ τοῦ πανελληνισμοῦ, καὶ μάλιστα ὁ Πανσλαβισμὸς καὶ ἡ Προπαγάνδα, ἀποπειρῶνται ν' ἀποσπάσωσιν ἀφ' ἡμῶν. Ἑταιρεῖαι παντοῖαι, αὐθορμήτως ἢ ἐπιμελείᾳ ἐθνικῇ συνιστάμεναι, ἐν εὐθέτοις καὶ ἀπωτάτοις κέντροις εὐστόχως ἐνεργοῦσαι, καὶ μάλιστα ἁπανταχοῦ ἱκανοὶ καὶ φιλέλ-

λῆνες Πρόξενοι καὶ ὑποπρόξενοι, καὶ Σχολεῖα προσέτι τῆς θρησκείας καὶ τῆς λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης, ἀναμὶξ μετὰ τῶν ἐπιτοπίων διαλέκτων τῶν διδασκομένων εἰσὶ, καθ' ἡμᾶς, τὰ προσφορώτερα ὑπὲρ τοῦ πανελληνισμοῦ ἐλατήρια. Τί ! κραταιὰ καὶ μεγάλα ἔθνη, ἵνα ἔτι μᾶλλον κραταιωθῶσι καὶ μεγαλυνθῶσι, τοὺς βαρβάρους, ἀλλογλώσσους, ἀλλοθρήσκους καὶ ἀλλοφύλους Ἀφρικανοὺς καὶ Ἰνδοὺς υἱοθετοῦσι Γάλλους καὶ Ἄγγλους, ἡμεῖς δὲ οἱ μικροὶ καὶ ἀδύνατοι θέλομεν ἀφήσει ν' ἀπολεσθῇ ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἐχθρῶν ὅ,τι ἄλλοτε ἡμῖν ἀνῆκεν;

Σημ. Μετὰ τὸν ἔξω ὁμογενῶν πρέπει λίαν προσεκτικῶς ν' ἀποφεύγωμεν πᾶσαν ἀφορμὴν σχισμάτων, δυναμένων προελθεῖνοὐ μόνον ἐκ θρησκευτικῶν φιλονεικιῶν ἢ σκευωριῶν τῆς ἀπὸ τοῦ 1622 ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ ΙΕ' συσταθείσης καὶ ἐνεργούσης Προπαγάνδας, ἀλλὰ καὶ ὅσον ἐκ τῆς προφορᾶς τῆς ἀρχαίας ἡμῶν ἑλληνικῆς γλώσσης. Γνωστὸν δὲ, ὅτι καί τοι ὁ αἱρεσιάρχης Ἔρασμος, ὁ καινοτομήσας τὴν νέαν ἑλληνικὴν προφορὰν, μετεμελήθη ἔπειτα, καὶ ἠσπάσθη πάλιν καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς μᾶλλον ὀρθὴν τὴν καθ' ἡμᾶς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς προφορὰν, οὐχ ἧττον ὅμως φανητιῶντές τινες πεισματικῶς ἐπιμένουσιν ἐρασμίζοντες. Διὰ τί; «Διότι θρησκομανεῖς τινες Μοναχοὶ τῆς Δύσεως καί τινες ἄλλοι, ἵνα διαρρήξωσιν ἐντελῶς πάντα δεσμὸν μετὰ τῶν σχισματικῶν ἑλλήνων [οὕτως οἱ Δυτικοὶ ὀνομάζουσιν ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους Ἕλληνας], καὶ ἵνα μὴ λαμβάνωσι τὸν κόπον νὰ μανθάνωσι τὴν προφορὰν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, υἱοθέτησαν τὴν ἐρασμικὴν ἀντὶ τῆς ἑλληνικῆς» (ἴδ. Grammaire Grecque etc. par Etien. Marcellas, Paris, 1845, p. 6—8· καὶ ἡμετέρ. ἑλλ. Γραμματ. σελ. 283—Σημ. ἐκδ. τοῦ 1848].

Ὑπέβαλον τὰ ἀνωτέρω ταῦτα, ὡς προχείρως ἠδυνήθην νὰ ἐνθυμηθῶ. Πλεῖστα δὲ ἄλλα, λίαν σπουδαῖα, ἀφίνονται εἰς τὴν βαθεῖαν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως πρόνοιαν. Ἐκ τούτων δὲ τὰ μὲν θέλει ἀποφασίσει αὐτὴ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, τὰ κυριώτατα, ἂν ἄξια λόγου τὰ κρίνῃ· τὰ δὲ διὰ ψηφισμάτων θέλει ἀναθέσει εἰς τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐντὸς ὡρισμένου χρόνου ἀπόφασιν τῆς ὅσον οὔπω συγκροτηθησομένης Νομοθετικῆς ἐξουσίας.

Καταπαύων ἐνταῦθα τὰ πρόχειρα ταῦτα Προλεγόμενα, ὑπενθυμίζω καὶ εὔχομαι δύο τινά·

Πρῶτον σέβας, ἀπεριόριστον σέβας καὶ εὐπείθειαν εἰς τὸν Νόμον, τὸν, κατὰ τὸν Πίνδαρον, πάντων βασιλέα Νόμον, θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων, ἀρχόντων τε ὡσαύτως καὶ ἀρχομένων·

« Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς
θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων ἄγει— . »

Ἐπαινούμενος ἐνώπιόν του πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὁ σεβάσμιος Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὅτι ὀρθῶς ἀπ' ἀρχῆς τῆς πολιτικῆς του προέθετο τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος, ἀσπαζομένης σήμερον ἐξαι-

ρέτως καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, σεβομένου ἄλλως καὶ τὰς τρεῖς εὐεργέτιδας δυνάμεις, ἀπήντησε μετριοφρόνως· « Δὲν ἔπραξα τοῦτο δι' ἄλλο, εἰμὴ διότι ἐν τῷ Ἀγγλικῷ ἔθνει πρὸ πάντων ἀπαντᾶται τὸ πρὸς τὸν Νόμον σέβας, δυνάμενον νὰ ἐπιφέρῃ καὶ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους τὴν εὐημερίαν. »

Δεύτερον εὔχομαι ὁμόνοιαν, ἀληθῆ αὐταπάρνησιν, καὶ ἀδελφικὴν πάντων *ἕνωσιν*· διότι ἐκ τῆς *ἑνώσεως* ἀποτελεῖται ἡ *δύναμις*. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ Βελγικὸν Σύνταγμα (ἄρθ. 125) τὴν ῥήτραν ταύτην καθιέρωσεν ὡς ἐπιγραφὴν ἐν τῷ ἐθνικῷ αὐτοῦ παρασήμῳ· « *Ἡ ἕνωσις ἀποτελεῖ τὴν δύναμιν* ». Καὶ διὰ τί ἀδελφικῶς νὰ μὴ ἤμεθα ἅπαντες ἡνωμένοι πάντοτε, ἐν ταῖς παρούσαις μάλιστα κρισιμωτάταις περιστάσεσι; Μήπως ἅπαντες δὲν ἐπιδιώκομεν τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν εὐημερίαν τῆς φιλτάτης ἡμῶν πατρίδος; Διὰ τοῦτο (ὡς πρό τινος ἄριστα ἔλεγεν εὐφυής τις ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Κυρία, σφόδρα φεβρουαριανὴ) ἅπαντες καὶ φεβρουαριανοὶ καὶ ὀκτωβριανοί, καταργηθείσης ἤδη τῆς δυναστείας τοῦ Ὄθωνος, ὀφείλομεν νὰ δώσωμεν τὸν ἐν Χριστῷ ἀδελφικὸν ἀσπασμόν· διότι ἅπαντες, εἰ καὶ διαφόρως πως, τὸ αὐτὸ ἐπεδιώξαμεν, καὶ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον τέλος ἐφθάσαμεν. Ἐτελείωσαν οἱ ὀκτωβριανοί, ἤτοι ἅπαν τὸ ἔθνος, καὶ πολῖται καὶ στρατιῶται (α), ὅ,τι ἤρξαντο οἱ φεβρουαριανοί. Φθάσαντες δὲ ἤδη εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, τὴν κατάργησιν τῆς πεσούσης δυνα-

---

(α) Ἡ μετὰ τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1862 διαγωγὴ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ, τῆς φάλαγγος τοῦ Πανεστημίου καὶ τῆς ἐθνοφυλακῆς εἶναι ἀληθῶς παραδειγματικὴ καὶ ἀξιαίπενος· δύνανται δὲ νὰ συγκριθῶσιν οἱ ἡμέτεροι πρὸς τὸν φιλόπατριν στρατὸν τοῦ λεγομένου *Μακροῦ Κοινοβουλίου* τῆς Ἀγγλίας, τοῦ δι' αὐτοῦ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καταβαλόντος τὸν παραβιαστὴν τῶν Ἀγγλικῶν ἐλευθεριῶν Κάρολον τὸν Α'. Ὁ στρατὸς οὗτος νικώμενος πρότερον ὑπὸ τῶν βασιλικῶν, ἀνεδείχθη ὅμως ἔπειτα νικητὴς, ἅμα ὑπὸ τοῦ ἀξίου Κρομβέλλου ἀναδιωργανίσθη πειθαρχικῶς. Καίτοι δὲ τότε ὁ στρατὸς οὗτος, ἐξαιρετικῶς πως, ἔλαβε μεγάλας ἐλευθερίας, διότι καὶ εἰς πολιτικὰς, καὶ εἰς θρησκευτικὰς συζητήσεις, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀνεμιγνύετο, οὐχ ἧττον ὅμως διέμενε πάντοτε πιστὸς στρατιώτης ὡς πρὸς τὴν τάξιν, τὴν πειθαρχίαν καὶ ἐν τοῖς πεδίοις τῶν γυμνασίων καὶ τῶν μαχῶν. Διὸ καὶ ὁ Θουκυδίδης τῶν Ἄγγλων λέγει περὶ αὐτοῦ· « Ἀλλ' ὁ στρατὸς τοῦ Μακροῦ Κοινοβουλίου δὲν ἐστρατολογή-

στείας, ἂς διατελῶμεν ἀναποσπάστως ἡνωμένοι, ἀποφεύγοντες παρούσας αἰτιάσεις ἢ παρελθούσας μεμψιμοιρίας, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ὦμεν δυνατοὶ διὰ τὴν παροῦσαν τῆς πατρίδος σωτηρίαν

θη, εἰμὴ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν· ... ἐὰν δὲ διεκρίνετο διὰ τὴν νημοσύνην καὶ τὴν ἀνδρίαν του, ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ νὰ φθάσῃ εἰς ἀνώτερα ἀξιώματα. Ὁ στρατὸς οὗτος συνεκροτεῖτο ὑπὸ ἀνδρῶν νηφαλίων, ἠθικῶν, ἐπιμελῶν, συνειθισμένων νὰ σκέπτωνται, καὶ ἀνωτέρων τοῦ πλήθους κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὴν νοημοσύνην· δὲν ἐβιάζοντο δὲ ὑπ' ἀνάγκης νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὸ στρατιωτικὸν, οὐδὲ ὑπὸ ἀγάπης καινοτομίας ἢ ἀκολασίας, ἢ ὑπὸ τῆς ἐπιδεξιότητος τῶν στρατολόγων ἀξιωματικῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ ἀναμίκτου πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ζήλου, καὶ ἐλπίδος προαγωγῆς καὶ διακρίσεως. Βλέπομεν δὲ ἐκ τῶν ἐπισήμων προκηρύξεων τοῦ στρατοῦ, ὅτι οἱ στρατιῶται ἤθελον μάλιστα νὰ θεωρῶνται ὡς κατὰ πλήρη θέλησιν εἰσελθόντες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, καὶ οὐχὶ δι' ἀγάπην κέρδους καταγραφέντες· ἐπειδὴ ἐκαυχῶντο ὅτι δὲν εἶναι γιανίτσαροι, ἀλλ' Ἄγγλοι γεννηθέντες ἐλεύθεροι, ἀφιερώσαντες τὴν ζωήν των εἰς ὑπεράσπισιν τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἀπειλουμένων ἐλευθεριῶν τῆς πατρίδος των, ὧν δικαίωμα καὶ καθῆκον ἦτο νὰ ἐπαγρυπνῶσιν ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ ἔθνους ὅπερ ἔσωσαν. Στρατὸς οὕτω συγκεκροτημένος ἠδύνατο, ἄνευ βλάβης τῆς δυνάμεώς του, νὰ χαίρῃ ἐλευθερίας, αἵτινες ἐν παντὶ ἄλλῳ πάραυτα ἤθελον καταστρέψει τὴν πειθαρχίαν. Ἐν γένει, στρατιῶται οἵτινες ἤθελον ἀποτελεῖ πολιτικὰς λέσχας (clubs), ἢ ἤθελον ἐκλέγει πληρεξουσίους· ἢ ἤθελον ψηφίζει ἀποφάσεις περὶ ὑψηλῶν ζητημάτων τοῦ Κράτους, δὲν ἤθελον βραδύνει νὰ ὑπεξαιρεθῶσιν ἀπὸ παντὸν εἴδους ἐλέγχου, καὶ ἤθελον ἀποκατασταθῆ ὁ χειρότερος καὶ ὁ πλέον ἐπικίνδυνος ὄχλος. Ὀλίγον ἀσφαλὲς, ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἡμῶν, ἤθελεν εἶναι ν' ἀνεχώμεθα ἔν τινι συντάγματι θρησκευτικὰς συναθροίσεις, ἐν αἷς ὁ δεκανεὺς ἢ ὁ λοχίας, μᾶλλον εἰς τὰς Ἁγίας Γραφὰς ἐξησκημένος, ἤθελεν ὁδηγεῖ τὴν εὐλάβειαν τοῦ ἧττον αὐτοῦ πεφωτισμένου συνταγματάρχου, καὶ ἤθελεν ἐλέγχει τὴν εἰς τὰ θεῖα ψυχρότητα τοῦ Ταγματάρχου του. Ἀλλὰ τοιαύτη ἦτον ἡ νοημοσύνη, ἡ σοβαρότης, ἡ ἐγκράτεια τῶν στρατιωτῶν τούτων, ὥστε εἰς ὀργανισμὸς πολιτικὸς καὶ εἰς θρησκευτικὸς ἠδύναντο νὰ ἐνυπάρχωσιν ἐν τοῖς στρατοπέδοις, ἄνευ ζημίας τοῦ στρατιω-

καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτῆς πανελλήνιον εὐημερίαν. Ἅπασαι αἱ φατρίαι πρέπει νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς τὴν γενικὴν τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος φατρίαν, καὶ ἀμοιβαίως ν' ἀγαπῶνται καὶ ἐκτιμῶνται (6). Μέχρι τοῦδε κατωρθώθη τῷ ὄντι δυσχερὴς καὶ μέγας ἀγὼν, ἡ ἀναίμακτος κατάλυσις τριακονταετοῦς δυναστείας· ἀλλ' ἤδη μένει ἡμῖν ὁ δυσχερέστατος τῶν ἀγώνων· πῶς νὰ μὴ εἰσχωρήσῃ ἐν ἡμῖν ἡ πολυκέφαλος τῆς διχονοίας Ὕδρα, ἡ εἰδεχθεστάτη Ἔρις, ἥτις, κατὰ τὸν Ποιητὴν (Ἰλ. Δ, 442—)

« — Ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Πῶς νὰ διατηρηθῇ ἡ τάξις καὶ ἡ δημοσία ἀσφάλεια, συμπράξει εἰλικρινεῖ πάντων, ὑπὸ ἰσχυρᾶς προσωρινῆς Κυβερνήσεως, ὅπως μὴ γένωμεν χάρμα τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἀντικείμενον λύπης τῶν φίλων, Ἑλλήνων τε καὶ φιλελλήνων· Πῶς νὰ κατασταλῇ ἡ τὴν εἰδεχθῆ κεφαλὴν αὐτῆς ἀνασείουσα ληστεία, οἴκοθεν ἐκ πλεονεθίας ὁρμωμένη ἢ ὑπὸ σκευωρίας ὑποκινουμένη· Πῶς νὰ μὴ ἀληξεύσῃ περὶ ἡμῶν ὅ,τι πρὸ ὀλίγου ἔλεγεν ἀρχαῖος φιλλέλην, Ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ ἀναχωρήσασα ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς· Πῶς, τέλος, ὅσον ἔνεστι τάχιον, ἡ ἔλευσις ἐθνωφελοῦς καὶ ἐθνοφιλοῦς βασιλέως νὰ κατορθωθῇ, καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ ἕνωσις τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου πανελληνίου ἑλληνικῆς φυλῆς,

---

τικοῦ ὀργανισμοῦ. Οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι οἵτινες, ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ὄντες, ἀνεγνωρίζοντο ὡς δημαγωγοὶ καὶ ἱεροκήρυκες ἐν ὑπαίθρῳ, διεκρίνοντο διὰ τὴν κανονικότητά των, διὰ τὸ πνεῦμα τῆς τάξεως, διὰ τὴν πειθαρχίαν των εἴτε ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν γυμνασίων, εἴτε ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν. . . . Ὅ,τι δὲ πρὸ πάντων διέκρινε τὸν στρατιώτην τοῦ Κρομβέλλου, ἦτον ἡ *αὐστηρά του ἠθικὴ* καὶ ὁ *φόβος* τοῦ *Θεοῦ*, ἅτινα εἰσεχώρησαν εἰς ἁπάσας αὐτοῦ τὰς τάξεις. Καὶ οἱ μᾶλλον ζηλωταὶ ἐκ τῶν βασιλικῶν ὡμολόγουν, ὅτι ἐν τῷ στρατῷ τούτῳ τῶν Καθαριστῶν οὐδέποτε ἠκούσθη *ὁρκωμοτικός* τις, οὐδ' ἐφάνη *μέθυσος*. Διαρκούσης δὲ τῆς πολυχρονίου στρατοκρατίας, ἡ *ἰδιοκτησία* τῶν εἰρηνικῶν πολιτῶν καὶ ἡ *τιμὴ* τῶν *γυναικῶν* ἐθεωρήθησαν πάντοτε ὡς *ἱερά* (Macaul. Tom. I, p. 89—91).»

(6) Ὡς ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ αἱ διάφοροι δόξαι, οὕτω καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἑκάστη φατρία μετὰ τῶν κακῶν ἔχει καὶ τὰ καλά της· καὶ διὰ τοῦτο οὐ μόνον ἀνέχονται, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖαι θεωροῦνται διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἀν-

ὅσον ἔνεστι ἐπιτυχέστερον, νὰ ἐπιτευχθῇ. Οὐδέποτε δὲ, μάλιστα οἱ ἐν τοῖς πράγμασι, μὴ λησμονήσωμεν τὰ χρυσᾶ ταῦτα τοῦ φιλοπάτριδος ποιητοῦ ἔπη (Σοφοκ. Ἀντιγ. 178—):

Ἐμοὶ γὰρ, ὅστις πᾶσαν εὐθύνων πόλιν,
Μὴ τῶν ἀρίστων ἅπτεται βουλευμάτων,
Ἀλλ' ἐκ φόβου του γλῶσσαν ἐγκλείσας ἔχει,
Κάκιστος εἶναι νῦν τε καὶ πάλαι δοκεῖ·
Καὶ μεῖζον ὅστις ἀντὶ τῆς αὑτοῦ πάτρας
Φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω.

Ὀλίγοι θνητοὶ βεβαίως δύνανται νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὸν μέγαν Ναπολέοντα· διότι ὀλίγοι δύνανται νὰ ἔχωσι τὴν μεγαλοφυΐαν ἐκείνου· ὀλίγοι ἔχοντες πάρεδρον τὸν Θεὸν τοῦ πολέμου, δύνανται ὡς ἐκεῖνος ν' ἁρματηλατῶσι τὸ μετὰ τοῦ Δείμου, καὶ Φόβου καὶ Κυδοιμοῦ νικηφόρον ἅρμα τοῦ Ἄρεος σύροντες κατόπιν αὐτῶν τὴν Νίκην, καὶ τοὺς ἡττημένους Βασιλεῖς καὶ Αὐτοκράτορας· ὀλίγοι δύνανται ἐξ ἰδιωτῶν ν' ἀναδειχθῶσιν ἐν τῷ ἰδίῳ ἔθνει Αὐτοκράτορες, καὶ νὰ κατασταθῶσι κοσμοκράτορες τῆς Εὐρώπης· ἀλλὰ καὶ μέτριοι ἄνθρωποι, ἐξερχόμενοι τῆς ἐξουσίας, οἱοσδήποτε καὶ ἂν ᾖ ὁ βαθμὸς αὐτῶν, πράττοντες εἰρηνικὰ κοινωφελῆ ἔργα, δύνανται, ὡς ἐκεῖνος, νὰ καυχηθῶσι διὰ τὰ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς των εἰρηνικὰ καὶ κοινωφελῆ δημόσια ἔργα ὑπὲρ τῆς γεωργίας, ὑπὲρ τοῦ ἐμπορίου, ὑπὲρ τῆς βιομηχανίας, κλ. Κατασενοχωρούμενος ὁ μέγας Ναπολέων, ὡς ὁ ἐν Καυκάσῳ Προ-

---

θρωπότητος, καὶ ἀπαθῶς κρίνονται. Ὡς ἐν παραδείγματι δὲ, ἰδοὺ πῶς ὁ Θουκυδίδης τῶν Ἄγγλων, ὁ Μακωλέϋ, κρίνει τὰς ἐν Ἀγγλίᾳ πολιτικὰς φατρίας.

—« Ὁπόταν τὸν Ὀκτώβριον 1641 τὸ Κοινοβούλιον συνῆλθεν ἐκ νέου μετὰ βραχεῖαν διακοπὴν, δύο ἀντίθετοι φατρίαι εὑρέθησαν κατὰ μέτωπον, φατρίαι οὐσιωδῶς αἱ αὐταὶ πρὸς ἐκείνας, αἵτινες ὑπὸ διάφορα ὀνόματα πάντοτε διεφιλονείκησαν μετὰ ταῦτα, καὶ διαφιλονεικοῦσιν ἔτι τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων πραγμάτων. Ἐπί τινα ἔτη διέκριναν αὐτὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα Cavaliers (ἱππεῖς) καὶ Têtes-rondes (Στρογγυλοκέφαλοι)· βραδύτερον δὲ τὰς ἐκάλεσαν Τόρεις (Tories) καὶ Οὐίγους (Whigs). Ἡ τελευταία αὕτη ὀνομασία εἶναι ἔτι ἐν χρήσει, καὶ πιθανῶς θέλει εἶσθαι πολὺν χρόνον εἰσέτι. Δὲν ἤθελεν εἶσθαι δύσκολον νὰ κάμῃ τις εἰς ἑκάστην τῶν δύο τούτων φατριῶν ἕνα πανηγυρικὸν, ἢ μίαν σάτυραν· διότι δὲν δύναταί τις, ἐὰν ἐντελῶς δὲν ἦναι στερημένος κρίσεως καὶ εἰλικρινείας, ν' ἀρνηθῇ τὰς καλὰς τὰς μολυνούσας τὴν φήμην τῆς εἰς ἣν ἀνήκει φατρίας, οὐδὲ πάλιν νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ, ὅτι τὸ ἀντίθετον κόμμα δύναται εὐλόγως νὰ καυχᾶται δι' εὐκλεεῖς ἄνδρας, δι' ἡρωϊκὰς πράξεις, καὶ διὰ μεγάλας πρὸ τὴν ἐπικράτειαν ὑπηρεσίας. Βέβαιον δὲ εἶναι, ὅτι, καὶ τοι ἑκάστη τῶν φατριῶν τούτων συχνάκις ἠπατήθη, ἡ Ἀγγλία δὲν δύναται νὰ παραβλέψῃ οὔτε τὴν μίαν, οὔτε τὴν ἑτέραν. Ἐὰν δὲ ἐν τοῖς θεσμοῖς αὐ-

μηθεὺς δεσμώτης (ἐξόριστος ἐν τῷ βράχῳ τῆς Ἁγίας Ἑλένης), οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ἀετοῦ τοῦ Διός, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ δεσμοφύλακός του, τοῦ Hudson Lowe, ὡς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πρὸς τὸ ζῆν περιοριζόμενος ὁ ἄλλοτε τὰ βασίλεια τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν ἐθνῶν διατιθέμενος, καὶ ἐρωτώμενος, Ποῦ εἰσὶν οἱ θησαυροί του; Ἀπήντησεν·

«Θέλετε νὰ γνωρίσητε τοὺς θσηαυροὺς τοῦ Ναπολέοντος; Εἰ-» σὶν ἄπειροι ἀληθῶς· ἀλλ' εἰσὶν ἐκτεθειμένοι ἐνώπιον πάντων. » Ἰδού.» Ἔπειτα ἀφ' οὗ ἀπηρίθμησε τοὺς διαφόρους τεχνητοὺς λιμένας τῆς Ἀνβέρσης καὶ ἄλλων μερῶν· τὰ ὑδραυλικὰ ἔργα τῆς Ἄβρης καὶ τῆς Νικαίας· τοὺς γιγαντώδεις τεχνητοὺς λιμένας τοῦ Χαιβούργου, τὰ θαλάσσια ἔργα τῆς Βενετίας, τὰς ὡραίας δημοσίας ὁδοὺς ἀπὸ τῆς Ἀνβέρσης μέχρι τοῦ Ἀμστελοδάμου κλ. τὰς διόδους τῶν Ἄλπεων, ἀνοιγούσας αὐτὰς κατὰ τέσσαρας διαφόρους διευθύνσεις, (ἐν αἷς μόνον ἐδαπανήθησαν 800 ἑκατομμύρια), ὑπερβαινούσας κατὰ τὸ παράβολον, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμιν τῆς τέχνης ἅπαντα τὰ ἔργα τῶν Ρωμαίων· τὰς ὁδοὺς ἀπὸ τῶν Πυρηναίων μέχρι τῶν Ἄλπεων, ἀπὸ τῆς Πάρμας μέχρι τοῦ Σπεκίου, ἀπὸ τῆς Σαυόνης μέχρι τοῦ Πεδεμοντίου· τὰς γεφύρας τῆς Ἰένης, τοῦ Αὐστερλιτσίου, κλ. τὴν διώρυγα τὴν ἑνόνουσαν τὸν Ῥῆνον μετὰ τοῦ Ῥοδανοῦ· κλ., κλ. τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ἑλῶν τῆς Βουργουνδίας, τοῦ Κοντεντίνου, τοῦ Ῥουπιφορτίου· ἐπιφέρει τέλος καὶ ταῦτα· «Θη-

---

τῆς ἠδυνήθη νὰ συνδυάσῃ, μέχρι σημείου τινὸς παντὸς ἄλλοθι ἀγνώστου, τὴν τάξιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, τὰ ἐκ τῶν καινοτομιῶν προκύπτοντα πλεονεκτήματα καὶ τὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ συστήματος τῆς συντηρήσεως, αὕτη ὀφείλει τὸ ἰδιάζον τοῦτο εὐτύχημα εἰς τὰς ζωηρὰς συγκρούσεις καὶ εἰς τὰς ἀμοιβαίας νίκας τῶν δύο τούτων ἀντιπάλων συμμαγιῶν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἐπικρατείας. Ἡ μὲν ἔχει ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἀργαιότητος, ἡ δὲ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προόδου. Ὀφείλομεν δὲ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ ἐνυπάρχουσα διαφορὰ μεταξὺ τούτων τῶν δύο μεγάλων πολιτικῶν φατριῶν, ὑπῆρξε πάντοτε μᾶλλον διαφορὰ τρόπου ἢ ἀρχῶν. Δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ὑπῆρχον ὅρια σπανίως ὑπερπηδώμενα. Ἦτον μὲν ἐνθουσιασταί τινες ἦσαν ἕτοιμοι νὰ θέσωσιν ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως ἅπαντας τοὺς νόμους· καὶ τὰ προνόμια ἡμῶν· ἔνθεν δὲ ἐνθουσιασταὶ ἄλλοι ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ ἐπιδιώξωσιν, ἐν μέσῳ ἀτελευτήτων παραχῶν, τὸ ἠγαπημένον φάντασμα τῆς δημοκρατίας τῶν ἀλλ' ἡ μεγάλη πλειονοψηφία τῶν ὀπαδῶν τοῦ στέμματος ἀντετάτε τὸ κατὰ πολὺ θεσπρισμοῦ, ὡς καὶ ἡ μεγάλη πλειονοψηφία τῶν προμάχων τοῦ δικαίου τοῦ λαοῦ ἀντετάττετο κατὰ τῆς ἀναρχίας. Δὶς ἐπὶ τοῦ ΙΖ αἰῶνος αἱ δύο φατρίαι ἀνέβαλον τὰς ἐχθροπραξίας των καὶ ἤνωσαν τὰς δυνάμεις των ἐν μιᾷ κοινῇ ὑποθέσει· ἡ μὲν πρώ-

» σαυροί μου εἰσὶν, ἡ ἀνακαίνισις τοῦ πλείστου τῶν ἐπὶ τῆς
» ἐπαναστάσεως κατεδαφισθεισῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἡ ἀνέγερσις
» νέων· ἡ κατασκευὴ μεγάλου ἀριθμοῦ βιομηχανικῶν κατα-
» στημάτων διὰ τὴν ἐκρίζωσιν τῆς ἐπαιτείας· ὁ καλλωπισμὸς
» τοῦ Λούβρου (1)· ἡ οἰκοδομὴ δημοσίων σιτοθηκῶν, τῆς Τρα-
» πέζης, τῆς διώρυγος τοῦ Οὔρκα· ἡ διανομὴ τῶν ὑδάτων του
» εἰς τὴν πόλιν τῶν Παρισίων· οἱ πολυάριθμοι ὑπόγειοι ὀχετοί,
» αἱ κρηπῖδες, οἱ καλλωπισμοὶ καὶ τὰ μνημεῖα ταύτης τῆς με-
» γάλης Πρωτευούσης· τὰ ἔργα διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῆς Ρώ-
» μης· ἡ ἐκ νέου ἀποκατάστασις τῶν χειροτεχνείων τοῦ Λουγ-
» δούνου, ἡ δημιουργία πολλῶν ἑκατοντάδων ἐργοστασίων βαμ-
» βακίου, τῆς κλωστικῆς καὶ τῆς ὑφαντικῆς, ἀσχολούντων πολλὰ
» ἑκατομμύρια ἐργατῶν· αἱ σεσωρευμέναι ὕλαι πρὸς συγκρότη-
» σιν πλέον τῶν τετρακοσίων ἐργοστασίων ζαχάρεως ἐκ κοκ-
« κινογουλίων πρὸς κατανάλωσιν μέρους τῆς Γαλλίας, ἅτινα ἤ-
» θελον χορηγεῖ ζάχαριν διὰ τῆς αὐτῆς τιμῆς πρὸς τὴν τῶν Ἰν-
» διῶν, εἰ μόνον ἐπὶ τέσσαρα ἔτι ἔτη ἐλάμβανον ἐμψύχωσιν· ἡ
» διὰ τῆς ἰσάτιδος (pastel) ἀντικατάστασις τοῦ λουλακίου, κα-
» τορθωθείσης τῆς προμηθείας ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ τῇ αὐτῇ τελειό-
» τητι καὶ τιμῇ τῆς τοῦ ἀποικιακοῦ τούτου προϊόντος· ὁ ἀριθ-
» μὸς τῶν ἐργοστασίων διὰ πᾶν εἶδος τεχνητοῦ ἔργου, κλ, κλ.·
» 50 ἑκατομμύρια δαπανηθέντα εἰς ἐπισκευὴν καὶ καλλωπι-
» σμὸν τῶν παλατίων τοῦ στέμματος· 60 ἑκατομμύρια δὶ ἔ-
» πιπλα τῶν παλατίων τῆς Γαλλίας, τῆς Ὁλανδίας, τοῦ Του-
» ρίνου, τῆς Ρώμης· 60 ἑκατομμύρια διὰ τοὺς ἀδάμαντας τοῦ

τη των συμμαχία ἐπηνώρθωσε τὴν κληρονομικὴν μοναρχίαν, ἡ δὲ δευτέρα ἔσωσε τὴν συνταγματικὴν ἐλευθερίαν. Πρέπει δὲ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ἐπίσης, ὅτι αἱ δύο αὗται φατρίαι οὐδέποτε ἀπετέλεσαν τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ ἔθνους. Μεταξὺ τούτων ὑπάρχει πάντοτε ἡ Ὁμὰς, ἥτις οὐδέποτε ἐντελῶς δὲν προσεκολλήθη εἰς οὐδεμίαν τούτων, ἥτις συχνάκις ἔμενεν ἀδρανὴς ἢ οὐδετέρα, καὶ ἥτις ἐνίοτε ἐδονήθη μεταξὺ τῶν δύο. Ἡ Ὁμὰς αὕτη πολλάκις, ἐπί τινα ἔτη, ἦλθε καὶ ἐπανῆλθεν ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἕτερον. Ὅτε μὲν δὲν μετεβλήθη, εἰ μὴ διὰ τὴν ἐνόχλησιν τοῦ ὑποστηρίζειν τοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους, ὅτε δὲ, διότι ἐτρόμαξε τὰς ἰδίας της ὑπερβολὰς, ὅτε δὲ προσέτι, διότι ἤλπισε τὰ ἀδύνατα, καὶ ἐψεύσθη τῶν ἐλπίδων της. Ἀλλ' ὅταν αὕτη ἐπεβάρυνε δι' ὅλου τοῦ ὄγκου της ἐπὶ τὴν μίαν ἢ ἐπὶ τὴν ἑτέ-

(1) Μεγαλοπρεπὲς παλάτιον ἐν Παρισίοις ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σηκουάνα, οὗπερ ἡ ἀρχὴ ἀναβαίνει μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. (Mecaul. Tom. I, p. 75)

» τέρματος, ἅπαντας ἀγορασθέντας διὰ χρημάτων τοῦ Ναπο-
» λέοντος· καὶ αὐτὸς ὁ Ἀντιβασιλεὺς (régent) (2), ὁ μόνος μέ-
» νων ἐκ τῶν ἀρχαίων ἀδαμάντων τοῦ στέμματος τῆς Γαλλίας,
» ἀπηλλάχθη παρὰ τοῦ Ναπολέοντος ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Ἑ-
» βραίων τοῦ Βερολίνου, εἰς οὓς ἦν ἐνέχυρον ἀντὶ 3 ἑκατομμυ-
» ρίων· τὸ Ναπολεόντειον μουσεῖον ἐκτιμώμενον πλέον τῶν 400
» ἑκατομμυρίων, ὅπερ περιέχει ἀντικείμενα νομίμως κεκτη-
» μένα ἢ διὰ χρημάτων, ἢ διὰ συνθηκῶν εἰρήνης ἀνεγνωρισμέ-
» νων παρ' ὅλου τοῦ κόσμου, ὧν δυνάμει τὰ ἀριστουργήματα
» ταῦτα ἐδόθησαν εἰς ἀνταλλαγὴν παραχωρήσεως χώρας ἢ ὀ-
» φειλομένων φόρων. πολλὰ σεσωρευμένα ἑκατομμύρια πρὸς
» ἐμψύχωσιν τῆς γεωργίας, οὔσης τοῦ πρώτου συμφέροντος τῆς
» Γαλλίας· τὸ κατάστημα τῶν ἱπποδρομιῶν, ἡ εἰσαγωγὴ τῶν
» μερινῶν, κλ., κλ.. Ἰδοὺ ὅ,τι ἀποτελεῖ θησαυρὸν πολλῶν δι-
» σεκατομμυρίων (διλλιουνίων), διαρκέσοντα εἰς αἰῶνας. Ἰδοὺ
» τὰ μνημεῖα τὰ μέλλοντα νὰ καταστήσωσιν ἀναπολογήτους
» τοὺς συκοφάντας!!! ... Ἡ ἱστορία θέλει εἰπεῖ, ὅτι ταῦτα
» πάντα συνεπληρώθησαν ἐν μέσῳ συνεχῶν πολέμων, ἄνευ οὐ-
» δενὸς δανείου· καὶ μάλιστα ἐλαττουμένου ἑκάστοτε καὶ τοῦ
» δημοσίου χρέους.. (3)

Κυβερνῆται προσωρινοὶ τῆς Ἑλλάδος, Πληρεξούσιοι τοῦ ἔθνους! εἰ ἀδυνατεῖτε νὰ κατοθώσητε τὰ ἐν πολέμῳ τεράστια ἔργα τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, ἅτινα ἀπεθέωσαν τὸ ὄνομά του, μιμήθητε τοὐλάχιστον τὰς ἐν εἰρήνῃ ἐθνωφελεῖς πράξεις του, ἵνα ἀναπολογήτους καὶ ὑμεῖς καταστήσητε τοὺς μετ' ὀλίγον ἴσως μέλλοντας νὰ κατακρίνωσιν ὑμᾶς, ἐξερχομένους τῆς ἐξουσίας· διότι οὐδεὶς ἀναμάρτητος ἢ ἀκατηγόρητος. Οὐδέποτε μὴ λησμονήσωμεν ὅ,τι ἔλεγεν ὁ περικλεὴς Γυζότος (ἴδ. **Cours d'Histoire Moderne par M. Guizot, etc. Bruxelles, 1846,p .27–**). «— Θέλομεν δώσει εἰς τοὺς μεταγενεστέρους αὐστηρὸν λόγον τῆς διαγωγῆς ἡμῶν· καὶ δημόσιον καὶ Κυβέρνησις, ἅπαντες ὑποβάλλονται σήμερον ὑπὸ ἐξέτασιν, ὑπὸ ἔλεγχον, ὑπὸ εὐθύνην.'' Οὐδέποτε δὲ μὴ λησμονήσωμεν ὅτι, ἂν ἡμεῖς εὐλόγως ζητῶμεν ἵν' ἅπαντα ἀ-

---

(2) Ὄνομα ἀδάμαντος, ἀξίας δώδεκα περίπουεκατομμυρίων, ἀγορασθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀντιβασιλέως Φιλίππου, Δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, καὶ διὰ τοῦτο ὀνομασθέντος Ἀντιβασιλέως.

(3) ἴδ. ist. de Napol. par Norvins, p. 333.

ποκαλύπτωνται ἐνώπιον ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ὑποκείμεθα ὑπὸ τὸ ὄμμα τοῦ κόσμου, καὶ κατὰ σειρὰν θέλομεν ἀνακριθῆ καὶ δικασθῆ.» Βραχυτάτη εἶναι ἡ διάρκεια τῆς ἐξουσίας ὑμῶν, ἀλλὰ διαρκεστάτη ἡ ἐκ ταύτης ὠφέλεια, ἐὰν καλὴν ταύτης ποιήσητε χρῆσιν. Συχνάκις οὔτε ἔθνη κλονίζονται, οὔτε Βασιλεῖς καθαιροῦνται ἢ ἀναγορεύονται. Δεικνύοντες ὑμεῖς ἀληθῆ αὐταπάρνησιν, καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν θωπευτικῶν τῆς Κίρκης φιλαρχίας γοητευμάτων, γινόμενοι δυνατοὶ διὰ τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς ἑνότητος, θέλετε ὠφελήσει τὸ πανελλήνιον ἔθνος, θέλετε δικαιωθῆ ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης, καὶ θέλετε εὐλογεῖσθαι διὰ τὰ πραχθησόμενα πανελλήνια εὐεργετικὰ καλὰ ὑπὸ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν

«Ἔστ' ἂν ὕδωρ τε ῥέῃ, καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλῃ.»

Ταῦτα θεωροῦμεν καλὰ, ταῦτα ἑπομένως καὶ ἀγαπητά· διότι

«Ὅ,ττι καλὸν φίλον ἐστὶ, τὸ δ' οὐ καλὸν οὐ φίλον ἐστίν·
Ταῦτ' ἔπος ἀθανάτων ἦλθε διὰ στομάτων.»

Ἔγραφον ἐν Ἀθήναις, τὴν 1 Ἰανουαρίου 1863.

Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ.

(Α). ΛΟΓΟΣ

ΠΡΟΧΕΙΡΩΣ ΑΠΑΓΓΕΛΘΕΙΣ

Ἐν Ναυπλίῳ, τὴν 8 Ἰουνίου 1853, ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας.

§ 1. Μετὰ θερμῶν πρὸς τὸν Ὕψιστον προσευχῶν (1), μετὰ ζωηρῶν ὑπὲρ τοῦ ὑπερτάτου Ἄρχοντος τοῦ Κράτους ἀνευφημιῶν, μετὰ ἐγκαρδίων ὑπὲρ τῶν συνδρομητῶν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας εὐλογιῶν ἀνοίγομεν σήμερον τὸ ἡμέτερον Γυμνάσιον, καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὸν μέγαν τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων ἀγῶνα. Ὁ μὲν Θεὸς ἐστιν ὁ πατὴρ τῶν φώτων· ὁ δὲ Βασιλεὺς προστάτης τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας· οἱ δὲ ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης φιλόμουσοι ὁμογενεῖς τε καὶ ἀλλογενεῖς, χορηγοὶ ὑπὲρ αὐτῆς.

§ 2. Ὁ σημερινὸς τῶν γενικῶν ἐξετάσεων ἀγὼν, ἐστὶ γενικὸς καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ἀγὼν, ὑπὸ τοῦ Νόμου ἐπιβαλλόμενος, καθ' ἅπασαν δὲ τὴν Ἑλλάδα συγχρόνως ἐνεργούμενος. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ σταδιοδρομεῖ ἐνιαυσίως ἅπασα ἡ ἐκπαιδευομένη Νεολαία τῆς Ἑλλάδος, συμπάσης τῆς Ἑλλάδος, *τῆς μεγάλης ἐντός τε καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδος, ἁπάσης ὁμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.* Ὁ ἀγὼν οὗτος, φίλοι μου συμπολῖται, ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην μου τοὺς ἀρχαίους τῆς ἐνδόξου Ἑλλάδος ἀγῶνας, ὅτε κατὰ τὰ Πύθια, τὰ Ἴσθμια, τὰ Νέμεα καὶ τὰ Ὀλύμπια οἱ τυχαίως εἰς μικρὰ Κράτη διηρημένοι πρόγονοι ἡμῶν Ἕλληνες, συνήρχοντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς ἀναγνώρισιν καὶ δόξαν τῆς ἑαυτῶν ἐθνικῆς ἑνότητος, ὡς οἱ αὐτοὶ ὄντες κατὰ τὸ γένος, οἱ αὐτοὶ καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν.

(1) Πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ παρόντος λόγου προηγήθη προσευχὴ, μετὰ δὲ τὴν προσευχὴν ἀνεβόησαν οἱ περιεστῶτες «Ζήτω ὁ Βασιλεύς, Ζήτω σας οἱ συνδρομηταὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας»· ἔπειτα δὲ συνηριολογήθη τὸ Προοίμιον καὶ τινα ἄλλα τοῦ λόγου τούτου μέρη κατὰ τὰς περιστάσεις

§ 3. Ἀλλ' ὁ σημερινὸς ἀγὼν ἐστιν ὑπέρτερος ἐκείνων. Ἐν ἐκείνοις μὲν ἠγωνίζοντο μόνον ὀλίγοι τινὲς, σωματικοὺς ἀγῶνας κυρίως· ἐν τούτῳ ὅμως συναγωνίζεται σύμπασα ἡ τῆς πατρίδος Νεολαία, τῆς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς μεγάλης Ἑλλάδος, *τὸν πνευματικὸν τῆς παιδείας ἀγῶνα*. Τοῦ ἀγῶνος τούτου δὲ ἀγωνοθέτης μέν ἐστιν ὁ Νόμος, αὐτὴ ἡ Πατρίς· χορηγὸς δὲ ἡ φιλόμουσος τοῦ Βασιλέως Κυβέρνησις, καὶ αὐτοὶ οἱ ἁπανταχοῦ φιλόμουσοι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες. γυμνασταὶ δὲ οἱ ἠθικοὶ τῆς Νεολαίας πατέρες Καθηγηταί καὶ Διδάσκαλοι· ἀθληταὶ δὲ, ἡ Νεολαία τῆς Πατρίδος· θεαταὶ δὲ, ἅπαντες οἱ πολῖται οἱ ἀκωλύτως κατὰ Νόμον εἰς τὰς ἐξετάσεις δυνάμενοι εἰσελθεῖν.

§ 4 Τεταγμένοι δὲ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τοῦ Νόμου ἐπὶ τούτου τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, καταβάλλομεν πᾶν τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἵνα καλῶς τὸ διαπεπιστευμένον ἡμῖν ἔργον ἐκτελεσθῇ. Πᾶν ὅ,τι, φίλοι μου συμπολῖται, ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς ὁ Νόμος, μικρὸν ἢ μέγα, μετ' ἀφοσιώσεως ὀφείλομεν ἐκπληροῦν. Ἀπόῤῥοια ἠθικῶν ἀρχῶν ὁ Νόμος, τὴν κοινὴν θέλησιν ἐκφράζων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐλαχίστων μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου πρέπει νὰ ἐκτελῆται. Διὰ τοῦτο οἱ οὕτως ἐνεργοῦντες πολῖται, ἰδιῶται ἢ ὑπάλληλοι, ὑπηρετοῦντες τὴν πατρίδα, ἐπαινοῦνται εὐλόγως ὑπὸ τῆς ἱστορίας, καὶ θαυμάζονται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ὅτε ὁ δίκαιος Ἀριστείδης, ἐπανερχόμενος ἐξ ἀδίκου ἐξοστρακισμοῦ, ἐτάττετο ὑπὲρ πατρίδος αὐθορμήτως ὑπὸ τὸν ἐξοστρακίσαντα αὐτὸν ἀντίπαλόν του Θεμιστοκλέα ὡς *ἁπλοῦς ἐν Σαλαμῖνι στρατιώτης*· ὅτε ὁ Δημοσθένης ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ῥητορικοῦ βήματος καὶ τῶν πρεσβειῶν κατέβαινεν εἰς τοῦ *τειχοποιοῦ* τὰ ταπεινὰ ἔργα· ὅτε ὁ μέγας Ἐπαμινώνδας ἐκ τῆς στραταρχίας τῆς πατρίδος του κατεδικάζετο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του εἰς τοῦ *Τελεάρχου* τὰ εὐτελῆ καθήκοντα, ἅπαντες οὗτοι καὶ τὰ μικρὰ ταῦτα μετὰ ζήλου ἐκπληροῦντες, ὠφέλιμοι τῇ πατρίδι ἐγίνοντο, καὶ ὡς ἔξοχοι ἄνδρες καὶ ἀγαθοὶ πολῖται ἐθαυμάζοντο.

§ 5. Ἀλλ' ὅταν πρόκηται οὐχὶ πλέον περὶ μικρῶν, ἀλλὰ περὶ μεγίστων, κατὰ μείζονα λόγον ὀφείλομεν, ἵνα μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου ἐκπληρῶμεν τὰ ἐπιβεβλημένα ἡμῖν καθήκοντα. Ἀλλ' ἡ *παιδεία*, περὶ ἧς νῦν πρόκειται, ἔστιν ἐκ τῶν μεγίστων. Ἰδιάζον τοῦ ἀνθρώπου προσὸν καὶ τροφὴ τοῦ λογικοῦ ἡ παιδεία, ἔστι χαρακτὴρ τῶν ἐξευγενισμένων ἐθνῶν ἐν γένει. Ἰδίως ὅμως δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἡ παιδεία καὶ ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ἔστιν ἔνδοξον προγονικὸν κληροδότημα. Γέννημα καὶ θρέμμα τῶν ἀθανάτων ἡμῶν προγόνων, ἑαυτίσθη ἡ

παιδεία μετὰ τοῦ *Ἕλληνος*· ὁ δὲ *Ἕλλην* μετὰ τοῦ *ἐξευγενισμένου* καὶ *πεπολιτισμένου ἀνθρώπου*, πρὸς ὃν ἀντιδιεστέλλετο ὁ *βάρβαρος*· «*Πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος*». Πρὸ μὲν Χριστοῦ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ γλῶσσα κατακτήσασαι μετὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὴν οἰκουμένην, διέδωκαν τὸν ἑλληνισμὸν μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ εἰς ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν, εἰς ἅπαντα τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης τὰ μέρη. Ἕλληνες δὲ ἐλέγοντο οὐχὶ πλέον οἱ ἐκ καταγωγῆς τοιοῦτοι, ἀλλ᾽ οἱ ἑλληνισταὶ παιδευθέντες καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν λαλοῦντες καὶ γράφοντες. Μετὰ δὲ Χριστὸν τί; Συνδεθεῖσα ἀναποσπάστως ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ παιδεία μετὰ τῆς νέας Χριστιανικῆς θρησκείας, ἀμφότεραι *θρησκεία καὶ ἑλληνικὴ γλῶσσα* ἐγένοντο ἴδιος ἡμῶν ἐθνικὸς χαρακτήρ· ἡ μὲν θρησκεία ἐσωτερικῶς ἐν τῇ συνειδήσει, ἡ δὲ γλῶσσα ἐξωτερικῶς ἐν τῇ ἐκφράσει, καὶ διέσωσαν ἡμᾶς ἀμφότεραι κατὰ τὴν ζοφερὰν καὶ φοβερὰν τοῦ μεσαίωνος μακραίωνα νύκτα μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἀδιαιρέτως εἰς ἓν ἔθνος. Ἐκφράσασα δὲ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ καλόν, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀληθὲς διὰ τῆς καλλιφώνου αὐδῆς τοῦ θεσπεσίου Ὁμήρου καὶ τοῦ δαιμονίου Πλάτωνος, προώριστο νὰ ἑρμηνεύσῃ καὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας τὰ θεῖα δόγματα. Διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τρεῖς περίπου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνας, ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ἡρμηνεύθη ὑπὸ τῶν Ἑβδομήκοντα ἡ Παλαιὰ Γραφή· τὴν ἑλληνικὴν συνήθως ἐλάλει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διδάσκων· διὰ τῆς ἑλληνικῆς τὸ πλεῖστον ἐκήρυττον οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι καὶ τὰ Εὐαγγέλια συνέγραψαν· ἑλληνιστὶ συνέγραφον μάλιστα τοὺς πρώτους αἰῶνας καὶ οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες. Βλέπετε λοιπόν, ὦ συμπολῖται, ὅτι ἡ παιδεία ἐστὶν ἀπαραίτητος ἡμῶν κλῆρος καὶ ὡς Ἑλλήνων, καὶ ὡς πρωτοτόκων τοῦ χριστιανισμοῦ τέκνων.

§ 6. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς πατρίδος, ὅτε τοσοῦτος λόγος γίνεται περὶ τοῦ μέλλοντος μεγαλείου τῆς νῦν στενοτάτης Ἑλλάδος, ἀμφίστομον ξίφος ὑπὲρ ἡμῶν ἢ καθ᾽ ἡμῶν ἡ παιδεία γίνεται. Οἱ μὲν ἡμέτεροι φίλοι λέγουσιν, ὅτι ἀξιοὶ ἐσμεν εὐρυτέρου μέλλοντος ὡς εὐπαίδευτοι, ὡς προοδευτικοί, ὡς μέλλον ὄχημα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν πολιτισμοῦ· οἱ δὲ ἐχθροί, πᾶν τοὐναντίον, ὅτι ἐσμὲν ἀνεπίδεκτοι μεγαλείου, ὡς ἀπαίδευτοι δῆθεν. Ὁ πολιτισμός, ἡ Εὐρώπη σωθέντες τῷ 480 ἔτει πρὸ Χριστοῦ ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν βαρβάρων διὰ τῶν ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς οὐρανομήκων τροπαίων τῶν ἀθανάτων ἡμῶν προγόνων, ὤφειλον

ἀποδοῦναι ἡμῖν τὸ δάνειον τῆς σωτηρίας των· ἀλλ' ἰδίως χάριν τῆς προγονικῆς παιδείας παρέσχον ἀρωγὸν χεῖρα εἰς ἀνεξαρτησίαν ἑνὸς τεμαχίου τῆς νῦν Ἑλλάδος. Ἀπόκειται ἄρα ἡμῖν διὰ τῆς παιδείας, ἵνα τοὺς μὲν φίλους δικαιώσωμεν, τοὺς δὲ ἐχθροὺς καταισχύνωμεν, τοῦ δὲ προορισμοῦ τῆς θείας Προνοίας ἄξιοι καταστῶμεν.

§ 7. Ἐπειδὴ δὲ ἀνέθηκεν ἡμῖν ὁ Νόμος τὴν ἐπιμέλειαν τηλικούτου μεγάλου ἔργου, οἷον ἡ παιδεία, ἐξετελέσαμεν ἆρά γε τοῦτο μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου; — Εἰς ὑμᾶς ἤδη ἐναπόκειται νὰ κρίνητε.

§ 8. Ἵνα δὲ ὀρθῶς κρίνητε, ὑποβάλλομεν τὸν τύπον καὶ τὴν ὕλην τοῦ ὑμετέρου περὶ ἡμῶν Συλλογισμοῦ. *Μείζων* μὲν πρότασις τοῦ ὑμετέρου συλλογισμοῦ ἔστω αὐτὸς ὁ ὑπ' ὄψιν Νόμος ὁ τὰ διδακτέα μαθήματα ὁρίζων· *Ἐλάσσων* δὲ, τὸ ἐνώπιον ἡμῶν πρόγραμμα τῶν διδαχθέντων μαθητῶν· προσέτι δὲ καὶ αἱ ὑπ' ὄψιν ἔγγραφοι σημειώσεις ἑκάστου τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, ἐξ ὧν ἀκριβῶς καταφαίνεται τὸ εἶδος καὶ τὸ ποσὸν ἑκάστου τῶν διδαχθέντων μαθημάτων. *Συμπέρασμα* δὲ, τὸ ἐντεῦθεν προκύπτον.

§ 9. Ὡς συμπληρωτικὴν τῶν ὑμετέρων σκέψεων ὕλην ὑποβάλλομεν καὶ ταῦτα· πρῶτον μὲν τὰς ἀπαντήσεις τῶν ἐξεταζομένων. Παρατηροῦμεν δὲ, ὅτι τὸ ἄριστον ἢ μὴ τῆς ἐπιδόσεως δὲν ἐξαρτᾶται ὅλως ἐκ μόνων τῶν διδασκόντων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κατ' οἶκον τῶν γονέων ἐπιμελείας καὶ διδακτικῆς ἀγωγῆς. Ἐὰν ἐπιμελῶνται μὲν τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἐν τῷ διδακτηρίῳ οἱ διδάσκοντες, ἀμελῶσι δὲ κατ' οἶκον οἱ γονεῖς τῶν μαθητευομένων, καὶ ἐντεῦθεν προκύπτῃ ἔλλειψίς τις, ὑπαίτιοι ταύτης εἰσὶν οὐχὶ οἱ διδάσκοντες, ἀλλ' οἱ ὀλιγωροῦντες γονεῖς.

§ 10. Δεύτερον δὲ ὑποβάλλομεν τὸ ποσὸν τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου τούτου. Ὡς ἐπὶ τῶν στρατευσίμων καὶ τῶν φόρων, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μαθητῶν, τὸ ποσὸν ἀναλογεῖ συνήθως πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως, ἐν ᾗ τὸ διδακτήριον ἵδρυται. Καθ' ὅσον δὲ ὁ πληθυσμὸς οὗτος αὐξάνει ἢ ἐλαττοῦται, κατὰ τοσοῦτον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν αὐξομοιοῦται. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ναυπλίου, μετὰ τὴν μετάθεσιν τῆς Πρωτευούσης εἰς Ἀθήνας πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐθνικὴν μεταπολίτευσιν τῆς 3 Σεπτεμβρίου μέχρι σήμερον, ἐλαττοῦται ἀδιαλείπτως καὶ κατ' ὀλίγον, ἔπεται ὅτι ἔπρεπεν ἀνάλογος ἐλάττωσις νὰ γίνηται καὶ ὡς πρὸς τοὺς μαθητὰς τοῦ Γυμνασίου. Ἐὰν δὲ προσέτι ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι πρὸ δύο

ἐτῶν καὶ ἄλλο Γυμνάσιον, τὸ τῆς Τριπόλεως, καθιδρύθη πρὸ τῶν πυλῶν μὲν τοῦ ἡμετέρου, ἐν τῷ κέντρῳ δὲ τῆς Πελοποννήσου, ὅθεν οἱ περισσότεροι τῶν μαθητῶν ἐνταῦθα ἐφοίτων, θέλει ὑπολάβει τις ἴσως οὐχὶ πλέον ἁπλῶς ἐλάττωσιν μαθητῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ, ἀλλὰ παντελῆ σχεδὸν ἐρημίαν, ὡς παρά τισι Λατινικοῖς τῆς Ὁλλανδίας Σχολείοις, τοῖς ἡμετέροις Γυμνασίοις ἀναλογοῦσιν, ἐν οἷς τὸ μὲν σύνολον συμποσοῦται εἰς 10 ἢ 12 μαθητὰς, ἑκάστη δὲ Τάξις συγκροτεῖται ἐκ 3 ἢ 4 μαθητῶν μόνον (1)! Καὶ ὅμως πάντη ἐναντίως παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ ἀναλογίαν συμβαίνει ἐνταῦθα, γινομένης μάλιστα παρατηρήσεως πρὸ 13 ἐτῶν, ἤτοι ἀπὸ τοῦ πρώτου Γυμνασιάρχου Ναυπλίας, τοῦ μακαρίτου Ἀνσέλμου, μέχρις ἡμῶν. ? Ἠλαττοῦτο ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ναυπλίου; Ηὔξανε παραδόξως πως ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου. Παραλείποντες δὲ ἐνταῦθα τοὺς μαθητὰς τοῦ προσηρτημένου Ἑλληνικοῦ Σχολείου, ἃς περιορισθῶμεν, χάριν συντομίας, μόνον εἰς τοὺς τοῦ Γυμνασίου, ἐξαγομένους ἐκ τῶν ἐπισήμων τοῦ Γυμνασίου Μαθητολογίων. Εἶχε λοιπὸν τὸ Γυμνάσιον τοῦτο· μαθητὰς τὸ μὲν 1840—1841 σχολαστικὸν ἔτος 41· τὸ δὲ 1842—1843—1844, ἀνὰ 69· τὸ δὲ 1845, 66· τὸ δὲ 1846, 94· τὸ δὲ 1847—1848, ἀνὰ 96· τὸ δὲ 1849, 93· τὸ δὲ 1850, 91· τὸ δὲ 1851, 103, τὸ δὲ 1852, 116· τὸ δὲ παρὸν ἔτος, 122. Τί σημαίνει λοιπὸν ὁ κατ' αὔξουσαν πρόοδον τριπλασιασμὸς οὗτος τῶν μαθητῶν, ἐν ᾧ ἀντιστρόφως ἐκ τοῦ 1840 μέχρι σήμερον ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ναυπλίου ἠλαττώθη κατὰ τὰ δύο τρίτα περίπου, εἰ μὴ εὐάρεστον πρόοδον; Ἐὰν δὲ παραδεχθῶμεν περίπου ὡς ὑπάρχοντα πληθυσμὸν τοῦ μὲν Ναυπλίου μετὰ τῆς Προνοίας εἰς 5,000· τῶν δὲ Πατρῶν εἰς 15,000· τῆς δὲ Ἑρμουπόλεως μετὰ τῆς ἄνω Σύρου, εἰς 20,000· τῶν δὲ Ἀθηνῶν, εἰς 30,000, ἐπειδὴ τὸ ἡμέτερον Γυμνάσιον κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἔχει μαθητὰς 122, ἐκτὸς τῶν ἀκροατῶν, ἀναλόγως πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ μὲν τῶν Πατρῶν μαθητὰς 366· τὸ δὲ τῆς Ἑρμουπόλεως, 488· τὰ δὲ τῶν Ἀθηνῶν ἀμφότερα 732. Μὴ λαμβανομένων δὲ ὑπ' ὄψιν ἄλλων τινῶν λόγων, μόνον ἡ ὑπὲρ τὴν ἀναλογίαν ὡς ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ συχνὴ αὕτη τῶν μαθητῶν μαρτυρεῖ βεβαίως πολὺ ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Γυμνασίου.

(1) Ἰδ. Cousin, De l'instruct. publique en Hollande, p. 307—308.

§ 11. Τρίτον δὲ ὑποβάλλομεν ὑμῖν προσέτι καὶ τὴν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν γενομένην ἐπίσημον τοῦ Γυμνασίου τούτου ἐπίσκεψιν ὑπὸ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας Κ. Σ. Σκούφου. Πληροφορηθεὶς τὰ τοῦ Γυμνασίου ὁ Κ. Γ. Γραμματεὺς, εἶπεν ἐν συλλόγῳ τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων· «Ἐπαινεῖται μὲν ἡ πρόοδος τοῦ Γυμνασίου τούτου, θαυμάζεται δὲ παρὰ τοῦ Ὑπουργείου ὡς παραδειγματικὴ ἡ διεύθυνσις αὐτοῦ.—» Καὶ τοσαῦτα μὲν ἀρκοῦσιν ἴσως, ἵνα δώσωσιν ἰδέαν τινὰ τῆς προόδου τοῦ διδακτηρίου τούτου.

§ 12. Ἀλλ' ἡ πρόοδος αὕτη δὲν ὀφείλεται μόνον πρὸς ἡμᾶς· ἅπαντες οἱ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι συνεισφέρουσι τὸ οἰκεῖον μέρος. Ἡ μὲν φιλόμουσος τοῦ Βασιλέως Κυβέρνησις, εἰσαγαγοῦσα ἀπὸ τοῦ 1836 ἔτους τὸν ἐν ἐνεργείᾳ τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων Κανονισμὸν, συνετέλεσε κατὰ τοῦτο εἰς τῆς δευτεροβαθμίου παιδείας τὴν ὁμοιόμορφον διοργάνωσιν. Ὁ Κανονισμὸς οὗτος, καὶ τοι ἀτελὴς κατά τινα, ὡς αὐτοσχέδιος, ἔστιν ὅμως καλὸν ἔργον. Τὸ δὲ Ὑπουργειον τῆς Παιδείας χορηγοῦν ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν δυνατὴν συνδρομὴν, ἐκ διαλειμμάτων πλουτίζει καὶ τὴν τοῦ Γυμνασίου βιβλιοθήκην. Τὴν δὲ παροῦσαν ἐξαμηνίαν διορίσαν ἄλλον τῆς Γαλλικῆς Καθηγητὴν, προσήνεγκεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸν ἐνώπιον ἡμῶν ἀνηρτημένον μέγαν χάρτην τῆς Ἑλλάδος, ἀξιόλογον ἔργον σοφῶν Γάλλων, δῶρον δὲ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως.

§ 13. Οὐχ ἧττον δὲ καὶ οἱ Κύριοι Νομάρχης, Δήμαρχος, Μοίραρχός τε καὶ Ἀστυνόμος, διὰ τὴν ἐκτὸς τοῦ διδακτηρίου τῶν μαθητῶν ἐπίβλεψιν, προθύμως τὴν ἑαυτῶν συνδρομὴν παρέχουσιν ἡμῖν.

§ 14. Λυπούμεθα, μικροτάτων γινομένων ἐξαιρέσεων, διότι καὶ οἱ γονεῖς, ἢ οἱ συγγενεῖς, ἢ κηδεμόνες τῶν μαθητῶν δὲν δεικνύουσιν ἀνάλογον ὑπὲρ τῶν ἰδίων τέκνων μέριμναν, οὐδὲ τὴν παρὰ τοῦ ἄρθρου 53 τοῦ Κανονισμοῦ ἐπιβαλλομένην· ἐλπίζομεν δὲ ἐπιμελέστερα παρ' αὐτῶν εἰς τὸ μέλλον ὑπὲρ τῶν ἰδίων τέκνων.

§ 15. Ἀλλὰ τὰ κυριώτατα τῆς λίαν εὐαρέστου καταστάσεως τοῦ Γυμνασίου ἐλατήρια, διά τε τὴν προσωπικὴν ἑνὸς ἑκάστου φιλοπονίαν καὶ τὴν τοῦ συνόλου ἁρμονικὴν σύμπνοιαν, εἰσὶν αὐτοὶ οἱ Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι. Τῆς μὲν φιλοπονίας αὐτῶν ἔχετε ἤδη τρανὰ δείγματα τήν τε ἐνδελεχῆ καὶ ἀδιάλειπτον διδασκαλίαν, καὶ τὰς ὑπ' ὄψιν ὑμῶν ἐγγράφους αὐτῶν σημειώ-

σεις, ἐξ ὧν ἐντελῶς δηλοῦται ἡ κατὰ τὸ Πρόγραμμα ἑκάστου ἐργασία· τῆς δὲ ἁρμονίας αὐτόπται μάρτυρες πάντες εἴμεθα. Τὰ πολυμελῆ καὶ συναρχικὰ σώματα, Κύριοι, ὁμοιάζουσι τὰς πολυτρόχους μηχανάς· ὡς ἐν ταύταις ἡ βλάβη ἢ κακὴ συναρμογὴ ἑνὸς μόνος τροχίσκου, ἑνὸς μόνου ὀδόντος αὐτοῦ καταστρέφει τὸ ὅλον, οὕτω καὶ ἐν τοῖς πολυμελέσι καταστήμασιν, ἑνὸς μόνου ἡ ἰδιόρρυθμος θέλησις ἢ ἡ μὴ ἁρμονικὴ σύμπραξις ἁπάντων τῶν ἄλλων τὴν σκοπιμότητα ἔκκεντρον ἀπεργάζεται. Τὰ δυσάρεστα τῆς διχονοίας καὶ παρ' ἄλλων ἐν ἄλλοις Γυμνασίοις ἠκούσατε, καὶ ἐξ οἰκείας πείρας ἐν τῷ τῆς Ναυπλίας αὐτῷ ἀλλοτε ἐπί τινων τῶν ἡμετέρων προκατόχων ἐγνωρίσατε. Σεβόμενοι τὰ δίκαια τῶν ἄλλων, τηροῦντες ἀπαρεγκλίτως τὰ παρὰ τοῦ Νόμου ἡμῖν ἐπιβεβλημνα, συσκεπτόμενοι ἀδελφικῶς μετὰ τῶν συνδιδασκόντων, ἀνεχόμενοι τὰ τυχὸν ἀκούσια καὶ ἀνεκτὰ ἁμαρτήματα, διὰ δὲ τοῦ λόγου ἐπανορθοῦντες τὰ διορθωτέα, διατηροῦμεν ἀλύμαντον τὴν δέουσαν ἁρμονίαν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῦτο πολὺ συντελεῖ καὶ ὁ Διευθύνων, ἐν τῇ σοφωτέρᾳ τῶν Γερμανικῶν ἐπικρατειῶν, τῇ Πρωσσίᾳ, θεωρεῖται ὡς ἀρχὴ τὸ, «Ὅσην ἀξίαν ἔχει ὁ *Διευθυντὴς*, *τοσαύτην καὶ τὸ Διδακτήριον* (1).» Αὐτὸ τοῦτο ἀναλόγως λέγεται καὶ περὶ τῶν Διδασκάλων (2). Ἡ ἁρμονία ἄλλως τε ὑπάρχει, καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων. Σεβόμενοι τὰ καθεστῶτα· εὐγνωμονοῦντες ἅπαντας τοὺς συνδρομητὰς τῆς παιδείας καὶ τοὺς εὐεργέτας τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα τὰς μεγάλας τῆς Ἑλλάδος εὐεργέτιδας Δυνάμεις δι' ὅσα ὑπὲρ πατρίδος ἐνήργησαν ἀγαθά, καὶ εὐελπιζόμενοι δι' αὐτῶν οὐχ ἧττον καὶ αἰσιώτερον ὑπερ τῆς Ἑλλάδος μέλλον· ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς ὄρθιον τὸ εἴδωλον τῆς πατρίδος, ἀπειργασμένον οὐχὶ ἐκ πηλοῦ, ἢ ἀργίλου, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀδάμαντος τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης, τῆς πατρώας θρησκείας καὶ τοῦ μεγαλείου συμπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, τὰ αὐτὰ αἰσθάνονται, τὰ αὐτὰ φρονοῦσι, τὰ αὐτὰ πράττουσι, καὶ ἐν ἁρμονίᾳ ἐπὶ τούτοις διάγουσιν.

§ 16. Ἀλλὰ καὶ ἡ νεολαία τοῦ Διδακτηρίου τούτου τῶν φροντίδων ἡμῶν ἀξία καθίσταται. Τὰς μὲν προόδους αὐτῆς παραχρῆμα ἐκ τῶν ἐξετάσεων θέλετε πληροφορηθῆ, τὴν δὲ χρηστὴν διαγωγὴν, τὸ σκοπιμώτατον τῶν προσπαθειῶν καὶ εὐχῶν ἡμῶν,

---

(1) Cousin κλ., p. 105.
(2) Cousin αὐτόθι, p. 178.

ἐκ τῆς προαιρετικῆς ἀχρηστίας τοῦ ἄρθρου 48 τοῦ Κανονισμοῦ. Οὐδέποτε εἰς δισχερεῖς περιστάσεις εὑρέθημεν, ἵνα, κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο, ὑμᾶς, Κ. ἔφοροι, ὑπὲρ τῆς πειθαρχείας ἐπικαλεσθῶμεν. Ἐὰν προέκειτο νὰ διοικῶνται τὰ Διδακτήρια, ὡς ἄλλοτε ἐπὶ Τουρκοκρατίας, διὰ τοῦ τρόμου, καὶ νὰ πειθαρχῶσιν οἱ μαθηταὶ διὰ τῆς μάστιγος καὶ τῶν ῥαβδισμῶν, τὸ ἔργον τοῦ διοικεῖν ἦτο βεβαίως λίαν εὐχαρὲς. Ἀλλὰ τότε τὰ Διδακτήρια ἐγίνοντο δεσμωτήρια· οἱ Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι, δεσμοφύλακες· οἱ μαθηταὶ, δεσμῶται· ἡ δὲ φαινομένη ἡσυχία δὲν ἦτο πλέον ἐλευθέρων ἀγωγὴ ἢ πειθαρχία, ἀλλ ἀνδραπόδων δουλαγωγία, ἀλλὰ δεδεμένων ἀκινησία, καὶ νεκρῶν ἠρεμία. Καί τοι δὲ διὰ τῆς ἐλευθερίου ἀγωγῆς ἡ μὲν διοίκησίς ἐστι μᾶλλον ἐπιπονωτέρα, ἡ δὲ τάξις φαίνεται ἐνίοτε ταραττομένη διὰ τὴν ἐλευθέραν τῶν διοικουμένων ἐνέργειαν, ἔστιν ὅμως ἡ ἐκ τῆς ἀγωγῆς ταύτης πρόσκαιρος ἀνωμαλία ἀσυγκρίτως προτιμοτέρα καὶ λογικωτέρα τῆς νεκρικῆς τοῦ δεσποτισμοῦ ἡσυχίας. Καὶ οἱ ὑπὸ τὰ συνταγματικὰ Κράτη πολιτευόμενοι καὶ φόρους περισσοτέρους τῶν ὑπὸ τὰ δεσποτικὰ διὰ κοινωφελῆ ἔργα καταβάλλουσι, καὶ κινήσεις θορυβωδεστέρας διὰ τοὺς ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν ἀγῶνας μάλιστα δοκιμάζουσιν, ἀλλ' ὅμως εὐχαρίστως ἀνέχονται ταῦτα διὰ τήν ἐκ τῆς ἐλευθερίας λογικὴν ἀποζημίωσιν καὶ εὐημερίαν. Τεθέντος λοιπὸν, ὅτι οἱ σημερινοὶ νέοι φαίνονται ταραχωδέστεροι ὁπωσδήποτε τῶν διὰ τῆς βίας ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐκπαιδευομένων, θέλομεν ἀνεχθῆ, θέλομεν προτιμήσει μάλιστα τὴν ἐκ τῆς ἐλευθερίου ἀγωγῆς φαινομένην ταύτην ἀνωμαλίαν ἀντὶ τῆς κατηναγκασμένης καὶ νευροσπάστου ἐκείνης ἡσυχίας, διὰ τὸ μετέπειτα προσγινόμενον μέγιστον κέρδος ἐκ τῆς λογικῆς καὶ ἐλευθερίου ταύτης ἀγωγῆς. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν χρηστὸς Πλούταρχος παραινεῖ, «Κἀνεῖνό φημι, *Δεῖν τοὺς παῖδας ... ἄγειν παραιτέσεσι καὶ λόγοις, μὴ, μὰ Δία, πλη-γαῖς μηδ' αἰκισμοῖς* (1)· ὁ δὲ θεῖος Πλάτων πρὸ τοῦ Πλουτάρχου δαιμονίως περὶ τοῦ προκειμένου ἐφιλοσόφησεν, (2) « *Οὐδὲν μάθημα μετὰ δουλείας τὸν ἐλεύθερον χρὴ μανθάνειν.* Οἱ μὲν γὰρ τοῦ σώματος πόνοι, βίᾳ πονούμενοι, χεῖρον οὐδὲν τὸ σῶμα ἀπεργάζονται· *ψυχὴ δὲ βίαιον οὐδὲν ἔμμονον μάθημα.*... *Μὴ τοίνυν βίᾳ, ὦ ἄριστε, τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀλλὰ παίζοντας τρέφε, ἵνα καὶ μᾶλλον οἷός τ' ἦ καθορᾶν ἐφ' ὃ ἕκα-

(1) Περὶ παιδ. ἀγωγῆς, § θ'.
(2) Πολιτ. Ζ', Τομ. ε', σελ. 276—277.

στος πέφυκεν.» Ἡ ἥμερος αὕτη ἀγωγὴ ἐνισχυθεῖσα παρὰ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου (3), ἀναπτυχθεῖσα ἔτι μᾶλλον καὶ παρὰ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, υἱοθετηθεῖσα δὲ καὶ παρὰ τοῦ νῦν πολιτισμοῦ, εὐλόγως καὶ ἐν ἡμῖν πρέπει νὰ ἐπικρατῇ.

§ 17. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν εὐαρέστῳ καταστάσει τὸ ἡμέτερον διάκειται Γυμνάσιον, τῇ ἀμοιβαίᾳ ἁπάντων τῶν εἰρημένων συνδρομῇ.

§ 18. Ἀλλὰ δὲν δύναται ἔτι μείζονα βελτίωσιν νὰ λάβῃ;— Μάλιστα, *ἠθικῶς τε καὶ ὑ.λικῶς*. Καὶ *ἠθικῶς* μὲν διὰ τῶν ἑξῆς. Ἐὰν οἱ μὲν γονεῖς τῶν μαθητευομένων μεριμνῶσι περισσότερον διὰ *τὴν κατ' οἶκον ἠθικὴν* καὶ *ἐκπαιδευτικὴν* αὐτῶν *ἀγωγήν*. Συγχρότουμένης τῆς ἐν γένει ἀγωγῆς, ἐξ ἧς οἱ ἄριστοι μορφοῦνται ἄνδρες, ἔκ τε τῆς *κατ' οἶκον*, τῆς τῶν *Διδακτηρίων* καὶ τῆς *δημοσίας ἀγωγῆς*, ἡ *κατ' οἶκόν* ἐστιν ὁ πυρήν, ἡ βάσις τῶν ἄλλων. Ἐὰν προσέτι οἱ γονῖες λαμβάνοντες γνῶσιν τοῦ διδακτικοῦ προγράμματος διά τε τὰ μαθήματα καὶ τὰς διδακτικὰς ὥρας, καὶ ἀπαιτοῦντες παρὰ τῶν παίδων τὴν *κατ' οἶκον* ἀκριβῆ τούτων ἐνέργειαν, θαμίζωσιν εἰς τὸ Γυμνάσιον, κατὰ τὸ ἄρθρον 53 τοῦ Κανονισμοῦ, ἵνα μετὰ τῶν διδασκόντων συνεννοῶνται περὶ τῶν λεπτέων διὰ τὰς τυχούσας παρεκτροπὰς μέτρων. Οἱ γονεῖς εἰσιν, οὕτως εἰπεῖν, οἱ χωροφύλακες τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων.— Ἀλλὰ καὶ οἱ μαθηταὶ τὰ μέγιστα εἰς τὴν βελτίωσιν ταύτην δύνανται ὑπὲρ ἑαυτῶν νὰ συντελέσωσιν, ἐὰν ἔτι μᾶλλον τῶν ἑαυτῶν μαθημάτων ἐπιμελῶνται, χρηστότεροι δὲ ἑαυτῶν ἀδιαλείπτως γίνωνται.— Οἱ δὲ Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι, ἐὰν ἀνενδότως μέχρι λιπαροῦ γήρατος ἐπὶ τὰ κρείττω εἰς τὰ ἴδια ἔργα *καθ' ὕ.λην* καὶ *κατ' εἶδος* προβαίνωσιν ἐπειδὴ, «*Καλόν ἐστι καὶ γέροντι μανθάνειν σφόδρα.*» Καὶ *καθ' ὕ.λην* μὲν θέλουσι προβαίνει δι' ἐπιτεταμένης τῶν ἀνηκόντων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἢ τῶν ἁρμοδίων τεχνικῶν τε καὶ ἐπιστημονικῶν γνώσεων μελέτης τε καὶ προσκτήσεως· *κατ' εἶδος* δὲ, δι' ἁρμονικωτέρας διατάξεως καὶ μεθοδικωτέρας ἐκθέσεως τῶν ἤδη κεκτημένων ἰδεῶν ἢ γνώσεων. Ἡ ἐνδελεχὴς καὶ ἰσόβιος αὕτη μελέτη ἐστὶν ἀπαραίτητος εἰς πάντας τοὺς λόγιόν τι μετερχομένους ἐπάγγελμα. Καὶ οὕτω μὲν ἔτι μᾶλλον βελτιοῦται *ἠθικῶς* τὸ Γυμνάσιον.

---

(3) Ματθ· ΙΗ', § 3, καὶ ΙΘ', § 14, καὶ ἐφεσ. ς, § 4.

§ 19. Ὑλικῶς δὲ δυνατὸν προαχθῆναι τὸ Γυμνάσιον μάλιστα διὰ τῶν ἑξῆς. Πρῶτον μὲν ὑπὸ τῆς *δημοτικῆς ἀρχῆς* δι' ἐπιχορηγήσεως τοὐλάχιστον 50 δραχμῶν κατὰ μῆνα. Τὸ μὲν τοῦ ποσοῦ τούτου θέλει χρησιμεύσει εἰς συμπλήρωσιν τοῦ ἀνεπαρκοῦς μισθοῦ τοῦ ὑπάρχοντος ἀγαθοῦ Κλητῆρος, ἀνδρὸς ἀγωνιστοῦ καὶ οἰκογενειαάρχου μὴ ἐπαρκουμένου διὰ μόνων 30 δραχμῶν κατὰ μῆνα· τὸ δὲ ὑπόλοιπον, εἰς διορισμὸν καὶ δευτέρου Κλητῆρος διὰ τὴν *ἐκτὸς τοῦ Γυμνασίου ἐπιτήρησιν τῆς διαγωγῆς* τῶν μαθητῶν. — Δεύτερον δὲ, δι' *ἀλληλογραφίας τῆς ἐφορείας* πρὸς τοῦ ἁπανταχοῦ φιλομούσους, εἰς συνδρομὴν τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας, συνεισφέροντος τοῦ μὲν χρήματα, τοῦ δὲ, βιβλία, σφαίρας, γεωγραφικοὺς πίνακας, ἐργαλεῖα τῆς φυσικῆς κλ'. — Τρίτον δὲ, διὰ τῶν *Ἱεροκηρύκων* τε καὶ *Πνευματικῶν*, καὶ διὰ τῶν *Συμβολαιογράφων*. Διδάσκοντες ἢ ἐξομολογοῦντες οἱ πρῶτοι, ἃς ἐνθυμίζωσι τοῖς χριστιανοῖς, ὅτι ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς ἐστι τὸ ἀληθινὸν φῶς· «ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου (1),» εἶπεν αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ κατὰ δεύτερον λόγον καὶ ἡ ἀνθρώπινος παιδεία, ὡς τὴν ἀλήθειαν ζητοῦσα, ἔχει φῶς. Βοηθοῦντες λοιπὸν διὰ τῆς ἰδίας περιουσίας ἕκαστος τὰ τῆς πατρίδος ἐκπαιδευτήρια, ἐν οἷς τὸ φῶς τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης ἀληθείας διδάσκεται, χριστιανικώτατον ἐκπληροῦμεν ἔργον, καὶ ἵλεων εἰς τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν τὸν Πατέρα τῶν φώτων ποιοῦμεν. Οὕτως ἔπραξαν, θέλουσι λέγει ἐξομολογοῦντες ἢ κηρύττοντες τὸν θεῖον λόγον, οἱ ἀοίδιμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες καὶ οἱ ζῶντες αὐτῶν ἔτι πράττουσι, Ζωσιμάδες, Βαρβάκαι, Ῥιζάραι, Στουρνάραι, Ἰωνίδαι καὶ ἡ λοιπὴ τῶν μακαρίων τούτων ἀνδρῶν χορεία· οὕτω πράττετε καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοί, καὶ ὁ Θεὸς εἴη μεθ' ὑμῶν. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ Ἱεροκήρυκες καὶ Πνευματικοί. Οἱ δὲ Συμβολαιογράφοι, οἴκοθεν, ἢ καὶ διαταγῇ τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργείου, ἃς ὑπενθυμίζωσιν ἑκάστοτε εἰς τοὺς μέλλοντας ποιῆσαι διαθήκην· — «Τί προαιρεῖσθε νὰ διαθέσητε, ἀδελφὲ χριστιανὲ, ὑπὲρ τοῦ Γυμνασίου τῆς πατρίδος; — » Πράττοντες οὕτω καὶ Βιβλιοθήκην πλουσίαν θέλομεν ἀποκτήσει, καὶ τ' ἀπαιτούμενα διδακτικὰ ἐργαλεῖα, καὶ Ταμεῖον μετρητῶν ἴσως δι' ἄλλας κατεπειγούσας ἀνάγκας. Μὴ περιμένωμεν δὲ τὰ πάντα παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Δεχόμενοι παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ὅ,τι παρέχει ἡ δύνα-

(1) Ἰωάν. Η', § 12.

ται νὰ παρέξῃ, ἂς συμπληρώσωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ ἐλλείποντα. Οὕτως ἔπραττον καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὅτε οὐδεμίαν οἱ δεσπόται ἡμῶν συνδρομὴν ἐχορήγουν· ἔπραττον δὲ ταῦτα πάντες μὲν, μάλιστα δὲ ὁ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ φιλομουσίαν παραδειγματικὸς ἀληθῶς καταστὰς ἱερὸς ἡμῶν Κλῆρος.

§ 20. Νέοι τῆς Παττίδος, τῆς μεγάλης Ἑλλάδος χρηστὴ ἐλπὶς, ταῦτα πάντα δι' ὑμᾶς γίνονται. Ἀγωνισθέντες πολυετῶς οἱ πατέρες ὑμῶν, βοηθείᾳ καὶ τῶν μεγάλων Εὐεργετίδων τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεων, πρὸς ἃς βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην ὀφείλομεν, ἵνα τεμάχιόν τι τῆς νῦν Ἑλλάδος καταστήσωσιν ἀνεξάρτητον, εἰς ὑμᾶς κληροδοτοῦσι τὴν συμπλήρωσιν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, τῶν θερμῶν αὐτῶν εὐχῶν, διὰ τὸ μεγαλεῖον συμπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἐκπληροῦνται, εἰμὴ διὰ τῆς ἠθικῆς, διὰ τῆς εὐσεβείας, διὰ τῆς φιλοπατρίας καὶ διὰ τῶν βασίμων καὶ συστηματικῶν γνώσεων. Παιδεύεσθε λοιπὸν τὴν καλὴν ταύτην παιδείαν, ἵνα ταῦτα πάντα ἀποκτήσητε, καὶ φθάσητε εἰς ὅ,τι πᾶς ἀγαθὸς Ἕλλην ἐγκαρδίως εὔχεται.

§ 22. Ἀπερχόμενοι δὲ μετ' ὀλίγον εἰς τὰς πατρῴας ἑστίας, μέμνησθε πάντοτε τὴν ἕδραν τοῦ ὑμετέρου Γυμνασίου. Ἀρχαία τοῦ ἔθνους πρωτεύουσα, κιβωτὸς τῆς ἄλλοτε κινδυνευούσης πατρίδος τὸ νῦν κατηφὲς Ναύπλιον, ὑπῆρξε καὶ ἐνδιαίτημα τῆς παιδείας ὑμῶν. Ἐνταῦθα καὶ παρὰ τοῖς πολίταις φιλόφρονα ὑποδοχὴν εὕρετε, καὶ παρὰ τῶν ἀρχῶν πατρικὴν προστασίαν. Ἐνθυμεῖσθε προσέτι πάντοτε τοὺς ἠθικοὺς ὑμῶν πατέρας, τοὺς Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους, τὸ *εὖ ζῆν* ὑμῖν δόντας. — Εὐγνωμονεῖτε καὶ πρὸς τὴν φιλόμουσον τοῦ Βασιλέως Κυβέρνησιν διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ἐκπαιδεύσεως μέριμναν αὐτῆς. — Μακρὰν ὑμῶν ἡ ἀγνωμοσύνη, ἡ δυσειδὴς ἐκείνη ἀγνωμοσύνη, ἣν οὐδὲ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπέφερεν «Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; οὐχ εὑρέθησαν ὑποστρέψαντες δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ; (1)» — Μέγας τις στρατηγὸς καὶ βασιλὺς συνάμα, ὁ καὶ πατὴρ τῶν γραμμάτων ἐπικληθεὶς, γενναίως ἡττηθεὶς, ἀνεφώνησε, «*Τὸ πᾶν ἀπωλέσθη, πλὴν τῆς*

(1) Λουκ. ΙΖ', § 17 - 18.—

τιμῆς (2)». Εἰς οἵας δήποτε λοιπὸν περιπετείας τοῦ βίου ἂν εὑρεθῆτε καὶ ὑμεῖς, λέγετε πάντοτε καθ' ἑαυτούς· «Πάντα ἐνδέχεται ν' ἀπολέσωμεν, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἡμετέρους Καθηγητὰς καὶ εὐεργέτας εὐγνωμοσύνην.»

Καταλύοντες δὲ ἐνταῦθα τὸν λόγον, ἃς εἰσέλθωμεν εἰς τὸν προκείμενον τῶν ἐξετάσεων ἀγῶνα (3).

---

(2) «Tout est perrdu, fors l' honneu!»

(3) Τὸ τέλος τῆς παρούσης ὁμιλίας διήγειρε ζωηρὰς ἀνευφημίας καὶ ῥαγδαίας χειροκροτήσεις.

Β'.

ΝΥΞΙΣ

Ὑπὲρ τῆς Βελτιώσεως καὶ τῆς Καταστάσεως τῶν Διδασκόντων

Πρωτ. 1377
Ἀριθ. ———.
Διεκ. 1350

Ἐν Ναυπλίῳ, τὴν 22 Φεβρουαρίου 1855.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ.

Περὶ τῶν χειμερινῶν ἐξετάσεων, καὶ τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν Διδασκόντων.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΒΑΣ. ΝΟΜΑΡΧΙΑΝ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ ΚΑΙ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ (α).

§ 1. Κατὰ τὴν ἀπὸ 20 Ἰανουαρίου ε. ε. ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 1363, Διεκ. 1341, περὶ χειμερινῶν ἐξετάσεων ἡμετέραν Δηλοποίησιν, καὶ κατὰ τὴν ἀπὸ 9 Φεβρουαρίου ε. ε. ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 1367/Διεκ. 1343 πρὸς ὑμᾶς, Κ. Νομάρχα, Κοινοποίησιν, ἤρξαντο μὲν αἱ ἀποπειρατήριοι χειμεριναὶ ἐξετάσεις τὴν 14 Φεβρουαρίου ε. ε., ἐπεραιώθησαν δὲ περιληπτικῶς τὴν 19 τοῦ αὐτοῦ.

(α) Ὅτε τὸ πρῶτον λαθραίως πως καὶ ἀνωνύμως ἐξετυπώθη ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ ἡ παροῦσα ἀναφορά, ἐφέρετο ὑπὸ στοιχ. Κ. ἐν ὑποσημειώσει ἡ ἑξῆς σημείωσις· «Τὴν ἑπομένην ἔκθεσιν τοῦ ἀρχαιοτέρου τῶν ἡμετέρων Γυμνα»σιαρχῶν, τοῦ Γυμνασιάρχου Ναυπλίας Κ. Χ. Παπούκη, κατὰ τύχην »περιπεσοῦσαν εἰς χεῖράς μας, εὐχαρίστως παραδίδομεν εἰς τὴν δημοσιότη»τα. Στρεφομένη κυρίως περὶ τὰς χειμερινὰς τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας ἐ»ξετάσεις, ἐν παρόδῳ μὲν ἐπιψαύει καὶ τινα λεπτὰ μέτρα περὶ »βελτιώσεως τοῦ μέλλοντος τῶν Καθηγητῶν καὶ »Διδασκάλων κλ.· ἀλλὰ μετὰ τοσαύτης ὀρθότητος καὶ θετικότητος »γεγονότων, συνάμα δὲ συγκινητικῆς καὶ βραχυλόγου πειστικότητος, κατὰ

§ 2. Εἰς ἐκπλήρωσιν μὲν τῶν ἄρθρων 17 καὶ 24 τοῦ Κανονισμοῦ, ἐνηργήσαμεν τὰς παρ' ἄλλων συνήθως παραλειπομένας δημοσίας χειμερινὰς ἐξετάσεις. Ὅ,τι διὰ Νόμου διατάττεται, θρησκευτικῶς πρέπει νὰ ἐνεργῆται. Ἐὰν δὲ τυχὸν φαίνηταί τι περιττὸν, πάλιν διὰ νόμου πρέπει νὰ καταργῆται, οὐχὶ δὲ αὐθαιρέτως νὰ παραβαίνηται, διότι οὕτω γεννᾶται ἡ αὐθαιρεσία καὶ ἡ ἐντεῦθεν πολλῶν κακῶν αἰτία δυσειδὴς παρανομία. Εἰς οἰκονομίαν δὲ τοῦ διὰ τὴν διδασκαλίαν πολυτίμου χρόνου, ἐνηργήσαμεν τὰς ἐξετάσεις ταύτας περιληπτικῶς διὰ κλήρου· ἤγουν ἐκληροῦντο ἑκάστοτε ἐκ τῶν παρόντων μαθητῶν πάσης Τάξεως οἱ ἀναλογοῦντες εἰς ἓν τῶν διδαχθέντων μαθημάτων, ἕως οὗ ἅπαντα τὰ μαθήματα διὰ τῶν παρόντων μαθητῶν ἐξητάζοντο κατὰ χωρία, παρὰ τῆς ἐφορείας ἢ ἐμοῦ ὁριζόμενα, κατὰ τὸ ἄρθ. 26 τοῦ Κανονισμοῦ, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης μεροληψίας.

§ 3. Τὸ σύνολον τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου καὶ Ἑλληνικοῦ σχολείου ὁμοῦ ἀναβαίνει εἰς 251. Ἐκ τούτων δὲ τὸ μὲν Γυμνάσιον ἔχει 145, ἤγουν 23 τῆς Δ΄ Τάξεως, 25 τῆς Γ΄, 47 τῆς Β΄, καὶ 50 τῆς Α΄· τὸ δὲ Ἑλλ. Σχολεῖον ἔχει 106, ἤγουν 30 τῆς Γ΄ Τάξεως, 50 τῆς Β΄, καὶ 26 τῆς Α΄.

§ 4. Ἐντεῦθεν δὲ παρατηρεῖται, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν πρὸ τῶν θυρῶν ἡμῶν τοῦ Γυμνασίου Τριπόλεως, ἐπαισθητῶς αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τοῦ ἡμετέρου Γυμνασίου ἰδίως· διότι ἐν ᾧ εἶχε 41 μὲν μαθητὰς τὸ ἔτος 1841, ἐπὶ τοῦ μακαρίτου Ἀνσέλμου· ἀνὰ 69 δὲ τὸ 1842—1844· 66 δὲ τὸ 1845· 94 δὲ τὸ 1846· ἀνὰ 96 δὲ τὸ 1847—1848· 93 δὲ τὸ 1849· 91 δὲ τὸ 1850· 103 δὲ τὸ 1851· 116 δὲ τὸ 1852· καὶ 122 τὸ 1853, τὴν παροῦσαν χειμερινὴν ἐξαμηνίαν ἔχει μαθητὰς 145. Εἰς ὑμᾶς ἀνήκει, Κύριε Νομάρχα, νὰ εἴπητε καὶ δεόντως

»τὰ ἤδη ἐν ἐνεργείᾳ ἐν τῇ σοφῇ Εὐρώπῃ, βεβαιούμενα μάλιστα δι' ἀκα»ταμαχήτου κύρους ἐπισήμων, μαρτυριῶν, ὥστε ἐπὶ τῶν παρουσῶν περιστά»σεων λίαν σπουδαία καὶ ἡ δημοσίευσις καὶ ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς καθίστα»ται, ἵνα δοθῇ νύξις εἰς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδα»σκάλων. Ὑψοῦντες φωνὴν ὑπὲρ τῶν γραφομένων οἱ παντοῖοι Λόγιοι καὶ »οἱ ἐν τ ὸ ς καὶ ἐ κ τ ὸ ς τῆς κλεινῆς Ἑλλάδος φίλτατοι Ὁμογενεῖς, ἀνα»πτύσσοντες καὶ συνιστῶντες ταῦτα οἱ Δημοσιογράφοι, προτεινῶν ὁ ἁρμόδιος »Ὑπουργὸς καὶ παραδεχόμενοι διὰ ψηφίσεως Νόμου τὰ Νομοθετικὰ Σώ»ματα, ἅπαντες, τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς, ὑπηρετοῦσι μεγάλως τὴν ἐθνικὴν »παιδείαν καὶ εὐκλειαν, κατὰ τὴν ἐμφαντικὴν τοῦ εὐγλώττου Γυ»μνασιάρχου Ναυπλίας ἔκφρασιν.»

Ὁ ἐκδότης.

ἐκτιμήσητε τὴν αἰτίαν τῆς αὐξήσεως ταύτης, τεραπλασιάσασαν περίπου τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἀριθμὸν τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας. Ἀπ' ἐναντίας ὅμως ὁ τοῦ Ἑλλ. Σχολείου ἀριθμὸς περιῆλθεν εἰς τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ ἄλλοτε ποσοῦ· τὸ μὲν διὰ τὴν αὔξησιν τῶν περὶ ἡμᾶς Ἑλληνικῶν Σχολείων, τὸ δὲ, διότι τὰ μόνα δημοτικὰ Σχολεῖα Ναυπλίου, Προνοίας καὶ Μινώας, ἐξ ὧν ἄλλοτε προήρχοντο ἱκανοὶ μαθηταὶ, νῦν μᾶς πέμπουσιν ὀλιγωτάτους, τὸ ἓν τρίτον περίπου τῶν ἄλλοτε. Δὲν ἀνήκει δὲ εἰς ἡμᾶς νὰ ἐξετάσωμεν τὴν περαιτέρω τῆς ἐλαττώσεως ταύτης ὡς πρὸς τὰ Ἀλληλοδιδακτικὰ αἰτίαν, καί τοι ὁμολογουμένης τῆς ἀξίας τῶν Δημοδιδασκάλων Ναυπλίου.

§ 5. Ἡ ἐν μέρει διακόψασα τὰς διδακτικὰς ἡμῶν ἐργασίας μετάθεσις μέρους τοῦ προσωπικοῦ, ἡ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἀπουσία τινῶν καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν διδακτικῶν ἔργων, ἔτι δὲ καὶ ἡ διὰ πανικοῦ φόβου διασκορπίσασα καὶ ἐπί τινα χρόνον ἐντελῶς τὸ ἡμέτερον Γυμνάσιον κλείσασα λαοφθόρος χολέρα, παρέσχον ἡμῖν εὔλογον φόβον, ὅτι ἐντελῶς ἤθελε ματαιωθῇ ἡ λήξασα χειμερινὴ ἑξαμηνία, οὐχὶ δὲ δημοσίας ἐξετάσεις νὰ ἐνεργήσωμεν καὶ πρόοδον νὰ ἐλπίσωμεν. Ἀλλ' ὅμως αἱ δημόσιαι ἐξετάσεις ἀναδείξασαι δραστηρίαν ἐνέργειαν καθ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ διδακτικοῦ προγράμματος, ἐπαρουσίασαν ἀπροσδόκητον καὶ εὐάρεστον ἀποτέλεσμα. Τοὐλάχιστον τῶν παρισταμένων αἱ ἐπιδοκιμασίαι διὰ τὰς τῶν ἐρωτωμένων ἀπαντήσεις καὶ αἱ ὑμέτεραι φιλοφρονητικαὶ ἐκφράσεις, ὡς καὶ αἱ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς Ἐφορείας, μᾶς εὐελπίζουσιν, ὅτι ἐτύχομεν εὐμενοῦς καὶ ἐπιεικοῦς κρίσεως,

§ 6. Ὅ,τι ὅμως καιρίως καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς Κ. Κ. Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους λυπεῖ, μέγιστον δὲ πρόσκομμα εἰς τὴν πρόοδον παρεμβάλλει, εἰσὶν αἱ πλεῖσται καὶ συχνόταται τῶν μαθητευομένων ἀπουσίαι, καὶ τὸ μὴ δυνατὸν τῆς ἐνεργείας τοῦ ἄρθρου 25 τοῦ Κανονισμοῦ. Κυριωτέρα τῶν ἀπουσιῶν αἰτία εἶναι ἡ ἀμέλεια τῶν συγγενῶν καὶ τῆς κατ' οἶκον ἀγωγῆς, ὧν ἄνευ ὀλίγον ἰσχύει ἡ δημοσία διδασκαλία. Διὰ τοῦτο πολλαχοῦ τῆς σοφῆς Γερμανίας διὰ Νόμου ἀναγκάζονται οἱ συγγενεῖς διὰ τὴν ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν τῶν ἰδίων τέκνων. Μάλιστα ἐν μὲν τῷ Δουκάτῳ τῆς Σαξονικῆς Βειμάρης ἀρχαιότατος Νόμος ἐπὶ *αὐστηραῖς ποιναῖς διατάττει τοὺς οἰκογενειάρχας νὰ πέμπωσι τὰ ἴδια τέκνα εἰς τὸ Σχολεῖον*, καὶ, «des peines sévères, λέγει ὁ σοφὸς Κουσῖνος (Rappopt etc. dans quelques pays de l' Allemagne, p. 12), sont attachées à l'infraction de cette

loi, qui remonte à l'origine du protestantisme·» ἐν δὲ τῷ Βασιλείῳ τῆς Σαξονίας, καὶ φυλακίζονται προσέτι οἱ τὴν φοίτησιν τῶν οἰκείων τέκνων ἀμελοῦντες· «une loi d'Etat oblige les parents d envoyer leurs enfants à l'école sous peine de prison» (αὐτ. p. 48).

§ 7. Ἀλλὰ περὶ τῶν ἀπουσιῶν θέλομεν σκεφθῆ ἰδίως μετὰ τῶν Κ. Κ. Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, καὶ, χρείας τυχούσης, θέλομεν, Κ. Νομάρχα, ἐπικαλεσθῆ καὶ τὴν ὑμετέραν συνδρομὴν μετὰ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς Ἐφορείας.

§ 8. Ἐὰν δὲ ὑπάρχῃ καλόν τι ἐν τῷ ἡμετέρῳ Γυμνασίῳ, Κ. Νομάρχα, πρέπει νὰ ἀποδοθῆ οὐχὶ εἰς μόνον τὸν διευθύνοντα, ἀλλ' εἰς τὴν ἀξίαν, τὸν ζῆλον καὶ τὴν σύμπνοιαν ἁπάντων ὁμοῦ τῶν Κυρίων Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων. Ἀληθεύει δὲ καὶ παρ' ἡμῖν ὅ,τι περὶ τῆς πρωτοβαθμίου καὶ δευτεροβαθμίου ἐκπαιδεύσεως παροιμιωδῶς λέγεται ἐν Πρωσσίᾳ, « autant vaut le maitre, autant vaut l'école, » ἤγουν, Ἡ τοῦ Σχολείου ἀξία ἰσοῦται τῇ τοῦ Διδασκάλου. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπαινοῦμεν, καὶ συνιστῶμεν δι' ὑμῶν, Κ. Νομάρχα, πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Βασιλέως τὸν ζῆλον, τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν σύμπνοιαν τῶν Κ. Κ. Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων.

§ 9. Ὅ, τι ὅμως ἰδιαζόντως ὑπὲρ τῶν διδασκόντων ἐν γένει συνιστῶμεν ἐπὶ τῶν παρουσῶν εὐνοϊκῶν περιστάσεων, ὅτε αἱ μὲν Βουλαὶ συνῆλθον, ἡ δὲ τύχη τῆς πατρίδος κυβερνᾶται ὑπὸ ἐξόχων ἀνδρῶν, τὰ δὲ τῆς παιδείας διέπονται ὑπὸ σοφοῦ καὶ ἐναρέτου ὑπουργοῦ, εἶναι ἡ διὰ Νόμου βελτίωσις τῆς τύχης τῶν ἐλεεινῶν καθισταμένων Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων. Θεωροῦμεν δὲ οὐσιωδέστερα εἰς βελτίωσιν τῆς ἑαυτῶν τύχης τὰ ἑξῆς.

§ 10. *Πρῶτον τὴν μονιμότητα τῶν διδασκόντων.* Ἡ μονιμότης καὶ τὸ ἀμετακίνητον τῶν διδασκόντων, ἐὰν ἰσχυρὰ αἴτια δὲν ἀπαιτῶσι τὸ ἐναντίον κατά τινας διαγεγραμμένους τύπους, τοσοῦτον θεωρεῖται ἀναγκαῖον, ὥστε πολλαχοῦ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, κὶ ἐν Γερμανίᾳ μάλιστα δὲν παύεται Διδάσκαλος ἄνευ δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἰδιαζούσης μάλιστα διαδικασίας ἢ δικαιοδοσίας. Ἐν δὲ τῇ Βεϊμάρῃ τὸ προνόμιον τοῦτο ἐπεκτείνεται καὶ μέχρι τῶν Διμοδιδασκάλων. Ὁ δὲ διάσημος τῆς Ἱστορίας Καθηγητὴς καὶ, ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου, παντοδύναμος πρώην πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλίας Γυζότος, ἐν τῷ περὶ δημοσίας ἐκπαιδεύσεως βιβλίῳ αὐτοῦ, καὶ τὰς αὐθαιρέτους μεταθέσεις τῶν διδασκόντων ἀποδοκιμάζει· « Εἰς τί δὲ θέλει χρησιμεύσει, λέγει

(ἰδ. Essai de l'instruction publique en France, p. 133), ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἀσφάλεια, ὁπόταν οἱ εἰς τὴν διδασκαλίαν ἀφωσιωμένοι ἄνδρες ἤθελον μετατίθεσθαι, δὲν λέγω κατ' ἀρέσκειαν καὶ κατὰ τὰς ἰδιοτροπίας ὑπουργοῦ τινος, ἀλλ' ἄνευ διατυπώσεων, ἄνευ παρατηρήσεων τῶν ἰδίων σχέσεων ἢ τοῦ ἑαυτῶν συμφέροντος, μόνον δὲ κατὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ συμφέρον τῆς ὑπηρεσίας;» Ὥστε ἀνάγκη νὰ κανονισθῇ διὰ *Νόμου τὸ ἀμετακίνητον καὶ ἀμετάθετον τῶν διδασκόντων.*

§ 11. *Δεύτερον δὲ τὴν αὔξησιν τῆς μισθοδοσίας.* Ὅτι ἡ παροῦσα μισθοδοσία εἶναι ἀνεπαρκὴς καὶ λίαν γλίσχρα, ἀπόδειξις, ὅτι οἱ διδάσκοντες πένονται· ὅτι μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν ἡ χήρα καὶ τὰ ὀρφανὰ τῶν διδασκάλων τῆς Πατρίδος λιμώττουσιν· ὅτι ἐν Ὁλλανδίᾳ, ἵνα σιωπήσωμεν ἄλλα πλουσιώτερα Κράτη, ὁ μὲν μισθὸς Καθηγητοῦ Γυμνασίου ἀναβαίνει εἰς 3,000 τρεῖς χιλιάδας φλορινίων, ἤτοι δραχ. 7,092 ἑπτὰ χιλιάδας ἐνενήκοντα δύο (Ὀρ. Cous.de l'instr. publ en Hollande, p. 388, Art. 3)· «Le professeur ordinaire .... jouira d'un revenu annuel de 3,000 fl. à la charge de l'Etat.» Ὁ δὲ μισθὸς τοῦ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, μετὰ τῶν διδάκτρων, περίπου εἰς 10 ἕως 15,000 φράγκων· «Le revenu total d'un professeur actif et accrédité est a peu près de 10 à 15,000 francs» (Cous. ἔνθ. ἀνωτ. p. 313).

§ 12. Κατὰ δύο δὲ τρόπους, νομίζομεν, δύναται ἡ Κυβέρνησις νὰ αὐξήσῃ τὸν μισθὸν τῶν διδασκόντων· ἀ) ἀμέσως παρὰ τοῦ Δημοσίου Ταμείου ἢ διὰ βαθμολογικῆς προσθήκης ποσοστοῦ τινος ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τῆς ὁλικῆς μισθοδοσίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἱκανότητα αὐτῶν καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἄρθρων 41 καὶ 107 τοῦ Κανονισμοῦ, ὅτε ὁ μὲν τοῦ Καθηγητοῦ μισθὸς δύναται νὰ φθάσῃ εἰς 300 (τριακοσίας) δρ. κατὰ μῆνα, ὁ δὲ τοῦ Γυμνασιάρχου εἰς 400 (τετρακοσίας), ἀναλόγως δὲ καὶ τῶν Διδασκάλων· ἢ κατὰ τὰς Τάξεις, εἰς ἣν ἕκαστος διδάσκει· οὕτως ἐν Βεϊμάρῃ, ἐκ τῶν Καθηγητῶν τοῦ Γυμνασίου, ἐκτὸς τῶν ἀτροθόνων διδάκτρων καὶ τῶν ἐκ τῆς βιβλιογραφίας πορίζομένων, ἔχουσι μισθὸν σταθερὸν, ὁ μὲν τῆς καθ' ἡμᾶς Α (κατωτέρας) Τάξεως ἀνὰ 500 τάλληρα· οἱ δὲ τῶν ἀνωτέρων, ἀνὰ 600, 700, 900· ὁ δὲ Γυμνασιάρχης, ὁ καὶ τὴν ἀνωτάτην τάξιν ἐπιφορτισμένος, ἀνὰ 1600. Le traitement du professeur directeur, chargé de la première classe est de 1,600 thalers (πρωσσικῶν — 6,660 δραχ.). Les professeurs ont, selon l'ordre des classes, 900, 700, 600, 500 thalers «Cous. Rapport etc. p. 29

—30). β') Κυριώτερον δὲ δύνανται νὰ αὐξήσωσιν οἱ μισθοὶ διὰ τῶν ὑπὸ τῶν μαθητῶν πληρωτέων διδάκτρων (rétribution). Δὲν εἶναι κοινότερον καὶ κανονικώτερον καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, ἰδίως δὲ κατὰ τὴν σοφὴν Γερμανίαν, καὶ μάλιστα ἐν Φαγκφορτίῳ, ἐν Βεϊμάρῃ, ἐν Σαξονίᾳ, ἐν Πρωσσίᾳ, ἐν Ὁλλανδίᾳ κλ. παρὰ τὰ δίδακτρα· δίδακτρα πληρόνονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ κατὰ τὴν πρωτοβάθμιον ἐκπαίδευσιν, καὶ κατὰ τὴν Γυμνασιακὴν καὶ τὴν τῶν Πανεπιστημίων. Τὰ δὲ δίδακτρα ταῦτα διαφέρουσι κατὰ τοὺς διαφόρους Τόπους, καὶ τὰς διαφόρους Τάξεις ἢ Διδακτήρια· οἷον ἐν Βεϊμάρῃ, πληρόνει ἕκαστος μαθητὴς 6 τάληρα διὰ τὴν Α' τάξιν τοῦ Γυμνασίου, 8 διὰ τὴν Β', 12 διὰ τὴν Γ', καὶ 16 διὰ τὴν Δ' (Ὅρ. Cous. Rapport. etc. p. 30)· ἐν δὲ τῇ Σαξονίᾳ, ἐν ἑνὶ τῶν ἀναφερομένων πρωτοβαθμίων Σχολείων τῆς Λειψίας (ὅρ. Cous. Rap. etc. p. 49), πληρόνονται παρ' ἑκάστου παιδίου ἐνιαυσίως 39 φράγκα διὰ τὰς κατωτέρας κλάσεις, 48 διὰ τὰς μεσαίας, 64 διὰ τὰς ἀνωτέρας, καὶ 80 διὰ τὴν ἀνωτάτην· ἐν δὲ τοῖς Πανεπιστημίοις τῆς Ὁλλανδίας 15 μέχρι 30 φλορινίων (32—64 φράγκα) (ὅρ. Cous. de l'Instr. etc., p. 371 Art. 135) (α).

§ 13. Διὰ τῶν διδάκτρων δὲ, ὡς ἄριστα παρατηρεῖ ὁ σοφὸς Κουσῖνος (ὅρ. De l'Instr. etc., p. 270), καὶ οἱ Διδάσκαλοι φιλοτιμοῦνται ἵνα γίνωνται ὠφελιμώτεροι, καὶ οἱ μαθηταὶ παρακινοῦνται νὰ φοιτῶσιν ἀδιαλείπτως, ὡς πληρόνοντές τι ἐξ ἰδίων. Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ὁ περικλεὴς ἀρχηγὸς τῆς ἐκλεκτικῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς ἐν Γαλλίᾳ κάμνει περὶ διδάκτρων ταύτην τὴν ἐμβριθῆ παρατήρησιν· «Δὲν δύναταί τις ἀποχρώντως νὰ κατανοήσῃ ταύτην τὴν ἀλήθειαν, ὅτι *ἡ παρὰ τοῦ μαθητοῦ μισθοδοτουμένη διδασκαλία φοιτᾶται κάλλιον παρὰ τὴν δωρεάν.* (Rapport etc., p. 156, IV).» Τὰ δίδακτρα λοιπὸν διὰ νόμου πρέπει νὰ καθιερωθῶσι καὶ ἐπιβληθῶσιν ἐπ' ὠφελείᾳ καὶ τῶν διδασκόντων καὶ τῶν διδασκομένων. *Ἀλλ' ἐκεῖται πάντοτε, ὅτι οἱ πένητες θέλουσιν ἐξαιρεῖσθαι τῶν διδάκτρων, οἱ δὲ εὐφυέστεροι τούτων θέλουσι προτείνεσθαι* καὶ ὡς ὑπότροφοι τῆς Κυβερνήσεως, οὐχὶ παρὰ τῶν ὑπουργικῶν Γραφείων, ἢ συστάσει καὶ εὐνοίᾳ τῶν Βουλευτῶν καὶ Γερουσιαστῶν, ἀλλὰ γνωμοδοτήσει καὶ συστάσει τοῦ ἁρμοδίου Συλλόγου τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, τῶν μόνων ἁρμοδίων νὰ γνωρίζωσι τὴν χρηστότητα, ἐπιμέλειαν, πρόοδον καὶ εὐφυΐαν.

(α) Τὰ δίδακτρα ηὐξήθησαν μετὰ ταῦτα διὰ Βασιλικῆς ἀποφάσεως ἀπὸ 13 Ὀκτωβρίου 1836 (ὅρ. Cous. De l'Instr. publ. etc. p. 391—).

§ 14. *Τρίτον τὸν περὶ Συντάξεως ἢ περὶ ἀπασχόλων* (émérites) *Νόμον.* Ὁ περὶ ἀπασχολίας (émérital) διδασκόντων νόμος εἶναι τοσοῦτον καθολικὸς, τοσοῦτον κοινῶς παραδεδεγμένος καὶ νενομοθετημένος ἐν ἁπάσῃ τῇ σοφῇ Εὐρώπῃ, ὥστε οὔτε κἂν χρείαν ἀποδείξεως ἔχομεν εἰς ἀναγνώρισιν τῆς ἀπολύτου αὐτοῦ ἀνάγκης. Ὁ ἀμέμπτως καὶ μετὰ ζήλου ἐπὶ δεκαετίαν ἢ εἰκοσαετίαν διδάξας, ἐὰν δι' ἀσθένειαν, γῆρας ἢ ἄλλην αἰτίαν ἀποχωρήσῃ τῆς διδασκαλίας, δὲν εἶναι βεβαίως δίκαιον, ὡς ἀποπομπαῖος τράγος, ἢ ὡς ἐκπεπιεσμένος λειμωνοφλοιὸς, πενόμενος καὶ λιμώττων, νὰ ῥιφθῇ ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ ὑπὸ τῆς παρ' αὐτοῦ εὐεργετηθείσης Πατρίδος! Ὁ περὶ ἀπασχολίας νόμος ἀφορᾷ ἢ αὐτὸν τὸν διδάσκοντα, μακρὰν τῆς ὑπηρεσίας ζῶντα, ἢ τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ, πρὸ πάντων δὲ τὴν χήραν καὶ τὰ ὀρφανὰ αὐτοῦ ἀποβιώσαντος. Εἰς ἀμφοτέρας δὲ τὰς περιπτώσεις καὶ δίκαιον καὶ φιλάνθρωπον συνάμα εἶναι, ὁ μὲν μετὰ πνεταετίαν ἀποσχολάσας, ἤγουν τῆς διδασκαλίας ἀποσυρθεὶς, νὰ λαμβάνῃ τὸ 1/5 τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ μισθοῦ· ὁ δὲ μετὰ δεκαετίαν, τὰ 2/5, ὁ δὲ μετὰ δεκαπενταετίαν, τὰ 3/5, ὁ δὲ μετὰ εἰκοσαετίαν, τὰ 4/5, ὁ δὲ μετὰ εἰκοσιπενταετίαν, ὁλόκληρον τὸν μισθόν. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι, κατὰ τὴν πρώτην τοῦ νόμου τούτου ἐφαρμογὴν, καὶ δίκαιον καὶ ἔντιμον συνάμα εἶναι, ἵνα ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν τὰ τῆς διδασκαλίας ἔτη, οὐχὶ μόνον τῶν ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως διδασκόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως· διότι καὶ ἄδικον, καὶ ἀφιλάνθρωπον καὶ οὐχὶ ἔντιμον ἤθελεν εἶσθαι, εἰ, λόγου χάριν, ἀπόσχολοι ζῶντες ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, ἢ ὁ μακαρίτης Κούμας, ἢ ὁ Ν. Δούκας, ἢ ὁ Κωνσταντᾶς, ἢ ὁ Γαζῆς καὶ λοιποὶ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς μακάριοι Διδάσκαλοι, μὴ ἐλάμβανον πλήρη καθηγητοῦ μισθόν! Τὰ αὐτὰ δὲ δικαιώματα τῆς συνταξιουχίας, τροποποιούμενα δεόντως, δίκαιον νὰ μεταβιβάζωνται καὶ εἰς τοὺς κληρονόμους τῶν ἀποβιούντων

§ 15. Καὶ ταῦτα μὲν κρίνομεν συντελεστικὰ καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα νομοθετητέα ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν διδασκόντων, ὅσον ἀφορᾷ τὰ θεωρητικὰ ἢ τὰ φιλολογικὰ Σχολεῖα ἢ Γυμνάσια. Περὶ δὲ τῶν παρὰ τῇ πεφωτισμένῃ Εὐρώπῃ λεγομένων *Πραγματικῶν* ἤτοι *Ἀγροτικῶν* ἢ *Ἀγρονομικῶν*, *Πολυτεχνικῶν* καὶ *Ἐμπορικῶν* Σχολείων, τῶν ἀποτελούντων τὴν ὑλικὴν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἔθνους εὐημερίαν, ὁλοτελῶς δὲ σχεδὸν παρ' ἡμῖν ἐλλειπόντων, δι' ὃ καὶ εἰς ὑπουργομανίαν ἢ ἀεργίαν καὶ πενίαν καταστρέφονται συνήθως οἱ ἡμέτεροι

νέοι, περὶ τούτων οὐδεὶς ἐνταῦθα λόγος, ὅτε οὐδὲ ὀργανισμὸς τούτων ὅλως ὑπάρχει, οὐδὲ νομοσχέδιον κἂν προετάθη. Ὀλίγα καὶ καλὰ Γυμνάσια, καὶ πολλὰ δημοτικὰ Σχολεῖα, καὶ Πραγματικὰ, ἤτοι Γεωργικὰ, Πολυτεχνικὰ, καὶ Ἐμπορικὰ, οὐχὶ μόνον ἐν τῇ Πρωτευούσῃ συγκεντρωμένα, ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸ Κράτος διεσπαρμένα, εἰσὶν ἀναγκαῖα.

§ 16. Ἀλλ' ἕν τι εἰσέτι πρὸ τοῦ πέρατος τῆς ταρούσης προχείρου ἐκθέσεως θέλω προσθέσει, Κ. Νομάρχα, τὸ *περὶ ποσοῦ τῶν διδακτηρίων*· Ὅτι ὠφελεῖ μὲν ἡ αὔξησις τῶν δημοδιδασκαλείων, δὲν ὠφελεῖ δὲ ἡ μὴ ἀναγκαία πληθὺς τῶν Γυμνασίων, διότι οὔτε ἡ Κυβέρνησις δύναται διὰ τῶν δεόντων μέσων νὰ συμπληρώσῃ καὶ καταρτίσῃ πολλὰ καὶ καλὰ Γυμνάσια, οὔτε Καθηγηταὶ ἱκανοὶ εὑρίσκονται· οἱ δὲ μαθητευόμενοι ἐπιπόλαιοι ἐξερχόμενοι ἐξ ἀτελῶν Γυμνασίων, ἀνίκανοι μὲν νὰ φθάσωσιν εἰς τὰ ὑψηλότερα ἐπαγγέλματα, καταφρονηταὶ δὲ τοῦ πατρικοῦ, καὶ πρακτικοῦ, καὶ ἀγροτικοῦ, καὶ βιομηχανικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ βίου καὶ ἐπιτηδεύματος γινόμενοι, καθίστανται ἐν ταῖς πόλεσι πλάνητές τινες ἄεργοι, ἢ δοῦλοι ἀνδραποδώδεις τῆς γραφικῆς ὑπηρεσίας. Διὰ τοῦτο ὁ περικλεὴς Κουσῖνος συμβουλεύων τὴν ἐλάττωσιν πολλῶν Γυμνασίων καὶ σποράδην κειμένων Ἀκαδημιῶν καὶ ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ἐν Ὁλλανδίᾳ, καὶ ἀλλαχοῦ, ἵνα ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τούτων συγκροτηθῶσιν ὀλιγώτερα μὲν, ἀλλὰ πληρέστερα διδακτήρια, λέγει ἰδίως περὶ Πρωσσίας· « — *Προτιμότερον κατὰ μείζονα λόγον ἐὰν ὑπάρχωσιν* 109 *ἢ* 110 *καλὰ Γυμνάσια, ἢ* 300 *ἢ* 400 *μέτρια*... Ἰδοὺ δὲ διὰ τί ζητεῖται μᾶλλον ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Καθηγητῶν ἢ τοῦ τῶν μαθητῶν, καὶ χορηγοῦνται εἰς ἀμφοτέρους ἅπαντα τὰ ἐκπαιδευτικὰ μέσα διὰ συντηρήσεως βιβλιοθηκῶν καὶ ἐπιστημονικῶν συλλογῶν ἐν ἑκάστῳ Γυμνασίῳ, καὶ τέλος ἡ ἐπικράτεια οὐδόλως διστάζει διὰ τὴν χορηγίαν τῶν ἀπαιτουμένων δαπανῶν εἰς ἐπίδοσιν καθιδρυμάτων τηλικαύτης ὑψηλῆς ἀξίας» (« De l' instr. etc', p. 211—212). Ὁ δὲ περίφημος Γυζότος ἀνιστορῶν τὰς διὰ τὴν κοινωνίαν δεινὰς καὶ τρομερὰς συνεπείας τῆς ἐπιπολαιομαθείας ἐκ τῆς ἀκρίτου πληθώρας τοιούτων ἀτελῶν Γυμνασίων, λέγει· » ἡ μηδαμινότης τῆς πρωτοβαθμίου ἐκπαιδεύσεως (τῆς δημοτικῆς) καὶ ὑπὲρ τὸ πρέπον καὶ μέτρον ἀσωτεία τῆς δευτεροβαθμίου (τῆς τῶν Γυμνασίων), μεγάλως συνετέλεσαν εἰς τὰς πολιτικὰς ἡμῶν (τῶν Γάλλων) ταραχὰς καὶ εἰς τὰς ἐλεεινάς μας παραφορὰς (De l instr. publ. p. 78—)». Λέγων δὲ ταῦτα δεινοπαθῶς, ἐννόει τὴν τρομερὰν

τῶν Γάλλων τοῦ 1789 ἐπανάστασιν τὴν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ἀναστατώσασαν. Ὁ αὐτὸς δὲ παρατηρεῖ, ὅτι καὶ κατὰ τῆς καταχρήσεως ταύτης ἁρμόδιος φραγμὸς εἶναι τὰ *δίδακτρα*. Καθίσταται ἄρα ἀναντίῤῥητον, ὅτι ὠφελεῖ μὲν ἡ αὔξησις τῶν δημοτικῶν σχολείων, βλάπτει δὲ ἡ τῶν πολλῶν ἀτελῶν Γυμνασίων, διὰ τὸν φόβον μήπως καὶ ἡ Ἑλλὰς γεμίσῃ ἐξ ἡμιμαθῶν ὀκνηρῶν καὶ ταραχοποιῶν ὑπουργομανῶν. Καταναλίσκοντες, Κ. Νομάρχα, ἀπὸ τριακονταετίας περίπου ἤδη τὸν λύχνον τοῦ βίου μας ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς παιδείας, καὶ θέσαντες ἐπὶ κεφαλῆς τῆς προκειμένης γνώμης τὸ ἀκαταμάχητον κῦρος δύο ἐκ τῶν μεγαλειτέρων σοφῶν Καθηγητῶν καὶ πολιτικῶν συνάρμα ἀνδρῶν καὶ πρώην ὑπουργῶν τῆς πεφωτισμένης Γαλλίας, δὲν φοβούμεθα μήπως διαβληθῇ ἡ δημοτικότης ἡμῶν, ἣν οὐδέποτε τιθέμεθα ὑπὲρ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἡμετέραν πεποίθησιν. Ἄλλως τε γνωμοδοτοῦντες ταῦτα, θηρεύομεν οὐχὶ ἀτομικὴν δημοκοπίαν, ἀλλὰ τὴν ἐθνικὴν εὐημερίαν καὶ εὔκλειαν, διότι αὐτὴ ἡ δημοκοπία, τοῦτο τὸ αἰσχρὸν «*πρὸς ἡδονὴν ἢ χάριν δημηγορεῖν*», ὡς ἔλεγεν ὁ φιλόπατρις Δημοσθένης (Φιλ. Α΄, § 38, καὶ Ὀλυνθ. Γ΄, § 3, καὶ § 22), καὶ οἱ ἀσυνείδητοι σύμβουλοι, οἱ κολακεύοντες τὸν λαὸν λέγοντες, «*Τί βούλεσθε; τί γράψω; τί ὑμῖν χαρίσωμαι;* —» κατέστρεψαν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, καὶ κινδυνεύουσι τὴν νέαν.

§ 17. Ἐξάγεται λοιπὸν ἐκ τῶν εἰρημένων, Κ. Νομάρχα, ὅτι ὑπὲρ τῶν διδασκόντων Νόμος, περὶ τοῦ μονίμου καὶ ἀμεταθέτου αὐτῶν, εἰμὴ διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως, περὶ αὐξήσεως τῆς μισθοδοσίας παρὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐκ τῶν παρὰ τῶν μαθητῶν διδάκτρων, καὶ περὶ συντάξεως, ὡς καὶ μέτρον περὶ συστάσεως ὀλίγων μὲν ἀλλὰ καλῶς συγκεκροτημένων Γυμνασίων ἀντὶ τῶν περισσοτέρων μετρίων, εἶναι ἐκ τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν εὐημερίαν τῶν διδασκόντων καὶ τῆς ἐθνικῆς παιδείας. Εἴθε! διὰ τῆς ἐγκαίρου λήψεως τοιούτων σωτηρίων μέτρων, ἀφοῦ μάλιστα ἡ πατρὶς ἔχῃ τὴν ἀτυχίαν νὰ στερῆται κατ' ὀλίγον καὶ τοὺς ἔτι ἐπιζῶντας ὀλίγους διακεκριμένους σοφοὺς ἄνδρας της, εἴθε ἔτι μᾶλλον μὴ πενθῇ, ὅτι δὲν ἔχει πλέον νὰ ἀντικαταστήσῃ καλοὺς Διδασκάλους!

§ 18. Νῦν δὲ, ὅτε πεπαιδευμένος καὶ ἐνάρετος Ὑπουργὸς διέπει τὰ τῆς παιδείας, διάσημοι δὲ ἄνδρες κυβερνῶσι τὰς τύχας τῆς πατρίδος, ἡ δὲ Α Μ. ὁ φιλόμουσος ἡμῶν Βασιλεὺς (1) καὶ

(1) Ἐπὶ τῆς Κατοχῆς, ὅτε ταῦτα ἐγράφοντο, ἐγίνοντο δεκτὰ τὰ παρὰ τῶν ὑπουργῶν προτεινόμενα.

αἱ ἐθνικαὶ Βουλαὶ ἀσμένως παραδέχονται πᾶν ὅ,τι καλὸν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς παιδείας προτείνεται, τοσοῦτον μάλιστα θαυμασίως καὶ παρὰ τῶν ἔξω ὁμογενῶν δι' ἀρειδῶν συνεισφορῶν προαγομένης, προτεινόμενα καὶ νομοθετούμενα τηλικαῦτα μέτρα, θέλουσι καταβάλει τὸν εἰσαεὶ τῆς παιδείας ἀκρογωνιαῖον λίθον, εἰς δόξαν μὲν τῶν προτεινάντων καὶ νομοθετησάντων, εἰς περιθαλψιν δὲ τῶν ἀναξιοπαθούντων Διδασκάλων, καὶ εἰς εὐημερίαν τῆς ἐθνικῆς παιδείας καὶ εὐκλείας.

§ 19. Ἐγκρίνοντες τὰ ἐν τῇ παρούσῃ μας, Κ. Νομάρχα, εὐαρεστήθητε ὑμεῖς τε καὶ ἡ Ἐφορεία, ἵνα δεόντως συστήσητε αὐτὴν καὶ διαβιβάσητε πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως Β. Ὑπουργεῖον τῆς Ἐπικρατείας, εἰς ἐνέργειαν καὶ ἐπιτυχίαν τῶν ἐντεῦθεν προσδοκωμένων χρηστῶν ἀποτελεσμάτων. (α)

Ὁ Γυμνασιάρχης Ναυπλίας

Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ.

(α) Τὴν παροῦσαν ἀναφορὰν, ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, ἐδημοσίευσαν καὶ μετ' εὐφημίας ἐμνημόνευσαν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν Ἐφημερίδων ἡ Ἐφημερὶς τῶν Κακῶν ἀφελῶν γνώσεων (Ἀριθ. 18, τὴν 17 Μαρτίου 1855), καὶ ἡ Ἐφημερὶς τῶν Μαθητῶν (Ἀριθ. 116, τὴν 14 Μαΐου 1855).

Κ. Ι.

Γ. ΛΟΓΟΣ

Ἐπὶ τῆς καταβολῆς τοῦ θεμελίου λίθου πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας, ἐκφωνηθεὶς μὲν τὴν 25 Ἰανουαρίου 1857, τυπωθεὶς δὲ ἀπάνη τῆς Δημαρχίας Ναυπλιέων.

§ 1. Μετὰ τὴν χαρμόσυνον καὶ ἐθνικὴν τελετὴν τῆς 25 Ἰανουαρίου ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Βασιλείας, συνερχόμεθα καὶ *πάλιν* (1) *σήμερον*, ὦ συμπολῖται, ἵνα πανηγυρίσωμεν καὶ ἑτέραν λίαν ἐνδιαφέρουσαν ἑορτὴν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς παιδείας.

§ 2. Ὁ θεμέλιος λίθος τῆς τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας ἀνοικοδομήσεως καταβαλλόμενος σήμερον, δαπάνῃ μὲν καὶ ἐπιμελείᾳ τῆς φιλομούσου ἡμῶν Κυβερνήσεως, συνδρομῇ δὲ καὶ τοῦ δήμου Ναυπλιέων, συγκαλεῖ ἅπαντας ἡμᾶς σήμερον, τὸν κληρικὸν καὶ τὸν λαϊκὸν, τὸν ἄρχοντα καὶ τὸν ἰδιώτην, τὴν προβεβηκυῖαν καὶ τὴν ἀκμάζουσαν γενὰν μετὰ τῆς ἀπανταχοῦ ἐκπαιδευομένης νέας γενεᾶς τῆς Πατρίδος.

§ 3. Ἐκπλήρωσις δὲ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τοιούτων ἐθνωφελῶν ἔργων, ἀνέγερσις νέου μεγάρου εἰς τιμὴν τῶν Μουσῶν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς παιδείας ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαίᾳ τοῦ πολεμικοῦ ἔθνους πρωτευούσῃ, ἐμφαίνει, ὦ συμπολῖται, ταὐτότητα αἰσθημάτων, ἑνότητα θελήσεως, πλειστάτην ἁρμονίαν μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ ἔθνους, μεταξὺ ἔθνους καὶ Κυβερνήσεως, μεταξὺ τῆς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδος, μεταξὺ συμπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς· διότι τὰ Διδακτήρια τῆς αὐτονόμου Ἑλλάδος εἰσὶ Διδακτήρια συμπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ὡς καὶ ἡ αὐτόνομος Ἑλλὰς εἶναι κοινὴ πατρὶς ἁπάντων τῶν ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἑλλήνων· ἡ δὲ ἀνέγερσις αὐτῶν εἶναι παντὸς Ἕλληνος κοινὴ εὐχή.

§ 4. Ἰδοὺ διὰ τί λοιπὸν τοσοῦτον ἐνδιαφερόντως συνήλθομεν καὶ *πάλιν σήμερον*· ἰδοὺ διὰ τί τοσοῦτον περισπουδάστως κα-

(1) «Καὶ πάλιν σήμερον», διότι τὴν πρωΐαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἴχομεν συνέλθει διὰ τὴν συνήθη τελετὴν τῆς 25 Ἰανουαρίου.

ταβάλλομεν τὸν θεμέλιον λίθον εἰς ἀνακαίνισιν τοῦ ἀρχαίου τούτου Γυμνασίου τοῦ Κράτους.

§ 5. Καὶ ποῦ τὸ νέον τοῦτο ἀνάκτορον ταῖς Μούσαις ἀνεγείρεται; — Ἐντὸς τοῦ ὀχυρωτέρου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μεσογείου φρουρίου. Τί θαυμασία συζυγία! Ὁ Ἄρης καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Ἐνυὼ καὶ αἱ Μοῦσαι, τὸ ξίφος καὶ ἡ παιδεία εἰς ἓν συνεζευγμένα! Μακάριοι οἱ λαοί, ἐν οἷς τοιαύτη σύζευξις διὰ τῆς φρονήσεως τῶν κυβερνώντων δύναται νὰ κατορθωθῇ! — Ἀνεγείρεται δὲ τὸ ἀνάκτορον τοῦτο τῶν Μουσῶν ἐντὸς τῆς ἀρχαίας τοῦ ἔθνους Πρωτευούσης, τῆς πολεμικῆς Πρωτευούσης τοῦ μεγάλου ἐν ἐπαναστάσει ἔθνους τοῦ 1821, τοῦ ἐξ ἁπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς συγκροτουμένου.

§ 6. Ὁποῖαι ἀναμνήσεις! ὁποῖα τῆς θείας Προνοίας τὰ θαυμάσια! Τὸ πρὸ 35 περίπου ἐτῶν φοβερώτερον τῶν δεσποτῶν ἡμῶν φρούριον καθίσταται ἀπὸ τοῦ 1821 πρωτεύουσα τῆς ἀνεξαρτησίας μας, γίνεται μάρτυς τῶν θριάμβων μας, ἵσταται ἔκθαμβος θεατὴς τῶν ἡττωμένων τοῦ Σουλτάνου πασάδων, καὶ τέλος κιβωτὸς τῆς πολλάκις κινδυνευσάσης Ἑλλάδος ἀναδείκνυται· ἐντὸς δὲ τούτου νῦν ἡμεῖς οἱ τότε ἐν τοῖς στρατοπέδοις τῆς ἐπαναστάσεως νέοι, προβεβηκότες ἤδη, συλλέγομεν τοὺς σπαρτοὺς τοῦ ἡττημένου δράκοντος ὀδόντας, ἵνα ἐκ τῶν θραυσμάτων αὐτῶν ἀνοικοδομήσωμεν ἕνα περιπλέον πυρσὸν παιδείας διὰ τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν, δι' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν.

§ 7. Εὐτυχῆ τὰ ἔθνη, ἐν οἷς οἱ κυβερνῶντες καὶ οἱ κυβερνώμενοι, οἱ πατέρες καὶ τὰ τέκνα ἐν πληρεστάτῃ ἁρμονίᾳ, ἐν ἀδιαῤῥήκτῳ συνδέσμῳ, ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος διαγεγραμμένα ἑνὸς ἑκάστου δίκαια καὶ καθήκοντα, ἁρμονικῶς συζῶσι, καὶ εἰρηνικῶς συμπολιτεύονται! Τότε πράττει ἡ Κυβέρνησις ὅ,τι τὸ ἔθνος ἐπιθυμεῖ· ἐπιθυμεῖ δὲ τὸ ἔθνος ὅ,τι ἡ Κυβέρνησις πράττει· κρατύνεται δὲ ἡ Κυβέρνησις, εὐημερεῖ δὲ τὸ ἔθνος.

§ 8 Συχνάκις Κυβερνήσεις τινὲς οἰκοδομοῦσι μὲν λαμπρὰς οἰκοδομάς, καὶ ἐνεγείρουσι διαπανηράτατα μνημεῖα. Τὰ μνημεῖα ταῦτα ὅμως δὲν εἶναι Διδακτήρια, δὲν εἶναι δημοσίων ἔργων κοινωφελῆ ἢ καλλιτεχνικὰ καθιδρύματα· ἀλλ' εἶναι μαυσώλεια ματαιότητος, ἀλλ' εἶναι πυραμίδες δεσποτισμοῦ, ἀλλ' εἶναι ἔργα καταδυναστείας, εἶναι δεσμωτήρια δυστυχῶν· εἶναι φρούρια τυραννίας. Τί εἶναι, φίλτατοι συμπολῖται, τοῦτο τὸ ἀείποτε ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἀνυψούμενον ὑπερήφανον Παλαμήδιον; — Λείψανον ἐργοδιωκτικῆς καταδυναστείας, μαρτύριον

πολυστενάκτου τῶν ἡμετέρων πατέρων ἀγγαρείας μιᾶς ξένης καὶ τυραννικῆς Κυβερνήσεως, οὔπω πλέον ὑπαρχούσης, διὰ δὲ τὰ κρίματα αὐτῆς ὑπὸ τοῦ χρόνου καταβληθείσης, καὶ ὁλοτελῶς τέλος καταστραφείσης ὑπὸ τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος γίγαντος, τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ὃν ἡ Ἑλλὰς ὡς ἐκ Σπάρτης ἴδιον τέκνον ἀντιποιεῖται. Ἀλλ' ἡ θεία Πρόνοια, ἡ τοσάκις ὑπὲρ τῆς θεοφιλοῦς Ἑλλάδος θαυματουργήσασα, τὸ φρούριον τοῦτο τῆς τυραννίας, ἐν τοῖς μεταγενεστέροις τῆς ἡμετέρας ἐπαναστάσεως καιροῖς, προώρισεν ἀκρόπολιν ἐλευθερίας, τὸ δὲ δεσμωτήριον τῶν πατέρων ἀνέδειξε κιβωτὸν σωτηρίας ὑπὲρ τῶν τέκνων ἐκείνων· διότι τὸ Παλαμήδιον ἀκρόπολις ἁπάσης τῆς αὐτονόμου Ἑλλάδος ἐγένετο.

§ 9. Κυβέρνησις δὲ, ἥτις ἀντὶ φρουρίων καὶ δεσμωτηρίων, ἀνοικοδομεῖ Διδακτήρια καὶ ἄλλα κοινωφελείας καὶ καλλιτεχνίας δημόσια ἔργα, εἶναι πατρικὴ Κυβέρνησις· Κυβέρνησις, ἥτις ἀντὶ ἀμαθῶν ἀνδραπόδων, μορφόνει πεφωτισμένους πολίτας, εἶναι σεβαστὴ Κυβέρνησις, ἥτις ἀντὶ ἐν τῷ τῆς ἀμαθείας σκότει νὰ κρύπτηται, δι' ἀνοικοδομήσεως ἐκπαιδευτηρίων ἀνάπτει νοεροὺς φάρους, ἵνα καταφανέστερα τὰ ἑαυτῆς ἔργα γίνωνται, εἶναι ἐθνικὴ Ἔθνος δὲ, ὅπερ ἀντὶ δεσμωτηρίων ἀξιοῦται Διδακτηρίων· ὅπερ ἀντὶ διὰ χωροφυλάκων καὶ τῆς κτηνώδους βίας, ἄγεται δι' ἐλευθερίου ἀνατροφῆς· ὅπερ, ἀντὶ ν' ἀγνωμονῇ, μαρτυρικῶς καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως ἐν δεινοῖς καιροῖς (1) ὑποστηρίζει τὴν ἑαυτοῦ Κυβέρνησιν, εἶναι Ἔθνος εὐγενὲς, εἶναι Ἔθνος εὐάγωγον, εἶναι Ἔθνος ἄξιον τῶν εὐγενεστέρων εὐεργεσιῶν καὶ τῆς ὑπολήψεως τοῦ πεφωτισμένου κόσμου.

§ 10 Καὶ διὰ τί, φίλοι συμπολῖται, τοιαύτη ὑπὲρ τῆς παιδείας ἐνδελεχὴς μέριμνα τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἔθνους, τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ Γένους, τῆς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδος;— Τὸ μὲν διὰ τὸν κοινὸ παντὸς ἔθνους σκοπὸν, ἵνα ἡ Νεολαία τῆς Πατρίδος ἐκπαιδεύηται· τὸ δὲ, διότι ἡ παιδεία εἶναι ἴδιον ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων προγονικὸν κληροδότημα καὶ κτῆμα, καὶ ἰδιαζόντως πρέπει, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, νὰ περιποιώμεθα. Ἑλλὰς καὶ παιδεία, παιδεία καὶ Ἑλλὰς εἶναι ἰσοδύναμα. Ἐλευθέρα

(1) Ἐσώζετο εἰσέτι ἀκμάζουσα ἡ μνήμη τῆς γενναίας τοῦ Ἔθνους διαγωγῆς ἐπὶ τῶν Π α ρ κ ε ρ ι κ ῶ ν καὶ τῆς κ α τ ο χ ῆ ς ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως· ὅτε ὁ μὲν Βασιλεὺς πολυειδῶς ἐκινδύνευε, τὸ δὲ ἔθνος πιστῶς διετήρησε τὸν βασιλέα. Τότε ἅπαν τὸ Ἔθνος καὶ οἱ ἔξω ὁμογενεῖς ἦσαν ἐνθουσιασμένοι διὰ τὴν μ ε γ ά λ η ν τ ὸ ἐ α ν, καὶ ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως.

μὲν ἡ μακαρία Ἑλλὰς, ἐγέννησε τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, εἰς τὸν κολοφῶνα αὐτὰς προήγαγε, διὰ δὲ τοῦ ἥρωός της, τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην ἔφερε, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐξημέρωσε· δούλη δὲ γενομένη, τοὺς δεσπότας αὐτῆς Ῥωμαίους ἐπαίδευε καὶ ἐξημέρονεν· ἔπειτα δὲ τὰ πεφωτισμένα τέκνα της, φεύγοντα τὸν βάρβαρον τοῦ Βυζαντίου κατακτητὴν, ὡς ἑστιάδες ἔφερον ἄσβεστον τὸ ἱερὸν αὐτῆς πῦρ εἰς τὴν τότε ἀπαίδευτον δυτικὴν Εὐρώπην, καὶ εἰσηγηταὶ πάλιν Ἕλληνες ἐγένοντο τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ παρὰ τοῖς νῦν μεγάλοις καὶ πεφωτισμένοις Ἔθνεσιν·

§ 11. Ἀλλ' οὐ μόνον ὡς ἐθνικὴ ἡ Ἑλλὰς, ἀλλὰ καὶ ὡς χριστιανικὴ ἔχει διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν γλῶσσαν της κεκτημένα δικαιώματα εὐγνωμοσύνης ἐπὶ παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου· διότι Ἑλληνιστὶ διὰ τῶν Ἑβδομήκοντα πρῶτον ἡρμηνεύθησαν αἱ θεόπνευστοι Γραφαί· ἑλληνιστὶ συνήθως ἐδίδασκεν ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς· ἑλληνιστὶ ἐγράφησαν σχεδὸν ὅλα τὰ Ἱερὰ Εὐαγγέλια· Ἕλληνες ἦσαν καὶ Ἑλληνιστὶ ἔγραφον οἱ πρῶτοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας· Ἑλληνικαὶ μάλιστα αἱ πρῶται Ἱεραὶ Σύνοδοι· Ἑλληνικὰ τὰ πάντα διὰ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ Γλῶσσαν. Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς, φίλοι μοι συμπολῖται, ἐδοξάσθη καὶ ἐμεγαλύνθη καὶ διὰ τῶν ὅπλων καὶ διὰ τῆς παιδείας· ἀλλὰ τῶν μὲν ὅπλων της ἡ λάμψις δὲν στίλβει πλέον, ἡ δὲ παιδεία της ἀμαράντως εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα θάλλει. Ἰδοὺ λοιπὸν διὰ τί διηνεκῶς ἐν ἡμῖν πρέπει νὰ τιμᾶται ἡ παιδεία ὡς ἐθνικόν τι καὶ ἴδιον σύμβολον· ἰδοὺ διὰ τί καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ τὸ ἔθνος ναοὺς αὐτῇ πανταχοῦ ἀνεγείρουσιν·

§ 12. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι ἱερὸν καθῆκον ἀναγκάζει τὴν αὐτόνομον Ἑλλάδα καὶ τὴν Κυβέρνησιν αὐτῆς, ἵνα τοὺς ναοὺς τῆς παιδείας πολυπλασιάζωσι· τὸ πρὸς τὴν ἔξω Ἑλλάδα ἱερὸν καθῆκον. Ὡς ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Γερμανία, καί τοι εἰς πολλὰ διηρημέναι Κράτη, ἀποτελοῦσιν ἀδιαίρετον ἐθνικὴν ἑνότητα, οὕτω καὶ ἡ Ἑλλὰς, καί τοι ἐκ περιστάσεων εἰς δύο διηρημένη, εἰς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδα, εἶναι ὅμως μία καὶ ἀδιαίρετος καὶ κατὰ τὸ γένος, καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν, καὶ κατὰ τὴν θρησκείαν, ὡς τοῦ αὐτοῦ σώματος τὰ δεδεμένα καὶ τὰ ἐλεύθερα μέλη. Οἱ ἔξω Ἕλληνες συνηγωνίσθησαν μετὰ τῶν ἔσω διὰ τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος τὸ 1821, καὶ διὰ τοῦτο ἡ αὐτόνομος Ἑλλὰς εἶναι κοινὴ πατρὶς ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἐντὸς Ἕλληνες, ἀσχέτως τῆς πολιτικῆς τῶν μεγάλων εὐεργετίδων Δυνάμεων, πρὸς ἃς ἐπίσης εὐγνωμονοῦμεν, αὐθορμήτως ὡς ἓν καὶ μόνον ἄτομον ὁμοθυμα-

δὸν ἐξανέστημεν εἰς συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν ἔξω, ὅτε οἱ ἔξω, ἐν ὀ-
νόματι τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, τὴν συμπάθειαν ἡμῶν ἐπεκλήθησαν.
Οἱ δὲ ἔξω Ἕλληνες, ἔτι μᾶλλον καὶ ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης
καταναοήσαντες τὴν φυλετικὴν ἑνότητα καὶ τὸ ἀδιαίρετον τῶν
ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλήνων, ἔτι μᾶλλον ἀγαπῶσι τὴν φίλην των
Ἑλλάδα, καὶ ἔτι μᾶλλον ἀφειδῶς σκορπίζουσι τὰς μεγαλοδω-
ρίας αὐτῶν ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος, τῆς αὐτονόμου Ἑλλά-
δος, μάλιστα δὲ ὑπὲρ τῆς παιδείας. Οἱ ἀνεγειρόμενοι λοιπὸν
ναοὶ τῆς παιδείας ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι εἶναι τῶν ἐντὸς καὶ
ἐκτὸς Ἑλλήνων Διδακτήρια· εἶναι ἁπάντων κοινὰ εὐχῆς μνη-
μεῖα· εἶναι μαυσώλεια εἰς τιμὴν τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος·
εἶναι πυραμίδες δόξης εἰς εὐγνωμοσύνην αἰδίου ὑπὲρ τῶν ἀοι-
δίμων Καπλανῶν, Ζωσιμάδων, Ῥιζαρῶν, Βαρβακῶν, Ἀρσακῶν,
Σινῶν, Ἰωνιδῶν, Πλατυγενῶν, Ζαπῶν, Τοσιτσῶν, καὶ τοσούτων
ἄλλων μεγαλοδώρων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, ὡς καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ
τοῦ ἀγαθοῦ *ξυραικοητοῦ*, τοῦ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς τὸ λεπτὸν αὐ-
τοῦ ὑπὲρ τῆς παιδείας τῆς κοινῆς πατρίδος διαθέσαντος. Ἐλ-
θετε λοιπὸν, ἔλθετε οἱ ἁπανταχοῦ τῆς ὑδρογείου σφαίρας, φίλ-
τατοι ὁμογενεῖς Ἕλληνες, ἔλθετε εἰς τὴν φίλην σας Ἑλλάδα,
« *Ἄνδρ' ἴτε πάντες λεώ* », ἵνα μεταχειρισθῶ καὶ ἐγὼ τοῦ Θη-
σέως τὸ φιλελληνικώτατον κήρυγμα (1)· διότι ἡ αὐτόνομος Ἑλ-
λὰς εἶναι κοινὴ πατρὶς ἁπάντων· αἱ τιμαὶ καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς
εἶναι κοιναὶ ἀδιακρίτως πρὸς ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας· τὰ Διδα-
κτήριά της εἶναι κοινὰ τῶν τέκνων σας καὶ τῶν τέκνων μας.
Μηδέποτε λοιπὸν μὴ παύετε εὐεργετοῦντες τὴν φίλην σὰς Ἑλ-
λάδα ὡς κοινὴν πατρίδα, ἵνα δοξασθῇ καὶ μεγαλυνθῇ ἕως ἐκεῖ,
ὅπου αἱ ἀμεταβλητοι τῆς θείας Προνοίας βουλαὶ προώρισαν.

§ 13. Ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις, φίλοι μου συμπολῖται, οἰκοδο-
μοῦσα διὰ τῆς δυνατῆς λαμπρότητος δημόσια καθιδρύματα,
Ναοὺς, Διδακτήρια, Γεφύρας, Προκυμαίας κλ., τιμᾷ προσέτι καὶ
τὰ δημόσια ἔργα, τιμᾷ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, περιθάλπει τὰς κα-
λὰς τέχνας, ἐξ ὧν ἡ Ἑλλὰς μεγάλως ἐδοξάσθη καὶ θαυμάζεται.
Τὸ Θησεῖον καὶ ὁ Παρθενὼν, τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου καὶ τῶν ἄλ-
λων τῆς Ἑλλάδος καλλιτεχνῶν πιστῶσιν οὐχ ἧττον τὴν Ἑλλάδα
ἢ ἡ Ἰλιὰς τοῦ Ὁμήρου, ἡ τραγικὴ μοῦσα τοῦ Σοφοκλέους, ἡ ἰδα-
νικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ ῥητορεία τοῦ Δημοσθένους.
Ἰδοὺ διὰ τί φιλόκαλος μέριμνα καὶ περὶ τὰ δημόσια ἔργα πρέπει
νὰ καταβάλληται.

(1) Πλουτ. Θησ. ΚΕ'.

§ 14. Διὰ ταῦτα πάντα λοιπὸν, ὦ συμπολῖται, τελοῦμεν σήμερον καὶ τὴν ἐπίσημον ταύτην τελετήν.— Δόξα καὶ τιμὴ εἰς τοὺς ἐνεργοῦντας ταῦτα τὰ λαμπρὰ ἔργα· σέβας εἰς τὸν φιλόμουσον ἡμῶν Βασιλέα· τιμὴ εἰς τὴν φρόνησιν τῆς Κυβερνήσεως· ἔπαινος εἰς τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα δραστηριότητα τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας· εὐγνωμοσύνη ἀΐδιος πρὸς ἅπαντας τοὺς εὐεργέτας τοῦ ἔθνους τοὺς τοιαῦτα συντρέχοντας· εὐλογία δὲ καὶ πρὸς ὑμᾶς τοὺς ἀκαμάτους λειτουργοὺς τῆς Παιδείας, τοὺς Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους, πρὸς ὑμᾶς τοῦ φωτισμοῦ τῆς πατρίδος τὰς καιομένας λαμπάδας. Θαρσεῖτε δὲ· ἡ φιλόμουσος τοῦ Βασιλέως Κυβέρνησις περὶ πολλοῦ τὴν ἐθνικὴν ἐκπαίδευσιν ποιουμένη, γενναίαν καὶ ταχεῖαν μέριμναν βεβαίως θέλει λάβει διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ παρόντος ὑμῶν, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ μέλλοντός σας, καὶ διὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἱεροῦ σας ἐπαγγέλματος· διότι λαμπρύνουσα ὑμᾶς, λαμπρύνει τὴν ἐθνικὴν παιδείαν, λαμπρύνει τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, χαρίζεται τῇ ἐντὸς καὶ τῇ ἐκτὸς Ἑλλάδι.

§ 15. Ἀλλὰ διὰ τί καὶ διὰ τίνας ταῦτα γίνονται; — Διὰ τὴν ὑμετέραν ἐκπαίδευσιν, ὦ νέοι τῆς Ἑλλάδος καὶ συμπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς! Οἱ πατέρες σας ἐπὶ τῆς φοβερᾶς νυκτὸς τῶν ζαφερῶν τεσσάρων αἰώνων γεννηθέντες, εὑρέθησαν δοῦλοι ἐκ γενετῆς· ἀλλ' ἐλευθερωθέντες ἐλευθέραν σᾶς παραδίδουσι μίαν γωνίαν τῆς κοινῆς πατρίδος, ἵνα διατηρῆτε, δοξάζητε καὶ μεγαλύνητε. Οἱ πατέρες σας στερούμενοι διδακτικῶν μέσων καὶ Σχολείων, αὐτοδίδακτοι σχεδὸν ἐγένοντο, καὶ ἔμαθον τόσα, ὅσα ἱκανοὶ ἦσαν, ἵνα τὸ τεράστιον τῆς ἀνεξαρτησίας ἔργον κατορθώσωσι· συλλέγοντες δὲ ἤδη, πρὶν εἰς τὸν τάφον καταβῶσι, τοὺς ἐσκορπισμένους λίθους τῶν τοῦ δεσποτισμοῦ φρουρίων, τῶν ὑπὸ τῆς ἀνδρίας των κατακρημνισθέντων, οἰκοδομοῦσιν ὑμῖν διαφόρων βαθμῶν ἐκπαιδευτήρια, δημοτικὰ Σχολεῖα, Ἑλληνικά, Γυμνάσια, Πανεπιστήμια, ἵνα ἐφάμιλλοι τῇ παιδείᾳ ὑμεῖς καταστα θῆτε τοῖς τέκνοις τῶν σοφῶν Εὐρωπαίων, ὅπως ἡ σοφὴ Εὐρώπη μᾶλλον τὴν πατρίδα ἐκτιμᾷ. Οἱ πατέρες σας ὀλίγα μὲν γράμματα ἐγνώριζον, ἔπραξαν ὅμως μεγάλα ἔργα, διότι ἦσαν εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρετοι. Ἑνώσατε λοιπὸν ὑμεῖς, ὦ νέοι, μετὰ μεγαλειτέρας παιδείας τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν ἐκείνων· διότι, κατὰ τὸν θαυμάσιον Πλάτωνα (1), Ἁπασά τε ἐπιστήμη

(1) Πλατ. Τομ. Δ', Μενεξ. σ. 200.

χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται. » Ἀκούετε, ὦ νέοι; Ἡ μάθησις ἄνευ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς δὲν εἶναι παιδεία, ἀλλὰ πανουργία. Παιδεύεσθε λοιπὸν μετ' ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας. Ὡς δὲ περὶ ἑκάστου στρατιώτου τοῦ κατὰ τὴν Ἰταλίαν νικηφόρου στρατοῦ του ἔλεγεν ὁ μέγας Ναπολέων, ὅτι μετὰ θαυμασμοῦ ἤθελον λέγει οἱ συμπολῖταί των, «Οὗτος ἦν ἐκ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἰταλίας (2)», οὕτως, ὦ νέοι, περαίνων καὶ ἐγὼ τὸν λόγον μου, εὔχομαι ἵνα μετὰ θαυμασμοῦ οἱ μεταγενέστεροι λέγωσι περὶ ὑμῶν, « Οὗτοι ἦσαν ἄξια τέκνα τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821· ἀνεδείχθησαν δὲ, κατὰ τὴν εὐχὴν τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, (3) καὶ τῶν πατέρων « *πολλῷ κάρρονες.* »

Ζήτω ὁ Βασιλεύς· Ζήτωσαν οἱ συνδρομηταὶ τῆς ἐθνικῆς παιδείας! Ἀθάνατος ἡ μνήμη τῶν ἀοιδίμων εὐεργετῶν τῆς κοινῆς πατρίδος Ἑλλάδος! (4)

---

(2) Id. Histoire de Napol. par M. de Norvins, pag. 301.

(3) Πλουτ. Λυκ. ΚΑ.

(4) Τὸν παρόντα λόγον ἐδημοσίευσαν ὁλόκληρον ἢ ἐν μέρει, καὶ ζωηρῶς ἐπῄνεσαν ὁ Ἥλιος (Ἀριθ. 103, 9 Φεβρουαρίου 1857), ἡ Ἐλπὶς (Ἀριθ 890, 16 Φεβρουαρίου 1857 καὶ Ἀριθ. 889. 9 Φεβρουαρίου 1857), Ἡ Βελτίωσις Ἀριθ. 266, 7 Φεβρουαρίου 1857), καὶ ἡ Ἐφημερὶς τῶν Φιλομαθῶν (Ἀριθ. 199, 9 Φεβρουαρίου 1857), ἐκτὸς τινων ἄλλων.

Κ.

Ἀριθ. 728. ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ὁ

ΝΟΜΑΡΧΗΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ ΚΑΙ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ,

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΓΥΝΝΑΣΙΑΡΧΗΝ ΝΑΥΠΛΙΑΣ.

Λαμβάνοντες γνῶσιν τοῦ περὶ τῆς τελετῆς τῆς 25 Ἰανουαρίου 1858 ἐκδοθέντος παρ' ἡμῶν προγράμματος, παρακαλεῖσθε, Κύριε Γυμνασιάρχα, νὰ συντάξητε καὶ ἐκφωνήσητε κατάλληλον πρὸς τὸ ἐπίσημον τῆς ἑορτῆς Λόγον.

Εἰς τὸν ἐγνωσμένον ζῆλόν Σας πεποίθαμεν, Κύριε Γυμνασιάρχα, ὅτι ἀσμένως θέλετε ἀποδεχθῆ τὴν πρότασιν ἡμῶν ταύτην, καὶ ἐπιτυχῶς θέλετε ἐκπληρώσει τὸ δυσχερὲς τοῦτο ἔργον, τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου διάστημα, ὅπερ ὑπολείπεται ὑμῖν πρὸς σύνθεσιν ῥητορικοῦ Λόγου, ἐστὶ βεβαίως ἀνεπαρκές.

Ἐν Ναυπλίῳ, τὴν 22 Ἰανουαρίου 1858.

Ὁ Νομάρχης

Δ. ΚΡΙΕΖΗΣ

Λ. Γ. Οἰκονομόπουλος.

Ἀριθ. 826. ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ὁ

ΝΟΜΑΡΧΗΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ ΚΑΙ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ,
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΝ ΝΑΥΠΛΙΑΣ
Κ. Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΝ.

Ἐλάβομεν, Κ. Γυμνασιάρχα, ἀντίγραφον τοῦ παρ' ὑμῶν ἐκφωνηθέντος κατὰ τὴν 25 Ἰανουαρίου ε. ε. Λόγου, δι' οὗ τόσον ἐπιτυχῶς καὶ διεσκεδάσατε τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀθυμίαν τοῦ κοινοῦ διὰ τὴν εὔλογον ἀπουσίαν τῶν ΑΑ. ΜΜ., τὰς ὁποίας μετὰ χαρᾶς ἀμετρήτου καὶ ἀνυπομόνως ἀνέμενε, καὶ συνεκινήσατε τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ἐνδόξων κατορθωμάτων, καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα ἀπήλαυσεν ἡ Πατρὶς ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς Βασιλείας ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Σ. ἡμῶν Ἄνακτος, καὶ ἐλαμπρύνατε τὴν ἄλλως λαμπρὰν καὶ ἔνδοξον τῆς 25 Ἰανουαρίου 1858 ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ λήξει τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος ἑορτήν.

Ἡ Νομαρχία, καίτοι ἔχουσα πλεῖστα ὅσα δείγματα τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς εὐγλωττίας ὑμῶν, λαμβάνει ὅμως καὶ αὖθις τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐκφράσῃ εὐχαρίστως τὴν ἄκραν αὐτῆς εὐαρέσκειαν διά τε τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὸν ζῆλον, μεθ' ὧν ἐξεπληρώσατε τὸ ἀνατεθὲν ἡμῖν ἔργον, καὶ νὰ διαβεβαιώσῃ, ὅτι διὰ τῶν καταδειχθέντων ζωηρῶν πρός τε τὴν Πατρίδα καὶ τὸν Ὑψ. Θρόνον αἰσθημάτων Σας ἀπεκτήσατε νέα δικαιώματα εἰς τὴν ὑπόληψιν τῆς Β. Κυβερνήσεως.

Ἐν Ναυπλίῳ, τῇ 27 Ἰανουαρίου 1858.

Ὁ Νομάρχης
Δ. ΚΡΙΕΖΗΣ.

Α. Γ. Οἰκονομόπουλος.

Δ'. ΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ 25 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1858,

Τελουμένης τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τῆς βασιλείας

ΟΘΩΝΟΣ ΤΟΥ Α',

Ἐκφωνηθεὶς ἐν Ναυπλίῳ τὴν 25 Ἰανουαρίου 1858 (α).

§ 1. Πόσον ἔνδοξος, πόσον χαρμόσυνος, πόσον τῶν ἐθνικῶν εὐχῶν ἐπάξιος εἶναι αὕτη ἡ ἐπέτειος καὶ πανελλήνιος τῆς 25 Ἰανουαρίου ἡμέρα, διὰ τὴν πρὸ μιᾶς ἤδη εἰκοσιπενταετηρίδος ἐν μέσῳ ἡμῶν τοῦ Σ. ἡμῶν Βασιλέως αἰσίαν ἄφιξιν. Οἱ παννηγυρικοὶ κεραυνοὶ τῶν χαλκίνων στομάτων τῶν ἀπορθήτων ἡμῶν φρουρίων, ἡ αὐθόρμητος ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Ὑψίστου συρροή, ἡ πάνδημος συμπάσης τῆς Ἑλλάδος χαρὰ ἀναγγέλουσι τὴν ἐπισημότητα τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ μεγαλύνουσι τὴν δόξαν της.

§ 2. Πόσον δὲ ἐνθουσιωδῶς, πόσον φιλοτίμως, ὡ συμπολῖται, πόσον λαμπρῶς σύμπασα μὲν ἡ Ἑλλὰς, ἰδίως δὲ σύμπαν τὸ περικλεὲς Ναύπλιον, ἅπαντες οἱ ἐν αὐτῷ, ἀνεξαιρέτως ἅπαντες, καὶ οἱ πολῖται αὐτοῦ, καὶ αἱ συντεχνίαι, καὶ ἅπας ὁ Δῆμος, καὶ

(α) Ὁ Λόγος οὗτος ἐξαισίαν ἀληθῶς ἐνεποίησεν εἰς τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον ἐντύπωσιν, ὡς κοινῶς ὡμολογήθη καὶ ἐπισήμως ἐξεφράσθη. Ἐσπευσαν δὲ ἐκ τῶν ἐφημερίδων, ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, εἰς ὁλόκληρον ἢ ἐν μέρει δημοσίευσιν καὶ ἔπαινον αὐτοῦ ἡ Βελτίωσις (ἀριθ. 312, 6 φεβρουαρίου 1858, καὶ ἀριθ. 313, 11 φεβρουαρίου 1858), ἡ Αὐγὴ (ἀριθ. 162, 12 φεβρουαρίου 1858), ἡ Ταχύπτερος Φήμη (ἀριθ. 1360), 13 φεβρουαρίου 1858), ὁ Ἥλιος (ἀριθ. 152, 14 φεβρουαρίου 1858) ἡ ἐφημερὶς τῶν Μαθητῶν (ἀριθ. 245, 15 φεβρουαρίου 1858), ὁ Φιλόπατρις (ἀριθ. 159, 22 φεβρουαρίου 1858), ἡ γαλλιστὶ ἐκδιδομένη Ἐλπὶς ἀριθ. 77· 931, 23 φεβρουαρίου 1858).

αἱ Ἀρχαὶ, πολιτικοί τε, καὶ δικαστικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ, ἐκινήθησαν τὰς ἡμέρας ταύτας, καὶ ἀνέδειξαν διὰ τὴν λαμπρότητα τῆς ἑορτῆς ταύτης καὶ διὰ τὴν προσδοκωμένην τῶν ΑΑ. ΜΜ. ὑποδοχὴν σύντονον ἐνεργητικότητα, παραδειγματικὴν φιλοξενίας προσπάθειαν, καὶ γενναίας θυσίας· τὰ δὲ ἐνταῦθα στρατιωτικὰ ἡμῶν ἐργοστάσια ἀνέπτυξαν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ τοιαύτην ἐξαισίαν δραστηριότητα διὰ τὰ τῆς φιλοκαλίας καὶ τῆς φιλοθεαμοσύνης ἔργα, οἷα καὶ ἐν μεγάλοις ἔθνεσιν ἤθελε θαυμασθῆ. Λυπούμεθα μὲν, διότι, ἕνεκεν ἀσθενείας, ὁ Σ. ἡμῶν Βασιλεὺς ἐκωλύθη, ἵνα σήμερον μεθ' ἡμῶν ἐν Ναυπλίῳ πανηγυρίσῃ τὴν αἰσίαν τῆς βασιλείας Του εἰκοσιπενταετηρίδα, καὶ ἐξ οἰκείας ἀντιλήψεως τὸν ἄμετρον ἡμῶν ἐνθουσιασμὸν καὶ σεβασμὸν πληροφορηθῇ. Βέβαιοι ὅμως, ὡς ἐκ τῶν ἀρχῶν πληροφορούμεθα, ὅτι μετ' ὀλίγον θέλει ἐπισκεφθῇ τὸ ἀγαπητὸν Αὐτοῦ Ναύπλιον· ὅτι πραγματικὸς τῶν Ἀποβατηρίων τόπος διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τῆς βασιλείας εἶναι αὕτη ἡ ἀρχαία τοῦ κράτους πρωτεύουσα, εἰ καὶ εἰκονικῶς σήμερον ἐν Ἀθήναις διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ Βασιλέως ὑπὸ τῆς κεντρικῆς Κυβερνήσεως τελεῖται· ὅτι ἅπαντες οἱ ἐν Ναυπλίῳ γενναίως καὶ φιλοφρόνως τὰ ἐφ' ἡμῖν ἐξετελέσαμεν εἰς ἀξιοπρεπῆ τῆς ἑορτῆς ταύτης τέλεσιν καὶ λαμπροτάτην τῶν ΑΑ. ΜΜ. ὑποδοχήν· βέβαιοι περὶ πάντων τούτων, χαίρομεν ὡσαύτως, καὶ συνήλθομεν σήμερον νὰ πανηγυρίσωμεν καὶ μόνοι τὴν ἐπέτειον τῆς 25 Ἰανουαρίου ἡμέραν, καὶ τὴν αἰσίαν τῆς Βασιλείας εἰκοσιπενταετηρίδα Ὄθωνος τοῦ Α.

§ 3. Ἡ 25 Ἰανουαρίου τοῦ 1833 ἔτους, φίλοι μου συμπολῖται, εἶναι ἐπισημοτάτη πανελλήνιος ἡμέρα διὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ Σ. ἡμῶν Βασιλέως αἰσίαν ἄφιξιν· ἐπετείως δὲ εἰσαεὶ θέλει πανηγυρίζεσθαι, πρῶτον διότι ἐσήμανεν ὁριστικῶς τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος τὸ τέρμα· καὶ δεύτερον διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς πολλῶν ἀγαθῶν παραιτίου Βασιλείας. Ὡς τοιαύτη δὲ ἀνακαλεῖ ἡμῖν τὰ περὶ τὴν 25 Μαρτίου 1821 τρισένδοξα διὰ τὴν Ἑλλάδα κοινωνικὰ γεγονότα, καὶ τὰ μετὰ τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833 μεγάλα ἐθνικὰ συμβάντα ἐπὶ μίαν ἤδη εἰκοσιπενταετηρίδα.

§ 4. Ἡ ἀρχαία ἡμῶν πατρὶς Ἑλλὰς, ὦ Ἕλληνες, ἦν ποτε ἐλευθέρα καὶ αὐτόνομος. Ἀκμάσασα δὲ ἐπὶ παιδείᾳ, ἐπὶ τέχναις, καὶ ἐπὶ ἄκρῳ πολιτισμῷ, ἔφθασεν εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας. Ἀβασίλευτος ὅμως οὖσα ὑπὸ τὴν προσωρινότητα πολυαρχικῶν κυβερνήσεων, περιέπεσεν

εἰς ἐμφυλίου πολέμους. Διὰ ταῦτα ἀπολέσασα κατ' ὀλίγον τὰς δυνάμεις της, καταστρέψασα τὴν εὐημερίαν της, στερηθεῖσα τέλος καὶ αὐτῆς τῆς αὐτονομίας της, ὑπέκυψεν ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων, διαφόρων τοῦ μεσαίωνος βαρβάρων λαῶν, μέχρι τέλος τοῦ ἀπεχθεστάτου πάντων τουρκικοῦ ζυγοῦ.

§ 5 Εἰς ἀποτίναξιν δὲ τοῦ ζυγοῦ τούτου, εἰς ἀνάκτησιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας, ἐξανέστη τὴν 25 Μαρτίου 1821 σύμπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος· ἐκινήθη διὰ τὴν ἐθν.κότητά της ἀπὸ περάτων ἕως περάτων σύμπασα ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ κατὰ τῶν βαρβάρων δεσποτῶν ἀλαλάζοντες, ἤτοι *Τὰρ* ἢ ἐπὶ *Τάρ*· ὀλίγοι κατὰ ἀπειραρίθμων, πένητες δοῦλοι κατὰ μυριοταλάντων δεσποτῶν, ἄοπλοι κατὰ συντεταγμένων καὶ πολυαρίθμων μεγάλης αὐτοκρατορίας στρατῶν, ὀλίγοι ἐμποροπλοίαρχοι κατὰ θαλασσοπόρων φρουρίων πολυκρότων στόλων. Πολυετῶς ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγωνιζόμενοι οἱ Ἕλληνες, ἡρωϊκῶς ἐνεκαρτέρησαν. Ἔχοντες δὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἱερώτατα καὶ ἀπαράγραφα δίκαια, θαυμασθέντες καὶ ὑφ' ὅλου τοῦ κόσμου δικαιωθέντες, τῇ θείᾳ συνάρσει, τῇ συμπαθείᾳ τοῦ φιλελληνικοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν τριῶν μεγάλων εὐεργετίδων δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας, οἱ Ἕλληνες διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης νικηταὶ τέλος ἐξῆλθον, καὶ κατὰ τοῦτο ἡ 25 Μαρτίου 1821 αἰσίως ἐπληρώθη.

§ 6 Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἀνακτήσασα ἀφ' ἑαυτῆς διὰ τῶν ὅπλων τὴν ἀνεξαρτησίαν της, δὲν ἠδύνατο καὶ ἀφ' ἑαυτῆς διὰ πολυαρχικῶν προσωρινῶν κυβερνήσεων νὰ διοικῆται, καὶ εὐημεροῦσα εἰς τὸ ποθούμενον Ἑλληνικὸν μεγαλεῖον καὶ κλέος νὰ φθάσῃ· δὲν ἤθελε δὲ ἀβασίλευτος νὰ περιπέσῃ εἰς τὰ ἐκ τῆς πολυαρχίας καὶ προσωρινότητος ἀτοπήματα τῶν ἀβασιλεύτων αὐτῆς προγόνων. Περιπεσοῦσα μάλιστα ἡ νέα Ἑλλὰς ἐξ ἰδίας πείρας εἰς ἐμφύλια δυστυχήματα διὰ τὴν προσωρινότητα τῶν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος κυβερνήσεών της, καταποντισθεῖσα εἰς βάραθρον ἐσωτερικῶν συμφορῶν, συνησθάνθη τὴν ἀνάγκην μονίμου καὶ ἰσχυρᾶς βασιλικῆς κυβερνήσεως, ἐπεθύμησεν ἡγεμόνα, ἐζητήσατο βασιλέα διὰ τὴν μονιμότητα, τὸ μεγαλεῖον, τὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν ἑνότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ της. Ἰδοὺ λοιπὸν ἡ ἀπαραίτητος ἀνάγκη τῆς 25 Ἰανουαρίου 1833· ἰδοὺ ἡ προσδοκωμένη καὶ πολύευκτος καὶ πανελλήνιος ἐκείνη ἐθνικὴ ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ ἔθνους καὶ τῶν δυνάμεων, ὁ εὐλογητὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Σ. ἡμῶν Βασιλεὺς ἐν μέσῳ ἡμῶν αἰσίως ἐνεφανίσθη.

§ 7. Πόσον ἐνθουσιωδῶς τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833 ἅπασα ἡ τότε τουρκομάχος καὶ ἔτι πολεμοφόρος Ἑλλὰς, ἅπασα ἡ ἔτι διὰ τὴν ἐθνικότητά της ἐξωπλισμένη ἑλληνικὴ φυλὴ ἐχύθησαν εἰς ταύτην τὴν Ἀποβάθραν, τὴν ἀπέναντι τῶν Ἀποβάθρων τοῦ ἀρχαίου Δαναοῦ, εἰς ταύτην τὴν ἀρχαίαν τοῦ κράτους πρωτεύουσαν, ἵνα τὸν Σ. ἡμῶν Βασιλέα, παῖδα ἔτι ὄντα,, ὑποδεχθῶσι. Κινητικώτατον θέαμα! νέον Κράτος ὑπὸ νεώτατον ἡγεμόνα. Ὁ Σ. ἡμῶν Βασιλεὺς ἦτο τότε δέκα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν νεανίας· οἱ μεγάλοι ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος, ὁ Ζαΐμη,, ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Κουντουριώτης, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Μιαούλης, ὁ Βόσσαρης, ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Τσαβέλας καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἐνδόξων ἀγωνιστῶν χορεία ἔζων ἔτι· οἱ νῦν γεγηρακότες ἤκμαζον· οἱ δὲ νῦν ἀκμάζοντες ἦσαν, ὡς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν Βασιλεὺς, νέοι ἔτι. — Πῶς παρῆλθον ἐκεῖνα τὰ μακάρια τῆς νεότητος ἔτη! πῶς δὲν ζῇ πλέον ἐκείνη ἡ τρισένδοξος τῶν πρωταγωνιστῶν χορεία, ἵνα μεθ' ἡμῶν σήμερον τὴν ἐπισημοτάτην καὶ πανελλήνιον ταύτην ἡμέραν πανηγυρίσῃ! — Παρέρχονται, ὦ συμπολῖται, ἅπαντα τὰ ἀνθρώπινα, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ἄνθος τῆς νεότητος μαραίνεται· διαμένει ὅμως ἀθάνατος ἡ Πατρὶς, ἀειθαλεῖς δὲ διατηροῦνται αἱ ὑπὲρ εὐημερίας αὐτῆς πράξεις.

§ 8. Ἀφιχθέντος δὲ ἐν μέσῳ ἡμῶν τοῦ Σ. ἡμῶν Βασιλέως τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833, μεγάλα ἀγαθὰ ἔκτοτε ἐπῆλθον. Ἔπαυσεν ἡ ἀλεθρία πολυαρχία, ἐξέλιπεν ἡ ἐκ τῆς προσωρινότητος ἀβεβαιότης καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀπειλουμένη ἀναρχία, μόνιμος δὲ καὶ ἰσχυρὰ ἡ τοῦ Βασιλέως Κυβέρνησις ἐπαγιώθη, ὁ δὲ ἀγὼν ἐπερατώθη καὶ τὸ δρᾶμα τῆς ἐπαναστάσεως ὁριστικῶς ἐλύθη. Τότε δὴ ὁ μὲν νικηφόρος ἀγωνιστὴς ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Θρόνου τὸ δαφνοστεφές του ὅπλον κατατίθησιν, ὁ δὲ φιλόπονος γεωργὸς τὸ εἰρηνικόν του ἄροτρον ἀναλαμβάνει, ἡ δὲ θεὰ Εἰρήνη ἤρξατο ψάλλουσα ᾠδὰς εἰρήνης ὑπὲρ τῆς μελλούσης τοῦ ἔθνους εὐημερίας ὑπὸ τὴν βασιλικὴν αἰγίδα. Ἰδοὺ διὰ τὶ, ὦ συμπολῖται, ἡ 25 Ἰανουαρίου 1833 τὸ πέρας τῆς 25 Μαρτίου 1821 ἐσήμανεν· ἰδοὺ διὰ τὶ, ὡς ἡμέρα πανελλήνιος τῆς ὁριστικῶς ἀποκατασταθείσης ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς βασιλείας ἐπετείως τελεῖται, καὶ διὰ παντὸς ὡς τοῦ ἔθνους καὶ σύμπαντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ κέντρον θέλει πανηγυρίζεσθαι.

§ 9. Εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη ἔκτοτε παρῆλθον· ἔκτοτε δὲ μέχρι σήμερον ἐξελθοῦσα ἡ τότε πολεμοφόρος Ἑλλὰς ἐκ τοῦ ἀγῶνος τοῦ πολέμου, τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς προσωρινότητος, παν-

τοειδῶς ῥυθμιθεῖσα καὶ καθ' ἅπαντας τοὺς κλάδους εὐνόμως διοργανωθεῖσα, εἰσῆλθεν εὐτυχῶς ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς βασιλείας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εἰρήνης τῆς ὑλικῆς καὶ διανοητικῆς αὐτῆς ἀνπλάσεως καὶ τῆς κατ' ὀλίγον προοδευούσης εὐημερίας. Κατὰ δὲ τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα ταύτην πολλὰ καὶ τρανότατα δείγματα καὶ μαρτύρια ἀμοιβαίως ἐδόθησαν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς Ἑλληνικωτάτης πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ πρὸς σύμπασαν τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν ἀγάπης τῶν ΑΑ. ΜΜ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἀδιαστάτου τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν βασιλικὸν θρόνον πίστεως. (1) Ἰδίως δὲ μάλιστα ὅτε τῷ 1848 ἔτει καὶ ἐξῆς φοβερῶς ἡ τεταραγμένη Εὐρώπη ἐκ θεμελίων ἐσείετο ὑπὸ τοῦ τερατώδους τῶν ἐπαναστάσεων Τυφῶνος εἰς πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν καθεστώτων ἀνατροπὴν, Θρόνοι δὲ Βασιλέων ἐκλονίζοντο, ἀρχαῖοι δὲ ἀνετρέποντο, καὶ νέοι ἠνορθοῦντο· τότε δὴ τότε ἡ Ἑλλὰς, ὡς ὁ μυθευόμενος Ἀνταῖος, καί τοι ἔξωθεν πιεζομένη, ἔτι μᾶλλον πιστοτέρα, ἔτι μᾶλλον πιστοτάτη τῷ Θρόνῳ καὶ τοῖς Βασιλεῦσιν ἀνεδείχθη. Ὅτε δὲ πάλιν ἡ αὐτόνομος Ἑλλὰς εἰς συμπάθειαν τῶν ἔξω ὁμογενῶν αὐθορμήτως καὶ ὁμοθυμαδὸν ἐκινήθη διὰ τὴν ἑνότητα τῆς ἐθνικότητός της, κραταιαὶ δὲ Δυνάμεις τὸ αὐθόρμητον κίνημά της παρεξηγήσασαι, κατέθλιψαν τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα, καὶ περιέστειλαν τὰς ἐνεργείας της, τότε πάλιν ἀμοιβαίως ὁμοιοπαθοῦντες τῇ Ἔθνει καὶ τῷ Γένει οἱ Σ. ἡμῶν Βασιλεῖς, ὑπέστησαν μαρτυρικὰς πικρίας, διεκινδύνευσαν μετ' ἀταραξίας, μετὰ δὲ Ἡρωϊκῆς καρτερίας τὰ πάντα διὰ τὸ ἔθνος ὑπέφερον· τὸ δὲ Ἔθνος ἀμοιβαίως πάλιν καὶ σύμπασα ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἔτι μᾶλλον βασιλικώτεροι ἐγένοντο, καὶ ἔτι μᾶλλον μέχρι λατρείας τὴν εἰς τὸν Θρόνον πίστιν καὶ ἀγάπην αὐτῶν ἀνέδειξαν. Τέλος πάντων ἐπ' ἐσχάτων ἀποδημοῦσα ἡ Σεπτὴ ἡμῶν Ἄνασα εἰς ἐπίσκεψιν τῶν οἰκείων, ἐπιθυμοῦσα δὲ ἵνα τὴν ἀδίκως ὑποβλεπομένην Ἑλλάδα εἰς εὐνοϊκωτέρας σχέσεις μετὰ τῶν μεγάλων Δυνάμεων ἐπαναγάγῃ (2), ἀποπειρᾶται νὰ διαλύσῃ παρὰ τοῖς Δυνατοῖς τῆς γῆς τὰς κατὰ τοῦ Ἔθνους ἀδίκους ὑπονοίας, ἀγωνίζεται νὰ διαλλάξῃ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν μεγάλων Δυνάμεων, καὶ ὡς εἰρηνοφόρος περιστερὰ ἱπταμένη εἰς τὴν φίλην Αὐτῆς Ἑλλάδα, εὐλογουμένη καὶ πανταχοῦ ἀνευφημουμένη, αἰ-

(1) Ἤκμαζεν ἔτι ζωηρῶς ἡ μνήμη τῶν Παρεϊκῶν, καὶ τῶν ἐπ' ὀνόματι τῆς μεγάλης ἰδέας ἀπὸ τοῦ 1854 διαδραματισθέντων.

(2) Ταῦτα ἐλέγοντο τότε.

Φ.

σίως ἐπανέρχεται. Ἰδοὺ λοιπὸν διὰ τί τοσοῦτον χαρμοσύνως τελοῦμεν σήμερον τὴν 25 Ἰανουαρίου· ἰδοὺ διὰ τί τοσοῦτον ἐνθουσιωδῶς καὶ μέχρι λατρείας ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἀγαπᾷ τοὺς Βασιλεῖς αὐτοῦ· ἰδοὺ διὰ τί παντοῦ καὶ πάντοτε φρουρὸς καὶ φύλαξ καὶ τοῦ Θρόνου καὶ τῶν Βασιλέων εἶναι ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὁ λαός, καὶ ἐνθουσιῶν εἰς προϋπάντησιν, εἰς ὑποδοχὴν, εἰς ἀσπασμὸν τῶν ἡγεμόνων αὐτοῦ προστρέχει. Ὁ Ἕλλην τὴν αὐτονομίαν, τὴν συγκέντρωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν θεωρεῖ ἀναποσπάστως μετὰ τῆς Βασιλείας συνυπάρχοντα.

§ 10. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν, ᾧ συμπολῖται, ἡ ἡμέρα αὕτη πανδήμως παρ' ἡμῶν σήμερον τελεῖται· τελεῖται ὡς εἰκοσιπεντατηρὶς τῆς ἐπὶ τοῦ Θρόνου ἀναβάσεως τοῦ Σ. ἡμῶν Βασιλέως πρὸς ἱλασμὸν τοῦ Ὑψίστου, κατὰ ἀρχαιότατα ἔθιμα. Ὁ μὲν λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ, κατὰ θείαν ἐντολὴν (α), ἀνὰ πᾶσαν πεντηκονταετηρίδα ἐτέλει πρὸς ἱλασμὸν τοῦ Θεοῦ τὸν λεγόμενον *ἐνιαυτὸν* τῆς *ἀφέσεως*, διότι ἐλεύθεροι τότε ἀφίνοντο οἱ δοῦλοι καὶ οἳ ὀφειλέται, τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν ἀπεδίδοντο. Ὁ δὲ χριστιανικὸς τῆς δύσεως κόσμος, κατὰ μίμησιν ταῦ Μωσαϊκοῦ τούτου νόμου, ἀλλ' εἰς ἄφεσιν ψυχικῶν ἁμαρτιῶν, καθιέρωσεν ἱλαστηρίους ἐποχὰς ἔτους ἀφέσεως, τοῦ ἑβραϊστὶ λεγομένου *Ἰωβέλ* ἢ *Ἰουβιλαίου*, ἀνὰ πᾶσαν μὲν ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ τοῦ 1300 ἔτους ἐπὶ Πάπα Βονιφατίου τοῦ ἡ' ἀνὰ πᾶσαν δὲ πεντηκονταετηρίδα ἀπὸ τοῦ 1350 ἐπὶ Κλήμεντος τοῦ ς' ἀνὰ πᾶσαν δὲ τριακοντατριετίαν ἐπὶ Οὐρβανοῦ τοῦ ε' ἀνὰ πᾶσαν δὲ εἰκοσιπενταετηρίδα ἀπό τοῦ 1449 μέχρι σήμερον ἐπὶ Παύλου τοῦ β'. Κατὰ μίμησιν δὲ τούτων καὶ Βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται ἀνὰ πᾶσαν εἰκοσιπενταετίαν ἢ πεντηκονταετίαν ἑορτάζουσιν ἕκαστος τῷ Ὑψίστῳ ἴδιον ἱλαστήριον ἔτος ἢ *Ἰουβιλαῖον*, ἐὰν ἐπὶ τοσοῦτον ἕκαστος ζήσῃ μετὰ τῆς ἰδίας συζύγου, ἢ τὸ ἴδιον ἀξίωμα ἢ ἐπάγγελμα μετέλθῃ. Τοιαύτην δὲ ἐπίσημον εἰκοσπενταετηρίδα ἐτέλεσαν ἐσχάτως ὅ τε Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας Νικόλαος, καὶ ὁ νῦν τῶν Βελγῶν Βασιλεὺς. Τελοῦντες δὲ καὶ

(α) Καὶ διαγγελεῖτε . . τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἱ λ α σ μ ο ῦ . . . . καὶ ἁ γ ι ά- « σ ε τ ε τὸ ἔτος τὸ π ε ν τ η κ ο σ τ ὸ ν ἐ ν ι α υ τ ὸ ν, καὶ διαβοήσετε « ἄφεσιν ἐπὶ τῆς γῆς πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν· ἐ ν ι α υ τ ὸ ς ἀ φ έ- « σ ε ω ς ἡ σημασία αὕτη ἔσται ὑμῖν, καὶ ἀπελεύσεσθε εἷς (καὶ) ἕκαστος » εἰς τὴν κτῆσιν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος εἰς τὴν πατριὰν αὐτοῦ ἀπελεύσεσθε» (Λευϊτ. Κέ, 9 10).

ἡμεῖς σήμερον, ὦ Ἕλληνες, τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς ἐπὶ τοῦ Θρόνου ἀναβάσεως τοῦ Σ. ἡμῶν Βασιλέως, τελοῦμεν τῷ Ὑψίστῳ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἱλαστήριον ἔτος ἢ Ἰουβιλαῖον, διότι ἀπὸ τοῦ 1833 ἔτους ἐγκατέστη ἡ βασιλεία, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐξελθοῦσα ὁριστικῶς ἐκ τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀβεβαιότητος, εἰσῆλθε μετὰ τῆς βασιλείας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εἰρήνης, τῆς ἀσφαλείας, τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἀναπλάσεως, καὶ τῆς βαθμηδὸν προοδευούσης εὐημερίας.

§ 11. Ἂς πανηγυρίζωμεν λοιπὸν, ὦ συμπολῖται, χαρμοσύνως τὴν ἡμέραν ταύτην. Ὁ δὲ Σ. ἡμῶν Βασιλεὺς ἔχων ἀείποτε ὑπ' ὄψιν τὴν ἐξόχως ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἐθνικὴν πόλιν, τὴν ἐν δεινοῖς καιροῖς τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας κιβωτὸν, τὴν ἀρχαίαν τοῦ Κράτους πρωτεύουσαν, τὸ περικλεὲς Ναύπλιον, ὅπερ, παῖδα ἔτι ὄντα, πρῶτον ὑπεδέξατο καὶ ἐφιλοξένησεν· πληροφορούμενος δὲ προσέτι ὅτι καὶ ἐσχάτως, χθὲς καὶ σήμερον, ἅπαντες οἱ ἐν Ναυπλίῳ, καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, καὶ πολῖται καὶ ὑπάλληλοι, κατεβάλομεν πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν καὶ θυσίαν, ἵνα λαμπρῶς τὰς ΑΑ. ΜΜ. μετὰ τῆς συνοδίας Των ὑποδεχθῶμεν, (α) καὶ ἀξιοπρεπῶς τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς εὐτυχοῦς Αὐτοῦ βασιλείας τελέσωμεν, βεβαίως εὐμενέστερος καὶ εὐνοϊκώτερος θέλει δατελεῖ τῇ τε πόλει ταύτῃ καὶ πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῇ.

§ 12. Διὰ ταῦτα πάντα λοιπὸν, ὦ Ἕλληνες, δοξάζοντες τὸν Ὕψιστον τὸν σώσαντα τὴν Ἑλλάδα καὶ, κατὰ τὰς ἀνεξερευνήτους Αὐτοῦ βουλὰς, μέλλοντα νὰ μεγαλύνῃ καὶ δοξάσῃ αὐτὴν· εὐλογοῦντες τὸ πανάγιον Αὐτοῦ ὄνομα διὰ τὴν αἰσίαν τῆς βασιλείας εἰκοσιπενταετηρίδα· εὐχόμενοι θερμῶς, ἵνα ἐπ' ἀγαθῷ τῆς φιλτάτης ἡμῶν Ἑλλάδος εἰς πολλὰ ἔτη, εἰς πολλὰς εἰκοσιπενταετηρίδας διασώζῃ ὑγιεῖς, εὐημεροῦντας, εὐκίωνας, μακραίωνας, καὶ πάντα ἀριστεύοντας τοὺς Σ. ἡμῶν Βασιλεῖς, ὁμοφώνως ἀναβοήσωμεν,

Ζήτω ὁ Βασιλεὺς μετὰ τῆς Βασιλίσσης!

(α) Ἐπὶ τῇ βεβαιότητι, ὅτι ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα μετὰ τῶν αὐλικῶν των, τῶν Ὑπουργῶν, τῶν Βουλευτῶν καὶ Γερουσιαστῶν, τῶν πρέσβεων τῶν ξένων Δυνάμεων, τῶν πρεσβευτῶν τῶν Δήμων καὶ Ἐπαρχιῶν, καὶ ἄλλων ἐπισήμων φιλοθεαμόνων τῆς Πρωτευούσης ἤθελον ἐλθεῖ τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς Ναύπλιον, ἕκαστος Ναυπλιεὺς φιλοτίμως ἐκ τοῦ ἀναλόγου δαπάνης παρεσκεύασε τὴν οἰκίαν του, ἵνα φιλοξενήσῃ ἕνα τινὰ ἢ περισσοτέρους τῶν προσελευσομένων.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ (α)

Σχετικὰ διὰ τὴν ἐν Ναυπλίῳ προσδοκωμένην ὑποδοχὴν τῶν ΑΑ. ΜΜ. κατὰ τὴν 25 Ἰανουαρίου 1858, ἑορτὴν τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τῆς Βασιλείας Ὄθωνος τοῦ Α΄.

1. (Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τῆς Ἀποβάθρας.)

Ἐς πάτρην ἀφίκανες, (β) ἐμοῦ δέ κε φέρτερος εἶης.
Σκῆπτρον ἔχεις ἠδὲ Κράτος, πᾶσι δ' ἀνάσσεις ἡμῖν.

2. (Ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως τῆς Ἀποβάθρας.)

Μνήμων Ἑλλὰς πέμπτου τ' εἰκοστοῦ βασιλείης
Ἔτεος, τήνδε τελεῖ Κοιράνοις κλεινὴν ὁρτήν.

3. (Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τῆς ἀψῖδος τοῦ λιμένος.)

Πολλὰ καμὼν (γ) νόστησεν Ἄναξ πλήθυμός γ' Ὄθων·
Ἔμπης δὲ κλέος ἔσχεν ἀνὰ χθόνα καὶ κατὰ πόντον.

4. (Ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως τῆς ἀψῖδος τοῦ λιμένος.)

Ἀμαλίης κλέος οὔποτ' ὀλεῖται· κήδεται πάτρης.

5. (Ἐπὶ τῆς πύλης τῆς θαλάσσης.)

Ἐχθροὶ οὐδ' ἐκ πόντου εἶλόν μ'· εἶλέ με δ' ἀλκὴ
Ἑλλήνων (δ). Νῦν δ' Ὄθωνι Ἀμαλίῃ τε ὑπείκω.

6. (Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τῆς ἀψῖδος τῆς πύλης τῆς ξηρᾶς.)

Πόλις τε στρατὸς εὖ φρονέοντες Ἀνάκτοιν, τήν δε
Ἀψῖδα στῆσαν τιμῆς τ' εὐγνωμοσύνης τε.

(α) Τὰ παρόντα ἐπιγράμματα, δέκα καὶ ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸν, παραλειπομένων τινῶν ἄλλων, ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ Κυρίου Νομάρχου Δ. Κριεζῆ, καὶ τῶν Κ Κ. Διευθυντων τοῦ Ὁπλοστασίου καὶ τῶν Μηχανικῶν Σαπουντσάκη καὶ Μουσουδάκη, καὶ τοῦ Κ. Δημάρχου Ναυπλιέων Β. Κοκκίνου συνετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Γυμνασιάρχου Κ. Χ. Παμπούκη, ἵνα τεθῶσιν εἰς διαφόρους θέσεις. Τινὰ μὲν τούτων ἐπεγράφησαν· ἕτερα δὲ, διά τε τὰ ἐξ Ἀθηνῶν συγχρόνως πεμφθέντα καὶ διὰ τὴν εἰς Ἀθήνας μετάθεσιν τῆς ἑορτῆς, δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐπιγραφῶσι κατὰ τὸν προορισμὸν αὐτῶν. Διὰ τὸ κατεπεῖγον δὲ συνετάττοντο κατεσπευμένως καὶ ἐν βίᾳ, ἀμέσως ἐκδιδόμενα πρὸς τοὺς αἰτοῦντας καὶ ἐπιεικῶς πρέπει νὰ κριθῶσι διὰ τὰ ἐνδεχόμενα ἐλλείμματα. Κ. Ι.

(β) Λέγει ὁ Ἕλλην τοῦ ἀγῶνος πρὸς τὸν νῦν ἐρχόμενον Βασιλέα.

(γ) Διὰ τὰ ἐπὶ ἐπὶ τῆς Κατοχῆς. — (δ) Διὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἅλωσιν τῶν φρουρίων Ναυπλίου.

7. (Ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως τῆς ἀψῖδος τῆς ξηρᾶς)

Ὦ φίλοι, οἳ μέγα ἄστυ κατ' ἐρυμνῆς Ναυπλίης
Ναίετ' ἀν' ἄκρα πόλιος, ἀγαθῶν μελεδήμονες ἔργων,
Χαίρετ'· ἐγὼ δ' ἥκω πάλιν σώζων· κήδομαι δ' ἀστῶν.

8. (Ἐπὶ τῆς πύλης τῆς ξηρᾶς, παραδιδομένων τῶν κλειδίων τοῦ φρουρίου).

Πολεμίοις οὐκ εἰμὶ βατὸν νηποινεί· εἴκω
Ἔμπης τοῖς Βασιλεῦσι, πύλας τε ἀνοίγνυμι ἐμάς.

9. (Ἐπὶ τῆς τοῦ Δήμου Ναυπλιέων ἀψῖδος.)

Ἥδε πόλις Βασιλεῖ ξεινήϊα ταῦτα Ὄθωνι.
Φράζεο πῶς μνήμων ἡ πόλις εὐνομίης.

10. (Ὅπου ἤθελεν ἐγκριθῆ.)

Ὀλβιοδαῖμον Ἄναξ, ὅς γ' ἤλυθας εὐνομίῃ σύν.

11. (Ὅπου ἤθελεν ἐγκριθῆ.)

Πάτρης Κοίρανοι, χαίρετ' τίετε Μούσας, Δίκην.

12. (Ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ Τροπαίου τοῦ Ὁπλοστασίου)

Ὅπλα τάδε πτολέμοιο πεπαυμένα κεῖται τῇδε. (α)
Ἑλλάς γ' ὅπλοις εἵλετο δόξαν· ταῦτά τοι οἵδε
Σοί, Βασιλεῦ, χάριν, οὕνεκα ὅπλα, μαχητὰς τιμᾷς.

13. (Ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς τοῦ Τροπαίου τοῦ Ὁπλοστασ.)

Ἑλλάδα σῶσαν, κλεινὴν θῆκαν πατέρων ἆθλοι (β)·
Ἄμμες κἀῤῥονα, ἦν γε Θεὸς δῷ, δείξομεν πάτρην.

14. (Ἐπὶ τοῦ νεοδμήτου Γυμνασίου.)

Παῖδες θ' Ἑλλήνων χαίρειν γε Ἄναξιν, ἐπεί περ
Μούσαις νηὸν ἔδειμαν καλὸν, κυδαίνουσιν
Τῶν θεράποντας. Ζῆτε, Ἄνακτες, δ' εὐαίωνες!

15. (Ἐπὶ τῆς μιᾶς θύρας τοῦ Ὁπλοστασίου.)

Τῶν δὲ πυλῶν εἴσω πολέμου τεύχονται ἔργα.

16. (Ἐπὶ τῆς ἑτέρας θύρας τοῦ Ὁπλοστασίου)

Τῇ δ' Ἄρεως βροτολοιγοῦ ἔργα κλυτῶς τεύχονται.

17. (Ἐπὶ τῆς ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ὄθωνος στήλης.)

Ἑλλάς γ' εὐγνώμων, τιμῆς τ' ἀγάπης τε Ἄναξιν.

18. (Ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ δημοτικοῦ χοροῦ.)

Ἥ δε πόλις Βασιλεῦσι τάδε ξεινήϊα φέρει.

(α) Αἰνίττονται αἱ ἐκτεθειμέναι ἐνταῦθα ἐθνικαὶ σημαῖαι καὶ τὰ ὅπλα τοῦ ἀγῶνος.

(β) Λέγει ἡ νέα πρὸς τὴν ἀρχαίαν γενεάν.

Ε'. ΛΟΓΟΣ [α]

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩ ΤΗΝ 9 ΙΟΥΝΙΟΥ 1858,

Ἐπὶ τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας.

§ 1. Ἐν μέσῳ νεοδμήτου οἰκοδομήματος, ἐντὸς κομψοῦ καὶ στερεοῦ καταστήματος, ἐντὸς λαμπροῦ τῶν Μουσῶν μεγάρου συνερχόμεθα σήμερον κατὰ τὸ ἤδη λῆγον σχολαστικὸν ἔτος, ἵνα δημοσίως τὰς τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας ἐνιαυσίους ἐξετάσεις τελέσωμεν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὰς θερμοτάτας ἡμῶν πρὸς τὸν οὐράνιον τῶν φώτων Πατέρα εὐχὰς, τὸν αἴσιως ἡμᾶς εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἡμῶν ἔργα κατευοδώσαντα, ἃς ἐκφράσωμεν δημοσίως τὴν ἡμετέραν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν φιλόμουσον τοῦ Σ. ἡμῶν Βασιλέως Κυβέρνησιν, ἧς δαπάνῃ καὶ ἐπιμελείᾳ τὸ νεόκτιστον τοῦτο τῶν Μουσῶν τέμενος ἀνῳκοδομήθη. Ὁμολογοῦντες δὲ ταῦτα δημοσίως, ἀποδίδομεν οὐχ ἧττον δικαιοσύνην ἢ ἠθικὸν ἐκπληροῦμεν καθῆκον. Ἀλλ' ἂς ἔλθωμεν εἰς τὸν προκείμενον τὸν δημόσιον ἐξετάσεων ἀγῶνα.

§ 2. Περὶ πολλοῦ ποιεῖται ἡ πατρὶς, Κύριοι, τὰς γενικὰς ἐξετάσεις τῆς ἐν τοῖς Γυμνασίοις καὶ Ἑλλ. Σχολείοις ἐκπαιδευομένης νεολαίας. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Νόμος διὰ τῆς ἀνηκούσης ἐπισημότητος περιβάλλει, καὶ γενικῶς ταύτας διατάττει· σύμπασα δὲ ἡ Ἑλλὰς ἐνιαυσίως ἀνὰ πάντα Ἰούνιον συγχρόνως συνέρ-

(α) Τοῦ Λόγου τούτου ποιεῖται εὐφήμων μνείαν καὶ ἡ Βελτίωσις (ἀριθ. 327, 19 Ἰουνίου 1858).

χεται, καὶ πανδήμως τὰς ἐξετάσεις ταύτας τελεῖ. Ταύτας λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἵνα τελέσωμεν σήμερον συνήλθομεν. Ἀλλὰ πρὸ τῆς τῶν ἐξετάσεων ἐνάρξεως, ἃς προτάξωμεν εἰσαγωγικάς τινας πληροφορίας, ἐξ ὧν ὑμεῖς ὁδηγούμενοι, καὶ ἡμᾶς κάλλιον θέλετε εὐθύνει, καὶ τὰ ἡμέτερα ἔργα ὀρθότερον θέλετε κρίνει.

§ 3. Τὸ σύνολον τῶν μαθητῶν τοῦ τε Γυμνασίου καὶ Ἑλλ. Σχολείου ἐπὶ τῆς παρούσης θερινῆς ἐξαμηνίας, ἐκτὸς τῶν ἀκροατῶν, συμποσοῦνται ὁμοῦ εἰς 304. Ἐκ τούτων δὲ, κατὰ τὸ ὑπ' ὄψιν ὑμῶν Μαθητολόγιον, οἱ μὲν 136, εἰς τέσσαρας Τάξεις διηρημένοι, εἰσὶ τοῦ Γυμνασίου· οἱ δὲ 168, εἰς τρεῖς Τάξεις διηρημένοι, εἰσὶ τοῦ Ἑλλ. Σχολείου. Ὁ δὲ ἀριθμὸς οὗτος, ὡς παρατηρεῖτε, Κύριοι, ἐστὶν ὑπέρτερος τοῦ ποσοῦ ἁπάντων τῶν παρελθόντων ἐτῶν. Ἐὰν δὲ ἐκ τῆς συῤῥοῆς ταύτης τῶν μαθητῶν, μάλιστα μετὰ τὴν σύστασιν πρὸ τῶν πυλῶν ὑμῶν νέου Γυμνασίου, δύνατ᾽ αι νὰ ἐξαχθῇ ἀγαθόν τι συμπέρασμα ὑπὲρ ἡμῶν, ἐξαγάγετε καὶ ὑμεῖς ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Γυμνασίου ὅ,τι εὔλογον κρίνητε.

§ 4 Τὰ δὲ κατὰ τὴν θερινὴν ταύτην ἐξαμηνίαν διδαχθέντα μαθήματα εἰσὶ τὰ κατὰ Νόμον ἔν τε τοῖς Γυμνασίοις καὶ Ἑλ. Σχολείοις διατασσόμενα καὶ διδασκόμενα. Ἐκ δὲ τοῦ ὑπ' ὄψιν ὑμῶν τῶν μαθημάτων τῆς θερινῆς ἐξαμηνίας Προγράμματος καὶ τῶν παρ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων ἐγγράφων σημειώσεων περὶ τῶν πραγματικῶς διδαχθέντων, λεπτομερῶς πληροφορεῖσθε τό τε εἶδος καὶ τὸ ποσὸν τῶν ἀνὰ πᾶσαν τάξιν διδαχθέντων μαθημάτων, ἀναλόγως τοῦ ὑπάρχοντος προσωπικοῦ. Τὸ μὲν Πρόγραμμά ἐστιν ἡ ἐν ἀρχῇ ἑκάστης ἐξαμηνίας ἐπίσημος ὑπόσχεσις τῶν διδαχθησομένων, ἡ δὲ δήλωσις τῶν διδαχθέντων, ἡ ἐξόφλησις τῆς ὑποσχέσεως ταύτης. Ταῦτα δὲ ἤδη καὶ παρ' ἡμῶν γινόμενα, καθιστῶσιν εὐθυτέραν τὴν ἡμετέραν λογοδοσίαν.

§ 5. Ἡ πρόοδος παντὸς ἐκπαιδευτηρίου, ὅσον ἀφορᾷ τὰ πρόσωπα, ἐξαρτᾶται κυριώτερον, Κύριοι, ἔκ τε τῶν διδασκόντων, ἔκ τε τῶν διδασκομένων αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς ἐπιμελείας τῶν γονέων ἢ κηδεμόνων ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν μαθητευομένων κατὰ τὴν φοίτησιν τῶν ἰδίων τέκνων. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἂς ἐξετάσωμεν καὶ ἡμεῖς συντόμως τὸ ἡμέτερον Γυμνάσιον, ἵνα ὀρθὴν κρίσιν ἐξάξωμεν, καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὸ μέλλον ὁδηγηθῶμεν.

§ 6. Ἐκ τούτων δὲ οἱ μὲν Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι ἀρκούντως εἰσὶν ὑμῖν γνωστοί· διότι ὑπ' ὄψιν ὑμῶν ἐνεργοῦσι, καὶ

ἐνιαυσίως, ἀναπεπταμένων τῶν θυρῶν, δημοσίᾳ διδάσκουσιν. Εἰς ὑμᾶς λοιπὸν ἐναπόκειται, ἵνα ἐκ τῶν ἔργων ἐκτιμήσητε τὸν ζῆλον καὶ τὴν περὶ τὴν διδασκαλίαν φιλοπονίαν ἑνὸς ἑκάστου. Ἡμεῖς δὲ, ὡς προϊστάμενοι τοῦ Γυμνασίου, δημοσίᾳ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἅπαντες μετὰ ζήλου ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἐκπληρώσωσι τὰ ἴδια ἔργα, ἐν ἁρμονίᾳ διήγαγον πρὸς ἀλλήλους, μετὰ συμπνοίας εἰργάσθησαν, καὶ μετὰ πατρικῆς στοργῆς πρὸς τοὺς μαθητὰς προσηνέχθησαν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν διδασκόντων.

§ 7. Οἱ δὲ μαθηταὶ κατὰ τρία πρέπει νὰ ἐξετασθῶσι, κατὰ τὴν *διαγωγὴν*, κατὰ τὴν *πρόοδον* καὶ κατὰ τὴν *ἐπιμέλειαν*, διότι ταῦτα συγκροτοῦσιν ἑκάστου μαθητοῦ τὰ προσόντα. Θεωροῦντες λοιπὸν τοὺς μαθητὰς κατὰ ταῦτα, παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ μὲν διαγωγὴ αὐτῶν ἐν γένει ὑπῆρξεν εὐάρεστος· ἀπόδειξις δὲ, ὅτι οὐδὲ ὁ διδακτικὸς σύλλογος εὑρέθη ποτὲ εἰς τὴν δυσάρεστον ἀνάγκην νὰ κολάσῃ τινὰ βαρύτατα ἐπὶ κακῇ διαγωγῇ, εἰ μὴ σπανίως ἐπανορθωτικῶς· οὐδὲ τῆς Ἐφορείας τὴν συνδρομὴν οὐδέποτε ἐπὶ τούτῳ ἐπεκαλέσθημεν. Περὶ δὲ τῆς προόδου αὐτῶν παραχρῆμα ἐκ τῶν ἰδίων ἀπαντήσεων ἐπὶ τῶν ἐξετάσεων θέλετε κρίνει. Λυπούμεθα ὅμως διότι δὲν ἔχομεν ἐπίσης εὐαρέστους πληροφορίας νὰ δώσωμεν καὶ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τινῶν ἐξ αὐτῶν. Πληροφορούμενοι δὲ ὑμεῖς πάραυτα παρ' ἑκάστου τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων τὰς ἀπουσίας ἑνὸς ἑκάστου, θέλετε κρίνει οἴκοθεν τὸν βαθμὸν τῆς ἐπιμελείας ἢ ἀμελείας ἑκάστου μαθητοῦ. Ἀλλὰ μαθηταὶ μὴ ἐπιμελούμενοι, ἢ συχνότατα ἀπουσιάζοντες, πῶς θέλουσι προκόψει; πῶς θέλουσι δικαιώσει τὰς χρηστὰς τῶν γονέων καὶ τῆς πατρίδος προσδοκίας; πῶς θέλουσιν ἀνταποκριθῆ εἰς τοὺς πολυειδεῖς τῶν ἰδίων Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων μόχθους; Ἂς δώσωσι λοιπὸν οὗτοι οἱ ἀμελεῖς λόγον σήμερον ἐνώπιον ὑμῶν, ἐνώπιον τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς Κυβερνήσεως, ἐνώπιον τῆς Πατρίδος αὐτῆς, ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων ἕκαστος αἰσχυνόμενος ἢ δοξαζόμενος.

« Τῶν πόνων
Πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τ' ἀγαθὰ οἱ θεοί, » (α)

ἔλεγον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, ὦ νέοι, καὶ οὐδὲν ἄνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας κατορθοῦται. Διὰ τῆς ἐπιμελείας οἱ πατέρες ὑμῶν, ὦ νέοι, διὰ τεσσάρων αἰώνων ἀφορήτου δουλείας διεφύλαξαν τὴν ἱερὰν τῆς θρησκείας παρακαταθήκην, διέσωσαν τὴν πατρῴαν γλῶσσαν, καὶ ἀπέκτων, πάντων στερούμενοι, καὶ τὴν μικρὰν μὲν, ἀλλὰ χριστι-

(α) Ξενοφ. Ἀπομν. Β', ά, § 20.

ανικὴν καὶ ἡρωϊκὴν ἐκείνην παιδείαν, ἥτις μορφώσασα τοὺς πατριώτας ἱεράρχας καὶ λοιποὺς κληρικοὺς, τοὺς ἀθανάτους τῆς νέας Ἑλλάδος ἥρωας καὶ τοὺς συνετοὺς πολιτικοὺς, ἐνέπνευσε τέλος, ἐπ' ἐσχάτων, ἵνα τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἄρωσιν ἀγῶνα, ὅπως παράσχωσιν ὑμῖν ἐλευθέραν πατρίδα καὶ ἄφθονα ἐκπαιδεύσεως μέσα· καὶ ὑμεῖς, ὦ νέοι, διὰ τῆς ἐπιμελείας ταύτης ἀδυνατεῖτε, ἵνα διὰ τοσούτων μέσων μικράν τινα παιδείαν εἰς ἰδίαν ὑμῶν χρῆσιν ἀποκτήσητε; Αἰδὼς, ὦ νέοι, τηλικούτων γιγάντων τέκνα καλεῖσθαι!

§. 8. Οἱ δὲ γονεῖς ἢ κηδεμόνες τῶν μαθητῶν, οἱ τὰ μέγιστα εἰς ἐπιμέλειαν, εἰς χρηστὴν διαγωγὴν καὶ εἰς πρόοδον δυνάμενοι συντελέσαι, πῶς ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἰδίων τέκνων διήγαγον; — Λυπούμεθα, Κύριοι, δημοσίως ὁμολογοῦντες, ὅτι, μικρᾶς, μικροτάτης ἐξαιρέσεως γενομένης, οἱ πλεῖστοι οὐδὲ ἅπαξ τοῦ μηνὸς, οὐδὲ ἅπαξ τῆς ἑξαμηνίας, οὐδὲ ἅπαξ τοῦ ἔτους τὸ διδακτήριον ἐπεσκέφθησαν. Καὶ ὅμως εἰ τὸ ἐκπαιδευτήριον τοῦτο ἦν σταῦλος βοῶν, ἢ ἵππων, ἢ ἄλλων ἀγελῶν, βεβαίως οἱ ἐνδιαφερόμενοι συχνότατα ἤθελον ἐπισκέπτεσθαι, καὶ διὰ τῆς παρουσίας αὐτῶν ἤθελον τιμᾷ καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι. » Ὦ ἄνθρωποι, ἐπέρχεται καὶ ἡμῖν τὸ τοῦ Κράτητος ἀναφωνῆ» σαι, ποῖ φέρεσθε, οἵτινες χρημάτων μὲν κτήσεως πέρι πᾶ» σαν ποιεῖσθε σπουδὴν, τῶν δ' υἱέων, οἷς ταῦτα ἐγκαταλεί» ψετε, μικρὰ φροντίζετε; (α) » — Καὶ λοιπὸν πῶς ἡ πόθεν ἄλλοθεν οἱ Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι δύνανται, ἵνα ἑκάστοτε πληροφορῶνται περὶ τῆς κατ' οἶκον ἐπιμελείας καὶ διαγωγῆς τῶν μαθητῶν, ὅπως δεόντως ῥυθμίζωσι ταύτην, εἰ οἱ γονεῖς οὐδέποτε ἢ σπανιώτατα ἐπισκέπτονται τὸ διδακτικὸν Κατάστημα; Οἱ γονεῖς, ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἰδίων τέκνων, ἔχουσι τὸν αὐτὸν λόγον πρὸς τοὺς Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους, ὃν λόγον ἔχουσιν οἱ μὲν Δικαστικοὶ Κλητῆρες πρὸς τοὺς Δικαστὰς καὶ Δικηγόρους, οἱ δὲ Ἀστυνόμοι πρὸς τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς, οἱ δὲ χωροφύλακες καὶ ἡ ἄλλη ἔνοπλος δύναμις πρὸς τὴν δημοσίαν τοῦ Κράτους ἀσφάλειαν. Ἐὰν λοιπὸν οὗτοι ἐλλείψει τῶν ἁρμοδίων ὀργάνων, ἀδυνατῶσιν εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἰδίων καθηκόντων, ἀδυνατοῦσιν ὡσαύτως καὶ οἱ διδάσκοντες, ἐλλείψει ἡ ἀμέλεια τῶν γονέων, ἵνα φέρωσιν εἰς πέρας τὰ διδακτικὰ αὐτῶν ἔργα. Πόσοι νέοι, ἄλλως οὐχὶ κακῆς φύσεως, ἀμελη-θέντες παιδιόθεν ὑπὸ ἀσυνέτων γονέων, κατέστησαν πρόβατα

(α) Πλουτ. περὶ Παιδ. ἀγ. § δ'.

ἀπαλωλότας, τὸ αἶσχος τῆς οἰκίας, ἡ καταστροφὴ τῆς πατρικῆς περιουσίας, ἐν ᾧ ἐπιμελούμενοι ἐγκαίρως ἠδύναντο ἀποβῆναι τὸ στήριγμα τῆς οἰκογενείας, καὶ ἡ γλυκυτέρα τῶν γηρατείων παραμυθία! Διὰ τοῦτο καὶ τὸ 33 ἄρθρον τοῦ περὶ Ἐλ. Σχολείων καὶ Γυμασίων Νόμου ῥητῶς ὁρίζει, ἵνα οἱ γονεῖς ἢ οἱ ἐπίτροποι τῶν παίδων δίδωσιν ἑκάστοτε πρὸς τοὺς διδασκάλους πληροφορίας περὶ τῆς διαγωγῆς καὶ τῶν πταισμάτων αὐτῶν. Ἀλλ' ἂς εἴμεθα δίκαιοι· πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἡμέρα τις τοῦ ἔτους, ὅτε γονεῖς τινες οὐ μόνον τὸ Κατάστημα πλησιάζουσι, συχνάζουσι, περικυκλοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς οἰκίας τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων πολιορκοῦσιν, ἵνα ἐπὶ τῶν δημασίων ἐξετάσεων ἀφεύκτως τὰ ἴδια τέκνα, ἱκανὰ ἢ ἀνίκανα, προβιβάσωσι! Καὶ ἐὰν τυχὸν ταῦτα ὡς ἀνίκανα μὴ προβιβασθῶσι, τότε οἱ καλοὶ οὗτοι γονεῖς ἀγανακτοῦσι, φωνάζουσι κατὰ τῶν διδασκόντων, καὶ πάντα ἄλλον μέμφονται ἢ ἑαυτούς. Εὐχόμεθα, ἵνα διὰ παντὸς τὰ ἀτοπήματα ταῦτα ἐκλείψωσιν! Ἐπιεικεῖς πατέρες καθ' ἅπαν τὸ ἔτος οἱ διδάσκοντες, ἐπὶ τῶν ἐξετάσεων, δικαστῶν χρέη ἀναλαμβάνοντες, ὀφείλουσιν εἶναι ἀπρόσιτοι εἰς ὅ,τι τῷ ἰδίῳ καθήκοντι ἀντιβαίνει.

§ 9. Ἀλλ' ἐκφράζοντες τὴν λύπην ἡμῶν διὰ τὴν ὀλίγην ἐπιμέλειαν γονέων τινῶν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἰδίων τέκνων, εὐχαρίστως ἀναγγέλλομεν εἰς παραμυθίαν τῆς πατρίδος καὶ ἔπαινον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ὅτι καὶ ἡ Κυβέρνησις, καὶ τὸ Ἔθνος, καὶ πᾶς Ἕλλην τῆς ὑφηλίου ἐν γένει παραδειγματικὴν μέριμναν καὶ ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως δεικνύουσιν. Ἰδίως δὲ εἰς τοῦ νῦν Ὑπουργοῦ τὴν δραστηριότητα ὀφείλει τὸ Γυμνάσιον τοῦτο, πρῶτον μὲν τὴν προμήθειαν τῶν ἀρτίως πεμφθέντων ἡμῖν ὀργάνων τῆς πειραματικῆς φυσικῆς· ἔπειτα δὲ καὶ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἀνοικοδόμησιν τοῦ ἐν ᾧ ἤδη διδάσκομεν λαμπροῦ οἰκοδομήματος. Εἴθε δὲ διὰ τῆς αὐτῆς δραστηριότητος νὰ συμπληρωθῶσι, καί τινα ἄλλα ἐλλείποντα, ὡς καὶ τὰ δέοντα διὰ τὴν τῶν πενομένων Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων μισθοδοσίαν!

§ 10. Ἠχθέσαντες δὲ ταῦτα συντόμως ἱστορικώτερον διὰ τὸ παρελθὸν, καθήκοντι ἡμετέρῳ νομίζομεν, Κύριοι, πρὸ τῆς καταπαύσεως τοῦ λόγου, ἵνα διὰ τὸ μέλλον τὰ ἑξῆς κεφαλαιωδῶς ὑποβάλλωμεν, ὅσα εἰς βελτίωσιν τοῦ ἡμετέρου Γυμνασίου δύνανται συντελέσαι. Νομίζομεν λοιπὸν συντελεστικὰς εἰς μέλλουσαν τοῦ Γυμνασίου προόδου τὰ ἑξῆς· ἵνα οἱ γονεῖς ἢ ἐπίτροποι τῶν μαθητευομένων ὦσι τοῦ

λοιποῦ ἐπιμελέστεροι περὶ τὴν τῶν ἰδίων τέκνων ἐκπαίδευσιν, ἐπισκεπτόμενοι συχνάκις τὸ διδακτήριον καὶ πληροφοροῦντες τοὺς ἁρμοδίους Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους διά τὴν κατ' οἶκον διαγωγὴν καὶ ἐπιμέλειαν τῶν μαθητῶν, ὅπως ἐγκαίρως κατὰ τὸ δέον ῥυθμίζηται ἡ διαγωγὴ αὐτῶν.

β΄.) Εὐχόμεθα ἵνα τὰ ἀξιότιμα τῆς Ἐφορείας μέλη ἀλληλογραφῶσι μετὰ εὐπόρων φιλομούσων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ συνδρομῆς τοῦ Γυμνασίου τούτου. Προσέτι δὲ καὶ οἱ Συμβολαιογράφοι, καὶ μάλιστα ὁ ἱερὸς ἡμῶν Κλῆρος, ἰδίως δὲ οἱ Πνευματικοὶ καὶ Ἱεροκήρυκες, προτροπῇ τοῦ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Ἀρχιερέως, ὑπενθυμίζωσι πάντοτε τοῖς εὐσεβέσι χριστιανοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς ἐξομολογουμένοις καὶ διαθήκας ποιουμένοις, ἵνα κληροδοτῇ ἕκαστος ὑπὲρ τῶν Σχολείων τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἰδίου δήμου ὅ,τι προαιρεῖται. Οὕτως ἐγίνετο καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας· ὁ δὲ Θεὸς τῶν δυνάμεων διὰ τῆς ἁγιωτάτης ἡμῶν θρησκείας, διὰ τῆς χριστιανικῆς ἐκείνης παιδείας καὶ διὰ τῆς ἀθανάτου προγονικῆς γλώσσης διεφύλαξε τὸν ἐθνισμὸν ἡμῶν, καὶ ἐκ τοῦ τάφου τεσσάρων αἰώνων δουλείας ἀνέστησεν. Ἂς ἀνακαινίσωμεν καὶ ἡμεῖς σήμερον τὰς χριστιανικὰς καὶ Ἑλληνικὰς ἐκείνας ὑπὲρ πατρίδος ἀρετὰς, καὶ ἂς μιμώμεθα πρὸ πάντων κατὰ ταῦτα τὰ φιλογενέστατα καὶ ἀείποτε παραδειγματικὰ τέκνα τῆς φιλοπάτριδος καὶ φιλομούσου Ἠπείρου.

γ΄.) Ἀξιοῦμεν, ἵνα ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ Ναυπλιέων, ἧς ὁ Δῆμος τοσαῦτα μεγάλα συμφέροντα ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Γυμνασίου ἔχει, συμπληρώσῃ εἰς δραχμὰς ἑξήκοντα τὸν γλίσχρον μισθὸν τοῦ χρηστοῦ καὶ ἀρχαιοτάτου Κλητῆρος τοῦ Γυμνασίου, εἰς ἄκρον πενομένου, ὡς ἀδυνατοῦντος μεθ' ἑνὸς τέκνου διὰ τριάκοντα μόνον δραχμῶν ζῆν. Προσέτι δὲ, ἵνα διορίσῃ καὶ ἕνα τοὐλάχιστον κατάλληλον βοηθὸν αὐτοῦ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Καταστήματος περιποίησιν, καὶ διὰ τὴν ἐξωτερικὴν τῶν μαθητῶν ἐπίβλεψιν καὶ εὐταξίαν, ὡς καὶ πρότερον ἐπὶ τοῦ Νομάρχου Ἡλιοπούλου ὑπῆρχεν, ὡς ὁ περὶ ἐπιστατῶν καὶ ὑπηρετῶν ἀπὸ 26 Ἰανουαρίου 1856 ὑπ ἀριθ. 204 Κανονισμὸς τοῦ Ὑπουργείου ἀπαιτεῖ, καὶ ὡς ὁ νῦν τῆς Παιδείας Ὑπουργὸς διὰ τῆς ἀπὸ 5 Ἀπριλίου 1858 ὑπ' ἀριθ. 1840 Διαταγῆς πρὸς τὴν Νομαρχίαν ἀποφαίνεται. Κατὰ τὸν Κανονοσμὸν ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν ἕνα μὲν ὑπηρέτην διὰ τὸ Ἑλ. Σχολεῖον, καὶ ἕνα ὑπηρέτην καὶ ἕνα ἐπιστάτην ἰδίως διὰ τὸ Γυμνάσιον, ἤτοι ὁμοῦ τρεῖς· καὶ ὅμως περιοριζόμεθα διά τε τὸ Γυμνάσιον καὶ Ἑλ. Σχολεῖον ὁμοῦ εἰς ἕνα καὶ μόνον, καὶ τοῦτον τριακοντά-

δραχμον, πολύμοχθον καὶ πενόμενον Κλητῆρα! Πῶς λοιπὸν ἔσεται δυνατόν, οὗτος μὲν νὰ ἐπαρκέσῃ, ἡμεῖς δὲ νὰ προβῶμεν εἰς τὴν καθ' ἑκάστην ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Γυμνασίου τριακοσίων νέων θορυβώδη ὑπηρεσίαν καὶ εὐταξίαν; Πεποιθότες ὅμως εἰς τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Κ. Δημάρχου, καὶ εἰς τὸ φιλόμουσον τῶν Κ. δημοτικῶν συμβούλων, συνεργείᾳ καὶ τοῦ δραστηρίου ἡμῶν Νομάρχου, ἐλπίζομεν ταχεῖαν τὴν τούτων χορηγίαν. Δίκαιον δὲ κατὰ ταῦτα, ἵνα οἱ ἀγαθοὶ Ναυπλιεῖς ἔχωσιν ἀείποτε ὑπ' ὄψιν τοὺς φιλοκάλους Ἑρμουπολίτας Σύρου, τοὺς ἐφαμίλλως περιποιουμένους τόν τε *Ἐμπολαῖον* καὶ τὸν *Δόγιον Ἑρμῆν*, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν παιδείαν.

δ΄.) Τέλος πάντων ἅπαντες, καὶ τὸ Γυμνάσιον, καὶ ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ, καὶ ἡ Ἐφορεία, καὶ μάλιστα ὁ διὰ τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ διακεκριμένος ἡμέτερος Νομάρχης, ἂς ἑνωθῶμεν ὁμοῦ, ἵνα θερμῶς περὶ τῶν ἑξῆς ἱκετεύσωμεν τὸν ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργόν·

1.) Ἵνα διορισθῇ εἰς τὸ ἡμέτερον Γυμνάσιον εἰδικὸς τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φιλοσοφίας Καθηγητής· διότι ἡ μὲν γενικὴ ἱστορία διαμένει ἀδίδακτος, ὡς ἀδυνατοῦντος τοῦ ἁρμοδίου Καθηγητοῦ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ καλῶς ἐκφρασθῆναι· ὁ δὲ τὴν φιλοσοφίαν ἐπιτετραμμένος, ὁ φιλόπονος Καθηγητὴς Κ. Σμυρνάκης, ἔχων ἄλλα κύρια ἔργα, ἀδυνατεῖ καὶ εἰς διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας ἐπαρκεῖν.

2.) Ἵνα διορισθῇ εἷς τοὐλάχιστον εἰδικὸς Καθηγητὴς τῶν ἐμπορικῶν μαθημάτων, ὡς τοῦτο ἐγένετο ἤδη ἐν τοῖς Γυμνασίοις Σύρου καὶ Πατρῶν. Τὸ μὲν Ναύπλιον, ἀρχαία τοῦ Κράτους πρωτεύουσα, ἐστὶν ὁμοίως ἐμπορικὴ πόλις, ὡς ἡ Σῦρος καὶ Πάτραι, καὶ δεῖται ἐμπορικῶν μαθημάτων· τὸ δὲ Γυμνάσιον Ναυπλίας ἐστὶν ἀρχαιότατον πάντων. Δίκαιον ἄρα, ἵνα ἀμφότερα ἴσης τιμῆς καὶ προνοίας ἀξιωθῶσιν. Ἀξιέπαινος δὲ κατὰ τοῦτο καθίσταται ὁ Καθηγητὴς Κ. Κόνδης, διότι αὐθορμήτως τὸ τῆς Διπλογραφίας ἐμπορικὸν μάθημα προσωρινῶς διδάσκει.

3.) Ἵνα ὁ ἁρμόδιος τῶν ἱερῶν μαθημάτων Διδάσκαλος Κ. Ἀβέρκιος Λαμπίρης ἐπιφορτισθῇ μὲν καὶ ἐν τῷ Γυμνασίῳ τὴν διδασκαλίαν τῶν αὐτῶν μαθημάτων, ἀμείβηται δὲ δι' εὐλόγου ἀντιμισθίας, ὡς ἀνεπαρκῶς ἤδη μισθοδοτούμενος.

4.) Ἵνα ἐν τῷ νεοδμήτῳ Καταστήματι, καθ' ἃ ἰδίως περὶ τούτου θέλομεν ἐξηγηθῆ, γίνωσι τροποποιήσεις τινὲς, πρῶτον εἰς χρῆσιν σωφρονιστικῶν διὰ τοὺς ἐπὶ πταίσμασι κρατουμένους δωματίων· δεύτερον μιᾶς εὐρυτέρας διὰ τὰς γενικὰς ἐξε-

τάσεις αἰθούσης, διότι ἡ ἐν ᾗ ἤδη ἐνεργοῦμεν τὰς ἐξετάσεις, ὡς παρατηρεῖτε, ἐστὶ μικροτάτη, οὐδεμία δὲ τῶν ἄλλων δύναται ἐπὶ τούτῳ μᾶλλον χρησιμεῦσαι. Καὶ τρίτον τέλος ὅ,τι ἄλλο ἀπαραίτητον ἐγκριθῇ,

§ 11. Ἐὰν ταῦτα, ὡς ἐλπίζομεν, ἐνεργηθῶσι, βεβαίως ἡ μὲν μέλλουσα τοῦ Γυμνασίου τούτου πρόοδος ἔσεται μείζων· οἱ δὲ ὑπὲρ τούτου συντελέσοντες εὐεργέται τῆς φιλομαθοῦς ἡμῶν νεολαίας θέλουσι λογισθῆ· οἱ δὲ μόχθοι τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων ἀποτελεσματικώτεροι θέλουσιν ἀποβῆ.

Καταπαύοντες δὲ τὸν λόγον ἡμῶν ἐνταῦθα, ἂς εἰσέλθωμεν ἤδη καὶ εἰς τὰ περὶ ὧν συνήλθομεν ἔργα τῶν δημοσίων ἐξετάσεων, ἀπὸ τῶν ἀπολυτηρίων σήμερον ἀρχόμενοι.

ΣΤ'. ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ.

ΓΕΝΟΜΕΝΗ

ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩ ΤΗΝ 14 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1858,

Ἐπὶ τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου καὶ Ἑλλ. Σχολείου Ναυπλίας.

§ 1. ΕΚΤΑΚΤΩΣ συνεχόμεθα σήμερον, Κύριοι, εἰς τὸ νεόδμητον τοῦτο τῶν Μουσῶν Τέμενος, διότι ἔκτακτος εἶναι ἡ αἰτία καὶ πρωτοφανὲς τὸ συγκαλοῦν ἡμᾶς ἀντικείμενον. Συνερχόμεθα, ἵνα δημοσίᾳ βραβεύσωμεν καὶ ἐπισήμως ἐπαινέσωμεν τοὺς κατὰ τὰς δημοσίας τοῦ λήξαντος Ἰουνίου ε. ε. ἐξετάσεις ἀριστεύσαντας μαθητὰς τοῦ ἡμετέρου Γυμνασίου καὶ Ελ. Σχολείου.

§ 2. Τὸ αὐτὸ φιλόμουσον πνεῦμα τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως τὸ παραδεχθὲν τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Διδακτηρίου τούτου, ἡ αὐτὴ σύνεσις καὶ παραδειγματικὴ δραστηριότης τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ἡ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Γυμνασίου καταρτίσασα καὶ διὰ νέων τῆς πειραματικῆς φυσικῆς ὀργάνων τὸ ἐκπαιδευτήριον ἡμῶν ἐφοδιάσασα, ἡ αὐτὴ καὶ σήμερον διὰ βραβείων καὶ βραβευτικῶν ἐπαίνων ἀμείβει τοὺς ἀριστεύσαντας μαθητάς. Ὁ μεριμνῶν ν' ἀνακουφίζῃ τὰς νομίμους, τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων ἀνάγκας, ἐνθαῤῥύνει καὶ φιλοφρόνως ἀμείβει καὶ τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἀριστευόντων μαθητῶν.

§ 3. Αἱ ἀμοιβαὶ δὲ αὗται, τὰ ἀριστεῖα τῆς περὶ τὴν παιδείαν φιλοτιμίας καὶ προόδου συνίστανται, Κύριοι, ἢ εἰς ὑλικὰ βραβεῖα, οἷον *βιβλία*, μεγάλην ἠθικὴν ἀξίαν ἔχοντα, ἢ καὶ ἀ-

πλῶς εἰς *ἠθικὰ* βραβεῖα, *ἤγουν ἐπισήμους βραβευτικοὺς ἐπαίνους*. Ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τῶν ἀριστείων τούτων, δηλαδὴ τῶν τε βραβείων καὶ τῶν βραβευτικῶν ἐπαίνων, ἀπονέμονται δύο μὲν βραβεῖα, πρώτου καὶ δευτέρου βαθμοῦ, καὶ τρεῖς βραβευτικοὶ ἔπαινοι εἰς τοὺς ἀριστεύσαντας μαθητὰς ἑκάστης τάξεως τοῦ τε Γυμνασίου καὶ Ἑλλ. Σχολείου, ἐξαιρουμένης τῆς ἤδη ἀπολυθείσης τετάρτης τάξεως τοῦ Γυμνασίου. Ὥστε ἐν ἑκάστῃ τῶν τριῶν ὑπολειπομένων τάξεων τοῦ Γυμνασίου καὶ τῶν τριῶν τοῦ Ἑλ. Σχολείου δύο μὲν μαθηταὶ, οἱ τοὺς δύο πρώτους βαθμοὺς λαβόντες, θέλουσι βραβευθῇ διὰ βιβλίων, καὶ τρεῖς ἄλλοι, οἱ τοὺς τρεῖς ἀμέσως κατόπιν βαθμοὺς λαβόντες, θέλουσιν ἀμειφθῇ δι' ἐπισήμων βραβευτικῶν ἐπαίνων.

§ 4. Ἠρίστευσαν δὲ ἐκ μὲν τῆς τρίτης τάξεως τοῦ Γυμνασίου, ὡς βραβευθησόμενοι μὲν, ὁ Ἀλέξανδρος Ἀντωνόπουλος καὶ ὁ Δημήτριος Τσέγκος, ὡς ἐπαινεθησόμενοι δὲ ὁ Γεώργιος Παπαγουλῆς, ὁ Δημοσθένης Ἀμβρακιώτης καὶ ὁ Παναγιώτης Βασιλείου· ἐκ δὲ τῆς Β΄, ὡς βραβευθησόμενοι μὲν ὁ Ἠλίας Κανελλόπουλος καὶ ὁ Βασίλειος Χ. Παμπούκης, ὡς ἐπαινεθησόμενοι δὲ, ὁ Δημήτριος Παναγουλάκης, ὁ Ἀριστείδης Χριστοφίλης καὶ ὁ Τιμολέων Στεφόπουλος· ἐκ δὲ τῆς Α΄, ὡς βραβευθησόμενοι μὲν, ὁ Σπυρίδων Εὐλαμπίου καὶ ὁ Παναγιώτης Βαφιόπουλος, ὡς ἐπαινεθησόμενοι δὲ ὁ Ἰωάννης Τέτσης, ὁ Γεώργιος Καραχάλιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κωστοῦρος. Ἐκ δὲ τῆς Γ. τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου, ὡς βραβευθησόμενοι μὲν, ὁ Δημήτριος Πονηρόπουλος καὶ ὁ Χαραλάμπης Ἐμμανουὴλ, ὡς ἐπαινέθησόμενοι δὲ, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυρογένης, ὁ Θεόδωρος Βιτορόπουλος καὶ ὁ Ἰωάννης Φαρμακόπουλος· ἐκ δὲ τῆς Β΄, ὡς βραβευθησόμενοι μὲν ὁ Ἀλέξανδρος Γεωργίου καὶ ὁ Ἰωάννης Νάτσουλης, ὡς ἐπαινεθησόμενοι δὲ, ὁ Ἀθανάσιος Ἀσημακόπουλος, ὁ Λεωνίδας Καλογερόπουλος καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ Κωνσταντίνου· ἐκ δὲ τῆς Α΄, τάξεως, ὡς βραβευθησόμενοι μὲν, ὁ Ζαφείριος Ζαφειρόπουλος καὶ Σπυρίδων Σταύρου, ὡς ἐπαινεθησόμενοι δὲ, ὁ Δημήτριος Χαλκιόπουλος, ὁ Δημήτριος Γιαννούσης καὶ ὁ Ἰωάννης Νικολάου. Καὶ οὗτοι μὲν εἰσιν οἱ ἀριστεῖς.

§ 5. Τὰ δὲ ἀριστεῖα ὁποῖα; — Μεγάλης τιμῆς πρόξενα! Εἰδὲ καὶ ἀμφότερα ταῦτα τὰ εἴδη τῶν ἀριστείων, τῶν τε βραβείων δηλαδὴ καὶ τῶν βραβευτικῶν ἐπαίνων, φαίνονται κατά τι διαφέροντα, ἀμφότερα ὅμως ἴσην τιμὴν ἔχουσι· διότι καὶ οἱ δι' ἀμφοτέρων ἀμειβόμενοι νέοι ἀναγορεύονται ὑπὸ τῆς ἀγωνοθετούσης Κυβερνήσεως ἐπισήμως ἐνώπιον τῆς Πατρίδος, ἐνώ-

πιον τῆς πανελληνίου Ἑλλάδος, ἐνώπιον ὅλου τοῦ πεφωτισμένου κόσμου, ὅτι οἱ ἀξιότιμοι οὗτοι νέοι οἱ σήμερον διὰ τὴν ἱκανότητα καὶ ἀρετὴν αὐτῶν ἐξέχοντες καὶ βραβευόμενοι ἐν τῇ μικρᾷ τοῦ Γυμνασίου κοινωνίᾳ, ἐλεύσεται ἡμαρ μετ' οὐ πολὺ, ὅτε εὐδοκιμοῦντες καὶ ἐξέχοντες ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ βίου κοινωνίᾳ, ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτῇ, βραβευθήσονται ὡσαύτως διὰ μεγάλων κοινωνικῶν τιμῶν καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν τοῦ Κράτους λειτουργημάτων.

§ 6. Ἐνθυμήθητε δὲ, ὦ νέοι, ὅτι οἱ ἀθληταὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ἐπὶ τῆς ἐνδόξου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐποχῆς, μεγάλων τιμῶν ἠξιοῦντο δι' ὃν ἐλάμβανον στέφανον, οὐχὶ διότι ὁστέφανος οὗτος ἦν ἀργυροῦς, ἢ χρυσοῦς ἢ ἐξ ἀδαμάντων λιθοκόλλητος, διότι ἦν ἐκ κοτίνου ἤτοι ἐξ εὐτελοῦς ἀγριελαίας, ἀλλὰ διότι δημοσίᾳ ἐπ' ὀνόματι τῆς Πατρίδος προσεφέρετο τῷ ἀριστεύοντι. Λαμβάνοντες λοιπὸν καὶ ὑμεῖς, ὦ νέοι, σήμερον δημοσίᾳ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Ἀχιερέως, ἐν ὀνόματι τῆς Πατρίδος, βιβλίον τι ἢ ἁπλοῦν ἔπαινον, πρέπει μεγάλως νὰ σεμνύνησθε, διότι ἐν ὀνόματι τῆς Πατρίδος προσφέρεται. Μακάριοι δὲ ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν ὑμῶν λογίζεσθε, ὑπὸ δὲ πάντων ὑμῶν ἐν τῇ δημοσίᾳ καὶ ἐπισήμῳ ταύτῃ τελετῇ ἐξαισίως θαυμάζεσθε. Ἀλλ' ὡς οἱ Ὀλυμπιονῖκαι ἐκεῖνοι, εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ στεφάνου, μακροὺς ἀγῶνας κατέβαλλον, σκληρὰς δὲ καὶ αὐστηρὰς δοκιμασίας ὑπέφερον, ἐν δὲ τῷ ἐπιόντι βίῳ νέους μείζονας ἀγῶνας διὰ νέους στεφάνους εἰς τὸ μέλλον κατέβαλλον· οὕτω καὶ ὑμεῖς, φίλοι μαθηταὶ, βραβευθέντες σήμερον διὰ τὸ παθελθὸν ἔτος, μείζονας ἔτι εἰς τὸ μέλλον πρέπει νὰ καταβάλλητε πόνους διὰ τὰ ἐπιόντα τῆς σπουδῆς ὑμῶν ἔτη, ἵνα διατηρήσητε τὴν ὑπεροχὴν ὑμῶν καὶ πάλιν ὑμεῖς βραβευθῆτε· διότι ἄλλως ὀλιγωροῦντες, ὑμεῖς μὲν ἐκ τοῦ ὕψους, εἰς ὃ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἀρετὴν διὰ τῶν ἀριστείων ἀνυψώθητε σήμερον, τάχιστα θέλετε καταπέσει αὖριον εἰς τὸν ἀφανῆ τῶν ἀβραβεύτων ὅμιλον, ἀκλεεῖς καὶ ἄδοξοι ἐν τῷ μέλλοντι γινόμενοι, ἂν ἀμελήσητε, ἄλλοι δὲ ἐκ τῶν σήμερον ἀσήμων καὶ ἀβραβεύτων, ἐπιμελέστεροι ὑμῶν εἰς τὸ μέλλον γινόμενοι, θέλουσιν ἀνυψωθῆ αὖριον, θέλουσι βραβευθῆ τὸ ἐπιὸν ἔτος, καὶ παρ' ἡμῶν ἁπάντων θέλουσι θαυμάζεσθαι καὶ ἐξόχως τιμᾶσθαι.

§ 7. Ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς, ὦ μαθηταὶ, οἵτινες σήμερον δὲν ἐβραβεύθητε, θαρσεῖτε· διότι ἐπιμελούμενοι αὖριον, τὸ ἐπιὸν ἔτος, καὶ ὑπέρτεροι τῶν ἄλλων κατά τε ἀρετὴν καὶ παδείαν ἀναδει-

κνύμενοι, βαβαίως θέλετε βραβευθῆ, καὶ παρ' ἡμῶν ἁπάντων θέλετε ἐπαινεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι. Παρ' ὑμῖν λοιπὸν τοῦτο κεῖται, διότι κοινὸν ἐν μέσῳ τὸ ἐκπαιδευτικὸν τοῦ ἀγῶνος στάδιον πρόκειται. Καὶ διὰ τί νὰ μὴ ἐπιμεληθῆτε καὶ ὑμεῖς ἵνα ἔξοχοι τὴν τε ἀρετὴν, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν παιδείαν ἀναδειχθῆτε ὡς οἱ ὑμέτεροι συμμαθηταί; Οἱ πατέρες ὑμῶν, ὦ νέοι, γεννηθέντες ὑπὸ φρικώδη καὶ σκοτεινὴν δουλείαν, στερούμενοι τῶν ὑμετέρων ἀφθόνων ἐκπαιδευτικῶν μέσων, Σχολείων, βιβλίων, Διδασκάλων, εἰ μὴ σπανιώτατα εἶχον, ἀνεδείχθησαν ὅμως εὐσεβεῖς Χριστιανοὶ, χηστοὶ πολῖται, πεπαιδευμένοι ἄνδρες, σοφοὶ κληρικοὶ, καὶ τέλος τουρκομάχοι ἥρωες, ἵνα μεθ' ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν παραδώσωσιν ὑμῖν ἐλευθέραν πατρίδα· ὑμεῖς δὲ ἀνέτως ταῦτα πάντα ἔχοντες, καὶ πατρίδα προσέτι ἐλευθέραν, δυσπετεῖτε τῆς παρατιθεμένης τραπέζης τὰ ἕτοιμα νὰ γεύησθε, εὐδαίμονες δὲ ἐν τῷ παρόντι, καὶ μακάριοι ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ νὰ κατασταθῆτε;

§ 8. Τὰ βραβεῖα ταῦτα, ὦ νέοι, ὡς ἀπὸ τῆς Πατρίδος καὶ τῶν Σ. ἡμῶν Βασιλέων προσφερόμενα, ἔπρεπεν ἰδίαις χερσὶ παρὰ τοῦ ἀνωτάτου τῆς Παιδείας Λειτουργοῦ, τοῦ Κυρίου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ν' ἀπονεμηθῶσιν ὑμῖν. Ἐπειδὴ ὅμως ἀδυνατεῖ ὁ Κ. Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, ἵνα πανταχοῦ συγχρόνως παρευρίσκηται, ἀνέθηκε τὰ τῆς ἀπονομῆς ταύτης τῷ Σεβασμιωτάτῳ ἡμῶν Ἀρχιερεῖ. — Ἀλλὰ τυχαίως πως ἆρα γε ἀνετέθη πρὸς τὴν Παναγιότητά του ἡ ἀπονομὴ αὕτη; — Διὰ τί δὲν ἀνετίθετο αὕτη τῷ Κ. Νομάρχῃ, ἢ ἄλλῳ τινὶ πολιτικῷ ἄρχοντι; Ἵνα καὶ ἐκ τούτου καλῶς κατανοήσητε, ὦ νέοι, ὅτι ἄνευ τῆς ἁγιωτάτης ἡμῶν θρησκείας, ἄνευ τῆς εὐλογίας τῶν σεβαστῶν αὐτῆς λειτουργῶν οὐδέν ἐστι γενέσθαι οὔτε ἐν Γυμνασίοις, οὔτε ἐν ἄλλοις τῆς πατρίδος, κατωτέροις ἢ ἀνωτέροις, ἐκπαιδευτηρίοις. Παιδεία καὶ θρησκεία ἀναπόσπαστά εἰσιν ἐν ἡμῖν. Ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἡ ἱερὰ ἡμῶν θρησκεία ἐκ τοῦ ναυαγίου τῶν ἐθνικοτήτων τοῦ μεσαίωνος διέσωσαν τὸν ἑλληνισμὸν ἡμῶν· διὰ τῆς ὀλίγης παιδείας καὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας φωταγωγούμενοι οἱ εὐσεβεῖς, σώφρονες καὶ ὀλιγαρκεῖς ἡμῶν πατέρες ἐν τῇ φοβερᾷ καὶ ζοφερᾷ νυκτὶ τεσσάρων αἰώνων δουλείας, ἀλύμαντοι ἐκ τῆς δουλείας διῆλθον, καὶ τέλος κατὰ τῆς τυραννίας ἐπαναστάντες, ἐλευθέραν ὑμῖν παραδίδουσι σήμερον πατρίδα καὶ θρησκείαν. Διὰ ταῦτα, ὦ νέοι, μετὰ τῆς παιδείας στερρῶς καὶ τὰ τῆς ἀμωμήτου

του ἡμῶν θρησκείας ἐνστερνίζεσθε, καὶ οὕτω τελειότεροι καθ' ἑκάστην κατ' ἄμφω γίνεσθε.

§ 9. Καταπαύοντες δὲ ἐνταῦθα τὴν ἡμετέραν προσφώνησιν, συγχαίρομεν ὑμᾶς αὐτοὺς, ὦ νέοι ἀριστεῖς, καὶ καλοῦμεν νῦν, ἵνα εἰς τὸ βῆμα τοῦτο τῆς δόξης ἐμφανισθῆτε. Προσέλθετε λοιπὸν, ἵνα ἀπὸ τῆς ἱερᾶς δεξιᾶς τοῦ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Ἀρχιερέως, μετὰ τοῦ ἀσπασμοῦ καὶ τῆς εὐλογίας, λάβητε καὶ τῷ ἑνὶ ἑκάστῳ ποσφερόμενον, ὁ μὲν βραβεῖον, ὁ δὲ ἔπαινον.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1918
ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ

Ζ'. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣΙΤΗΡΙΟΣ (α)

ΕΠΙ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΝΙΑΣΙΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΝ ΝΑΥΠΛΩι ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ,

Ἐκφωνηθεὶς τὴν 9 Ἰουνίου 1859.

§ 1. Αἱ γενικαὶ ἐξετάσεις τῆς σπουδαζούσης νεολαίας τῆς πατρίδος, ὦ Ναυπλιεῖς, συγκαλοῦσιν ἐνιαυσίως εἰς πανηγυρικὴν τελετὴν, εἰς εὐάρεστον ἐπίσκεψιν, εἰς σπουδαιοτάτην συνάθροισιν ἅπαντας ἡμᾶς, τὸν κληρικὸν καὶ τὸν λαϊκὸν, τὸν ἄρχοντα καὶ τὸν ἰδιώτην, τοὺς γονεῖς καὶ τὰ τέκνα, τοὺς διδάσκοντας καὶ διδασκομένους. Καὶ εὐλόγως· διότι ποία ἄλλη συνάθροισις σπουδαιοτέρα, ποία τελετὴ λαμπροτέρα, ποία ἐπίσκεψις εὐαρεστοτέρα παρὰ τὴν ἀφορῶσαν τὴν νοεραὶ καὶ ἠθικὴν πρόοδον τῶν χρηστῶν τῆς πατρίδος ἐλπίδων, τῆς σπουδαζούσης ἡμῶν νεολαίας; Διὰ τοῦτο λοιπὸν συνερχόμεθα σήμερον.

§ 2. Συνήθως, Κύριοι, ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων προτιμῶσί τινες τῶν διευθυνόντων Γυμνάσια καὶ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα νὰ εἰσέρχωνται ἀμέσως εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐξετάσεων ἀπροοιμιάστως, νὰ εἰσβάλλωσιν, οὕτως εἰπεῖν, ὡς ἐξ ἐφόδου εἰς τὰς ἐξετάσεις, ἄνευ τινὸς προηγουμένης λογοδοσίας, ἄνευ τινὸς ἐκθέσεως ἢ ἐναρκτηρίου λόγου περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐκπαιδευτηρίου καὶ τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ.— Εἰς τί, λέγουσι, καὶ ὁ πρόσθετος οὗτος ἀγὼν ἐναρκτικῶν λόγων, λόγων μὴ παρουσιαζόντων ἄλλως οὐδὲν γοήτευμα, οὐδὲν ἄνθος εὐγλωττίας, ἀλλὰ μᾶλλον ξηρὰν γεγονότων ἔκθεσιν, καὶ ἔκφρασιν εὐχῶν ἴσως μὴ εὐαρέστων; Μήπως ἔχομεν ὀλίγα βάρη, μή-

(α) Ἐκ τῶν περὶ τοῦ Λόγου τούτου διαλαβόντων ἐφημερίδων ἔχομεν ἤδη ὑπ' ὄψιν μόνον τὴν Βελτίωσιν (ἀριθ. 365,25 Ἰουγίου 1859). Κ. Ι.

πως ὑποκείμεθα εἰς ὀλίγας εὐθύνας καὶ πρέπει ν' ἀναδεχώμεθα ἑκάστοτε καὶ ἄλλας μὴ παρὰ τοῦ Νόμου ἀναγαίως ἐπιβαλλομένας; Μήπως κἂν αἱ διὰ τῶν εἰσιτηρίων τούτων λόγων ἐκφράζόμεναι εὐχαὶ ὑπὲρ τῶν διδασκόντων, ὑπὲρ τῶν διδασκομένων καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῆς δύνανται πάντοτε νὰ εἰσακουσθῶσιν, ἵνα ἐπὶ πλέον κοπιῶμεν καὶ εἰς τὸ κοινὸν ἐκτιθέμενοι αὐτοσχεδιάζωμεν καὶ τοιούτους λόγους; Τοιαῦτα φρονοῦσιν οὗτοι.

§ 3. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐδόλως συμφωνοῦμεν πρὸς τοὺς οὕτω σκεπτομένους. Ἀπεναντίας φρονοῦμεν, ὅτι πρέπει νὰ δίδωμεν δημοσίᾳ λόγον τῶν πεπραγμένων· πρέπει διά τινος συντόμου εἰσαγωγικῆς ἐκθέσεως νὰ ὑποβαλλώμεθα εἰς ἔλεγχον, εἰς λογοδοσίαν καὶ εἰς τὰς κρίσεις τοῦ κοινοῦ· πρέπει τέλος νὰ ἐκφράζωμεν καὶ τὴν ἑκάστοτε κατάστασιν τοῦ Διδακτηρίου καὶ τὰς δικαίας ἡμῶν εὐχάς, καὶ ἐπὶ ὑποθέσει, ὅτι δὲν ἠθέλομεν καθ' ὁλοκληρίαν εἰσακουσθῆ. Οὐδόλως δὲ ἡμεῖς ἐσόμεθα ὑπεύθυνοι δι' ὅσα ἄλλοι δὲν πράττουσι. Διὰ ταῦτα ἀρχόμενοι τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων, συντόμως θέλομεν προεισαγάγει δι' ὀλίγων ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου τούτου, καὶ ὡς πρός τινας θεραπευτέας αὐτοῦ ἀνάγκας.

§ 4. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν κατὰ τὸ παρὸν σχολικὸν ἔτος τοῦ τε Ἑλλ. Σχολείου καὶ Γυμνασίου Ναυπλίας ὁμοῦ εἶναι, ἐξαιρουμένων τῶν ἀκροατῶν, ὑπέρτερος ἁπάντων τῶν παρελθόντων ἐτῶν, διότι συμποσοῦνται εἰς 391· ἤτοι εἰς 166 τοῦ Γυμνασίου ἰδίως, καὶ εἰς 225 τοῦ Ἑλλ. Σχολείου. Οἱ τοῦ Γυμνασίου τούτου μαθηταὶ ἰδίως τὸ μὲν σχολικὸν ἔτος 1840—1841, ὅτε ὁ μὲν πληθυσμὸς τῆς πόλεως ταύτης ἦν περίπου τετραπλάσιος τοῦ παρόντος, Γυμνάσια δὲ ὀλιγώτερα ὑπῆρχον, ἠριθμοῦντο, Κύριοι, εἰς μόνον 41· τὸ δὲ παερλθὸν ἔτος, τὸ λογιζόμενον πολυαριθμότερον ἁπάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐτῶν, ἠρίθμει μαθητὰς τοῦ μὲν Γυμνασίου μόνον 136, τοῦ δὲ Ἑλλ. Σχολείου μόνον 168, ἤτοι ὁμοῦ 304· ἀλλὰ τὸ παρὸν ἔτος βλέπετε, ὅτι ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 400, ἀνώτερον δηλδὴ ἀριθμὸν ἁπάντων τῶν προτέρων ἐτῶν.

§ 5. Ἐξάγεται δὲ ἐντεῦθεν ὅτι ἡ ἐπὶ τὸ μᾶλλον αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡμετέρων μαθητῶν δεικνύει τὴν πάντοτε ἀκμάζουσαν τοῦ ἡμετέρου Ἐκπαιδευτηρίου ὑπόληψιν. Ἐὰν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν ἡμετέρων μαθητῶν ἔρχονται μακρόθεν ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν· ὅτι ἄλλων πόλεων τὰ Γυμνάσια λαμβάνουσι τοὺς περισσοτέρους τῶν ἰδίων μαθητῶν ἐκ τῆς αὐξή-

ως τῶν κατοίκων τῶν ἰδίων πολυπληθῶν πόλεων, ἐν αἷς σε ἱδρυνται, ἐν ᾧ τὸ Ναύπλιον ἀπ' ἐναντίας ἀπὸ τοῦ 1840 μέχρι σήμερον ἐλαττούμενον κατ' ὀλίγον, μόλις ἔχει σήμερον τὸ 1/3 ἢ τὸ 1/4 τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ πληθυσμοῦ· ὅτι καὶ ἡ σύστασις νέων Γυμνασίων, καὶ μάλιστα τοῦ πρὸ τῶν θυρῶν ἡμῶν ἐν Τριπόλει, ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ἐπιφέρωσι μεγίστην ἐλάττωσιν τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου τούτου· καὶ ὅμως μεθ' ἅπαντα ταύτα ἀντὶ νὰ ἐλαττωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τοῦ ἡμετέρου Γυμνασίου, ἀπ' ἐναντίας, κατὰ λόγον ἀντιπεπονθότα, ἀπὸ τοῦ 1840 μέχρι σήμερον ἐτετραπλασιάσθη· ἐὰν, λέγω, ταῦτα πάντα ληφθῶσιν ὑπ ὄψιν, προφανῶς ἐξάγεται, ὦ Ναυπλιεῖς, τὸ εὐάρεστον συμπέρασμα, ὅτι διατηρεῖται ἀκμάζουσα ἡ ὑπόλυψις τοῦ ἡμετέρου Γυμνασίου· ὅτι, αὐξανομένης τῆς ὑπολήψεως αὐτοῦ, συναυξάνει καὶ ὁ ἐκ τῆς συρροῆς ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν· ἑπομένως δὲ καὶ τὰ ἐντεῦθεν τῆς πόλεώς σας ὑλικὰ συμφέροντα· διότι εἰς 300 περίπου χιλιάδας δραχμῶν ἀναβαίνουσιν αἱ ἐνιαύσιαι δαπάναι τῶν μαθητῶν, καὶ τῶν πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτῶν ἑκάστοτε ἐρχομένων συγγενῶν ἢ κηδεμόνων.

§ 6. Καὶ ὅμως ἐν ᾧ, τὸ ἐφ' ἡμῖν, καταβάλλεται πᾶσα δυνατὴ προσπάθεια διά τε τὴν ὑπόληψιν τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου καὶ διὰ τὴν συρροὴν τῶν μαθητῶν, περιστατικόν τι ὅλως παρ' ἡμῶν ἀνεξάρτητον, περὶ οὗ ἄλλοτε ἐξηγήθημεν, ἡ *μεγάλη στεναχωρία* τοῦ ἡμετέρου Καταστήματος, ἀποκλείει ἐντεῦθεν τοὺς προσερχομένους μαθητάς, καὶ καταστρέφει ἁπάσας τὰς ἀγαθὰς ἡμῶν προσπαθείας. Δὲν ἔχω, Κύριοι, ἀνάγκην πολλῶν λόγων εἰς ἀπόδειξιν τούτου· ῥίψατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν εἰς τὰς διαφόρους τῶν παραδόσεων αἰθούσας, λάβετε ὑπ ὄψιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν χωρητικώτητα ἑκάστης, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰς ἑκάστην φοιτώντων, καὶ μετὰ λύπης ἐξ οἰκείας ἀντιλήψεως θέλετε πληροφορηθῇ, ὅτι αἴθουσα χωροῦσα μόλις 30 ἢ 40 μαθητὰς, οἷον ἡ τοῦ Κ. Σχολάρχου, εἶναι διωρισμένη εἰς διδασκαλίαν τάξεως ἀριθμούσης περὶ τοὺς 70 ἢ 80 μαθητάς. Τί νὰ γείνωσι λοιπὸν οἱ πλεονάζοντες οὗτοι 30 ἢ 40 μαθηταὶ, οἱ ζητοῦντες θέσεις καὶ μὴ εὑρίσκοντες, οἱ θέλοντες νὰ εἰσέλθωσι καὶ μὴ χωροῦντες, οἱ ὠθοῦντες καὶ ἀντωθούμενοι, οἱ συγκρούοντες καὶ συγκρουόμενοι εἰς κατάληψιν θέσεων, καὶ ἑπομένως οὐδὲ εἰς ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων δυνάμενοι εἰσελθεῖν, τοῖς δὲ ἄλλοις τοὺς προεισελθοῦσι παραίτιοι παραχῆς γινόμενοι; Εἶναι δυνατὸν οὕτω νὰ διατηρῆται τάξις, νὰ φυλάττηται ἡσυχία, νὰ γίνηται διδασκαλία; Παρατηρήσατε, Κύριοι,

προσέτι καὶ ταύτην τὴν ὑπ' ὄψιν ὑμῶν αἴθουσαν, ἐν ᾗ ἤδη ἐργαζόμεθα, τὴν ὡς μείζονα μάλιστα θεωρουμένην καὶ δια τὰς δημοσίας ἐξετάσεις καθιερωμένην, ἐν ᾗ μόλις χωροῦσι μιᾶς τάξεως μαθηταὶ μετὰ μόνων τῶν Καθηγητῶν. — Λοιπὸν τί μέλλει γενέσθαι; πῶς καὶ ποῦ νὰ διδάξωμεν; ποῦ νὰ συνέλθωσι κἂν διὰ τὰς γενικὰς ἐξετάσεις αἱ ἀρχαὶ, οἱ γονεῖς, οἱ βουλόμενοι τῶν πολιτῶν, τέλος αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ Καθηγηταὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων; Ποῦ;— Ἡ Κυβέρνησις ἂς φροντίσῃ διὰ τοῦτο, νομίζω ὅτι ἐψιθύρισέ τις. — Ἀλλ' ὅλα ἡ Κυβέρνησις, ὅλα ἡ Κυβέρνησις, φίλοι συμπολῖται! Δὲν πρέπει νὰ πράττωμεν καὶ ἡμεῖς τινα ἐνίοτε ἀφ' ἑαυτῶν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἡμῶν τέκνων βοηθοῦντες τὴν Κυβέρνησιν; Ποία Κυβέρνησις, φίλοι συμπολῖται, ἐπὶ τουρκοκρατίας διετήρει Σχολεῖα, ὑπέτρεφε πένητας, ἐνύμφευεν ὀρφανὰς, καὶ ἔπραττε τόσα ἄλλα ἀγαθοποιὰ ἔργα; Ἂς μιμώμεθα κατὰ ταῦτα τὴν ἀρετὴν, τὴν φιλοπατρίαν, τὴν ἁγίαν εὐσέβειαν καὶ τὴν μαρτυρικὴν ἐκείνην αὐταπάρνησιν τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας μακαρίων ἡμῶν πατέρων, ἐὰν θέλωμεν καὶ ἡμεῖς δι' ἔργων καὶ οὐχὶ διὰ λόγων ἐπὶ τὰ πρόσω νὰ προβαίνωμεν. — Αἱ δὲ ἐκ τῆς στενοχωρίας τοῦ Καταστήματος δυσχέρειαι θέλουσιν αὐξηθῆ ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ μέλλον, ὅτε, ὡς ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰκάζεται, ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἔτι μᾶλλον θέλει αὐξήσει. — Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν.

§ 7. Περὶ δὲ τῶν διδαχθέντων μαθημάτων καὶ τῶν διδασκόντων ὑποβάλλομεν τὰ ἑξῆς.

Τὰ διδαχθέντα τὴν λήξασαν ἑξαμηνίαν μαθήματα εἶναι, κατὰ τὸ Πρόγραμμα, αὐτὰ τὰ νενομισμένα, τὰ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν τεθειμένα, ἰδιοχείρως δὲ παρ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων σεσημειωμένα. Καί τοι δὲ ὑπαρχούσης ἐλλείψεως τοῦ ἀπαιτουμένου προσωπικοῦ διὰ τὰ διδασκόμενα, τινὲς δὲ τῶν διδασκόντων εἰσὶ βεβαρημένοι διὰ περισσοτέρων μαθημάτων, οὐχ ἧττον ὅμως ἀνεδέχθησάν τινες τῶν ἀξιοτίμων συναδέλφων προσωρινῶς τὴν παροῦσαν ἑξαμηνίαν καὶ διδασκαλίαν ἄλλου μαθήματος, τοῦ τῆς Ἱστορίας, οἱ μὲν ΚΚ. Κ. Τρ. Οἰκονομίδης καὶ Γ. Κόνδης τοῦ τῆς γενικῆς ἱστορίας, ὁ δὲ Κ. Κουπιτόρης τοῦ τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἐγὼ δὲ, καί τοι δυστυχῶς βαρέως πάσχων, τοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ὡς ἐκ περισσοῦ.

§ 8. Ἤθελον δὲ πειράξει ἴσως τὴν ἐγνωσμένην εὐαισθησίαν καὶ μετριοφροσύνην τῶν ἀξιοτίμων συγκαθηγητῶν καὶ συνδιδα-

σκάλων φίλων μου, ἐὰν καὶ ἐν παρόδῳ κἂν διενοούμην νὰ μνημονεύσω τὴν περὶ τὴν διδασκάλίαν διακεκριμένην αὐτῶν φιλοπονίαν, τὴν δυνατὴν εὐμεθοδίαν καὶ τὸν εἰς πρόοδον καὶ βελτίωσιν τῆς νεολαίας θερμὸν ζῆλον. Δὲν δύναμαι ὅμως δημοσίως νὰ μὴ ὁμολογήσω καὶ ταῦτα, καὶ τὴν ἰδιάζουσαν εὐχαρίστησίν μου, ὅτι καθ' ἅπαν τὸ σχολικὸν ἔτος διήλθομεν ὁμοῦ ἅπαντες ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ. Μετὰ λύπης ὅμως ἐκφράζω, ὅσον ἐξ ἰδιαιτέρων πληροφοριῶν γνωρίζω, ὅτι τὸ Κατάστημα ἡμῶν κινδυνεύει νὰ στερηθῇ ἑνὸς τῶν λογίων αὐτοῦ Διδασκάλων, τοῦ περὶ τὰ ἱερὰ μαθήματα εἰδικοῦ Κ. Ἀβερκίου Λαμπίρη. Μὴ δυνάμενος ἢ μὴ θέλων, ὡς φαίνεται, νὰ ἀντέχῃ εἰς ὀχληρὰ καὶ πολυειδῆ βάρη ἀηδοῦς καταστάντος ἐπαγγέλματος, ὅπερ εἰς ὀλιγωρίαν καὶ πενίαν ἐγκατελείφθη, ἀποδειλιῶσαν τοὺς νέους καὶ ἀπελπίζουσαν τοὺς παλαιοὺς καὶ γεγηρακότας Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους, ἀπεσύρθη δυστυχῶς ἀπό τινος τῆς διδασκαλίαι ἐπὶ βλάβῃ τῆς νεολαίας. Πεποίθαμεν ὅμως, ὅτι ἡ Κυβέρνησις συμπληροῦσα τὰς καὶ ἄλλοτε παρ' ἡμῶν δηλωθείσας τοῦ προσωπικοῦ ἐλλείψεις εἰς καταρτισμὸν τοῦ ἀρχαίου τούτου Διδακτηρίου, θέλει φροντίσει, ἂν ὁ Κ. Ἀβέρκιος ἐπιμόνως παραιτηθῇ, εἰς διορισμὸν ἀξίου αὐτοῦ διαδόχου· τοσούτῳ δὲ μᾶλλον, ὅσον ὁ λόγος περὶ τῶν ἱερῶν μαθημάτων, τοῦ ἀκρογωνιαίου τούτου λίθου ἁπάσης ὑγιοῦς διδασκαλίας.

§ 9. Οὐχ ἧττον ἐκφράζω τὴν εὐχαρίστησίν μου, Κύριοι, καὶ διὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ ὑπηρετικοῦ τοῦ Διδακτηρίου προσωπικοῦ· συνάμα δὲ ἐπαναλαμβάνω καὶ τὴν πολλάκις παρ' ἐμοῦ ἐκφρασθεῖσαν δημοσίᾳ εὐχήν, ἵνα παρὰ τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς βελτιωθῇ ἡ γλίσχρα καὶ ἀνεπαρκὴς αὐτοῦ ἀντιμισθία.

§ 10. Ἀλλὰ πρὸς τί ταῦτα πάντα; τί θέλομεν εἰπεῖ περὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ ἁπασῶν ἡμῶν τῶν εὐχῶν, ἁπασῶν ἡμῶν τῶν προσπαθειῶν, ἁπασῶν τούτων τῶν φροντίδων καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τῶν γονέων καὶ ἡμῶν αὐτῶν, δηλαδὴ περὶ τῆς προόδου, τῆς διαγωγῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς σπουδαζούσης νεολαίας; — Αὐτὴ παροῦσα ἂς ἀποκριθῇ αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς διὰ τῶν ἔργων, διὰ τῶν ἀποκρίσεων, διὰ τοῦ ἀγῶνος τῶν δημοσίων ἐξετάσεων. — Εὐχαρίστως ὅμως ἡμεῖς ἀναγγέλλομεν, ὅτι ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς καιρικὰς περιστάσεις, καὶ τὴν καθ' ἅπαν τὸ σχολικὸν ἔτος συμπεριφορὰν τῶν μαθητῶν ἐν γένει, μετὰ χαρᾶς δημοσίᾳ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἐν γένει ἡ σχετικὴ αὐτῶν διαγωγὴ εἶν' εὐάρεστος. Αὐτοὶ δὲ οὗτοι διὰ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων θέλουσι παρέξει δείγματα τῆς

νοερᾶς αὐτῶν προόδου· οἱ δὲ ΚΚ. Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι ἐπὶ τῶν ἐξετάσεων θέλουσι πληροφορήσει ὑμᾶς ἰδίως περὶ τῆς ἐπιμελείας ἑνὸς ἑκάστου.

§ 11. Ἀλλ' ἔτι πλέον, περὶ πολλοῦ ποιούμενος ὁ σύλλογος τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων τὰ συμφέροντα καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πολυτίμου χρόνου τῶν ἰδίων μαθητῶν, προέβη εἰς μέτρον λίαν ἐπιεικὲς, μὴ ἀντιβαῖνον ὅμως οὐδόλως εἰς τὰ νενομισμένα, δηλαδὴ ἐάν τις τῶν μαθητῶν, δι' οἱονδήποτε λόγον μὴ σιναισθάνηται ἑαυτὸν ἱκανῶς προπαρεσκευασμένον ἵνα νῦν ὑποστῇ τὸν ἀγῶνα τῶν δημοσίων ἐξετάσεων, διαδηλῶν τοῦτο, δύναται λαβὼν τὴν ἄδειαν νὰ ἐξετασθῇ τὸν προσεχῆ Σεπτέμβριον, κάλλιον ἐπὶ τῶν διακοπῶν ἑτοιμαζόμενος. Κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην δὲ τὸ μέτρον τοῦτο ἀναγνωρίζει καὶ ῥητὴ Ἐγκύκλιος τοῦ Ὑπουργείου, καὶ ἀπόφασις τοῦ διδακτικοῦ Συλλόγου μάλιστα ὑπὲρ τῶν ἀπολυθησομένων μαθητῶν, δυναμένων οὐ μόνον τὸν προσεχῆ Σεπτέμβριον, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸ Πάσχα ἐξετασθῆναι. Ὑπενθυμίζοντες δὲ ἐγκαίρως τὰ μέτρα ταῦτα τῆς ἐπιεικείας, καθιστῶμεν ἀναπολογήτους τοὺς παραβόλως ῥιπτομένους εἰς ἀπαρασκεύαστον ἀγῶνα, καὶ ἐν ἀποτυχίᾳ πάντα ἄλλον αἰτιωμένους ἢ ἑαυτούς. Ἄλλως τε τὸ μέτρον τοῦτο, εὐκολύνον τοὺς ἀπαρασκευάστους μαθητὰς, οἰκονομοῦν καὶ τὸν πολύτιμον χρόνον τῶν μαθητῶν, ὡς καὶ τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, ἵνα μὴ διὰ νέων ἐξετάσεων τῶν ἀποτυχόντων ματαιοπονῶσιν, ἔν τισι τῆς Γερμανίας Γυμνασίοις ἀπολύτως καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐπιβάλλεται. Ἀλλ' ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ὡδηγήθη πρὸς τοῦτο μόνον ἐπὶ τῶν ἀπολυθησομένων τῆς τετάρτης, ἤτοι ἀνωτάτης Τάξεως τοῦ Γυμνασίου, ὡς ἐκ τῆς προκαταρτικῆς τῶν γραπτῶν αὐτῶν θεμάτων ἐξετάσεως, τοὺς δὲ τῶν ἄλλων Τάξεων τοὺς εἰς ἀποπειρατηρίους ἐξετάσεις ὑποβληθησομένους ἐλευθέρους κατὰ τοῦτο ἀφίνουσιν, ὡς ἧττονα κίνδυνον τῶν ἀπολυομένων τρέχοντας διὰ τὴν σχετικὴν τῶν μαθημάτων ὀλιγότητα, καὶ ἐν ἀποτυχίᾳ διὰ τὸ παραδεκτικὸν εἰς νέας ἐξετάσεις τὸν προσεχῆ Σεπτέμβριον, ἐν ᾧ τοῖς ἀπολυομένοις, ἐὰν τυχὸν νῦν ἀποτύχωσιν ἐν ταῖς ἐξετάσεσι, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐξετασθῶσι πάλιν τὸν προσεχῆ Σεπτέμβριον.

§ 12. Ἀλλὰ, Κύριοι, ἡ ἀληθὴς πρόοδος τῶν μαθητῶν δὲν προκύπτει οὔτε ἐκ τῆς πληθύος αὐτῶν· διότι παράτισι Γυμνασίοις, ἢ, ὡς τὰ καλοῦσι, παράτισι Λατινικοῖς Σχολείοις τῆς Ὁλλανδίας (α) τὸ μὲν σύνολον τῶν μαθητῶν συμποσοῦται μό-

(α) Ἰδ. Cousin, De l'inst. publ. en Hollande, p. 307—308.

νον εἰς 10 ἢ 12, ἑκάστη δὲ Τάξις σύγκειται ἐκ μόνον 3 ἢ 4 μαθητῶν. Οὐδὲ μόναι αἱ προσπάθειαι τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν διδασκόντων δύνανται νὰ φέρωσιν εἰς αἴσιον πέρας τὴν ποθουμένην νοερὰν καὶ ἠθικὴν πρόοδον τῆς νεολαίας, τὴν καθόλου ἀγωγήν· Διὰ τοῦτο παρὰ τῶν ἐπισημοτέρων περὶ δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀγωγῆς συγγραφέων θεωρεῖται ἀρχὴ ἀναντίῤῥητος, ὅτι ἡ δημοσία τῶν νέων ἀγωγὴ συγκροτεῖται ἐκ τριῶν διαφόρων εἰδῶν Σχολείων· ἀ) ἐκ τοῦ μεγάλου πρακτικοῦ σχολείου τοῦ κόσμου, δηλαδὴ τοῦ δημοσίου βίου τῶν πολιτῶν καὶ τῶν πολιτευομένων· β') ἐκ τῶν ἰδίως θεωρητικῶν δημοσίων Διδακτηρίων· καὶ γ') ἐκ τοῦ ἀποτελεσματικωτέρου τῶν ἄλλων Σχολείου, θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ συνάμα, τοῦ τῆς κατ' οἶκον ὑπὸ τῶν γονέων ἀγωγῆς. Τὸ μᾶλλον δὲ συντελεστικὸν τούτων, θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν σονάμα, εἶναι ἡ κατ' οἶκον ἀγωγὴ καὶ ἡ παρὰ τῶν ἰδίων γονέων ἐνδελεχὴς ἐπίβλεψις εἰς τὴν ἐν τοῖς δημοσίοις Σχολείοις φοίτησιν. Δυστυχῶς ὅμως ταῦτα, δηλαδὴ ἡ κατ' οἶκον ἀγωγὴ καὶ ἡ ἐν τοῖς δημοσίοις Σχολείοις ὑπὸ τῶν γονέων τῶν νέων ἐπιτήρησις εἶναι τὰ μᾶλλον παρ' ἡμῖν ἠμελημένα. Ἐὰν κατ' οἶκον οἱ γονεῖς ἀμελῶσιν, ἐὰν δὲν καταναγκάζωσι τὰ ἴδια τέκνα εἰς τὸ κατ' οἶκον μελετᾶν καὶ μανθάνειν τὰ διδασκόμενα, καὶ ἐμπράκτως διάγειν ἠθικῶς καὶ εὐσεβῶς· ἐὰν οὐδέποτε ἢ σπανιώτατα ἐπισκέπτωνται τὸ Διδακτήριον, εἰ φοιτῶσι τὰ ἴδια τέκνα, καὶ ἵνα ἑκάστοτε, ὡς καὶ ὁ Νόμος ἀπαιτεῖ, πληροφορῶσι τοὺς διδάσκοντας περὶ τῆς κατ' οἶκον μελέτης καὶ διαγωγῆς αὐτῶν, βεβαίως οὔτε νοερὰ πρόοδος δύναται νὰ γείνῃ, οὔτε χρηστὰ καὶ εὐσεβῆ ἤθη παγίως νὰ μορφωθῶσι. Προχειροτάτην δὲ τῆς μεγάλης ταύτης τινῶν γονέων ὑπὲρ τῶν ἰδίων τέκνων ἀμελείας ἀπόδειξιν ἔχετε νῦν τὴν ὑπ' ὄψιν ὑμῶν ἐν τῷ Μαθητολογίῳ κενὴν τὸ πλεῖστον στήλην, ἐν ᾗ διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἰδίων τέκνων ἐγγυῶνται. Ἀνηγγείλαμεν τοῦτο δημοσίως· πολλάκις δὲ διὰ τῶν ἰδίων τέκνων ἐκαλέσαμεν, ἵνα οἱ γονεῖς ἢ κηδεμόνες ἐμφανισθέντες θέσωσι, κατὰ τὸν Κανονισμὸν, τὴν ὑπογραφὴν αὐτῶν εἰς ἐγγύησιν τῶν ἰδίων τέκνων. Ἀλλὰ παρατηρήσατε, Κύριοι, οἱ περσσότεροι δὲν ἐτίμησαν ἡμᾶς μὲν διὰ τῆς παρουσίας των, τὰ δὲ ἴδια τέκνα διὰ τῆς ἐγγυήσεως τῆς ὑπογραφῆς αὐτῶν! Μήπως ἔχομεν ἡμεῖς ἔνοπλον δύναμιν νὰ τοὺς καναγκάσωμεν εἰς τοῦτο, ἢ μήπως καὶ τὰ αὐτοπροαιρέτως γιτόμενα διὰ χωροφυλάκων πρέπει παρ' ἡμῖν νὰ ἐνεργῶνται; Καὶ ὅμως τινὲς τῶν γονέων τούτων, ἐὰν τυχὸν τὰ ἀνάξια προβιβασμοῦ τέκνα των διαμένωσι, κατὰ τὰς ῥητὰς τοῦ Νό-

μου διατάξεις, ἐν τῇ αὐτῇ Τάξει, ἵνα ἐνδυναμωθῶσι κάλλιον, φωνάζουσι κατὰ τῶν διδασκόντων, ἢ καὶ τῆς Ἐφορείας αὐτῆς, διότι καὶ κατὰ τῆς Ἐφορείας ἠκούσαμέν τινας παραπονουμένους. Ἀλλὰ, Κύριοι, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι οἱ ἐξετάζοντες Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι, ἐνεργοῦντες ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων ὡς δικασταὶ, εἰσὶ παντὸς ἄλλου ἀνεξάρτητοι, καὶ παρὰ τοῦ Γυμνασιάρχου, καὶ παρὰ τῆς Ἐφορείας, καὶ παρὰ τοῦ Ὑπουγγείου αὐτοῦ, ψηφηφορεῖ δὲ ἕκαστος ἀνεξαρτήτως ἐπὶ τοῦ ἰδίου μαθήματος, ὡς κατὰ συνείδησιν κρίνει. Ἂς ἔχωσιν ὅμως τὴν πεποίθησιν οἱ γονεῖς, ὅτι οἱ διδάσκοντες ἀγαπῶσιν ἅπαντας τοὺς μαθητὰς ὡς ἴδια αὐτῶν ἠθικὰ τέκνα· ὅτι ἀναγκαζόμενοι νὰ μεταχειρίζωνται τὸ φάρμακον τοῦ μὴ προβιβασμοῦ κατὰ τῶν ἀνικάνων, πράττουσι τοῦτο μετὰ λύπης μὲν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν, ὡς οἱ σωματικοὶ Ἰατροὶ πρὸς ἴασιν τῶν πασχόντων τὰ πικρότερα φάρμακα· πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀδυνάτων μαθητῶν λέγω ψυχικήν τε καὶ σωματικήν, ἵνα σώσωσιν αὐτοὺς μὲν ἐκ τοῦ τρομεροῦ θηρίου τῆς Ἀμαθείας ἢ τῆς χείρονος ταύτης Ἡμιμαθείας, τὴν δὲ κινδυνεύουσαν κοινωνίαν ἐκ τῆς κακοδαίμονος ταύτης Θεᾶς, τῆς πληρούσης τὴν πολιτείαν ἐξ ἀέργων καὶ ἀχρήστων ἡμιμαθῶν, ὑποσκαπτούσης δὲ διὰ τούτων τὰ θεμέλια αὐτῆς. Ἄλλως τε τοιοῦτον εἶναι τὸ ἴδιον τῶν ἐξεταζόντων καθῆκον ὡς ἐπαγγελματικῶν καὶ ὡς πολιτικῶν συνάμα Ἑλλήνων. Ἀλλὰ μήπως οἱ διδάσκοντες, Κύριοι, ὠφελοῦνται ἐκ τοῦ μὴ προβιβασμοῦ τῶν ἀνικάνων, ἢ μήπως νομίζουσί τινες, ὅτι παρὰ τὸν νόμον ἔχουσι δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνωσιν ὁπωσδήποτε εἰς τὰ δημόσια Ἐκπαιδευτήρια, καὶ νὰ διαθέτωσιν αὐτὰ ὡς τοὺς οἰκειακοὺς παιδαγωγούς των, κατὰ τὰς ἰδίας ἑαυτῶν ἢ τῶν ἰδίων τέκνων ὀρέξεις; Ἀλλ' ἐλπίζομεν, ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν θέλουσι λαμβάνει χώραν ταῦτα ἐπ' ἀγαθῷ μὲν τῆς τάξεως, ἐπ' ὠφελείᾳ δὲ τῆς νεολαίας αὐτῆς.

§ 13. Ἂς καταπαύσωμεν δὲ ἐνταῦθα τὸν ἡμέτερον λόγον, διότι συντόμως, νομίζω, ἐξηγήθημεν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου Ἐκπαιδευτηρίου καὶ τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ ἀναγκῶν, ὧν θεραπεία μᾶλλον κατεπείγουσα παρουσιάζεται.

§ 14. Ἀνακεφαλαιοῦντες δὲ λέγομεν, α) ὅτι πρέπει νὰ μετασκευασθῇ τὸ ὑπάρχον Κατάστημα ὡς πρὸς τὴν εὐρύτητα τῶν διδακτικῶν αἰθουσῶν, καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀπαιτούμενα σωφρονιστικὰ δωμάτια διὰ τοὺς ἕνεκεν ἀμελείας πρὸς ἐργασίαν ἐντὸς τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου κρατουμένους· προσέτι δὲ νὰ κατασκευα-

σθῇ καὶ ἡ πρὸ πολλοῦ προσδοκωμένη βιβλιοθήκη καὶ ὀργανοθήκη. β΄) Συμπληρουμένου τοῦ ἀπαιτουμένου προσωπικοῦ, νὰ συμπληρωθῇ καὶ ὁ ἀνεπαρκὴς μισθὸς τοῦ ἀγαθοῦ ἀρχαίου ἐπιστάτου τοῦ ἐκπαιδευτηρίου. γ΄) Οἱ δὲ γονεῖς ἔστωσαν τοῦ λοιποῦ ἐπιμελέστεροι ὑπὲρ τῆς κατ' οἶκον θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς συνάμα ἀγωγῆς τῶν ἰδίων τέκνων, καὶ ὑπὲρ τῆς εἰς τὸ Ἐκπαιδευτήριον τακτικῆς φοιτήσεως καὶ ἐπιτηρήσεως αὐτῶν· οὐδέποτε δὲ δὲν πρέπει νὰ παραπονῶνται κατὰ τῶν ἐπὶ τῶν ἐξετάσεων σωτηρίων μέτρων τῶν ἠθικῶν ἰατρῶν καὶ πατέρων τῶν ἰδίων αὐτῶν τέκνων, τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων· διότι ἄλλως οὐδόλως τὰ ἴδια τέκνα ὠφελοῦντες, καὶ τὴν πρόοδον τοῦ Γυμνασίου χαλαροῦσι, καὶ τὰ συμφέροντα τῆς ἰδίας πόλεως πολεμοῦσιν. Ἄλλως τε, διὰ παντὸς πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ ὀλεθριωτάτη ἐλπίς, ὅτι παρὰ τὴν ἱκανότητα, καὶ ἄλλο τι οἱονδήποτε πλάγιον μέσον συγγενοῦς ἢ ξένου δύναται νὰ συντελῇ εἰς προβίβασμὸν ἀνικάνου μαθητοῦ.

§ 15. Καταπαύοντες δὲ ἐνταῦθα τὸν λόγον, ἂς εἰσέλθωμεν ἤδη εἰς τὸν προκείμενον ἐξεταστικὸν τῶν ἀπολυομένων φοιτητῶν ἀγῶνα, ἀρχὴν ποιούμενοι, κατὰ τὸ σύνηθες, ἀπὸ τῶν γραπτῶν αὐτῶν ῥητορικῶν γυμνασμάτων.

Π. Λ Ο Γ Ο Σ (α)

ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΝΑΡΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΝΙΑΥΣΙΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ

ΤΟΥ

ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΝΑΥΠΛΙΑΣ,

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

Τὴν 8 Ἰουνίου 1860.

§ 1. Ἔναυλοι, ὦ Ναυπλιεῖς, ἐνηχοῦσιν εἰσέτι εἰς τὰς ἡμετέρας ἀκοὰς αἱ πρὸς τὸν οὐράνιον τῶν φώτων πατέρα εὐχαὶ τοῦ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Ἐπισκόπου, καὶ αἱ πατρικαὶ αὐτοῦ παραινέσεις πρὸς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν, ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον ἡ πατρὶς καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐνδιαφέρονται.

§ 2. Λοιπὸν ἐν Ἑλλάδι, ὦ συμπολῖται, ὁ κληρικὸς καὶ ὁ λαϊκός, ἡ θρησκεία καὶ ἡ πολιτεία ἐναμίλλως ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς παιδείας συναγωνίζονται· διότι ἀμοιβαίως καὶ ἡ ὀρθὴ Ἑλληνικὴ παιδεία ὑπηρετεῖ μὲν τὴν θρησκείαν, ἀλλαχοῦ ὑπὸ ταύτης πολεμουμένην, εὐεργετεῖ δὲ καὶ φωτίζει καὶ τὴν κοινωνίαν. Διὰ ταῦτα ἡ μὲν ὀρθόδοξος ἡμῶν θρησκεία εὐλογεῖ τὴν παιδείαν· ἡ δὲ πολιτεία ἀποδίδει εἰς αὐτὴν μεγάλην ἀξίαν· ὁ δὲ περὶ Γυμνασίων Νόμος περιβάλλει διὰ μεγάλης δημοσιότητος τὰς ἐνιαυσίους τῆς σπουδαζούσης νεολαίας ἐξετάσεις, ἵνα πάντες συνερχόμενοι ἐξ οἰκείας ἀντιλήψεως κρίνωμεν τὰς προόδους τῶν μαθητευομένων, καὶ τί ἐπὶ τούτῳ ἐνήργησαν οἱ κατὰ νόμον τεταγμένοι, τί ἐδίδαξαν οἱ Καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ τί ἐδιδάχθησαν οἱ μαθηταί.

(α) Τὸν λόγον τοῦτον ἐνδιαφερόντως ἐμνημόνευσαν, ὅσαν ἡμεῖς γνωρίζομεν, ἐκ τῶν ἐφημερίδων ἡ Βελτίωσις (Ἀριθ. 410, 1 Ἰουλίου 1860), ὁ Πρωϊνὸς Κήρυξ (Ἀριθ. 449, 9 Ἰουλίου 1860), ὁ Αἰὼν (Ἀριθ. 11904), 13 Ἰουλίου 1860), ἡ Αὐγὴ (Ἀριθ. 663, 16 Ἰουλίου 1860), ἡ ἐφημερὶς τῶν φιλομαθῶν (Ἀριθ. 371, 16 Ἰουλίου 1860), καὶ τὸ Μέλλον τῆς Πατρίδος.

Κ.

§ 3. Μεγάλην δὲ σπουδαιότητα διὰ ταῦτα παρουσιάζει καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐξετάσεων ἐπίσημος αὕτη ἡμέρα· ἔτι δὲ μείζων καθίσταται, διότι ἐν μέσῳ τοῦ ποικίλου καὶ πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου διακρίνομεν καὶ σεβασμίας Ἑλληνίδας μητέρας, παρευρισκομένας, ὡς αἱ ἀρχαῖαι Σπαρτιάτιδες, οὐχὶ νὰ παρουσιάσωσι τὴν πολεμικὴν ἀσπίδα ἐπιλέγουσαι ἢ τ ο ι τ ὰ ν ἢ ἐ π ὶ τ ὰ ν, ἀλλ' ἵνα ἐπὶ τοῦ εἰρηνικοῦ τῆς παιδείας ἀγῶνος διὰ τῶν εὐχῶν αὐτῶν καὶ βλεμμάτων ἐμψυχώσωσι τὰ προσφιλέστατα αὐτῶν τέκνα εἰς δαφνοστεφῆ τῶν Μουσῶν νίκην.

§ 4. Ἀλλ' ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος τῆς ἡμέρας ἀπαιτεῖται καὶ παρὰ τοῦ προϊσταμένου τοῦ ἐκπαιδευτηρίου, ἵνα ὁ παρ' αὐτοῦ συνήθως ἐν ἀρχῇ τῶν ἐξετάσεων ἐκφωνούμενος ε ἰ σ ι τ ή ρ ι ο ς λόγος ἔχῃ ἀνάλογόν τινα σπουδαιότητα. Καὶ τῷ ὄντι οἱ σοφοὶ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης, οἱ εἰς σοφὰ καὶ πρὸ αἰώνων ἀποκαταστημένα ἔθνη ἀνήκοντες, διευθύνοντες πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων καθιδρυμένα ἐκπαιδευτήρια, καθ' ἅπαντα πλήρη καὶ ἐντελῶς συγκεκροτημένα, ἔχοντες μάλιστα καὶ πλουσίας βιβλιοθήκας, ἄνετον βίον καὶ, τὸ πλεῖστον, πεφωτισμένον ἐν ἕξει τῶν τοιούτων ἀκροατήριον, λαμβάνουσι θέμα τῶν εἰσιτηρίων αὐτῶν λόγων ὑψηλήν τινα ὑπόθεσιν φιλολογίας, ἢ φιλοσοφίας, ἢ βιογραφίας τινὸς τῶν ἐπὶ παιδείᾳ μάλιστα ἐνδοξοτέρων ἀνδρῶν· καὶ οὕτω τὸ μὲν φωτίζουσι, τὸ δὲ ἐπιδεικνύουσι τὸ ὕψος τῶν ἰδίων γνώσεων, καὶ τῆς τοῦ ἰδίου ἔθνους παιδείας, πολυτελείας καὶ ἀκμῆς· καὶ ἐντεῦθεν διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς σκορπίζουσιν ἄνθη πρὸ τῶν ποδῶν τῶν ἀγωνιζομένων καὶ ῥόδα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῶν ἀγωνοθετῶν, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας κρατοῦσι τὸν στέφανον τῆς νίκης, ἵνα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἀγωνοθετῶν καὶ ἀγωνιζομένων θέσωσιν.

§ 5. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν, φίλοι συμπολῖται, οὔχ οὕτω ταῦτ' ἔχει. Μόλις χθὲς καὶ προχθὲς ἐξελθόντες πολυετοῦς καὶ καταστρεπτικοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, ἐντὸς εἰσέτι ἐρειπίων, στερούμενοι παντοειδῶν μέσων, εἰς ὀργανικὴν ἔτι διατελοῦντες κατάστασιν, δὲν δυνάμεθα εἰσέτι νὰ ἔχωμεν τηλικαῦτα τέλεια καὶ καλῶς συγκεκροτημένα ἐκπαιδευτήρια, μάλιστα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, τοσαῦτα ἄφθονα καὶ ἄνετα μέσα ἢ πλουσίας βιβλιοθήκας, τοιαῦτα ἐν ἕξει καθ' ὁλοκληρίαν τῶν τοιούτων ὑποθέσεων ἀκροατήρια, τέλος κατάστασιν τοιαύτην ἔχουσαν καθ' ὅλα λίαν καλῶς, ὥστε ἀφέντες πᾶσαν ἄλλην ὑπόθεσιν λόγου ταπεινοτέραν καὶ ἀναγκαιοτέραν, νὰ λαμβάνωμεν ἐκ περιουσίας τὸ ὕψιστον, τὴν ἀνωτάτην πτῆσιν τῆς διανοίας καὶ τῆς φαντασίας, τὸ ἄκρον ἄωτον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἀκαδημαϊκῆς ῥητορείας. Δὲν ὁμοιάζο-

μεν ἡμεῖς βαθυπλούτους οἰκοδεσπότας, ὡς οἱ ἐν Εὐρώπῃ σοφοί, φιλοτιμουμένους ἵνα πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ξένους ἐπιδείξωσι περιουσίαν πλούτου καὶ πολυτελείας· εὑρισκόμενοι ἔτι ἐν μικρότητι καὶ πτωχείᾳ, ἐν ἐρειπείοις καὶ στερήσεσιν, ἐν ὀργανικῇ καταστάσει, ὁμοιάζομεν μᾶλλον πτωχὸν οἰκογενειάρχην, ἔχοντα μὲν ἀγαθὴν προαίρεσιν νὰ ὑποδεχθῇ τοὺς ἑαυτοῦ ξένους, καὶ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς εὐχαρίστησιν αὐτῶν καταβάλλοντα, ἀλλ' εἰλικρινῶς πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ κατάστασιν ἐκφράζοντα, καὶ ἀποκαλύπτοντα τὴν ἀμηχανίαν του, ἵνα ὁμοῦ εἰς θεραπείαν συνδιασκεφθῶσιν. Οἱ ἀναγκαζόμενοι λοιπὸν ἡμέτεροι λόγιοι ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἐν μέσῳ ἡμῶν ἀγορεύειν, εὑρίσκονται εἰς δυσάρεστον θέσιν νὰ καταβαίνωσι πολὺ ταπεινότερον καὶ χαμηλότερον, νὰ διέρχωνται δι' ἀνθράκων, νὰ βαδίζωσι δι' ἀκανθῶν καὶ τριβόλων· διότι ἀντὶ ἐπιδεικτικῶν λόγων, πρέπει νὰ ὑποβάλλωσιν ἰσχνὰς τῶν ἐνιαυσίων γεγονότων ἐκθέσεις, καὶ ἀντὶ ἀνθηρῶν πανηγυρικῶν, νὰ ψάλλωσιν ἀκανθίνους ἐλεγκτικούς, ὑποδεικνύοντας τὰς ἔτι ὑπαρχούσας ἐλλείψεις, εἰς θεραπείαν αὐτῶν.

§. 6. Ἀνάγκη δὲ, ὦ συμπολῖται, νὰ γίνηται οὕτως ἔτι παρ' ἡμῖν, τὸ μὲν, ἵνα μανθάνωμεν τὰς ὑπαρχούσας ἡμῶν ἐλλείψεις, ὅπως θεραπεύωμεν, τὸ ἐφ' ἡμῖν, ταύτας, ἕως οὗ καὶ ἡμεῖς φθάσωμεν εἰς τὴν μακαρίαν τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν ἀκμήν· τὸ δὲ, ἵνα προλαμβάνωμεν τὰς ἐνίοτε ἀποπλανήσεις τῆς παρ' ἡμῖν κοινῆς γνώμης. Λέγω, Κύριοι, ἀποπλανήσεις ἐνίοτε τῆς κοινῆς γνώμης. διότι δυστυχῶς ἕκαστος σχεδὸν ἡμῶν τῶν νῦν Ἑλλήνων νομίζει, ὅτι ἅπαντα γινώσκει, οἴεται ὅτι εἶναι δεινὸς πολιτικὸς, ὀξύνους δικαστικὸς, στρατηγηματικὸς στρατιωτικὸς, πολυμαθέστατος καὶ κριτικώτατος φιλολόγος· ἐνασμενίζεται δὲ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν πραγμάτων, ἅπερ οὐδόλως φροντίζει νὰ μανθάνῃ, οὐχὶ νὰ κρίνῃ, ἀλλὰ πικρῶς νὰ κατακρίνῃ πολλάκις σεβασμιώτατα πρόσωπα παντοῦ, ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τοῖς καφενείοις· καὶ οὕτως ἡ μὲν κοινὴ γνώμη διαστρέφεται ὡς πρὸς τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν καὶ ἐνέργειαν τῶν τὰ δημόσια ἐνεργούντων, ὁ δὲ ζῆλος τῶν ἐναρέτων μαραίνεται, ὁ δὲ βίος τῶν δημοσίων ἀνδρῶν ἐπαχθὴς καθίσταται. Ἀποθνήσκει τις δι' ἔσχατον γῆρας, ἢ δι' ἀνίατον ὀργανικὸν πάθος; — Πταίει ὁ Ἰατρὸς Ἱπποκράτης. Καταδικάζεταί τις, διότι εἶναι ἔνοχος; — Πταίει ὁ δικαστὴς Ἀριστείδης. Δὲν μανθάνει ὁ βλὰξ ἢ ἀμελὴς μαθητὴς; — Πταίει ὁ Καθηγητὴς Σωκράτης. — Τοῦτο ἀνακαλεῖ μοι ἀνάλογόν τι, ἅπερ φιλέλλην Γερμανὸς τῶν νεωτέρων χρόνων ἱστοριογράφος

περὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως Ἑλλήνων ἐξεφώνησε· θαυμάσας ὁ φιλέλλην ἀνὴρ τὰ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καταπληκτικὰ τῶν γιγάντων τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος ἀνδραγαθήματα, ἅτινα τὸν Σουλτάνον ἐταπείνωσαν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν ὑποτελῆ αὐτοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆν, ἐξεπλάγη, ὅτι ἕνεκα τῆς διχονοίας ἔπαθε τὰ πάνδεινα ἡ πατρὶς ὑπὸ τοῦ Ἰβραΐμη. Τότε ἐκστατικὸς ἀνεφώνησε· « τὰ δὲ κακὰ ταῦτα πάντα προῆλθον ἐκτῆς διχονοίας, ἥτις φαίνεται τῶν Ἑλλήνων προπατορικὴ ἁμαρτία. » Τί ἆρά γε ἤθελεν ἐκφωνήσει ὁ ἱστορικὸς οὗτος σήμερον, εἰ ἔβλεπε τὴν τοσαύτην οἴησιν καὶ φιλόψογον μεμψιμοιρίαν καθ' ἁπάντων ἀδιακρίτως; Οὐδένα βεβαίως δὲν πρέπει νὰ δυσαρεστῶσιν αἱ κρίσεις καὶ ἐπικρίσεις· ἀλλ' αἱ ὀρθαὶ καὶ δίκαιαι, αἱ ἐπὶ τῶν πραγμάτων στηριζόμεναι,καὶ οὐχὶ αἱ κατὰ τῶν προσώπων ἐμπαθῶς ἐκτοξευόμεναι, οἷα καὶ ἂν ὦσιν.

§ 7. Ἵνα λοιπὸν δικαίως κριθῶμεν, συντόμως θέλομεν ἐκθέσει τὰ τοῦ ἡμετέρου ἐκπαιδευτηρίου, τὰ ἀντιπίπτοντα πρὸς μείζονα πρόοδον, καὶ τὴν δυνατὴν αὐτῶν θεραπείαν.

§ 8 Ἐν πρώτοις εὐγνωμονοῦμεν καὶ πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς Παιδείας Ὑπουργεῖον, καὶ πρὸς τὴν Νομαρχίαν, καὶ πρὸς τὴν Ἐφορείαν καὶ πρὸς τὴν δημοτικὴν ἀρχήν, διότι, ὁσάκις ἐπεκαλέσθησαν, προθύμως ἡμῖν παρέσχον τὴν δυνατὴν συνδρομήν.

§ 9. Κατὰ δεύτερον δὲ ἐκφράζομεν ἐν γένει καὶ δημοσίᾳ τὴν ἡμετέραν ἐγκάρδιον εὐχαριστησιν πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἡμῶν συναδέλφους Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους. Φιλοπόνως καθ' ὅλον τὸ σχολαστικὸν ἔτος ἐργασθέντες, ἐνδελεχῶς εἰς τὰ διδακτικὰ αὐτῶν ἔργα φοιτήσαντες, μετὰ ζήλου καὶ τῆς ἐφικτῆς εὐμεθοδίας διδάξαντες, ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ διελθόντες, καθίστανται παντὸς ἐπαίνου ἄξιοι, καὶ τῆς ὑπολήψεως καὶ εὐνοίας τῆς Σ. Κυβερνήσεως. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ἀξιοσύστατος καθίσταται ἡ περὶ τὰ ἔργα αὐτῶν φιλοπονία καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους αὕτη ἀγάπη, σύμπνοια καὶ πειθαρχία, ὅσῳ ἡ μὲν σχέσις τοῦ προϊσταμένου μετὰ τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων δὲν εἶναι ἀναγκαστικὴ, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις, ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις ὑπαλλήλοις, ἀλλ' ὅλως ἀδελφικὴ, καὶ οὕτως εἰπεῖν, πνευματικὴ καὶ προαιρετική. Ὅπου δὲ αὕτη λείπει, ἐκεῖ καὶ τὰ διδακτήρια χωλαίνουσιν, ἢ ὅλως καταστρέφονται.

§ 10. Τὰ δὲ διδαχθέντα μαθήματα κατ' ἀμφοτέρας τοῦ ἤλξαντος σχολικοῦ ἔτους τὰς ἑξαμηνίας δηλοῦνται ἐκ τοῦ ὑπ' ὄψιν ὑμῶν διδακτικοῦ Προγράμματος. Πόσα δὲ ἐξ ἑκάστου εἴδους

ἐδιδάχθησαν παρ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, φαίνεται ἐκ τῶν ἐνώπιον ἡμῶν παρ' ἑνὸς ἑκάστου σημειώσεων. Αἱ σημειώσεις αὗται εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, τὰ ἐξοφλητικὰ τοῦ διὰ τοῦ Προγράμματος εἰς ἕνα ἕκαστον ἐπιβληθέντος διδακτικοῦ χρέους.

§ 11. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν μαθημάτων θέλετε παρατηρήσει, Κύριοι, καὶ τὸ τῆς ἱστορίας, τῆς γενικῆς, τῆς ρωμαϊκῆς, καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς. Ἄλλοτε ὑπεβάλομεν ὅπου εδει, ἵνα διορισθῇ εἰδικὸς τῆς ἱστορίας Καθηγητής. Δι' ἔλλειψιν δὲ μέσων ἴσως ἢ προσώπου δὲν διωρίσθη μὲν εἰσέτι, ἐπεβλήθη δὲ προσωρινῶς καὶ τὸ τῆς ἱστορίας μάθημα εἰς Καθηγητὰς, ἄλλα κύρια ἔργα ἔχοντας. Ἀλλ' οὕτως ἐπιφορτιζόμενοι οἱ εἰδικότητά τινα κεκτημένοι Καθηγηταὶ καὶ διδσκαλίαν ἀλλοτρίου μαθήματος, τὴν μὲν εἰδικότητα αὐτῶν δὲν προάγουσι, καρπὸν δὲ ἀνάλογον καὶ βάσιμον ἀδυνατοῦσι νὰ παρέχωσι, καὶ ἐκ τῶν κυρίων ἔργων αὐτῶν κωλύονται. Παρῆλθεν ὁ καιρὸς ὅτε ὁ νοῶν ἢ ἀναγινώσκων βιβλίον τι ἐγίνετο καὶ Διδάσκαλος τούτου, οἱ δὲ λεγόμενοι Ἀναγνωστάδες αὐτοχειροτόνητοι Διδάσκαλοι ἐγίνοντο. Σήμερον, ὡς ἐν ἅπασιν, ἀπαιτεῖται καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν εἰδικότης, ὅπερ ἐστὶ βάσιμος γνῶσις οὐ μόνον ἁπάντων ἢ τῶν δοκιμωτέρων περὶ τοῦ προκειμένου συγγραψάντων, ἀλλὰ προσέτι ἰδίως μὲν χρονολογίας καὶ χωρογραφικῆς γεωγραφίας, ἐν γένει δὲ ἀρχαιομαθείας, ἐθνογραφίας καὶ λοιπῶν ἄλλων γνώσεων. Ἀπαραίτητος λοιπὸν ἀνάγκη εἰδικοῦ Καθηγητοῦ διά τε τὴν ἱστορίαν καὶ διὰ πᾶν ἄλλο ἐλλεῖπον μάθημα.

§ 12. Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τοὺς μαθητάς.

Εἰ προετίθετο, Κύριοι, ἡ ἀξία τοῦ ἡμετέρου ἐκπαιδευτηρίου νὰ κριθῇ ἐκ τῆς πληθύος τῶν μαθητῶν, τὸ παρὸν ἔτος βεβαίως ἤθελεν εἶσθαι τὸ ἀνθηρότερον, διότι οἱ τοῦ Γυμνασίου καὶ Ἑλληνικοῦ Σχολείου ὁμοῦ συμποσοῦνται νῦν εἰς 401, ἤτοι εἰς 183 τοῦ Γυμνασίου καὶ 218 τοῦ Ἑλλ. Σχολείου, ἀνώτατον ὅρον τῶν μέχρι τοῦδε. Τὸ Γυμνάσιον ἰδίως ἐπὶ μὲν τοῦ μακαρίτου Ἀνσέλμου, ἤτοι τὸ 1841 ἔτος ἠρίθμει μόνον 41 μαθητάς· μέχρι δὲ τοῦ 1850 δὲν ἔφθασαν τοὺς 100· ἔκτοτε δὲ ηὔξησαν βαθμηδὸν, ὥστε συμποσοῦνται μέχρι τῶν 183 τὸ παρὸν ἔτος. Καὶ ὅμως καὶ ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ναυπλίου ἔκτοτε μεγάλως ἠλαττώθη, καὶ ἄλλα μάλιστα περιζ ἡμῶν Γυμνάσια καθιδρύθησαν. Παρατηρητέον δὲ ὅτι οἱ περισσότεροι τῶν μαθητῶν τούτων ἀνήκουσιν εἰς ἐπαρχίας ἄλλων Γυμνασίων. Βεβαίως ἀποδίδεται ἰδιάζουσά τις ἀξία εἰς ὃ ἐπαρχιακὸν Γυμνάσιον μα-

κρόθεν μαθηταὶ φοιτῶσιν, εἰς ὅ μάλιστα δὲν ἑλκύουσι τῆς Πρωτευούσης τὰ θέλγητρα.

§ 13. Ἀλλ' ἡμεῖς κρίνομεν τὴν ἀληθῆ τῶν ἐκπαιδευτηρίων ἀξίαν οὐχὶ ἐκ τοῦ ποσοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ ποιοῦ τῶν μαθητευομένων· ἡ δὲ ποιότης αὕτη χαρακτηρίζεται ἔκ τε τῆς προόδου καὶ τῆς χρηστῆς τῶν μαθητῶν διαγωγῆς. Γνωρίζοντες περίπου τὸ περὶ διαγωγῆς, ἐκ τῶν προκειμένων ἐξετάσεων θέλετε πληροφορηθῆ καὶ τὰ περὶ προόδου, καὶ τότε ἀπόκειται ὑμῖν, Κύριοι, νὰ ἀποφανθῆτε περὶ τῆς προόδου ἢ μή. Εἰ μὲν προώδευσαν δεόντως, ἂς ἀποδοθῆ ὁ δίκαιος ἔπαινος πρὸς οὕς τινας ἀνήκει· εἰ δὲ τὸ ἐναντίον, ἂς ἐρευνήσωμεν τὰ εἰς τὴν πρόοδον ἀντιπίπτοντα, καὶ τότε πάλιν ἂς ἀποδοθῆ πρὸς οὕς τινας ἀνήκει ἡ εὐθύνη τῆς τυχὸν μὴ ἀναλόγου προόδου.

§ 14. Ὁ μὲν μαθητὴς, Κύριοι, ὁμοιάζει τῷ ἀσθενεῖ, ὁ δὲ Καθηγητὴς τῷ ἰατρῷ, διότι ἡ διδασκαλία καὶ αἱ συμβουλαὶ αὐτοῦ ἀναλογοῦσι πρὸς τὴν συνταγὴν τῶν χρηστέων φαρμάκων, καὶ πρὸς τὴν τήρησιν τῆς λοιπῆς ἰατρικῆς διαίτης. Οὐδεὶς βεβαίως κατακρίνει τὸν ἰατρὸν, εἰ ὁ ἀσθενὴς μὴ θέλων νὰ λάβῃ τὰ φάρμακα καὶ νὰ συμμορφωθῆ τῇ λοιπῇ διαίτῃ, ἀνίατος διαμένει ἢ καὶ ἀποθνήσκει. Ἐὰν λοιπὸν ὁ μαθητὴς δι' ἀμέλειαν ἢ ἄλλην αἰτίαν δὲν μανθάνῃ, ἑπομένως δὲν προοδεύῃ, ὁ Διδάσκαλος διὰ τοῦτο πρέπει νὰ κατακρίνηται;

§ 15. Ἐὰν ὁ μαθητὴς εἶναι ὁ ἀσθενὴς, ὁ πατὴρ εἶναι ὁ νοσηλεύων νοσοκόμος, ὁ παρὰ τοῦ ἰατροῦ ταττόμενος, ἵνα ἐν τῇ ἁρμοδίᾳ ὥρᾳ δίδῃ τὸ κινίνον εἰς τὸν ἀναισθητοῦντα ἀσθενῆ πρὸ τῆς ἐπανόδου νέου παροξυσμοῦ, διότι ἄλλως ἀπόλλυται ὁ ἀσθενὴς ὑπὸ τοῦ κακοήθους πυρετοῦ. Ἐὰν λοιπὸν ἐλλείψει νοσηλείας ἀπολεσθῆ ὁ ἀσθενὴς, ὑπεύθυνος εἶναι οὐχὶ ὁ ἰατρὸς, ἀλλ' ὁ νοσηλεύων αὐτόν. Παρ' ἡμῖν τῷ ὄντι τὸ ἄρθρον 53 τοῦ περὶ Ἑλλ. Σχολείων καὶ Γυμνασίων Νόμου ὑποχρεοῖ τοὺς γονεῖς ἵνα, ἑκάστοτε πληροφορούμενοι παρὰ τῶν διδασκόντων τὴν πλημμελῆ τῶν τέκνων των διαγωγὴν, συνθεραπεύωσι ταύτην. Δυστυχῶς ὅμως τινὲς τῶν γονέων δικαιοῦσι τὰ ἁμαρτάνοντα τέκνα των, κατακρίνουσι δὲ τοὺς ἀγωνιζομένους Καθηγητὰς ἢ Διδασκάλους σωφρονίσαι ταῦτα. Ἄλλοι πάλιν μόλις ἅπαξ τοῦ ἔτους, ἐπὶ τῶν γενικῶν ἐξετάσεων, ἐμφανίζονται, καὶ τότε, ἵνα παντὶ σθένει κατορθώσωσι τὸν προβιβασμὸν τοῦ ἀνικάνου τέκνου των. Ἀγανακτοῦσι δὲ, ἐὰν μὴ προβιβασθῆ, καὶ κατακραυγάζουσι κατὰ τῶν διδασκόντων. Ἐὰν λοιπὸν διὰ τὰ ἁμαρτήματα ταῦτα τῶν γονέων δὲν προοδεύωσί τινες τῶν μαθητῶν, μήπως διὰ τοῦτο εἰσὶν ἔνοχοι οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι;

§ 16. Ἡ πλήρης ἀγωγὴ συγκροτεῖται, Κύριοι, ἐκ τῆς κατ' οἶκον, ἐκ τῆς τῶν Σχολείων καὶ ἐκ τῆς δημοσίας. Διακρεύγει τὴν ἡμετέραν ἁρμοδιότητα ἤδη ἡ ἐξέτασις τῆς δημοσίας· ἓν τέταρτον ἢ ἓν ἕκτον τοῦ ἡμερονυκτίου δαπανῶσιν οἱ νέοι ἐκπαιδευόμενοι ἐν τοῖς Σχολείοις. Τὸ πλεῖστον ἄρα τοῦ χρόνου διαμένουσι κατ' οἶκον. Ἡ κατ' οἶκον ἀγωγὴ ἄρα, εἰ ὅλως ὑπάρχει, δεόντως γινομένη, ἔχουσα ἁρμοδιότητα τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου καὶ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων, δύναται τὰ ἑδραιότερα θεμέλια νὰ καταβάλῃ τῆς φυσικῆς, νοερᾶς, ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, καὶ τὴν τῶν Σχολείων καὶ τὴν δημοσίαν ἔτι μᾶλλον νὰ ῥυθμίζῃ καὶ κρατύνῃ. Ἡ σωτήριος ὅμως αὕτη κατ' οἶκον ἀγωγὴ, μικρᾶς τινος ἐξαιρέσεως γινομένης, ὑπάρχει δυστυχῶς παρ' ἡμῖν μεγάλως ἠμελημένη. Ἐὰν λοιπὸν καὶ δι' ἔλλειψιν τῆς κατ' οἶκον ἀγωγῆς μὴ γίνηται ἡ δέουσα πρόοδος, ἔσονται διὰ τοῦτο ὑπεύθυνοι οἱ Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι;

§ 17. Ἕκαστον Γυμνάσιον, ὡς βάρος τι ἡ μηχανὴ, ἵνα κινηθῇ, δεῖται τοῦ ἀπαιτουμένου προσωπικοῦ καὶ τῶν ἀνηκόντων μέσων. Διδακτικὸν μὲν προσωπικὸν εἰσὶν οἱ Καθηγηταὶ, καὶ ἀπαιτοῦνται ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ, ὡς ἐν τοῖς Γυμνασίοις τῆς πρωτευούσης ὑπάρχουσιν. Ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον Γυμνάσιον, ἐκτὸς τοῦ Γυμνασιάρχου, ἔχει μόνον πέντε Καθηγητάς· τὸ δὲ ὑπηρετικὸν προσωπικὸν, κατὰ τὸν ἀπὸ 26 Ἰανουαρίου 1856 ὑπ' ἀρ. 204 Ὑπουργικὸν Κανονισμὸν, ἔπρεπε νὰ σύγκηται ἐξ ἑνὸς ἐπιστάτου, μισθοδοτουμένου ἀνὰ δρ. 50 κατὰ μῆνα, καὶ ἑνὸς ὑπηρέτου ἀνὰ δρ. 30, ὡς ὑπάρχουσι καὶ ἐν τοῖς Γυμνασίοις τῆς Πρωτευούσης. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ τούτῳ τοῦ Κράτους Γυμνασίῳ ἀπ' ἀρχῆς ὑπάρχει εἷς καὶ μόνος, μισθοδοτούμενος μόνον ἀνὰ δρ. 30. Καὶ ἡ ἔλλειψις αὕτη τοῦ τε διδακτικοῦ καὶ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ βεβαίως συνεπιφέρει ἀνάλογον πρόοδου ἔλλειψεν, δι' ἣν οὐδόλως οἱ νῦν διδάσκοντες εὐθύνονται.

§ 18. Ἀνήκοντα δὲ μέσα εἰσὶ δημόσιαι βιβλιοθῆκαι, ἐν αἷς ἔτι μᾶλλον καταρτίζονται οἱ Καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, τὸ μὲν εἰς τὰ ἑκάστοτε διδασκόμενα, τὸ δὲ διὰ προσκτήσεως νεωτέρων γνώσεων καὶ ἀνακαλύψεων, ἢ διὰ προαγωγῆς πρὸς τὴν εἰδικότητα τῆς ἁρμοδίας τέχνης καὶ ἐπιστήμης. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν τοῖς ἐπαρχιώταις οὐδόλως ὑπάρχουσι δημόσιαι βιβλιοθῆκαι, ἡ δὲ τοῦ Γυμνασίου περιέχει ὀλίγα κοινότατα βιβλία.

Ὑπὸ τὰ μέσα ταῦτα εἰς προαγωγὴν τῆς παιδείας ὑπάγεται βεβαίως καὶ ἡ ἀνάλογος μισθοδοσία τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, οὐ μόνον διότι ἀνέτως ζῶντες τότε, ἐπιδίδονται ἐντε-

λῶς οἱ διδάσκοντες εἰς τὴν εἰδικὴν αὐτῶν προαγωγὴν, ἀλλὰ διότι ἐκ μικροῦ τινος τοῦ μισθοῦ περισσεύματος δύνανται ἑκάστοτε νὰ προμηθεύωνται τὰ λίαν ἀπαραίτητα βιβλία, ἐν ᾧ μάλιστα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δὲν ὑπάρχουσιν οὐδὲ δημόσιαι Βιβλιοθῆκαι. Τὸ ὀλιγόμισθον τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων ἀναγνωρίζουσιν ἅπαντες· τὰς δὲ ἐντεῦθεν λυπηρὰς αὐτοῦ συνεπείας, ἤτοι τὴν βαθμηδὸν γινομένην ἔλλειψιν οὐ μόνον Καθηγητῶν, ἀλλὰ καὶ Διδασκάλων ἠρξάμεθα ἤδη ἅπαντες δυσαρέστως αἰσθάνεσθαι καὶ δημοσίᾳ ὁμολογεῖν. Τοῦτο ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ βήματος τοῦ πανεπιστημίου ἐπισήμως ὡμολόγησεν ἤδη ὁ σοφὸς αὐτοῦ Πρύτανις Κ. Ἀσώπιος τῷ 1857 (1)· αὐτὸ τοῦτο ὡμολόγησεν ὡσαύτως ἄλλος αὐτοῦ σοφὸς Πρύτανις ὁ Κ. Φίλιππος Ἰωάννου τῷ 1858 (2)· τοῦτο αὐτὸ δι' ἐγκυκλίου ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ καὶ αὐτὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, ἀναγκαζόμενον ἤδη, ἐλλείψει Διδασκάλων, νὰ διορίζῃ Βοηθοὺς εἰς συμπλήρωσιν τῆς τῶν Ἑλλ. Σχολείων τοῦ Κράτους διδασκαλίας· τοῦτο δηλοῖ καὶ αὐτὴ ἡ ἀμηχανία εἰς ἣν εὑρισκόμεθα ἀδυνατοῦντες νὰ πέμπωμεν εἰς τοὺς ἔξω ὁμογενεῖς, αἰτοῦντας, Διδασκάλους. Ἔθνος μικρὸν, ὡς τὸ ἡμέτερον, ἔχον εἰσέτι ὀλίγον στρατὸν καὶ μικρὸν στόλον, δὲν δύναται ἄλλως ἐν τῇ Ἀνατολῇ νὰ διατηρῇ τὴν δικαιοτάτην αὐτοῦ ἐπιρροὴν, ὑπεροχὴν καὶ συμπάθειαν, εἰμὴ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Θρησκείας. Τότε ἕκαστος Διδάσκαλος ἰσοδυναμεῖ ἑνὶ Ἕλληνι στρατηγῷ, ἕκαστον δὲ Διδακτήριον ἰσοῦται Ἑλληνικῷ στρατῶνι· οὕτω δὲ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ θρησκείας ἀποκρούονται καὶ ἐκμηδενίζονται ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ αἱ κατὰ τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν θρησκείας καὶ τοῦ ἡμετέρου ἐθνισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ τεκταινόμεναι παγίδες ὑπὸ τῆς Προπαγάνδας καὶ τοῦ Πανσλαβισμοῦ. Ἀλλ' οἱ ἀναλαμβάνοντες τὴν ὑψηλὴν ταύτην ἐντολὴν νὰ γίνωνται οἱ πιστοὶ τῆς πατρίδος στρατιῶται, οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι, εἰσὶ βεβαίως ἄξιοι καλλιτέρας τύχης καὶ γενναιοτέρας μισθοδοσίας. Ζητοῦμεν σύστασιν νέων Σχολείων καὶ Γυμνασίων. Ἀλλὰ διὰ τίνων Καθηγητῶν ἢ Διδασκάλων, ὁπόταν στερῶνται μὲν τούτων πολλὰ τῶν ὑπαρχόντων διδακτηρίων, δὲν εὑρίσκωσι δὲ οἱ ἔξω ὁμογενεῖς ζητοῦντες, ἐγκαταλείπωσι μάλιστα τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, ὡς ἀμφό-

(1) Ἰδ. λόγ. Κ. Ἀσωπίου ἐκφων. τῇ 29 Σεπτεμβρίου 1857, σελ. 13—14.

(2) Ἰδ. λόγ. Φ. Ἰωάννου ἐκφων. τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1858, σελ. 7.

τεροι οἱ μνησθέντες σοφοὶ Πρυτάνεις ὁμολογοῦσι, καὶ οἱ τὴν φιλολογίαν σποδάσαντες νέοι, καὶ εἰς ἄλλων σχολῶν ἐπικερδέστερα μαθήματα τρέπωνται. Πεποίθαμεν δὲ, ὅτι καὶ οἱ ἔξω φίλτατοι ἡμῶν ὁμογενεῖς ἐκ τῶν ἰδίων ὑπὲρ τῆς παιδείας κληροδοτημάτων καὶ δωρημάτων, καὶ οἱ ἐντὸς Ἕλληνες ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους εὐχαρίστως ἤθελον ἰδεῖ ηὐξημένην τὴν μισθοδοσίαν τῶν Καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, ὡς ἤδη καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων τοῦ κράτους ἐγένετο· διότι εἰ ἡ τιμὴ τῶν πρὸς τροφὴν, ἐνοίκιον καὶ ἐνδυμασίαν ηὔξησε διὰ τοὺς λοιποὺς ὑπαλλήλους, μήπως δὲν ηὔξησε καὶδιὰ τοὺς Καθηγητὰς καὶ διδασκάλους; Ἡ δὲ Κυβέρνησις,πιστεύομεν,καὶ τὰ φιλόμουσα ἡμῶν Νομοθετικὰ Σώματα θέλουσιν εὐαρεστηθῆ λαβεῖν ὑπ' ὄψιν τὴν εὐχὴν ταύτην, εἴποτε εὔθετος ἀφορμὴ ἐδίδοτο.

§ 19. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα, φίλοι μου συμπολῖται, ὑπάρχει καὶ μικρά τις ἔλλειψις ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ ἡμετέρου Γυμνασίου, ὡς καὶ ἄλλοτε πρὸς τὴν Νομαρχίαν καὶ τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν ὑπεβάλομεν. Δὲν λέγω πλέον τὴν μεγάλην αὐτοῦ στενοχωρίαν, δι' ἣ ἡμεῖς μὲν ἐνταῦθα δὲν χωροῦμεν, οἱ δὲ μαθηταὶ, ἔν τισι μάλιστα αἰθούσαις, ἀδυνατοῦσιν εἰσέρχεσθαι, ἀλλὰ τὴν παντελῆ σωφρονιστικῶν δωματίων ἔλλειψιν, τὸ μὲνδιὰ φυλάκισιν τῶν ἀτακτούντων, τὸ δὲ διὰ κράτησιν τῶν ἀμελῶν, κατὰ τὸ ἄρθρον 29 τοῦ ἀπὸ 19 Ὀκτωβρίου 1857 Ὑπουργικοῦ Κανονισμοῦ, ἵνα ἐν τούτοις ἐργαζόμενοι μανθάνωσιν ἅπερ δὲν ἔμαθον. Ἀνευτούτων ὁμοιάζομεν Δικαστήριον καταδικάζον μὲν τοὺς ἐνόχους, ἀλλὰ δι' ἔλλειψιν σωφρονιστικῶν φυλακῶν ἀφίνον πάλιναῦτοὺς ἐλευθέρους,γινομένους διὰ τοῦτο ἀδιορθώτους, ἢ ἔτι μᾶλλον κακουργοτέρους.Καὶ ὅμως μικρά τις δαπάνη ἢ παρὰ τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς, ἢ παρά τινος τῶν εὐπορωτέρων δημοτῶν καταβαλλομένη, δύναται νὰ θεραπεύσῃ καὶ τὴν οὐσιώδη ταύτην τοῦΔιδακτηρίου ἔλλειψιν.

§ 20. Τοιαῦται περίπου, τινῶν ἄλλων παραλειπομένων, εἰσὶν αἱ κυριώτεραι ἐλλείψεις, δι' ἃς μείζων πρόοδος παρ' ἡμῖν ἀδυνατεῖ γενέσθαι.

§ 21. Ἀλλὰ διὰ τί, ἤθελεν εἰπεῖ τις, ἀναφέρεις τὰς ἐλλείψεις ταύτας; — Ἵνα θεραπευθῶσι. — Παρὰ τίνος; — Παρ' ὑμῶν, ὦ συμπολῖται! Πῶς! τὰ πάντα πλέον, καὶ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα, πρέπει νὰ ζητῶμεν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἐν ᾧ ἡ Κυβέρνησις πράττει ὅ,τι δύναται, ὅσον ἡ κατάστασις τοῦ δημοσίου Ταμείου ἐπιτρέπει; Τὶς ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀνήγειρεν Ἐκκλησίας, ᾠκοδόμει Σχολεῖα, διετήρει αὐτὰ, ἐδαπάνα εἰς ἔκδοσιν βιβλίων, ἐξεπαίδευε πένητας, καὶ ὑπάνδρευε πτωχὰς καὶ ὀρφανάς; — Ἡ μεγαλοδωρία

τῶν φιλοχρίστων καὶ φιλογενῶν ἡμῶν πατέρων· ἄνδρες θεοφιλεῖς καὶ ἐνάρετοι οἷοι πρὸ ὀλίγου μὲν οἱ ἀοίδιμοι Καπλάναι καὶ Ζωσιμάδες, μετέπειτα δὲ καὶ νῦν οἱ ἀείμνηστοι Βαρβάκαι, Δεβόλαι, Ἀρσάκαι, Σίναι, Ἰωνίδαι, Βέλιοι, Μπόζοι, Πλατυγέναι, Ζάπαι, Τοσίτσαι, καὶ Ξυροκονηταὶ εἰσέτι, καὶ τοσαῦτα ἄλλα ἐνδοξότατα τῆς φιλτάτης ἡμῶν Πατρίδος τέκνα, τῆς κοινῆς πατρίδος καὶ μεγάλης Ἑλλάδος. Διὰ τί δὲν δαπανᾶτε καὶ ὑμεῖς, ὦ Ναυπλιεῖς, ὀλίγα διὰ τὴν μερικὴν ὑμῶν πατρίδα, διὰ τὸν Ἴδιον ὑμῶν Δῆμον, διὰ τὴν πόλιν τῆς γεννήσεως, τῆς διαμονῆς καὶ τῶν ὑμετέρων συμφερόντων, ἐν ᾧ τινες ὑμῶν εὐπορούντες δύνασθε; Δὲν μιμεῖσθε τοὺς ἀγαθοὺς Ἠπειρώτας, καὶ Κυδωνιεῖς, καὶ Χίους καὶ λοιποὺς φιλοπάτριδας Ἕλληνας, νῦν δὲ τοὺς λίαν φιλοκάλους καὶ φιλοτίμους Ἑρμουπολίτας;

§ 22. Εἰς ὁλικὴν λοιπὸν ἢ μερικὴν θεραπείαν τῶν ἐλλείψεων τούτων προτείνω σύστασιν γυμναστικοῦ ταμείου τοῦ Δήμου ὑμῶν ἐκ τῶν ἑξῆς· α) ἐκ καταβολῆς ποσοῦ τινος ἐκ τοῦ ἐτησίου προϋπολογισμοῦ τοῦ Δήμου, ἢ τῆς ἐπαρχίας, ἢ καὶ ὅλου τοῦ Νομοῦ· β) ἐκ δωρημάτων ἢ κληροδοτημάτων, μάλιστα τῶν εὐπορωτέρων ὑμῶν· γ) ἐκ τῶν διὰ διαθηκῶν ἐπὶ τούτῳ ὁριζομένων χρημάτων ἢ πραγμάτων τῶν ἀποβιούντων, προτρεπομένων τῶν χριστιανῶν, παραγγελίᾳ τοῦ Σ. Ἐπισκόπου, ὑπὸ τῶν ἐξομολογούντων Πνευματικῶν, ὑπομιμνησκόντων δὲ καὶ τῶν τὰς διαθήκας συνταττόντων Συμβολαιογράφων· δ) ἐκ συνεισφορῶν παντοίων τῶν πανταχοῦ φιλοκάλων καὶ φιλομούσων ἔσω καὶ ἔξω δμογενῶν, παρακαλουμένων ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ ἐπιτροπῆς συγκροτουμένης ἔκ τινων δημοτικῶν συμβούλων, ἔκ τινων μελῶν τῆς Ἐφορείας, καὶ ἔκ τινων ἁρμοδίων πολιτῶν ἐκ τῆς ἔσω καὶ ἔξω Ἑλλάδος.

§ 23. Ἐκ δὲ τοῦ Ταμείου τούτου δύνασθε κατ' ὀλίγον νὰ δαπανᾶτε, α) διὰ τὴν ἐντὸς τοῦ καταστήματος σύστασιν τῶν σωφρονιστικῶν δωματίων· β) διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ μισθοῦ τοῦ ἀρχαιοτάτου ἐπιστάτου, καὶ διὰ διορισμὸν προσέτι ἑνὸς ὑπηρέτου τοῦ Γυμνασίου· γ) διὰ τὸν διορισμὸν πρῶτον μὲν ἑνὸς Διδασκάλου τῆς γυμναστικῆς, ἵνα εἰς ὡρισμένας μετὰ μεσημβρίαν ὥρας γυμνάζῃ σωματικῶς τοὺς μαθητὰς τοῦ Γυμνασίου καὶ Ἑλλ. Σχολείου διὰ τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν καὶ πνευματικὴν διάχυσιν καὶ ἐνδυνάμωσιν· διότι ὑγιὴς νοῦς ἐν ὑγιεῖ σώματι, τὰ δὲ τέκνα ὑμῶν ἄνευ γυμναστικῆς μαραίνονται καὶ φθείρωσιν ἀσχολούμενα μὲν πνευματικῶς, μὴ ἀσκούμενα δὲ ἀναλόγως καὶ σωματικῶς διὰ τῆς γυμναστικῆς,

ὡς παρὰ τοῖς ἀθανάτοις ἡμῶν προγόνοις καὶ τοῖς νῦν σοφοῖς ἔθνεσι γίνεται, ἔχουσι διὰ τοῦτο ὑγιεῖς πολίτας καὶ ῥωμαλέους στρατιώτας· ἔπειτα δὲ εἰς διορισμόν τινος τῶν ἐλλειπόντων Καθηγητῶν, οἷον τῶν ἐμπορικῶν μαθημάτων, τῆς ἱστορίας καὶ φιλοσοφίας, τῆς Κατηχήσεως εἰδικῶς, καὶ εἴτι ἕτερον. δ') Διὰ συμπλήρωσιν τῆς τοῦ Γυμνασίου βιβλιοθήκης, ἀγοραζομένων ἐνιαυσίως τῶν ἀναγκαιοτέρων καὶ δοκιμωτέρων βιβλίων. Διότι ἅπαντα δὲν εἶναι δίκαιον νὰ περιμένωμεν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἐν ᾧ ἡμεῖς δυνάμεθα νά πράξωμέν τινα, καὶ νὰ συντελέσωμεν εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων, ἀποροῦντος τοῦ δημοσίου.

§ 24. Ταῦτα συντόμως νομίζομεν συντελεστικὰ πρὸς θεραπείαν μὲν τῶν ὑπαρχουσῶν ἐλλείψεων, πρὸς μείζονα δὲ πνευματικὴν καὶ σωματικὴν προαγωγὴν τῆς νεολαίας, καὶ πρὸς εὔκλειαν ὑμετέραν. Ὑμεῖς δὲ πράξατε ὅ,τι ἐκ τῶν ἐφ' ὑμῖν, καὶ χρηστὰ εἴη παντὸς ἕνεκα.

Ἤδη δὲ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις τῆς ἀνωτάτης τοῦ Γυμνασίου Τάξεως, ἀρχὴν ποιούμενοι ἀπὸ τῆς ἐκφωνήσεως τῶν ῥητορικῶν αὐτῶν γυμνασμάτων.

Θ'.

Οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους ὀλιγωρούμενοι (α).

ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩι, ΤΗΝ 23 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1861.

§ 1. Δὲν εἶναι πλέον αἴνιγμα μεταξὺ ἡμῶν, ὅτι οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι τνῦ ἔθνους ὀλιγωροῦνται· δὲν εἶναι πλέον μυστήριον, ὅτι αἱ φρουροὶ, αἱ Ἑστιάδες αὗται, οὗτοι οἱ ἄγρυπνοι φύλακες τῆς ἱερωτάτης τῶν πατέρων καὶ προγόνων παρακαταθήκης, τῆς πατρῴας θρησκείας καὶ τῆς προγονικῆς παιδείας, ὡς περιτρίμματα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας θεωροῦνται· δὲν εἶναι πλέον ἀπόκρυφον, ὅτι οἱ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα μετερχόμενοι στερούμενοι ἁπάντων τῶν κοινωνικῶν βαθμῶν καὶ τιμῶν, δι' ὧν

(α) Ἀφοῦ τοσάκις, ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, ὑψώσαμεν φωνὴν ὑπὲρ τῶν ὠλιγωρημένων καὶ ἀναξιοπαθούντων Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, καὶ μάλιστα ἐν ἐπισήμοις καὶ δημοσίοις λόγοις τὴν 5 φεβρουαρίου 1845 (ἴδε καί τοῦ παρόντος Γ', § 12), τὴν 30 Νοεμβρίου 1851 (ΙΓ', § 16, σελ. 264, ἐκδόσεως τοῦ 1852), τὴν 25 Ἰανουαρίου 1857 (Γ', § 14), τὴν 9 Ἰουνίου 1858 (Ε', § 9), καὶ ἰδίως τὴν 22 Φεβρουαρίου 1855 δι' ἐπὶ τούτῳ ἐπισήμου ἀναφορᾶς (ἴδε Β', § 12), ἥτις καὶ ἀνωνύμως ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ ἐξεδόθη, καὶ δὲν εἰσηκούσθημεν, ἐν ᾧ μάλιστα ἁπάντων τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων ἡ μισθοδοσία ηὔξησεν, ἠναγκάσθημεν ἀνωνύμως καὶ ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ νὰ δημοσιεύσωμεν τὴν παροῦσαν διατριβήν. Αἱ ἀλλεπάλληλοι ἡμῶν φωναὶ ἔφερον τοὐλάχιστον ἀποτέλεσμάτι, μετρίαν τινὰ τῆς μισθοδοσίας αὔξησιν, ἢ συμπλήρωσιν μᾶλλον, ἔπειτα δὲ ἵνα εἰς τὸν περὶ συντάξεως χνϐ' Νόμον τῆς 3 Αὐγούστου 1861 συμπεριληφθῶσι καὶ οἱ Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι.

αἱ ἄλλαι τῆς Ἑλλάδος κοινωνικαὶ τάξεις κοσμοῦνται, καὶ καταδικαζόμενοι εἰς εὐτελέστατον μισθὸν ἕως οὗ μὴ δύνασθαι ἀποζῆν, καταναγκάζονται οὕτως ἢ νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς ξένην γῆν, ἢ οὐδόλως τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν μετέρχεσθαι.

§ 2. Ἀλλὰ τί διαφέρει τότε, ἐὰν διὰ τὰς τηλικαύτας ὀλιγωρίας καὶ στερήσεις οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους κατ' ὀλίγον ἐκλείπωσιν, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι, ἀποθανόντων τῶν ἐπιζώντων, ὁλοτελῶς ἐκλείψωσιν, ἢ ἐὰν διὰ Νόμου ἢ διατάγματος καταργεῖτο ὅλως διόλου τὸ διδακτικὸν ἐπάγγελμα ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐκλείοντο τὰ Διδακτήρια αὐτῆς, ὁπότε τὸ ἀποτέλεσμα τὸ αὐτὸ ἐστὶν;

§ 3. Τί δὲ διαθέτει ἡ κοινωνία εἰς τιμὴν ἢ ὑλικὴν ἀμοιβὴν τῶν κατὰ τὰ διάφορα ἄλλα ἐπαγγέλματα ὑπηρετούντων αὐτήν, οἷον στρατιωτικῶν, διοικητικῶν ὑπαλλήλων, δικαστικῶν, κλ;

α) Διαθέτει πρῶτον μὲν ἀνωτάτους κοινωνικοὺς βαθμούς. Ὅθεν παρατηροῦμεν, ὅτι ἐξ ἁπασῶν τῶν ἄλλων τάξεων διορίζονται Γερουσιασταὶ, Ὑπουργοὶ, κλ., ἐκ δὲ τῶν Καθηγητῶν οὐδεὶς μέχρι τοῦδε διωρίσθη Γερουσιαστής. Ἀλλ' οὐδὲ ὡς ὑπουργοὶ εἰς τὸ εἰδικὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργεῖον, συνήθως καθηγηταὶ διορίζονται. Καὶ πῶς; Στρατιωτικοὶ ἐξ ἁπάσης τῆς ἑαυτῶν ὁμάδος εἰσὶν ἱκανοὶ ὡς ὑπουργοὶ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, ναυτικοὶ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν, διοικητικοὶ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ἢ Ἐξωτερικῶν, δικαστικοὶ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, Καθηγηταὶ δὲ, ἢ Πρυτάνεις καὶ Γυμνασιάρχαι τοσοῦτόν εἰσιν ἀτυχεῖς ἢ ἄθλιοι ἐν Ἑλλάδι, ὥστε ἀδυνατοῦσι τὸ ἴδιον Ὑπουργεῖον τῆς παιδείας νὰ διοικῶσι; Καὶ ὅμως Καθηγηταὶ παρὰ τοῖς σοφοῖς ἔθνεσιν ἦσαν ὁ Βιλλεμαῖνος, ὁ Κουσῖνος, ὁ Ἀραγὼς, ὁ Λαμαρτῖνος, ὁ Σαβινὺ, κλ., οἵτινες ὑπουργοὶ διετέλεσαν· Καθηγητὴς δὲ τῆς Ἱστορίας καὶ ὁ περιώνυμος Γυζότος, ὁ ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου διάσημος τῆς Γαλλίας Πρωθυπουργός.

β) Διαθέτει προσέτι ἡ κοινωνία, εἰς διάκρισιν ἀρχαιότητος ἢ τῶν μᾶλλον ἢ ἧττον ἐν τῷ ἰδίῳ ἐπαγγέλματι εὐδοκιμούντων, ἐξωτερικὰ σημεῖα ἢ παράσημα. Ἀλλ' οἱ μὲν τῶν ἄλλων ἐπαγγελμάτων, καί τοι τινὲς τούτων ἀγένητοι ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ἢ καὶ νῦν ἀγένειοι ἔτι, κοσμοῦσιν ὅμως τὰ ἴδια στήθη διὰ μικρῶν ἢ μεγάλων σταυρῶν· γεγηρακότες ὅμως Καθηγηταὶ, στρατηγοὶ τῆς παιδείας λευκότριχες, στρατιῶται δὲ οἱ αὐτοὶ καὶ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, πόσοι φέρουσι τὸν μεγαλόσταυρον; Οὐδεὶς, ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, οὐδείς! Πόσαι δὲ ἐκ τῶν ἄλλων καπτωτάρων ἢ νεωτέρων Καθηγητῶν ἢ Διδασκάλων, ἢ, καὶ Δημο-

διδασκάλων κοσμοῦνται διὰ τῶν κατωτέρων κἂν παρασήμων; Ἂς μαρτυρήσωσι τὰ γυμνὰ καὶ μεμαραμμένα αὐτῶν στήθη, εἰς ἐπισήμους τελετὰς παρευρισκομένων.

§ 4. Ἀλλ' ἐὰν οἱ ἄριστοι καὶ ἀρχαῖοι τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, ἵνα μὴ ὑπερηφανεύωνται ἴσως, οὔτε διὰ τῶν γερουσιαστικῶν καὶ ὑπουργικῶν βαθμῶν τιμῶνται, οὔτε διὰ παρασήμων κοσμῶνται, ἀνταμείβεται τοὐλάχιστον ὅμως, ἤθελεν ἴσως ὑποβάλει τις, τὸ διδακτικὸν αὐτῶν ἐπάγγελμα δι' ἁδρᾶς μισθοδοσίας, ἵνα οὗτοι μὲν ἀνέτως ζῶσι, τὰ δὲ τέκνα καὶ αἱ χῆραι αὐτῶν ἀποθνησκόντων μὴ λιμώττωσιν.

§ 5. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ! Ἐνταῦθα τωόντι ἐπὶ τῶν ἀτυχῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων τῆς Ἑλλάδος ἀληθεύει τὸ τῆς παροιμίας, ὅτι φεύγοντες ἀπὸ τῆς Σκύλλης περιπίπτουσιν εἰς τὴν Χάρυβδιν, ἤτοι εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν ἔνδειαν, εἰς παντελῆ σχεδὸν ἀμηχανίαν τῶν πρὸς τὸ ζῆν· διότι ὁ μισθὸς αὐτῶν εἶναι τοσοῦτον ὀλίγος, τοσοῦτον γλίσχρος ἀπέναντι τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων, ἐν ᾧ ηὐξήθησαν αἱ οἰκογενειακαὶ αὐτῶν ἀνάγκαι, ὑπερετιμήθησαν δὲ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ οὐδεμία μέχρι τοῦδε πρόνοια ὑπὲρ αὐτῶν ἐγένετο, ὥστε πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ ἀχάριστον αὐτῶν ἐπάγγελμα, ἵνα μὴ ὁλοτελῶς ἀποθάνωσι τῆς πείνης. Ἀλλὰ τί νὰ γείνωσιν οἱ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἤδη γηράσαντες Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι, οἱ μὴ δυνάμενοι πλέον ἐργασθῆναι, ἀλλὰ μὴ ἔχοντες τὰ πρὸς τὸ ζῆν οὔτε ἐκ περισσεύματος μισθοῦ, διότι ἡ μικρότης αὐτοῦ οὐδὲν περίσσευμα ἀφῆκεν· οὐδὲ ἐκ συντάξεως, διότι οὐχ ὑπάρχει νόμος περὶ συντάξεως; Τί νὰ γείνῃ ἐπὶ παραδείγματος ὁ γέρων Ἀσώπιος καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτῷ; Τί τὰ ὀρφανὰ καὶ αἱ χῆραι τόσων ἀποβιωσάντων Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων; Τί γίνεται ἡ χήρα μετὰ τῶν πολυαρίθμων τέκνων τοῦ φιλοπάτριδος καὶ κοινωφελοῦς Διδασκάλου μακαρίτου Γενναδίου, ἣν μετὰ θλίψεως καὶ ἀγανακτήσεως συνάμα πολλάκις εἴδομεν προτείνουσαν χεῖρα ἱκέτιδος, προσερχομένην δὲ εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀπὸ τοῦ 1855 Ὑπουργῶν δι' ἔλεος τῶν πρὸς τὸ ζῆν;—Ἀπαντήσατε ὑμεῖς, σεβαστοὶ πατέρες τοῦ ἔθνους, Γερουσιασταὶ καὶ Βουλευταί, καὶ ὑμεῖς οἱ πρὸ πολλοῦ ὑπουργοὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπειδὴ οὐδὲν μέχρι τοῦδε ὑπὲρ τούτων ἐνομοθετήσατε· διότι ὑμεῖς εἶσθε ὑπεύθυνοι ἐνώπιον Θεοῦ, ἐνώπιον τοῦ ἔθνους, ἐνώπιον συμπάσης τῆς ἔξω πανελληνίου Ἑλλάδος, ἐνώπιον τῶν ἰδίων ὑμῶν τέκνων, ἀπαιδεύτων μετ' ὀλίγον ἴσως ἐσομένων, ὅτε πλέον οὐδεὶς ὑπάρξει ὁ διδάξων αὐτά.

§ 6. Καὶ ὅμως ἡ μὲν ἀντιβασιλεία ἐνομοθέτησε καὶ ἐνήργησε δικαιότερα καὶ γενναιότερα ὑπὲρ τῶν διδασκόντων, παραλληλίσασα κατὰ βαθμὸν καὶ μισθὸν τούτους πρὸς τοὺς δικαστικούς, τοὺς μὲν Δημοδιδασκάλους πρὸς τοὺς Εἰρηνοδίκας, τοὺς δὲ Ἑλληνοδιδασκάλους βαθμηδὸν πρὸς τοὺς Πρωτοδίκας, τοὺς δὲ γυμνασιάρχους Καθηγητὰς πρὸς τοὺς Ἐφέτας, τοὺς δὲ τοῦ Πανεπιστημίου πρὸς τοὺς Ἀρειοπαγίτας· οἱ δὲ πλούσιοι τῶν φιλομούσων δημογενῶν ἀδιαλείπτως ὑπὲρ τῆς παιδείας πέμπουσιν εἰς Ἀθήνας βασιλικοὺς θησαυρούς. Τί γίνονται λοιπὸν οἱ θησαυροὶ οὗτοι, αὐτὰ τὰ ὑπὲρ τῆς Παιδείας ἱερὰ ἀφιερώματα; διατί οἱ θεράποντες τῶν Μουσῶν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὀλιγωροῦνται λιμώττοντες, ἐν ᾧ διὰ τὴν ὀλιγωρίαν ταύτην κατηντήσαμεν εἰς σπάνιν διδασκάλων οὐ μόνον διὰ τὴν ἔξω Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἐλευθέραν;

§ 7. Ἅπαντες καὶ ἰδιῶται, καὶ ἐπίσημοι ἄνδρες, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, καὶ αὐτὸς ὁ πολυόμματος τῶν κοινωνιῶν Ἄργος, ἡ μεγαλόφωνος δημοσιογραφία, ὑψώσαντες πολλάκις φωνήν, κατεδίκασαν τὴν ὡς πρὸς τοὺς διδασκάλους καὶ Καθηγητὰς ὀλιγωρίαν τῆς Κυβερνήσεως καὶ προεῖπον ἤδη ὅτι οὕτω δὲν θέλομεν ἔχει Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους. Ἀλλὰ μήπως καὶ ἐπισήμως σοφοὶ ἄνδρες, καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰ καιρὸν Πρυτάνεις τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, παραδιδόντες τὴν πρυτανείαν, δημοτελῶς ἐνώπιον καὶ αὐτῶν τῶν Ὑπουργῶν, ἐν τοῖς ἐπισήμοις αὐτῶν λόγοις λογοδοτοῦντες, πρὸ ἐτῶν δὲν ὡμολόγησαν ταῦτα; Ὁ μὲν Πρύτανις Κύριος Ἀσώπιος (ἰδ. λόγ. ἐκφων. τῇ 29 Σεπτεμβρίου 1857, σελ. 13—14) εἰπών, ὅτι—«καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Κράτους ὑπάρχει σπάνις, ἔλλειψις καθ' αὐτὸ διδασκάλων, ζητουμένων καὶ οὐχ εὑρισκομένων.—» Καὶ, «πέντε ἢ ἓξ ἐντολὰς ἔχω ἐγὼ μόνον (περὶ διδασκάλων), καὶ εἰς πάντας ἀναγκάζομαι ν' ἀπαντήσω ὅτι οἱ ὑπάρχοντες διδάσκαλοι μόλις ἐξαρκοῦσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου,» ἐπιφέρει τέλος τὸ τοῦ φιλοσόφου ῥητόν, «πᾶν τὸ κινούμενον ἕνεκά του κινεῖται,» δηλαδὴ ἄνευ γενναίας μισθοδοσίας Διδασκάλους δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν. Μετὰ ταῦτα δὲ πρρστίθησι «καὶ ἡ παρατήρησις, ὅτι οὐκ ὀλίγοι νέοι, περάσαντες τὸν κύκλον τῶν φιλολογικῶν μαθημάτων, ἐτράπησαν ἐπειτα εἰς ἄλλας σχολὰς, (παύτα πάντα) θέλουσι συντελέσει εἰς τὴν περὶ διορθώσεως σκέψιν.» Τὰ αὐτὰ ἐν τῷ αὐτοῦ ἐπισήμῳ λόγῳ ἐξέφρασε καὶ ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1858 Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου Κύριος Φίλιππος Ἰωάννου (ἰδ. λόγ. ἐκφ. τῇ 7 Σεπτεμβρ. 1858, σελ. 7) λέγων: «Οἱ περὶ τὴν φιλολο-

γίαν ἀσχολούμενοι (οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι) οὐδένα πόρον ζωῆς ἄλλον ἐλπίζουσιν, εἰμὴ τὸν ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων ἐκείνων, περὶ ἃ σπουδάζουσιν· ἀλλὰ τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων τὸ ἐπάγγελμα οὔτε ὠφελήματα τοσαῦτα, οὔτε πρόοδον εἰς τὸν Πολιτικὸν βίον τοιαύτην ὑπισχνεῖται, ὁπόσην καὶ οἵαν τὸ ἐπάγγελμα τῶν θεραπόντων τῆς Θέμιδος καὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Διὰ τοῦτο ὀλίγιστοι τῶν νέων ἐκλέγουσι τὸ πολυμοχθότερον καὶ ἀκερδέστερον τοῦ Διδασκάλου ἢ Καθηγητοῦ ἐπάγγελμα, καὶ διὰ τοῦτο ἐπαισθητὴ εἶναι ἡ σπάνις αὐτῶν, ἕνεκα τῆς ὁποίας πολλαὶ κεναὶ θέσεις Διδασκάλων καὶ Καθηγητῶν μένουσιν εἰσέτι κεναί.» Τὰ αὐτὰ περίπου καὶ ὁ κατὰ τὸ 1859 Πρύτανις Κ. Στρουμπος (ἴδ. λόγ. ἐκφων. τῇ 13 Σεπτεμτρίου 1859, σελ. 33). Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ Κυβέρνησις ἔργῳ δὲν ὁμολογεῖ αὐτὰ ταῦτα, ἀναγκαζομένη, ἐλλείψει Διδασκάλων καὶ Καθηγητῶν, νὰ καταφεύγῃ εἰς Βοηθοὺς καὶ Ἀναπληρωτάς, ἤτοι εἰς μὴ τελειοδιδάκτους καὶ μὴ εἰδικῶς κατηρτισμένους;

§ 8. Μετὰ τὰ εἰρημένα ἤθελεν ὑποθέσει τις, ὅτι ἡ Κυβέρνησις, εἰ μὴ εἶχεν ἀφορμὴν διὰ τοὺς ἄλλους ὑπαλλήλους, ἀλλὰ μόνον διὰ τοὺς Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους εἰδικῶς ἤθελε σπεύσει νὰ εἰσάξῃ νομοσχέδιον ἐν γένει μὲν περὶ βελτιώσεως τῆς καταστάσεως αὐτῶν, ἰδίως δὲ περὶ αὐξήσεως τῆς μισθοδοσίας, ἵνα πληρώσῃ τὰς κενὰς θέσεις, ἵνα πέμπῃ Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους εἰς τὴν ἔξω Ἑλλάδα, καὶ ἵνα δείξῃ εἰς τοὺς ἔξω ὁμογενεῖς, ὅτι τὰ διὰ τὴν παιδείαν ῥητῶς πεμπόμενα γενναῖα αὐτῶν δῶρα καὶ κληροδοτήματα δὲν σπαταλῶνται εἰς ματαίας οἰκοδομάς, ἢ ψευδεῖς ἐπιδείξεις, ἢ ἄλλως πως, ἀλλ' εὐσυνειδήτως δαπανῶνται εἰς γενναίους μισθοὺς καὶ συντάξεις τῶν θεραπόντων τῶν Μουσῶν, τῶν Διδασκάλων καὶ Καθηγητῶν τῶν ἰδίων ἑαυτῶν τέκνων.

§ 9. Καὶ ὅμως πᾶν τοὐναντίον! Θέλει διαῤῥήξει τις τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἀκούων δὲ δὲν θέλει πιστεύσει ἴσως, ὅτι πρὸ δύο ἐτῶν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰσαγαγοῦσα νομοσχέδιον περὶ αὐξήσεως μισθοδοσίας διὰ τὴν ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων, περιέλαβεν ἐν αὐτῷ ἅπαντας μὲν τοὺς ἄλλους ὑπαλλήλους τοῦ Κράτους, καὶ αὐτὰ τὰ νομοθετικὰ σώματα προσέτι, ἐξήρεσε δὲ μόνους τοὺς Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους! Ἀλλὰ διὰ ποῖον ἔγκλημα ἀφορίζονται οὕτως οἱ Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος; ἢ μήπως ἡ ὑπερτίμησις τῶν τροφίμων ἐγένετο διὰ μόνους τοὺς οἰκονομικοὺς ὑπαλλήλους, διὰ μόνους τοὺς διοι-

κητικούς,διὰ μόνους τοὺς στρατιωτικούς,διὰ μόνους τοὺς δικαστικούς,διὰ μόνους τοὺς Βουλευτὰς καὶ Γερουσιαστὰς,διὰ δὲ τοὺς Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους δίδονται εὐθηνότερα καὶ ὁ ἄρτος,καὶ τὸ κρέας,καὶ τὰ ἐνδύματα,καὶ αἱ οἰκίαι κλ;— Καὶ ὅμως οὐ μόνον τὴν κοινὴν γνώμην,ἀλλὰ καὶ Βουλευτὰς καὶ Γερουσιαστὰς πολλοὺς πολλάκις ἠκούσαμεν ἀδυσωπήτως κατακρίνοντας τὴν ὡς πρὸς τοὺς Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους ἀδικίαν ταύτην τῆς Κυβερνήσεως, καὶ μεγαλοφώνως λέγοντας, ὅτι οὗτοι προθύμως θέλουσι παραδεχθῆ (διότι, κατὰ τὸ ἄρθρον 17 τοῦ Συντάγματος, ἡ Κυβέρνησις προτείνει) πᾶν νομοσχέδιον ὑπὲρ αὐξήσεως τῆς μισθοδοσίας τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, καὶ ἐν γένει περὶ βελτιώσεως τῆς λυπηρᾶς αὐτῶν καταστάσεως.

§ 10. Σαφεστάτη δὲ πρόφασις ἢ μᾶλλον ἐκ προθέσεως δολία ἀπάτη καὶ ἀπάνθρωπος σαρκασμὸς ὡς πρὸς τοὺς διαδίδοντας, παχυλὴ δὲ ἄγνοια τοῦ Νόμου ὡς πρὸς τοὺς ἁπλοϊκῶς πιστεύοντας εἶναι, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Ἑλληνοδιδασκάλους καὶ τοὺς Καθηγητὰς τῶν Γυμνασίων, ὅτι δῆθεν οὗτοι τῷ 1858 ἐπὶ τοῦ Κ. Χρηστοπούλου διὰ Β. Διατάγματος ἐδικαιώθησαν κατά τι ὡς πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ μισθοῦ αὐτῶν. Ἀλλ' ἐκεῖνο δὲν ἦτον αὔξησις, ἀλλὰ συμπλήρωσις τῆς νενομισμένης ἀπ' ἀρχῆς μισθοδοσίας αὐτῶν κατὰ τὰ ἄρθρα 41 καὶ 107 τοῦ ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου 1836 ἐπὶ Ἁρμανσπέργ καταστατικοῦ Διατάγματος περὶ Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων, καθ' ἃ κατὰ πενταετίαν αὐξάνει ὁ μισθὸς κατὰ τὸ πέμπτον, τῶν μὲν Διδασκάλων ἕως οὗ φθάσῃ εἰς δρ. 250, τῶν δὲ Καθηγητῶν ἕως οὗ φθάσῃ εἰς δραχ. 300, τῶν δὲ Γυμνασιαρχῶν ἕως οὗ φθάσῃ ἀπὸ δραχ. 350 μέχρι δρ. 400. Ἠδικήθησαν μάλιστα οἱ Καθηγηταὶ καὶ Διδάσκαλοι ἐκ τῆς βραδείας ταύτης ἐφαρμογῆς τοῦ καταστατικοῦ Νόμου, διότι ἡ κατὰ τὸ πέμπτον αὕτη νενομισμένη αὔξησις, ἀντὶ ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1841, ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 1858, τὸ δὲ καθυστερῆσαν εἰς τὰς προηγηθείσας πενταετίας πεμπτημόριον δὲν τοῖς ἐπληρώθη, ἐν ᾧ δικαιοῦνται δικαστικῶς νὰ τὸ λάβωσι παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Τοῦτο δέ, ὅτι τὸ πεμπτημόριον τοῦτο τὸ ἐπὶ τοῦ Κ. Χρηστοπούλου ἀρξάμενον χορηγεῖσθαι δὲν εἶναι νέα μισθοῦ αὔξησις, ἀλλὰ προϋπάρχουσα νενομισμένη συμπλήρωσις, κατὰ τὰ ἄρθρα 41 καὶ 107 τοῦ ἀπὸ 1836 Β. Διατάγματος, δηλοῦται καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐπὶ Χρηστοπούλου ἀπὸ 20 Ἰουνίου 1858 Β. Διατάγματος, δι' οὗ ἐνηργήθη τοῦτο· ἀ) διότι ἐν τῷ κειμένῳ τὸ ἐπὶ Χρηστοπούλου Β. τοῦτο Διάταγμα ῥητῶς μνημονεύει

καὶ διατάττει τὴν ἐνέργειαν τῶν μνησθέντων ἄρθρων 41 καὶ 107 τοῦ ἀπὸ 1836 καταστατικοῦ Διατάγματος, εἰς ἃ στηρίζεται· καὶ β') διότι, μετὰ τὸ Σύνταγμα, δι' ἁπλοῦ Β. Διατάγματος αὔξησις μισθῶν δὲν γίνεται, εἰ μὴ προτάσει μὲν τῆς Κυβερνήσεως, ψήφῳ δὲ καὶ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων. Ἄλλως δὲ τὸ ἀπὸ τοῦ 1836 περὶ Ἐλ. Σχολείων καὶ Γυμνασίων καταστατικὸν Β. Διάταγμα, τὸ κατὰ πενταετίαν διατάξαν τὴν αὔξησιν τοῦ πεμπτημορίου ἐπὶ τοῦ μισθοῦ τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων οὐδόλως εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν μεταγενεστέραν, ἤτοι τὴν κατὰ τὸ 1859 γενησομένην αὔξησιν τῆς τιμῆς τῶν τροφίμων, οὔπω τότε ὑπάρχουσαν, ἐφ' ἧς ὅμως τὸ Ὑπουργεῖον ἐστήριξε τὴν πρὸ δύο ἐτῶν δι' ἅπαντας τοὺς ἄλλους ὑπαλλήλους τοῦ Κράτους, ἐκτὸς τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, αἰτηθεῖσαν διὰ νομοσχεδίου τῆς μισθοδοσίας αὔξησιν. Ἠδικήθησαν λοιπὸν οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι μέχρι τοῦ 1858, διότι δὲν ἐδίδετο ἀπ' ἀρχῆς πλήρης αὐτῶν ὁ μισθὸς κατὰ τὸ ἄρθρον 41 καὶ 107 τοῦ καταστατικοῦ Διατάγματος τοῦ 1836, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι πλήρη τὸν ἑαυτῶν μισθὸν ἀπ' ἀρχῆς ἐλάμβανον. Πρέπει δὲ ἤδη πάλιν, ὅτε πρόκειται περὶ γενικῆς αὐξήσεως τῆς μισθοδοσίας ἁπάντων τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων, νὰ ὑποστῶσι νέαν ἀδικίαν οἱ διδάσκοντες, μόνοι οὗτοι ἀποκλειόμενοι καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ἀφοριζόμενοι τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἐπὶ τῇ προφάσει μάλιστα θεραπείας τῆς πρώτης ἀδικίας, ὅτι τὸ νενομισμένον πεμπτημόριον ἤρξατο δίδοσθαι αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ 1858, ἐν ᾧ ἔδει τοῦτο γίνεσθαι ἀπὸ τοῦ 1841, ὡς οὐσιῶδες καὶ ὁλοκληρωτικὸν μέρος τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῶν μισθοῦ;

§ 11. Ἵνα λοιπὸν ἡ παροῦσα Κυβέρνησις ἀποκρούσῃ τοιαύτην βαρυτάτην εὐθύνην, ὅτι ὀλιγωρεῖ τοὺς Καθηγητὰς καὶ Διδασκάλους τοῦ ἔθνους καὶ σύμπαντος τοῦ Πανελληνίου· ἵνα δώσῃ ἀφορμὴν νὰ εὐλογῇ αὐτὴν ἡ ἔσω καὶ ἔξω Ἑλλάς· ἵνα τέλος δικαιωθῇ ἐνώπιον τοῦ ἔθνους καὶ ἐνώπιον τῶν ἔξω ὁμογενῶν, τούτων τῶν μεγάλων τῆς πατρίδος εὐεργετῶν, τῶν ἀφθόνως ἐπιδαψιλευόντων τὰ πλούσια αὐτῶν φιλοδωρήματα καὶ κληροδοτήματα ὑπὲρ τῆς παιδείας, καὶ ἐνδιαφερομένων ἐὰν καλῶς μισθοδοτῶνται οὐχὶ οἱ Οἰκονομικοί, ἢ οἱ Διοικητικοὶ ἢ οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι τῆς Ἑλλάδος, ἐξ ὧν οὐδὲν αὐτοὶ μετέχουσιν, ἀλλ' ἐὰν καλῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς ἀνταμείβωνται οἱ

Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι συμπάσης τῆς ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος, παρ' ὧν καὶ τὰ ἴδια τέκνα ἐκείνων διδάσκονται· ἵνα, λέγομεν, ἡ παροῦσα Κυβέρνησις συνάμα, καὶ ἰδίως ὁ ἀξιότιμος νῦν ἐπὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργὸς θεραπεύσῃ ταῦτα πάντα, ὀφείλει ἐν τῇ παρούσῃ Συνόδῳ τῶν Νομοθετικῶν Σωμάτων νὰ προτείνῃ διὰ νομοσχεδίου τὰ ἑξῆς·

ά). Νὰ αὐξήσῃ ἡ μισθοδοσία τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων μετὰ τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους, ἀρχομένης τῆς αὐξήσεως ἀπὸ τοῦ 1861 ἔτους.

β'.) Ὁ βαθμὸς καὶ ὁ μισθὸς βαθμηδὸν τῶν Διδασκάλων καὶ Καθηγητῶν νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τοὺς τῶν δικαστικῶν, τῶν μὲν Δημοδιδασκάλων πρὸς τοὺς Εἰρηνοδίκας, τῶν δὲ Ἑλληνοδασκάλων πρὸς τοὺς Πρωτοδίκας, τῶν δὲ γυμνασιακῶν Καθηγητῶν πρὸς τοὺς Ἐφέτας, τῶν δὲ τοῦ Πανεπιστημίου πρὸς τοὺς Ἀρειοπαγίτας. Δύνανται δὲ οἱ μισθοὶ κατὰ πρῶτον ν' ἄρχωνται μὲν ἐκ κατωτέρου ὅρου, κατ' ὀλίγον δὲ, ἀναλόγως τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἱκανότητος, ν' αὐξάνωσιν, ἕως οὗ φθάσωσιν εἰς τὸν ἀνώτατον τῶν δικαστικῶν ὅρον.

γ') Νὰ εἰσαχθῇ καὶ νομοσχέδιον περὶ συντάξεως, καὶ περὶ ἀποσχόλων (émérites) δι' ἀνικανότητα εἰς ὑπηρεσίαν ἕνεκα γήρατος ἢ ἀσθενείας.

§ 12. Οὐδὲν ἤδη λέγομεν περὶ μονιμότητος καὶ τοῦ ἀμεταικινήτου τῶν διδασκόντων, ἅπερ συνιστῶν θερμῶς μάλιστα ὁ Γυζότος (Essai de l'instr publique en France, p. 133), ἀποδοκιμάζει τὰς αὐθαιρέτους μεταθέσεις. Οὐδὲ περὶ διδάκτρων, εἰσηγμένων μὲν γενναίως ἀλλαχοῦ, παραδεχομένων δὲ καὶ παρὰ τοῦ Κουσίνου (De l'instr. puplique en Holtande, καὶ Rapport-danr quelques pays de l'Allemargne), ἀλλὰ μὴ δυναμένων εἰσέτι δεόντως εἰσαχθῆναι καὶ παρ' ἡμῖν· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα πρέπει νὰ ἦναι ἐπαρκὴς ὁ πάγιος παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τῶν διδασκόντων μισθός.

§ 13. Πεποίθαμεν ὅτι οἱ νῦν Ὑπουργοὶ, ἄνδρες λόγιοι, τέκνα ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἐν τῇ διαμέσῳ καὶ νέᾳ γενεᾷ ἀνήκοντες, πολλὰ καὶ καλὰ ἐπισήμως διὰ τῆς Γενικῆς Ἐφημερίδος ἐν γένει ὑποσχεθέντες, θέλουσι πράξει καὶ τὰ βέλτιστα ὑπὲρ τῆς πανελληνίου παιδείας, καὶ εὐκλείας, μνήμην δὲ ἀνεξάλειπτον τῆς ἑαυτῶν ὑπουργίας ἐγκαταλείψει, ἐνεργοῦντες τὰ ἀνωτέρω ὑπὲρ τῶν ἀναξιοπαθούντων Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων

τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ Γένους, πρὸς κρείσσονα μὲν τῆς μαθητιώσης νεολαίας ἐκπαίδευσιν, ἐνδοξότερον δὲ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος μέλλον (α).

* * *

(α) Ὑπὲρ τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων εἴχομεν προδημοσιεύσει καὶ ἑτέραν ἀνώνυμον διατριβὴν ὑπὸ τὸ στοιχ. Ω διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2760 φύλλου τῆς Ἀθηνᾶς τῆς 16 Ἀπριλίου 1859, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν, «Δικαιοῦνται οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι νὰ συμπεριληφθῶσιν εἰς τὴν προκειμένην τῆς μισθοδοσίας αὔξησιν;» Τὴν ὑπὲρ τῶν Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων ἀνώνυμον διατριβὴν συνιστᾷ ἐπανειλημμένως καὶ ἡ Βελτίωσις (ἀριθ. 435 καὶ 440 ἀπὸ 10 Μαρτίου καὶ 17 Ἰουνίου 1861).

Ι΄. ΛΟΓΟΣ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΗΔΕΙΑΝ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ

Γ. ΠΡΑΝΤΟΥΝΑ,

ΑΝΤΕΙΣΑΓΓΕΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩι ΕΦΕΤΩΝ,

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩι,

Ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου,

τὴν 22 Μαΐου 1861.

§. 1. **Π**ΩΣ ἔπεσεν ὁ εὐθύδικος λειτουγὸς τῆς Θέμιδος; Πῶς αἴφνης κατεβλήθη ὁ διὰ τὴν ὑγείαν αὐτοῦ ἀκατάβλητος θεωρούμενος χρηστὸς πολίτης; πῶς ὑπὸ ἀπροσδοκήτου νόσου ἀνιάτως συνετρίβη ἡ σιδηρᾶ ὑγεία τοῦ ἀγαπητοῦ συζύγου καὶ φιλοστόργου πατρός; πῶς ἡ ἀεικίνητος τοῦ θανάτου δυσαὴς πνοὴ ἄρδην κατέῤῥιψε τὸ θαλερὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ δένδρον, καὶ διὰ παντὸς ἔσβυσε τὴν λαμπρὰν τοῦ βίου αὐτοῦ λαμπάδα;

§ 2. Τέθνηκας λοιπὸν, φίλτατε Γεώργιε Πραντούνα ὑπέκυψας καὶ σὺ ὑπὸ τὸ ἀκαταμάχητον κράτος τῆς φθαρτῆς ἡμῶν φύσεως, καὶ ἐκτάδην ἐνώπιον ἡμῶν πρόκεισαι ὑποκείμενον πένθους καὶ ὀδυρμῶν. Οὔτε ἡ δύναμις τῆς ἐπιστήμης, οὔτε αἱ διηνεκεῖς μέριμναι συμπάσης τῆς φιλοστόργου οἰκογενείας, οὔτε ἁπάντων τῶν φίλων αἱ θερμαὶ εὐχαὶ ἠδυνήθησαν ν' ἀποκρούσωσι τῆς φθαρτότητός σου τὸν καταῤῥεύσαντα χείμαῤῥον.

§ 3. Μάντις κακοῦ λοιπὸν, μάντις θανάτου Γ. Πραντούνα,

ἐγένου αὐτὸς εἰς ἑαυτόν! Πρὸ μιᾶς ἔτι ἑβδομάδος τοῦ θανάτου του, φίλτατοι συμπολῖται, ἀνακύψας ἐκ τοῦ ζοφεροῦ βυθοῦ τῆς νόσου, καὶ ἰδὼν ἀπομακρυνθεῖσαν μὲν τὴν φιλτάτην σύζυγον τῆς κλίνης, ἐμὲ δὲ παρακείμενον, ἀποταθεὶς διὰ σιγηλῆς φωνῆς, ἵνα μὴ παρὰ τῶν οἰκείων ἀκουσθῇ καὶ τοῖς προξενήσῃ λύπην, «Φίλε, εἶπέ μοι, ὁ Ὕπνος μὲ πλησιάζει εἰς τὸν ἀδελφόν του!» Ἀπέκρουσα μὲν ἐγὼ τὴν ἀπαίσιον πρόρρησιν· οὐδεὶς ἐπίστευε τὸ πεπρωμένον τέλος· προφανῆ δὲ σημεῖα μάλιστα βελτιώσεως ἀνεδείχθησαν. Καὶ ὅμως μεθ' ἅπαντα ταῦτα ἰδού, ὅτι ἡ μὲν ἀγαθή του ψυχή, καθαρὰ ἤδη, ὡς πλησιάζουσα ν' ἀπαλλαχθῇ τοῦ παχυλοῦ τῆς φθαρτότητος σκήνους, καθαρῶς εἶδε καὶ ἀκριβῶς προεῖπε τὴν φοβερὰν τοῦ θανάτου του τελευτήν, ἡμῶν δὲ αἴφνης σήμερον ἐψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες, καὶ δὲν εἰσηκούσθησαν αἱ εὐχαί. Καὶ οἱ ἐθνικοί, φίλοι συμπολῖται, ἐξέφραζον τοιαύτην περὶ θανάτου προαίσθησιν ἐνίοτε, ὁ δὲ δαιμόνιος Σωκράτης προεῖπε (1) τὸν ἑαυτοῦ θάνατον διὰ τοῦ ὁμηρικοῦ τούτου στίχου,

«ἤματί κεντριτάτῳ Φθίην ἐρίβωλον ἱκοιο.» (2)

§ 4. Ἀπέρχεσαι λοιπόν, φίλε Παντούνα, ἀπέρχεσαι εἰς τὴν αἰωνιότητα. Ἀπερχόμενος δὲ προπέμπεσαι ὑφ' ἁπάντων μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἐνδιαιτήματος τοῦ φθαρτοῦ ἀνθρώπου, μέχρι τοῦ ψυχροῦ τάφου. Συνοδεύεσαι δὲ καὶ πέραν τοῦ τάφου διὰ τῶν εὐχῶν συμπάντων τῶν πολιτῶν, διὰ τοῦ πόθου τοῦ σεβαστοῦ δικαστικοῦ συλλόγου· διὰ τῶν τιμῶν ἁπασῶν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν γενναίων στρατιωτικῶν· διὰ τῶν ἐγκαρδίων θλίψεων τῶν φίλων· καὶ διὰ τοῦ βαθυτάτου πένθους καὶ τῶν ἀπαραμυθήτων ὀδυρμῶν σεβαστῆς συζύγου, φιλιστόργων τέκνων καὶ προσφιλεστάτου γαμβροῦ.

§ 5. Ἀλλὰ τί συμαίνει, φίλοι μου συμπολῖται, τὸ αὐθόρμητον τοῦτο πένθος; τί τὰ παρ' ἡμῶν χυνόμενα ἐγκάρδια δάκρυα; τί ἡ ἐν ἀκαρεῖ ἐπὶ τῆς κηδείας τοῦ προκειμένου ἀθρόα συρροὴ αὐθημερὸν τοῦ θανάτου του συμπάσης τῆς ἀρχαίας πρωτευούσης τοῦ Ἔθνους; — Ἐκφράζεται ἆρά γε τοιοῦτόν τι πένθος εἰς κοινοὺς ἀνθρώπους; Ἀποδεικνύεται τοσαύτη θλῖψις ὑπὲρ τεθνεῶτος οὐδὲν πλέον δυναμένου, διαχειρισθέντος δὲ πολυετῶς τηλικοῦτον ὑψηλὸν δικαστικὸν ἀξίωμα, εἰ μὴ εὐσυνειδότως ἐκράτει ἀτρέμα τὴν ἱερὰν τῆς Θέμιδος πλάστιγγα; — Ἦν ἄρα ἀγαθὸς ἀνὴρ ὁ μακαρίτης Γ. Πραντούγας, εἰ

(1) Πλάτ. Κρίτ. § 61. — (2) Ἰλ. I, 363.

εἰ καὶ μακρὰν τῆς γενεθλίου αὐτοῦ νήσου θνήσκων, σύρει ἐν ἀκαρεῖ περὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ ἅπασαν τὴν ἀρχαίαν τοῦ Κράτους πρωτεύουσαν, καὶ ἡμᾶς εἰς ἐγκάρδια δάκρυα κινεῖ.

§ 6. Διατρέχοντες δὲ ἀκροθιγῶς σημεῖά τινα τοῦ βίου αὐτοῦ, ἔτι μᾶλλον θέλομεν ἐκτιμήσει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἔτι μᾶλλον θέλομεν θρηνήσει τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ: — Ἀλλὰ δύναμαι ἀγὼ ὁ ἐν ἀταξίᾳ ἤδη εὑρισκόμενος νὰ διατηρήσω τάξιν εἰς τοιούτου φίλου πένθιμον καὶ αὐτοσχέδιον Λόγον; Ἐπετρέπετο ἆρά γε ὅλως εἰς ἐμὲ, ὑπὸ ἰατρικὴν ἀπαγόρευσιν ἔτι πρὸς ἐκφώνησιν δημοσίων λόγων διατελοῦντα, ἵνα μετὰ πολὺν χρόνον ἀναβῶ σήμερον πάλιν τὸ βῆμα τοῦτο τοῦ πένθους, ὅθεν πολλάκις ἄλλοτε ἠκούσατε, συμπολῖται, τὴν πανηγυρικὴν φωνήν μου, καὶ ὁμοῦ ἐξυμνήσαμεν τοὺς ἄθλους τοῦ ἔθνους, καὶ τὰς πανηγυρικὰς ἡμέρας τῆς παλιγγενεσίας καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Βασιλείας; — Ἂς προσφερθῇ καὶ ἡ τελευταία αὕτη θυσία ὑπὲρ σοῦ, φίλε Πραντούνα, διὰ τὰς παρακλήσεις τῆς φιλίας καὶ τῆς ἀπαραμυθήτου οἰκογενείας.

§ 7. Γεννηθεὶς ὁ μακαρίτης Γ. Προντούνας περὶ τὸ 1800 ἔτος ἐν τῇ ἱστορικῇ νήσῳ Νάξῳ ὑπὸ εὐσεβῶν καὶ ἐπιφανῶν γονέων, ἀνετράφη πιστῶς εἰς τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας οὐ μόνον τὰ δόγματα, ἀλλὰ καὶ τὴν πρακτικὴν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἠθικὴν, εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν καλῶν ἐν γένει ἔργων, καθ' ἃ ὑπέροχος ἡ ἱερὰ ἡμῶν πίστις, ἐγκρατεῖς καὶ ἐναρέτους ἀνεδείκνυε τοὺς πατέρας ἡμῶν, νικητὰς δὲ καὶ τροπαιούχους διὰ τὰς ἀρετὰς ταύτας τοὺς ἄνδρας τοῦ ἀγῶνος. Ἐκπαιδευθεὶς δὲ καὶ εἰς τὰ τότε συνήθη τοῦ καιροῦ ἐκείνου γράμματα, παῖς ἔτι ὤν, διεκρίνετο ἐν τοῖς πρώτοις τῆς νήσου.

§ 8. Ἀλλ' ἡ ὀργῶσα φύσις καὶ φιλομαθὴς τάσις τοῦ νέου Πραντούνα δὲν ἠδύνατο νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς τότε λίαν περιωρισμένας ἐν Ἑλλάδι γνώσεις. Διὰ τοῦτο ὡς ἀποδημητικὸν πτηνὸν εἰς τὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως λίαν φιλέλληνα Ῥωσσίαν ἀπεδήμησεν, ὅπου εἶχε πατέρα ἔμπορον, καὶ οἱ περισσότεροι τῶν Ἑλλήνων τότε κατέφευγον.

§ 9. Ἀλλὰ διὰ τί, συμπολῖται, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως συνήθως εἰς τὴν Ῥωσσίαν κατέφευγον οἱ Ἕλληνες; — Εἶναι μὲν βέβαιον, βεβαιότατον, φίλοι μου συμπολῖται, ὅτι ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἐπαναστάσεως ἅπαντες οἱ λαοὶ καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἔπειτα δὲ καὶ τινες τῶν Κυβερνήσεων μεγάλην ὑπὲρ ἡμῶν συμπάθειαν ἀνέδειξαν, καὶ γενναίας βοηθείας ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ἡμῶν προσήνεγκαν, μέχρις οὗ τέλος ἡ Σεβαστὴ Συμμαχία Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας ὁριστικῶς μεθ' ἡμῶν τὸν ἀγῶνα

ἀπετέλεσε, καὶ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀνεξαρτησίαν ἐπισήμως ἀνεγνώρισε. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ πρὸς τοὺς φιλέλληνας τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς λαοὺς, καὶ πρὸς τὰς εὐεργέτιδας Δυνάμεις αἰωνίως εὐγνωμονοῦμεν. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως οὐχ οὕτως εἶχε. Καί τοι δὲ πολλοὶ τῶν τότε μαθητιώντων νέων κατέφευγον μὲν καὶ εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας, καὶ τὰ τῆς Γαλλίας, καὶ τὰ τῆς Γερμανίας, καὶ τὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ὑποδοχὴν φιλάνθρωπον ἐν γένει εὕρισκον ὑπὸ τῶν πεπαιδευμένων φιλελλήνων· ἀλλ' οἱ λαοὶ καὶ αἱ Κυβερνήσεις τῶν ἐθνῶν τούτων ἐν γένει, τὸ μὲν διὰ τὴν διαφορὰν τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος, δι' ὃ ἐμπαθῶς καθ' ἡμῶν ὑπὸ τοῦ ἑαυτῶν κλήρου διετίθεντο, τὸ δὲ καὶ διὰ τὴν ἀντεθνικὴν καὶ φιλότουρκον τῆς λεγομένης *εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας* πολιτικὴν ψυχρῶς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπεδέχοντο τοὺς Ἕλληνας, αἱ δὲ Κυβερνήσεις αὐτῶν δὲν ἐδέχοντο αὐτοὺς εἰς τὰς πολιτικὰς τιμὰς καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἀξιώματα, τινὲς δὲ τῶν Κυβερνήσεων μάλιστα καὶ ὑπέβλεπον, ἢ μᾶλλον Ἀστυνόμοι τῆς φίλης αὐτῶν Τουρκίας ὑπάρχοντες, κατεσκόπευον τοὺς Ἕλληνας, μήπως συνωμοσίαν τινὰ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ὀργανίσωσιν. Ἀλλ' ἐν τῇ ὁμοδόξῳ Ρωσσίᾳ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἀνοικταῖς ἀγκάλαις ὑπεδέχοντο οἱ Ἕλληνες, καὶ διὰ τοῦτο συνήθως ἐκεῖ οἱ περισσότεροι τῶν ὁμογενῶν κατέφευγον· διότι ἐκεῖ οἱ κληρικοὶ ἡμῶν ἐγίνοντο ἐπίσκοποι· ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες ἔμποροι δι' ἰδίων προνομίων ἐθησαύριζον Κροίσου πλούτη, ἵνα σήμερον τὴν Ταὐτόνομον Ἑλλάδα διὰ πολυταλάντων κληροδοτημάτων προικοδοτῶσιν· ἐκεῖ ὁ ἀοίδιμος Ὑψηλάντης καὶ ὁ μακαρίτης

I. Καποδίστριας προήχθησαν εἰς τὰ ὑψηλότερα τῆς μεγάλης ἐκείνης Αὐτοκρατορίας στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα, ὅθεν ἔμελλον νὰ παρασκευάσωσιν, ἔπειτα δὲ καὶ νὰ κινήσωσι τὸν ἱερὸν ἀγῶνα· ἐν Ὀδησσῷ δὲ, παρόντος πολλάκις καὶ αὐτοῦ τοῦ Διοικητοῦ τῆς πόλεως, παριστάνοντο ὑπὸ Ἑλλήνων ἑλληνιστὶ ἑλληνικὰ φιλελεύθερα δράματα, ἵνα ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐθνικοῦ ἀγῶνος ἔτι μᾶλλον τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα ἐξεγείρηται, καὶ ἡ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας φιλοπατρία τῶν Ἑλλήνων διαπρέφηται· καὶ τέλος ἐν Ρωσσίᾳ διέμενον τὰ πλεῖστα μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας· ἐκεῖ ἐπώασε τὸ ἐθνικὸν τῆς ἐπαναστάσεως κίνημα καὶ ὅλος ὁ ἱστὸς αὐτοῦ ἐξυφάνθη· ἐκεῖθεν ὁ ἔνδοξος Μονάρχειμ μετὰ τῶν ὀλίγων του ὡρμήθη, καὶ κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τὸν πρῶτον χεραυνοβόλον πρησπεῖρα ἔρριψεν· ἐκεῖ δὲ τέλος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος οἱ δυνάμενοι τὰς

ὡμὰς σφαγὰς τῶν Τούρκων διαφυγεῖν, πανταχόθεν τῆς Τουρκίας πρυσέρευγον, καὶ ὑποδοχὴν φιλάνθρωπον εὕρισκον. Ἀλλ' ἤδη, ὑποκινουμένου τοῦ Πανσλαβισμοῦ κατὰ τοῦ Πανελληνισμοῦ, καθῆκον ἔχομεν νὰ στραφῶμεν καὶ εἰς στενοτέραν φιλίαν καὶ συμμαχίαν τῆς Δύσεως ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου ἐθνισμοῦ.

§ 10. Διὰ ταῦτα τότε, ἐπὶ Τουρκοκρατίας, εἰς Ρωσσίαν παρὰ τῷ πατρὶ δεκαπενταετὴς ἀποδημήσας καὶ ὁ μακαρίτης Γ. Πραντούνας, ἐδιδάχθη δεόντως ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις αὐτῆς, πρῶτον μὲν τὰ στρατιωτικά, διὰ τὸν ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν ἐν τῷ κρυπτῷ παρασκευαζόμενον ἐθνικὸν ἀγῶνα· ἔπειτα δὲ καὶ ἐκείνην τὴν ἄλλην παιδείαν, ἣν οἱ τότε νέοι πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης σπουδάζοντες, ἔμελλον μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, στρατιῶται τῆς πατρίδος γινόμενοι πρῶτον, ν' ἀναδειχθῶσιν ἔπειτα, τοῦ πολέμου παύσαντος, ὀργανισταὶ αὐτῆς, ἢ λειτουργοὶ εἰς οἱονδήποτε τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας κλάδον, ὅτε ὀλίγιστοι μὲν ἦσαν οἱ παιδείαν κεκτημένοι, μεγίστη δὲ ἡ ἀνάγκη αὐτῶν. Μακαρία ἡ τοῦ καιροῦ ἐκείνου νέα γενεά! ἥτις τότε εἰς τὴ ξένα ἀπεδήμει, δυσχερῶς ἐξεπαιδεύετο, καὶ παντοίας ὑπὲρ πατρίδος γνώσεις ἐθησαύριζε,

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω (1),»

ἄνευ ἄλλου σκοποῦ ἰδιοτελείας, ἄνευ ἄλλου σκοποῦ φιλοδοξίας, εἰμὴ ἐπανελθοῦσα νὰ προσφέρῃ τῇ Πατρίδι ἐν πολέμῳ μὲν τὴν ἰδίαν ζωὴν, ἐν εἰρήνῃ δὲ τὴν ἄριστον αὐτῆς ὑπηρεσίαν καὶ ἱκανότητα! Διὰ τηλικαύτης αὐταπαρνήσεως, διὰ τηλικούτων θυσιῶν, φιλτάτη νεολαία, προπαρεσκευάζετο ἡ τοῦ καιροῦ ἐκείνου νεότης, ἵνα τὴν μικρὰν ταύτην Ἑλλάδα, κέντρον συμπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἐθνικότητος, αὐτόνομον παραδώσῃ ὑμῖν!

§ 11. Ἐκπαιδευθεὶς δὲ ὁ μακαρίτης Πραντούνας ἐν Ρωσσίᾳ τὰ στρατιωτικὰ καὶ νομικά, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν φίλην Ἑλλάδα, ἀφανῶς πως τὸ πρῶτον ὑπηρετῶν. Ἀλλὰ δὲν ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ ἀπεριβλέπτως· διότι ὁ ἀοίδιμος Κυβερνήτης ἐκτιμῶν τὴν ἱκανότητα τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρος, διώρισε παρὰ τῷ τότε Ἀνεκκλήτῳ Δικαστηρίῳ, ἔπειτα δὲ Πρόεδρον τοῦ ἐν Σπάρτῃ Πρωτοδικείου. Ἡ δὲ Κυβέρνησις τοῦ Σ. ἡμῶν Βασιλέως, τιμῶσα ὡσαύτως τὴν ἀρετὴν καὶ ἱκανότητα αὐτοῦ, διώρισε πρῶτον μὲν Προεδρεύοντα Δικαστὴν ἐν Χαλκίδι, εἶτα δὲ Πρόεδρον τῶν Πρωτοδικῶν ἐν Σπάρτῃ, ἔπειτα δὲ ἐν Καλαμαῖς, μετὰ ταῦτα δὲ Ἐφέτην, καὶ τέλος Ἀντεισαγ-

(1) Ὀδυσ. Α, 3.

γελέα τῶν Ἐφετῶν πρῶτον μὲν ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα δὲ ἐνταῦθα, ὅπου μετὰ τῆς πολυετοῦς ὑπηρεσίας ἀφίνει καὶ τὸ φθαρτὸν αὐτοῦ σῶμα εἰς τὴν φιλοξενίαν ὑμῶν, ὦ Ναυπλιεῖς, καὶ τὸν τάφον αὐτοῦ ὑπὸ τὴν γῆν τῆς κοινῆς πάντων τῶν ἐν ἐπαναστάσει Ἑλλήνων πόλεως τοῦ Ναυπλίου.

§ 12. Καθ' ὅλον δὲ τὸ πολυετὲς τῆς ὑπηρεσίας διάστημα ἄσειστος μὲν ὑπὸ τῶν Κυβερνήσεων διετηρήθη, προσφιλὴς δὲ τοῖς πᾶσιν. Ἀλλὰ τί ἐξάγομεν, φίλτατοι συμπολῖται, ὅτι αἱ μὲν διάφοροι Κυβερνήσεις ἀπ' ἀρχῆς ἐκάλεσαν εἰς τὴν δικαστικὴν ὑπηρεσίαν τὸν μακαρίτην Γ. Πραντούναν, διαρκῶς δὲ ἐπὶ 32 ἔτη διετήρησαν, καὶ ὁ Σ. ἡμῶν Βασιλεὺς διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος ἐτίμησεν, ἡ δὲ ὑπόληψις αὐτοῦ ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ διεφυλάχθη ἀμόλυντος, ἡ δὲ μνήμη σεβαστή; Βεβαίως ὁ μακαρίτης Γ. Πραντούνας ἔπρεπε νὰ ἦτο ἀκριβὴς ἐκπληρωτὴς τῶν ἰδίων καθηκόντων, καὶ πιστὸν τοῦ Νόμου ὄργανον, διότι τοσοῦτον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ διετηρήθη, καὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως διὰ παρασήμου ἐτιμήθη· δίκαιος δὲ, ἐπιεικὴς, καὶ, ὅσον ἔνεστι, φιλάνθρωπος πρὸς τοὺς πάσχοντας, διότι καὶ ζῶν ἀκατηγόρητος διετέλεσε, καὶ ἀποθανὼν ἐγκαρδίως πενθεῖται. Ἀλλὰ πόσον δύσκλον, πόσον δυσυμβίβαστον, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν μάλιστα, καθίσταται τοιοῦτον πλεονέκτημα, τοιαύτη σπανία ἀρετὴ, τὸ ἐκπληροῦν τὸ καθῆκον, καὶ δημοφιλῆ τινα συνάμα εἶναι! Τί παράδοξον ἀληθῶς, ὅτι πολῖται, εἴτε δικασθέντες παρ' αὐτοῦ ὡς Δικαστοῦ ἢ Προέδρου, ἢ Ἐφέτου, εἴτε ἐξ ἀνάγκης κατηγορηθέντες ὡς Ἀντεισαγγελέως τῶν Ἐφετῶν, οὐ μόνον δὲν ὕψωσαν κατ' αὐτοῦ φωνὴν παραπόνων δι' ἀναφορῶν, ἢ διά τινος τῶν ἐφημερίδων, ὡς συνήθως κατὰ πολλῶν πολλάκις καὶ ἀναιτίως γίνεται, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ζῶντα μὲν ἐτίμων, ἀποθανόντα δὲ ἤδη πενθοῦσι! Καὶ ὅμως, ὡς γνωρίζετε, ἀκροαταὶ, ἐπὶ τῶν ἐπαναστάσεων καὶ τῆς πρώτης τῶν ἐθνῶν ὀργανικῆς ἀποκαταστάσεως καὶ ἡ τῶν κυβερνώτων καὶ ἡ τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων θέσις εἶναι δυσχερὴς, δυσχερεστάτη· διότι αἱ μὲν ἐπαναστάσεις μετὰ τῶν ἀγαθῶν γεννῶσι καὶ ἰδιοτελεῖς ἀπαιτήσεις ἢ φιλοδόξους ἀνισότητας, ἡ δὲ ὀργανικὴ τῶν ἐθνῶν ἐν εἰρήνῃ ἀποκατάστασις ἀπαιτεῖ τὴν κατεδάφισιν τῶν ἀνισοτήτων τούτων, καὶ ἐντελῆ ἰσότητα πάντων ἐνώπιον τῶν Νόμων. Διότι ἐξημμένα ἔτι εἰσὶ τὰ πάθη, πολλαὶ αἱ ἐναντίον τοῦ Νόμου ἀπαιτήσεις τινῶν, ἰσχυροὶ οἱ ἀπαιτηταὶ οἱ ὡς ἀμοιβὴν ἰδίαν τὴν θυσίαν τοῦ Νόμου ζητοῦντες· ἀσυνήθεις οἱ περισσότεροι εἰς τὸ πειθαρχεῖν καὶ σέβεσθαι τὴν ἱερότητα τῆς τάξεως καὶ

τοῦ Νόμου, ὡς ἐκ τῆς δουλείας ἐξελθόντες καὶ ἐν τῇ βιαίᾳ τοῦ πολέμου καταστάσει μᾶλλον ὁρμητικοί, μᾶλλον αὐθαίρετοι γεγονότες· τὰ πάντα σχεδὸν προσωπικῶς κρίνονται, διότι αἱ ἐπαναστάσεις καὶ τὰ ἐμφύλια πάθη ἀγὼν κατὰ προσώπων πολλάκις εἰσίν. Ἐντεῦθεν δὲ αἱ τοσαῦται καὶ αἱ κατὰ τῶν τιμιωτέρων καὶ ἱκανωτέρων ὑπαλλήλων πολλάκις ἄδικοι ἀντιπάθειαι, δειναὶ συκοφαντίαι καὶ σκληραὶ ἐπιβουλαί. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀποφυγὼν ὁ μακαρίτης Γ. Πραντούνας, καὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐτιμήθη, καὶ ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του συνάμα ἠγαπήθη, καὶ ἀγαθὴν φήμην ἔσχε·

« Φήμη δὲ οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ λαοὶ
« φημίξωσι. Θεός νύ τίς ἐστι καὶ αὐτή » (1).

§ 13. Πιστὸς δὲ ὡς δημόσιος ὑπάλληλος διὰ τὴν κατὰ Νόμον τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ ἐκπλήρωσιν, ἦτο καὶ ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας αὐτοῦ φύσει φιλελεύθερος. Καὶ ἐξ ἄλλων δὲ ἐξάγεται τοῦτο, καὶ διότι λίαν ἔτι νέος πρότερον μὲν ἐν Ὀδησσῷ ἐλάμβανε μέρος εἰς παράστασιν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐκεῖ ὑποκρινομένων δραμάτων· ἔπειτα δὲ τὸ 1830 ἔτος ἐν Ναυπλίῳ ἐξέδωκε καὶ ἰδίαν λίαν φιλελεύθερον Τραγῳδίαν, ἐπιγραφομένην, «*Ἀθῆναι Ἐλευθερωμέναι*» ἀπὸ τῶν Γότθων. Τὴν τραγῳδίαν ταύτην ἀνέθηκεν ὁ φιλελεύθερος ἀνὴρ, «*Ταῖς Ἱεραῖς σκιαῖς τῶν ὑπὲρ Ἀθηνῶν πεσόντων ἡρώων μετὰ τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἐνδόξου στρατηγοῦ Καραϊσκάκη.*» Εὐτυχῆ τὰ ἔθνη, ἐν οἷς οἱ μὲν Δικασταὶ αὐτῶν ζῶντες καὶ ἀποθανόντες τιμῶνται ὡς οἱ δημοτικώτεροι τῶν ἰδιωτευόντων πολιτῶν, οἱ δὲ ἐπὶ τῆς καταδιώξεως τῶν ἐγκλημάτων ἐν ὑψηλῇ περιωπῇ τεταγμένοι εἰσαγγελεῖς ἔχουσι τοσοῦτον φιλάνθρωπον τὴν καρδίαν, τοσοῦτον εὐγενὲς τὸ αἴσθημα καὶ ὑψηλὴν τὴν διάνοιαν, ὥστε γίνονται σεμνοὶ ἀοιδοὶ τῆς θεᾶς ἐλευθερίας.

§ 14. Τοιοῦτος ὁ μακαρίτης Γεώργιος Πραντούνας ὡς πρὸς τὸν δημόσιον αὐτοῦ βίον. Ἀνήκει δηλαδὴ εἰς τὴν πολύαθλον καὶ πολυπαθῆ ἐκείνην *Διάμεσον* γενεὰν τῶν Ἐπιγόνων, ἥτις συνδέει τὴν νῦν νέαν γενεὰν πρὸς τοὺς μεγάλους τῆς ἐπαναστάσεως ἄνδρας. Διὰ τὸ ἔτι ἀνήλικον αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος δὲν ἐκίνησε μὲν ἡ Διάμεσος αὕτη γενεὰ τὴν ἐπανάστασιν,

(1) Ἡσιόδ. ἔργα καὶ ἡμ. 761—762.

συνεκινήθη δὲ μετ' αὐτῆς. Δὲν ἐστρατήγησε μὲν τὸν ἀγῶνα, ὑπηρέτησεν ὅμως ὑπὸ τοὺς μεγάλους τοῦ ἀγῶνος ἀρχηγούς. Ἐκλειπόντων δὲ κατ' ὀλίγον τῶν πρώτων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, συναθροίσασα ἡ Διάμεσος αὕτη γενεὰ τὰ θραύσματα τῶν ἐλευθεριῶν, συνεπλήρωσε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἐλευθερωθέντος ἔθνους, ὠργάνισεν ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς, ὡς κάλλιον ἠδυνήθη, εἰς τακτικὸν Κράτος, ὡς ἐστ'ἂν σύμπαντος τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὴν σήμερον Ἑλλάδα. Ἐξερχομένη δὲ καὶ αὕτη κατ' ὀλίγον τοῦ βίου, κεκμηκυῖα ἤδη, παραδίδει τὸ αὐτόνομον ἔθνος καὶ τὰς διακαεῖς εὐχὰς τῆς πανελληνίου ἐθνότητος εἰς ὑμᾶς τὴν νῦν νέαν γενεάν, ἵνα τὰ μὲν ὑπάρχοντα βελτιώσητε, ὦ νέοι, τὰ δὲ ἐλλείποντα μετὰ καρτερίας καὶ συνέσεως συμπληρώσητε. Ἡ Διάμεσος λοιπὸν αὕτη γενεὰ εἶναι ἄρα ἡ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ κινητὴ γέφυρα μεταξὺ τῆς πρώτης τοῦ ἀγῶνος μεγάλης γενεᾶς καὶ τῆς νῦν νέας. Τὴν γέφυραν ταύτην βεβαίως, ὦ νέοι, καὶ πρὸ τῆς διαβάσεως τοῦ ποταμοῦ συμφέρον ἔχετε καλῶς νὰ διατηρῆτε, καὶ μετὰ τὴν διάβασιν καθῆκον νὰ μὴ ῥίψητε. Ὑμεῖς, ὦ νεολαία τῆς Ἑλλάδος, εἶσθε ὁ τὴν Τρωάδα πολιορκῶν Ἑλληνικὸς στρατὸς, μὴ δυνάμενος ὅμως ἔτι κυριεῦσαι αὐτήν· οἱ δὲ πρωτεπαναστάται μεγάλοι ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος, ὁ μέγας Ἡρακλῆς· ἡ δὲ Διάμεσος γενεά, εἰς ἣν καὶ ὁ προκείμενος νεκρὸς τακτέος, εἶναι ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλέους παραλαβὼν καὶ φυλάξας τὰ βέλη αὐτοῦ Φιλοκτήτης, ὃς δοὺς, κατὰ τὸν χρησμὸν, τὰ βέλη ταῦτα εἰς τὸν πολιορκοῦντα στρατὸν, παραίτιος μετ' ἐκείνου ἐγένετο τῆς ἁλώσεως τῆς Τροίας. Διὰ ταῦτα σεβόμενοι, ὦ νέοι, τὴν κόνιν τῶν Ἡρακλέων τοῦ ἀγῶνος, θεραπεύετε συνάμα καὶ τὰς πληγὰς τῶν ἔτι ζώντων καὶ τετραυματισμένων Φιλοκτητῶν.

§ 15. Ἀλλ' ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ προκείμενος νεκρὸς καὶ ὡς πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον; — Ἀληθῶς παραδειγματικὸς καὶ ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν, καὶ ὡς πρὸς τὸν πλησίον, καὶ ὡς πρὸς τὴν οἰκογένειαν.

§ 16. Καθ' ἅπασαν τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἦν, φίλοι συμπολῖται, καλὸς χριστιανός· διότι ἔπραττεν ὅσα ἔλεγεν, ἔλεγε δὲ ὅσα ἐπίστευεν, ἐπίστευε δὲ καὶ ἔπραττεν ὅσα τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐντέλλεται. Ἐπειδὴ ἐδόξαζεν, ὅτι ἀληθὴς χριστιανὸς εἶναι οὐχὶ ὁ μόνον ἐπιδεικτιῶν ἐπὶ τῇ ἁπλῇ γνώσει τῶν ἀφηρημένων δογμάτων, οὐχὶ ὁ ἐπιτηδευόμενος τυπικήν τινα θρησκευτικότητα, οὐχὶ ὁ ἀποκτῶν τὴν λεγομένην κεφαλικὴν τῆς θρησκείας μάθησιν, οὐχὶ ὁ περιοριζόμενος εἰς ἀγόνους τινὰς

δήσεις, ἢ λόγους, ἢ πρὸς τὸ θεαθῆναι περὶ τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν, ἀλλ' ὅστις ἀσπαζόμενος τὰ τῆς ἰδίας πίστεως δόγματα, ἔχει τὴν θρησκείαν ἐν τῇ καρδίᾳ, ἐν τῇ πράξει τῶν καλῶν ἔργων, *ἀγαπῶν τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν*· διότι, κατὰ τὴν ῥητὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν, « Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ Νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται. » (1). Ἔχει δὲ δίκαιον καὶ εἷς τῶν διασήμων τοῦ αἰῶνος ἡμῶν φιλοσόφων λέγων (2), ὅτι *ὀλίγον ἐσπουδάσθη ὁ χριστιανισμὸς, καὶ ὀλίγον κατεγοήθη*· διότι ἀντὶ τῆς ἐσωτερικῆς θρησκείας τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς καρδίας, τῆς διατηρούσης ἁγνὴν τὴν καρδίαν καὶ εἰς τὰ καλὰ ἔργα ἀγούσης, περιορίζονται πολλοὶ εἰς μόνον τὸν παχυλὸν φλοιὸν τῆς πρὸς τὸ θεαθῆναι ἐξωτερικῆς λατρείας· ἀντὶ νὰ κατανοήσωσιν εἰς τί συνίσταται ἡ ἀληθὴς πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη, καταναλίσκονται εἰς ἀγόνους φιλονεικίας πρὸς κατάληψιν ἀκαταλήπτου τινὸς δογματισμοῦ· ἀντὶ νὰ δαπανῶσι τὸ πολύτιμον τοῦ χρόνου εἰς ἐργασίαν τῶν πρὸς τὸ ζῆν καὶ πρᾶξιν τῶν καλῶν ἔργων, καταναλίσκουσιν εἰς ἀργίαν καὶ δυστυχίαν, καὶ εἰς βαττολογίαν ἀτελευτήτων προσευχῶν· καὶ ταῦτα ἐναντίον μὲν τῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ παραγγελίας κατὰ τῆς περὶ τὸ προσεύχεσθαι βαττολογίας, « *Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί· δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται* (3) », καὶ τῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κατὰ τῆς πολλῶν κακῶν παραιτίου ἀργίας, « Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω (4) ». Ἡ ἁπλότης τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ὁμοιάζει, φίλοι συμπολῖται, τὴν ἁπλότητα τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, ὧν οὔτε τὴν φύσιν, οὔτε τὰς ἐνεργείας ἔτι δύναται καλῶς νὰ αἰτιολογήσῃ ἡ φυσικὴ καὶ ἡ χημεία.

§ 17. Συνεπείᾳ δὲ τῶν θρησκευτικῶν τούτων ἀρχῶν ἦν ὁ μακαρίτης Πραντούνας καὶ ἐλεήμων μὲν πρὸς τοὺς πένητας, εὐεργετικὸς δὲ πρὸς τοὺς φίλους, καὶ χρηστὸς πρὸς τὸν πλησίον ἐν γένει, ἤτοι πρὸς πάντα ἄνθρωπον ἁπλῶς.

§ 18. Πρὸς δὲ τὴν οἰκογένειαν ὁποῖος; — Ἂ, φίλτατοι συμπολῖται, ἐνταῦθα ἁρμοδιωτέρα ἐμοῦ, εἰ ἦν δυνατὸν νὰ παρασταθῇ, ἁρμοδιωτέρα ἐμοῦ ἦν ἡ σεβαστὴ καὶ προσφιλεστάτη αὐτοῦ

---

(1) Ματθ. κβ', § 40.
(2) Cousin, cours de philos· ete. Tom. I, p. 46.
(3) Ματθ. ς', 7.
(4) Θεσ. Β', γ', 10.

σόζυγος, ἵνα πληροφορήσῃ ὑμᾶς, πῶς τοσαῦτα ἔτη συζυγικοῦ βίου διῆλθον εἰλικρινῶς ἀγαπώμενοι, ἐγκαρδίως τιμώμενοι, ἐν γαλήνῃ καὶ ἁρμονίᾳ ζῶντες, καὶ ἐν ἄκρᾳ ἡσυχίᾳ καθ' ἑκάστην περὶ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ οἴκου συνομιλοῦντες πῶς ἐμερίμνα ὁ μακαρίτης Γ.Πραντούνας διὰ τὴν ἀνατροφὴν, τὴν κοσμιότητα καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφιλεστάτων καὶ ἐν μέρει ἀνηλίκων αὐτοῦ τέκνων, μέχρις οὗ πρὸ ἑνὸς περίπου ἔτους συνέζευξε τὴν μεγαλειτέραν καὶ λίαν νοήμονα Μαριγὼ μετὰ τοῦ γενναίου λοχαγοῦ Α. Σταΐκου, παραμυθητικοῦ ἤδη στηρίγματος τῆς ὀρφανῆς οἰκογενείας καὶ ἀξίου ἀνεψιοῦ τοῦ ἐνδόξου ἐκπολιορκητοῦ τοῦ Παλαμηδίου Στ. Σταϊκοπούλου· πῶς ἐσκέπτετο ὡσαύτως διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀγαθῆς Ἑλένης, καὶ διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῆς νουνεχοῦς καὶ χαριέσσης μικρᾶς Ἰουλίας· πῶς μάλιστα διῆγε τὰς περισσοτέρας στιγμὰς τοῦ βίου του μετὰ τοῦ ἑνδεκαετοῦς καὶ μόνου αὐτοῦ ἄρρενος τέκνου, τοῦ πολυαγαπήτου Μιλτιάδου, ἢ, ὡς ὑποκοριστικῶς ἐκάλει, Μίλτου, ἐξετάζων τὸ παιδάριον διὰ τὴν ἡμερησίαν αὐτοῦ διαγωγὴν, διὰ τὰ μαθήματα, διδάσκων καὶ αὐτὸς ἐνίοτε, νουθετῶν, θωπεύων, ἐπιπλήττων καὶ πολυειδῶς ὁ ἀγαπητὸς πατὴρ διαπαιδαγωγῶν τὸ μέλλον τοῦτο τῆς οἰκογενείας στήριγμα (1) .... πῶς τέλος περὶ τὴν ἑσπέραν καὶ ἡ γυνὴ καὶ τὰ τέκνα, πολλάκις δὲ καὶ ὁ προσφιλέστατος γαμβρὸς, καθήμενοι περὶ τὴν τράπεζαν κύκλῳ τοῦ πατριάρχου τούτου τῆς οἰκίας, μετὰ τῆς σωματικῆς, ἐλάμβανον συναμα καὶ τὴν πνευματικὴν τροφὴν συνετῶν παραγγελμάτων ὑπὲρ εὐσεβείας, ὑπὲρ φιλανθρωπίας, ὑπὲρ κοσμιότητος, καὶ κατὰ τοῦ τρομεροῦ τῆς κοινωνίας ἡμῶν θηρίου, τῆς *παμφάγου πολυτελείας*.

§ 19. Τοιοῦτος ὢν ὁ μακαρίτης Γ. Πραντούνας, αἴφνης ἀφ' ἡμῶν ἀπεδήμησεν εἰς τοὺς οὐρανούς.

Ἀλλ' ἀποδημῶν, φίλτατε Πραντούνα, ἀφῆνεις πένθος εἰς τὴν κοινωνίαν, κενὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, λύπην εἰς τὴν φιλίαν. Εἰς δὲ τὴν οἰκογένειαν; — Ὦ! εἰς μὲν τὴν σεβαστὴν σύζυγον, τὴν ἔρημον χηρείαν· εἰς δὲ τὰ προσφιλέστατα τέκνα, τὴν λυπηρὰν ὀρφανίαν· εἰς δὲ τὸν ἀγαπητὸν γαμβρὸν, τὴν περὶ τῆς θλιβερᾶς οἰκίας βαθεῖαν μέριμναν· εἰς δὲ τὸν φίλτατον Μίλτον, τοῦτο τὸ χριστότατον παιδάριον, μόνην μέλλουσαν ἐλπίδα συμπάσης τῆς οἰκογενείας, τὰς ὀρφανικὰς ἀνηλίκου ἡλικίας περιπετείας,

(1) Ἐνταῦθα ἡ φωνὴ τοῦ ἀγορεύοντος διεκόπη ὀλίγον, καὶ τὸ ἀκροατήριον περιπαθέστερον συνεκινήθη.

—Ἐὰν, ὦ φίλοι, ἐρωτᾷ ὑμᾶς περὶ τοῦ συζύγου αὐτῆς ἡ τεθλιμμένη σύζυγος τοῦ Πραντούνα, μὴ λέγετε ὅτι ἀπέθανεν, εἴπατε κάλλιον, ὅτι ἀπεδήμησεν εἰς τὴν μακρὰν τῶν οὐρανῶν ὁδοιπορίαν· ἐὰν τὰ τέκνα σᾶς ἐξετάζωσι περὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν λέγετε, ὅτι κατὰ τὸ πλήρωμα τῶν χρόνων θέλομεν ἐνταμώσει, θέλομεν ζῇ ἅπαντες ὁμοῦ μετὰ τοῦ προσφιλεστάτου αὐτῶν πατρός· ἐὰν δὲ καὶ ὁ φίλτατος Μίλτος συχνάκις περὶ τοῦ πατρὸς ἐρωτᾷ, καὶ ἀνησυχῇ ὑμᾶς ἐρωτῶν, λέγετε εἰς τὸ ἀθῶον παιδάριον, ὅτι ὁ πατήρ του ἀνέβη ὑψηλὰ, λίαν ὑψηλὰ, καὶ δὲν δύναται ἤδη αὐτὸ μικρὸν ἔτι ὂν νὰ τὸν βλέπῃ, ἀφ' οὗ ὅμως γείνῃ μέγας, λίαν μέγας καὶ κατὰ τὴς ἀρετὴν, καὶ κατὰ τὴν παιδείαν, καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν μέχρι τοῦ πλέον ἐσχάτου γήρατος, τότε πλέον καλῶς θέλει θεωρεῖ τὸν πατέρα! — Καὶ λοιπὸν, θέλουσιν ἐπαναλάβει, τίς κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην ἀποδημίαν θέλει προστατεύει ἡμᾶς; — Τίς; — Πρῶτον μὲν ὁ κοινὸς πατὴρ πάντων τῶν ὀρφανῶν καὶ τεθλιμμένων, ὁ πανοικτίρμων Θεός· ἔπειτα δὲ, συνδρομῇ ἁπάντων τῶν φίλων, ἰδίως δὲ τῶν ἁρμοδίων δικαστικῶν ἀρχῶν, ἡ Κυβέρνησις τοῦ Σ. ἡμῶν Βασιλέως, διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸν θρόνον πολυετεῖς καὶ πιστὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ μακαρίτου Γ. Πραντούνα, θέλει συνταξιοδοτήσει τὴν ἀπαρηγόρητον αὐτοῦ χήραν· θέλει λάβει ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς τὰ ἐγκαταλελειμμένα ὀρφανά· ἰδίως δὲ τὸν ἀγαπητὸν Μίλτον θέλει εὐαρεστηθῇ νὰ διορίσῃ αὐτῆς ὑπότροφον· ἔπειτα δὲ νὰ ἐκπαιδεύσῃ τὰ στρατιωτικὰ ἐντὸς τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, κατὰ τὰς θερμὰς εὐχὰς καὶ ἐπιθυμίαν τοῦ μακαρίτου Γ. Πραντούνα.

§ 20. Ἐνεργοῦντες δὲ οὕτως ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας τοῦ μακαρίτου Πραντούνα οἱ ἐπὶ τούτῳ ἁρμόδιοι καὶ ἅπαντες οἱ φίλοι, νῦν μάλιστα, ὅτε εὐτυχῶς καὶ τὰ Βουλευτικὰ σώματα ἐν Ἀθήναις συνεδριάζουσιν, ἐκπληροῦμεν καθῆκον πρὸς τὴν πατρίδα, ἀποδίδομεν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν φιλίαν, ἐξοφλοῦμεν χρέος ὑπὲρ ἐντίμου δικαστικοῦ πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν, παρέχομεν παραμυθίαν τινὰ, ὑλικὴν τοὐλάχιστον, εἰς τὴν ἀπαραμύθητον σύζυγον καὶ τὰ ὀρφανὰ, καὶ δικαιούμεθα καὶ ἡμεῖς τέλος, ὅταν κατὰ τὰς βουλὰς τοῦ ὑψίστου ἐντεῦθεν ἀπέλθωμεν, ἵνα τὰ αὐτὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἡμῶν τέκνων καὶ συζύγου παρ' ἄλλων προσδοκῶμεν.

§21. Ἤδη δὲ ἂς δώσωμεν πέρας εἰς τὴν πένθιμον ταύτην ὁμιλίαν· ἂς δώσωμεν τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν· ἂς συνοδεύσωμεν δὲ καὶ μέχρι τοῦ ἐσχάτου καταντήματος, μέχρι τοῦ

ψυχροῦ τάφου τὸ φθαρτὸν σῶμα, διότι ἡ ψυχὴ ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανούς, τούτου τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου, τοῦ ἐντίμου ὑπαλλήλου, τοῦ χρηστοῦ φίλου, καὶ προσφιλεστάτου οἰκογενειάρχου, καὶ ὁμοθύμως ἐκφωνήσωμεν,

Αἰωνία σου ἡ μνήμη! αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀξιομακάριστε, Γ. Πραντούνα! Ὁ Θεὸς ἀναπαύσοι σε ἐν σκηναῖς δικαίων (1).

---

(1) Ἐνδιαφερόντως τὸν λόγον τοῦτον ἐπαινεῖ ἡ ἐφημερὶς τῶν Φιλομαθῶν (ἀριθ. 411, 15 Ἰουλίου 1861), καὶ ἡ Βελτίωσις (ἀριθ. 448, 17 Ἰουλίου 1861).

Κ.

ΤΕΛΟΣ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Σελ.

Ἀγγελία 2

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

Οἱ νῦν ἐκδιδόμενοι λόγοι 5

Ὁρισμὸς τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους, καὶ διαφωνία αὐτῶν 6

Δικαιολογία τῆς διαφωνίας ταύτης 8

Οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο τὸν ἑνικὸν ἀριθμὸν, ὡς ἄλλοτε οἱ νεώτεροι τὸ tutoyer (ἐν σημειώσει) 9

Διαφορὰ πανηγυρικῶν, ἐπιταφίων καὶ ἐπικηδείων λόγων . 10

Σύνθεσις τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων, βεβαιουμένη ἐκ τοῦ Λυσίου, τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Ἰσοκράτους 10

Δικαίως καὶ ἐπιεικῶς πρέπει νὰ ἐπικρίνωνται οἱ πολιτευόμενοι (ἐν Σημειώσει) 13

Ἐπιδεικτικῶν καὶ συμβουλευτικῶν λόγων συγγένεια . . . 15

Ἀκαδημαϊκὴ ῥητορεία, καὶ γυμνασιακοὶ λόγοι δημοσιευτέοι 15

Αἱ ὑπὲρ τῶν ὠλιγωρημένων Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων 2 Διατριβαὶ, ἀνωνύμως πρότερον ἐκδοθεῖσαι . . . 17

Ὅτι τὸ 1852 ἔλεγον περὶ τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων ὡς πρὸς τοὺς συμβουλευτικοὺς καὶ δικανικούς 18

Δὲν συνεκδίδονται οἱ λόγοι ὧν τὰ χειρόγραφα ἀπωλέσθησαν 22

Προπόσεις ὑπὲρ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν τὴν 25 Μαρτίου 1842 μετὰ τοῦ Κανάρη, Νικηταρᾶ κλ. (Σημ.) . . 23

Διασαφήσεις διὰ τὸν λόγον τῆς 12 Ἀπριλίου 1862 24

Συμπάθεια ὑπὲρ τῶν φεβρουαριανῶν 26

Τὶ ἐφρόνουν πολλοὶ ἀντιπολιτευόμενοι καὶ αὐτὸς ὁ Κανάρης 27

Οὐ συγκριτέοι οἱ ζῶντες τοῖς τεθνεῶσιν. 32

Τί πρὸ πολλοῦ ἐλέγετο περὶ τύπου, ἀντιπολιτεύσεως, καὶ παραπονουμένων ἀγωνιστῶν 33

Πῶς συνεβούλευον τοῖς νέοις· ὁμοίως ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Γυζότος 40

Αἱ δημοκοπίαι ἔβλαψαν τὴν Ἑλλάδα 49

Ἐν ἀνάγκῃ καὶ οἱ νέοι πολιτευτέοι ἄνευ καὶ τῆς τοῦ ἰδίου ἔργου ὀλιγωρίας 50

Ἡ νόμιμος μισθοδοσία ὀφειλὴ καὶ οὐδὲν ἐπιλήψιμον ἔχει 51

Ἔλεγχος ἐκ τῆς ἱστορίας 53

Ὅσα ὑποβάλλονται ὑπ' ὄψιν τῆς ἐν Ἀθήναις Β' Ἐθνοσυνελεύσεως 55
Σεβαστέος, κατὰ Πίνδαρον, ὁ πάντων βασιλεὺς Νόμος . 67
Ἡ ἕνωσις, κατὰ τὸ Βελγικὸν σύνταγμα, ἀποτελεῖ τὴν δύναμιν 68
Κατὰ τί οἱ Κυβερνῶντες καὶ οἱ Πληρεξούσιοι τοῦ Ἔθνους δύνανται νὰ συγκριθῶσι τῷ μεγάλῳ Ναπολέοντι . . 71

ΛΟΓΟΙ.

Α') Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 8 Ἰουνίου 1853, ἐπὶ τῶν ἐξετάσεων τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας 76
Β') Νύξις ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῶν Διδασκόντων (22 φεβρουαρίου 1855) 88
Γ') Λόγος ἐπὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας, ἐκφωνηθεὶς τὴν 25 Ἰανουαρίου 1857 98
Δ') Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 25 Ἰανουαρίου 1858 εἰς τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τοῦ Βασιλέως 105
Ε') Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 9 Ἰουνίου 1858, ἐπὶ τῶν ἐξετάσεων τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας 116
ϛ') Προσφώνησις γενομένη τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1858, ἐπὶ τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων κλ. 124
Ζ') Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 9 Ἰουνίου 1859, ἐπὶ τῶν ἐξετάσεων τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας 129
Η') Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 8 Ἰουνίου 1860, ἐπὶ τῶν ἐξετάσεων τοῦ Γυμνασίου Ναυπλίας 138
Θ') Οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ Διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους ὀλιγωρούμενοι (τὴν 23 φεβρουαρίου 1861) 149
Ι') Λόγος αὐτοσχέδιος εἰς τὴν κηδείαν τοῦ μακαρίτου Γ. Πραντούαν, ἐκφωνηθεὶς τὴν 22 Μαΐου 1861 . . . 158

ΤΩΝ ΟΥΣΙΩΔΕΣΤΕΡΩΝ ΠΑΡΑΡΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Γράφε σελ. 14, στίχ. 41, ἢ ἀντὶ ἢ.—σελ. 16, στίχ. 26, τέκνων ἀντὶ τέανων.—σελ. 19 στίχ. 31, ζητοῦσι ἀντὶ ζηνοῦσι. —σελ. 23, στίχ. 40, οὔτε ἀντὶ ὔοτε.—σελ. 33, στίχ. 12, λόγου ἀντὶ τόγου.—σελ. 39, στίχ. 28, εὐχώμεθα ἀντὶ εὐχώθεμα. —σελ. 45, στίχ. 2,πρεσβυτέρους ἀντὶ πρεσβευτέρους.—σελ. 70, στίχ. 16, πλεονεξίας ἀντὶ πλεονεθίας· καὶ στίχ. 17, ἀληθεύσῃ ἀντὶ ἀληξεύσῃ—σελ. 73, ὁ στίχος 38 τῆς ὑποσημειώσεως ἀναγνωστέος πρὸ τοῦ στίχου 37, ὁ δὲ στίχος 37 ἀναγνωστέος κατὰ συνέχειαν μετὰ τοῦ στίχου 39, «Σηκουάνα, κλ.» — σελ. 74, στίχ. 1, στέμματος ἀντὶ τέμματος.—σελ. 83, στίχ. 2, δυσχερεῖς εἰς ἀντὶ δισχερεῖς, καὶ στίχ. 7, εὐχερὲς ἀντὶ εὐχαρές.—σελ. 85, στίχ. 10, τοὺς ἀντὶ τοῦ.—σελ. 86, στίχ. 34 βασιλεὺς ἀντὶ βασιλὺς.—σελ. 92, στίχ. 37, directeur ἀντὶ directeur.—σελ. 94, στίχ. 16, πενταετίαν ἀντὶ πνεταετίαν.—σελ. 95, στίχ. 7, παρούσης ἀντὶ ταρούσης.—σελ. 99, στίχ. 33, ἀνεγείρουσι ἀντὶ ἐνεγείρουσι, καὶ στίχ. 34, ὅμως ἀντὶ ὕμως.—σελ. 104, στίχ. 16, Histoire ἀντὶ Hisloire.—σελ. 111, στίχ. 4, ἀναπλάσεως ἀντὶ ἀνπλάσεως —σελ. 112, στίχ. 3, λατρείας ἀντὶ λρτείας.—σελ. 115, στίχ. 15, χαίρετε ἀντὶ χαὶρετ.—σελ. 124, στίχ. 6, συνερχόμεθα ἀντὶ συνεχόμεθα.—σελ. 125, στίχ. 33, ὁ ἀντὶ ὅ. —σελ. 126, στίχ. 26, παρελθὸν ἀντὶ παθελθόν.—σελ. 128, στίχ. 2, ἐνιαυσίων ἀντὶ ἐνιασίων.—σελ. 130, στίχ. 33, δηλαδὴ ἀντὶ δηλδὴ.—σελ. 134, στίχ. 32, παραδεκτὸν ἀντὶ παραδεκτικόν.—σελ. 136, στίχ. 23, πολιτῶν ἀντὶ πολιτικῶν.—σελ. 144, στίχ. 29, ἔλλειψιν ἀντὶ ἔλλειψεν. σελ. 146, στίχ. 18, ἣν ἀντὶ ἢ. — σελ. 155, στίχ. 35, κληροδοτήματα ἀντὶ κλεροδοτήματα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ,

ὧν τὰ ὀνόματα ἐστάλησαν ἐγκαίρως.

ΑΘΗΝΩΝ.

Τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

σῶμ.α

Ὁ Ἀθηνῶν Θεόφιλος Πρόεδρος 1
Ὁ Ἀργολίδος Γεράσιμος 1
Ὁ Φθιώτιδος Καλλίνικος 1
Ὁ Οἰτύλου Προκόπιος 1
Ὁ Ὕδρας κλ. Νεόφυτος 1
Κύριλλος Χαιρωνίδης Γραμματ. 1
Ἰγνάτιος Β. Ἠπειρώτης δ' » 1

Διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ τοῦ ἐθν. Διδασκαλείου.

Ἱερεμίας Καζάκος (ά) 2
Γ. Θ. Παγὼν 1
Γ. Δουλφόπουλος ἐκ Σπάρτης 1
Π. Γ. Στεφανίδης 1
Εὐ. Γ. Κολοιόπουλος Κυδωνιεὺς 1
Δ. Γρηγορίου 1
Δ. Εὐθυμιάδης Μακεδὼν 1
Ν. Παπαβασιλείου Γορτύνιος 1
Α. Δ. Ἀγγελόπουλος 1
Δ. Παπανικολάου Μακεδὼν 1
Βενιτσάνος Κουγέας Λάκων 1
Κούμανης Ε. Παππαδάκης 1
Κ. Παππαδάκης ἐκ Σπάρτης 1
Ν. Μέλης ἐκ Χίου 1
Α. Κατσάνης Μεγαρεὺς 1
Α. Λεοντίου ἐκ Δαδίου 1
Α. Ἀνδρούτσου Εὐβοεὺς 1
Ν. Χ. Γιαννούλης Γορτύνιος 1
Γ. Π. Κουκέας Λάκων 1
Ι. Χ. Γιαννακόπουλος Γορτύνιος 1
Π. Δρίβας ἐκ Παρνασσίδος 1
Ι Σταυρόπουλος 1
Ν. Οἰκονομόπουλος Κορίνθιος 1
Κ. Ἀθανασόπουλος 1
Γ. Λιακούτσης Κυμαῖος 1
Λεωνίδης Π. Ἀθ. Ἱεροδιάκονος 1
Ι. Παπασακελαρίου ἐκ Βώλου 1
Ι. Κ. Σίμου ἐξ Ἀμοργοῦ 1
Η. Σ. Ξύδης 1
Γ. Τσιγγουρίδης Λάκων 1
Γ. Μαζαράκης Κύθνιος 1
Κ Θ. Πρωτόπαπας ἐκ Λεωνιδίου 1
Χ. Ἀθανασίου Μακεδὼν 1
Ι. Παππανικολάου ἐκ Σκιάθου 1
Χ. Ι. Αιμπέρης ἐκ Δωρίδος 1
Λ. Παππαδάκης Κρὴς 1

Φοιτηταὶ καὶ διάφοροι ἄλλοι.

Ἄνθιμος Μανουσόπουλος (δ') 1
Κ. Ν. Γούναρης, Ἀμαλιόπολις 1
Ἀντώνιος Σ. Παπαδάκης Κρὴς 1
Σ. Θ. Κυπραῖος Πάριος 1
Α. Μαναράκης Ἄνδριος 1
Γ. Κωνσταντινίδης Μακεδὼν 1
Ι. Γ. Θεοδωρόπουλος Καλάμιος 1
Παναγιώτης Παγώνης 1
Σεραφεὶμ Ἀναγνώστου 1
Λεόντιος Γρυλλάκης 1
Κ. Γ. Τζάπαλος Θεσσαλὸς 1
Ἰω. Γ. Αινάρδος φοιτητὴς (γ') 1
Βασ. Κολοβόπουλος » 1
Σωτήρ. Μπαρμπέρης » 1
Ἀλέξ. Ἡλιόπουλος » 1
Ἀλέξ. Ἀλεξανδρόπουλος » 1

	σῶμα
(δ) ΣΚΙΑΠΤΑΙ	
Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης	1
Παναγ. Κεφαλᾶς	1
Μιχ. Μανιατόπουλος	1
Δ. Παπανικολάου φοιτητὴς	1
Ἀνδρέας Γεωργιάδης »	1
Π. Σ. Λεκόπουλος	1
Αρις. Σταυρίδης Κυδωνιεὺς (δ')	1
Διονύσιος Ἰωαννίδης	1
Α. Γ. Δίδερης	1
Ἀναγ. Διομήδους Κυριακοῦ	1
Παναγ. Δ. Βασιλείου	1
Μεθόδιος Χρυσανθίδης	1
Γ. Χρ. Χασιώτης ἐξ Ἠπείρου	1
Ἐμμανουὴλ Γαλάνης	1
Μάρκος Δ. Μαλαμπάνης	1
Γάκωβος Ἀσπιώτης	1
Βασ. Οἰκονομόπουλος	1
Γεώργιος Παπατσαγρῆς	1
Ἀνθιμος Λιερὸς	1
Κ. Ν. Δημητριάδης Κορίνθιος	1
Παναγ. Ράλλης ἱερεὺς (ε)	1
Σωτήριος Γ. Σιετᾶς	1
Ἀθανάσιος Ἀστερίου	1
Ἠλίας Α. Χαρίτων	1
Δημ. Νικολάου Ὀλύμπιος	1
Ἐλευθέριος Ν. Χ. Κώστα	1
Γ. Π. Κοτρότσης	1
ΑΚΡΑΤΑΣ. (ς')	
Χ. Χαρώγης	1
Ἰω. Παμπούκης	1
Σπυρίδων Στ. Παμπούκης	1
Γ. Σακελλόπουλος	1
Γ. Α. Κανελλόπουλος	1
Ἠρ. Σ. Κανελλόπουλος	1
Κων. Ἱερεὺς Ἀνδρικόπουλος	1
Ἀναγ. Θανασόπουλος	1
Νικόλ. Ἀθ. Βελισσαρόπουλος	1
Σ. Σταματόπουλος	1
Μ. Γεωργαντόπουλος	1
Σπύλιος Ν. Κουβέλης	1
Ἀναγνώστης Παμπούκης	1

	σῶμα
ΑΝΔΡΟΥ. (ζ)	
Ὁ ἐπίσκοπος Ἄνδρου καὶ Κέας Μητροφάνης	1
Τὰ κοινὰ τῶν ἱερῶν Μονῶν	
τῆς Παναχράντου	1
» Ζωοδόχου Πηγῆς	1
τοῦ Ἁγίου Νικολάου	1
τῆς ἐν Σερίφῳ Ἱ.Μ. τ. Ταξιαρχῶν	1
Περικλῆς Α. Οἰκονομόπουλος	1
Νικόλαος Σ. Λογοθέτης	1
ΑΡΓΟΥΣ. (η)	
Π. Ῥοῦσσος σχολάρχης	1
Ι. Χαλιορῆς	1
Γ. Παππανικολάου	1
Θρ. Ζωϊόπουλος	1
ΠΑΤΡΩΝ. (θ)	
Ν. Γ. Καρατζᾶς	1
Ι. Σοφιανὸς	1
Θ. Ἰωαννίδης	1
Ἀναστάσιος Κ. Εὐσταθίου	1
Γεώργιος Σγίζας	1
Δημητρόπουλος δικηγόρος	1
Ἀσημακόπουλος »	1
Χρυσάνθης »	1
Μιχαλόπουλος »	1
Α. Κρεστενίτης »	1
Κ. Μαυριόπουλος	1
Χ. Α. Ἀργυρόπουλος	1
Θ. Δ. Κλωκόνης	1
Χ. Ντζῖνος	1
Α. Οἰκονομόπουλος	1
Παυσανίας Χοϊδᾶς	1
Φινόπουλος δικηγόρος	1
Γαλανόπουλος »	1
Καρόκης »	1
Ν. Νικολάου	1
Γαλλάτσας δικηγόρος	1
Φώτιος Κανελλόπουλος	1
Ἀριστείδης Οἰκονόμου	1
Γεώργιος Ἀσιλόπουλος	1

Ν. Πετρόπουλος 1
Ι. Γ. Οἰκονόμου 1
Α. Κατσαρόπουλος 1
Θεόδωρος Α. Βελλιώτης 1
Χ. Α. Δαβὶδ πρωτοδίκης 1
Γ. Ἀργυρόπουλος 1
Κ. Τζερτίδης 1
Π. Ν. Φωτήλας 1
Σ. Σκλαβοῦνος 1
Ἐλ. Γερακάρης 1
Γ. Φλαμιάτος 1
Ἀθανάσιος Βασιλείου 1
Ἰ Καφίλος 1
Κ. Νικολαΐδης 1
Ν. Δ. Κοκκώνης 1
Σπυρίδων Ν. Πετρόπουλος 1
Κ. Α. Παπαθεοδώρου 1
Ἀριστείδης Γ. Καρατζᾶς 1
Δημήτριος Γ. Βαρνακιώτης 1
Χριστοδ. Δημητριάδης 1
Κωνστ. Ἰωάν. Κατσαράκης 1
Δημήτριος Α. Μητσόπουλος 1

ΝΑΥΠΛΙΟΥ (ι')

Κ. Τ. Οἰκονομίδης 1
Β. Λελάκης 1
Ζαχαρίας Νικολαΐδης 1
Γ. Κόνδης 1
Δημήτριος Ζουρβιάδης 1
Α. Ἡλιόπουλος 1
Α. Μιχαλόπουλος 1
Μ. Οἰκονόμου Παπαδάκης 1

ΤΗΝΟΥ. (ια')

Χ. Σταματιάδης Ἱεροκήρυξ 1
Στέφανος Παγίδας 1
Ν. Σιγάλας 1
Α. Δρόσος 1
Τὸ κατάστημα τῆς Εὐαγγελιστρίας 2
Α. Σιώτας 1
Δ. Κονταρίνης 1
Π. Δημητρίου 1
Κων. Κανελλόπουλος δημοδιδάσκαλος Γουριᾶς (ιβ') 1

ΔΕΣΧΗ ΠΛΟΜΑΡΙΟΥ Α' ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΛΟΓΟΣ ΓΕΝΕΘΛΙΑΚΟΣ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΤΥΧΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ.

ΕΠΙ

ΤΗ ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΦΡΕΑΡΙΤΟΥ.

Κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΤΥΠΟΙΣ Ν. Γ. ΠΑΣΣΑΡΗ ΚΑΙ Α. Γ. ΚΑΝΑΡΙΩΤΟΥ.

(ΟΔΟΣ ΝΙΚΙΟΥ ΑΡΙΘ. 15.)

1863.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΛΟΓΟΣ ΓΕΝΕΘΛΙΑΚΟΣ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΤΥΧΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ (α).

Κύριοι!

ΠΑΡΕΛΘΟΥΣΑΙ ἤδη θλιβεραὶ περιστάσεις, ὧν τὸ ἀποτρόπαιον καὶ ἀπαίσιον παραπέμπομεν νῦν εἰς τὴν λήθην, ἵνα μὴ ἀμαυρωσωμεν τὸ εὔδιον καὶ λαμπρὸν τῆς ἡμέρας, ἀναγκαίως νῦν προσκαλοῦσιν ἡμᾶς, ἵνα ἐκ προοιμίων ἐν τῷ νῷ ἀναδράμωμεν εἰς τὴν 20 τοῦ Μαΐου ἡμέραν, ἧς τὴν μνήμην ἀναβληθεῖσαν ἐπιτελοῦμεν τὴν σήμερον (β), ἡμέραν καὶ ταύτην σπουδαιοτάτην καὶ τὴν φύσιν Ἀκαδημαϊκὴν, ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία τῆς πεφωτισμένης συνειδήσεως ἀποθεοῖ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τίθησιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἱερῶν μαρτύρων αὐτῆς τῆς ἀθανασίας τὸν ἀμαράντινον στέφανον.

Ὅτε πρὸ ἕνδεκα περίπου μηνῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ναυπλιακῶν καὶ Κυθνίων θρήνων, πένθιμος ἡ ψυχή μου ἀνέβαλλεν εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ πρωτομάρτυρος τὴν μεγάλην ταύτην ἐθνικὴν ἑορτὴν, λαμπρὸν καὶ ἔνδοξον τῶν μαρτυρίων τοῦ ἔθνους ἀπαύγασμα, ἤθελεν ὅλη ἀνασκιρτήσει ὑπὸ χαρᾶς, τοῦ προσεχοῦς

(α) Τοῦ παρόντος λόγου ἐκτυπουμένου νῦν ὡς ἐξεφωνήθη, ἐκτός τινων μικρῶν περικοπῶν, αἵτινες ἐν τῇ ἐκφωνήσει αὐτοῦ ἀπεσιωπήθησαν χάριν συντομίας, πλεῖστα ἤδη κεφάλαια ἀπεκόπησαν, μέλλοντα ἵνα τυπωθῶσιν ὁλοσχερῶς, ὅταν προσεχῶς τὸ σύνολον ἐν βιβλίῳ ἰδίᾳ ἐκτυπωθῇ μετὰ τῶν ἱστορικῶν παραρτημάτων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἀποδείξεων.

(β) Τὴν 27 Δεκεμβρίου 1862.

μέλλοντος τὸ μέγα διορῶσα μυστήριον, καὶ ἤδη ἔκτοτε ἀνακράξει ἐνθουσιῶσα·

Ἡ δεξιά σου Κύριε δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ!

Πλὴν

Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλ' ἢ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν!

Ὁ εἰκοσιπενταέτης, Κύριοι, νεαρὸς καὶ ἀκμαῖος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡμῶν Πανεπιστημίου βίος, ἐν τῇ 20 Μαΐου τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους συμπληρωθείς, εἶναι τὸ χαρμόσυνον καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸν γεγονὸς, ὅπερ εἰς ἓν συνελθόντες ἑορτάζομεν σήμερον οἱ Πανέλληνες. Ἔθος δ' ἀρχαῖον τῶν προγόνων ἐπιτηδεύομεν, συνερχόμενοι ἐτησίως καὶ πανηγυρίζοντες πανελληνίως τὴν γενέθλιον ταύτην τοῦ Πανεπιστημίου ἡμέραν, διττῶς οὖσαν πᾶσιν ἡμῖν σεμνοτάτην τε καὶ σπουδαιοτάτην. Τὸ μὲν, διότι ἡ ἡμέρα αὕτη, ἡμέρα ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῶν φώτων ἑστίᾳ, συνδέει αὖθις τὸν βίον ἡμῶν μετὰ τῆς πνευματικῆς τῶν προγόνων δόξης· τὸ δὲ, διότι ἡ εἰκοστὴ τοῦ Μαΐου ἡμέρα οὖσα κατὰ συγκυρίαν ἡ ἑβδόμη τοῦ Θαργηλιῶνος μηνὸς, εἶναι καὶ ἡ γενέθλιος ἡμέρα τοῦ θείου Πλάτωνος, καὶ αὐτοῦ τοῦ Μουσαγέτου Ἀπόλλωνος.

Αὐτὴν ταύτην τὴν ἡμέραν, πάλαι ποτὲ συνερχόμενοι ἐν τοῖς κήποις τοῦ Ἀκαδήμου, ὡς ἡμεῖς σήμερον ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ναῷ τῶν Μουσῶν, οἱ ἐξ Ἀκαδημίας φιλόσοφοι, τὴν γενέθλιον ἦγον τοῦ ἀθανάτου ἐκείνου ἀνδρὸς, οὗ ἡ φιλοσοφία κατ' ἐξοχὴν ἐμπνέουσα τῇ ψυχῇ τὸν ἰδανικὸν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ παντὸς ὅ,τι μέγα, ὑψηλὸν, καὶ καλὸν, ἀνυψοῖ τὴν διάνοιαν, ἐξευγενίζει τὴν καρδίαν, καὶ φρονηματίζει τὸ αἴσθημα! Ὁποία δὲ νῦν δι' ἡμᾶς χαρὰ ἐνταυτῷ καὶ δόξα, ἵνα μετὰ τοσούτους αἰῶνας οἱ Πανέλληνες τὴν γενέθλιον αὖθις τοῦ Πλάτωνος ἄγωμεν, καθ' ἣν ἡμέραν πανηγυρίζομεν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης τὴν ἀναβίωσιν ἐν τῇ πατρῴᾳ ταύτῃ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν φώτων χώρᾳ! Ἡ εὐτυχὴς δὲ καὶ εἱμαρμένη σύμπτωσις αὕτη τῶν δύο τούτων περικλεῶν ἡμερῶν, ἔστω ἡμῖν ἑτέρα προσφιλεστάτη ἰδανικὴ μαρτυρία τῆς ἀδιασπάστου ἑνότητος καὶ ταυτότητος τοῦ ἑλληνικοῦ, καὶ τῆς ἐσωτερικῆς μυστηριώδους ἀλληλουχίας τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἐσωτερικῶν τε καὶ ἐξωτερικῶν γεγονότων.

Πανηγυρίζοντες, Κύριοι, σήμερον τὸν εἰκοσιπενταέτη βίον τοῦ Πανεπιστημίου ἡμῶν, πανηγυρίζομεν ἐνταυτῷ καὶ τοὺς εἰκοσιπενταετεῖς ἀγῶνας τοῦ ἔθνους πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἰσχύος του καὶ δυνάμεώς του· διότι ἀληθὴς ἐπιστήμη καὶ δύναμις εἶναι ἰδέαι παράλληλοι. Καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἱδρύσαν ἐν Ἑλλάδι Πανεπιστήμιον, διὰ τῆς ἐπιστήμης ἠθέλησεν ἵν' ἀναπτύξῃ καὶ πολλαπλασιάσῃ τοῦ ἔθνους τὴν δύναμιν, τἀναντία εἰκότως φρονοῦν τῷ βαρβάρῳ ἐκείνῳ ἡγεμόνι τῶν Γότθων, ὅστις τὰς Ἀθήνας λεηλατήσας καὶ διαρπάσας, ἀθίκτους ἀφῆκε μόνας τὰς βιβλιοθήκας τῆς πόλεως, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ σπουδῇ παραλύοντες τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ὦσιν ἀνίκανοι πρὸς πᾶσαν στρατιωτικὴν ἐπιχείρησιν! Ἀλλ' ἐῶντες χαίρειν τὸν βάρβαρον, ἡμεῖς τοῦτο ἐκ τῆς φιλοσόφου ἀψευδοῦς ἱστορίας ἀναντίρρητον οἴδαμεν, ὅτι, ὡς ἐν τῷ ἀτόμῳ, ἡ ἰσχὺς τοῦ πνεύματος παραλλήλως ἀναπτύσσεται μετὰ τῆς ῥώμης τοῦ σώματος, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῶν γραμμάτων ἐστὶ συγχρόνως καὶ ἡ περίοδος τῆς μεγίστης αὐτῶν στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναπτύξεως· ὅτι πανταχοῦ οἱ μέγιστοι σοφοὶ ἦσαν σύγχρονοι τῶν μεγίστων στρατηγῶν, καὶ ὅτι οἱ μέγιστοι στρατηγοὶ καὶ ἡγεμόνες ἦσαν ἐνταυτῷ σοφοὶ καὶ πεπαιδευμένοι ἄνδρες. Οἱ δύο κορυφαῖοι ἄνδρες τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Ἕλλην Ἀλέξανδρος, καὶ ὁ Ῥωμαῖος Ἰούλιος Καῖσαρ, ἦσαν ὁ μὲν μαθητὴς τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους, ὁ δὲ δεινὸς συγγραφεὺς καὶ ῥήτωρ ἐφάμιλλος τοῦ Κικέρωνος· ὁ μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Λύσιδος, ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος τὰς Θήβας κατέστησε, ὁ δὲ φίλτατος καὶ πιστότατος ἀκροατὴς τοῦ Σωκράτους, πρῶτος ὡδοποίησε τὴν πρὸς τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὰ Σοῦσα ὁδὸν εἰς τὰς νικηφόρους τῶν Πανελλήνων ἐπὶ Ἀλεξάνδρου φάλαγγας.

Κληθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου, ἵνα ἐν τῇ σεμνοτάτῃ ἡμέρᾳ ταύτῃ φέρω τὸν λόγον ἐνώπιον τῆς προκειμένης σεβαστῆς ὁμηγύρεως, δειλιῶ ἀπέναντι τοῦ μεγέθους τοῦ ἔργου καὶ τῆς σμικρότητος τῆς δυνάμεώς μου, ὅσῳ μάλιστα ἡ ἐκλεκτὴ αὕτη καὶ γενναία συνέλευσις, ἐν εἴδει πνευματικοῦ συμποσίου ἐνταῦθα συνειλεγμένη, καί τοι ἐκ πολλῶν καὶ ποικίλων στοιχείων συντίθεται, καί τοι πάντῃ διάφορος, τό τε φύλον καὶ τὴν τάξιν,

τὴν ἡλικίαν καὶ τὸν βαθμὸν, ἕνα καὶ μόνον προτίθεται ἀπὸ κοινοῦ τὸν σκοπὸν, ἵνα μετάσχῃ ἐξίσου τοῦ παρατιθεμένου ἐδέσματος. Καὶ εἰ μὲν ἐκ τῆς μερικωτέρας ἐμοὶ ἐπιστημονικῆς ἀποθήκης λαμβάνων, παρεσκεύαζον ἡμῖν πανδαισίαν, πολλοὶ βεβαίως ἤθελον ἀπέλθει νήστεις ἐκ τῆς τραπέζης· σήμερον δὲ εἶναι ἡμέρα γενικῆς ἑστιάσεως καὶ κοινῆς εὐωχίας. Λεπτὴν δὲ φύσει, ὡς Ἑλληνικὴν ἔχουσα τὴν γεῦσιν ἡ ἔντιμος αὕτη τῶν δαιτημόνων ὁμήγυρις, ἔτι μᾶλλον καθίστησι τῷ ἑστιάτορι δυσχερῆ τὴν ἐκλογὴν τῆς προθέσεως. Ἔν τι ὅμως ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐνισχύει τὸ θάρρος μου, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς σεβαστῆς συνελεύσεως, ἥτις ἀσμένως συγχωρεῖ τῆς παρασκευῆς τὸ ἀτελὲς καὶ ἀνεπιτήδειον, ὅταν μόνον τὸ παρατιθέμενον ᾖ τι προϊὸν τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος.

Σήμερον δὲ, ὅτε γηθόσυνοι πάντες πανηγυρίζομεν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος τὴν εἰκοσιπενταετῆ ἀναβίωσιν, τί ἄλλο ἐθνικώτερον καὶ ἑλληνικώτερον, καὶ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἁρμοδιώτερον, ἢ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης αἱ τύχαι καὶ περιπέτειαι ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρις ἡμῶν; Ἀλλὰ τῶν πυχῶν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἡ ἐξιστόρησις οὐδὲν ἧττον ἐστὶν, ἢ τῆς οἰκουμένης ἡ περιήγησις, αὐτὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἡ ἐσωτερικὴ καὶ πνευματικὴ ἱστορία! Ὅθεν ὅ,τι περὶ τοῦ Ὀδυσσέως λέγει ὁ Ὅμηρος, τοῦτ' αὐτὸ δυνάμεθα πολὺ δικαιότερον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης νὰ ἐκφωνήσωμεν.

Ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
Πλάγχθη . . . . .
Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω,
Πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμόν.

Ὡς τι ἄνθος εὐθαλὲς ἐν τῇ μεγαλουργῷ ταύτῃ γῇ τῆς γεννήσεώς της ἀναπτυχθεῖσα, ἐνωρὶς ἡ παρθένος τῆς πατρῴας ἀπεδήμησε χώρας, ποτὲ μὲν εἰς χεῖρας τὰ σκῆπτρα κρατοῦσα, καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου βασιλικὸν διάδημα φέρουσα, ποτὲ δ' ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτῆς κεφαλῆς τὸν σταυρὸν, καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν ἀκάνθινον στέφανον περιάγουσα. Ποτὲ μὲν μεθ' ἡγεμόνων ἐν βασιλείοις συνεδριάζουσα, ποτὲ δ' ἐν ἐξορίαις καὶ προγραφαῖς τὸν πικρὸν αὐτῆς ἀλλ' ἅγιον βίον καταναλίσκουσα. Μετὰ δισχιλίων δ' ἐτῶν

περιπλάνησιν, τὰ μὲν εἰς λειμῶνας εὐανθεῖς, τὰ δ' εἰς ἀνύδρους καὶ ἀγρίας ἐρήμους, ἀγνὴ καὶ ἀμόλυντος ἐπανακάμπτει αὖθις εἰς τὴν πατρῴαν ἑστίαν ἡ πρωτότοκος θυγάτηρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐν μὲν τῇ πορείᾳ αὐτῆς προπεμπομένη ὑπὸ τῶν μαρτύρων τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ πίστεως, ἐν δὲ τῇ ἀποβάθρᾳ ὑπὸ μυριάδων σωμάτων ἐλευθέρων ἀκούουσα· «Τίς αὕτη ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεὶ δρόσος, καλὴ ὡς σελήνη, ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος; Ἀνάστα, ἐλθὲ ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου, δεῖξόν με τὴν ὄψιν σου καὶ ἀκούτισόν με τὴν φωνήν σου, ὅτι ἡ φωνή σου ἡδεῖα καὶ ἡ ὄψις σου ὡραία.» Αἱ τύχαι ἄρα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, ἀφ' ἧς ἐκ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἀπεδήμησεν, ἡ φύσις αὐτῆς καὶ ὁ χαρακτὴρ, μετὰ τῶν εὐεργεσιῶν, ἃς πανταχοῦ ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῆς ἐγκατέσπειρε καὶ ἐπεδαψίλευσεν, ἔστωσαν τοῦ παρόντος γενεθλιακοῦ λόγου τὰ ἀντικείμενα. Ταῦτα ὅμως ἐξ ἀνάγκης ἀκροποδητὶ θέλομεν πάντα διέλθει, βραχεῖς τινας ποιοῦντες σταθμοὺς εἰς τὰ κυριώτατα τῆς πορείας τῆς ἐπιστήμης σημεῖα, μέτρον τοῦ λόγου ἐκ τῶν ἐνόντων λαμβάνοντες πάντοτε, κατά τε τὴν ὑφὴν καὶ τὴν ἔκτασιν, τὸν χρόνον τῆς συνελεύσεως καὶ τὸ πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας.

Ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ σύμπαντος, Κύριοι, διηνεκὴς ὑπάρχει ὁ πόλεμος μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου. Ἐν τῇ ἀκαταπαύστῳ δὲ ταύτῃ πάλῃ τῆς γενέσεως καὶ φθορᾶς, τὸ στοιχεῖον τῆς ζωῆς ἀείποτε καταβάλλει ἐπὶ τέλους τὸν θάνατον· διότι ἡ ζωὴ ἐστιν ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος, ὁ δὲ θάνατος παροδικόν τι καὶ πρόσκαιρον, τὴν ἐξωτερικὴν μόνον μορφὴν τῆς ὑπάρξεως διαλύων, τὸ δὲ πνεῦμα, τὴν ἀληθῆ ζωὴν καὶ τὴν ὕπαρξιν, οὐδ' ἐν ἐλαχίστῳ ἐπηρεάζων. Ἀλύμαντον καὶ ἄφθιτον, μεταβαίνει τοῦτο ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν, ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα, ἀνεγεῖρον ἐκ τοῦ θανάτου τὰ πτώματα, καὶ διὰ τῆς φοβερᾶς αὐτοῦ καὶ βροντώδους σάλπιγγος τοὺς πρὸ αἰώνων εἰς λήθην πεσόντας νεκροὺς προσκαλοῦν εἰς ἀνάστασιν. Τοῦ ἔθνους δ' ἡμῶν ἡ τρισχιλιετὴς ἱστορία εἶν' ἡ ἐν πάσῃ σελίδι αὐτῆς μεγάλη ἀπόδειξις τοῦ μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου ἀπαύστου πολέμου, ἐν ᾧ ἐπὶ τέλους τὸ πνεῦμα τὰ νικητήρια ἤνεγκεν.

Ἡ Ἑλλὰς, Κύριοι, ἐν ἐλαχίστῃ ἐκτάσει χώρας τὴν μεγίστην φυσικὴν ποικιλίαν παρέχουσα, καὶ ὑπὸ τοῦ λαμπροτάτου οὐρανίου

θόλου καλυπτομένη, ἐνωρὶς ἤδη παρέσχεν εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς τὰ μέσα τῆς ἀκωλύτου ἀναπτύξεως πασῶν τῶν ἐμφύτων αὐτῶν δυνάμεων. Ὅθεν καὶ ὁ βίος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὁμοιάζει κατὰ πάντα τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν μεγάλου τινὸς ἀνδρὸς, ἀπὸ τῆς πρώτης γεννήσεώς του μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς ὑπάρξεώς του. Νήπιον ἔτι ὄντα τὸν περιβάλλει τοῦ ἤθους καὶ τῆς θρησκείας ἡ εὐεργετικὴ προστασία· εἰς νεανίαν δ' ἀναπτυχθεὶς μετ' ἐνθουσιασμοῦ παραδίδοται εἰς τὰ παντοῖα γυμνάσια τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος· ἀνὴρ δὲ γενόμενος τοῦ ἀγωνιώδους βίου τὰς πολυμόχθους πειρᾶται μερίμνας, δεινοὺς καὶ μεγάλους πολέμους διαγωνίζεται, ἄθλα τῶν ἀγώνων αὐτοῦ ἀποφέρων τὴν ἐλευθερίαν, τὸν πλοῦτον, τὴν ἐπιστήμην, τὴν δόξαν. Πάντων δὲ τοῦ βίου των ἡδονῶν καὶ τῶν πικριῶν ἀπολαύσας παραδίδωσι τέλος ἐν χρηστῷ τῷ συνειδότι τὴν δᾶδα τοῦ βίου πρὸς τὸν δοτῆρα αὐτῆς, μέχρι μελλούσης ἀναβιώσεως.

Ἀλλ' ὡς οὐδεὶς εἰσέτι μέγας ἀνὴρ, ἐν τῷ μακρῷ αὐτοῦ καὶ πολυκυμάντῳ βίῳ, πάσας τὰς πράξεις αὐτοῦ ἀνεπιλήπτους ταῖς ἐπερχομέναις παρέδωκε γενεαῖς, οὕτω καὶ ἐν τῇ παγκοσμίῳ πορείᾳ τῶν μεγάλων ἐθνῶν, δύνανταί τινες ἀληθῶς, ὑπὸ τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς νὰ σημειωθῶσι κηλίδες. Ἀλλὰ, Κύριοι, τῶν μεγάλων ἐθνῶν τὰ σφάλματα, καὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν αἱ παρεκτροπαὶ, τὰ μέγιστα διαφέρουσι τῶν παραπτωμάτων τῶν συνήθων ἀνθρώπων· καθότι καὶ ταῦτα εἶναι διδακτικώτατα, καὶ ἐξ αὐτῶν δύναται πᾶς τις, καὶ ἄτομον καὶ λαὸς, νὰ ἐξαγάγῃ ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς μεγάλα μαθήματα. Ἐκτὸς δὲ τούτου τὰ μεγάλα ἔθνη καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες δύνανται καὶ ἀτιμωρητὶ ν' ἁμαρτήσωσι· καθότι μία καὶ μόνη αὐτῶν πολλάκις μεγάλη πρᾶξις, εἶναι ἀξία ἄρδην νὰ ἐξαλείψῃ πάντα αὐτῶν τὰ ἐξολισθήματα. Εἰς ἕνα Ἀχιλλέα, συγχωρεῖ ἡ ἀνθρωπότης καὶ μίαν παρεκτροπὴν καὶ ἓν ἔγκλημα, ἀλλ' εἰς τὸν Θερσίτην, καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀπὸ τῆς εὐθείας παρέγκλισις εἶναι πρᾶξις θανάσιμος.

Δύο δὲ ὁμολογουμένως ὑπῆρξαν τὰ κατ' ἐξοχὴν μεγάλα καὶ ἱστορικὰ ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Τὰ μεγάλα δὲ καὶ ὑπέροχα ἔθνη, ὡς καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἔχουσιν ἰδίαν τινὰ καὶ μεγάλην ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολήν. Ἡ ἀποστολὴ

τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων ἦν ἡ *κατάκτησις*, καὶ διὰ τῆς κατακτήσεως ἡ *ἑνότης*, πρὸς ἄλλους αὖθις ὑψηλοτέρους τε καὶ θειοτέρους τῆς προνοίας σκοπούς. Ἀλλ' ἡ κατάκτησις καὶ ἑνότης, τὸ μέγα τοῦτο καὶ κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, πάνυ διάφορον φέρει τὸν χαρακτῆρα εἰς τὰ δύο ταῦτα ἔνθεν μὲν συγγενῆ καὶ ὅμαιμα, ἔνθεν δὲ πάνυ ἀλλότρια καὶ ἀντίθετα ἔθνη. Ἡ κατάκτησις τῶν Ῥωμαίων φέρει χαρακτῆρα καθαρῶς ὑλικόν, ὡς ἦν ὑλικὸν καὶ αὐτὸ τῶν Ῥωμαίων τὸ γένος, ἡ δὲ κατάκτησις τῶν Ἑλλήνων φέρει ἐν ἑαυτῇ χαρακτῆρα ἐξόχως ἄϋλον καὶ πνευματικόν, σύμφωνον πρὸς τὰς ἐμφύτους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τάσεις. Τῆς Ῥώμης τὸ ὄνομα διεγείρει ἐν τῇ ἰδέᾳ σφαγὰς καὶ ὑποδουλώσεις, τὸ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερίας καὶ πνευματικὰς ἡδονάς. Τίς δὲ τῶν κατακτήσεων τούτων εἶναι ἡ μεγίστη τε καὶ κρατίστη, αὐτὴ τῆς ὕλης πρὸς τὸ πνεῦμα ἡ σχέσις ἀποχρώντως λύει τὸ ζήτημα. Τὸ μέγεθος, Κύριοι, τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἀρχῆς, πάντοτε κρίνεται ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ ὕψους τοῦ ἀρχομένου· ὅθεν καὶ οὐδεμίαν φέρει τιμὴν κατ' Ἀριστοτέλη τὸ ἐπὶ δούλων δεσπόζειν, ἀληθῶς δὲ ἔνδοξον τοὐναντίον ἐστὶ τὸ ἄρχειν ἐπὶ ἐλευθέρων. Ἀλλ' ἀσυγκρίτῳ λόγῳ ἐνδοξοτέρα τῆς ἐπὶ ἐλευθέρων ταύτης ἀρχῆς εἶναι ἡ πνευματικὴ ἐπὶ τῆς διανοίας αὐτῶν ἐξουσία, οὖσα ἀποκλειστικῶς τὸ αἰώνιον γέρας τῆς ἐπιστήμης. Οἱ Ῥωμαῖοι δεσπόσαντες τοῦ ὑλικοῦ κόσμου ἐδέσποσαν ἐπί τινα χρόνον καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες καὶ δεσποζόμενοι ἐξωτερικῶς ἐδέσποζον πνευματικῶς τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἡ πνευματικὴ δεσποτεία αὕτη, ἧς οὐδέποτε ἀπηλλάγησαν οἱ Ῥωμαῖοι, ἐξηνάγκασε τὸν πικρὸν ἐκεῖνον τοῦ Ὁρατίου στίχον,

Graecia capta ferum victorem cepit. . . .

Παραβάλλοντες ἄρα τὰ δύο ταῦτα ἔθνη πρὸς ἄλληλα, εὑρίσκομεν ἀναμφίλεκτον τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ, οὗ ἡ οὐσία συνταυτισθεῖσα μετὰ τοῦ πνεύματος, οὐδέποτε τέθνηκεν, ἀλλ' ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, ἀτάραχον καὶ ἀκίνδυνον, ἐπέκειτο ἐπὶ τῆς ἀβύσσου ἐν τῇ ἀρχικῇ τῶν στοιχείων ἀναστατώσει, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐπιπλέον πάσης ὑλικῆς τοῦ κόσμου ἀναστατώσεως καὶ ἀνατροπῆς, ὥς τι αὐθύπαρκτον καὶ ἀθάνατον, ἔζησε καὶ ζήσει εἰς τοὺς αἰῶνας. Οὕτω δὲ ἡ φαι-

νομένη αὕτη κοσμοκρατορία τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ, οὐδὲν ἄλλο κυρίως ἐστίν, ἢ ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ δουλεία τῷ Ἑλληνισμῷ, χρησομένῳ τοῖς Ῥωμαίοις ὡς ὀργάνῳ καὶ μέσῳ, ἵνα δι' αὐτῶν πνευματικῶς ἑαυτῷ ὑποτάξῃ καὶ τὰς χώρας ἐκείνας, ἃς ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κοσμοκρατορίας ἀφήρεσεν ὁ προώρως τὴν Ἀλεξάνδρου ψυχὴν ἀνακαλεσάμενος βάσκανος δαίμων.

Φυτὸν ἐξόχως ἰθαγενὲς ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη, ἀφανῆ τινα μόνον καὶ ἄσημα σπέρματα ἄλλοθέν ποθεν παρεδέξατο. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄν που μικροσκοπικῶς ἀναφαίνωνται, τοσοῦτον ἡ Ἑλληνικὴ γῆ ἰδιαζόντως ἀνέπτυξε καὶ διέπλασεν, ὥστε πᾶν αὐτῶν τὸ ἀλλογενὲς ἐντελῶς ἠφανίσθη. Ἱερατικὸν δ' ἐν ἀρχῇ χαρακτῆρα φέρουσα, ἐνωρὶς ἀπέβαλεν αὐτὸν περιβληθεῖσα τὴν πανοπλίαν τοῦ ἥρωος, διὰ τῆς γενέσεως τῆς ἡρωϊκῆς μοναρχίας, πλήρους ἀγώνων ἱπποτικῶν, καὶ πράξεων παραβόλων, καὶ περιπετειῶν περιέργων, ἐν αἷς ὁ ἔρως, τὸ μῖσος, ἡ φιλία, ἡ δόξα, ἦσαν τὰ μέγιστα τῶν πράξεων ἐλατήρια. Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος ἦν ἡ ἀκμὴ τοῦ ἡρωϊκοῦ τῆς Ἑλλάδος αἰῶνος, καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς τὸ ἰδανικὸν τοῦ Ἕλληνος ἥρωος.

Πολυειδεῖς δὲ λαῶν μεταναστεύσεις, πόλεων νέων θεμελιώσεις, καὶ ἀρχαιοτέρων καταστροφαί, ἠθικοὶ σπαραγμοὶ καὶ κοινωνικαὶ παντοῖαι ἀναστατώσεις, κατέστρεψαν τὸν πρῶτον τοῦτον τοῦ Ἑλληνισμοῦ μεσαιῶνα, μεθ' ὃν καταλυθεισῶν τῶν μοναρχιῶν ἐγεννήθησαν αἱ πολιτεῖαι, ἐν ἀρχῇ μὲν κυρίως ἀριστοκρατίαι, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, μετὰ τοὺς Περσικοὺς θριάμβους καὶ τὰς νίκας τοῦ λαοῦ καθαραὶ δημοκρατίαι, ὧν κορωνὶς καὶ ἀγλάϊσμα αἱ ἡμέτεραι αὗται ὑπῆρξαν Ἀθῆναι, αἱ λιπαραὶ καὶ ἰοστέφανοι, καὶ ἀοίδιμοι, Ἑλλάδος ἔρεισμα, κλειναὶ Ἀθῆναι, ἡ κοινὴ τῆς Ἑλλάδος ἑστία, ἡ Ἑλλὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῷ μέτῳ δὲ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων τοῦ Μαραθῶνος, Σαλαμῖνος, Πλαταιῶν, Μυκάλης καὶ Εὐρυμέδοντος, ἀναπτύσσεται ἀκμαία ἡ μονογενὴς θυγάτηρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη, εἰς ἀνάστημα τέλειον, καὶ εἰς μορφὴν εὐγενῆ καὶ ὡραίαν. Νῦν δὲ τὸ πρῶτον ἐξηγέρθη ἐν τοῖς Ἕλλησιν ὡς ἔθνει, ζωηρὰ ἡ συνείδησις τῆς ἀνωτέρας φύσεως αὐτῶν ἀπέναντι τῶν βαρβάρων. Αὕτη δὲ ἡ συνείδησις καὶ τοῦτο τὸ αἴσθημα τῆς ἐθνικῆς ὑπεροχῆς, ἀνα-

πτύξαν καὶ φρονηματίσαν τὴν ἐθνικὴν διάνοιαν, ὤθησε τὸν Ἑλληνικὸν βίον ἀπὸ τῆς ἀνθηρᾶς αὐτοῦ καὶ ποιητικῆς, εἰς τὴν μεγαλουργὸν καὶ μεγαλεπήβολον ἀνδρικὴν ἡλικίαν.

Τὴν ἡρωϊκὴν ἄρα ἐπικὴν ποίησιν, εὐθὺς κατὰ τὰς πρώτας ἀκτῖνας τῆς ἀνατελλούσης δημοκρατικῆς ἐλευθερίας διεδέξατο ἡ λαμπρὰ ἐκείνη κατ' ἐξοχὴν Δωρικὴ καὶ Αἰολικὴ ἐνθουσιώδης λυρικὴ ποίησις, ἡ προαλείψασα πανταχοῦ τὴν Ἑλλάδα πρὸς τοὺς μεγάλους αὐτῆς κατὰ τῆς Ἀσίας ἀγῶνας, διὰ τῆς ἐξυμνήσεως τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα. Τέλος δὲ ἐπὶ τοῦ μεσουρανοῦντος τῆς Ἑλλάδος βίου ἐν Ἀθήναις, ὧν τὸ ὄνομα συνεταυτίσθη μετὰ τῆς δόξης τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης, ὑψώθη εἰς τὸ κατακόρυφον αὐτῆς σημεῖον ἡ ἐπιστήμη καὶ τέχνη. Ἐνταῦθα ἐκ περάτων συγκεντρωθεῖσα πᾶσα τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας ἡ δύναμις, ἐτελείωσε τὴν ἐπιστήμην καὶ τέχνην, παρήγαγε τὴν δραματικὴν ποίησιν τοῦ Σοφοκλέους, ἐτελειοποίησε τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου, ἐδημιούργησε τὴν ἄϋλον ἐκείνην καὶ ἐνθουσιώδη φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος, παραγαγοῦσα ὕστατον τῆς πνευματικῆς ταύτης ἀλύσεως μέλος τὴν κωμῳδίαν τοῦ Ἀριστοφάνους, καὶ τὴν ῥητορίαν τοῦ Δημοσθένους, ἀμφοτέρων τούτων φύσει γεννωμένων τε καὶ ἀναπτυσσομένων ἐν ταῖς καταιγίσι καὶ ταῖς τρικυμίαις τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν ἐθνῶν. Ἡ δὲ ῥητορία ἰδίως οὖσα ἡ τελευταία τῆς γλώσσης μορφή, ἡ ὑπερτάτη τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου ἀνάπτυξις, ὁμοιάζει τὴν φλόγα, ἧς τὸ μέγεθος καὶ ἡ λάμψις αὐξάνει, κατὰ λόγον τοῦ ποσοῦ τῆς πυρπολουμένης ὕλης.

Ἀλλ' ἤδη φεῦ! ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη, αἱ δύο αὗται αὐτοκασίγνητοι καὶ ἀδιαχώριστοι θυγατέρες τῆς ἀρετῆς, ξένας αἰσθάνονται ἑαυτὰς ἐν τῇ γῇ, ἥτις ταύτας τὸ πρῶτον ἐγέννησε καὶ ἀνέπτυξεν. Ἡ Ἑλλάς, Κύριοι, περὶ τοὺς χρόνους τούτους τῶν μεγάλων αὐτῆς ῥητορικῶν Δημοσθενείων ἀγώνων, ἐξαντλήσασα πάντα σχεδὸν τὰ ὑπέρτατα περὶ δικαίου ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ζητήματα, ὡμοίαζεν ἄνδρα ἤδη ἐντελῶς ὡριμάσαντα, καὶ ζῶντα μᾶλλον ἐν ταῖς γλυκείαις ἀναμνήσεσι τοῦ παρελθόντος, ἢ ἐν ταῖς νεαραῖς καὶ ἰδανικαῖς ἐλπίσι τοῦ μέλλοντος. Ἡ Ἑλλὰς δυστυχῶς ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ, εἰς μέγαν βαθμὸν ἀνα-

πτύξασα τὰ προπατορικὰ αὐτῆς ἁμαρτήματα, τὴν διχόνοιαν καὶ τὸν ἀτομικὸν ἐγωϊσμὸν, ὧν πικρὸς ὑπῆρξε καρπὸς ὁ ὀλέθριος ἐκεῖνος Πελοποννησιακὸς ἐμφύλιος πόλεμος, δὲν ἠδύνατο πλέον ἵνα ἐπὶ ἐλευθερίᾳ σεμνύνηται! Τί δέ; μὴ ἄρα ἤδη κατελύθη ἡ ἐν Ἀθήναις δημοκρατία, καὶ ἡ ἐν Σπάρτῃ τῶν Ἡρακλειδῶν συνταγματικὴ μοναρχία; Οὐδόλως. Ἀμφότεραι αὗται ὑπῆρχον καὶ ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον διήρκεσαν· ἀλλ' ἡ ἐλευθερία ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀπεδήμησεν ἔκτοτε καὶ ἀπέπτη, ἡ προστάτις ἐκείνη τοῦ ἀνθρωπίνου γένους θεὸς, ἡ μισουμένη μὲν ὑπὸ τῶν τυράννων, ἀγνοουμένη ὑπὸ τῶν δούλων, παρεξηγουμένη ὑπὸ τῶν μωρῶν, δεινῶς καταχρωμένη ὑπὸ τῶν φανατικῶν καὶ δημαγωγῶν παντὸς εἴδους, καὶ ὅμως οὖσα τὸ ἀπόλυτον σύνθημα παντὸς μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ, ἐνθουσιώδης καὶ μαγευτικὴ φωνὴ, τὰς μεγίστας καὶ καλλίστας πράξεις παράγουσα, τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἄκρον καὶ πρώτιστον ἐλατήριον, διηνεκὴς τελικὸς σκοπὸς πάντων τῶν ἀνθρωπίνως διανοουμένων τε καὶ αἰσθανομένων, δυσκόλως ὅμως ἐπιτυγχανόμενος καὶ δυσκολώτερον ἔτι διαφυλασσόμενος καὶ διασωζόμενος. Αὕτη, Κύριοι, ἡ ἐλευθερία, τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης ἡ ἀδελφὴ, τῆς ἀρετῆς ὁ πρωτότοκος γόνος, ἧς ἡ ἔννοια προϋποτίθησι τὴν ὑπερτάτην τῆς διανοίας ἀνάπτυξιν, ἡ δὲ ἐνάσκησις τὴν ὑπερτάτην τῆς βουλήσεως ἁγιότητα καὶ ἀγνότητα, αὐτὴ νῦν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀπῆλθε, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ γενναία καὶ ζωογόνος σοφία καὶ ἐπιστήμη ἐξέλιπε, τῆς ἐλεεινῆς σοφιστικῆς, ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι, διαδεξαμένης νῦν τὴν ἱερὰν αὐτῆς καὶ ἁγίαν καθέδραν.

Ἀλλ' ὡς ὁ λύχνος πρὶν ἢ σβέσῃ, τοῦ ἐλέου κατακαέντος, ἀναδίδωσιν αἴφνης φωτεινοὺς σπινθῆρας καὶ μεγάλην φλόγα, οὕτω καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ φαινόμενον, περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἀρχαίου βίου αὐτοῦ δύο τηλαυγεῖς σπινθῆρας ἀνέδωκε, δι' ὧν καὶ τὴν οἰκουμένην περιεφώτισε, καὶ ἑαυτῷ νέαν παγκόσμιον περιέθηκε δόξαν. Οἱ δύο οὗτοι σπινθῆρες, ἢ μᾶλλον φωτεινότατοι Ἥλιοι, εἰσὶν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος. Μέχρι τοῦδε, Κύριοι, ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη ἔφερε χαρακτῆρα καθαρῶς ἐθνικὸν Ἑλληνικόν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε γίγνεται σοφία καὶ ἐπιστήμη παγκόσμιος. Ἀπὸ τοῦδε ἐγκαταλείπει τὸ πάτριον ἔδαφος,

ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῆς τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ βαρβάρῳ ἐγκατασπείρουσα. Ὁ Ἀριστοτέλης ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ δύο μεγάλων κόσμων, τοῦ μὲν παλαιοῦ καὶ παρερχομένου, τοῦ δὲ νεωτέρου ἀνερχομένου καὶ ἀνατέλλοντος. Ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι τὸ τέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ Πανελληνίου κόσμου· ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι τοῦ μὲν ἀρχαίου κόσμου ὁ ἀντιπρόσωπος, τοῦ δὲ νεωτέρου ὁ μέγας μυσταγωγὸς καὶ διδάσκαλος, διότι ἐν τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ διανοίᾳ συγκεντρώσας πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν σοφίαν καὶ ἐπιστήμην, κατέστη ὁ μόνος ταύτης παροχεὺς καὶ δοτήρ. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους διαμεμελισμένη καὶ διεσπαρμένη οὖσα, περιέμενε τὸν μέγαν αὐτῆς ἀρχιτέκτονα, τὸν μέλλοντα ν' ἀνεγείρῃ ἐκ τοῦ διεσπαρμένου αὐτῆς ὑλικοῦ, τὸ μέγα καὶ λαμπρὸν τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας μέγαρον. Τὸν ἀρχιτέκτονα δὲ τοῦτον εὗρε νῦν ἐν τῷ μεγάλῳ Ἀριστοτέλει.

Τίς δὲ νῦν δύναται, ἀναλογιζόμενος τὰ ἐφεξῆς τριςμέγιστα γεγονότα τῆς ἱστορίας, νὰ μὴ κύψῃ τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τῆς θείας προνοίας, οὐ μόνον παραγαγούσης εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον τηλικαύτην διάνοιαν, οἵα ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ τηλικοῦτον πνευματέμφορον ἥρωα, οἷος ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, τὰ πάντα κατανοοῦντα καὶ τὰ πάντα δυνάμενον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄμεσον ἀγαγούσης συνάφειάν τε καὶ σχέσιν τοὺς δύο τούτους ἠθικοὺς κολοσσοὺς τῶν ἁπάντων αἰώνων! Ἀμφότεροι μεγάλοι σοφοὶ καὶ κατακτηταί, εὐθὺς ἀλλήλους κατανοήσαντες, καὶ προθέμενοι διὰ τῆς κατακτήσεως, τοῦ κόσμου τὴν ἀναμόρφωσιν καὶ ἀνάπλασιν, διήρεσαν αὐτὸν μεταξύ των. Καὶ ὁ μὲν κατέκτησε τὸν ἐσωτερικὸν καὶ πνευματικόν, ὁ δὲ τὸν ἐξωτερικὸν καὶ πραγματικόν. Καθὼς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ὥςπερ ἐν κρατῆρι φιλοτησίῳ ἠθέλησεν ἵνα συμπεριλάβῃ ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ μοναρχίᾳ πάντα τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαούς, συνδέων αὐτοὺς διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, οὕτω καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ἐν τῇ ἀπείρῳ ἐκτάσει τῆς διανοίας αὐτοῦ, ἠθέλησεν ἵνα συνενώσῃ εἰς ἓν πλῆρες καὶ τέλειον σύνολον πάσας τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας πάντων τῶν αἰώνων καὶ τῶν λαῶν. Τὴν τετελειωμένην δὲ ταύτην Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην παραλαβὼν νῦν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ μεγάλου καθηγητοῦ, ὥς τι σεμνὸν καὶ τέλειον θεότητος ἴνδαλμα

ὁ μέγας αὐτοῦ μαθητὴς, ἐκ πατρὸς μὲν Ἡρακλείδης ἐκ δὲ μητρὸς Αἰακίδης Ἀλέξανδρος, πανταχοῦ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ ἐνεθρόνισε βασιλίδα καὶ δέσποιναν. Ἀληθῶς δὲ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταπλήσσεται, θεωρῶν οἷα ὑπερφυῆ καὶ κολοσιαῖα ἔργα δύναται νὰ παραγάγῃ ἡ ἐπιστήμη, συνδυαζομένη μετὰ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς δυνάμεως! Ἐντὸς δώδεκα ἐνιαυτῶν ὁ εἰκοσαέτης μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, παρακολουθούμενος ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, φυσικῶν, γεωμετρῶν, μαθηματικῶν, ἱστορικῶν, φιλοσόφων καὶ καλλιτεχνῶν, μετὰ μόνον τρισμυρίων πεζῶν καὶ πεντακισχιλίων ἱππέων Πανελλήνων λογάδων, ἄρδην ἀνέτρεψε χιλιετῆ ἀπέραντον βαθύπλουτον καὶ ἰσχυρότατον κόσμον, μυρία ἐν τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ ἐκτάσει περιλαμβάνοντα μαχιμώτατα φύλα, ὁλοκλήρους στρατοὺς τῆς παντοδυνάμου Ῥώμης μετ' οὐ πολλὰς δεκαετηρίδας ἐξαφανίσαντα, καὶ τὴν ὀφρῦν τῆς ἀλαζόνος πόλεως καταβαλόντα, ὅρον τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἐν Ἀσίᾳ θέμενα τὰ προπύλαια τῆς Ἀσίας. Μυρίους δὲ ἄλλους λαοὺς καὶ εὐρείας βασιλείας, Μηδίαν, Ἀσυρίαν, Περσίδα, Βαβυλωνίαν, Σουσιανὴν, Ὑρκανίαν, Παρθίαν, Ἀρίαν, Καρμανίαν, Δραγγιανὴν, Γεδρωσίαν, Παροπαμισάδας, Παραιτακηνὴν καὶ τὴν ἄπειρον ἐκείνην Ἰνδικὴν Πενταποταμίαν, ἐν αἷς ὁ μέγας τῶν Πανελλήνων στρατηγὸς βασιλεὺς μυριονέκρους μάχας διηγωνίσατο, καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ φάλαγγες τὰ ἄκρα τῆς πολεμικῆς αὐτῶν ἀνδρείας καὶ τέχνης ἐπεδείξαντο ἔργα, οὐδὲ κατ' ὄναρ εἶδον ποτὲ αἱ παμμιγεῖς λεγεῶνες τῆς Ῥώμης.

Ἀλλ' αἱ λαμπραὶ αὗται τῶν Πανελλήνων ἀνδραγαθίαι, ἤθελον εἶσθαι ὕβρεις καὶ ἐγκλήματα πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, εἰ μὴ ἐν αὐταῖς ὑπῆρχεν ὑψηλότερός τις σκοπὸς, καὶ φιλοσοφική τις ἰδέα. Αἱ νίκαι τῶν Ἑλλήνων ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς, δὲν ἐξυμνοῦνται ὑπὸ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ἔργα δυνάμεως καὶ σωματικῆς ὑπεροχῆς· τοιαῦτα καὶ πολλάκις ἀνώτερα καθ' ἑκάστην καὶ οἱ ἄγριοι ἐπιδείκνυνται ἐν ταῖς ἀλληλομαχίαις αὐτῶν, ἀλλ' ὡς ἔργα τῆς ἐλευθερίας, ὡς πράξεις ἐκπροσωποῦσαι μίαν ἰδέαν εὐγενῆ, τὴν ἰδέαν τοῦ πνεύματος ἐναντίον τῆς ὕλης, τὴν ἰδέαν τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως, κατὰ τοῦ κράτους τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς βαρβαρότητος. Οὕτω

καὶ αἱ νέαι αὗται νίκαι τῶν Πανελλήνων ἐν Γρανικῷ, ἐν Ἰσσῷ καὶ ἐν Γαυγαμήλοις, δι' ὧν κατελύθη ὁ Περσικὸς κολοσσός, οὐδεμίαν ἤθελον ἔχει ἀληθῆ ἀνθρωπίνην ἀξίαν, τοὐναντίον δὲ μάλιστα ἤθελον στιγματισθῆ, ἐνώπιον τοῦ ἀδυσωπήτου τῆς ἱστορίας δικαστηρίου, ὡς κακουργήματα, ἂν ἦσαν ἁπλῶς σφαγιάσεις τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἄγριαι ἀπόῤῥοιαι τῆς θηριωδίας αἱμοβόρου τινὸς καὶ ἀνημέρου τυράννου. Ἀλλὰ πρὸς αἰωνίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος δόξαν, αὕτη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡ κολοσσιαία κατάκτησις εἶναι διηνεκής τις θρίαμβος τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐπιστήμης, γενναία τις καὶ εὐγενεστάτη διάχυσις τοῦ ἀνθηροτάτου πολιτισμοῦ. Τίνος δὲ ἕνεκεν ἡ τῶν Ἑλλήνων αὕτη ἐπὶ Ἀλεξάνδρου κατάκτησις φέρει ἐν ἑαυτῇ τὸν ἰδανικὸν τοῦτον καὶ πνευματικὸν χαρακτῆρα; Διότι τὸ κατακτῆσαν ἔθνος ἦν σοφὸν καὶ πεπαιδευμένον, ὁ δὲ μέγας αὐτοῦ στρατηγὸς ἦν ὁ γνήσιος καὶ πιστὸς μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, ὃν ὡς ἄχρηστον καὶ περιττὸν οὐκ ἀπελάκτισεν εἶτα ὁ βασιλεὺς, οὐδ' ὡς χαλινὸν τὴν ἐπιστήμην ἐξέπτυσε, θεωρήσας ἄπρακτόν τι χρῆμα καὶ σχολαστικὸν, ἀλλ' ὑπὸ μιᾶς ἀείποτε ἐνεπνέετο καὶ οἰστρηλατεῖτο μεγάλης ἰδέας, τὰ βαρβαρικὰ τοῖς Ἑλληνικοῖς κεράσαι, καὶ πᾶσαν ἤπειρον ἐπιὼν ἐξημερῶσαι, καὶ τὴν Ἑλλάδα σπεῖραι, καὶ καταχέασθαι γένους παντὸς εὐθυδικίαν καὶ εἰρήνην. Προσηκόντως ἄρα ὁ σοφώτατος Πλούταρχος, τὴν ὑπ' Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀσίας κατάκτησιν, ἔμπρακτόν τινα φιλοσοφίαν ἀποκαλεῖ, ἔνθους ὅλος ἐκφωνῶν· « ὦ θαυμαστῆς φιλοσοφίας, δι' ἣν Ἰνδοὶ θεοὺς Ἑλληνικοὺς προσκυνοῦσι, Σογδιανοὶ πατέρας τρέφουσι καὶ οὐ φονεύουσι . . . . . Σκύθαι θάπτουσι τοὺς ἀποθανόντας οὐ κατεσθίουσι, Περσῶν δὲ καὶ Σουσιανῶν καὶ Γεδρωσίων παῖδες τὰς Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους ᾄδουσι τραγωδίας! »

Ἤδη ἄρα πανταχοῦ ἐσπάρησαν ἐν Ἀσίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης τὰ γόνιμα σπέρματα· ἀλλ' ὁ βάσκανος τῆς Ἑλλάδος δαίμων ἀνακαλεσάμενος τὸν ἡμίθεον ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεότητος, ἐν τῷ κολοφῶνι τῆς δόξης, ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγίστων αὐτοῦ στρατιωτικῶν πολιτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν σχεδίων, ἐστέρησε μὲν ἀληθῶς τὴν Ἑλλάδα τῆς παγκοσμίου ἀρχῆς, δὲν διέκοψεν ὅμως καὶ τὴν ἐκπολιτιστικὴν πορείαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Οἱ διά-

δοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου, πάντες ὑπὸ τοῦ Πανελληνίου πνεύματος τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς ἐμπνεόμενοι, ἀνενδότως ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον τῆς ἐπιστήμης, ὅπερ ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως ἀφῆκεν ἡμιτελὲς, πλείους τῶν διακοσίων πόλεις Ἑλληνίδας θεμελιώσαντες πανταχοῦ ἐν Ἀσίᾳ, δι' ὧν τὴν μὲν μικρὰν Ἀσίαν ἐντελῶς ἐξελλήνισαν, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς ἀπεράτους τῆς ἐνδοτέρας Ἀσίας χώρας ἐγκατέσπειραν τὸν Ἑλληνισμὸν, ἐγκαθιδρύσαντες τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Δαρείου, μυήσαντες τοὺς βαρβάρους εἰς τὰ θέλγητρα τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ καλλιτεχνίας, καὶ ζωογονήσαντες τὸ θεοκρατικὸν ἐκεῖνο καὶ σαθρὸν τῆς Ἀσίας κοινωνικὸν σύστημα, διὰ τῆς ἐμπνεύσεως τῶν πρώτων ἐννοιῶν τῆς ἀτομικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀξίας, καὶ τοῦ ἀγνώστου αὐτοῖς ἀγαθοῦ τῆς ἐλευθερίας τε καὶ ἰσονομίας. Οἱ Λαγίδαι, οἱ Σελευκίδαι, καὶ Ἀτταλίδαι, ἦσαν οὐ μόνον ἰσχυροὶ βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ μεγάλοι ἄνδρες, διὰ καταπληκτικῶν ἔργων καὶ μεγάλης δαπάνης ὑποστηρίξαντες καὶ ὑποθάλψαντες πανταχοῦ σύμπασαν τὴν ἐπιστήμην καὶ τέχνην. Ἡ Ἀντιόχεια καὶ Σελεύκεια, ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Πέργαμος, ἦσαν τοσαῦτα μεγάλα κέντρα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοσαῦται ἑστίαι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης.

Μέχρι τοῦδε, Κύριοι, ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη ἐξηυγένισε τὸν κόσμον διαπορευομένη αὐτὸν ὡς βασιλὶς καὶ ὡς δέσποινα. Μέχρι τοῦδε πανταχοῦ αὐτὴν ἦγον καὶ ἐδορυφόρουν Ἑλλάδος ἄνδρες ἀρηΐφατοι, βεβροτωμένα τεύχε' ἔχοντες, ἐναντίων τραυμάτων ἀνάπλεω, αἷμα συμμεμιγμένον ὑδρῶτι σταλάζοντες, ἡμικλάστοις ἐπιβεβηκότες λαφύροις. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε φεῦ! ἡ σεμνὴ παρθένος διαπορεύεται τὴν οἰκουμένην περιεζωσμένη σάκκον ὡς ξένη καὶ ἄπατρις! Ἤδη παρέστη ὁ χρόνος ἵνα στρέψωμεν τὰς ὄψεις ἡμῶν ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς, πρὸς τὴν εἱμαρμένην ἐκείνην πόλιν, εἰς ἣν ἡ τύχη προσερχομένη ἔθηκε τὰς πτέρυγας, ἐξέβη τῶν πεδίλων, ἀπέλιπε τὴν ἄπιστον καὶ πολύμβολον σφαῖραν! Ἤδη πάρεστιν ἡμῖν ὁ μέγας τῶν Ῥωμαίων δαίμων, οὐκ ἐφήμερος πνεύσας, οὐδὲ καιρὸν ἀκμάσας βραχὺν, ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ πρώτων γενέσεων τῇ πόλει συνηβήσας, καὶ συναυξηθεὶς, καὶ συμπολιτευσάμενος, καὶ παραμείνας βέβαιος ἐν γῇ καὶ θαλάσσῃ, καὶ

πολέμοις καὶ εἰρήνῃ, καὶ πρὸς βαρβάρους καὶ πρὸς Ἕλληνας.

Τὴν Ἑλλάδα, Κύριοι, πρὸ τριῶν, ὡς εἴρηται ἤδη αἰώνων, κατέλιπε τὸ ζωοποιὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας. Ἀναντιῤῥήτως δὲ θείας προνοίας ἔργον ὑπῆρξεν ἡ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἥρωος Ἡρακλείδου ἡ ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφάνισις, ὑπὸ μίαν καὶ μόνην ἔξοχον τὴν ἑαυτοῦ ὑπαγαγόντος διάνοιαν τὰς διαμεμελισμένας τῶν Ἑλλήνων δυνάμεις, ἵνα πρὸ τῆς εἱμαρτῆς ἡμέρας τελειωθῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡ παγκόσμιος δόξα, προστιθεμένης εἰς τὴν ἤδη ὑπάρχουσαν δόξαν τοῦ πνεύματος, καὶ τῆς ἑτέρας ἔτι λειπομένης αὐτῷ δόξης τῆς στρατιωτικῆς κατακτήσεως ὁλοκλήρου κόσμου. Ἀλλὰ τοῦ Ἥρωος ὁ πρόωρος θάνατος, καταστρέψας τὴν μόνην συνεκτικὴν τῆς Ἑλλάδος δύναμιν, αὖθις διεμέλισεν αὐτὴν εἰς πλῆθος νέων πολιτειῶν ἀντιζήλων, καὶ βασιλείων ἀντιμαχομένων, ἐκ νέου εἰσαγαγὼν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τὸν προαιώνιον τῶν Ἑλλήνων ἐχθρὸν, τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἐμφύλιον ἔριν.

Ἤδη ἄρα ἐσμὲν ἐν τῷ ἀπαισίῳ ἐκείνῳ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σημείῳ, ὅτε Ἕλληνες ὑπὸ ἐμφυλίων τετυφλωμένοι παθῶν, ἄνδρας ἀλλοφύλους Ῥωμαίους, καθ' ὁμοφύλων ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἐπισπῶντας σωτῆρας, ὅτε Ἕλληνες μετὰ βαρβάρων μαχόμενοι, Ἕλληνας τοῖς βαρβάροις δουλοῦσι, καὶ ἐκ τῆς ἀλλοφύλου ταύτης δουλείας προσδοκῶσι, φεῦ! τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε χρόνος πολὺς, καὶ οἱ Ἕλληνες βαθέως ἐνόησαν, οἵα ἦν ἡ ἐκ Ῥώμης εὐαγγελιζομένη ἐλευθερία. Μάχαι φονικαὶ καὶ ἀπηλπισμέναι διετράνωσαν τὴν βαθεῖαν αὐτῶν ἀλλὰ παράκαιρον μεταμέλειαν, ἧς ἐσχάτη ἐκδήλωσις ὑπῆρξεν ἡ ἐν Λευκοπέτρᾳ μάχη, ὁ τελευταῖος οὗτος περιπαθέστατος καὶ ἀπηλπισμένος ἀγὼν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαίας ἐλευθερίας.

Ἀλλοίμονον δὲ, μυριάκις τότε τῇ Ἑλλάδι ἀλλοίμονον, εἰ μὴ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ, ἡ ἐπὶ τῶν λαμπρῶν τῆς ἐλευθερίας χρόνων ἀκμάσασα ἐπιστήμη, ἵνα σώσῃ ἐπὶ τῆς χώρας τοῦ πνεύματος, ὅ,τι ἡ ἐλεεινὴ πολιτικὴ ἀφήρεσεν αὐτῇ ἐπὶ τῆς χώρας τῆς ὕλης. Ὅ,τι ἄρα ἡ Ἑλλὰς τοῦ λοιποῦ ὡς ὑλικὴ δύναμις διὰ τῶν ὅπλων ἠδυνάτει νὰ πράξῃ, τοῦτο νῦν οἱ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ λόγου μετὰ θαυμασίας ὑπομονῆς ἐξετέλουν. Καὶ μεθ' ὅσης ὀξύτητος αἱ λεγεῶνες τῆς Ῥώμης ἔσπευδον πρὸς τὴν ὑλικὴν τῆς Ἑλλάδος

κατάκτησιν, μετὰ τοσαύτης πεισμονῆς καὶ ἀνενδότου ἐπιμονῆς, οἱ πεπαιδευμένοι Ἕλληνες ἔσπευδον πρὸς τὴν πνευματικὴν τῆς Ῥώμης δουλείαν. Τίς δὲ τῶν δύο τούτων ἀπηνῶν ἀντιπάλων τὴν τελευταίαν ἐνίκησε νίκην, οἱ σιδηροφόροι τῆς Ῥώμης κατακτηταὶ, ἢ οἱ ἄοπλοι τῆς Ἑλλάδος πνευματικοὶ μαχηταί, τοῦτ' ἐστι γεγονὸς τῇ οἰκουμένῃ πασίγνωστον. Τῆς Ῥώμης, Κύριοι, τὴν καταστροφὴν, καθ' ἣν μάλιστα στιγμὴν, αὕτη ἕνα τῶν μεγίστων αὐτῆς καὶ ἀγριωτάτων θριάμβων ἐπανηγύριζεν, ἓν ἐκ τῶν τέκνων αὐτῆς προεμάντευσεν. Ἐνώπιον τῶν ἔτι καπνιζόντων ἐρειπίων τῆς Καρχηδόνος, ὁ μέγας Σκηπίων καθίσας καὶ κλαύσας, θεόληπτος γενόμενος, ἐξεφώνησεν ἄκων τοὺς εἰμαρμένους ἐκείνους στίχους τοῦ ποιητοῦ, οἱονεὶ τῆς Ῥώμης τὸ μέλλον προοιονίζοντας.

Ἔσεται πότ' ἦμαρ, ὅταν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρὴ,
Καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς ἐϋμελίω Πριάμοιο.

Τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ὅμως ἀρχαιότατός τις χρησμὸς εὐηγγελίσατο τὸ ἀτελεύτητον καὶ αἰώνιον, σὺν ταῖς ποικίλαις αὐτῆς περιπετείαις καὶ τύχαις·

Ἀσκὸς βαπτίζῃ, δῦναι δέ τοι οὐ θέμις ἐστίν.

Ὡς ἐκ προοιμίων ἄρα ἐμφαίνεται ἡ εἰσβολὴ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς Ῥώμην δὲν ἐγένετο ἄνευ πολλῶν καὶ μεγάλων συγκρούσεων. Τὴν πνευματικὴν δὲ ταύτην τῇ Ἑλλάδι δουλείαν προαισθανόμενοι καὶ φοβούμενοι οἱ ἄγαν Ῥωμαῖοι, προεξάρχοντος αὐτῶν τοῦ Πορκίου Κάτωνος, παντὶ σθένει ἐπειρῶντο τὸ κατ' ἀρχὰς ἵνα κλείσωσι τὰς πύλας τῆς Ῥώμης τῇ ὑπερθαλασσίῳ ταύτῃ καὶ ἐπήλυδι, ὡς ἔλεγον, διδασκαλίᾳ, σύνθημα κοινὸν κατ' αὐτῆς, ὥς τινος ἐχθροῦ, ἀπαγγέλλοντες τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο ἐν τοῖς κινδύνοις τῆς πόλεως λόγιον· Roma cave tibi.

Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη εἰσβαλοῦσα εἰς Ῥώμην ἔπαθε πάθημα, ὅπερ ἀείποτε ἡ παιδεία ἐν γένει πάσχει, ὁσάκις ἔλθῃ εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς ἀγροικίας καὶ τῆς διαφθορᾶς, ὑποκρινομένης τὴν ἀρετὴν καὶ τῶν ἠθῶν τὴν ἀγνότητα· ἐσυκοφαντήθη, περιεφρονήθη, καὶ ἐδιώχθη. Ὅτι δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἀμφότερα, καὶ βάρβαροι ἔτι καὶ διεφθαρμένοι ἤδη, τὸ παράδειγμα τοῦ Μουμίου πέμποντος εἰς τὴν Ῥώμην, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου, τὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἑλληνικῆς

τέχνης, μόνον καὶ μόνον διότι ὑπέθετεν, ὅτι αἱ εἰκόνες καὶ τὰ ἀγάλματα, δι' ἃς προσέφερον οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσίας πολλάκις ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα τάλαντα (600000 δρ.), ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ἐμπεριέχωσι μαγικήν τινα ὑποκεκρυμμένην δύναμιν, πρὸς μείζω δ' ἔτι τῆς βαρβαρότητος αὐτοῦ μαρτυρίαν, λέγοντος πρὸς τοὺς μεταφέροντας αὐτὰ εἰς τὰ πλοῖα, ἵνα προσέχωσι καλῶς μὴ τὰ βλάψωσι, διότι ἄλλως θέλει διατάξει αὐτοὺς νὰ τὰ διορθώσωσι, τὸ παράδειγμα, λέγω, τοῦτο καὶ μόνον, ἀρκοῦσα ἐστὶ τῆς ἀγροικίας τῆς Ῥώμης ἀπόδειξις. Αἱ δὲ ἐπὶ τῶν ὑπάτων Οὐαλερίου Φλάκκου καὶ Κλαυδίου Μαρκέλλου γενόμεναι ἀνακρίσεις ἐν ἔτει 423 Κ. Ρ. ὅτε δηλονότι ἡ Ῥώμη ἔτι ἐπὶ πάσῃ ἀρετῇ ἐσεμνύνετο, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων πλείους τῶν 170 ἐπισημοτάτων Ῥωμαίων δυσποινῶν κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον ἐπὶ δηλητηριάσει τῶν συζύγων αὐτῶν, ἀρκούντως καὶ αὗται χαρακτηρίζουσιν ἔκτοτε τὸ ῥωμαϊκὸν ἦθος τῆς πόλεως.

Ἐν γένει δὲ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἡ φύσις αὐτὴ καὶ ὁ χαρακτὴρ ἦν ἐνάντιος εἰς πᾶν τι, ὅπερ ἀνώτερον τοῦ ὑλικοῦ καὶ ἀμέσου ἐσκόπει συμφέροντος, τῆς Ῥώμης ἀείποτε ἀποθεωσάσης τὸ χρῆμα καὶ τὰ ὑλικὰ ἀγαθά. Αὐτὰ τὰ ῥωμαϊκὰ ὀνόματα ἦσαν ὑλικὰ καὶ χαμαίζηλα. Ἐνῷ φέρ' εἰπεῖν ὁ Ἕλλην ὠνομάζετο Θεμιστοκλῆς, Περικλῆς, Μεγακλῆς, Ἀριστοκλῆς καὶ Ἀριστομένης, ὁ πατρίκιος Ῥωμαῖος ἐκαλεῖτο Fabius, Lentulus, Piso, Cicero, τουτέστι κύαμος, φακῆ, πῖσον, ῥοβίνθιον. Ὁ Θαυμαστὸς τῶν Ῥωμαίων ἀνὴρ ἦν ὁ αὐξάνων καὶ πολλαπλασιάζων τὴν περιουσίαν αὐτοῦ· ὁ δὲ Βροῦτος ὁ δημοτικὸς καὶ τυραννοκτόνος Βροῦτος, ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως ἐτόκιζε πρὸς 48 %. Πραίτωρ δέ τις, θελήσας ἵνα ἐφαρμόσῃ τοὺς κατὰ τῆς ὑπερόγκου τοκογλυφίας νόμους, ἐσφάγη ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἑστίας.

Ἄμεσος λοιπὸν ἤρξατο τῶν ἄγαν Ῥωμαίων ἡ κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἀντίδρασις, ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς εἰσβολῆς εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν χάρακα, ἐξ οὗ οἱ φιλοπάτριδες ἤθελον ἵνα ἐξώσωσιν αὐτὴν ὡς διαφθείρουσαν δῆθεν τὰ ἤθη τῆς πόλεως. Ῥαγδαῖαι ἔπιπτον αἱ συκοφαντίαι καὶ αἱ ὕβρεις κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα εἰσέβαλε, καὶ ἡ εἰσβολὴ αὐτῆς ὑπῆρξε τοσοῦτον γενικὴ καὶ

σφοδρὰ, ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν μισέλληνα Κάτωνα ἠνάγκασεν εἰς τὸ γῆρας αὐτοῦ νὰ μάθῃ, ὅ,τι ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἐξ ἀγνοίας καὶ ἀγροικίας περιεφρόνει. Πρὸς τιμὴν δὲ καὶ αἰωνίαν δόξαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, τοῦτο δυνάμεθα μεθ' ἱστορικῆς ἀληθείας καὶ ἀκριβείας μαθηματικῆς νὰ στηρίξωμεν, ὅτι πᾶν ὅ,τι ἀληθῶς μέγα καὶ εὐγενὲς ἡ Ῥώμη παρήγαγεν, ἔντε τῇ πράξει καὶ θεωρίᾳ, ἦν ἄμεσος ἢ ἔμμεσος ἀπόῤῥοια τῆς Ἑλληνικῆς τῶν Ῥωμαίων παιδείας, καὶ ἂν ἡ Ῥώμη ἐπέζησεν εἰς τὰς ἀνομίας καὶ κακουργίας αὐτῆς, ἐπέζησε διὰ τῆς ἐπιστήμης, ἣν ἀμέσως παρὰ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε.

Αὕτη ὅμως τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἡ εὐεργετικωτάτη ἐπιῤῥοὴ ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ μονίμου δόξης τῆς Ῥώμης, ἀντὶ ἀγάπης εὐγνώμονος, ἔτεκε τοὐναντίον εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Ῥωμαίων μῖσος ἀδιάλλακτον καὶ ἀλαζόνα ὑπεροψίαν! Χαλεπῶς ἔφερεν ἡ ὑπερήφανος Ῥωμη τὸν ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτῆς πνευματικὸν ζυγὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Οὐϊργλίου οἱ γνωστοὶ ἐκεῖνοι ἀλαζόνες στίχοι.

Tu regere imperio populos Romane memento
Λαοὺς σὺ κρατέων μνῆσαι διέπειν Ῥωμαῖε,

εἶναι ἀπόῤῥοια ἐσωτερικοῦ αἰσθήματος ἐκδικήσεως ἐπὶ τῇ πνευματικῇ ταύτῃ τῇ Ἑλλάδι δουλείᾳ. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ὁ Ἑλληνικὸς οὗτος ζυγὸς ἦν τοῖς ἄγαν Ῥωμαίοις ἀφόρητος, ὅσῳ πάντες σχεδὸν ὑπέκυψαν εἰς αὐτὸν, μηδ' αὐτῶν τῶν δεσποινῶν ἐν Ῥώμῃ ἐξαιρουμένων, πάντα νῦν αὐτῶν τὰ τρυφερώτατα τῆς καρδίας αἰσθήματα εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος ἀποτιθεμένων. Ἐντεῦθεν δ' ἀνεπτύχθη ἐνδόμυχόν τι πρὸς τοὺς Ἕλληνας μῖσος, ὅπερ ἀναίδην ἤδη τοῦ Ἰουβενάλη διασαλπίζει ἡ σάτυρα. Καὶ τοῦτο μὲν ἴσως λυπηρὸν, δὲν εἶναι ὅμως καὶ φαινόμενον ὅλως ἔκτακτον· διότι πολλάκις οἱ εὐεργετούμενοι εἶναι οἱ μέγιστοι τῶν εὐεργετούντων διῶκται. Εἰς πάσας τὰς ἀγεννεῖς ψυχὰς ἡ εὐεργεσία ἀντὶ ἀγάπης ἐμπνέει μῖσος, καὶ ἀντὶ εὐχαριστίας τίκτει φθόνον καὶ ἀποστροφήν. Γελοῖοι ὅμως κατὰ πάντα πλέον οἱ Ῥωμαῖοι καθίστανται, ὅταν μόλις τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης κατανοήσαντες, καταφρονῶσιν ἤδη τῶν διδασκάλων αὐτῶν, ὡς πάντῃ ἀχρήστων καὶ περιττῶν. «Πάντοτε ἔκρινα, ὅτι οἱ ἡμέτεροι Ῥωμαῖοι τὰ πάντα, ἢ αὐτοὶ σοφώτερον ἐπενόησαν τῶν Ἑλλήνων,

ἢ παρὰ τούτων λαβόντες, πολὺ ἐντελέστερον ἐξειργάσαντο ᾽ν ! Καὶ τίς λέγει τοῦτο ; ὁ Κικέρων ! ὁ εἰς πᾶν αὐτοῦ βῆμα μέχρι τελευταίας πνοῆς ὑπὸ Ἑλλήνων διηνεκῶς διδασκόμενος καὶ χειραγωγούμενος ! Ἀλλ᾽ ὁ κενόδοξος οὗτος ἄνθρωπος, ὅστις καὶ ὡς ῥήτωρ πολλάκις ἐνώπιον τοῦ ἀγροίκου ἐκείνου πλήθους ἠναγκάζετο ἐναντίον τῆς πεποιθήσεως αὐτοῦ νὰ λέγῃ οὐχὶ τ᾽ ἀληθῆ ἀλλ᾽ ἁπλῶς τὴν ἰδέα, τοσάκις ἀλλαχοῦ ὡμολόγησε τὴν ἀλήθειαν, ὥστε αἱ κρίσεις αὗται τῆς περιστάσεως οὐδεμίαν φυσικῷ τῷ λόγῳ ἔχουσιν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν καὶ σημασίαν. Τοιούτου δ᾽ ἐν τῷ πλήθει ἐπικρατοῦντος τοῦ πνεύματος, τίνι ἄρα τρόπῳ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία ἐν Ῥώμῃ εἰσέδυσε, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐγενικεύθη ; Διὰ τῶν μεγάλων, Κύριοι, τῆς Ῥώμης πατρικιῶν ἑλληνιζόντων γενῶν, ἅπερ εἰς τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν δόξαν τῶν προγόνων ἐνησμενίζοντο νὰ προσθέσωσι καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων πολιτισμοῦ. Ἐν Ῥώμῃ ἄρα καὶ κατὰ τοῦτο οἱ Πλεβήϊοι διεφέροντο πρὸς τοὺς Πατρικίους, ὅτι οὗτοι μὲν ἐκ κενοδοξίας ἠσπάζοντο τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, ἐκεῖνοι δὲ ἐξ ἀμαθείας καὶ ἀγροικίας ἀπεδιοπομποῦντο αὐτήν.

Οἱ Ἕλληνες, Κύριοι, ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐνόησαν τίνες ἦσαν ἐν Ῥώμῃ οἱ ἀδιάλλακτοι ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ πάντες ἐξ ἀρχαιοτέρων ἤδη χρόνων ἠσπάσαντο τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀριστοκρατίαν. Αἱ ἀρχαιόταται ἄρα σχέσεις τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν Πατρικίων Ῥωμαίων, ἦσαν σχέσεις φιλικώταται, στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς ἀρχαίας πελασγικῆς συγγενείας τοῦ Λατινικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ φύλου, σχέσεις σεβασμοῦ τῆς ἀγροίκου Ῥώμης πρὸς τὴν σοφὴν καὶ φιλολόγον Ἑλλάδα. Ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ δὲ ταύτῃ τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων ἀνταλλαγῇ τῶν φιλοφρονήσεων, οἱ μὲν Ἕλληνες προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπέβαλον ἐπὶ τέλους τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἀπώλεσαν τὴν ἠθικὴν αὐτῶν καὶ πνευματικὴν ἀνεξαρτησίαν· καθότι μιγάδες ὄντες, ἄνευ παρελθόντος, ἄνευ ἱστορίας, βάρβαροι καὶ ἀπαίδευτοι, ἐξεπλάγησαν ἐνώπιον τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης Ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ φιλολογίας. Ὡς πάντες δ᾽ ἐν γένει οἱ βάρβαροι, ἐρχόμενοι εἰς συνάφειαν μετὰ ἐθνῶν πεπολιτισμένων, παραδέχονται ἐξ ἀνάγκης τὰ ἤθη αὐτῶν καὶ τὰ ἔθιμα, οὕτω καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὑπετάγησαν

καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸν ἀναλλοίωτον τοῦτον ἱστορικὸν τῆς φύσεως νόμον. Τὰ πάντα ἄρα νῦν ἐν Ῥώμῃ ἦσαν Ἑλληνικά, ποίησις, ἱστορία, φιλολογία, φιλοσοφία, τέχνη καὶ θρησκεία. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἕκτου αἰῶνος καὶ καθεξῆς, τοσαύτη πληθὺς ἑλληνιζόντων ἐκ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης εἰς Ῥώμην συνέῤῥευσεν, ὥστε οὐδεὶς σχεδὸν ὑπῆρχε πλέον ὁπωσοῦν ἐπίσημος ἐν Ῥώμῃ ἀνὴρ, μὴ ἔχων τοιοῦτον τινὰ Ἑλληνιστὴν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, διδασκαλίας ἢ ἐπιδείξεως χάριν.

Ἀλλ' ἡ τοσαύτη ἐν Ῥώμῃ συῤῥοὴ ἀνθρώπων παντοδαπῶν, οἵτινες πάντες, διότι ἐλάλουν τὴν Ἑλληνικὴν, ὄργανον παγκόσμιον τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ἐθεωροῦντο ὡς Ἕλληνες, καί τοι τὸ γένος πολλάκις Αἰγύπτιοι, Ἄραβες, Πέρσαι, Φοίνικες, Καππαδόκαι, Ἰουδαῖοι καὶ ἄλλοι μυρίοι, προσέτριψαν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα διαφόρους κηλίδας καὶ μώμους, οὓς ἀσμένως μετὰ προφανοῦς χαιρεκακίας ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἤδη μέχρι τῆς σήμερον ἐπαναλαμβάνουσι πάντες οἱ καλοὶ τῆς Ἑλλάδος φίλοι. Οὐδὲ τοῦ παρόντος χρόνου εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν, τίνι δικαιώματι οἱ Ῥωμαῖοι ἀναισχύντως κατηγόρουν τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ ἀπιστίᾳ ἐν γένει, ἀγνωμοσύνῃ καὶ δολιότητι, οὐδὲ προτίθεμαι ὡσαύτως ἵνα δικαιολογήσω ἢ ἀναιρέσω τὰς κακίας καὶ τὴν διαφθορὰν πολλῶν ἐκ τῶν καλουμένων Ἑλλήνων, παρεπιδημούντων τότε ἐν Ῥώμῃ, καὶ προσλιπαρούντων εἰς τοὺς οἴκους τῶν μεγάλων, εἴτε ὡς διδασκάλων, εἴτε ὡς φίλων καὶ παρασίτων αὐτῶν· καθότι ἤδη ὁ ἡμέτερος Λουκιανὸς ἀρκούντως διέγραψε τὸν χαρακτῆρα, τὴν ταπείνωσιν καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς αὐτῶν, ἀπέναντι τῶν περιφρονούντων αὐτοὺς Ῥωμαίων, καὶ μάλα εἰκότως· διότι πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐκεῖνον μόνον πάντες, καὶ Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι, καὶ πεπολιτισμένοι καὶ βάρβαροι τιμῶσι καὶ σέβονται, ὅστις αὐτὸς ἑαυτὸν σέβεται καὶ τιμᾷ· ὁ δ' ἐξευτελισμὸς καὶ ἡ χαμέρπεια, εἴτε ἀτομικὴ εἴτε ἐθνική ἐστιν αὕτη, περιποιεῖ μὲν ἴσως ἐνίοτε εὐτελῆ τινα καὶ στιγμαῖα συμφέροντα, πάντοτε ὅμως ταῦτα ἐξαγοράζονται διὰ τῆς δικαίας καταφρονήσεως, ἥτις εἶναι ὁ ἀληθὴς θάνατος εἰς πάντα, οὗτινος ἡ καρδία παλλει εἰσέτι εἰς τὸ αἴσθημα τῆς τιμῆς. Τοῦτο δὲ μόνον ἱστορικῶς ἐνταῦθα ὑποστηρίζομεν, ὅτι πρῶτον μὲν οἱ ὑπὸ τὸ

ὄνομα τῶν Γραικύλων ἐν Ῥώμῃ ἐπικαλούμενοι Ἕλληνες, δὲν ἦσαν ποσῶς πάντες Ἕλληνες, ἀλλ' Ἑλληνισταὶ διαφόρων ἐθνῶν, ἐκ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης εἰς Ῥώμην συναθροιζόμενοι, καὶ πάντες ὡς Ἕλληνες παῤῥησιαζόμενοι ἵνα ὦσι περίβλεπτοι· δεύτερον, ὅτι οἱ παραλαμβάνοντες αὐτοὺς τότε Ῥωμαῖοι ὡς διδασκάλους καὶ οἰκείους αὐτῶν ἦσαν κατὰ πάντα αὐτῶν ἄξιοι, ὡς ἄριστα ὁ αὐτὸς ἡμέτερος Λουκιανὸς περιγράφει τοὺς φιλομούσους τούτους τῆς ἐποχῆς του Ῥωμαίους, ἔν τινι μικρῷ μὲν ἀλλὰ βαρυτάτῳ συγγραμματίῳ, ἐν ᾧ ἐκτίθεται ἔνθεν μὲν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀγένεια, ἔνθεν δὲ ἡ ἐλεεινότης, εἰς ἣν καταντᾷ ἡ δουλεύουσα ἐπιστήμη· τρίτον δὲ καὶ τοῦτο στεντορείως ἡ ἱστορία διακηρύσσει, ὅτι πάντα ὁμοῦ τὰ ἐλαττώματα τῶν δούλων ἤδη Γραικύλων τῆς Ῥώμης, συγκρινόμενα πρὸς τὰ αἴσχη καὶ τὴν διαφθορὰν τῶν συγχρόνων Ῥωμαίων, εἶναι ὡς ἡ καθαρὰ καὶ γαλήνιος τῆς ἡμέρας πρωΐα πρὸς τὴν φρίκην τῆς ζοφερωτάτης νυκτός. Ἄλλως τε δὲ μὴ ξενιζώμεθα, Κύριοι, ἂν κατὰ τοὺς βαρεῖς ἐκείνους χρόνους τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δεσποτισμοῦ, καθ' οὓς ἡ ἀρετὴ ἦτον ἔγκλημα, μυρίας ἐπάγον διαβολὰς καὶ συκοφαντίας, ἡ δ' ἀνεξαρτησία τοῦ χαρακτῆρος ἐθεωρεῖτο ἀποστασία, οἱ ἐν Ῥώμῃ λόγιοι Ἕλληνες καὶ Ἑλληνισταὶ ἦσαν κατὰ πολλὰ ἀνάξιοι τοῦ προορισμοῦ των· « οὐδὲ γὰρ οἷόν τε μικρὰ φρονοῦντας καὶ ἐπιτηδεύοντας παρ' ὅλον τὸν βίον θαυμαστόν τι καὶ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐξενεγκεῖν ἄξιον, μεγάλοι δὲ οἱ λόγοι τούτων κατὰ τὸ εἰκός, ὧν ἂν ἐμβριθεῖς ὦσιν αἱ ἔννοιαι. » Ἐμβριθεῖς δὲ, Κύριοι, εἰσὶν αἱ ἔννοιαι καὶ μεγάλοι οἱ λόγοι μόνον τῶν ἐλευθέρων· χαμερπεῖς δὲ φύσει καὶ ταπειναὶ καὶ ἀπαῤῥησίαστοι εἰσὶν αἱ ἔννοιαι, καὶ οἱ λόγοι, καὶ αἱ πράξεις τῶν δούλων.

Ἐπὶ τῇ ἀπορίᾳ δὲ ταύτῃ καὶ τῇ παντελεῖ σχεδὸν τῆς μεγαλορυΐας ἐλλείψει, κατὰ τὴν δούλην ταύτην αὐτοκρατορικὴν ἐποχὴν, ἐκπλησσόμενος φιλόσοφός τις ἀνὴρ ἀνακράζει·

« Ἦ νὴ Δία πιστευτέον ἐκείνῳ τῷ θρυλλουμένῳ, ὡς ἡ δημοκρατία τῶν μεγάλων ἀγαθὴ τιθηνὸς, ἢ μόνη σχεδὸν καὶ συνήκμασαν οἱ περὶ λόγους δεινοὶ καὶ συναπέθανον; Θρέψαι τε γὰρ ἱκανὴ τὰ φρονήματα τῶν μεγαλοφρόνων ἡ ἐλευθερία . . . . . Οἱ δὲ νῦν

ἐοίκαμεν, λέγει, παιδομαθεῖς εἶναι δουλείας δικαίας, τοῖς αὐτοῖς ἔθεσι καὶ ἐπιτηδεύμασιν ἐξ ἀπαλῶν ἔτι φρονημάτων μονονοὺκ ἐνεσπαργωμένοι, καὶ ἄγευστοι καλλίστου καὶ γονιμωτάτου λόγων νάματος, τὴν ἐλευθερίαν, λέγω· διόπερ οὐδὲν ὅτι μὴ κόλακες ἐκβαίνομεν μεγαλοφυεῖς. Διὰ τοῦτο τὰς ἄλλας ἕξεις καὶ εἰς οἰκέτας πίπτειν . . . . . δοῦλον δὲ μηδένα γίνεσθαι ῥήτορα· εὐθὺς γὰρ ἀναζῇ τὸ ἀπαῤῥησίαστον καὶ οἷον ἔμφρουρον, ὑπὸ συνηθείας ἀεὶ κεκονδυλισμένον. Ἥμισυ γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται δούλιον ἦμαρ ».

Τῆς ῥωμαϊκῆς ταύτης, Κύριοι, ἐποχῆς, ἥτις ἀπερῥόφησεν ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτῆς συγκεντρώσει πᾶσαν ἐλευθέραν πνοὴν καὶ ἀνεξάρτητον κίνησιν, ἴδιον φαινόμενον εἶναι ἡ τάσις πρὸς τὸν κοσμοπολιτισμόν, ἣν ἔλαβεν ἡ ἐπιστήμη ἀποβαλοῦσα τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς ἐθνικὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα. Νεκρᾶς τῆς Ἑλλάδος οὔσης, οὐδ' Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη, ἐν τῇ στενωτέρᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ, ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐλευθέρου φρονήματος ἀπορῥέουσα, καὶ τὴν Ἑλλάδα φρονηματίζουσα καὶ ἐξάπτουσα εἰς πράξεις μεγάλας καὶ ἐθνικάς. Ἀντὶ δὲ ταύτης, νῦν γενικῶς ἐπεκράτησεν ὁ σύμπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος περιλαμβάνων μεταγενέστερος στωϊκισμός, ὑψίστη ἠθικὴ φιλοσοφία, ἀπευθυνομένη οὐχὶ πλέον πρὸς τὸν ἐλεύθερον Ἕλληνα καὶ πολίτην, οὗ ἡ ἔννοια τότε ἐξέλιπεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἄνθρωπον ἐν γένει, θεωρούμενον ὡς μέλος τῆς μεγάλης πολιτείας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ μεταγενεστέρα αὕτη στωϊκὴ φιλοσοφία, προϊὸν ἀναγκαῖον τῆς ἐποχῆς, ἄκρον σύστημα τῆς ἀπολύτου ἐσωτερικῆς ἀνεξαρτησίας ἀπὸ παντὸς ἐξωτερικοῦ, ὑπῆρξε τὸ ἔσχατον καταφύγιον πάντων τῶν μεγαλοψύχων καὶ ἀρχαιοπρεπῶν ἀνδρῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀνδραποδώδους αἰῶνος, παραμυθία καὶ ψυχικὴ αὐτῶν ἀνακούφισις εἰς τὰ παντοῖα τῆς ἀθλίας ἀνθρωπότητος δυστυχήματα, ἅπερ ὁ στωϊκὸς μετὰ τῆς γνωστῆς αὐτοῦ ἀπαθείας καταφρονεῖ· ἀνώτερος δὲ τῆς τύχης γιγνόμενος ἐν μόνῃ τῇ ἐσωτερικῇ ἐλευθερίᾳ εὑρίσκει τὴν γαλήνην καὶ τὴν μακαριότητα. Πατρὶς κατὰ τὰς κοσμοπολιτικὰς τάσεις τοῦ στωϊκισμοῦ δὲν ὑπάρχει φύσει, διότι ὁ κόσμος εἶναι πατρίς· πατρίδος δὲ μὴ ὑπαρχούσης καὶ ἐξορία ἐκ τῆς πατρίδος εἶναι ἀδύνατος· τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων πολίτης

καὶ ἀλλοδαπὸς εἶναι λέξεις κεναὶ σημασίαι. Ἀλλ' ἡ τυραννία τῶν Καισάρων καὶ ταύτην τὴν μεγάλην πατρίδα, τὴν ἀνθρωπότητα καταστήσασα δεσμωτήριον, ἠναγκασε τέλος τὴν φιλοσοφίαν ἀποκηρύξασαν καὶ ταύτην, ἄλλην ἀντ' αὐτῆς νὰ παραδεχθῇ ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου πατρίδα, εὐρυτέραν ἔτι καὶ ἀγνοτέραν, τὸν οὐρανόν, ἐξ οὗ ἡ ἀληθὴς τοῦ ἀνθρώπου ἀπορρέει οὐσία, ὁ λόγος καὶ ἡ ψυχή. Εἰς τοιαύτην ὑψηλὴν μὲν ἀληθῶς καὶ θείαν, ἀλλ' ἀρνητικὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν κατέληξεν ἡ ἐνεργὸς ἐκείνη καὶ δημιουργικὴ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη, συντριβεῖσα ὑπὸ τὸ κολοσσιαῖον βάρος τῶν αὐτοκρατορικῶν τῆς Ῥώμης ἀλύσεων. Ναὶ μὲν ἀληθῶς, πρὸς τιμὴν τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν ἔλειπον καὶ νῦν ἐκ διαλειμμάτων χαρακτῆρες τινὲς, τοὺς ἀρχαίους τῆς ἐλευθερίας μεγαλοπράγμονας καὶ μεγαλουργοὺς ἀναμιμνήσκοντες χρόνους· καθότι ὡς αὐτὸς ὁ Τάκιτος, ὁ Ῥωμαῖος Ἱερεμίας ὁμολογεῖ· « οὐδέποτε οὐδεὶς αἰὼν ἐξηχρειώθη τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ παρέχῃ καί τινα καλὰ παραδείγματα » ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι δύνανται νῦν νὰ θεωρηθῶσιν, ὡς τοσοῦτοι λαμπροὶ ἀραιοὶ πυρσοί, ἀναφλεγόμενοι μὲν τὴν νύκτα ἐπὶ τῶν ἀγρίων ἀκτῶν τρικυμιώδους πελάγους, ἵνα κατάγωσι τοὺς κλυδωνιζομένους εἰς τὸν λιμένα, οὐδὲν ὅμως ἄλλο δυστυχῶς κατορθοῦντες, ἢ νὰ λαμπρύνωσι πρὸς στιγμὴν διὰ τῶν ἀκτίνων αὐτῶν τὰ φρικώδη ναυάγια, ἅπερ ἦσαν προωρισμένοι νὰ σώσωσι. Ὅταν δὲ, Κύριοι, ἔν τινι οἱαδήποτε κοινωνίᾳ, ἡ ἐπιστήμη καὶ ἰδίως ἡ φιλοσοφία λάβῃ ἐξ ἀπελπισίας τοιοῦτον παθητικὸν καὶ ἀρνητικὸν χαρακτῆρα, ὅταν ἡ φιλοσοφία ἀπὸ διδασκαλίας ζωῆς καταντήσῃ διδασκαλία θανάτου, διδάσκουσα τὴν ἀταραξίαν καὶ τὴν ἀπάθειαν μέχρις ἐξοντώσεως τοῦ προσώπου, ὅταν οἱ μεγάθυμοι ἄνδρες βαρυαλγοῦντες συγκλείωνται ὡς εἰς ἄσυλον ἐντὸς τῆς ψυχῆς των, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀνίπτανται ἐν τῇ διανοίᾳ πρὸς τὸν θεὸν, ὡς εἰς τὸ μόνον αὐτῶν καταφύγιον, ἡ κοινωνία αὕτη πνέει τὰ λοίσθια, καὶ νέφη ζοφερὰ περικαλύπτουσι τὸ ἀπαίσιον αὐτῆς μέλλον. Τοῦτ' αὐτὸ ἔπαθε νῦν, κατὰ τοὺς αἰωνίους ἠθικοὺς νόμους τῆς φύσεως, καὶ ἡ διεφθαρμένη αὕτη Ῥωμαϊκὴ κοινωνία, ἡ ἐπὶ τῆς αἰωνιότητος τῆς κυριαρχίας αὐτῆς ἀλαζόνως ἐγκαυχωμένη, μετὰ βίον αἱματοσταγῆ ἐτῶν χιλίων καὶ διακοσίων τριάκοντα, καταλυθεῖσα αἰσχρῶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀρ-

κτου, τὸ 476ον ἔτος Μ. Χ. ἐπὶ Ῥωμύλου Αὐγουστούλου, αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων χειροκροτούντων ἐπὶ τῇ καταδουλώσει αὐτῶν. «Ὁ νόμος τῆς ἀνταποδόσεως, λέγει ὁ φιλόσοφος Ἔρδερος, εἶναι αἰώνιος νόμος τῆς φύσεως. Οὐδεμία ἀσέβια κατὰ τῶν δικαιωμάτων τῶν λαῶν μένει ποτὲ ἀνεκδίκητος· καὶ ἡ ἐκδίκησις αὕτη τοσούτῳ φοβερωτέρα παρασκευάζεται, ὅσῳ μείζων καὶ ὀγκωδέστερος τῶν ὕβρεων ὁ σωρός. Ἡ ἀγέρωχος αἰωνία Ῥώμη κατέπεσε τέλος καὶ κατεθραύσθη, φρικώδες μνημεῖον τοῦ ἀναποφεύκτου τέλους, κατὰ τοὺς δικαίους νόμους τῆς φύσεως, πάσης κατακτητικῆς μανίας καὶ στρατοκρατίας δεσποτικῆς. Στερεωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα τῆς Ῥωμαϊκῆς, οὐδεμία ποτὲ ὑπῆρξε στρατιωτικὴ πολιτεία, οὐδὲν ὅμως πτῶμα ὡσαύτως ἐσύρθη ποτὲ ἀτιμώτερον καὶ αἰσχρότερον εἰς τὸν τάφον.»

Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐν τῇ δύσει ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη ἤγειρεν ἔνδοξα τρόπαια κατὰ τῆς ἀγροικίας τῆς Ῥώμης, ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι καὶ τῷ κόσμῳ τῷ Ἑλληνικῷ ἐξηγείρετο κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ νέος πολέμιος, πολὺ δεινότερος τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ, ὡς ἐσωτερικὸς καὶ ἐμφύλιος, καὶ ὅλως ἄϋλος καὶ πνευματικός, ὁ ἐξ Ἰουδαίας ἀνεγειρόμενος Χριστιανισμός.

Οὐδ' ἔργον ἡμῶν εἶναι, Κύριοι, οὐδ' ἔργον ἴσως ἐν γένει ἀνθρώπινον, τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ πρώτου λόγου ἡ ἐξερεύνησις τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐνάρξεως παραστάσεως δράματος μοναδικοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διὰ τὰ ἐλάχιστα αὐτοῦ μέσα καὶ τὰ μέγιστα τοὐναντίον ἀποτελέσματα, διὰ τὴν παντελῆ αὐτοῦ ἀρχικὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν ἄπειρον αὐτοῦ τελευταίαν ἰσχύν τε καὶ βίαν, πᾶν τὸ πρὸ ποδῶν ὡς ἀκατάσχετος χείμαρρος ἀνατρέψασαν καὶ συμπαρασύρσασαν. Πλὴν καί τοι τοῦ ἄκρου τούτου ἱστορικοῦ γεγονότος ὁ τελευταῖος λόγος εἶναι ὁμολογουμένως ἄδυτον τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ μυστήριον, κρυπτόμενον εἰς τοὺς ἀπροσπελάστους μυχοὺς τῶν ἀπορρήτων βουλῶν τῆς Προνοίας, οὐχ' ἧττον ὅμως τῆς νίκης καὶ τοῦ θριάμβου αὐτοῦ τὸ μυστήριον δὲν εἶναι τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ ἀπρόσιτον, ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἀρετῶν τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ στηριζόμενον, ἃς οὗτος ἐκπνέων ἀπέβαλε, τῆς καρτερικῆς δηλονότι ἀνδρείας, τῆς ἀδιασείστου πίστεως, τῆς ἀψευδεστάτης φιλαληθείας, τῆς μεγαλόφρονος παῤῥησίας, τῆς ἀκλονήτου σταθερότητος, τῆς

γενναίας αὐταπαρνήσεως, καὶ πάσης ἀτομικῆς θυσίας τῶν ὀπαδῶν τῆς νέας ἰδέας. Ταῦτα ἦσαν τὰ ὀξύτατα καὶ ἀδάμαστα ἀνθρώπινα ὅπλα, δι' ὧν εὐάριθμοί τινες ἁλιεῖς ἐνίκησαν ἐπὶ τέλους δύο λαμπροὺς καὶ ἰσχυροτάτους κόσμους. Ἐπὶ τῇ νίκῃ δὲ ταύτῃ καὶ τῷ θριάμβῳ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἡμεῖς νῦν ἀπόγονοι τῶν καταστραφέντων δάκρυα θέλομεν χύσει ὡς Ἕλληνες, ἢ θέλομεν ἀλαλάξει ὑπὸ χαρᾶς ὡς Χριστιανοί; Τὸ κατ' ἐμαυτόν, Κύριοι, ἀγογγύστως ὑποτάσσομαι εἰς τὰς βουλὰς τῆς θείας Προνοίας, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπότητος διεπούσης. Οὐδεὶς βεβαίως θέλει θρηνήσει ἐπὶ τῇ καταλύσει θρησκείας, ἀποθεούσης τοὺς Καλλιγούλας καὶ Νέρωνας· ἐξ ἄλλου ὅμως ὁμολογῶ, ὅτι ἐξεγείρεται τὸ αἴσθημα τῆς καρδίας μου ἐπὶ τῇ ἀγρίᾳ δυσμενείᾳ τοῦ ὄχλου τῶν Χριστιανῶν, ἀπηνῶς καταδιωκόντων καὶ ἀδιακρίτως καταστρεφόντων πᾶν ὅ,τι ὁπωσδήποτε συνεδέετο μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ἀντιστρατευομένων τῇ γνώμῃ τῶν σοφωτέρων πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ὁμολογούντων τὸν Ἑλληνισμὸν τοῦ χριστιανισμοῦ συγγενῆ γνησιώτατον. Σπαράσσεται ἡ ψυχή μου ἀναμιμνησκομένη τῆς τοσαύτης τηλικούτων ἀριστουργημάτων καταστροφῆς, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ περιωνύμου ἐκείνου Ἀλεξανδρεινοῦ Σεραπείου, μοναδικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τὴν λαμπρότητα, τὴν πολυτέλειαν, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ περιεχομένους θησαυροὺς τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης. Τίς δὲ Ἕλλην ἢ βάρβαρος δὲν φρίσσει, ἀναλογιζόμενος πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν τραγικώτατον θάνατον καὶ τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης καὶ ἀρίστης θυγατρὸς τοῦ μαθηματικοῦ Θέωνος, τῆς φιλοσόφου Ὑπατίας, καθ' ἧς μανιώδης ἐπιπίπτει ὁ φανατικὸς τῆς Ἀλεξανδρείας ὄχλος, ἀποσπῶν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἁμάξης, ὅτε ἡμέραν τινὰ τῆς τεσσαρακοστῆς τοῦ ἔτους 415 ἀπὸ τοῦ μουσείου μετέβαινεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, σύρει αὐτὴν ἐπὶ τῶν ὁδῶν γυμνὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, σχίζει δι' ὀστράκων τὸ παρθενικὸν αὐτῆς σῶμα, καὶ τέλος ὑπὸ μανίας καὶ λύσσης παραφερόμενος ῥίπτει τὰ μέλη αὐτῆς εἰς τὸ πῦρ, καὶ διασκορπίζει ἀποτεφρωθέντα εἰς τὸν ἀέρα! Δύο ὁλοκλήρους αἰῶνας διήρκεσε ἡ ἀπηνὴς αὕτη καὶ συστηματικὴ καταδίωξις καὶ καταστροφὴ τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ τέχνης· μετ' αὐτῶν δὲ καὶ τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς, στενώτατα μετὰ τοῦ ἀρχαίου συνδεομένης Ἑλληνισμοῦ.

Τὴν τελευταίαν ὅμως καιρίαν πληγὴν ἐπήνεγκε κατ' αὐτῆς ὁ Ἰλλυριὸς Οὐπράουδα, υἱὸς τοῦ Ἰστὼκ καὶ τῆς Βιγλενίτζα, ὁ πᾶσιν ἡμῖν γνωστὸς αὐτοκράτωρ Ἰουστικανός. Ὅτε ἐν ἔτει 529 ὁ μοναχὸς Βενέδικτος ἐν Ἰταλίᾳ κατέστρεφεν ἐπὶ τοῦ Monte Casino τὸν τελευταῖον ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὸ περὶ αὐτὸν ἄλσος τῶν Μουσῶν, διέλυε καὶ ὁ Ἰλλυριὸς Ἰουστινιανὸς ἐν Ἑλλάδι τὴν πρὸ ἐννεακοσίων ἐτῶν ὑπάρχουσαν ἐν Ἀθήναις ἀκαδημίαν, διὰ διατάγματος ἀπαγορεύσας τοῖς Ἕλλησι τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην!

Δυνάμει τοῦ διατάγματος τούτου, οἱ τελευταῖοι ἑπτὰ ἐν Ἀθήναις φιλόσοφοι Ἕλληνες, οὐδαμοῦ ἐν Ἑλλάδι εὑρίσκοντες ἄσυλον, εἰς τὴν Περσίαν, τίς ποτε τοῦτο ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ, κατέφυγον, ἱκέται τοῦ Πέρσου Χοσρόου γενόμενοι. Ἐδέησε δὲ μετὰ ταῦτα ῥητοῦ ἄρθρου συνθήκης μεταξὺ Ἰουστινιανοῦ καὶ Χοσρόου, ἵνα ἐπιτραπῇ εἰς ἑπτὰ λογίους γέροντας Ἕλληνας ἡ εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδος, μετὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν συνειδήσεως! Καὶ πότε τοῦτο ἐν Ἑλλάδι συμβαίνει; ὅτε οἱ βάρβαροι Γότθοι ἐν τῇ δύσει τὴν κλασικὴν παιδείαν ἠσπάζοντο, συμβούλους ἔχοντες παρ' αὐτοῖς ἄνδρας σοφοὺς, τὸν Βαίτιον καὶ τὸν Κασσιόδωρον, ὅτε ὁ Ἀλαρῖχος διατάσσει τῆς Ῥώμης τὴν σύγκλητον, ἵνα μὴ παύσῃ τὰς ἀρχῆθεν ἀπονεμομένας ταῖς σοφοῖς χορηγίας, καὶ τὸ περιεργότερον, ἵνα μὴ ἄνευ λόγου πασιδήλου ἀνικανότητος ἀφαιρῆται αὐτοῖς ἡ ἄπαξ δοθεῖσα τῆς ἐπιστήμης καθέδρα!

Περὶ τὴν ἐποχὴν ἄρα ταύτην αἱ Ἀθῆναι, ὡς ἔγραφεν ὁ Συνέσιος, τῶν μὲν σχολῶν διαλελυμένων, τῶν δὲ φιλοσόφων δεδιωγμένων, καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν δημευομένης καὶ διαρπαζομένης, « πάλαι μὲν πόλις ἑστία σοφῶν, ἐσέμνυνον τότε αὐτὰς οἱ Μελιττουργοί. » Θριβερὰ δ' ὡς ἐκ τάφου ἐξήρχετο ἡ φωνὴ τοῦ τελευταίου Ἀριστοτελικοῦ φιλοσόφου τοῦ Σιμπλικίου, θρηνοῦντος τὴν γενικὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ πάσης ἐλευθερίου ἀγωγῆς παρακμήν. Οὕτως ὑπὸ τὸν πέλεκυν ἑνὸς Ἰλλυριοῦ κατεβλήθη ἡ πνευματικωτάτη σχολὴ τῆς κατ' ἐξοχὴν εὐσεβοῦς καὶ φιλανθρώπου ἐκείνης πόλεως, ἥτις πρώτη ἠνέῳξε τὴν καρδίαν αὐτῆς εἰς τὸ ζωοποιὸν τοῦ Εὐαγγελίου κήρυγμα, οὗσα ἐπὶ αἰῶνας τὸ νέον γυμνά-

σιον, ἐν ᾧ προηλείφοντο πνευματικῶς οἱ μέγιστοι ἀθληταὶ τῆς φιλοσόφου ὀρθοδοξίας.

Καὶ ὅμως, Κύριοι, μετὰ τοσούτους διωγμοὺς τοσαύτας δημεύσεις καὶ ἐξορίας, ἀνακρίσεως γενομένης ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τίνες καὶ πόσοι ἦσαν ἔτι οἱ πρεσβεύοντες τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, εὑρέθησαν τοιοῦτοι πάντες οἱ ὁπωσδήποτε ἐν τῇ πόλει διακρινόμενοι διὰ τῆς γεννήσεως, τοῦ πλούτου καὶ τῆς παιδείας αὐτῶν· τοσοῦτον εἶναι βέβαιον, ὅτι οὐδέποτε καταβάλλεται ἡ ἰδέα διὰ τῆς βίας, καὶ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ ἄϋλος δύναμις εἶναι πολὺ ἀνωτέρα τῆς ἐξωτερικῆς ὑλικῆς ἰσχύος· μόνη δὲ δύναμις τῆς ἰδέας ἰσόπαλος εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδέα. Τοῦτο δὲ καὶ ἐνταῦθα σαφῶς καταφαίνεται. Ἐνόσῳ δηλονότι ἡ βία τὸν Χριστιανισμὸν ὡς ἰδέαν ἐδίωκε, τὸν ἐνίσχυε, τὸν ἐμεγέθυνε, τὸν ἐκράτυνε· ὥστε τέλος ἡ βία εἰς τὴν ἰδέαν ἐνέδωκε, παραχωρήσασα αὐτῇ καὶ τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου· ὀλίγον δὲ πολὺ ὀλίγον ὠφέλησε, μᾶλλον δὲ ἔβλαψε τὸν Χριστιανισμὸν ὡς ἰδέαν, ἡ ἐπιοῦσα τῆς αὐτοκρατορικῆς προστασίας αὐθαιρεσία, θραύσασα μᾶλλον τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ δύναμιν, στηριζομένην ἐπὶ τῆς ἀκαταβλήτου βάσεως τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ ἀρετῆς. Εἰς ἓν ὅμως, καὶ τοῦτο μέγα βεβαίως, ὠφέλησεν ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου ἐνθρόνισις, ὅτι ἐγένετο βαθμηδὸν ἀφορμὴ τῆς τῶν διεστώτων διαλλαγῆς, καὶ τῆς τῶν πολεμούντων συμφιλιώσεως, παραγαγοῦσα τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην καὶ σωτήριον ἕνωσιν τῆς Ἑλληνικῆς νεωτέρας πίστεως μετὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, ταύτης καὶ μόνης πολλάκις διασωσάσης αὐτὴν, κινδυνεύσασαν ἐν τῇ μακρᾷ ἐκείνῃ μεσαιωνικῇ πάλῃ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως· διότι ὡς ὅταν τὸ πρῶτον ἀδελφοὶ πολεμοῦντες ἀλλήλους, ἐπὶ τέλους μετὰ τὴν μάχην καὶ νίκην, εἰς ἑαυτοὺς συνερχόμενοι, ὁμολογοῦσιν αὐτοὺς ἀδελφούς, περιπλέκονται καὶ ἀλλήλους ἀσπάζονται, καὶ μετ' ἀλλήλων ἀδιαρρήκτως συνδέονται, οὕτω καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Χριστιανισμὸς μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ δεινῶς τὸ πρῶτον πολεμήσας καὶ συγκρουσθείς, ἐν τῇ παραφορᾷ τῆς πρώτης ἐκρήξεως, ἀναγνωρίζει ἐπὶ τέλους τὸν ἀδελφὸν, καὶ ἀποτροπιάζεται τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, εἰρηνεύει καὶ συμμαχεῖ μετ' αὐτοῦ, ὡς γνησιωτάτου συμμάχου καὶ φίλου, ὡς ἀληθεστάτου καὶ κραταιω-

τάτου στηρίγματος· ὅθεν ἀπὸ τοῦ νῦν ἡ Ἑλληνικὴ περωτισμένη ὀρθοδοξία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης συναλλήλως βαδίζουσι, ἀμοιβαίως χεῖρα ἀρρωγὸν πρὸς ἀλλήλας ὀρέγουσαι, τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς αὐτοὺς φίλους ὁμολογοῦσαι.

Ἀφ' ἧς δὲ οὕτως ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Χριστιανισμοῦ συνδιηλλάγη καὶ συνεδέθη, ὁ Ἀνατολικὸς κόσμος, οἱονεὶ ἀνακύπτων ἐκ τοῦ ληθάργου, ἀναμιμνήσκεται τῆς φύσεως καὶ καταγωγῆς του, αὖθις ἀναλαμβάνει τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, καὶ ἐκ νέου ἀποδύεται εἰς αἱματηροὺς καὶ πεισματώδεις ἀγῶνας ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ συγκεντρουμένου νῦν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τοῦ Βυζαντίου ὀρθοδοξίᾳ, ἀπέναντι τοῦ ἐν Ῥώμῃ Λατινισμοῦ. Ἀλλ' ὁ νέος οὗτος ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἰδέας μακρὸς ἀγὼν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, ἐκπροσωπουμένης ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τοῦδε ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, δὲν ὀφείλεται οὐδ' εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου, ποτὲ μὲν ῥωμαΐζοντας ὡς Ῥωμαίους, ποτὲ δὲ βαρβαρίζοντας ὡς βαρβάρους, οὐδ' εἰς αὐτὸν ἀποκλειστικῶς καὶ πάντοτε τὸν ὀρθόδοξον κλῆρον, καθὸ τοιοῦτον, ἀλλ' εἰς τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας ἐκείνης μεγάλης Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἥτις ἀπὸ τῶν ἐνδόξων χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς κοιτίδος τῆς Ἑλλάδος, διασπαρεῖσα παντοχοῦ ἐν Ἀσίᾳ, διέσωζε διὰ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων τὰ σπέρματα τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τὴν μνήμην τῆς ἐνδόξου καταγωγῆς της. Αὕτη ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ κοινωνία, ἥτις καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ, καὶ ὑπὸ τὸ ἐξευτελιστικὸν ἐπίθετον τοῦ Ῥωμαίου, οὐδέποτε ἐπελάθετο τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῆς φύσεως καὶ ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν ἐπὶ τῷ Ἑλληνισμῷ αὐτῆς ἐκαυχᾶτο καὶ ἐσεμνύνετο, ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἐμπνεομένη, αὕτη λέγω νῦν, καὶ ὑπὸ τὸν τρίβωνα τοῦ ὀρθοδόξου φιλοσόφου, καὶ ὑπὸ τὴν στολὴν τοῦ Βυζαντινοῦ συγκλητικοῦ, καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν ὑπὸ τὴν νέαν αὐτοῦ μορφὴν τῆς ὀρθοδοξίας ἐστήριξε, καὶ τὴν τυραννίαν τῶν αὐτοκρατόρων οὐχ' ἅπαξ ἐχαλιναγώγησε καὶ κατέβαλε, οἵτινες διὰ τοῦτο πολλάκις καὶ ἀπεφάσισαν, ἀλλ' εἰς μάτην, ἵνα μεταθέσωσι τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τοῦ ὀχληροῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν

λατινίζουσαν Καρχηδόνα, ὡς ὁ Ἡράκλειος, καὶ εἰς τὴν Ρώμην τὸ δεύτερον, ὡς ὁ Κώνστας ὁ δεύτερος.

Πολλάκις δὲ κατὰ τὴν μυστηριώδη ταύτην τῆς ἱστορίας περίοδον, καθ' ἣν ἐγκυμονεῖται ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ἐθνικότης, ὁ ἀγνότατος Ἑλληνικὸς πατριωτισμὸς, ὑπὸ τὸ βάσον τοῦ μοναχοῦ ἐγκατέλιπε τὰ ἄντρα καὶ τὰς ἐρήμους αὐτοῦ, ἵνα ὑπὸ τὸ σύνθημα τῆς θρησκείας ἐκδικήσῃ ἐθνικὰ καὶ πολιτικὰ προσβληθέντα αἰσθήματα.

Ὁ μέγας φέρ' εἰπεῖν ἐκεῖνος καὶ δεινότατος τῶν εἰκονομάχων ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ συνταράξας ἐκ βάθρων σύμπασαν τὴν Ἀνατολὴν, τί ἄλλο ἦν κατὰ βάθος, ἢ πόλεμος τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῆς ἐξουσίας, πόλεμος τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλληνικῆς παραδόσεως, κατα τῆς αὐθαιρέτου κυβερνητικῆς ἐπεμβάσεως; Ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων βασιλέων ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας, ἀντικαταστᾶσα διὰ τῆς χυδαιοτάτης νεοελληνικῆς, ἡ Οἰκουμενικὴ σχολὴ τοῦ Βυζαντίου ἐκλείσθη, οἱ καθηγηταὶ αὐτῆς ἐδιώχθησαν, καὶ 36000 τόμοι κλασικῶν συγγραφέων μετ' αὐτοῦ τοῦ κτιρίου ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία ὑπὸ τῶν βαρβάρων Ἰσαύρων ἐκαλεῖτο εὐνουχισμὸς τῆς πολιτείας, οἱ δὲ πεπαιδευμένοι Ἕλληνισταὶ ἠναγκάζοντο πάντες νὰ καταλείπωσι τὸ πάτριον ἔδαφος, ἱκέται τῆς πολεμίας Ρώμης γιγνόμενοι. Ὁποῖον ἀληθῶς ἀγαθὸν ἠδύνατο ποτὲ νὰ ἐλπίσῃ τὸ ἔθνος, ὡς ἔθνος Ἑλληνικὸν, παρὰ τοιαύτης βαρβάρου αὐθαιρεσίας, λόγῳ ταμιευτικῷ καταλυούσης παραδόσεις ἀρχαιοτάτας, ἀναίδην καταπατούσης δικαιώματα κεκτημένα, ἱεροσύλως καταδιωκούσης τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους, καὶ πυρπολούσης τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, ἐξοριζούσης ἀπὸ μὲν τοῦ ἄμβωνος τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀπὸ δὲ τῆς πατρίδος τοὺς ὀρθοδόξους Ἑλληνιστάς; Βεβαίως, Κύριοι, δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ συνήγορος τῆς πρὸ τῶν εἰκονομάχων καὶ τῆς μετ' αὐτοὺς κυβερνήσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Μεγάλα ἢ μᾶλλον μέγιστα καὶ πλεῖστα ἐσωτερικὰ δεινὰ κατεβίβρωσκον διηνεκῶς τὰ σπλάγχνα τῆς ἄλλως εὐδαίμονος ταύτης χώρας, ἐξ ὧν ἓν καὶ τὸ μέγιστον ἴσως ἦν τοῦ ὁλεθρίου Ρωμαϊκοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος ἡ ἀπόλυτος ἐκείνη διοικητικὴ συγκέν-

τρωσις, καὶ ἡ παντελὴς καὶ πλήρης κατάθλιψις τῆς δημοτικῆς καὶ ἀτομικῆς ἀνεξαρτησίας. Δὲν δύναμαι ὅμως καὶ ἐξ ἑτέρου τὴν ὑπὸ πολλῶν ὑμνουμένην ταύτην εἰκονομαχικὴν ἀναμόρφωσιν, ὑπὸ τὴν ἐποψιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ θεωρήσω ὡς ἐποχὴν προόδου τοῦ ἔθνους, οὐδενὸς μὲν τῶν οὐσιωδῶν ἀπαλλαγέντος δεινῶν, πολλὰ δὲ τοὐναντίον καὶ τὰ κυριώτατα ἀγαθὰ διακινδυνεύοντος, τὴν ἐθνικὴν δηλονότι ἑνότητα, ἣν ἡ ὀρθοδοξία ἐξεπροσώπει, καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ὑπόστασιν, ἣν ἡ κλασικὴ τῶν προγόνων παιδεία καὶ γλῶσσα ἐστήριζε. Ἀλλ' ἐπέπρωτο ἵνα αὐτὴ ἡ Ἑλλὰς τὴν πρώτην κατὰ τῆς εἰκονομαχίας κατενέγκῃ πληγὴν ἐπαναστατήσασα, Ἑλληνὶς δὲ καταβάλῃ αὐτὴν, ἡ Ἀθηναία Εἰρήνη, ὀρφανὴ φιλοσόφου θυγάτηρ, ἀπὸ τῶν περιστυλίων τοῦ Παρθενῶνος ἀναβιβασθεῖσα βασιλὶς εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, γυνὴ δὲ πάλιν, ἐκπροσωποῦσα τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἰθαγενὲς τῆς κοινωνίας στοιχεῖον, ἡ Θεοδώρα, ἐξολοθρεύσῃ τελείως αὐτὴν, αὖθις ἀνακύψασαν ἀσθενέστερον ἐπὶ τῆς Ἀρμενικῆς δυναστείας. Τῆς νίκης ταύτης τὸ τρόπαιον εἶναι ἡ καλουμένη κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας, ἐθνικωτάτη καὶ ἐξόχως Ἑλληνικὴ ἑορτὴ, ἡ βάσις καὶ τὸ θεμέλιον τῆς ἐθνεγερσίας τοῦ 21, ἡ πρώτη φωτεινὴ καὶ τηλαυγὴς ἀκτὶς τοῦ μεσουρανοῦντος λαμπροῦ Ἡλίου τῆς 25ης Μαρτίου.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν τῇ Βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ βαθυτάτας ῥίπτει καὶ ἀναποσπάστους τὰς ῥίζας αὐτοῦ· ὅθεν ἐνῷ περὶ τὸν ἕκτον αἰῶνα, ὅτε εἰσέτι ὁ Ῥωμαϊκὸς ἐγωϊσμὸς ἐβασίλευεν, ἡ ἐκκλησία τὴν ἀρχαιότητα κατεδίωκεν, αἱ φιλοσοφικαὶ σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν κατηργοῦντο, καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς, τήν τε γλῶσσαν καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διάνοιαν ἐβαρβάριζε, τὴν Λατινικὴν ἀποκαλῶν γλῶσσαν πάτριον, ἤδη Μιχαὴλ ὁ Γ'. τοῦ τελευταίου εἰκονομάχου υἱὸς, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐννάτου αἰῶνος, διασύρει πρὸς τὸν Πάπαν τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν ὡς βάρβαρον, ὁ Καῖσαρ Βάρδας, μέγας ζηλωτὴς τῆς παιδείας, πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης καταναλώσας, τὰ ἀνάκτορα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, τὴν καλουμένην Μαγναύραν παραχωρεῖ εἰς Πανεπιστήμιον, ἐν ᾧ Λέων ὁ φιλόσοφος ὁ Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος, τοῦ σοφοῦ Εὐσταθίου ὁ πρόδρομος, ὁ Θεόδωρος, ὁ Κομητᾶς, ὁ Θεοδήγιος, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀναπτύσσουσι τὸν Πλάτωνα

καὶ ἑρμηνεύουσι τὸν Ἀριστοτέλη. Νῦν δὲ ὁ νέος Ἀριστοτέλης τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, ὁ μέγας ἐκεῖνος Φώτιος, ᾧ οἱ ὀπαδοὶ τῆς Ῥώμης προσῆπτον, ὅτι οὐδέποτε ἤκουσαν αὐτοῦ λαλοῦντος εὐχήν, ἀλλὰ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν ὑποψιθυρίζοντος ῥήματα· νῦν, λέγω, ὁ σοφώτατος ἐκεῖνος καὶ μεγαλοπράγμων Φώτιος, καθ' οὗ ἀθρόα ἡ χολὴ ἐξεχύθη τῆς Δύσεως, ἀποδιδούσης τῇ τόλμῃ καὶ τῇ εὐσταθείᾳ αὐτοῦ, τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τὴν παντελῆ ἀπὸ τοῦ Λατινισμοῦ χειραφέτησιν, ἀπὸ τῆς ὑπερτάτης βαθμίδος τῆς πολιτείας, μεταβαίνει εἰς τὴν ὑψίστην τῆς ἐκκλησίας περιοπήν, δύο ἑτέρους αὐτοῦ προκατόχους ἐνδόξους κατὰ τοῦτο διαδεχόμενος, τὸν Νικηφόρον καὶ τὸν Ταράσιον.

Ἤδη δὲ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Ἰσαύρων καὶ Ἀρμενίων τὰ φύλα διαδέχεται ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία τοῦ Βασιλείου, τὴν αὐτοκρατορίαν διά τε τῶν ὅπλων καὶ τῆς ἐπιστήμης λαμπρύνασα. Τίς ἐξ ὑμῶν ἀγνοεῖ καὶ τὸν ἐπὶ τῆς δυναστείας ταύτης συντελεσθέντα ἐξελληνισμὸν τῆς ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας, διὰ τῆς συντάξεως τῶν Βασιλικῶν, δι' ὧν νῦν καὶ ἐκ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ἄσυλου τῶν δικαστηρίων ὁ Λατινισμὸς ἐξεώσθη; Τοσοῦτον δὲ νῦν, καὶ ἐν τῇ αὐλῇ αὐτῇ, ἡ Λατινικὴ ἄγνωστόν τι καὶ ἀπηρχαιωμένον χρῆμα ἐγένετο, ὥστε οὐδὲ τῶν κοινοτάτων πλέον λέξεων ἡ σημασία κατενοεῖτο. Ὁ ἔννατος καὶ δέκατος μάλιστα οὗτος αἰών, ὁ κυρίως καὶ κατὰ πάντα μεσαιὼν ἐν τῇ Δύσει, ἦν δι' ἡμᾶς, Κύριοι, αἰὼν φώτων καὶ ἐπιστήμης. Νῦν βασιλεῖς καὶ βασίλισσαι, ἐν τῇ περιφρονουμένῃ ταύτῃ Βυζαντινῇ πολιτείᾳ, ἀμιλλῶνται μετὰ πατριαρχῶν, συγκλητικῶν, καὶ ἄλλων πεπαιδευμένων, συγγράφοντες ἑλληνιστὶ συγγράμματα ἱστορικά, φιλοσοφικά, πολιτικά, ἠθικά, στρατιωτικά, διοικητικά, καὶ ἄλλα παντοῖα. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πνευματικῆς ταύτης μεγάλης κινήσεως ἵσταται αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ πορφυρογέννητος, αὐτὸς συγγραφεὺς καὶ προστάτης καὶ φίλος τῶν συγγραφέων γενόμενος. Τὰ μεγάλα δ' ἐκεῖνα καὶ σοφὰ λεξικὰ τοῦ Σουΐδα, τοῦ Ἡσυχίου, καὶ τὸ μέγα ἐτυμολογικόν, μόνα ταῦτα ἀρκούντως ἀποδεικνύουσι τῆς ἐποχῆς ταύτης τὴν Ἑλληνικὴν ἀκμαίαν παιδείαν. Ἡ ὥθησις δὲ αὕτη, ἣν ἔδωκε τῇ Ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ ἡ δυναστεία τῶν Μακεδόνων, μετεδόθη ἀπαραμείωτος καὶ εἰς τὴν φιλόμουσον δυναστείαν τῶν Κομνηνῶν, ἐφ' ὧν

ἔτι μᾶλλον ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία ἐνέθορε καὶ ἀνέλαμψεν, ἐν τοῖς ἀροτῆρσιν αὐτῆς καὶ αὐτὰ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τὰ τρυφερώτατα μέλη συγκαταλέγουσα. Ὡς δὲ τὸν ἔνατον αἰῶνα ἐλάμπρυνεν ἡ μεγαλοφυΐα καὶ πολυμάθεια τοῦ Φωτίου, οὕτω καὶ τὸν ἀκόλουθον δέκατον ὁ πολυΐστωρ Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς, ὁ *ὕπατος τῶν φιλοσόφων*, οἱονεὶ ἐπόπτης τῆς δημοσίας παιδεύσεως, δικαίως θρυλλεῖται ὡς ἀνὴρ τὴν σύμπασαν Ἑλληνικὴν παιδείαν κατέχων. Τοσοῦτον δὲ ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Ἀττικὴ ἀρχαιομάθεια ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἐν πᾶσι κατίσχυσεν, ὥστε τὰ ὀρφανὰ τῶν Λατίνων καὶ Σκυθῶν καὶ Βουλγάρων, ὅσα ἐν ταῖς μάχαις ᾐχμαλωτίζοντο, ἐντὸς δημοσίων ὀρφανοτροφείων ἀνατρεφόμενα, πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν ἐξεπαιδεύοντο. Ὁπόσον δὲ ἦσαν εὐρεῖαι αἱ φιλολογικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαὶ γνώσεις τοῦ αἰῶνος τούτου, σαφῶς ἔτι μαρτυροῦσιν αἱ σοφώταται τοῦ Εὐσταθίου παρεκβολαὶ εἰς τὸν Ὅμηρον· ὅθεν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μανασσῆς, ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, μέγαν προσάπτει μῶμον τῷ αὐτοκράτορι Νικηφόρῳ τῷ Βοτονιάτῃ, ὅτι τὰ πράγματα χερσὶν ἐπίστευεν ἀνθρώπων,

Βαρβαριζόντων τὴν φωνὴν μηδ' ὀρθοζήμονούντων,
Καὶ σκυθολίσσους λαλιὰς δυσφράστως λαλαγούντων.

Ἀλλ' ἤδη δυστυχῶς ἡ γενεὰ αὕτη τῶν Βυζαντινῶν Πτολεμαίων παρέρχεται, καὶ νέα δυναστεία ἡ τῶν κατ' εὐφημισμὸν βεβαίως καλουμένων Ἀγγέλων, δι' ἐγκλημάτων ἐσωτερικῶν τε καὶ ἐξωτερικῶν ἀναβιβάζεται εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, φορὰν ἀτελευτήτων συμφορῶν ἐκ τῆς δύσεως ἐπισπάσασα τῇ Ἑλλάδι. Πρὶν δὲ θρηνήσωμεν τὴν ἐπ' αὐτῆς ἀνεπανόρθωτον τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἐκ δύσεως ἐνσκήψασαν συμφορὰν, ῥίψωμεν ταχύ τι καὶ παροδικὸν βλέμμα πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ Τίγρεως καὶ Εὐφράτου, ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη αὖθις ἀποδημεῖ, ἵνα καὶ δεύτερον ἐξημερώσῃ ἤθη ἄγρια καὶ ἀνήμερα, λάβῃ δὲ ὡς τελευταίαν ἀμοιβὴν ἀντὶ τούτου τὸν θάνατον, θάνατον ὅμως περίεργον καὶ παράδοξον, θάνατον, δι' οὗ ἐν μέρει, κατὰ τὰς ἀπροϊτους βουλὰς τῆς Προνοίας, σώζεται ἐν οὐσίᾳ ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς θανάτου τῆς σταυροφορικῆς βαρβαρότητος.

Ἐνῷ, Κύριοι, τὸν ὄγδοον αἰῶνα, ὡς εἴδομεν, οἱ εἰκονομάχοι

βασιλεῖς ἐν τῷ διωγμῷ τῶν εἰκόνων τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιοτάτην παράδοσιν κατεδίωκον, καὶ τὰ ἔργα τῆς διανοίας καὶ τέχνης κατέστρεφον, διαλύοντες παιδευτήρια, πυρπολοῦντες βιβλιοθήκας, διαρπάζοντες μοναστήρια, πλούσια ταμιευτήρια συγγραμμάτων ἀρχαίων, λαός τις βάρβαρος καὶ νομαδικὸς τῆς Ἀραβικῆς Χερσονήσου, ὑπὸ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἐγερθείς, ὃν ἐνέπνει αὐτῷ ὁ ἔκτακτος ἐκεῖνος καὶ μεγαλοπράγμων Ἄραψ ἀγύρτης, ὁ ἀνατρέψας ἐκ βάθρων ὁλόκληρον κόσμον, καὶ ἐπὶ τῶν καπνιζόντων ἐρειπίων αὐτοῦ θεμελιώσας διὰ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ πυρὸς κόσμον νέον πρωτοφανῆ, σύμπλεγμά τι περίεργον θηριωδίας καὶ ἠπιότητος, βαρβαρότητος καὶ πολιτισμοῦ, ἀσιατικοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ἱπποτικῆς ἀνεξαρτησίας, κατακλύζει ἤδη τὴν Ἀσίαν ἀπὸ Συρίας μέχρις Ἰνδιῶν, καὶ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μέχρι στηλῶν Ἡρακλέους, περαιωθεὶς καὶ εἰς τὴν δυτικωτάτην Ἰβηρικὴν τῆς Εὐρώπης Χερσόνησον.

Ὁ φανατικὸς καὶ ἀτίθασος οὗτος κατακτητικὸς τῆς Ἀραβίας λαός, πάντα τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ ὀφείλει καὶ οὗτος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ κατάκτησις τῆς Συρίας, χώρας ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν ἐντελῶς ἐξελληνισθείσης, καὶ ἡ ἐν Δαμασκῷ τῇ πρωτευούσῃ αὐτῆς τῶν πρώτων Καλιφῶν ἐγκαθίδρυσις, ἤναψεν εἰς τὰς ἀγρίας μὲν ἀλλ' εὐφλέκτους τῶν Ἀράβων ψυχὰς τοὺς πρώτους σπινθῆρας τῆς ἐπιστήμης· πλὴν δυστυχῶς ἡ Σημιτικὴ αὕτη φυλὴ τῶν Ἀράβων, μηδὲν ἔχουσα κοινὸν τῷ Ἑλληνισμῷ, κατά τε τὴν φύσιν, καὶ τὴν γλῶσσαν, καὶ τὴν πολιτείαν αὐτὴν, καὶ διδαχθεῖσα ἔτι μονομερῶς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, οὐχὶ ἀμέσως ὑπὸ Ἑλλήνων ἑλληνιστί, ἀλλ' ὑπὸ αἱρετικῶν Νεστοριανῶν συριστί, δὲν ἠδυνήθη πρὸς δυστυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἵν' ἐξοικειωθῇ ποτὲ μετὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, πνεύματος ἐλευθερίας καὶ ἀληθοῦς ἀνθρωπισμοῦ, ἵνα δι' αὐτοῦ ἐκπολιτίσῃ εὐρωπαϊκῶς τοὺς λαούς, οὓς δι' ἀὸ τοῦ σιδήρου ὑπέταξε. Ἐκ προοιμίων ἄρα δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸν διαθρυλληθέντα τῶν Ἀράβων πολιτισμὸν ὡς τι ἀμυδρὸν μὲν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἀπαύγασμα, φερούμενον ὅμως τῆς ἀληθοῦς αὐτῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος· καθότι ἐν τῇ Ἀραβικῇ ἐπιστήμῃ εὑρηνται μὲν ἀληθῶς πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ γνώσεις, αἱ τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν τῆς κοινωνίας προάγουσαι, λεί-

πουσιν ὅμως πᾶσαι, ὅσαι ἀναγκαίως προϋποθέτουσι τὴν ἀληθῆ ἀνθρωπίνην ἀνάπτυξιν, διὰ τῆς πολιτικῆς τῆς κοινωνίας ἐλευθερίας. Ἡ πραγματικὴ ἄρα ἱστορία καὶ ἡ πολιτικὴ ῥητορία, προϊόντα θαλερὰ τῆς ἐλευθερίας, ἐν τῇ φλογερᾷ τοῦ Ἀραβικοῦ δεσποτισμοῦ ἀτμοσφαίρᾳ δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπάρξωσι. Τὴν μὲν ῥητορίαν κατέπνιγε τῆς δουλοσύνης ἡ κτηνώδης σιγὴ, τὴν δὲ πραγματικὴν ἱστορίαν ἐματαίου τοῦ δεσπότου ἡ ἰδιότροπος καὶ αὐθαίρετος θέλησις, καθιστᾶσα ἀδύνατον τὸν ἐσωτερικὸν σύνδεσμον καὶ τὴν ἀναγκαίαν τῶν πολιτικῶν γεγονότων ἀλληλουχίαν, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ πραγματικότης τῆς ἱστορίας. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, τῶν Ἀράβων ἡ ἐπιστήμη ἐν γένει, κέντρον ἔχουσα τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ Εἰρηνούπολιν ἢ Βαγδάτην, καὶ εἰς τὸν χρυσοῦν αὐτῆς προαχθεῖσα αἰῶνα ἐπὶ τῶν Καλιφῶν Ἁρσοὺν-Αλ-Ῥασχὶδ, καὶ Ἀλμαμοὺν στηρίζεται κυρίως ἐπὶ Ἀραβικῶν καὶ Συριακῶν μεταφράσεων καὶ ἑρμηνειῶν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, οὓς πανταχόθεν οἱ Καλίφαι ἀδροτάταις δαπάναις εἰς Βαγδάτην συνήθροιζον καὶ μετέφραζον, διά τινος πολυαρίθμου σώματος τακτικῶν μεταφραστῶν. Οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ ἐννάτου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, ἄπειρα συγγράμματα οἱ βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀπέστειλαν εἰς τῶν Καλιφῶν τὴν πρωτεύουσαν, ὅπου μετεφράζοντο, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ ἀπώλλυντο· καθότι οἱ Ἄραβες, καὶ μάλιστα οἱ Καλίφαι, προστατεύοντες τὴν ἐπιστήμην ἁπλῶς διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς παραγόμενον ὄφελος, ἅπαξ μεθερμηνευθέντα, ἐθεώρουν τὰ πρωτότυπα πλέον ὡς περιττὰ καὶ τὰ ἔκαιον! Οὕτως ἀπώλοντο δυστυχῶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων τούτων δοκησισόφων πλεῖστα ἔξοχα προϊόντα τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας, ἧς τὰς μὲν εὐεργεσίας ὡς βάρβαροι, λόγῳ συμφέροντος, ἀσμένως ἐδέχοντο, αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν εὐεργέτιν ὡς ἐχθρὰν ἀπέβαλλον καὶ ἐμίσουν. Καὶ αὗται μὲν αἱ ἀμοιβαὶ καὶ τὰ ξένια τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἐν Βαβυλῶνι. Ἐπανέλθωμεν δὲ νῦν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα θρηνήσωμεν τὰς ἐκ δύσεως τραγῳδίας.

Οὐδὲν νῦν ἐν τῇ παρούσῃ καταστάσει τῆς ἐπιστήμης ὑπάρχει μυστήριον, Κύριοι, ὅτι ὁ πολὺς ἐκεῖνος καὶ μέγας κατὰ τῶν ἀπίστων σταυροφορικὸς ζῆλος τῆς Δύσεως, περὶ τὸν ἐνδέκατον, δωδέκατον, καὶ δέκατον τρίτον αἰῶνα, ἐκ τῆς ἀμέτρου φιλοδοξίας ἑνὸς καὶ μόνου ἀνδρὸς ἐκπηγάσας, καὶ ἐπιβληθεὶς εἰς τοὺς λαοὺς

καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῆς δύσεως ὡς ἐντολὴ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, οὐδὲν ἄλλο κυρίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ἐσκόπει, ἢ τὴν παντελῆ τῇ Ῥωμαϊκῇ τιάρα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου ἔντε τῇ Δύσει καὶ τῇ Ἀνατολῇ καθυπόταξιν. Ὁ ἔκτακτος δὲ οὗτος καὶ μεγαλοπράγμων ἀνὴρ, ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη ἡ πρώτη ἰδέα τῶν σταυροφοριῶν, ἦν ὁ μοναχὸς Ἱλδεβράνδος, υἱὸς ξυλουργοῦ τινος ἐν Σαόνῃ τῆς Τυρρηνίας, ὁ μετὰ ταῦτα πασίγνωστος Πάπας Ῥώμης Γρηγόριος Ζ'. Ναὶ μὲν ὁ ἔκτακτος οὗτος ἄνθρωπος, ὁ ἐν πᾶσι κατανοήσας καὶ διαγνοὺς τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, δὲν εἶδε μὲν ἐν τῷ βίῳ τετελεσμένα τὰ σχέδιά του, ἡ ἰδέα ὅμως αὐτοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας ἐπέζησε, καταστᾶσα ἔκτοτε ἡ βάσις καὶ τὸ θεμέλιον τῆς πολιτικῆς τῶν Παπῶν, ἀνενδότως ἐπ' αὐτῆς ἐργασθέντων ἀείποτε, μετὰ μείζονος ἢ ἐλάσσονος ἐλπίδος ἐπιτυχίας. Ἐν δέ τι νῦν πρὸς τὴν παγκόσμιον ταύτην Παπικὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν ἦσαν καὶ αἱ σταυροφορίαι τῆς Δύσεως, αἵτινες εἰ καὶ μὴ τοῖς Πάπαις ἐπήνεγκον τὸ ποθούμενον τελικὸν ἀποτέλεσμα, ἀλλ' ὡς μεταναστεύσεις, καὶ πόλεμοι, καὶ συγκρούσεις λαῶν ἡμιβαρβάρων πρὸς ἔθνη ἀνώτερα τὸν πολιτισμὸν, μεγάλην ἐπὶ τοῦ κόσμου τῆς Δύσεως ἔσχον ῥοπὴν, πολυτρόπως αὐτὴν καὶ πολυειδῶς ἀναπτύξασαι, καὶ εἰς τὸ μέγα αὐτῆς μέλλον παρασκευάσασαι.

Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ τὰ πάντα ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ κατακλυσμῷ τῶν βαρβάρων ἀπώλεσε, καὶ δεύτερον ἤδη πικρῶς διδαχθεῖσα, ὅτι τὰ ἔθνη ὅταν δὲν δύνωνται νὰ βοηθήσωσιν αὐτὰ ἑαυτὰ, διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς δουλείας αὐτῶν ἐξαγοράζουσιν ἐπὶ τέλους τὰς βοηθείας τῶν ἀλλοφύλων. Ἔνθεν μὲν ἄρα Παπικὴ πατροπαράδοτος φιλαρχία, εἰς τὸν ὕπατον νῦν ἀνυψωθεῖσα βαθμὸν ἐπὶ Ἰνοκεντίου Γ'. ἔνθεν δὲ Ἐνετικὴ ἄπληστος καὶ φιλέκδικος πολιτικὴ, διευθυνομένη μάλιστα τότε ὑπὸ τοῦ πονηροτάτου ἐκείνου Δόγη Δανδόλου, εὔθετον εὐκαιρίαν λαβοῦσα τοὺς οἰκογενειακοὺς σπαραγμοὺς τῆς βασιλευούσης τότε ἐν Βυζαντίῳ δυναστείας τῶν Ἀγγέλων, αἰτούσης κατὰ τῶν ὁμαίμων βοήθειαν παρὰ τῆς δημοκρατίας τῶν Ἐνετῶν, ὥθησαν νῦν τοὺς μαχητὰς τοῦ Χριστοῦ, οὐχὶ πλέον πρὸς τὰ ἄγρια καὶ ἀλίμενα τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης παράλια, ἀλλ' εἰς τοῦ Βοσπόρου τὰς

καλλίστας ἐκείνας ἀκτὰς, ὑπὸ τὰ τείχη τῆς χρυσορόφου ἐκείνης πόλεως, ἥτις ἦν πρὸ αἰώνων ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος τῶν ἐπιδρομῶν παντὸς εἴδους βαρβάρων. Τὴν 24 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1207 ἐφάνη ὁ στόλος τῶν σταυροφόρων ἐνώπιον τοῦ προαστείου τοῦ ἁγίου Στεφάνου· τὴν 17 Ἰουλίου εἰσέβαλον τὸ πρῶτον οἱ σταυροφόροι εἰς τὸ Βυζάντιον, ὡς ἐπίκουροι τῶν Ἀγγέλων. Ἡ εἰσβολὴ ὅμως αὕτη ἦν ἁπλῶς ὁ πρόδρομος ἄλλης τινὸς δευτέρας, τῆς 12 Ἀπριλίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1204, καθ' ἣν τὰ πάντα ἀπώλοντο, πίστις καὶ πατρὶς, συνείδησις καὶ ἐλευθερία. Τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἐνσκήψαντα δεινὰ, κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην καὶ τελείαν τῆς πόλεως ἅλωσιν, εἰσὶ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ὥστε πασῶν τῶν λοιπῶν ἀνηκούστων αἰσχροτήτων καὶ προδοσιῶν, βεβηλώσεων καὶ διαρπαγῶν, τῶν ἀειμνήστων σταυροφόρων, καθιστᾶσι περιττὴν τὴν ἀνάμνησιν. Οἱ πρὸ αἰώνων θησαυρισθέντες ἐν Βυζαντίῳ ἀνάντικατάστατοι θησαυροὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης, ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν κατεστράφησαν καὶ ἀπετεφρώθησαν. Ἤδη ἐν τῇ πρώτῃ πολιορκίᾳ τρομερὰ πυρκαϊὰ, πρόδρομος ἄλλης φρικωδεστέρας, ἀπετέφρωσε τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ λόφου τῶν Βλαχερνῶν μέχρι τῆς μονῆς τοῦ Σωτῆρος. Μετὰ μικρὸν, δευτέρα ἄλλη διαρκέσασα ὀκτὼ ὁλοκλήρους ἡμέρας, εἰς μέσον διασχίσασα τὴν ἀπέραντον πόλιν, ἀπετέφρωσε τὰς πλουσιωτάτας καὶ λαμπροτάτας συνοικίας τῆς πόλεως. Ἂν δ' ὅ,τι ἡ θηριωδία, τὸ μῖσος, ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ ἀσέλγεια, δύναται ἐν γένει ἐκτραχηλιασθεῖσα νὰ κακουργήσῃ, τοῦτο ὑπέστη ἐν τῇ φοβερᾷ ταύτῃ συμφορᾷ ἡ δυστυχὴς Κωνσταντινούπολις, ἥτις οὐδέπω ἐξεκένωσε τῶν συμφορῶν αὐτῆς τὸ ποτήριον· καθότι καὶ τρίτη πυρκαϊὰ, ἡ φρικωδεστάτη πασῶν, ἀρξαμένη ὅπου ἡ ἄλλη κατέληξεν, ἀπετέφρωσεν ἅπαν τὸ λοιπὸν ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως. Ἂν δὲ ἐν τῷ πυρίνῳ τούτῳ ὠκεανῷ, ἔμεινε τι παραδόξως ἀνέπαφον, τοῦτο περιπετὸν ἀκολούθως εἰς τοὺς ὄνυχας τῶν πεινηλέων θηρίων, οὐδεμίαν ἀφέντων γωνίαν τῆς πόλεως ἀδιάρπαστον, ἐλεηλατήθη καὶ κατεστράφη. Ὑπὸ τὸν πόνον δὲ βαρυαλγούσης ψυχῆς διατελῶν ὁ ἱστορικὸς Νικήτας, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἀνεπτύσσετο τὸ τραγικώτατον τοῦτο τῆς ἁλώσεως δράμα, ἀδυνατεῖ νὰ προβῇ εἰς τὴν περαιτέρω τῶν δεινῶν ἐξιστόρησιν. « Κωφοῖς, λέγει,

τοίνυν δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, τὰ πολλὰ τῶν θρηνημάτων ἀφοσιωτέον, καὶ τοῦ περαιτέρω ἀφεκτέον τῆς ἱστορίας εἰρμοῦ. Τίς γὰρ ἀνάσχοιτ' ἂν ἐπὶ γῆς ἀλλοτριωθείσης ἤδη τοῦ λόγου, καὶ βαρβαρωθείσης τέλεον, τῶν Μουσῶν ἐπιδείκνυσθαι κρούματα; Οὐκ ἂν ἀσαίμην τὰ βαρβάρων αὐτὸς, οὐδ' ἐσοίμην παραπέμπων τοῖς ἔπειτα πράξεις πολεμικὰς, ἐν αἷς μὴ νικῶσιν Ἕλληνες... Πῶς δ' ἂν εἴην ἐγὼ τὸ βέλτιστον χρῆμα τὴν ἱστορίαν, καὶ κάλλιστον εὕρημα τῶν Ἑλλήνων, βαρβαρικαῖς καθ' Ἑλλήνων πράξεσι χαριζόμενος; » Ἡ περιπαθὴς αὕτη ἔκφρασις Κύριοι, ἐν ᾗ καταφαίνεται καὶ ἐν τῇ συμφορᾷ ἐγωϊσμὸς ἐθνικὸς ἀκατάβλητος, δύναται νομίζω νὰ πείσῃ τινὰς, εὐπίστως παραδεχομένους πάνθ' ὅσα ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ γράφονται περὶ τοῦ μεσαιῶνος τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ὁπόσον ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ, καὶ ὡς αἴσθημα ἦν ἀκμαῖος.

Ἔτη ὀκτὼ καὶ πεντήκοντα ἐβάρυνεν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ τραχήλου ὁ βαρύτατος οὗτος καὶ θρασύτατος σταυροφορικὸς ζυγὸς, ὅτε αἴφνης ἠκούσθη ἄνωθεν· « Χρόνον μικρὸν κατέλιπόν σε καὶ μετ' ἐλέους οἰκτειρήσω σε, ἐν θυμῷ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου καὶ ἐλέῳ ἐλεήσω σε. » Τὴν 25 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1261 ἤλαυνεν αὖθις ὁ Ἕλλην βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος εἰς τὸ Βυζάντιον, ὁ δὲ Βαλδουῖνος μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ Λατίνου αὐτοῦ Πατριάρχου, κατέφευγον εἰς τὴν Ἐνετίαν! Τὸ μικρὸν ὅμως τοῦτο τῆς ἐν Βυζαντίῳ λατινοκρατίας διάστημα, ζημίας ἀνεπανορθώτους καὶ πληγὰς ἀνιάτους τῇ Ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ ἐπήνεγκε. Τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν συγγραφέων, οὓς ὁλοσχερεῖς ἐν τῷ δεκάτῳ αἰῶνι ὁ μέγας Φώτιος ἀνεγίνωσκε, καὶ οἱονεὶ προνοῶν τὸ μέλλον ἐν τῇ μυριοβίβλῳ αὐτοῦ ἅπανθ' ας ἐν ἐπιτομαῖς ἡμῖν διεφύλαξεν, ἐν τῇ καταστροφῇ καὶ τῇ ἀποτεφρώσει τῆς πόλεως ἠφανίσθησαν. Καὶ ὅμως ἐν τῷ ὠκεανῷ τούτῳ τῶν συμφορῶν, ἡ κλασικὴ παιδεία οὐδὲ στιγμὴν κἂν ἐξέλιπεν· ἀλλ' ὑπὸ τὴν αἰθάλην πυραίθουσα καὶ σπινθῆρας τινὰς ζωῆς ἐν τῷ σταυροφορικῷ σκότει, ἐκ διαλειμμάτων ἐν Τραπεζοῦντι, ἐν Ἠπείρῳ, καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ἀναδιδοῦσα, αὖθις ἐν Βυζαντίῳ ἀνέλαμψεν ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον, καὶ τὸν σοφώτατον ἄνδρα τῆς ἐποχῆς Νικηφόρον Βλεμμύδαν.

Ἡ δὲ γενεὰ τῶν Παλαιολόγων, ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Ἑλλη-

νικὴν παιδείαν, ὡς εἰς τὸ τελευταῖον φάρμακον ἀπελπιστικῆς ἀσθενείας, προσέφυγεν, οὐχ ἵνα θεραπεύσῃ πλέον, ἀλλ' ἵνα παρατείνῃ μόνον ἐπί τινα ἔτι καιρὸν τὰς πικρὰς τοῦ ψυχορραγοῦντος ἡμέρας. Ὅθεν ἐν ἀληθείᾳ ἡ αὐλὴ τῶν Παλαιολόγων ἦν πλήρης σοφῶν ἀνδρῶν, τὰς μεγίστας καὶ σπουδαιοτάτας κατεχόντων θέσεις, πολιτικάς τε καὶ ἐκκλησιαστικάς. Τοιοῦτοι φέρ' εἰπεῖν ἐν ἄλλοις πολλοῖς ἦσαν Ἰωάννης ὁ Χρυσολωρᾶς, Θεόδωρος ὁ Γαζῆς, Μάξιμος ὁ Πλανούδης, Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης, Ἰωάννης Γλυκᾶς καὶ ἄλλοι. Εἰς τὸ Βυζάντιον συνέρρεον αὖθις καὶ νῦν, ὡς τὰς Ἀθήνας τοῦ Μεσαιῶνος, πανταχόθεν ἀλλοδαποί, καὶ μάλιστα ἐξ Ἰταλίας, ἵνα ἐκπαιδευθῶσιν, οἷοι π.χ. ἐκ τῶν γνωστῶν Φραγκίσκος ὁ Φίλελφος, Γουαρῖνος, καὶ Ἰωάννης Αὐρίσπας. Ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Αἰνείου Σιλβίου, τοῦ μετέπειτα Πάπα Πίου Β'. τὸ Βυζάντιον ἤδη καλεῖται *τὸ ἄδυτον τῆς ἀρχαίας σοφίας, τὸ ἄσυλον τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς φιλοσοφίας.* Τοῦ πρεσβυτέρου Ἀνδρονίκου τὸ ἀνάκτορον ὑμνεῖται ὡς, *λογικῆς παιδεύσεως κράτιστον γυμνάσιον, καὶ οἷον εἰπεῖν ἑλλογίμων γλωσσῶν στρατόπεδον.* Ἡ γυνὴ τοῦ δευτεροτόκου αὐτοῦ υἱοῦ Εὐδοκία ἡ Παλαιολογίνη, τοσοῦτον ἦν κάτοχος τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ὥστε Θεανώ τις Πυθαγορικὴ, καὶ Ὑπατία ἄλλη ἐπωνομάζετο. Αὐτὸς ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος ἦν ἀνὴρ φιλόμουσος καὶ λίαν πεπαιδευμένος. Ἰωάννης δὲ ὁ Καντακουζηνὸς, ὁ συμβασιλεὺς Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, συνέγραψε τὴν ἀρίστην πασῶν τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριῶν.

Πλὴν τὰ πάντα εἰς μάτην! Κατὰ τὸν ἀπαίσιον ἐκεῖνον δέκατον πέμπτον αἰῶνα, δὲν διέσχιζον τοὺς ὠκεανοὺς καὶ τὰς μεσογείους θαλάσσας στόλοι καὶ στρατοὶ ἀπειράριθμοι, ἵνα στηρίξωσι πτώματα, οὐδὲ τὸ χρυσίον τῆς Δύσεως ἀφειδῶς ἐξεχεῖτο εἰς τοὺς νέους πύθους τῶν Δαναΐδων πρὸς ἐπίτευξιν χειμαιρῶν. Πολλῷ δὲ μᾶλλον τοῦ Βυζαντίου τὸν Αὐτοκράτορα ἐτόλμων αἰσχροί τινες τοκογλύφοι, ἵνα κρατῶσιν ἐν Ἑνετίᾳ ἐνέχυρον δι' εὐτελῆ τινα χρέη! Δύσις δὲ καὶ Ἀνατολὴ, Ἄρκτος καὶ Μεσημβρία, ἀπὸ αἰώνων ἤδη ἐφ' ἑνὸς καὶ μόνου σημείου τοῦ Βυζαντίου, συνάγουσαι καὶ συγκεντροῦσαι πάσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν, τὸν γίγαντα μετὰ μανίας λυσσώδους ἐπὶ αἰῶνας πανταχόθεν προσέβαλλον. Τὰς χιλιετεῖς δὲ ταύτας ἀλλεπαλλήλους ἐπιθέσεις καὶ προσβολὰς τὸ ἔθνος ἀπέ-

κρουσεν ἀξίως τῆς καταγωγῆς του καὶ ἱστορίας του· ἀλλὰ τὸ αἷμα ρέον ἐπὶ αἰῶνας ποταμηδὸν ἐκ τῶν μυρίων τραυμάτων του, παρέλυσε τέλος τὴν ἰσχὺν τοῦ βραχίονός του, ἐδέχθη γενναίως ἐπὶ τοῦ στήθους τὴν τελευταίαν πληγήν, καὶ ἔπεσεν ἐντίμως τὴν 22 Μαΐου τοῦ 1453 ἔτους ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος μαχόμενον. Ἔπεσε, Κύριοι, ἀλλὰ δὲν κατεβλήθη· κατεβλήθη καὶ ἐξωντώθη μόνη ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοῦ βασιλεία, ἡ δὲ πατρὶς καὶ ἡ πίστις, τὰ δύο ταῦτα ἀληθῆ καὶ ἀκαταδάμαστα καὶ ἀδιαχώριστα στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως ἡμῶν, ἀκμαῖα διετηρήθησαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν παρὰ τῶν προγόνων τοῖς ἐπιγόνοις παραδιδόμενα, ὡς ἱερώτατα σύμβολα τῆς μελλούσης ἐθνεγερσίας.

Ὅθεν τὰς ἀτελευτήτους τοῦ ἔθνους ἡμῶν τραγῳδίας, ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ καταστροφῇ, παρέλθωμεν ἀδακρυτὶ καὶ γενναίως, θεωροῦντες αὐτὰς ὡς τοσαύτας θυσίας ἱλαστηρίους, ἀναγκαίως προσφερομένας εἰς τὸν αἱματόφυρτον βωμὸν τῆς παρωργισμένης ἐλευθερίας. Ἐπαναλαμβάνοντες δὲ μετὰ τῆς αὐτῆς πεποιθήσεως τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου τὰ προφητικὰ ταῦτα ῥήματα· *θαῤῥεῖτε· νεφύδριόν γάρ ἐστι καὶ θᾶττον παρελεύσεται*, στρέψωμεν εὐέλπιδες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν πρὸς τὴν Δύσιν, ὅπου αὖθις ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀποδημεῖ μετὰ δεκαεξ αἰῶνας ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἐπιστήμη. Ἀλλὰ νῦν ἡ ἁγνὴ καὶ σεμνὴ παρθένος δὲν ὑποβλέπεται, οὐδ' ἐξυβρίζεται πλέον ὑπὸ τοῦ βαρβάρου καὶ ἀλαζόνος Ῥωμαίου, ἀλλὰ μετ' ἀγάπης ξενίζεται παρὰ τῇ νεωτέρᾳ Ἰταλικῇ ἐθνικότητι, ἥτις ἤδη ἀληθῶς συμπάσχουσα τῇ πενθούσῃ πρεσβυτέρᾳ αὐτῆς ἀδελφῇ, εἰλικρινῶς πρὸς αὐτὴν διαλάσσεται, καὶ πνευματικῶς συνδέεται, καὶ ἐπὶ αἰῶνας συναγωνίζεται ὑπὲρ μιᾶς κοινῆς καὶ μεγάλης ἰδέας, τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἑκατέρων ἑνότητος.

Ἡ Ἰταλία, Κύριοι, περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου τετάρτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, νῦν τὸ πρῶτον ὡς ἐκ προνοίας ἀπηλλαγμένη, μετὰ μακρὸν διάλειμμα χρόνου, παντὸς ἐξωτερικοῦ ζυγοῦ καὶ ἐσωτερικῆς δεσποτείας, παρίστη πολιτικῶς τὴν εἰκόνα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, διηρημένη εἰς μείζονς τινὰς ἢ ἐλάσσους ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτους πόλεις, οὐ

μόνον ἐμπνεομένας ἁπάσας ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἔρωτος τῆς δόξης, ἀλλὰ καὶ διευθυνομένας ὑπὸ πλήθους ἡγεμονικῶν ἀνδρῶν, ἀνυποκρίτων προστατῶν τῆς παιδείας, οἷοι φέρ' εἰπεῖν οἱ Σφόρτζαι ἐν Μεδιολάνῳ, οἱ Δελασκάλαι ἐν Βερόνῃ, οἱ Καράραι ἐν Παδούῃ, οἱ Ἔσται ἐν Φερράρῃ, οἱ Κοντζάγαι ἐν Μαντούῃ, οἱ δοῦκες τοῦ Οὐρβίνου, ὁ Πάπας Νικόλαος Ε' ἐν Ῥώμῃ, καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ περιώνυμοι καὶ ἀείμνηστοι Μέδικοι, οἱ Περικλεῖς τῆς Ἰταλίας, τὰ πρῶτα μουσεῖα τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τὰς πρώτας Ἑλληνικὰς βιβλιοθήκας ἐν Φλωρεντίᾳ ἐγκαθιδρύσαντες. Ῥώμη ἄρα, Ἐνετία, Φερράρα, Βονωνία, Μεδιόλανα, Νεάπολις καὶ κατ' ἐξοχὴν Φλωρεντία, ἦσαν νῦν αἱ κύριαι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καθέδραι, ὅπου ἔνθους συνέῤῥει καὶ συνωθεῖτο ἡ ἀκμαία τῆς Ἰταλίας νεότης περὶ τοὺς εὐφραδεῖς ἐκείνους καὶ δεινοὺς τῆς προγονικῆς σοφίας ἑρμηνευτάς, τοὺς πρόσφυγας τοῦ δυστυχοῦς Βυζαντίου.

Σύμπτωσις δὲ τάχα τυχηρά, ἢ αἰτία πρὸς αἰτιατὸν ἦν ἡ σχέσις τῆς συνυπάρξεως τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐν Ἰταλίᾳ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον; Οὐκ οἶδα· βέβαιον ἐστιν ὅμως ὅ,τι ἐνταῦθα ὁ σοφώτατος Πλούταρχος ἀποφαίνεται· «Καρπῶν μὲν εὐφορίαν εὐκρασία ποιεῖ καὶ λεπτότης τοῦ περιέχοντος ἀέρος, τεχνῶν δὲ καὶ φύσεων ἀγαθῶν αὔξησιν, εὐμένεια καὶ τιμὴ καὶ φιλανθρωπία βασιλέως ἐκκαλεῖται· καὶ τοὐναντίον ὑπὸ φθόνου καὶ σμικρολογίας ἢ φιλονεικίας τῶν κρατούντων, σβέννυται καὶ φθίνει πᾶν τὸ τοιοῦτο.» Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τὰ περὶ τούτου, πάντως ἀνωτέρας τινὸς προνοίας ἔργον ὑπῆρξε τῆς ἀμειλίκτου εἱμαρμένης ἡ πλήρωσις, καθ' ὃν χρόνον παρεσκευάσθη ἤδη ἀλλαχοῦ τῇ κινδυνευούσῃ τὰ ἔσχατα ἐπιστήμῃ τόπος ἀσύλου καὶ προσφυγῆς.

Πανταχοῦ νῦν αἱ πύλαι τῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας φιλοξένως ἠνοίγοντο εἰς τοὺς νέους Αἰνείας, κομίζοντας ἐπὶ τῶν γηραιῶν αὐτῶν ὤμων τῆς Εὐρώπης τὰ νέα παλλάδια. Ἀλλ' ἐν τῇ Πλατωνικῇ Φλωρεντίᾳ, ἣν ἡ περφωτισμένη τῶν περικλεῶν Μεδίκων διάνοια ἀνέδειξε νέας Ἀθήνας τῆς Δύσεως, ἐν Φλωρεντίᾳ, ἣν οἱ Ἰταλοὶ ἀπεκάλουν *Φλωρεντίαν πόλιν τοῦ Ὁμήρου*, εὗρε πρῶτον ἡ βαρυαλγὴς ψυχὴ τῶν τεθλιμμένων προσφύγων ἀληθῆ παραμυθίαν καὶ ἀνακούφισιν. Ἐνταῦθα τὸ πρῶτον, ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας,

ὑπὸ τοῦ περιφανοῦς Μεδικαίου οἴκου, ἐτελέσθη πανηγυρικῶς τοῦ θείου Πλάτωνος ἡ γενέθλιος, ἐν τῷ θαλερῷ παραδείσῳ Coreggi, εἰς ἀνάμνησιν τῶν συσκίων τῆς Ἀκαδημίας κήπων. Στέφανος δάφνης ἐστεφάνωσε τὴν εὐγενῆ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς κεφαλήν, ἐφ' ἧς ὡς θυσία ἐξιλεώσεως κρουνοὶ πικρῶν δακρύων ἐχύθησαν ὑπὸ τῶν δυστυχῶν ἐξορίστων, ἐνώπιον τῆς φαντασίας τῶν ὁποίων ἔτι φρικαλεώτερα νῦν παρέστησαν τὰ δεσμὰ τῆς πατρίδος καὶ τῶν μαρτύρων τὰ αἵματα! Ποσάκις τάχα ἐνταῦθα παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἄρνου μονήρεις καθήμενοι, καὶ τὰς ὄψεις αὐτῶν πρὸς Ἀνατολὰς ἀτενίζοντες, οἱ πατέρες ἡμῶν δὲν ἐθρήνησαν λέγοντες. «Ἵνα τί ἔπαισας ἡμᾶς, Κύριε, καὶ οὐκ ἔστιν ἴασις; ἔγνωμεν, Κύριε, ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀδικίας πατέρων ἡμῶν, κόπασον διὰ τοῦ ἐλέους σου· μὴ ἀπολέσῃς Θρόνον δόξης σου· παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε, ὅπως μὴ ἀποστῇ ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἀπὸ σοῦ, πλὴν ἐν κρίσει καὶ μὴ ἐν θυμῷ. Τίς ἐπιστήσεταί σοι, Βυζάντιον, Μωϋσῆς καινουργὸς, ἢ ἐπανάγων ἐποφθήσεται Ζοροβάβελ; Πότε δ' ἐσεῖται σοι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων συναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ἐν οἷς διεσπάρημεν, ὃν τρόπον αἱ φιλότεκνοι ὄρνιθες ὑπὸ τὰς ἑαυτῶν ἀθροίζουσι πτέρυγας τὰ οἰκεῖα νεόττια· ὡς νῦνγε ὥσπερ στρουθοί σε περιπτάμενοι, ὧν συνείληπται ἡ τροφός, ἡ δὲ καλιὰ διεσκέδασται, ἐλεεινόν τι καὶ γοώδες περιτρύζομεν, πόθῳ σου τῶν σῶν φατνωμάτων ἐκτοπισθέντες, πεινῶντες καὶ διψῶντες, αὐχμῶντές τε καὶ ῥιγῶντες, καὶ τὰς ψυχὰς ἐν κακοῖς τηκόμενοι, ὁδόν τε μηκέτι μετοικεσίας εὑρίσκοντες πόλεως, ἀλλὰ πολύπλαγκτοι φερόμενοι ὡς ὄρνιθες οἱ ἀβέβαιοι, καὶ τῶν ἀστέρων οἱ πλάνητες.»

Ναί, Κύριοι, πολλὰ δυστυχῶς μετά τινα χρόνον οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν πρόσφυγες, φαρμακερὰ ἐν Ἰταλίᾳ τῆς ξενιτείας ποτήρια ἐξεκένωσαν. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις νῦν τὸ Εὐριπίδειον ἐκεῖνο μᾶλλον ἐπιφωνοῦντες,

Ὦ πότνια λήθη τῶν κακῶν ὡς εἶ σοφή,

ἐμπλήσωμεν χαρᾶς τὴν καρδίαν ἡμῶν ἐπὶ τῇ πλήρει τοὐλάχιστον νίκῃ τῆς ἐπιστήμης, κατὰ τοῦ σκότους, τῆς ἀμαθείας, καὶ τοῦ φανατισμοῦ, διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς οἱονεὶ θεόθεν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον καταπεμφθείσης τέχνης τῆς τυπογραφίας, ἥτις ὅριον νῦν ἀνυπέρβατον τῇ βαρβαρότητι ἔθετο, ὃ μὴ παρελεύσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

Διὰ τῆς τηλεβόλου αὐτῆς δυνάμεως, διαπεμπόμεναι νῦν ἐκ τῆς Ἰταλίας, ὡς ἔκ τινος κεντρικῆς ἑστίας φωτὸς αἱ τηλαυγεῖς ἀκτῖνες τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, διεγείρουσαι πανταχοῦ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθέρας ἐρεύνης καὶ συζητήσεως, ἧς τὸ πρῶτον παράδειγμα αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ παρέσχον, πάνυ ἐλευθέρως λόγῳ τε καὶ γραφῇ συζητήσαντες πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν πρωτείων τοῦ Πλάτωνος ἢ Ἀριστοτέλους, ἐξακοντισθεῖσαι δὲ καὶ πέραν τῶν Ἄλπεων, διεφώτισαν καὶ τὴν πνευματικὴν σκοτίαν τῶν ὑπερβορείων λαῶν, δουλευόντων μέχρι τοῦδε ἀπαρεγκλίτως τῇ δογματικῇ δεσποτείᾳ τῆς Ῥώμης, καὶ τῶν ἀπειραρίθμων αὐτῆς ταγμάτων τῶν ἐπαιτῶν μοναχῶν. Ἕλληνες ὑπερβάντες τὰς Ἄλπεις, ἀναπτύσσουσιν ἤδη ἐν Παρισίοις, ἐν Βασιλείᾳ, καὶ ἀλλαχοῦ, τὸν ἀληθῆ Ἀριστοτέλη καὶ Πλάτωνα, ἐνώπιον τῶν κεχηνότων τέκνων τῆς Ἄρκτου, ἀθρόων νῦν συῤῥεόντων εἰς τὴν νέαν τῶν φώτων ἑστίαν τὴν Ἰταλίαν.

Ἤδη δὲ, Κύριοι, ἐγκυμονοῦνται τὰ μεγάλα τοῦ 16ου αἰῶνος συμβεβηκότα· ἤδη χαλκεύονται τῆς ἐλευθερίας οἱ κεραυνοὶ κατὰ τῆς διπλῆς τῆς Εὐρώπης δουλείας, καὶ ἐκ τοῦ μεσαιῶνος τῆς ἀγρίας νυκτὸς προβαίνει τῆς ἀναγεννήσεως ἡ γλυκεῖα πρωΐα. Τίς τάχα νῦν ἡ κολοσσιαία ὑπῆρξε δύναμις, ἡ ἀναστατώσασα ἐξ ὁλοκλήρου τὸν κόσμον τῆς Δύσεως, ἡ ὑποσκάψασα τῆς ἱεραρχίας τὸν κολοσσὸν, καὶ καταβαλοῦσα τὰς βάσεις τῆς νεωτέρας τῆς Εὐρώπης ἐλευθερίας; Ἡ ἐπιστήμη, Κύριοι, ἡ σιγηρὰ καὶ ἄοπλος καὶ ἐξόριστος ἐπιστήμη, ἡ ἀόρατος τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς ἀληθείας δύναμις, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς παραγομένη κοινὴ τῶν ἀνθρώπων ἀκαταμάχητος γνώμη. Ἀσθενεῖς ἰδιῶται, ἐν τῷ μονήρει σπουδαστηρίῳ αὐτῶν, ἥναψαν πρῶτοι τὰ φῶτα, ὧν αἱ ἄκαμπτοι καὶ ἀδιάθλαστοι ἀκτῖνες διέσχισαν ἐν θριάμβῳ τὸ πεπυκνωμένον ἐκεῖνο σκότος τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς βαρβαρότητος. Ὅ,τι ἄρα ἔθνη ὁλόκληρα διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων ἐπὶ αἰῶνας εἰς μάτην ἐμόχθησαν, τοῦτο νῦν ἡ ἄοπλος καὶ ἐξόριστος ἐπιστήμη ἐντὸς ὀλίγου κατώρθωσε, τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου τὰ δεσμὰ διαῤῥήξασα, καὶ τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐλευθέραν καταλιποῦσα. Ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ δὲ αὐτοῦ καὶ ἀνεμποδίστῳ πτήσει, δεινῶς ἐν πρώτοις τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα προσέκοψεν εἰς τοὺς παρα-

λογισμοὺς, τὴν διαφθορὰν, καὶ τὴν τυραννίαν τῆς Ῥώμης. Θρησκευτικὴ ἄρα καὶ ἠθικὴ ἀναμόρφωσις ὑπῆρξε τὸ πρῶτον σύνθημα, καὶ ὁ πρῶτος καρπὸς τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐπιστήμης. Φορεῖς τῶν ἰδεῶν τοῦ αἰῶνος, γενναίως νῦν καὶ ἀναφανδὸν, εὐάριθμοί τινες ἄνδρες προεκάλεσαν εἰς φονικὴν καὶ ἄνισον πάλην τὸν ἰσχυρὸν αὐτῶν καὶ μέγαν ἀντίπαλον. Πολυετὴς καὶ φοβερὸς ὑπῆρξεν ἀληθῶς ὁ ἀγὼν τῆς ἐλευθερίας, τῶν ἰδεῶν, καὶ τοῦ πνεύματος, κατὰ τῆς βίας, τῆς ὕλης, καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ θεοκρατικοῦ δεσποτισμοῦ. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἐλευθερία τὰ νικητήρια ἤνεγκον, ἵνα καὶ αὖθις πληρωθῇ ὁ μέγας ἠθικὸς τῆς φύσεως νόμος, ὅτι ἡ ἰδέα εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς ἐξωτερικῆς βίας καὶ τῆς δυνάμεως, ὅτι πᾶσα ὑπερβολὴ καὶ κατάχρησις τῆς δυνάμεως αὐτὴ ἑαυτῇ παρασκευάζει τὸν ὄλεθρον, καὶ ὅτι πᾶσα δύναμις ἡ ἀνθισταμένη καὶ ἀντιπράττουσα εἰς τοῦ αἰῶνος τὸ πνεῦμα, διὰ τῆς ἀντιπράξεως καὶ ἀντιστάσεως ταύτης τοσούτῳ μᾶλλον ἐπιταχύνει τὴν πτῶσιν της.

Ἂν δὲ, Κύριοι, πρὸ μικροῦ θείας ἔργον προνοίας ἐθεωρήσαμεν τὴν συρροὴν καὶ τὴν σύμπτωσιν τοσούτων εὐτυχῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἱστορικῶν γεγονότων, καθ' ὃν χρόνον ἡ ἐξόριστος Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη ἐζήτει ἄσυλον ἐκτὸς τῆς πατρίδος, ὀφείλομεν νῦν ἵνα ἐνταῦθα καὶ ταῦτα προσθέσωμεν, πρῶτον μὲν τὴν ἀπὸ τῶν θεολογικῶν ἐρίδων ἐν Ἰταλίᾳ εὐτυχῆ αὐτῆς ἀποχὴν, δι' οὗ παραδόξως διέφυγε τῶν ἱερῶν, ἢ μᾶλλον ἀνιέρων δικαστηρίων τὸν ὕποπτον καὶ ἀπαίσιον ὀφθαλμὸν, καὶ δεύτερον τῆς Ῥωμαϊκῆς θεοκρατίας τὴν ἀπροσδόκητον ἐπιείκειαν, δεξαμένης ἀτημελῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς τὸν μέγιστον καὶ ἀσπονδότατον ἐχθρὸν πάσης θεοκρατικῆς δουλείας καὶ πνευματικῆς στασιμότητος. Ἡ Ῥώμη σκεφθεῖσα ἐπιπολαίως, ὅτι ἡ κλασικὴ ἀρχαιότης, διὰ τὴν διαφορὰν τῶν χρόνων καὶ τῆς θρησκείας, οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν πρὸς τὰ καθεστῶτα καὶ τὰ ὑπάρχοντα, τὸ κατ' ἀρχὰς μᾶλλον ἀληθῶς ἐπροστάτευσεν, ἢ περιώρισε καὶ ἐκώλυσε τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, οὐδόλως λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὸ κυριώτατον, ὅτι ἡ πανταχοῦ διὰ τῶν ἀρχαίων εἰσδύουσα ἐλευθέρα ἔρευνα καὶ συζήτησις, ἔμελλεν ἵνα εἰσβάλῃ καὶ εἰς τὸ σαθρὸν αὐτῆς οἰκοδόμημα, καὶ ἐξ ἀνάγκης ἐκ βάθρων κλονίσῃ καὶ συνταράξῃ αὐτὸ, ὅπερ μετὰ μικρὸν

καὶ ἐγένετο. Ἅπαξ ἐξεγερθέντος τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας, τίς πλέον εἰς τοῦτο τίθησιν ὅρια; τίς δύναται πλέον ἵνα διαγράψῃ αὐτῷ τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας του, ἢ προσδιορίσῃ τὰ ἀντικείμενα τῆς ἐρεύνης του; Πτοηθέντες οἱ Πάπαι μετὰ μικρὸν, ὡς εἰκὸς, ἐκ τῆς νέας ταύτης τῶν πνευμάτων ἀναστατώσεως, ἐπαπειλούσης τὰ θεμέλια τῆς ὑπάρξεώς των, ἀπὸ προστατῶν ἐχθροὶ καὶ διῶκται τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας γενόμενοι, ἤγειραν κατ' αὐτῆς πανταχοῦ ἐν Εὐρώπῃ καθολικὸν σταυροφορικόν. Νῦν ἄρα τοῦ διαβοήτου Ἀλεξάνδρου ς'. αἱ λογοκριτικαὶ ἐξεσφενδονίσθησαν διατάξεις· νῦν τοῦ Παύλου Β'. διετάχθησαν αἱ καταδιώξεις καὶ τῶν λογίων αἱ ἐγκαθείρξεις· νῦν τῶν ἱεροδικαστῶν ἀνεσείσθησαν τὰ φρικώδη βασανιστήρια. Ἀλλ' εὐτυχῶς αἱ τοῦ ἁγίου Πέτρου αὗται πρὸς τὴν ἐπιστήμην φιλοφροσύναι ἐπῆλθον ἀργά· καθότι θρόνος αὐτῆς ἀνέφικτος ἦν ἤδη ἡ φλογερὰ τῆς ἐνθουσιώσης Ἰταλίας καρδία, ἱερὸν αὐτῆς καὶ ἀπαραβίαστον ἄσυλον τῆς ἀναστάτου Γερμανίας ἡ σταθερὰ καὶ ἀμετάπτωτος θέλησις, ἄγγελος δὲ αὐτῆς προστάτης καὶ φύλαξ ὁ τύπος, ὁ τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς ἐπιστήμης ὑπὸ χειρῶν ἱεροσύλων τῇδε κακεῖσε σβεννύμενον ἐξάπτων εἰς φλόγα, καὶ τοὺς σποράδην διασωθέντας σπινθῆρας αὐτοῦ ἀναφλέγων εἰς πυρκαϊάν.

Πανταχόθεν δὲ οὕτως ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης μαστιζομένη ἡ ἱερραχία τῆς Ῥώμης καὶ κινδυνεύουσα, ἠναγκάσθη μετ' οὐ πολὺ, τὸ παραδοξώτερον, ἵνα αὐτῆς ταύτης τῆς διωκομένης ἐπιστήμης, ὅπως σωθῇ, ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν. Οὕτως ἄρα καὶ ὁ Παπισμὸς, καί περ τῷ Ἑλληνισμῷ ἀλλοτριώτατος φύσει, ἑκὼν ἀέκων ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τέλους τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, ὡς μέσον ἀμύνης κατὰ τῶν πολλῶν κατ' αὐτοῦ προσβολῶν, ἐθεράπευσε καὶ ἐκαλλιέργησε, δημιουργήσας περὶ τὸν αἰῶνα τοῦτον τὸ πολυθρύλλητον ἐκεῖνο τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν μοναχῶν, μέγα καὶ δεξιώτατον ὄργανον τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀμαθείας, τῶν ἐπαναστάσεων καὶ τῆς τυραννίας ἀπανταχοῦ ἐκ περιτροπῆς καταστὰν, πρὸς ἀποκλειστικὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱεροκρατίας συμφέρον.

Ἀλλ' ἐνῷ ταῦτα οὕτω κατὰ τὸν ιζ'. αἰῶνα συνέβαινον, ἡ μὲν Ῥωμαϊκὴ κληροκρατία οὐδέποτε ἐσωτερικῶς ἐπελάθετο, ὅτι εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην ὀφείλει κυρίως τὴν πα-

ρακμὴν τῆς ἀπολύτου ἰσχύος της, καὶ τὸν διαμέλισμὸν τῆς δυνάμεως της, οἱ δὲ ἄγαν διαμαρτυρόμενοι οὐδέ ποτε ἀπέμαθον ὀλοσχερῶς τὴν παλαιὰν αὐτῶν ἕξιν, τοῦ ὑποβλέπειν ὡς ὕποπτον τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν φίλην καὶ σύμμαχον δύναμιν· ὅθεν ἡ μὲν οἰστρηλατουμένη ὑπὸ φορᾶς δεσποτικῆς ἐκδικήσεως, οἱ δὲ ὑπὸ θεολογικῆς πικρίας, χριστιανικῶν φόβων, καὶ ἐθνικῆς ψευδοφιλοτιμίας ὠθούμενοι, παρήγαγον ἐκ διαλειμμάτων ἀμέσως τε καὶ ἐμμέσως τῇ Ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ σμῆνος ἐν Εὐρώπῃ ἐχθρῶν, τὸν ῥομαντισμὸν δηλονότι, τὸν ὑλισμόν, καὶ τὰς πραγματικὰς σχολὰς ὡς συνέπειαν, τὸν ῥιζοσπαστισμόν, τὸν χριστιανικὸν φανατισμόν, τὴν πολιτικὴν ἀρχαιοφοβίαν, τὴν ἠθικὴν ὑποκρισίαν, καὶ τὸν ἐπίπλαστον πατριωτισμόν. Ἡ Ἑλληνικὴ ἄρα ἐπιστήμη κατηγορήθη πάλιν ἐκ περιτροπῆς, ὡς ἄθεος, ὡς ἀνήθικος, ὡς ἀντεθνικὴ καὶ ἀναρχική, καθὼς ποτε ὁ θεῖος Σωκράτης ὑπὸ Ἀνύτων καὶ Μελίτων κατεμηνύθη ὡς διαφθορεὺς τῆς νεότητος καὶ ἀνατροπεὺς τῆς θρησκείας.

Ἀλλὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, διαλύον πανταχοῦ διὰ τῆς ζωογόνου αὐτοῦ πνοῆς τὰ κατὰ καιροὺς συσωρευόμενα νέφη τοῦ σκότους, διαφωτίζει ἑκάστοτε μετὰ μικρὸν τὸν ὁρίζοντα, καὶ λαμπρὸν κατευθύνει τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν πρὸς τῆς ἀληθείας τὸν ἥλιον. Ὅθεν οὐδ' οἱ ἀφορισμοὶ τῆς Ῥώμης, οὐδὲ τὰ δεσμὰ τῶν τυράννων, οὐδ' καὶ συκοφαντίαι τῶν ποικίλων ὑποκριτῶν, ἠδυνήθησαν ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν εἱμαρμένην πορείαν τοῦ πνεύματος, καὶ τὴν ἀπανταχοῦ διάχυσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, μετὰ τῶν γονιμοτάτων αὐτῆς καὶ εὐεργετικωτάτων συνεπειῶν. Οὕτως ἄρα οὐ μόνον νῦν ἀπὸ τῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν Ἀκαδημιῶν τῆς καθολικῆς καὶ διαμαρτυρομένης Εὐρώπης διασαλπίζεται, ὅτι οἱ λαμπροὶ τῶν γραμμάτων τῆς Εὐρώπης αἰῶνες ἤναψκν τὴν δᾶδα τῆς δόξης αὐτῶν ἐκ τῶν βωμῶν τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἡ Εὐρώπη σήμερον εἶναι,

Κάδμου τοῦ πάλαι νέα τροφή·

Ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Μεσσισίπη, καὶ τῶν κοιλάδων τῶν Ἄντεων, στεντωρεία ἀντηχεῖ ἡ φωνὴ τῶν γοργῶν τέκνων τῆς Ἀτλαντίδος τοῦ θείου Πλάτωνος, ὅτι οὐδεὶς σήμερον ὑπάρχει εὐρωπαϊκῶς πεπολιτισμένος λαός, οὗ ἡ ἐπιστήμη καὶ τέχνη δὲν

ἀνεπτύχθη ἐκ τῶν ζωογόνων σπερμάτων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

Νῦν δὲ ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τούτων καὶ τῶν περάτων τοῦ κόσμου, εἰς ἃ ἡμᾶς ἐξηκόντισεν ἡ προστατοῦσα τῆς ἀνθρωπότητος πρόνοια, τίς ἐρωτῶμεν ἡ φύσις καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ταύτης, τηλικαύτας διαδοχικῶς παραγαγούσης τῶν κοινωνιῶν ἀναμορφώσεις καὶ ἀλλοιώσεις, τοσούτους δὲ καὶ τηλικούτους σχούσης ἐναλλάξ διαπύρους φίλους καὶ ἀδιαλλάκτους ἐχθρούς ;

Τὸ μέγα καὶ ἴδιον πρῶτον διακριτικὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἡ ἁρμονία τῶν μελῶν αὐτῆς πρὸς τὸ σύνολον, ὅπερ κεῖται ἐνώπιον ἡμῶν τετελειωμένον. Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ δὲν ἀπαντᾷ τις τὸ σύνηθες παρ' ἄλλοις φαινόμενον τῆς ἀνωμαλίας τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως. Ἐν Ἑλλάδι εὐτυχῶς οἱ τυφεροὶ τῆς ἐπιστήμης βλαστοὶ δὲν ἐμαράνθησαν ἐν αὐτῇ τῇ ἀναπτύξει αὐτῶν· ἡ ἀρχὴ ἀκωλύτως ἔρθασεν εἰς τὸ πέρας, καὶ οὐδεμία τῆς ἐπιστήμης ἀπόπειρα, εἴτε δι' ἐσωτερικῆς ἀσθενείας, εἴτε διὰ βίας βαρβάρου ἐξωτερικῆς, κατεδικάσθη εἰς ἐπονείδιστον ἀποτυχίαν· ἀλλ' ἅπαντα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης τὰ μέλη ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτως ἀναπτυχθέντα, παριστᾶσιν εἰς τοὺς ἀκορέστους τοῦ θεατοῦ πνευματικοὺς ὀφθαλμοὺς τὸ κανονικὸν καὶ ὡραῖον σῶμα Ὀλυμπιακοῦ τινος πενταθλου. ὅστις πρωταγωνιστὴς εἰς τὸν δρόμον, τὴν πάλην, τὴν πυγμὴν, τὸ δόρυ, τὸν δίσκον, τὸν στέφανον τῆς νίκης ἐνδόξως διηγωνίσατο. Ὁ ἰδιάζων δὲ τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς χαρακτὴρ, εἶναι ἡ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀνύψωσις, ἀπὸ τοῦ ὑλικοῦ εἰς τὸ ἄϋλον, ἀπὸ τοῦ ταπεινοῦ, εἰς τὸ ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον, ἀπὸ τοῦ γλίσχρου καὶ τοῦ ὠφελίμου εἰς τὸ ἐλευθέριον καὶ ἰδανικόν· ὁ κύριος δὲ ταύτης καὶ μέγας σκοπὸς, ἡ ἔμπνευσις φρονημάτων γενναίων, καὶ ἡ διάπλασις ἠθικῶν χαρακτήρων μεγάλων. Ἐκ προοιμίων ἄρα ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη ἐξευγενίζει ἐν τῇ ἰδέᾳ τὸν ἄνθρωπον, θεωροῦσα αὐτὸν, ὥς τι ὂν ἀνώτερον καὶ θειότερον, ὑπὸ τῆς φύσεως εἰς τὰ μεγάλα προωρισμένον, *θνητὸν θεὸν* ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καλούμενον.

Ἕτερον δὲ κυριώτατον καὶ σπουδαιότατον χαρακτηριστικὸν τῆς προγονικῆς ἐπιστήμης, δι' οὗ αὕτη οὐσιωδῶς διαφέρει τῆς νεωτέ-

ρας, εἶναι ἡ ἐσωτερικότης καὶ ἠθικότης αὐτῆς, ὁ ἐν αὐτῇ διήκων στενώτατος σύνδεσμος τῶν ἐσωτερικῶν καθηκόντων τοῦ ἤθους, μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ δικαίου ὑποχρεώσεων. Τῶν νεωτέρων, Κύριοι, χρόνων ἡ ὀλεθρία ἐν θεωρίᾳ διαίρεσις καὶ διάζευξις τοῦ ἔσω ἀπὸ τοῦ ἔξω ἀνθρώπου, τῆς συνειδήσεως ἀπὸ τῆς πράξεως, τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτικῆς, ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἠθικῆς, ἣν τοῖς Ἕλλησιν ἄγνωστος· ἀλλ' ἄγνωστος βεβαίως οὐχὶ ἐξ ἀγνοίας, ὥς τινες ἐν τῇ ἀληθεῖ ἀγνοίᾳ αὐτῶν διατείνονται, ἀλλ' ἐκ προθέσεως καὶ πολιτικῆς βαθυτάτης σοφίας, μετὰ φρίκης ἀναλογιζομένης τὸ κοινωνικὸν βάραθρον τοιαύτης τινὸς θεωρίας, ἧς τὴν δόξαν ἀντιποιοῦνται οἱ νεώτεροι οὗτοι αἰῶνες. Ἡ ἐπιστήμη, Κύριοι, τῶν νεωτέρων χωρισθεῖσα τοῦ ἤθους, ἀπευθύνεται κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὸν νοῦν, ἐνῷ ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀρχαίων μετὰ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ νοὸς, ἐσκόπει συνάμα καὶ τὴν διάπλασιν τῆς καρδίας.

Οὕτως ἄρα οἱ ἀρχαῖοι διδασκόμενοι π. χ. τὴν μουσικὴν ἐσκόπουν κυρίως, οὐχ ἵνα θέλξωσιν ἁπλῶς τὰς αἰσθήσεις, ἀλλ' ἵ α δι' αὐτῆς, τὸ ἐν ἡμῖν τῆς ψυχῆς ἄρρυθμον καὶ ἄμετρον καὶ ἐκμελὲς καὶ ἀσύμφωνον, θεραπεύσωσι ῥυθμῷ καὶ μέτρῳ καὶ μέλει καὶ συμφωνίᾳ, συμμετρίαν ἁρμονικὴν τῇ ψυχῇ ἐμποιοῦντες, ἀπὸ τῶν παθῶν ἐξαγνίζοντες, καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς ἀνυψοῦντες καὶ ἐπιτείνοντες. Ἡ γνωμετρία ἐσπουδάζετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἵνα τῇ γλαφυρότητι τῆς συνεχοῦς θεωρίας αὐτῆς, ἐμπνέουσα τῇ ψυχῇ τὰς ἐννοίας τῆς ἰσότητος καὶ ἀναλογίας, ἐμποιήσῃ αὐτῇ τῆς δικαιοσύνης τὸν ζῆλον. Ἡ μαθηματικὴ δὲ ἡ καθαρεύουσα παντὸς ψεύδους, καὶ σφόδρα ἄνω ποι ἄγουσα δι' αὐτὸ τὴν ψυχὴν, ἔμελλεν ἵνα ἐγείρῃ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐνθουσιασμὸν τῆς ψυχῆς. Ἡ ποίησις, θεία ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει θεωρουμένη ἐπίπνοια, ἔμελλεν ἵν' ἀνυψοῖ τὴν διάνοιαν εἰς τὸ ἰδανικὸν καὶ τὸ θεῖον, ἐξάπτῃ δὲ τὰς ψυχὰς τῆς νεότητος εἰς θυμασμὸν καὶ εἰς ἄμιλλον πρὸς τοὺς ἀρχαίους μεγάλους ἄνδρας. Ἡ δὲ φιλοσοφία, οὗ μεῖζον ἀγαθὸν οὔτ' ἦλθεν, οὔθ' ἥξει ποτὲ τῷ θνητῷ γένει δωρηθὲν ἐκ θεῶν, διὰ τῆς ὑψίστης τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου γνώσεως, ἐσκόπει κυρίως, ἔνθεν μὲν ἵνα τῆς ψυχῆς παραγάγῃ τὴν ῥώμην καὶ τὸ φρονεῖν μετ' ἐλευθερίας ἀνεπαχθοῦς, ὅπερ ἦν ἀρχαῖον καὶ ἴδιον ἀγαθὸν τῶν Ἑλλήνων, ἔνθεν δὲ τὴν μὲν εὐπραγίαν φέρειν με-

τρίως, τὴν δὲ συμφορὰν διαθέσθ' εὐσχημόνως. Τέλος δὲ καὶ αὐτὴ ἡ γραμματικὴ εἰς ἠθικὸν καὶ πρακτικὸν ἔτεινε τὸν σκοπὸν, ἵνα καταστήσῃ τὸν ἄνδρα ἱκανὸν, ὅπως, τοῦθ' ὅπερ ἔγνω διὰ τῆς διανοίας ὡς ἀληθὲς, οὐ μόνον διὰ τῶν ὅπλων τῆς χειρὸς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ῥομφαίας τοῦ πνεύματος, διὰ τοῦ στίλβοντος ξίφους τοῦ κρατιστεύοντος λόγου, γενναίως ὑπερασπίζῃ καὶ προστατεύῃ. Ταύτην ἄρα τὴν ἀρχαίαν καὶ γεραρὰν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, τὴν προτιθεμένην κυρίως τὸν μέγαν ἠθικὸν σκοπὸν τοῦ ἐξευγενισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ θειότατος Πλάτων, εἰκότως ὥριζε τὴν μὲν ἐπιστήμην ἀρετὴν, τὴν δ' ἀνεπιστημοσύνην καὶ τὴν ἀμάθειαν κακίαν καὶ πονηρίαν.

Ἀλλ' ὁ μέγας οὗτος καὶ ὑψηλὸς ὁρισμὸς, οὐδαμῶς ἐφαρμόζεται εἰς τὴν καταχρηστικὴν ἐκείνην ψευδοπαιδείαν καὶ ψευδεπιστήμην, ἥτις κεχωρισμένη τοῦ ἤθους, ὅλως γηΐνη καὶ ὑλικὴ, οὐδέν ἐστιν ἕτερον, ἢ σωρεία τις γνώσεων γεγονότων παρόντων τε καὶ παρελθόντων, τέχνη χρηματιστικὴ καὶ πορισμικὴ, ὄργανον τῶν ἐφημέρων παθῶν, καὶ τῆς ἑκάστοτε ἰσχυούσης δυνάμεως, προϊὸν σταθερώτατον τῆς παρακμῆς τῶν κοινωνιῶν, καὶ μέσον συντελεστικώτατον τῆς πτώσεως καὶ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν. Διὰ ταύτην τὴν κακοῦργον ψευδοπαιδείαν, ἡ ἐπιστήμη ἐν γένει ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενον τῶν προσβολῶν αἰώνων φανατικῶν καὶ βαρβάρων, ἢ συστήματός τινος ἀνθρώπων ἀμαθῶν καὶ βαναύσων. Οἱ μὲν φανατικοὶ προσέβαλον αὐτὴν ὡς ἄθεον, οἱ δὲ βάρβαροι κατεδίωξαν ὡς περιττὴν καὶ ὡς ἐπιζήμιον, οἱ ἀμαθεῖς περιεφρόνησαν αὐτὴν καὶ ἐχλεύασαν ὡς γελοίαν, καὶ οἱ λοιποὶ βάναυσοι μυρίας ἔσυρον κατ' αὐτῆς ὕβρεις καὶ σκώμματα. Ἀλλ' ἂν, Κύριοι, πολλάκις ἡ ἀγυρτία ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῆς ἐπιστήμης, τὴν μὲν Ἑκάβην φέρ' εἰπεῖν ὡς Ἑλένην παρέστησε, τὴν δὲ Φαυστίνην ὡς Λουκρητίαν ἐξύμνησε, ἡ ἐπιστήμη κατ' οὐδὲν εἰς τὴν αἰσχρότητα ταύτην ἐνέχεται, ἀλλ' ὁ ἐν ὀνόματι αὐτῆς ἐπὶ τῆς σκηνῆς παριστάμενος ἀγύρτης, κακῶς καὶ πονήρως τῇ ἐπιστήμῃ χρώμενος, μᾶλλον ὡς ἑταίρᾳ χάριν ἡδονῆς, καὶ παιδίσκῃ χάριν κέρδους καὶ ὠφελείας, ἢ συμβίᾳ νομίμῳ, χάριν τεκνοποιΐας καὶ ἡδονῆς τιμιωτέρας καὶ ὠφελημάτων ὑψηλοτέρων.

Τοιαύτη δὲ τῆς ἐπιστήμης καπήλευσις δυστυχῶς φαινόμενον

οὐχὶ σπάνιον ἐν ταῖς νεωτέραις ἡμῶν κοινωνίαις, εἶναι συνέπεια θλιβερὰ, πλὴν βεβαία καὶ ἀναπόδραστος τοῦ ὀλεθρίου ἐκείνου ὑλιστικοῦ τῆς παιδαγωγίας συστήματος, τοῦ θεωροῦντος ὡς περιττὸν καὶ ἀνωφελὲς πᾶν ὅ,τι δὲν προάγει ἀμέσως τὸ κέρδος καὶ τὴν ὠφέλειαν.

Διὰ τοῦ μονομεροῦς δὲ τούτου οἰκονομικοῦ καὶ λογιστικοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως πνεύματος, τοῦ προσηλοῦντος τὸ βλέμμα εἰς τὸ ὑλικὸν καὶ τὸ ἄμεσον, ἐξ ἀνάγκης τὸ φρόνημα ταπεινοῦται, ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐκπνέει, καὶ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βωμοῦ τῆς ἀρχαίας τιμῆς, ἀνέρπει τὸ εἰδεχθὲς τοῦ ἀτίμου συμφέροντος εἴδωλον. Ἅπαξ δὲ τούτου ἐν πολιτείᾳ τινὶ ἐγκαθιδρυθέντος, ὡς βάσεως τῶν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων ἐνεργειῶν, δεῦτε ἵνα καὶ τὸν νεκρώσιμον κρούσωμεν κώδωνα τῆς εὐημερίας, τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς. Ἔμφρονος ἄρα καὶ πεφωτισμένης καὶ φιλοπατρίδος πολιτείας, οὐδὲν ἔστι μεῖζον καὶ σπουδαιότερον μέλημα, ἢ ἡ ἀρχὴ τοῦ παιδαγωγικοῦ τῆς νεολαίας συστήματος, ἐξ οὗ ὡς ἔκ τινος καρποφόρου δένδρου, κατὰ τοὺς ἀμετατρέπτους ἠθικοὺς τῆς φύσεως νόμους, ἀφ' ἑαυτῶν ἐξ ἀνάγκης παράγονται ἐν τῇ ὥρᾳ αὐτῶν εὔοσμα ἢ δυσσώδη ἄνθη, γλυκεῖς ἢ πικροὶ καὶ φαρμακεροὶ καρποί. Ἡ ἐπιστήμη σήμερον, σχεδὸν πανταχοῦ ἐν Εὐρώπῃ διαζευχθεῖσα, ἀπὸ τοῦ ιϛου αἰῶνος, τοῦ ἤθους, ἀσχολεῖται ἀποκλειστικῶς εἰς τοῦ νοὸς τὴν ἀνάπτυξιν διὰ τῆς ἐξ ἀντικειμένου γνώσεως. Τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ, τὸ ἐξοχώτατον τοῦ ἀνθρώπου μέρος, τὸ ἦθος καὶ ἡ ψυχὴ, ἀποκλείεται τῆς δικαιοδοσίας αὐτῆς κατανεμηθὲν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅ,τι ἄρα ἐν Εὐρώπῃ σήμερον ἀδυνατεῖ νὰ πράξῃ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἐπιστήμη, φωτίζουσα μόνον τὸν νοῦν αὐτοῦ, τοῦτο ἐκτελεῖ κυρίως ἡ Ἐκκλησία, παιδαγωγοῦσα ἀνεδότως καὶ καθ' ἑκάστην τὸ ἦθος καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Ἡ διπλῆ δὲ αὕτη τῆς πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας ἐνέργεια πρὸς κατάρτισιν τοῦ ὅλου ἀνθρώπου εὑρηται θαυμασίως συνηνωμένη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἐπενεργούσῃ ἐναρμονίως ἐπὶ τοῦ νοὸς καὶ τοῦ ἤθους συνάμα· καθότι ἐνῷ διδάσκει ἠθοποιεῖ, καὶ ἐνῷ φωτίζει ἐξευγενίζει, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐπιλανθανομένη τοῦ καλοῦ, τοῦ σεμνοῦ, καὶ τοῦ πρέποντος. Ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ παραδείγματος ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις, καὶ ἐν τῇ ἄκρᾳ ὑπερβολῇ τοῦ αἰσθή-

ματος, οὐδέποτε ὑπερβαίνει τὸ κόσμιον καὶ τὸ πρέπον, ἀλλ' ὡς ἡ Πολυξένη τοῦ Εὐριπίδου καὶ θνήσκουσα προσπαθεῖ ἵνα πέσῃ εὐσχήμως. Δι' ὃ οἱ Ἕλληνες τὴν ποιητικὴν φαντασίαν παρίστων συμβολικῶς ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ Πηγάσου, ἔχοντος οὐ μόνον πτέρυγας, ἀλλὰ καὶ χαλινόν, ὃν οὐδεὶς, ἔστω καὶ ὁ Φαέθων Θεοῦ υἱὸς, ἠδύνατο ἀτιμωρητὶ νὰ χαλάσῃ. Ἔτι δὲ ὡς ἐπὶ παραδείγματος, ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη, ἀπολακτίσασα τὸ ἦθος, ζητεῖ τὴν τελειότητα τῆς πολιτείας εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν τύπων τοῦ πολιτεύματος, ἀλλ' ἡ ἀρχαία σπουδαία καὶ βαθεῖα πολιτικὴ ἐπιστήμη, ἐζήτει αὐτὴν εἰς τὴν ἠθικὴν κυρίως τελειοποίησιν τοῦ πολίτου, ὅστις εἶναι ἡ βάσις καὶ τὸ θεμέλιον παντὸς πολιτεύματος· ὅταν αἱ ῥίζαι τοῦ δένδρου ὦσιν ἀσθενεῖς καὶ σαθραὶ, ὅσῳ ἂν θέλῃς καὶ δύνησαι καλλιέργει αὐτὸ καὶ περίθαλπε, καθάριζε, ἐνορθάλμιζε, καὶ βρέχε αὐτὸ καὶ δι' αἵματος· εἰς μάτην οἱ πόνοι καὶ αἱ θυσίαι· μετὰ μικρὸν ἐξ ἀνάγκης μαραίνεται καὶ θνήσκει. Οὕτω ζεῦ καὶ τὸ ἀμφιλαφὲς πολλάκις τῆς ἐλευθερίας δένδρον, ὁρῶμεν τῇ δὲ κακεῖσε, τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο μαραινόμενον καὶ θνῆσκον, ἐν τῇ γῇ τῆς πολιτικῆς ἐμπεφυτευμένον διαφθορᾶς! Ἵνα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς θεωρίας εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὰ σύγχρονα ἱστορικὰ γεγονότα κατέλθωμεν, ποῦ ἐν Εὐρώπῃ σήμερον, τὸ δένδρον τῆς μεγαλουργοῦ ἐλευθερίας ἀκμάζει καὶ θάλλει κατ' ἐξοχὴν, τοὺς ἡδυτάτους καὶ εὐχυμοτάτους ἐσωτερικοὺς ἀποφέρων καρπούς; Ὁμολογουμένως ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία αὐτὴ, Κύριοι, διὰ τῶν ἐπισημοτάτων αὐτῆς καὶ μεγίστων ἀνδρῶν ὁμοφώνως κηρύσσει, ὅτι τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἀρετὴν ὀφείλει κυρίως εἰς τὴν διηνεκῆ σπουδὴν, καὶ τὴν πρακτικὴν μελέτην τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Ὁ μέγας ὑπὲρ τῆς κλασικῆς παιδείας ἐνθουσιασμὸς ἑνὸς π. χ. Στάνλεϋ, Πὴλ, Φὸξ, Πὶττ, Βρούχαμ, Τσάταμ, Νὸρθ, Βούρκε, Γράνβιλλ, Βίνδαμ, Κάννιγκ καὶ ἄλλων, ἔνθεν μὲν διεπόντων τὰς τύχας τοῦ κόσμου, ἔνθεν δὲ μετ' ἐνθουσιασμοῦ συνιστάντων τῇ ἀκμαίᾳ τῆς Ἀγγλίας νεότητι τὴν Ἑλληνικὴν κατ' ἐξοχὴν ἐπιστήμην, διὰ τὴν δόξαν τὴν ἐθνικὴν, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ παρ' οὐδενὸς εὖ φρονοῦντος, νομίζω, κατὰ τὴν εὔσχημον φράσιν τῆς ἐποχῆς, λογιωτατισμὸς καὶ σχολαστικότης.

Ὑπὸ τῆς ἀκαθέκτου δὲ φορᾶς τῶν πραγμάτων, ἐξ Ἀνατολῶν

εἰς τὴν Δύσιν τὸν ιέ. αἰῶνα μετενεχθέντες, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐνδιατρίψαντες, ἐπελαθόμεθα τάχα τῆς χώρας τῶν στεναγμῶν καὶ τῶν θρήνων ἡμῶν ; ἢ μᾶλλον ἕκαστος ἡμῶν, ἐν τῇ μακρᾷ ταύτῃ ὁδοιπορίᾳ καὶ πλάνῃ, ἔστιν ἄλλος

Ὀδυσσεὺς, ὃς
καὶ καπνὸν ἀποθρῴσκοντα νοῆσαι
ἧς γαίης θαλέειν ἱμείρεται ;

Πλὴν φεῦ, ὡς ἡ ἀπὸ τῆς Ἰθάκης τοῦ Ὁμηρικοῦ Ἥρωος εἰκοσαετὴς ἐκείνη ἀποδημία, τὰ πάντα ἐν τῇ νήσῳ παρήλλαξεν, οὕτω καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἡ ἀπὸ τῆς πατρίδος ἐκείνη σκληροτάτη φυγάδευσις, τὴν γενέτειραν αὐτῆς γῆν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ παρεμόρφωσε καὶ μετήλλαξε. Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ καὶ ἀλλοίωσις αὕτη ἦν εὐτυχῶς ἀπηνοῦς καὶ τριβαρβάρου τυράννου ἐξωτερική τις ἐπιβεβλημένη ἀνάγκη καὶ βία, τὸν φλοιὸν οὕτως εἰπεῖν τῆς Ἑλλάδος ἐπηρεάζουσα, τὸν δὲ πυρῆνα καὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς ἀδιάφθορον καὶ ἀμόλυντον διασώζουσα. Τὸν θύλακον τῆς Ἑλλάδος ὁ τύραννος ἔπεισε, τὴν δὲ Ἑλλάδα οὐκ ἔπληξε· διότι τὸ αἴσθημα καὶ τὸ φρόνημα ἐπιζῇ πάντοτε τοῦ θνητοῦ τοῦ ἀτόμου σαρκίου, παραδιδόμενον ὡς ἱερὰ παρακαταθήκη εἰς τὰς ἀθανάτους τοῦ ἔθνους διαδοχάς. Τὸν φαινόμενον δὲ τοῦτον θάνατον τοῦ ἀθανάτου ἡμῶν ἔθνους ὁρῶντα τὰ ἔθνη, ὁτὲ μὲν ἐπικροτοῦντα καὶ χαίροντα, ὁτὲ δὲ ὀλοφυρόμενα καὶ θρηνοῦντα, πολλάκις ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς φαντασίας αὐτῶν, τὸν πικρὸν ἡμῶν ἐπιτάφιον ἐξεφώνησαν, διαγράψαντα ἡμᾶς ἐκ τῆς βίβλου τῶν ζώντων. Ἀλλ' ἡ ζωὴ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ὑπῆρξεν ἀείποτε τοῖς ξένοις λανθάνουσα. Ἐκ τῶν φαινομένων παρ' ἡμῖν καὶ τὰ πράγματα κρίνοντες, πάντοτε δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτῶν διαψεύσθησαν· ὅθεν πολλάκις ἐν τῇ πολυοδύνῳ ἱστορίᾳ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐκ τῆς ἀπελπισίας ἀνέτειλεν ἡ ἐλπὶς, καὶ ἐκ τοῦ θανάτου ἀνέδυ ἡ ζωὴ καὶ ἐνέργεια· τρανωτάτη ἀπόδειξις, ὅτι τὸ ἔθνος ἡμῶν οὐδέποτε διεφθάρη, ὅσῳ τινὲς κατὰ καιροὺς διεκήρυξαν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν τέφραν τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ ἀκμαῖον διέσωζε τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοῦ συνειδήσεως. Διὸ καὶ οὐδέποτε πρὸς τὴν φωνὴν τῆς Ἑλληνικῆς ἰδέας, καὶ περ λάθρα ἐπὶ αἰῶνας καὶ τηλόθεν ἐξ ἀπίης γαίης προσφθεγγομένης, ἔσχεν ἀμβλεῖαν

τὴν ἀκοήν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ αἱμοβόρου τυράννου τὴν ἀνελεήμονα μάστιγα, ὁ ταπεινὸς ἱερεὺς καὶ ὁ πενιχρὸς Ἑλληνοδιδάσκαλος, ἔντρομοι, ἀλλ' ἄκαμπτοι καὶ ἀπτόητοι, συνῆγον εἰς ἀφανῆ καταγώγια τοὺς τρυφεροὺς αὐτῶν νεοσσούς, ἵνα μυήσωσιν αὐτοὺς ἐν κρυπτῷ εἰς τῆς Ἑλληνικῆς ὀρθοδοξίας τὰ δόγματα, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης τὰς ἐντολάς. Ἐκ τῶν σκοτεινῶν δὲ τούτων κρυπτῶν, ἐξῆλθον οἱ πολυπληθεῖς ἐκεῖνοι φωτεινοὶ τῆς πίστεως καὶ πατρίδος μεγαλομάρτυρες, οἱ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας διὰ τοῦ πολυτίμου αἵματος αὐτῶν καταβρέξαντες τὸν κατάξηρον τῆς ἐλευθερίας κορμόν. Ἐκ τῶν ἀφανῶν δ' ἔτι τούτων καὶ ἀσήμων διδασκαλείων, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον προήχθησαν αἱ συστηματικώτεραι τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Πάτμου, τῆς Ξηρᾶς Κρήνης, τοῦ Βουκουρεστίου, καὶ τῆς Κερκύρας τοῦ ἀθανάτου καὶ ἀειμνήστου Γυλφόρδου, Ἑλληνικαὶ σχολαὶ καὶ οἱονεὶ Ἀκαδημίαι, τοσαῦται οὕτως εἰπεῖν ἠλεκτρικαὶ συστοιχίαι, ἀεννάως ἐξακοντίζουσαι τὸ ἠλεκτρικὸν ἐκεῖνο τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ρεῦμα, τὸ ἠλεκτρίσαν καὶ ἐνθουσιάσαν τὴν καρδίαν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν διάνοιαν, τὸ ἐξοπλίσαν τὴν στιβαρὰν τῆς νεότητος χεῖρα, τὸ ἐνισχύσαν καὶ ἐνθαρρύναν τοῦ περινενοημένου γήρως τὴν μέλλουσαν πρόνοιαν.

Αὕτη ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, ὑπὲρ πίστεως ἀεὶ καὶ πατρίδος προμαχομένη, πρώτη πασῶν ἐπιστᾶσα, ὡς ἄλλη Εὐρύκλεια, προσεφώνησε τῇ κατακειμένῃ Ἑλλάδι·

Ἔγρεο Πηνελόπεια φίλον τέκος, ὄφρα ἴδηαι
ὀφθαλμοῖσι τεοῖσι, τάτ' ἔλδεαι ἥμετα πάντα·
ἦλθ' Ὀδυσσεὺς, καὶ οἶκον ἱκάνεται ὀψέπερ ἐλθών.

Νῦν δὲ ἀπὸ περάτων μέχρι περάτων διεσαλπίσθη ἀνὰ πᾶσαν Ἑλλάδα τῆς ἐλευθερίας ἐκείνη ἡ Μαραθωνομάχος καὶ Σαλαμινία φωνή,

. . . . . *ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴτε,*
ἐλευθεροῦτε πατρίδα, ἐλευθεροῦτε δὲ
παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῴων ἕδη,
θήκας τε τῶν προγόνων, νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.

Νῦν τοῦ ἀνδρικοῦ ἐκείνου προγονικοῦ ἀξιώματος ἐγένετο χρῆσις καὶ πληρεστάτη ἐφαρμογή· « δεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐγχειρεῖν μὲν ἅπασιν ἀεὶ τοῖς καλοῖς, τὴν ἀγαθὴν προβαλλομένους

ἐλπίδα, φέρειν δ' ὅ,τι ἂν ὁ θεὸς διδῷ γενναίως. » Καὶ γενναίως τῳόντι ἔφερον οἱ θεσπέσιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τῆς ἀναστάσεως τοῦ 21ου ὅ,τι ἐπὶ ὀκταετίαν ἔδωκεν ὁ θεὸς, ὡς δοκιμαστήριον τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς, ἆθλον παρὰ τοῦ θεοῦ δεξαμένης, τῆς νίκης καὶ δόξης τὴν ἀμαράντινον δάφνην, κρείττους τῶν προγόνων κατὰ τοῦτο γενόμενοι, ὅτι οἱ μὲν ἐλεύθεροι, τὴν ἐλευθερίαν ἀποβαλόντες ἐδούλευσαν, οἱ δὲ δοῦλοι ὄντες, τῆς δουλείας τὰ δεσμὰ διαῤῥήξαντες, τὴν ἐλευθερίαν ταῖς ἀρεταῖς αὐτῶν ἀνεκτήσαντο.

Ἐνταῦθα δὲ, Κύριοι, ἐν τῇ νεωτάτῃ ταύτῃ ἱστορίᾳ τοῦ ἔθνους, λαμπρὰ καταφαίνεται ἡ στενωτάτη σχέσις καὶ ἡ συνάφεια τῆς ἰδέας μετὰ τῆς πράξεως, ὁ σύνδεσμος καὶ ἡ ἀλληλουχία τῆς ἐπιστήμης μετὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς. Ἐγερθὲν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἐκ τοῦ λήθαργου τὸ ἔθνος ἔδραμεν εἰς τὰ ὅπλα, ἵνα διεκδικήσῃ τὰ ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ δικαιώματα. Ἄμεσος μὲν ἄρα τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἀπόῤῥοιά ἐστιν ὁμολογουμένως ἡ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία· πρώτην ὅμως αὐτῆς ζῶσαν πηγὴν καὶ τελευταῖον αὐτῆς ὑποστήριγμα ἔχει μόνην τὴν ἐπιστήμην, διὰ τῆς φοβερᾶς αὐτῆς σάλπιγγος ἐξεγείρουσαν τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ τάφου τῆς δουλείας αὐτοῦ, διὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑποθάλπουσαν τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰ γενναῖα φρονήματα, διὰ δὲ τοῦ λόγου περιστέλλουσαν τῆς ὑλικῆς δυνάμεως τὰς ἀλόγους ὁρμάς.

Ζωηρὰν τὴν ἀλήθειαν ταύτην τὸ ἔθνος ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ αἰσθανόμενον, οὐδόλως μετὰ τὴν ἐλευθερίαν τὴν ἐπιστήμην ἐλάκτισεν, ἀλλ' ἔμφυτον ἔχον καὶ πατροπαράδοτον ἀρετὴν τὸ φιλομαθὲς, ἀθρόον εἰς τὰ τεμένη καὶ τοὺς βωμοὺς τῆς ἐπιστήμης συνέῤῥει, ἵνα ἐντεῦθεν ἀρύηται τῶν διαλογισμῶν αὐτοῦ καὶ τῶν πράξεων τοὺς κανόνας. Ἀνδρωθὲν δὲ καὶ προγυμνασθὲν ἐνταῦθα ἀρκούντως, ᾔσθετο μετὰ μικρὸν τὴν ἀνάγκην παλαίστρας διανοητικῆς εὐρυτέρας, καὶ πνευματικῶν ἀγωνισμάτων ποικιλωτέρων τε καὶ ἀνδρικωτέρων. Τῆς ἠθικῆς δὲ ταύτης καὶ πνευματικῆς ἀνάγκης προϊὸν ὑπῆρξεν ὁ μέγας οὗτος τῆς ἐπιστήμης ναὸς, ὃν τὸ μὲν Ἔθνος ἀπήτησε, τὸ δὲ γένος ἐλευθερίως συνδραμὸν ἐξετέλεσεν. Ἐν τῷ ἱερῷ ἄρα τούτῳ τῆς Πανελληνίου διανοίας ναῷ, τὸ ἔθνος καὶ τὸ γένος, τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως ἡ ὑπερτάτη αὕτη δυὰς, ἀναποσπάστως ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτῆς συγκρατεῖται ἑνότητι, τὴν

ἀρχὴν ἑνταυτῷ καὶ τὸ τέλος τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καταδεικνύσα.

Ἀγλαὸς τῆς αἱματοσταγοῦς ἐλευθερίας καρπὸς τὸ Πανεπιστήμιον, προστᾶτιν αὐτοῦ καὶ πολιοῦχον θεὸν τὴν ἐλευθερίαν μετὰ παῤῥησίας διακηρύσσει, τροφὸν τῆς ἀρετῆς, καὶ τιθήνην τῆς ἐπιστήμης· τὸ δὲ γένος, τὸ πολυπαθὲς ἐκεῖνο καὶ πολύτλαν γένος, σάρξ ὂν ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων ἡμῶν, ὡς ἔπαθλον τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης τῇ μεγαθύμῳ Ἑλληνικῇ νεολαίᾳ προτίθησι.

Τοιοῦτον δ' ἐκφέρων τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου τὸ πρόγραμμα, πέποιθα ὅτι ἀκριβῶς ἐκφράζω τὴν πίστιν καὶ τὴν συνείδησιν παντὸς τοῦ συλλόγου τῶν ἐντίμων αὐτοῦ μελῶν, ἅτινα ἐπὶ τέταρτον ἤδη αἰῶνος μετὰ μόχθου καὶ πόνου ἀνενδότως τὸν τραχὺν τῆς ἐπιστήμης ἀροῦσιν ἀγρόν, κατὰ μυρίων ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν προσκομμάτων μέχρι τοῦδε παλαίοντες, ἐξ ὧν ἓν μόνον καὶ ἴσως τὸ μέγιστον, ἀλλ' εὐτυχῶς καὶ προσωρινόν, ἀναφέρω ἐνταῦθα, τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν σώματος, τὴν ἄνισον τῆς διανοίας ἀνάπτυξιν, καταστρεπτικὴν τῆς ἁρμονίας ἐκείνης καὶ συμπνοίας τῶν ἰδεῶν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ δόξα τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῆς Ἑλλάδος ἀρχαίων χρόνων, ὅτε οἱ ἥρωες τῆς πατρίδος μετὰ τῶν ἡρώων τῆς ἐπιστήμης ἐγκαρδίως συνεννοοῦντο, ὅτε μία καὶ ἡ αὐτὴ πολλάκις χεὶρ ἐν μὲν εἰρήνῃ ἐκομίζετο τὸ ἆθλον τῆς ἐπιστήμης, ἐν δὲ τῷ πεδίῳ τῆς μάχης εὕρεπε τὴν δάφνην τῆς νίκης, ὅτε ποιηταί, στρατιῶται, καὶ ῥήτορες, ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ τῶν ἰδεῶν καὶ τοῦ πνεύματος, συμπεριεπάτουν καὶ συνεσκέπτοντο μετὰ τῶν σοφῶν, ἀλλήλους ἐξάπτοντες καὶ ἐνθουσιῶντες, καὶ πρὸς ἀλλήλους εὐγενῶς ἀμιλλώμενοι, τίς μᾶλλον ὁ ἀγωνιστὴς ἵνα σκεφθῇ καὶ λαλήσῃ σοφώτερον, ἢ ὁ σοφὸς ἵνα διαπράξῃ ἔργα τοῦ πολεμιστοῦ γενναιότερα καὶ παραβολώτερα. Πλὴν ἴσως τὰ προσκόμματα ταῦτα ἀφορῶσι μᾶλλον τὸ εἰδεχθὲς καὶ ἄσημον ἁπάντων ἡμῶν παρελθόν.

Νῦν δὲ, ὅτε ἡ ἔνδοξος ἐκείνη τῆς 10 Ὀκτωβρίου νύξ, ἡ ἐπὶ τῶν Ἀργολικῶν πεδίων συμπυκνωθεῖσα, καὶ ὡς ἀστραπὴ μὲν ἐτ' ἐσχάτων ἐκλάμψασα ἐπὶ τῶν ὀρέων τῶν Ἀκαρνάνων καὶ Αἰτωλῶν, ὡς κεραυνὸς δ' ἐν Ἀθήναις ἐνσκήψασα καὶ συντρίψασα

τριακονταετὲς ἀπαίσιον κυβερνήσεως σύστημα, τῇ μὲν πατρίδι ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν της, τῇ δ' ἐπιστήμῃ τὴν ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ προσήκουσαν θέσιν της, ὡς ἐλπίζεται, πᾶσα ὑπὲρ τοῦ Πανεπιστημίου ἀγόρευσις, καὶ τῆς ἐπιστήμης ἀνάξιον, καὶ τῇ ἐποχῇ ἐν ᾗ ζῶμεν ἀνοίκειον, καὶ τῇ καθολικῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους ἐστὶν ἀντιβαῖνον. Ἡμᾶς δὲ ἰδίᾳ τῆς ἐπιστήμης τοὺς ἐν αὐτῷ λειτουργοὺς, οἱ κατόπιν ἡμῶν ἐρχόμενοι, τὴν μέχρι τοῦδε νόθων σχέσιν τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν πολιτείαν, τὴν ἐκκλησίαν, τὴν οἰκογένειαν, καὶ αὐτὴν τὴν ἐκπαίδευσιν, μέσην τε καὶ κατωτέραν ὑπ' ὄψιν λαμβάνοντες, ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ τῆς ἱστορίας δικαστηρίου ἀμερολήπτως καὶ ἐλευθέρως πάντας ἡμᾶς δικασάτωσαν, μάρτυρας τῆς ὑπερασπίσεως ἢ κατηγορίας προτάγοντες τοὺς ἑξακοσίους τοῦ Πανεπιστημίου διδάκτορας, τοὺς τριακοσίους τελειοφοίτους καὶ τελειοδιδάκτους αὐτοῦ, τοὺς τριχιλίους πεντακοσίους φοιτητὰς, καὶ τοὺς δεκακισχιλίους ἀκροατὰς, ἐντεῦθεν παρ' ἡμῶν, καὶ οὕτω τῶν πραγμάτων ἐχόντων, ἀποσταλέντας πανταχοῦ, ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ καθικνεῖται φωνὴ, ἀποστόλους τοῦ πνεύματος, μαχητὰς τῆς ἐλευθερίας, ἐκδίκους τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἔθνους, προμάχους τῆς πίστεως, καὶ ἀθλητὰς τοῦ μέλλοντος μεγάλου ἀγῶνος.

Τοιούτους δὲ πνευματικοὺς ἀλείπτας καὶ προγυμναστὰς τῆς Πανελληνίου νεότητος, ἐν τῇ ἐγκαθιδρύσει αὐτοῦ τὸ Πανεπιστήμιον ἔσχεν ὅλους εἴκοσι ἑπτὰ, ἐξ ὧν δεκαπέντε μὲν κατὰ καιροὺς πορευθέντες τὴν εἰμαρμένην πορείαν, ἀναπαύονται ἤδη εἰς τοὺς κόλπους τοῦ πλάστου, ἓξ δὲ μόνοι ἡμῖν ἐκ τούτων σώζονται ἔτι γεραροὶ καὶ σεβαστοὶ τῆς ἐπιστήμης ἱεροφάνται καὶ μύσται, εὐτυχήσαντες ἵνα σήμερον καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Πανεπιστημίου τὴν καθηγητικὴν εἰκοσιπενταετηρίδα αὐτῶν συνεορτάσωσι καὶ πανηγυρίσωσιν, Ἰωάννης Σοῦτσος, Γεώργιος Ῥάλλης, Κωνσταντῖνος Κοντογόνης, Ἰωάννης Ὀλύμπιος, Ἀλέξιος Πάλλης, Ξαυέριος Λάνδερερ· ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ ὁ συνάδελφος καὶ συναγωνιστὴς καὶ παρήγορος πάντων ἡμῶν, γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου Γκίκας Δοκός.

Πρὸς σὲ δὲ νῦν, ἀπευθύνω ἰδίως τὸν λόγον φιλτάτη νεότης, ὡς τὸ περιπαθέστατον ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς μερίμνης ἁπάντων ἡμῶν.

Χαρὰ καὶ μυστηριώδης μελαγχολία κατακλύζουσι πάντοτε τὴν ψυχήν μου, ὁσάκις ἐξ ἀπόπτου πρὸς σὲ ἀτενίζω φίλη νεότης τοὺς ὀφθαλμούς μου. Ἡ ἀνθηρὰ καὶ ἀκμαία σου ὥρα παριστᾷ ἐν ταῖς ὥραις τοῦ βίου τὸ ἔαρ τῆς φύσεως. Πλὴν φεῦ ἡ μαγευτικὴ αὕτη καὶ λαμπρὰ ἐποχή, εἶναι ἡ ἐπισφαλεστάτη καὶ κρισιμωτάτη πασῶν τῶν ὡρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, τῶν ἀνθέων πολλάκις μαραινομένων καὶ καταῤῥεόντων ὑπὸ χειμῶνος καὶ παγετοῦ· ὅταν δὲ τὰ ἄνθη μαρανθῶσι καὶ πέσωσι, τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον οὐδένας ἡμῖν ἀποφέρει καρπούς. Ἰδοὺ ἡ χαρὰ καὶ συγχρόνως ἡ λύπη μου. Μυστηριώδης τις πέπλος καλύπτει νῦν τὴν ὡραίαν σου ὕπαρξιν, ὅταν δὲ οὗτος ἐν τῷ μέλλοντι καταπέσῃ καὶ ἀποκαλύψῃ τὴν ὄψιν σου, ἡμεῖς δὲν ὑπάρχομεν πλέον· αἱ καρδίαι ἡμῶν εἰσὶ κόνις, αἱ σκέψεις ἡμῶν καὶ οἱ διαλογισμοὶ ἀμυδρά τις σκιὰ ἐν τῇ ἀναμνήσει, καὶ ἡχὼ ἐκ τοῦ παρελθόντος, ὑλονὲν βυθιζομένη εἰς τὰς ἀβύσσους τοῦ μέλλοντος. Ὑμεῖς ἐστὲ ἡμῶν οἱ διάδοχοι, ὅταν μετὰ μικρὸν ἐντεῦθεν ἀποχωρήσωμεν. Τίς οἶδε νῦν, οἵαι ἐν ὑμῖν δυνάμεις ὑπνώττουσι, καὶ ὁποίαν τύχην ἐπιφυλλάσσει ἑκάστῳ ἡμῶν ὁ θεός!

Σήμερον ἐνώπιόν σου τὸ μέλλον, φιλτάτη νεότης, ἐκτείνεται ὡς ἄπειρός τις χλοερὸς καὶ πολυανθὴς λειμὼν τῆς ἀνοίξεως, ὑπὸ τὸν αἴθριον τοῦτον καὶ γλυκὺν οὐρανὸν τῆς πατρίδος, ἀλλ' ἔρχεται καί τις ἀναπόδραστος χρόνος, ὅτε τοῦ ἄλσους τὰ ζωηρότατα ἄνθη καὶ λήϊα μαραίνονται καὶ ὠχριῶσιν, ὅτε ὁ εὔδιος οὐρανὸς ὑπὸ ζοφερῶν νεφῶν συσκοτίζεται, ἐξ ὧν ἐκρήγνυνται κεραυνοὶ καὶ κατέρχονται ὄμβροι, καὶ πίπτει χιὼν, καὶ τὴν φύσιν καλύπτει τοῦ θανάτου ἡ ὄψις. Σήμερον τὰ πάντα ὑμῖν εὐτυχῶς μειδιῶσιν ὑπὸ φαιδρὰς ἀναμνήσεις καὶ γλυκείας ἐλπίδας, ἀλλ' ἐπέρχεται χρόνος ὅτε τὸ παίγνυον τοῦτο τοῦ βίου παρέρχεται, καὶ ἡ πραγματικότης αὐτοῦ ἐναγώνιος ἐμφανίζεται, εἰσάγουσα ὑμᾶς εἰς νέον καὶ ἄγνωστον μέχρι τοῦδε κόσμον, ὅπου ὑπὸ τὰ ἄνθη ἐνεδρεύουσιν ὄφεις, καὶ ἐπὶ τῶν κυανῶν κυμάτων ἐποχοῦνται σειρῆνες.

Τίς τότε ἀκμαία νεότης, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ποικίλων τούτων κινδύνων τῆς ἀπάτης καὶ τῆς διαφθορᾶς, ἔσται ὁ πολιτικὸς σωτὴρ καὶ ὁ ῥύστης σου; Μόνον τὸ πνεῦμα τῆς ἀθανάτου ἐκείνης

προγονικῆς παιδείας καὶ ἐπιστήμης, ἥτις καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ὅλου ἔθνους ἐν τῇ δουλείᾳ αὐτοῦ ἀδιάφθορον διετήρησε, καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐν τῇ ἑξοντώσει πάσης αὐτοῦ τῆς ἄλλης ὑπάρξεως ἀκμαίαν διέσωσε, καὶ τὸν ἱερὸν σπινθῆρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐν τῷ κατακλυσμῷ ἐκείνῳ τῶν μεσαιωνικῶν τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν, ἄσβεστον ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ διεφύλαξε.

Αὕτη τὴν μὲν νεότητα κοσμεῖ καὶ καθωραΐζει, τὸν ἄνδρα σεμνύνει καὶ μεγαλύνει, τὸ δὲ γῆρας παρηγορεῖ καὶ στηρίζει· καθότι, ἡ μὲν νεότης διδάσκεται ἐξ αὐτῆς, ὅτι ἡ ἱερὰ αἰδὼς εἶναι τὸ κάλλιστον τῆς νεότητος κόσμημα, ὅτι ἡ παῤῥησία, ἡ ἁπλότης τοῦ ἤθους, καὶ ἡ φιλαληθεια, αἱ θεμελιώδεις ἀρεταὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τὰ πρῶτα τοῦ ἐλευθέρου γνωρίσματα, ὅτι ἡ ἀληθινὴ καὶ κυρίως καλουμένη παιδεία, ἐστὶν, « ἡ πρὸς ἀρετὴν ἐκ παίδων παιδεία, ποιοῦσα ἐπιθυμητήν τε καὶ ἐραστὴν τοῦ πολίτην γενέσθαι τέλεον, ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι ἐπιστάμενον μετὰ δίκης· ἡ δὲ εἰς χρήματα τείνουσα, ἤ τινα πρὸς ἰσχὺν, ἢ καὶ πρὸς ἄλλην τινὰ παιδείαν ἄνευ νοῦ καὶ δίκης, βάναυσος καὶ ἀνελεύθερος καὶ οὐκ ἀξία τὸ παράπαν παιδείαν καλεῖσθαι· ὅτι ἡ μετριοφροσύνη εἶναι τῆς ἀληθοῦς παιδείας ἡ ἀναγκαία ἀπόῤῥοια, ἡ δὲ οἴησις καὶ ὁ τύφος τῆς ἀμαθείας καὶ ἀπαιδευσίας αἱ μέγισται ἀποδείξεις, τοῦθ' ὅπερ ὁ Μενέδημος εὐτραπέλως ἐξέφραζε λέγων, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπὶ σχολὴν καταπλεόντων Ἀθήναζε σοφοὶ τὸ πρῶτον, φιλόσοφοι μετ' ὀλίγον ἐγίγνοντο, εἶτα δὲ ῥήτορες, τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος ἁπλοῖ ἰδιῶται· ὅτι ὁ κύριος καὶ μέγας τῆς παιδείας τῶν ἐλευθέρων σκοπὸς, εἶναι ἡ ἐναρμόνιος καὶ ἴση ἀνάπτυξις πασῶν τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἵνα ὁ τέλειος ἐντεῦθεν προκύψῃ ἀνὴρ, ἔν τε εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ. Ὁ Ἀπόλλων, ἡ ἰδανικὴ αὕτη καὶ κατ' ἐξοχὴν θεότης τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης ὁ ἀντιπρόσωπος, ὁ μουσαγέτης, καὶ καθαρῳδὸς καὶ εὐφόρμιγξ Ἀπόλλων, προκαλεῖ τὸν Ἡρακλέα εἰς μάχην, νικᾷ τὸν Ἄρην ἐν τῇ πυγμῇ, καὶ τὸν Ἑρμῆν εἰς τὸν δρόμον. Αὕτη τέλος ἡ γενναία Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη θέλει διδάξει ὑμᾶς, « ὡς οὐχ ὁ Εὐρώτας, οὐδ' ὁ μεταξὺ Βαβύκης καὶ Κνακίωνος τόπος, ἄνδρας ἐκφέρει μαχητὰς καὶ πολε-

μικοὺς, ἀλλὰ παρ' οἷς ἂν αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τὰ αἰσχρὰ, καὶ τολμᾷν ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐθέλοντες ἐγγένωνται νέοι, καὶ τοὺς ψόγους τῶν κινδύνων μᾶλλον φεύγοντες, οὗτοι φοβερώτατοι τοῖς ἐναντίοις εἰσί.»

Ἄνδρες δὲ καὶ πολῖται ἀπὸ νέων γενόμενοι παρ' αὐτῆς αὖθις θέλετε μάθει, ὅτι τὸ κατ' ἐξοχὴν τοῦ πολίτου καθῆκον, καὶ ἡ κατ' ἐξοχὴν πολιτικὴ ἀρετὴ, ἐστὶν ἡ τελεία εἰς τοὺς ἐλευθέρους θεσμοὺς τῆς πατρίδος ὑποταγὴ, μέχρι καταστροφῆς καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως. Καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Σωκράτους, προτιμήσαντος τῆς δικαίας φυγῆς τὸν παρανομώτατον θάνατον, ἵνα καὶ διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ αἵματος ἐπισφραγίσῃ τὴν πίστιν αὐτοῦ, ὅτι σέβεσθαι δεῖ, καὶ μᾶλλον ὑπείκειν καὶ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσαν ἢ πατέρα, καὶ ἢ πείθειν ἢ ποιεῖν, ἃ ἂν κελεύῃ, καὶ πάσχειν ἄντι προστάττῃ παθεῖν ἡσυχίαν ἄγοντα, ἐάν τε τύπτεσθαι ἐάν τε δεῖσθαι, ἐάν τε εἰς πόλεμον ἄγῃ τρωθησόμενον ἢ ἀποθανούμενον ποιητέον ταῦτα, καὶ τὸ δίκαιον οὕτως ἔχει, καὶ οὐχὶ ὑπεικτέον, οὐδὲ ἀναχωρητέον, οὐδὲ λειπτέον τὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν δικαστηρίῳ καὶ πανταχοῦ ποιητέον, ἃ ἂν κελεύῃ ἡ πόλις καὶ ἡ πατρίς, τὸ παράδειγμα, λέγω, τοῦτο τοῦ θείου ἀνδρὸς, αὐτὸ καὶ μόνον ἤδη ὑπὲρ πάντα λόγον ἐκφράζει, οἵας εἶχον περὶ πατρίδος καὶ καθηκόντων πολιτικῶν ἰδέας καὶ γνώσεις οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τῆς ἀρχαιότητος.

Ὅταν δὲ τέλος τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς ἄθλους τοῦ ἀνδρὸς διαδεχθῇ ἠρέμα, ἐν χρηστῷ τῷ συνειδότι, τοῦ σεβαστοῦ γήρως ἡ ἀργυρᾶ πολιὰ, ἡ Ἑλληνικὴ πάλιν μεταφυσικὴ ἐπιστήμη, ἡ ἀνυψώσασα ποτὲ τὴν κοσμικὴν καρδίαν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου πρὸς τὸν Θεὸν, θέλει ἀνυψώσει καὶ ὑμῶν τὴν διάνοιαν ἀπὸ τῶν προσκαίρων τούτων καὶ ἐπιγείων, πρὸς τὰ οὐράνια καὶ αἰώνια, πρὸς ἃ, ὡς πρὸς λιμένα ἀτάραχον, πάντες ἱστιοδρομοῦμεν καὶ πλησίστιρον καταγόμεθα.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν τυχῶν καὶ τῆς φύσεως τῆς προγονικῆς ἐπιστήμης. Τίνες δὲ ἄρα αἱ τύχαι αὐτῆς καὶ ἡ σχέσις ἡμῶν πρός τε τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον;

Μετ' ἀκλινήτου καὶ ἀδιασείστου πεποιθήσεως ἀτενίζω, Κύριοι,

πρὸς τῆς πατρίδος τὸ μέγα μέλλον. Οὐχ ἧττον ὅμως οὐδόλως ἀμβλυοπῶ καὶ πρὸς τὰς ὑφάλους καὶ τοὺς σκοπέλους τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτὸ πανταχόθεν. Ὅτι ποτὲ περὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ὁ Χρυσόστομος ἔγραφε πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ τὸν μέγαν Βασίλειον, προτρέπων αὐτὸν εἰς ἀρραγῆ καὶ βεβαίαν ὁμόνοιαν, τοῦτο καὶ νῦν δυστυχῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν ἴσως ἔτι κατὰ γράμμα ἰσχύει ἐπὶ παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ. «Χαλεπὸς ὁ καιρός, οἱ ἐπιβουλεύοντες πολλοί, τὸ τῆς ἀγάπης γνήσιον ἀπόλωλεν, ἀντεισῆκται δὲ ὁ τῆς βασκανίας ὄλεθρος, ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνομεν καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων περιπατοῦμεν, οἱ μὲν ἕτοιμοι τοῖς ἡμετέροις ἐφησθῆναι κακοῖς, εἴ ποτέ τι συμβαίη, πολλοὶ καὶ πολλαχόθεν ἐφεστήκασιν, ὁ δὲ συναλγήσων οὐδείς· ὅρα μὴ διαστάντες ποτὲ, πολὺν τὸν γέλωτα ὀφλωμεν καὶ τοῦ γέλωτος μείζονα τὴν ζημίαν.» Τοὺς ἐφεστηκότας δὲ τούτους πολλοὺς καὶ πολλαχόθεν ἐπιβουλεύοντας, μόνον διὰ τῆς ἄκρας ἡμῶν φρονήσεως καὶ συνέσεως δυνάμεθα νὰ οὐδετερώσωμεν, τῆς συνέσεως ὅμως, Κύριοι, καὶ φρονήσεως μόνον ἐκείνης, ἥτις οὐχὶ ἐπὶ τοῦ δόλου καὶ τῆς πανουργίας στηρίζεται, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰωνίων ἀξιωμάτων τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς τιμῆς ἀπορρέει, ἃ οὐδέποτε ἀτιμωρητὶ, οὐδὲ λαοὶ οὐδὲ κυβερνήσεις παρέβησαν. Ἂν ὄπισθεν τῆς κυριάρχου ἡμῶν βουλήσεως ἵσταντο στρατοὶ καὶ στόλοι μυρίανδροι, ἴσως τότε παρεγκλίνοντές ποτε τῆς εὐθείας, ἠδυνάμεθα ἐπὶ καιρὸν ἵνα διαφύγωμεν τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀνθρώπων· διότι τοῦ θεοῦ οὐδείς ποτε δύναται νὰ διαφύγῃ τὴν τιμωρίαν· ἀλλὰ νῦν δυστυχῶς ἡ σμικρότης ἡμῶν εἶναι τὸ κυριώτατον ἡμῶν καὶ τὸ μέγιστον ἄδικον. Αἱ ἱερώταται ἡμῶν καὶ δικαιόταται ἀπαιτήσεις, ὅταν εἰς τῶν ἰσχυρῶν ἀπάδωσι τὰ συμφέροντα, θεωροῦνται ἐγκλήματα καὶ ἱερόσυλοι παραβιάσεις τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου! Τί δὲ; κατεδικάσθημεν ἄρα ἕνεκεν τούτου διὰ παντὸς εἰς σιγὴν νεκρικὴν καὶ ἀπραξίαν θανάτου; Ἄπαγε! διότι πρὸ πάσης συνέσεως καὶ φρονήσεως ἀνώτερον ἐστὶ τὸ καθῆκον καὶ ἡ τιμή. «Εἰρήνη γὰρ μετὰ μὲν τοῦ δικαίου καὶ πρέποντος κάλλιστον ἐστὶ κτῆμα καὶ λυσιτελέστατον, μετὰ δὲ κακίας ἢ δουλείας ἐπονειδίστου πάντων αἴσχιστον καὶ βλαβερώτατον.»

Πλὴν φεῦ τῶν ἐθνῶν ἡ σμικρότης δὲν περιορίζεται πάντοτε εἰς τῆς χώρας τὴν σμικρὰν ἔκτασιν, καὶ εἰς τῶν κατοίκων τὸ εὐάριθ-

μον πλῆθος, ἀλλ' ἐκτείνεται περαιτέρω, εἰς τὴν χώραν τῆς καρδίας καὶ τοῦ ἤθους αὐτῶν. Αὕτη τῆς καρδίας καὶ τοῦ φρονήματος ἡ σμικρότης καὶ μικροπρέπεια, εἶναι ἔθνους τινὸς ὁ μέγιστος ἐχθρὸς καὶ ὁ ἀληθὴς ἐπίβουλος, ὁ ἐκμηδενίζων καὶ τῆς χώρας τὸ μέγεθος, καὶ τῶν κατοίκων τὸ πλῆθος, καὶ τὰς ἐπιδεικτικὰς καὶ λαμπρὰς τῶν δυνάμεων παρατάξεις. Ἔθνος δὲ τοὐναντίον σμικρὸν μὲν τὴν ἔκτασιν, μέγα δὲ τὴν καρδίαν αὐτοῦ καὶ τὸ αἴσθημα, εἶναι οὐ μόνον καθ' ἑαυτὸ ἰσχυρότατον, ἀλλ' ὅπερ τὸ μέγιστον σεβαστὸν παρὰ πᾶσι καὶ ἔντιμον· καθότι, Κύριοι, τῆς ἠθικῆς δυνάμεως πάντοτε καὶ πανταχοῦ μέγα ὑπῆρξε τὸ κράτος, καὶ ἀπεριόριστος ἡ ἰσχύς. Αὕτη ἡ ἠθικὴ δύναμις, οὐχὶ αἱ ὑλικαὶ καὶ μεγάλαι τοῦ ἔθνους δυνάμεις ἔστησαν ἐν Μαραθῶνι, ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς, τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐλευθερίας τὰ πρῶτα ἀθάνατα τρόπαια· αὕτη καὶ μετὰ ταῦτα ἐκ βάθρων ἀνέτρεψε τὸν μέγαν ἐκεῖνον τῆς Ἀσίας ὑλικὸν κολοσσὸν, καταπεσόντα καὶ καταῤῥεύσαντα, ἅμα ἐλθόντα εἰς ἄμεσον σύγκρουσιν μετὰ τοῦ ἠθικοῦ κολοσσοῦ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Αὕτη εἶναι ὁ πανίσχυρος ἐκεῖνος μαγνήτης, ὁ ἕλκων ἀκαταμαχήτως τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαοὺς, πρὸς τὴν κεκτημένην ταύτην μεγάλην προσωπικότητα. Αὕτη ἡ δύναμις εἶναι τοῦ πλήθους ἡ πίστις καὶ ἡ πεποίθησις, τῶν λαῶν ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ ἔμπνευσις, ἐνώπιον τῆς ὁποίας πᾶς τις ὑποκύπτει καὶ πίπτει.

Ἂν δέ που νῦν ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχῃ σημεῖόν τι, περιποιοῦν τὴν ἠθικὴν ταύτην τοῖς Πανέλλησι δύναμιν, ἀναντῤῥήτως τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπάρχει ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τούτου Πανελληνίου ναοῦ τῶν Μουσῶν, ὅπου ἄνευ σκοποῦ πλαγίου, ἄνευ δόλου καὶ ἀπάτης, ἀντιχοῦσι καθ' ἑκάστην αἱ ὑπέρταται τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ καθήκοντος αἱ ἀρχαί.

Θάλπετε ἄρα, καὶ φυλάσσετε, καὶ περιφρουρεῖτε, πάντες οἱ Ἕλληνες τὸ Πανεπιστήμιον, τὸν μόνον τοῦτον σύνδεσμον τοῦ ἔθνους μετὰ τοῦ γένους, τὴν μεγάλην ταύτην καὶ κοινὴν ἑστίαν τοῦ Πανελληνίου πυρὸς, τὸ εὐρὺ τοῦτο καὶ ἀπεριόριστον στάδιον τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας. Σώζετε αὐτὸ πάσαις δυνάμεσιν ἀνεξάρτητον καὶ ἐλεύθερον, ἀμόλυντον καὶ ἀμίαντον ἀπὸ τοῦ ῥύπου τῶν ἐφημέρων πολιτικῶν παθῶν, καὶ μηδέποτε μηδενὶ ἐπιτρέψατε, ἵνα ἡ ἐπι-

στήμη, ἀπὸ ἁγνῆς καὶ ἐλευθέρας παρθένου, γέννηται ἡ θεραπαινὶς καὶ τὸ ὄργανον τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἰσχυροῦ τῆς ἡμέρας, τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μερίδος πολιτικῆς· διότι τοιαύτη ἐπιστήμη, ἀναξία τοῦ ἱεροῦ τούτου ὀνόματος, οὐδένα σεβασμὸν ἐγείρουσα, οὐδεμίαν πίστιν ἐμπνέουσα, οὐδεμίαν ἐπὶ τῆς κοινωνίας ἀσκοῦσα ἐπιῤῥοήν, δὲν δύναται κατ' οὐδένα λόγον νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν μέγιστον αὐτῆς καὶ ὑπέρτατον σκοπὸν, τὴν ἐθνικὴν ἀνάπλασιν καὶ ἠθικοποίησιν, ἧς ἄνευ ἄλυτον ἔσται διὰ παντὸς τὸ παρ' ἡμῖν μέγα ζήτημα τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς βελτιώσεως· διότι τὰ ἔθνη δὲν ἀναπλάσσονται διὰ μαγικῆς ῥάβδου, δὲν ἀναπτύσσονται διὰ τῆς ἀδιαλείπτου σωρεύσεως νέων θεσμῶν, δὲν βελτιοῦνται διὰ τῆς τοῦ λαοῦ στιγμιαίας ἐκρήξεως τῆς ἀγανακτήσεως, ἀλλὰ τελειοποιοῦνται ἀνεπαισθήτως, ὅταν αἱ νέαι ἀδιάφθοροι γενεαὶ, διαδεχόμεναι τὰς παρερχομένας, διὰ μὲν τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως καταστρέφωσι βαθμηδὸν τῆς ἀπαιδευσίας τὰς ἕξεις, διὰ δὲ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν θελήσεως καὶ δυνάμεως, πανταχοῦ ἀνενδότως καὶ θρησκευτικῶς ἐφαρμόζωσι τῆς ἁγνῆς ἐπιστήμης τὰ ἀψευδῆ καὶ αἰώνια δόγματα.

Καταλύων δ' ἐνταῦθα τὸν λόγον, πρὸς σὲ καὶ αὖθις τελευταῖον ἀποτείνομαι φιλτάτη νεότης. Πολλῶν μὲν ἐξ ἡμῶν ἤδη ὁ ἥλιος ἔδυσε, πολλῶν δὲ ἄλλων ἤδη κλίνει περὶ τὴν δύσιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐκ τῆς δύσεως ταύτης ὀργῶσα καὶ σπεύδουσα ἡ σὴ ἀνατέλλει τοῦ βίου ἡμέρα. Νῦν μὲν πάντες ἔτι ὁρμίζεσθε ἐν τῷ ἀσφαλεῖ τῆς ἐπιστήμης λιμένι. Ἀλλ' ἤδη συρίζουσιν ἔξω οἱ ἄνεμοι, οἱ μέλλοντες ὅσον οὔπω πελαγίσαι, τὴν ὁλκάδα τοῦ βίου ὑμῶν εἰς πολυκύμαντον πέλαγος. Εἴθε ὁ φωτίζων τὴν ἡμέραν τοῦ βίου σου ἥλιος, λαμπρὸς καὶ ἀνέφελος μέχρι δύσεως, παρακολουθῇ αὐτὴν οὐριοδρομοῦσαν εὐθύπνῳ ἀνέμνῳ, εἰς τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης τὸν ὅρμον. Καὶ ὅταν τὸ ψυχρὸν τοῦ τάφου μάρμαρον καλύπτῃ πλέον τὴν κόνιν ἡμῶν, εἴθε τότε εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνασκιρτᾷ ἡμῶν ἡ ψυχή, ἐξ ἀπόπτου θεωμένη σὲ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀκμαίαν νεότητα εἰς αἰῶνας ἐμπνεομένην ὑπὸ τοῦ περὶ ἡμᾶς νῦν ἱπταμένου καὶ εὐλογοῦντος τοῦ θείου Πλάτωνος πνεύματος, οὗ καὶ τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν τὴν σήμερον, μετὰ τῆς ἱερᾶς χορείας πάντων τῶν λοιπῶν ἀπ' αἰῶνος ἐνδόξων ἀθλητῶν καὶ προμάχων τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας,

ἐπιστήμης, καὶ πίστεως, κατευθυνόντων τήν τε διάνοιαν καὶ καρδίαν σου, πρὸς ἓν τέλος, πρὸς ἕνα σκοπὸν, τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῆς μιᾶς-μεγάλης καὶ ἀδιαιρέτου πατρίδος!

Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ

ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΑΣ,

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΚΑΤ' ΕΝΤΟΛΗΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗΣ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ
ΤΗ 30 ΙΑΝ. 1863, ΕΝ ΤΩ ΙΕΡΩ ΝΑΩ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ,

ὑπὸ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ,

Ἀρχιμανδρίτου τοῦ ἀποστολικοῦ καὶ πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων
καὶ Καθηγητοῦ τῆς θεολογίας ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Β. ΜΩΡΑΪΤΙΝΗ.

—※—

(ΕΝ ΟΔΩ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΙ ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ.)

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον κατ' ἀρχαῖον τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου ψήφισμα, ἐτέλεσε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως τὸ τῇ λ' τοῦ ἰανουαρίου, ἑορτῇ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, νενομισμένον μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τῶν κεκοιμημένων ἱδρυτῶν αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν ὁπωσδήποτε εἰς τὴν κατάρτισιν αὐτοῦ συνδραμόντων. Ὁ σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ἀθηνῶν κύριος Θεόφιλος, ἐτέλεσε μετὰ τοῦ ἱεροῦ κλήρου, τὴν θείαν ἱερουργίαν παρισταμένων τῶν μελῶν τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως, τῶν Ὑπουργῶν, τῶν πληρεξουσίων τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, πολλῶν τῶν ἐν τέλει, τῶν καθηγητῶν καὶ φοιτητῶν τοῦ τε Πανεπιστημίου καὶ τῶν δύο Γυμνασίων, καὶ πλήθους λαοῦ. Ἐμνημόνευσε δὲ ἔν τε τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ καὶ τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ μνημοσύνου τῶν ἑξῆς ὀνομάτων· α') Μισαὴλ (Ἀθηνῶν) καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, Νεοφύτου (Ἱεραπόλεως), Γερασίμου (Ὕδρας), Νεοφύτου (Εὐβοίας), Κυρίλλου (Ἀργολίδος), Ἀβραμίου (Θηβῶν καὶ Λεβαδείας), Κωνσταντίου (Σιρμίου), τῶν Ἀρχιερέων.—β') Κωνσταντίνου πρεσβυτέρου (Οἰκονόμου), Δαμασκηνοῦ (Κοκκίνου), Παρθενίου (Πετράκη), Διονυσίου (Χουντεμάδου), Συμεὼν (Μαρμαροτούρη) καὶ Ἱεροθέου, τῶν ἱερομονάχων. — γ') Θεοκλήτου ἱερομονάχου (Φαρμακίδου), Δαμιανοῦ ἱερομονάχου (Λιβεροπούλου), Διονυσίου ἱερομονάχου (Κλεόπα) Νεοφύτου ἱεροδιακόνου (Βάμβα), Γεωργίου (Γενναδίου), Κωνσταντίνου (Σχινᾶ), Θεοδώρου (Μανούσου), Ἀναστασίου (Λευκίου), Δημητρίου (Μαυροκορδάτου), Γεωργίου (Μαυροκορδάτου), Ἰωάννου (Βενθύλου), Κυριακοῦ (Δομνάνδου), Πέτρου (Στρούμπου), Νικολάου (Πετσάλη), Γεωργίου (Βούρη), Περικλέους (Ἀργυροπούλου), Νικολάου (Κωστῆ), Σπυρίδωνος (Πήληκα), Ἀλεξάνδρου (Βενιζέλου), τῶν καθηγητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

— δ') Γεωργίου (Κουντουριώτου), Ἀνδρέσυ (Ζαήμη), Θεοδώρου (Κολοκοτρώνου), Θεοδώρου (Ῥάλλη), τῶν ἐπιτρόπων τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Πανεπιστημίου· — καὶ ε') Μιχαὴλ (Μιλὸς Ὀβρένοβιτς ἡγεμόνος Σερβίας), Δημητρίου (Γαλανοῦ), Δημητρίου (Πλατυγένους), Κωνσταντίνου (Ἰωνίδου), Νικολάου (Μακρῆ), Χριστοδούλου (Εὐθυμίου) Μιχαὴλ (Τοσίτσα), Ἰωάννου (Δαναστάση), Νικολάου (Στουρνάρη), Εὐσταθίου (Καρυάδου) Ἰωάννου (Κατριμάτσου), Θεοδώρου (Ῥάκου), Ἰωάννου (Σούτσου), Παναγιώτου (Παπάζογλου), Παρισίου (Χρυσοχόου), Ματθαίου (Ῥάλλη), Γεωργίου (Μεταξᾶ), Δημητρίου (Ῥεμβακάκη), Ἰωάννου (Ἀνδρεάδου), Θωμᾶ (Λασκάρεως), Ἀργυροῦ (Οἰκονόμου), Νικολάου (Ταμβάκου), Κωνσταντίνου (Γαλάτου), Ἀλεξάνδρου (Χαριτὼφ), Δημητρίου (Γουλιανίτου), Θεοχάρους (Ναουσαίου), Παναγιώτου (Χαραλάμπους), Ἐμμανουὴλ (Περίδου), Χριστοδούλου (Ῥωσινοῦ), Σπυρίδωνος (Βαλέττα), Κωνσταντίνου (Γούναρη), Μαρίου (Καράλη), Γεωργίου (Φανούρη), Στεργίου (Τσότρα), Κωνσταντίνου (Βυζαντίου), Ἰωάννου (Καρώρου), Ἀνδρέου (Κόκκαλη), Θεοδώρου (Τούλη). Δημητρίου (Τούλη). Χριστοδούλου (Παραμυθιώτου), Δημητρίου (Σπάρταλη), Παναγιώτου (Τσιροπούλου), Παρασκευᾶ (Νικολάου) Γεωργίου (Μπάγκα), Αἰκατερίνης (Βιτάλη), Δημητρίου (Ὄκα), τῶν εὐεργετῶν καὶ συνδρομητῶν τοῦ Ἐθν.κοῦ Πανεπιστημίου.

Ὁ δὲ Ἀρχιμανδρίτης καὶ καθηγητὴς τῆς θεολογίας κύριος Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος ἐξεφώνησε μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ θείου εὐαγγελίου τὸν ἑπόμενον λόγον.

« Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς » ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος » καὶ δυνάμεως· ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώ- » πων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ ».

(Α' Κορινθ. Β', 4, 5.)

Ἐπὶ πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις, σεβασμιώτατε Δέσποτα, καὶ πάντες οἱ ἐν Χριστῷ ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, οἱ τὴν παροῦσαν πανήγυριν συγκροτοῦντες, ἐπὶ πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις σεμνύνεται καὶ ἐγκαυχᾶται ἡ τοῦ Χριστοῦ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔχει τις νὰ εἴπῃ μετ' εὐφημίας περὶ αὐτῆς, ὅτι ἕκαστος τῶν ἁγίων, τῶν ἀριπρεπεστάτων αὐτῆς σεμνωμάτων καὶ καυχημάτων, ὧν τὴν μνήμην ἑορτάζει ἐν εὐλογίαις καὶ ἐγκωμίοις, ἕκαστος, λέγω, ἔχει ἰδιόν τινα καὶ ἀξιάγαστον χαρακτῆρα. Ὁ μὲν ἐνεκαρτέρησε μετ' ἀνδρικῆς εἰς τὰς βασάνους καὶ τὰ μαρτύρια καρτερίας· ὁ δὲ ἀντέστη εὐσταθῶς καὶ ἀνδρείως πρὸς τὴν τῶν αἱρέσεων πλάνην. Ἐκεῖνος διήνυσε τὸν βίον ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ καὶ πολιτείᾳ ἀμέμπτῳ· οὗτος διετέλεσε τὸν ἅπαντα χρόνον σκορπίζων τὸν πλοῦτον αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ ὀρφανούς. Ἄλλος καθήρεσε πλάνας· ἄλλος ἐστήριξε τὴν εὐσέβειαν· ἄλλος ἐξέχεεν ὡς μῦρον εὐωδίας πνευματικῆς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ἱερὰς καὶ πλήρεις θείας χάριτος συγγραφάς. Ἄπειροι εἶναι οἱ χαρακτῆρες τῶν θεοδοξάστων ἁγίων, ὅπως ἄπειρα εἶναι καὶ τὰ χαρίσματα, ὅσα εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ τούτους ἐδωρήσατο τὸ πανάγιον Πνεῦμα.

Ἀλλ' ἐκεῖνοι, οἵτινες ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἀνεδείχθησαν καὶ ἐξέλαμψαν ὡς πάντιμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος σκεύη, οἵτινες τὰ πλεῖστα παρὰ τοῦ Θεοῦ χαρίσματα ἐδωρήθησαν, τὴν πίστιν, τὴν εὐσέβειαν, τὴν ἀρετὴν, τὴν σοφίαν, καὶ πάσας τὰς παρομαρτούσας αὐτοῖς ἀρετὰς, εἶναι οἱ τρεῖς πανεύφημοι καὶ θεο-

δόξαστοι ἱεράρχαι, ὧν τὴν μνήμην σήμερον εὐλαβῶς ἑορτάζομεν. Οὗτοι διὰ τῶν ἱερῶν αὐτῶν συγγραφῶν καὶ τῆς θείας διδασκαλίας, καὶ διὰ τῆς ἐν πάσῃ ἀρετῇ διαπρεψάσης αὐτῶν πολιτείας, ἀπέβησαν οἱ τελειότατοι τύποι καὶ ὑπογραμμοὶ τῶν διδασκάλων τῆς χριστιανικῆς σοφίας. Ὅθεν καὶ οἱ τῆς εὐσεβοῦς ταύτης σοφίας καὶ μαθήσεως ἐρασταὶ τούτους ἀνέκαθεν τιμῶσι καὶ γεραίρουσιν ὡς προστάτας αὐτῶν. Τὴν ἑορτὴν δὲ καὶ πανήγυριν ταύτην παραλαβὸν ὡς ἱερὰν καὶ πολύτιμον παρὰ τῶν προτέρων κληρονομίαν, τελεῖ ἰδίως τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, συνάπτον ἅμα μετὰ τῆς πανευφήμου μνήμης τῶν θείων ἱεραρχῶν καὶ τὸ μνημόσυνον τῶν ἀοιδίμων αὐτοῦ ἱδρυτῶν εὐεργετῶν καὶ συνδρομητῶν. Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι τὸ ἐπὶ τῆς πατρίδος τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας συνανακαινισθὲν μετ' αὐτῆς κάλλιστον τοῦτο τέμενος τῶν Μουσῶν ἔμελλέ ποτε νὰ ἐπισκιασθῇ ὑπὸ τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν μεγάλων τῆς θείας σοφίας μυστῶν καὶ δαδούχων.

Ἀλλ' ἡ ἑορτὴ καὶ πανήγυρις αὕτη δὲν εἶναι ψιλοῦ μόνον ἐθίμου, ἁπλῆς μόνον συνηθείας, κατὰ διαδοχὴν καὶ κληρονομίαν εἰς ἡμᾶς παραδεδομένης, ἐκτέλεσις· ἀλλ' ὑπάρχει κοινός τις λόγος, κοινός τις σκοπὸς, κοινόν τι πνεῦμα, ὅπερ καὶ νῦν καὶ πάλαι ὑπηγόρευσε καὶ διετήρησε παρ' ἡμῖν ὡς χρέος ἱεροπρεπὲς ἅμα καὶ ἱερὸν τὴν ἑορτὴν καὶ πανήγυριν ταύτην. Ἄνευ τοῦ πνεύματος τούτου καὶ ἡ ἑορτὴ αὕτη νεκρὸς τύπος ἤθελεν ἀποβῇ, ἔθιμον ὅλως ψυχρὸν, πανήγυρις ματαία, καὶ οὐδένα εἰς ἡμᾶς καρπὸν πνευματικὸν ἀποφέρουσα. Καὶ αὐτὰ τὰ μὴ ἐπιγνόντα τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἔθνη δὲν καθιέρωσαν ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης τῶν μεγάλων αὐτῶν εὐεργετῶν ἁπλῆς ἕνεκα συνηθείας, ἀλλ' ὅπως πάντες ἐκείνους ἀναμιμνησκόμενοι, καὶ ἀκούοντες τὰ ὀνόματα εὐφημούμενα καὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἐξυμνουμένας, παρορμῶνται καὶ σπεύδωσιν ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας δυνάμεως πρὸς μίμησιν αὐτῶν, καὶ καρπῶνται οὕτω μικρόν τι ἢ μέγα κέρδος ἐν τῇ προαιρέσει καὶ πράξει τῆς ἀρετῆς ἐπὶ κοινῇ ὠφελείᾳ. Τοιοῦτος σκοπὸς ὑπάρχει καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἐν τῇ ἐπετείῳ ταύτῃ τῶν τριῶν μεγάλων διδασκάλων καὶ ἱεραρχῶν ἑορτῇ· καὶ τοὺς πάντας, καὶ διδασκάλους

καὶ μαθητὰς, πρέπει νὰ ζωογονῇ αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐζωογόνει καὶ ἐνέπνεε τοὺς μεγάλους ἄνδρας ἐκείνους, ἂν ἡ ἑορτὴ ἡμῶν θέλωμεν νὰ μὴ ἀποβῇ τύπος νεκρὸς καὶ πανήγυρις ὅλως ματαία καὶ ἄσκοπος.

Ἀλλ' ὁποῖον ἦτο, ἀδελφοὶ, τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκείνους ἐζωοποίει, περὶ τούτου θέλω λαλήσῃ ἤδη διὰ βραχέων πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην.

Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἦτο τὸ ζῶν καὶ ζωοποιὸν πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἦτο ἡ δύναμις ἐκείνη, ἥτις ἀνήγειρεν ἐκ τοῦ θανάτου πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὴν τὸν οὐράνιον τύπον, τὸν ὁποῖον ἐξίτηλον εἶχε καταστήσῃ ἡ ἁμαρτία. Ἦτο ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἁπλοῦς μὲν καὶ πενιχρὸς κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν, πλούσιος δὲ καὶ πλήρης δυνάμεως κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἰδέαν· ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὑφ' οὗ ἐμψυχούμενοι οἱ θεῖοι τοῦ Κυρίου Ἀπόστολοι, ἐξῆλθον εἰς τὸν κόσμον, ὅπως ἀνακαινίσωσι τὴν διαφθαρεῖσαν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ κρημνίσωσι τὰ πυργώματα τοῦ δόλου καὶ τῆς ἀπάτης, τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς κακίας. Καὶ κατεκρήμνισαν αὐτὰ ἄνευ ὅπλων, ἄνευ πολεμικῶν μηχανῶν καὶ παρασκευῆς, ἄνευ ὑλικῆς τινος δυνάμεως ἰδίας ἢ ξένης. «*Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως*».

Ἴδετε τοὺς ἐπιγείους ἥρωας καὶ βασιλεῖς καὶ κατακτητάς. Ποίους καὶ πόσους καταβάλλουσιν ἀγῶνας καὶ μόχθους; Ποῖα καὶ πόσα μεταχειρίζονται μέσα! Καὶ ὅμως ποῖον καὶ πόσον εἶναι τὸ κέρδος τῶν ἀγώνων καὶ μόχθων αὐτῶν; Ποῖος καὶ πόσος ὁ καρπὸς τῶν προσπαθειῶν των; Μυριάδες ἀνδρῶν ὁπλίζονται διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου· ὁλόκληρος ὄχλος ὅπλων καὶ μηχανῶν τεκταίνεται ὑπὸ μυριάδων χειρῶν· διὰ μακροῦ χρόνου ἄλλα ἐπ' ἄλλοις συμβούλια πολεμικὰ συγκροτοῦνται, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη σοφία προσκαλεῖται εἰς ἐξεύρεσιν σχεδίων πολεμικῶν καὶ στρατηγημάτων, ὅπως τάχιον ἐκπληρωθῇ ὁ προτεθειμένος σκοπός. Ἐπέρχεται ἡ πρὸ πολλοῦ μετὰ παλμῶν καρδίας καὶ συγκινήσεως ἀδιαλείπτου ἐκατέρωθεν προσδοκωμένη ἡμέρα· τῶν πολεμιστῶν τὰ στίφη ἐγείρονται· κινοῦνται πρὸς τὰ ἔμπροσθεν αἱ πολυάριθμοι πῦρ καὶ θάνατον ἐξερευγόμεναι

μηχαναί· συνέρχονται εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης οἱ ἄνθρωποι· ἡ δίψα τοῦ αἵματος καὶ τῆς ἀνθρωποφονίας ἀναφλέγει τὰ στήθη καὶ τὰς καρδίας ἁπάντων· ὡς παράφρονες ἐπ' ἀλλήλους ὁρμῶσιν ἐν ἅρμασι καὶ ἐν ἵπποις, ἐν σιδήρῳ καὶ ὅπλοις, ἐν παντοδαποῖς ὀργάνοις θανάτου, καὶ μηχανήμασιν ὀλέθρου καὶ καταστροφῆς. Παντα-χοῦ καὶ πάντοθεν ὁ θάνατος. Παντα χοῦ καὶ πάντοθεν ἡ καταστροφή. Ἡ γῆ συναναφύρεται μὲ τὸ αἷμα· καὶ ἐπὶ τοῦ πεφοινιγμένου ἐδάφους αὐτῆς κεῖνται νεκρὰ καὶ ἄψυχα τὰ πτώματα μυριάδων ἀνθρώπων. Καὶ ταῦτα πάντα πρὸς τί; ὅπως ἀναβῇ εἰς θρόνον βασιλικὸν, πατῶν ἐπὶ τῶν πτωμάτων τούτων, εἷς ἄνθρωπος· ὅπως περιβληθῇ βασιλικὴν ἁλουργίδα, βεβαμμένην εἰς τὸ αἷμα, καὶ μὲ δάκρυα βεβρεγμένην μυριάδων ἀνθρώπων, εἷς ἡγεμών· ἢ ὅπως προσκολληθῇ εἰς τὸ ὄνομά του τὸ ἐπίζηλον ὄνομα τοῦ μεγάλου, τοῦ κατακτητοῦ· ἢ ὅπως προσαρτηθῇ εἰς τὸ βασίλειόν του τεμάχιον γῆς, ὅπερ ἴσως πολλάκις δὲν ἐξαρκεῖ οὐδ' εἰς ταφὴν αὐτῶν τῶν πτωμάτων, δι' ὧν κατεκτήθη! Καὶ μετὰ ταῦτα; Ἡ γῆ πολλάκις ἀφαιρεῖται πάλιν ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων, ἀφ' ὧν ἡρπάγη· ὁ θρόνος ἀνατρέπεται, ἡ ἁλουργὶς εἰς μυρία διασχίζεται ῥάκη· καὶ ὁ βασιλεὺς ἢ γίνεται ἔκπτωτος, ἢ καταβαίνει εἰς τὸν τάφον, καὶ πάντα ἐκεῖνα, ὅσα διὰ μυρίων ἐξηγοράσθησαν μόχθων καὶ θυσιῶν καὶ ἀγώνων καὶ παθημάτων πολυδακρύτων, ἡ ὅλη αὐτοῦ βασιλεία, οἴχονται· « Ὡσεὶ χνοῦς, ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς ». Ποῦ τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων ἡ δύναμις; Ποῦ ἡ τῶν Περσῶν μοναρχία; Ποῦ ἡ τῶν Φοινίκων ἰσχυρὰ θαλασσοκρατορία; Ποῦ τὰ τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Πλαταιῶν τρόπαια; Ποῦ ἡ τῶν Ῥωμαίων καταπληκτικὴ κοσμοκρατορία; Ἅπαντα παρῆλθον καὶ ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς!

Ἀλλ' ἂν ὁ λόγος τῆς θείας σοφίας κατέστρεψε τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς πλάνης καὶ τοῦ διαβόλου τὸ κράτος ἄνευ ὅπλων καὶ δυνάμεως ὑλικῆς, μετεχειρίσθη ἆρά γε ξένα πρὸς ὑπεράσπισιν ἢ διάδοσιν αὐτοῦ μέσα πνευματικά; Οἱ τὸν λόγον τοῦτον κηρύξαντες θεῖοι Ἀπόστολοι οὔτε τὴν σοφίαν τῶν Αἰγυπτίων ἐδιδάχθησαν, οὔτ' εἰς τὰ ἐν Ἐλευσῖνι μυστήρια ἐμυσταγωγήθησαν, οὔτ' εἰς τοὺς πόδας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Πλάτωνος παρεκάθησαν, ὅπως παρ'

αὐτῶν σοφισθῶσιν, οὔτ' εἰς τῆς διαλεκτικῆς ἀπέβλεψάν ποτε τὰ ὡς ἱστὸς ἀράχνης λεπτὰ καὶ ἀσθενῆ σοφίσματα καὶ τεχνάσματα, οὔτ' εἰς τῆς ῥητορικῆς τὰ κενὰ καὶ ἐπιπόλαια ἄνθη καὶ ποικίλματα, ἐφ' οἷς χαίρει καὶ ἐντρυφᾷ ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, ἀλλ' ἐξελθόντες εἰς τὸ κήρυγμα, ὅπως ἀναστήσωσιν ἐκ τοῦ βορβόρου τῆς ἁμαρτίας τὸν ἔκπτωτον ἄνθρωπον, καὶ ἀποκαθάρωσι τοὺς ἐκ τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς ῥύπους καὶ τὰς κηλῖδας, τὰς εἰς βάθος ἐντετηκυίας, καὶ ἀναδείξωσιν υἱὸν καινῆς, μὴ καταργουμένης βασιλείας, καὶ κληρονόμον τῆς ἀλήκτου μακαριότητος, ἓν μόνον εἶχον ἐφόδιον, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. «*Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως*».

Ἴδετε τοὺς φιλοσόφους καὶ σοφιστὰς τῶν ἐθνῶν, τοὺς σοφοὺς τούτου τοῦ κόσμου. Ἡ σοφία αὐτῶν ὁμοιάζει πρὸς τὸν ἀσθενῆ καὶ λεπτὸν κάλαμον, ὃν καὶ ἡ ἐλαχίστη τοῦ ἀνέμου πνοὴ σαλεύει καὶ καταθραύει. Τὸ ὑπερήφανον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν οἰκοδόμημα εἶναι ὠκοδομημένον ἐπὶ τῆς ψάμμου. « Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐτῆς μεγάλη ». Ποῦ τῶν Χαλδαίων ἡ μάθησις, ποῦ ἡ ἀπόῤῥητος καὶ μυστηριώδης τῶν Αἰγυπτίων σοφία ; Ποῦ ἡ παμποίκιλος τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων μυθολογία ; Ποῦ τὰ πλάσματα καὶ τὰ ψεύδη τῶν ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ ποιητικὴ τῆς Ῥώμης ὑλοφροσύνη ; Ποῦ τὰ φυσικὰ δοξάσματα τοῦ Θάλητος ; τοῦ Ἡρακλείτου αἱ ἐναντιοδρομίαι καὶ ἐναντιοτροπαί ; τοῦ Ἐμπεδοκλέους τὰ ῥιζώματα, αἱ φιλότητες καὶ αἱ ἁρμονίαι, τὰ νείκη καὶ τὰ ἔχθη ; Ποῦ τοῦ Ἀναξαγόρου οἱ δῖνοι καὶ ὁμοιομέρειαι ; τὰ ἄτομα τοῦ Δημοκρίτου ; τοῦ Πυθαγόρου οἱ ἀριθμοὶ καὶ αἱ ἁρμονίαι ; τοῦ Πλάτωνος αἱ ἰδέαι καὶ αἱ οὐσίαι τοῦ Ἀριστοτέλους ; Ποῦ τὰ ἐπὶ μισθῷ διδάγματα τῶν σοφιστῶν, καὶ τῶν διαλεκτικῶν αἱ λεπτολογίαι ; Ποῦ αἱ διακρίσεις τῶν ὀνομάτων τοῦ Προδίκου ; Ποῦ τὰ ἀντιθετα καὶ πάρισα, τὰ ἰσόκωλα καὶ ὁμοιοτελεύτητα τῆς ῥητορικῆς τοῦ Γοργίου ; Ποῦ ἡ τέχνη καὶ ἡ σοφία ὅλη τῆς ἐθνικῆς Ἑλλάδος ; Τὰ πάντα παρῆλθον καὶ ἐξηφανίσθησαν ἄνευ καρποῦ !

Ὅτε ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος Παῦλος περιελθὼν τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατῆλθε διὰ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, κηρύττων πανταχοῦ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης, ἦλθεν καὶ ἐνταῦθα εἰς τὴν φημιζομένην τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καθέδραν, τὰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ ποῖον θέαμα παρέστησεν εἰς αὐτὸν ἡ σοφία τοῦ αἰῶνος ἐκείνου τῆς πόλεως ταύτης; Ἐπαρουσιάσθη ὁ Παῦλος εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηναίων, καὶ τί βλέπει ἐκεῖ; Ὅ,τι ἔβλεπεν ἐν Ἱεροσολύμοις, ὅπου ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας εἶχον καθίσῃ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. Εὗρε τὴν ἐθνικὴν φιλοσοφίαν διῃρημένην εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, καὶ τοὺ ἐπαδοὺς τῆς μιᾶς αἱρέσεως ἐρίζοντας καὶ λογομαχοῦντας πρὸς τοὺς τῆς ἄλλης. Ἔνθεν μὲν ἦσαν οἱ Στωϊκοὶ, οἱ Φαρισαῖοι οὗτοι τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες ἐζήτουν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν μακαριότητα τῶν θεῶν ἐν τῇ κατ' ἕθος ἐγκρατείᾳ καὶ ἐν τῇ ψυχρᾷ καὶ μόνον ἐξωτερικῇ ἐκπληρώσει τοῦ γράμματος του νόμου τοῦ ἠθικοῦ. Ἔνθεν δὲ οἱ Ἐπικούρειοι, ἄλλοι οὗτοι Ἕλληνες Σαδδουκαῖοι, οἵτινες εἰς οὐδὲν ἀπέβλεπον ἄλλο, ἢ τὴν γλυκεῖαν καὶ ἀμέριμνον ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς, οἵτινες πέραν τοῦ στενοῦ τούτου ὁρίζοντος τῆς ἡδονῆς οὔτ' ἔβλεπον οὔτ' ἐζήτουν τι περιπλέον, ὧν οὐδὲν τὸ σταθερὸν καὶ ἀκράδαντον καὶ βέβαιον κρηπίδωμα· διότι ἅπαντα ἦσαν ᾠκοδομημένα ἐπὶ τῆς ψάμμου. Οὐδεμία οὐδαμόθεν γαλήνη τῆς ψυχῆς καὶ εἰρήνη. Οὐδεμία οὐδαμόθεν θερμὴ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας συγκίνησις καὶ διέγερσις. Οὐδεμία οὐδαμόθεν ἀσφαλὴς τῆς διανοίας πληροφορία· καὶ οὐδεμία οὐδαμόθεν πλήρης τῆς συνειδήσεως ἀνάπαυσις. Τίνες ἡμεῖς; Πόθεν ἐρχόμεθα; ποῦ ὑπάγομεν; Τὰ προβλήματα ταῦτα, ἅτινα ἀνέκαθεν προέβαλλεν εἰς ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος, χωρίς ποτε νὰ δυνηθῇ νὰ τὰ ἐπιλύσῃ, αὐτὰ ταῦτα ἐτάραττον καὶ τότε τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν ἐπίλυσιν αὐτῶν ἐδίψα σφοδρῶς ἡ διάνοια καὶ ἡ καρδία αὐτῶν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ κορέσῃ τὴν δίψαν αὐτων ταύτην. Πόθεν καὶ ποῦ; ἠρώτα τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου τούτου μετ' ἀδημονίας ὁ ἄνθρωπος· τίς ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ βίου τοῦ ἀνθρωπίνου; Πόθεν καὶ τί τὸ ἀγαθὸν καὶ κακόν; Ἀλλ' οἱ φιλόσοφοι ἢ ἐσιώπων ἢ ἀπεκρίνοντο ἄλλα ἀντ' ἄλλων. Ἀπεγνωσμένη,

φεῦ! ἡ Ἑλλὰς, ἀπεγνωσμένος ὅλος ὁ κόσμος, ἀνέτεινε τὰ ὄμματα πρὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ πρὸ τῶν ποδῶν τῶν μαρμαρίνων θεῶν του προσπίπτων, παρεκάλει αὐτοὺς, νὰ καταπέμψωσι μίαν ἀκτῖνα τῆς θείας σοφίας εἰς τὴν οὕτω κατατρυχομένην ψυχήν των, προσφωνοῦντες μετὰ τοῦ Εὐριπίδου.

Σοὶ, τῷ πάντων μεδέοντι, χολὴν,
Πέλανόν τε φέρω, Ζεὺς εἴτ' Ἀΐδης
ὀνομαζόμενος στέργεις. Σὺ δέ μοι
θυσίαν ἄπειρον παγκαρπείας
δέξαι πλήρη προχυθεῖσαν.
Σὺ γὰρ ἔν τε θεοῖς τοῖς οὐρανίδαις
σκῆπτρον τὸ Διὸς μεταχειρίζων,
χθονίων θ' Ἁδῃ μετέχεις ἀρχῆς.
Πέμψον μὲν φῶς ψυχὰς ἀνέρων
τοῖς βουλομένοις ἄθλους προμαθεῖν,
πόθεν ἔβλαστον, τίς ῥίζα κακῶν,
τίνα δὲ μακάρων ἐκθυσαμένοις
εὑρεῖν μόχθων ἀνάπαυλαν.

Ἀλλ' οἱ Θεοὶ ἐσιώπων· διότι « τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. Στόμα ἔχουσι καὶ οὐ λαλήσουσιν· ὀφθαλμοὺς ἔχουσι καὶ οὐκ ὄψονται· ὦτα ἔχουσι καὶ οὐκ ἀκούσονται· ῥίνας ἔχουσι καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται· χεῖρας ἔχουσι καὶ οὐ ψηλαφήσουσι· πόδας ἔχουσι καὶ οὐ περιπατήσουσιν· οὐ φωνήσουσιν ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν ».

Καὶ ὅμως, ὅπως καὶ ὅταν κατασκοτισθῇ ὁ φυσικὸς τῆς Ἑλλάδος ὁρίζων, καὶ νέφη πυκνὰ, κατακαλύψαντα αὐτὸν, ἀποκρύψωσι τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, πολλάκις διὰ μικρᾶς τινος αἰθρίας ἐκ τῶν νεφελῶν διανοιχθείσης θυρίδος καταπέμπεται ἀκτίς τις στιγμιαία καὶ παροδικὴ τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλιακοῦ, οὕτω καὶ τὴν πυκνὴν ἐκείνην τῆς ἐθνικῆς Ἑλλάδος σκοτόμαιναν διεφώτισαν ἐκ διαλειμμάτων ἀκτῖνές τινες παμφαεῖς καὶ πολύτιμοι τοῦ φωτὸς τῆς θείας σοφίας. Ναὶ, πολλάκις τῶν ποιητῶν καὶ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος τὰς ψυχὰς, ὡς αἰφνίδιον σέλας ἀστραπῆς, περιέλαμψε τὸ φῶς ἀγνώστου καὶ ἀπορρήτου σοφίας. Καὶ αἱ χορδαὶ τῆς καρδίας αὐτῶν αἰφνιδίως καὶ ὡς ὑπὸ ἀοράτου πληχθεῖσαι χειρὸς, ἀντήχησαν τόνους ξένης καὶ μυστηριώδους μουσικῆς ἁρμονίας. Τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ αἰφνίδιον καὶ πα-

ρυδικὸν ἦτο τῆς θείας σοφίας εὐμενὴς ἀλλὰ στιγμιαία τις ἐπιφοίτησις. Καὶ οἱ ξένοι ἐκεῖνοι τόνοι ἦσαν ἡ μυστηριώδης προανάκρουσις τοῦ ὕμνου, ὃν ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀναπέμψῃ ἡ ἀνθρωπότης πρὸς τὸν ἐνανθρωπήσαντα θεὸν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης. Ὃν λοιπὸν προεκήρυξαν οἱ θεῖοι προφῆται, τοῦτον ἀσαφῶς μὲν καὶ ἀορίστως, ἀλλὰ προεῖδεν ὅμως καὶ ἡ ἐθνικὴ Ἑλλάς. Ἀλλ' οὔτε τοῦ ὕμνου ἐκείνου τὴν μουσικὴν ἁρμονίαν ἦτο ἱκανῶς προπαρεσκευασμένη νὰ ἐννοήσῃ ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, οὔτε τὸ φῶς ὁλόκληρον, τὸ φῶς τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς, νὰ προσδεχθῶσιν οἱ τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου τούτου νοεροὶ ὀφθαλμοί. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν δὲν εἶχον ἔτι διανοιχθῇ, ἀλλ' ἐκάμμυον πρὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν· διότι ἀκόμη δὲν εἶχεν ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου· διότι ἀκόμη δὲν εἶχε καταβῇ ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, ὁ μέλλων νὰ ταράξῃ τὸ ὕδωρ τῆς πνευματικῆς κολυμβήθρας, ὅπου ἔμελλε νὰ ἰαθῇ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀλλ' εἰς τοῦτον τὸν ὡς διὰ μαντικοῦ τινος προαισθήματος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων προεποπτευθέντα θεὸν βωμὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνήγειραν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτε οἱ καμμύοντες αὐτῶν ὀφθαλμοὶ κατώρθωσαν νὰ ἴδωσιν ἀκριβῶς καὶ καθαρῶς τὴν ὑπὲρ ἥλιον λάμπουσαν αὐτοῦ μορφὴν, οὔτε ἡ ἀκοὴ αὐτῶν νὰ ἐνωτισθῇ τὸ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἐπέγραψαν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ· « *ἀγνώστῳ Θεῷ* ».

Ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου· καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ τὸ φῶς τῆς θείας σοφίας ἐπέλαμψεν εἰς τὸν κόσμον. Ἀλλ' ἡ γηΐνη, ἡ φυσικὴ πατρὶς τῆς θείας σοφίας, ἡ Ἰουδαία, ἀπεκήρυξε καὶ ἠρνήθη αὐτήν. « *Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον* ». Καὶ ἐσταύρωσαν ἐπὶ τοῦ ξύλου τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ τὸν ἀποκηρυχθέντα καὶ ἐκβληθέντα ἐκ τῆς Ἰουδαίας υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ, πρώτη ὑπεδέξατο εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς ἡ Ἑλλάς. Βεβαπτισμένη ἐν τῇ θείᾳ τῆς χάριτος κολυμβήθρᾳ, καὶ ὠμματωμένη τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς, εἶδεν ἤδη ἐναργῶς τοὺς χαρακτῆρας τῆς θεοειδοῦς αὐτοῦ ὄψεως, ἀνεγνώρισε τὸν πάλαι γνώριμον ἄγνωστον, καὶ κατεφίλησε τὰς ἀχράντους αὐτοῦ χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, καὶ ἐπίστευσε καὶ ἀνεκήρυξε καὶ ἐδόξασεν ὡς τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν.

Ἔκτοτε ἄρχεται ἡ μεγάλη καὶ ἔνδοξος καὶ ἁγία καὶ μοναδικὴ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ κλῆσις καὶ ἀποστολὴ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ γλῶσσα

τῶν θεῶν τοῦ ψεύδους, γίνεται γλῶσσα τοῦ Θεοῦ τῆς ἀληθείας. Διὰ τῆς γλώσσης ταύτης ἑρμηνεύονται τὰ ῥήματα τοῦ θείου λόγου καὶ διὰ τῆς γλώσσης ταύτης μετοχετεύονται εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην τὰ ζωηφόρα νάματα τῆς τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίας. Καὶ τότε ἐμεγαλύνθη καὶ ἐδοξάσθη ἡ γλῶσσα ἡμῶν. «*Τότε ἐπλήσθη χαρᾶς τὸ στόμα ἡμῶν καὶ ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀγαλλιάσεως,*» Τότε τὸ Εὐαγγέλιον τῆς θείας σοφίας διαπλέει τὴν θάλασσαν· διατρέχει τὴν ξηράν· εἰσέρχεται εἰς τὰς πόλεις, εἰς τὰς κώμας, εἰς τὰ χωρία· ὑπερπηδᾷ ὄρη καὶ φάραγγας, ποταμοὺς καὶ λίμνας· παρεισδύεται εἰς τὴν καλύβην τοῦ πτωχοῦ καὶ εἰς τὸ παλάτιον τοῦ μεγιστᾶνος,, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γέροντος καὶ τοῦ νέου, εἰς τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, εἰς ἀπαιδεύτων καὶ πεπαιδευμένων, εἰς σοφῶν καὶ ἀσόφων, εἰς ἀγαθῶν καὶ κακῶν, εἰς ἁμαρτωλῶν καὶ δικαίων. Πανταχοῦ ἄγγελος χαρᾶς καὶ ἀγάπης· ἰατρὸς νοσούντων· παρήγορος θλιβομένων· τὰ πάντα τοῖς πᾶσιν, *ἵνα τοὺς πάντας κερδήσῃ*· καὶ ἐπὶ τέλους κερδαίνει καὶ τῳόντι τοὺς πάντας. Τὸ Εὐαγγέλιον διαδίδεται πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, καὶ *πλατύνεται ἐπὶ θάλασσαν καὶ λίβα καὶ βορρᾶν καὶ ἐπὶ ἀνατολάς.* Καὶ εἰς τὴν θείαν ταύτην ἀποστολὴν καὶ διακονίαν πρώτη πασῶν ἐτάχθη ἡ Ἑλλὰς, αὐτὴ ἐξ ἑαυτῆς τοὺς ἐπιλέκτους τῆς πνευματικῆς ταύτης στρατείας στρατολογήσασα καὶ ὁπλίσασα καὶ θρέψασα καὶ ἐφοδιάσασα πρὸς τὴν θείαν ἀποστολὴν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς πνευματικῶν θησαυρῶν. Αὐτῆς τὰ πλήθη τῶν μαρτύρων. Αὐτῆς τὰ στίφη τῶν ὁμολογητῶν. Αὐτῆς οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς καὶ κήρυκες, οἱ διδάσκαλοι καὶ ποιμένες. Αὐτῆς οἱ κάλαμοι, οἱ ἀγῶνες, τὰ δάκρυα, αἱ θυσίαι, καὶ αὐτῆς τὰ αἵματα τὰ μαρτυρικὰ, ὑπὲρ τῆς ὁμολογίας, κηρύξεως, στηρίξεως, διαδόσεως τῆς ἱερᾶς καὶ ἀμωμήτου τοῦ Χριστοῦ πίστεως. Καὶ τότε ἐμεγαλύνθησαν καὶ ἐδοξάσθησαν ἀληθῶς ἡμῶν οἱ προπάτορες, καὶ τότε εἶπον περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι. «*Ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι μετ' αὐτῶν. Ἐμεγάλυνε Κύριος μεθ' ἡμῶν· ἐγεννήθημεν εὐφραινόμενοι*».

Ἀλλὰ τίς ἐν τῷ ἀπείρῳ τούτῳ πελάγει τῆς πατρῴας ἡμῶν εὐσεβοῦς σοφίας δὲν βλέπει ἱσταμένους ὡς τρεῖς τηλαυγεῖς καὶ ἀκτινοβόλους φάρους, τοὺς τρεῖς γεραροὺς Ἱεράρχας, τοὺς τρεῖς πανσό-

φους διδασκάλους τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας; Ποίων ἰοβόλων αἱρέσεων πλάνην δὲν ἤλεγξαν; ποῖον μεθόδευμα τοῦ μισοκάλου δαίμονος δὲν ἐματαίωσαν; τί δὲν ἐδίδαξαν σωτήριον καὶ ὠφέλιμον; τίνα πρᾶξιν δὲν ἔπραξαν ἀγαθοεργὸν καὶ θεάρεστον; Οὔτε ὑπὸ τῶν κόπων καὶ τῶν καμάτων καταβαλλόμενοι, οὔτε πρὸς τὰς παντοίας συκοφαντίας καὶ διωγμοὺς καὶ κακώσεις ἀποδυσπετοῦντες καὶ ἀποθαρρυνόμενοι, τὰ πάντα ἔπραξαν. Ἐδίδαξαν τὸ Εὐαγγέλιον· ἀντέστησαν γενναίως κατὰ πάσης ἐπηρείας καὶ ἐπιβουλῆς τῆς πίστεως· ὡδήγησαν πλανωμένους· ἐστήριξαν ὀλιγοπίστους· ἐφώτισαν ἀπίστους· ᾠκοδόμησαν τοὺς πιστούς· παρεμύθησαν τεθλιμμένους· ἐνίσχυσαν ἀδυνάτους· κατέβαλον τὴν ἐπηρμένην ὀφρῦν τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου τούτου· ὅλον αὐτῶν τὸν βίον ὡς ὁλοκαύτωμα προσήνεγκαν τῷ Θεῷ. Καὶ ζῶντες μὲν ἐγένοντο ὡσεὶ λαμπάδες καιόμεναι ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου τῆς Ἐκκλησίας, μεταχωρήσαντες δὲ εἰς τὴν ἀγάρω μακαριότητα, μένουσιν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα πρὸς πάντας ἡμᾶς ὡς κανόνες μὲν πίστεως ἀῤῥαγοῦς, ὡς ὑποδείγματα δὲ πάσης συλλήβδην ἀρετῆς· ὡς τύπος τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἀπαράμιλλος, ὡς τῆς εὐσεβοῦς σοφίας ὑπογραμμός, ὡς εἰκὼν καλλίστη ἀρχιερέων. Καὶ εἰς ταῦτα πάντα προήλειψεν αὐτοὺς καὶ προπαρασκεύασε καὶ ἐνίσχυσεν ὄχι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία τῶν Ἀθηνῶν, ἧς καὶ αὐτῆς ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐνεφορήθησαν οἱ μακάριοι, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ αὐτοὺς ἠρετίσατο ὡς σκεύη τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐκλεκτά, ὡς δοχεῖα τῆς θείας σοφίας πολύτιμα. Διότι τούτων μάλιστα «*Καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ κήρυγμα οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως*». Καὶ «*ἡ πίστις αὐτῶν οὐκ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ*».

Τοιαύτη δύναμις Θεοῦ, τοιοῦτον πνεῦμα σοφίας ἐνεψύχου καὶ ἐζωογόνει τὸν βίον, τὸ πολίτευμα καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν μακαρίων ἐκείνων καὶ ἁγιωτάτων ἀνδρῶν, ὧν τὴν μνήμην σήμερον καταστέφει ἱερῶν στεφάνοις ἐγκωμίων καὶ εὐφημιῶν ἡ ὀρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, γεραίρει δὲ ἑορτάζουσα καὶ πανηγυρίζουσα ἡ σεμνὴ χορεία τῶν καθηγητῶν καὶ ἡ τρόφιμος τῆς ἐν εὐσεβείᾳ σοφίας νεολαία τοῦ ἐθνικοῦ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς Πανεπιστημίου.

Ἀλλ' ἆρά γε τὰ ἀείζωα νάματα, τὰ ἐκ τῶν πολυχευμόνων ποταμῶν τῆς θείας σοφίας καὶ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν καταρδεύσαντα σύμπασαν τὴν οἰκουμένην, ῥέουσιν ἔτι καὶ νῦν ποτίζοντα καὶ γονιμοποιοῦντα πρὸς ἀνθοφορίαν σοφίας εὐσεβοῦς, καὶ καρποφορίαν ὁσίου βίου καὶ πράξεων ἐναρέτων, τῶν πιστῶν τὰς καρδίας, ἢ ἐστείρευσαν ἤδη πρὸ πολλοῦ καὶ ἀπεξηράνθησαν; Σώζεται ἔτι καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς ἀπογόνοις ἐκείνων τῶν μεγάλων προγόνων ἡ εὐσεβὴς σοφία, καὶ « *λαλεῖται ἐν τοῖς τελείοις* »· ἢ ἀναμιχθέντα εἰς αὐτὴν τὰ κακὰ τῆς ψευδοῦς σοφίας ζιζάνια, κατέπνιξαν καὶ ἀπεξήραναν αὐτήν; Ἡ εὐσεβὴς τῆς θείας σοφίας μαθήτρια νεολαία τῆς Ἑλλάδος τρέχει καὶ σήμερον, καθὼς χθὲς καὶ πρώην ἀκόμη, ὡς ἔλαφος διψῶσα ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων τῆς ἀληθοῦς ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου μαθήσεως, ἣν ἀπεσκίρτησεν ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς θηλασάσης καὶ ἐκθρεψάσης αὐτὴν ἁγίας ἡμῶν μητρὸς Ἐκκλησίας, καὶ διέστρεψε τὸν νοῦν αὐτῆς ἡ τύρβη ἡ ἐγκόσμιος, καὶ ἐπώρωσε τὴν καρδίαν ἡ ἀσεβὴς πονηρία τῶν μικρῶν καὶ μεγάλων *ἀρχόντων τοῦ κόσμου τούτου, τῶν καταργουμένων*; Ὤ, μὴ γένοιτό ποτε! μὴ γένοιτο, ὦ Θεέ, οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ λαοῦ τοῦ περιουσίου σου, τὸ ἄνθος τῆς χριστιανικῆς σου Ἑλλάδος, οἱ σοφοὶ αὐτῆς, οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ μαθηταὶ νὰ ἀποβάλωσι τὸ ζωοποιὸν ἐκεῖνο καὶ σωτήριον πνεῦμα, οὗπερ ἐνεφορήθησαν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων μετὰ τοῦ γάλακτος τῆς μητρὸς αὐτῶν· καὶ ν' ἀπαρνηθῶσι τὸ οὐράνιον τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας μάννα, ὅπερ ἔθρεψε τοὺς πατέρες αὐτῶν κατὰ τὴν μακρὰν αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς δουλείας ταλαιπωρίαν καὶ γύμνωσιν. Καὶ σήμερον πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποβλέπομεν καὶ σπεύδομεν ἅπαντες· καὶ σήμερον ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ζωογονεῖ καὶ θερμαίνει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἁπάντων· ὁ αὐτὸς σκοπὸς καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς θείας σοφίας καὶ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ὅπερ ἐνέπνεε καὶ ἐζωογόνει ἄλλοτε τὴν Ἑλλάδα τῶν Βασιλείων, τῶν Γρηγορίων καὶ τῶν Χρυσοστόμων. Ἐξ αὐτοῦ δὲ τούτου τοῦ πνεύματος ἀνηρτήσαμεν καὶ ἁπάσας ἡμῶν τὰς περὶ ἀναστάσεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος ἐλπίδας. Καὶ τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς εὐσεβοῦς σοφίας — Ζῇ Κύριος ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν! — θέ-

λει ἀναστήσῃ, θέλει μεγαλύνῃ τὴν πολλὰ παθοῦσαν καὶ πάσχουσαν ἡμῶν πατρίδα. Ὅπως δὲ τότε οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, οὕτω καὶ ἡ Ἑλλὰς δύναται νὰ εἴπῃ σήμερον ἀψεύστως καὶ ἀληθῶς περὶ ἑαυτῆς. « *Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως· ἵνα ἡ πίστις ἡμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ* ».

Σὺ δὲ, Κύριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστὲ, σοφία καὶ λόγε τοῦ πατρὸς καὶ δύναμις, κατάπεμψον ἐπὶ τοὺς σοφοὺς, ἐπὶ τοὺς διδάσκοντας καὶ διδασκομένους, πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα φόβου Θεοῦ, καὶ τὴν χάριν Σου τὴν ἁγίαν ἐπὶ τὸν περιεστῶτα καὶ καθικετεύοντά Σε λαόν. Τοὺς λειτουργούς Σου φώτισον· τοὺς ἄρχοντας συνέτισον· τὸ πιστὸν τῆς Ἐκκλησίας Σου πλήρωμα στήριξον ἐν τῇ πίστει καὶ εὐσεβείᾳ.

Ἐλέησον, ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰκτιρμῶν, ἐλέησον τὴν πατρίδα ἡμῶν· κραταίωσον αὐτὴν καὶ ἐδραίωσον, καὶ ἀπόδος αὐτῇ τὴν λαοσσόον εἰρήνην καὶ ἀποκατάστασιν.

Ἀνάπαυσον, ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς, καὶ τὰς ψυχὰς, ὧν ἐν εὐγνώμονος κατανύξει καρδίας ἐπιτελοῦμεν σήμερον τὸ μνημόσυνον ἀοιδίμων εὐεργετῶν καὶ συνδρομητῶν καὶ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐν χώρᾳ ζώντων, ἐν σκηναῖς δικαίων. Καταξίωσον δὲ καὶ ἡμᾶς καὶ πάντας τοὺς πιστοὺς λατρευτάς Σου τῆς οὐρανίου Σου βασιλείας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΙ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΝΤΕΣ ΤΗι 18 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1860.

ΗΜΕΡΑι ΤΗΣ ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΡΧΩΝ

ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ.

Ὑπὸ τοῦ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Παραδιδόντος τὴν Πρυτανείαν τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου

καὶ ὑπὸ τοῦ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΑΤΡΟΝΟΜΙΚΗΣ

Α. ΠΑΛΛΗ

Ἀναδεχομένου αὐτήν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Κάτωθι τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Ῥαγκαβᾶ

Ὁδὸς Κυρίας ἢ Νέων Λατρῶν ἀριθ. 872.

1860.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΛΟΓΟΣ

Τοῦ Καθηγητοῦ Β. Οἰκονομίδου
παραδιδόντος τὴν Πρυτανείαν
εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ.

Ἐὰν ἐν ταῖς ἄλλαις τοῦ δημοσίου βίου λειτουργίαις δυσχερὲς καὶ σπουδαῖον λογίζωνται χρῆμα αἱ λογοδοσίαι, ὡς ὑποβάλλουσαι εἰς ἔλεγχον καὶ ἐξέτασιν ὁλόκληρον τοῦ ὑπολόγου τὴν περὶ τὸ ἀξίωμα ἐνέργειαν καὶ διαγωγὴν καὶ οἱονεὶ αὐτὸν εἰς θέσιν κρινομένου καταβιβάζουσαι· ὅστις διὰ τοῦτο ὀκνῶν τὰ πολλὰ καὶ περιδεὴς προσέρχεται ἵνα δώσῃ λόγον τῶν αὐτῷ πεπραγμένων. Ἀλλ' ἡ λογοδοσία τῆς πρυτανικῆς διοικήσεως, καίτοι πολὺ τῶν ἄλλων ὑπερτέρα καὶ βαρεῖα τυγχάνουσα, τὸν ἔλεγχον ὅμως ἐν αὐτῇ τῇ ἐνεργείᾳ διὰ τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου γινόμενον ἔχουσα, οὐδόλως πάσχει τὸ ταπεινωτικὸν ἐκεῖνο καὶ ἀλγεινὸν πάθημα. Εὐπρόσωπος δὲ παρίσταται εὐθύνας τῶν πράξεων αὐτῆς διδοῦσα οὐ μόνον τῇ ὁλομελείᾳ τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου καὶ τῇ λοιπῇ ἐντίμῳ ὁμηγύρει, ἀλλὰ διὰ τῆς τυπώσεως τοῦ πρυτανικοῦ λόγου καθίστησιν ἑαυτὴν ὑπόλογον ἁπάσῃ ὡς εἰπεῖν τῇ ἑλληνικῇ φυλῇ. Καλῶς δὲ καὶ πρεπόντως εἰσήγαγον οἱ εἰσαγαγόντες τὸ ἔθος τῆς δημοτελοῦς ταύτης τελετῆς· ἐπειδὴ τὸ πανεπιστήμιον τοῦτο δὲν εἶναι κτῆμα μόνον τῶν ὀλίγων ἡμῶν, ἀλλὰ κειμήλιον καὶ ἄγαλμα παντὸς ὁμογενοῦς καὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος, τῆς μεγάλης καὶ εὐρυνώτου. Διατοῦτο καὶ πάντες, κατὰ τὸ ἐνὸν αὐτῷ ἕκαστος συμβάλλονται εἰς τὴν ἑδραιοτέραν κατάρτυσιν καὶ τελειοτέραν περι-

κόσμησιν τοῦ σεμνοῦ τούτου τῶν μουσῶν ἐνδιαιτήματος, δικαιωματικῶς μεριμνῶντες περὶ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ ὅπου γῆς εὑρισκόμενοι. Ἄσμενος λοιπὸν, καθῆκον ἀκαδημαϊκὸν ἐκπληρῶν, ἄρχομαι τῆς ἐκθέσεως τῶν κυριωτέρων ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας συμβάντων. Καὶ πρῶτον

Α'.) Περὶ τῶν διδασκομένων.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγραφέντων φοιτητῶν κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐμῆς πρυτανείας ἀνέβη εἰς 602, ὧν 366 εἰσὶ τῆς ἐλευθέρας καὶ 236 τῆς δούλης Ἑλλάδος. Ἐπερίσσευσαν λοιπὸν κατὰ 73 τῶν φοιτητῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους· ἀλλὰ δὲν ἐναβρύνομαι ἐπὶ τῇ τύχῃ μου ταύτῃ, ἐ γὰρ ἐν τῷ πολλῷ ἀεὶ τὸ εὖ. Ἐκ τῶν ἑξακοσίων καὶ δύο τούτων φοιτητῶν παλαιοὶ ἀνανεώσαντες τὰ εἰσητήριά των εἰσὶ 401, νέοι δὲ 201, φέροντες ἀπολυτήρια

23 τοῦ Α' γυμνασίου Ἀθηνῶν,
19 τοῦ Β' γυμνασίου Ἀθηνῶν,
31 τοῦ γυμνασίου Ναυπλίου,
13 τοῦ Πατρῶν, 14 τοῦ Λαμίας,
17 τοῦ Τριπόλεως, 11 τοῦ Σύρου,
3 τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς,
10 τῶν Ἐκπαιδευτηρίων Ἑπτανήσου καὶ ἄλλων μερῶν.

60 δὲ ἐνεγράφησαν λαβόντες τὴν ἔγκρισιν, οἱ μὲν 58 τῆς ἐξεταστικῆς τῶν ἀλλοδαπῶν Ἐπιτροπῆς, οἱ δὲ 2 τῶν τοῦ φαρμακευτικοῦ σχολείου καθηγητῶν. Κατενεμήθησαν δὲ πάντες ἔτοι, 20 μὲν ἐν τῇ Θεολογικῇ σχολῇ, 319 δὲ ἐν τῇ Νομικῇ, 154 ἐν τῇ Ἰατρικῇ, 104 ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ καὶ 5 ἐν τῷ φαρμακευτικῷ σχολείῳ. Ἐξ αὐτῶν

ἀπεφοίτησαν τριάκοντα δύο (8 ἡμεδαποὶ καὶ 24 ἀλλοδαποὶ), 2 τῆς Θεολογικῆς σχολῆς, 11 τῆς Νομικῆς, 15 τῆς Ἰατρικῆς καὶ 4 τῆς Φιλοσοφικῆς.

Ἀνηγορεύθησαν διδάκτορες 23 τῆς Νομικῆς (18 ἡμεδαποὶ,

5 ἀλλοδαποὶ) καὶ 32 τῆς Ἰατρικῆς (21 ἡμεδ., 11 ἀλλοδ.), ἔλαβον τὸ πτυχίον τοῦ τελειοδιδάκτου τῆς Νομικῆς 2, τοῦ διδασκάλου τῆς φιλολογίας καὶ τὸ τοῦ φαρμακοποιοῦ 11 (10 ἡμεδαποὶ καὶ 1 ἀλλοδαπὸς). Ὥστε ὁ τοῦ ἤδη λήξαντος ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους ἐπιστημονικὸς τρυγητὸς μέτριος μὲν πολὺ ἐγένετο πρὸς τὸν τοῦ παρελθόντος ἔτους παραβαλλόμενος, ἀλλὰ οὐδόλως ἀποδεικνύει ὅτι καὶ τὸ ἔτος ἦτο ἄγονον.

Ἔλαβον τέλος ὑποτροφίαν ἐκ τοῦ δημοσίου Ταμείου δέκα, 5 τῆς Νομικῆς, 3 τῆς Ἰατρικῆς καὶ δύο τῆς Φιλοσοφικῆς, ἐκ διαφόρων δὲ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διοικουμένων κληροδοτημάτων τριάκοντα καὶ τρεῖς, ἦγουν 18 τῆς Νομικῆς, 7 τῆς Ἰατρικῆς, 6 τῆς Φιλοσοφικῆς καὶ 2 τῆς Θεολογικῆς, ἐκ κληροδοτημάτων δὲ εἰς τὸ πανεπιστήμιον ἀφειμένων ὀκτώ, δηλ. 2 τῆς Ἰατρικῆς ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Δ. Μαυροκορδάτου, 1 τῆς Θεολογικῆς ἐκ τοῦ Γ. Μαυροκορδάτου, 2 τῆς αὐτῆς ἐκ τοῦ Θ. Ῥάκου καὶ 3 τῆς Φιλοσοφικῆς ἐκ τοῦ Βελλείου κληροδοτήματος.

Πρὶν ἢ μεταβῶ εἰς τὸν περὶ διδασκαλίας λόγον ἀναγκαῖον κρίνω νὰ παρασυνάψω ἐνταῦθα τὰς 3 ταύτας παρατηρήσεις. α) δυσχέρειαί τινες καὶ ἀτοπήματα συμβαίνουσι περὶ τὴν ἐγγραφὴν τῶν ἐκ τῆς ἔξω Ἑλλάδος ἐρχομένων νέων, καθὸ ἀκανονίστου ἔτι μενούσης τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐν ᾗ ὑποβάλλονται δοκιμασίας καὶ εἰς ἁπλοῦν ἕνεκα τούτου καὶ ἀσπούδαστον ἐνίοτε μεταπιπτούσης τύπον, ὅστις ἐνέβαλεν ἐσχάτως πειρασμὸν καὶ εἴς τινας τῶν ἤδη ἐν τοῖς γυμνασίοις κατατεταγμένων, ἀποπειραθέντας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ γυμνάσιον καὶ ἀναβῶσιν εὐθὺς τὰς τοῦ πανεπιστημίου βαθμίδας. Τὸ κακὸν δὲ τὸ ἐντεῦθεν, ὅπερ ἤρξατο ἀπό τινος ἐνσκήπτον καὶ εἴς τινας τῶν ἐντοπίων νέων, ἀναγκαῖον νὰ θεραπευθῇ συντόμως· ἐπειδὴ χρέος ἐπίσης ἱερὸν ἔχομεν νὰ μεριμνῶμεν περὶ τῆς ἀσφαλοῦς καὶ προσηκούσης

ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν εἰς τοὺς ἔξω ὁμογενεῖς ἐκπεμπομένων εὐστόλων τοῦ πανεπιστημίου. Ἴσως δὲ ἡ ἐκ καθηγητῶν τῶν ἐνταῦθα γυμνασίων καὶ τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ πανεπιστημίου σχολῆς σύστασις ἐξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς, παρὰ τῶν ἐξεταζομένων ἀνταμειβομένης, καὶ ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῶν ἐξεταστέων μαθημάτων, δύνανται νὰ θεραπεύσωσιν ἀρκούντως τὴν ἔλλειψιν· ἀλλὰ τὸ τῆς χρηματικῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐξεταστῶν νομίζω ἀναγκαιότατον· διότι ὄχι πάντοτε οὐδὲ πάντες οἱ ἄνθρωποι κοπιάζουσι προθύμως ἐπὶ ψυχικῇ ἁπλῶς σωτηρίᾳ.

β') Τῶν πλείστων φοιτητῶν αὐθορμήτως εἰς τὴν νομικὴν καὶ ἰατρικὴν σχολὴν ἐγγραφομένων, δὲν εἶναι ἀρά γε ἄσκοπον ὅλως νὰ δίδωνται ὑποτροφίαι εἰς φοιτητὰς τῶν σχολῶν τούτων; Σπανιώτατα καὶ εἰς προφανῶς ἀποδεδειγμένην εὐφυΐαν διδόμεναι ἠδύναντο μόνον νὰ δικαιολογηθῶσι, καὶ ἰδίως πρὸς πλουσιωτέραν ἐν Εὐρώπῃ σπουδήν. Δὶ ὑποτροφιῶν συμφέρει κατ' ἐμὲ νὰ βοηθῶνται κυρίως φοιτηταὶ τῆς φιλολογίας καὶ θεολογίας καὶ εἴτοι ἐὰν φέρωσιν ἀριστεῖα γυμνασιακῶν σπουδῶν καὶ ὑπὸ τῆς συγκλήτου τοῦ πανεπιστημίου προτείνωνται. Τοιουτοτρόπως δὲ πιθανώτερον ἦτο νὰ τυγχάνωσι τοῦ εὐεργετήματος τούτου οἱ ἀξιώτεροι καὶ ἡ Κυβέρνησις ἀπηλλάσσετο τῶν συχνῶν ἐνοχλήσεων καὶ περισπασμῶν ἀδιακρίτων συστάσεων, πρὸς ἃς ἀδύνατον ν' ἀντιπαλαίσῃ νικητικῶς ὅσον ἄκαμπτος καὶ ἀμερόληπτος ἂν ὑποτεθῇ· ἀλλὰ καὶ τὸ ἄτοπον τῆς συχνοῦς ἀλλαγῆς τῶν ὑποτρόφων ἐξέλειπε τότε.

γ') Εἰς τὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις οὐδεὶς καὶ ἐφέτος προσῆλθεν ἐκ τῶν φοιτητῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς· ἀλλ' αἰτίαν τούτου μόνην δὲν νομίζω ἐγὼ τὸ πολύμοχθον, ὡς ἄλλοι εἶπον, καὶ ἧττον ἐπικερδὲς τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος, διότι διδάσκαλοι ἐν Ἀθήναις, θέλοντες νὰ κοπιάσωσι, δύνανται καὶ 600 καὶ 800 δραχμὰς νὰ ἔχωσι πρόσοδον μηνιαίαν, ἐνῷ ὀλίγιστοι τῶν ἀσκλη-

παιδῶν καὶ θεμιστοπόλων τοιούτου εὐμοιροῦσιν ἀγαθοῦ· μᾶλλον δὲ ἀλλαχοῦ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ αἰτία. Ἡ κτῆσις τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος πρέπει νὰ κατασταθῇ ἀναγκαιοτέρα καὶ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα νὰ λάβῃ τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ πολιτικὴν περιποίησιν καὶ τιμήν, οὐ μόνον διὰ τῆς τοῦ μισθοῦ αὐξήσεως ἀλλὰ καὶ ἄλλως. Μεταβαίνων δὲν νῦν εἰς τὸν

Β') περὶ τῆς διδασκαλίας

λόγον ἄρχομαι ἀτυχῶς ἀπὸ λυπηρᾶς ἀγγελίας, τοῦ θανάτου τοῦ ἀειμνήστου Θεοκλήτου Φαρμακίδου, συμβάντα τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους τούτου. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ἐπένθησεν οὐ μόνον τὸ πανεπιστήμιον, ἀπολέσαν ἰσχυρὸν ςήριγμα, ἀλλὰ καὶ ἡ πατρὶς καὶ ἡ Ἐκκλησία, ςερηθεῖσαι τέκνου δραστηρίου καὶ ἀκαμάτου. Εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ διώρισεν ἡ Κυβέρνησις τὸν κύριον Ἀλέξανδρον Λυκοῦργον, νέον ἐπὶ πενταετίαν τὰ θεολογικὰ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τούτῳ διδαχθέντα καὶ ἀκολούθως ἐν τοῖς ἐγκριτωτέροις τῆς Γερμανίας πανεπιστημίοις τὰς σπουδὰς αὐτοῦ συμπληρώσαντα. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀτελὴς ἔτι μένει ἡ θεολογικὴ σχολή· ἕκαστος δὲ ὁμολογεῖ βεβαίως ὅτι διὰ τῆς σχολῆς ταύτης καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας μόνων δύναται νὰ κατασταθῇ ποτε τὸ ἑλλην. πανεπιστήμιον καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς μικρᾶς ἡμῶν πατρίδος ἐξάκουστον. Ὅθεν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων φροντίδων τοῦ Ὑπουργείου τῆς παιδείας ἐστὶν ἡ σύντομος κατάρτυσις τῶν δύο τούτων σχολῶν· διότι ἀφότου ἔπαυσε διδάσκων ὁ γεραρὸς Ἀσώπιος καὶ πάσχει ὁ Καθηγητὴς Παπασλιώτης, εἷς μόνος καθηγητὴς φέρει τῆς ἑλλ. φιλολογίας τὸ βαρὺ φορτίον· καὶ ἔσπευσε μὲν ἡ σύγλητος κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο νὰ θεραπεύσῃ ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν ἔλλειψιν, παρακαλέσασα τοὺς καθηγητὰς Κουμανούδην καὶ Καστόρχην νὰ ἑρμηνεύσωσι καὶ συγγραφέα τινὰ Ἕλληνα, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν φαίνεται ν' ἀρχίσωσι τὸ ἔτος τοῦτο καίτοι προθύμως τὴν παράκλησιν ἀσπασάμενοι.

Ἄλλαι μεταβολαὶ δὲν ἐγένοντο εἰμὴ μόνον ἡ κατὰ 50 δραχ. σύμφωνα πρὸς τὸν νόμον, αὔξησις τοῦ μισθοῦ τῶν καθηγητῶν Στ. Κουμανούδη, Θ. Ὀρφανίδου, Ἀλ. Ῥαγκαβῆ καὶ Ι. Παπαδάκη, καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ καθηγητικοῦ βαθμοῦ τῶν κυρίων Γ. Ῥάλλη καὶ Ι. Σούτσου, τοῦ μὲν γενομένου τακτικοῦ ἐξ ἐπιτίμου, τοῦ δὲ τἀνάπαλιν. Τὰ δὲ μαθήματα γενικῶς εἰπεῖν ἐδιδάχθησαν ἀνελλιπῶς καὶ πλήρη κατὰ τὸ πρόγραμμα. Ἀλλ' ἐπειδὴ πρέπει, ὅπως οἱ ἔπαινοι, καὶ τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα νὰ λέγωνται, χρείαν ἔχομεν, νομίζω, ἐντάσεώς τινος τῆς περὶ τὰς συνεδριάσεις προθυμίας, τάς τε τῶν σχολῶν καὶ τῆς συγκλήτου ὡς καὶ τὰς γενικάς.

Οἱ ὑφηγηταὶ τῆς ἰατρικῆς καὶ φιλοσοφικῆς σχολῆς ἐδίδαξαν ἐπιμελῶς καὶ μετὰ ζήλου τὸ μάθημά του ἕκαστος. Πλὴν ὁ ἀπηνὴς θάνατος ἀφήρπασε πρό τινων ἡμερῶν ἀώρως τὸν ὑφηγητὴν Γ. Γεννάδην, ἐπὶ πενταετίαν εὐδοκίμως χειρουργικὰ μαθήματα διδάξαντα. Προσετέθη εἰς τοὺς ὑφηγητὰς τῆς Νομικῆς ὁ διδάκτωρ Κωνσταντῖνος Α. Κωστῆς, παίδευμα καὶ ἦτος ὢν τοῦ τε ἡμετέρου πανεπιστημίου καὶ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ περὶ τὴν ἔναρξιν τῆς διδασκαλίας τοῦ ὑφηγητοῦ τούτου συνέβησαν, ὡς γνωστόν, ἀταξίαι τινὲς ἀπὸ μέρους ἱκανῶν φοιτητῶν, ὧν ἕνεκεν διεκόπησαν ἐπί τινα χρόνον αἱ παραδόσεις αὐτοῦ. Βαθεῖαν αἰσθάνομαι τὴν λύπην ἀναλογιζόμενος τὰς αἰτίας, ἀφ' ὧν ἀπό τινος χρόνου φερόμενοι τοῦ πανεπιστημίου οἱ φοιτηταὶ παρεγκλίνουσι τῆς γεγραμμένης αὐτοῖς τροχιᾶς· ὅπερ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους καιρίως βλάπτει καὶ τοῦ διδακτηρίου τούτου τὴν σεμνώσιν καὶ πρόοδον διαταράττει. Ἡ ἄκαιρος ἐπίδειξις φιλοπατρίας οὐδέποτε ὠφέλησε, μάλιστα δὲ ἡ τῶν διὰ τὴν ἡλικίαν ἀπείρως περὶ τὰ κοινὰ πράγματα ἐχόντων, οἷς εὐκόλως δύναται νὰ μεταχειρισθῇ ἕρμαιον πολιτικὴ δημοκόπος καὶ πονηρά. Οἱ φοιτηταὶ τοῦ πανεπιστημίου, ὡς ἀκαδημαϊκοὶ

πολῖται, καθῆκον ἔχουσι πρώτιστον νὰ δαπανῶσι τὸν πανεπιστημιακὸν βίον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτῶν τελείωσιν, ἥτις μόνη δύναται ἀναδεῖξαι αὐτοὺς, ὅταν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον ἐξέλθωσι, χρήσιμα καὶ καλὰ τῆς πολιτείας μέλη.

Εἰς τὴν διδασκαλίαν ἀνήκουσι φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ τὰ βοηθητικὰ αὐτῆς, τὸ φυσιογραφικὸν λέγω μουσεῖον καὶ τὰ προσηρτημένα τῷ πανεπιστημίῳ καθιδρύματα, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον, τὸ Μαιευτήριον καὶ ἡ Ἀστυκλινική. Πάντα ταῦτα, ὑπ' ἀνδρῶν ἐπιστημόνων καὶ φιλοπατρίδων διευθυνόμενα, εἰργάσθησαν ὡς εἰκὸς καὶ κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐμῆς πρυτανείας ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος. Καὶ τὸ μὲν φυσιογραφικὸν μουσεῖον ἐβελτιώθη ὁπωσοῦν, αὐξηθεισῶν τῶν διαφόρων αὐτοῦ συλλογῶν διὰ προσφορῶν προπάντων ἀνδρῶν γενναίων καὶ φιλομούσων, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ ἡ προσφορὰ ἐν τῷ οἰκείῳ φαίνονται πίνακι (πιν. ά.). Ἀλλὰ τὰς πολλὰς τοῦ μουσείου τούτου χρείας οὔτε τῶν δωρητῶν ἡ φιλογένεια οὔτε τὰ ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου χορηγούμενα μικρὰ βοηθήματα θεραπεύουσιν ἀξίως τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐπιστήμης· ὥστε ἀναγκαῖον ἀπολύτως καθίσταται νὰ προσέλθῃ ἀρωγὸν καὶ τὸ δημόσιον Ταμεῖον. Δίκαιον δὲ προσέτι φαίνεταί μοι καὶ τὸ νὰ ὁρισθῇ ἐπιμίσθιόν τι τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ πολλοὺς καὶ μεγάλους κόπους διαρκῶς καταβαλλόντων ἐφόρων. Ἐν δὲ τῇ ἀστυκλινικῇ ἠσκήθησαν τὴν ἱερὰν τοῦ Ἀσκληπιοῦ τέχνην 18 διδάκτορες τοῦ ἡμετέρου προπάντων πανεπιστημίου, ἔτυχον δὲ βοηθείας ἰατρικῆς κατ' οἶκον καὶ ἐν τῷ καταστήματι 2400 ἀσθενεῖς, ὧν 1788 ἰάθησαν, 107 δὲ ἀπέθανον. Τὸ χρησιμώτατον τοῦτο τῇ τε σπουδαζούσῃ νεότητι καὶ τῇ ἀπορωτέρᾳ τάξει τῶν ἀνθρώπων καθίδρυμα διατελεῖ ἔτι ἐν ἀρχῇ καὶ κατὰ πολλῶν παλαίει ἀτελειῶν καὶ ἐλλείψεων· ὥστε πλείστην ὅσην ἔχει τὴν χρείαν τῆς προστασίας καὶ συντόνου περιθάλψεως τῆς Κυβερνήσεως. Τὸ δὲ ἀστεροσκοπεῖον,

ἀποπερατωθείσης κατὰ τὸν παρελθόντα ὀκτώβριον τῆς ἐπισκευῆς τοῦ καταστήματος, δαπάναις τοῦ φιλογενεστάτου Σ. Σίνα, ἱκανὰς ἐξετέλεσεν ἐργασίας διὰ τοῦ ἀόκνου διευθυντοῦ αὐτοῦ Ϳ' Φ. Ἰουλ. Σμιτίου. τινὰς δὲ τούτων ἐνήργησεν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ διευθυντοῦ ὁ φοιτητὴς Μιστριώτης, ὡς ἐν τῷ β' πίνακι φαίνεται. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τῆς διδασκαλίας, ἣ παρασυναπτέον ἐν τέλει καί τινα

Γ') περὶ τῶν ἀγωνοθεσιῶν.

Ὑπάρχουσιν, ὡς γνωρίζομεν ἐκ προηγουμένων πρυτανικῶν λόγων, τρία ἀγωνίσματα, ἀ) τὸ ποιητικὸν τοῦ Ἀμβροσίου Στεφ. Ῥάλλη, τὸ καὶ πρῶτον, β') τὸ φιλολογικὸν τοῦ Κωνσταντ. Τσοκάνου καὶ γ') τὸ θρησκευτικὸν οὕτως εἰπεῖν τοῦ μακαρίτου Γεωργίου Μελᾶ. Τούτοις δὲ προσετέθη ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας καὶ τέταρτον, δ') τὸ τοῦ φιλομούσου Θεοδώρου Π. Ῥοδοκανάκη, ᾧ θέμα ἔταξαν οἱ ὀνομασθέντες ὑπὸ τοῦ ἀγωνοθέτου κριταὶ « Τὸν προσδιορισμὸν τῆς φύσεως τῆς τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἑλλ. Βασιλείας κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, ῥητόρων καὶ λογογράφων ». ἡμέρα δὲ τῆς κρίσεως ὡρίσθη ἡ 20 μαΐου 1861.

Καλαὶ καὶ ἅγιαι αἱ ἀγωνοθεσίαι αὗται καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς προόδου τοῦ ἔθνους διακαῆ πάθον τῶν τιθέντων αὐτὰς ἀποδεικνύουσιν· ἀλλ' ἦσαν κατ' ἐμὴν κρίσιν πρεπωδέστεραι καὶ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ὡρισμέναι εἰσὶ, ζοχαστικώτεραι, ἂν ἐγίνοντο κτῆμα τοῦ πανεπιστημίου καὶ καθίσταντο οὕτω μόνιμοι καὶ διαρκεῖς· ἀπηλλάσσοντο δὲ τότε οἱ ἀγωνοθέται καί τινος δυναμένου ἴσως ἀποδοθῆναι αὐτοῖς μώμου κενοδοξίας. Ἀλλὰ καὶ ἐργωδεστέρα ὁσημέραι ἀποβαίνει ἡ διεξαγωγὴ αὐτῶν, ὡς ἐπιβαρύνουσα τὸ πλεῖστον τὸ φιλολογικὸν τμῆμα τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς. Ἄριστα λοιπὸν καὶ πρακτικώτερα ἐσκέφθη ὁ τελευταῖος ἀγωνοθέτης, ὁρίσας τοῦ ἀγωνίσματος μὲν ἆθλον δραχμὰς χιλίας, ἑκάστῳ

δὲ τῶν κριτῶν ἀντιμισθίαν δραχμὰς διακοσίας. — Ἐβραβεύθη δὲ ἐν μὲν τῷ ποιητικῷ ἀγῶνι τὸ τοῦ Γ. Σταυρίδου ποίημα *Ἁρματωλός*, ἐν δὲ τῷ φιλολογικῷ τοῦ Κ. Τσοκάνου, ἡ μόνη ὑποβληθεῖσα τοῖς κριταῖς πραγματεία τοῦ κυρίου Μαυροφρύδου· Ἀλλ' οἱ κριταὶ τοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος οὐδὲ τὸ ἔτος τοῦτο ἔμειναν ἀνέγκλητοι. Καὶ εἶναι μὲν ὀρθὸν καὶ δίκαιον νὰ ὑποβάλληται ἡ κρίσις αὐτῶν, ὡς ἐπὶ αἰτιολογιῶν ἐστηριγμένη, εἰς ἐπίκρισιν εὔσχημον καὶ ἔλλογον, ἀλλ' ἄτοπον νομίζω νὰ κατηγορῆται ὡς κακῆς προθέσεως καὶ μὴ ἐξ ἀγαθοδικίας πηγάσασα. Ἂς στέργωμεν τὰς κρίσεις τῶν ἁρμοδίως καθημένων δικαστῶν καὶ ἄδικοι ἐὰν ὦσι· διότι οὕτω κραταιοῦνται τὰ καλὰ καὶ προάγονται. Μέτειμι δὲ νῦν εἰς τὸν

Δ') περὶ τῆς περιουσίας τοῦ πανεπιστημίου καὶ τῆς διαχειρίσεως αὐτῆς.

Ἡ περιουσία τοῦ πανεπιστημίου σύγκειται

Α') ἐξ *ἀκινήτων*, τῶν ἑξῆς. Ἀκίνητον περιουσίαν κέκτηται τὸ πανεπιστήμιον, ἐκτὸς τῶν κατὰ τὴν κωλιάδα ἀγρῶν τοῦ μακαρίτου Λευκίου, *α')* δύο ἐν Ἀθήναις οἰκίας, κληροδοτηθείσας ὡς γνωστὸν παρὰ τῶν μακαριτῶν Χριστοδ. Εὐθυμίου καὶ Ἰωάννου Κατριμάτσου, ὧν ἡ μὲν φέρει μηνιαίαν πρόσοδον δραχμῶν 150, ἡ δὲ δραχμῶν 126 περίπου· ἐδαπανήθησαν δὲ κατ' ἀπόφασιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου εἰς ἐπισκευὴν αὐτῶν δραχμαὶ 1040 καὶ λ. 87. Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐνοίκια τῆς πρώτης οἰκίας *ὀφείλονται* παρὰ τοῦ Δημοσίου καὶ μένουσιν εἰσπρακτέα παρὰ τοῦ διαδόχου μου.

β') ἓν οἰκόπεδον ἐν Πάτραις ἐκ πηχ. 800, ὅπερ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἔλκει ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ μακαρίτου Ἰω. Σούτσου. Ὡς ἐξέθηκε πέρυσιν ὁ προκατοχός μου, τὰ πα-

ραχωρητήρια τοῦ οἰκοπέδου τούτου, ἐκ δύο τεμαχίων συγκειμένου, παρελάβομεν διὰ τῶν πολλῶν καὶ ἀτρύτων πόνων τοῦ ἀξιοτίμου πληρεξουσίου ἡμῶν Παυσανίου Χοϊδᾶ. Ἀλλὰ κατὰ τὰ παραχωρητήρια ὀφείλει τὸ πανεπιστήμιον ν' ἀποζημιώσῃ τὸ Δημόσιον διὰ πηχ. 134, οὗ ἕνεκα παρεκάλεσεν ἡ πρυτανεία τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, ἵνα δωρηθῶσι τῷ πανεπιστημίῳ οἱ 134 πηχ. παρὰ τοῦ Δημοσίου· ὁ ὑπουργὸς ἀπήντησε λακωνικώτατα ὅτι δὲν δύναται κατὰ τὸν νόμον νὰ δωρήσῃ, ὡς ἐὰν ᾔτει τὸ πανεπιστήμιον διὰ τῆς ἀναφορᾶς τοῦ πρυνάνεως, δωρεὰν Ὑπουργικήν.

γ') ὀκτὼ ἀποθήκας ἐν Ἰμβραΐλᾳ, κληροδότημα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλείου Μακρῆ, ὧν τὸ ἐνοίκιον ὀφείλεται ἀπὸ α' σεπτεμβρίου 1859 καὶ μένει εἰσπρακτέον παρὰ τοῦ διαδόχου μου.

δ') τὸ πέμπτον τοῦ ἐν Βλαχίᾳ κτήματος Σιγανεπίου, ἐκ κληροδοτήματος τοῦ Ἁγίου Ἱεραπόλεως Νεοφύτου περιελθὸν εἰς τὸ πανεπιστήμιον. Ὠφείλετο δὲ ἡμῖν τὸ εἰσόδημα τοῦ κτήματος τούτου, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ προκατόχου μου, ἀπὸ τῆς πρώτης ἀπριλίου 1858, ὅπερ καὶ εἰσεπράχθη μέχρι ἀ. ἀπριλίου 1860, δραχμαὶ 3164. 65.

ε') Τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ οἰκόπεδον Παπαζόγλου. Ἡ ἱστορία τοῦ οἰκοπέδου τούτου γνωστὴ ἐστὶν ὑμῖν ἐκ τῶν πολλῶν πρυτανικῶν ἐκθέσεων. Εἶχεν ἀποφασισθῆ δηλαδὴ ἄλλοτε ν' ἀνεγερθῇ οἰκοδομὴ ἐπ' αὐτοῦ ἐκ συνδρομῆς τῶν ἐν Βλαχίᾳ ὁμογενῶν, ἀλλὰ φαίνεται, κατὰ τὰ τελευταῖα γράμματα τοῦ προξένου, αἱ συλλεγεῖσαι συνδρομαὶ δὲν ἐπαρκοῦσι, διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε τελευταῖον ἡ σύγκλητος ἵνα ζητηθῶσι πληροφορίαι παρὰ τοῦ κ. προξένου περὶ τῶν ἀπαιτουμένων δαπανῶν πρὸς ἀνέγερσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀποθηκῶν μόνον, καὶ μεταταῦτα νὰ σκεφθῇ ἂν συμφέρῃ νὰ δαπανηθῶσι πρὸς αὐτὴν καὶ κεφάλαια τοῦ πανεπιστημίου.

Β'. ἐκ κινητῶν. Ἐκτὸς τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῆς νομισματικῆς συλλογῆς, ἡ σπουδαιοτέρα κινητὴ τοῦ πανεπιστημιου περιουσία εἶναι *ἡ χρηματική*. Συνίσταται δὲ αὕτη.

α') ἐκ δραχμῶν 385,000, ἐκδανεισθεισῶν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ἐπὶ τόκῳ 5 τοῖς 100 ἀπὸ τῆς 21 αὐγούστου 1859.

β') ἐκ 49 μετοχῶν τῆς αὐτῆς Τραπέζης, ὧν αἱ 15 εἰσὶ τοῦ Χρισ. Εὐθυμίου, αἱ 16 Δημ. Μαυροκορδάτου, αἱ 10 βιβλιοθήκης Ἰωνιδῶν καὶ αἱ 8 Μετάξα.

γ') ἐκ δραχμῶν 29,144, ὧν αἱ μὲν 10431 κεῖνται παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ εἰς ἀνοικτὸν λογαριασμὸν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐκδεδανεισμέναι εἰσὶν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Δοκοὺς καὶ συντηροῦνται ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν οἱ 2 ὑπότροφοι Ῥάκου.

δ') ἐκ δραχμῶν 5,653, ληφθεισῶν ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας 1) ἐκ τῶν κληροδοτημάτων Δαμασκηνοῦ Κοκκίνου καὶ Χρ. Παραμυθιώτου, 2) ἐκ τῆς διὰ τὸ ἔτος 1858—60 χιλιοδράχμου συνδρομῆς τῆς Γερουσίας, ἡ Βουλὴ δὲν ἔδωκε, καὶ 3) ἐκ διπλωμάτων, ἐγγραφῶν κλ. τῶν φοιτητῶν, ὡς ὁ εἰδικὸς ἐξηγεῖ πίναξ.

Γ')ἐκ *τῶν ἑξῆς προσφορῶν*, ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας γενομένων·

α') ὁ ἐν Καΐρῳ Ἕλλην. πρόξενος ἔγραψεν ἡμῖν κατὰ τὸν ὀκτώβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους ὅτι ὁ ἐκεῖ ἀποβιώσας ὁμογενὴς Γεώργιος Βάγκας κατέλιπεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον κληροδότημα ἐκ γρ. 25000, ἅτινα θέλουσι σταλῆ ἅμα ἐκκαθαρισθῇ ἡ περιουσία τοῦ κληροδότου.

β') βαρύτιμον δωρεὰν, τελεσθεῖσαν ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας, θέλει ἀναγγείλει μετ' ὀλίγον ὁ διάδοχός μου. Ὀφιλόπατρις δωρητὴς καὶ εὐεργέτης τοῦ πανεπιστημίου ἐφύλαξε μέχρι τοῦδε ἄγνωστον ἡμῖν τ' ὄνομά του, ἔπεμψε δὲ ἤδη ἐκ τῶν προσόδων τῆς δωρεᾶς 200 καισαροβασιλικὰ φλωρία, ἅτινα

μὴ φθάσαντα εἰσέτι ἐνταῦθα μένουσιν εἰσπρακτέα παρὰ τοῦ διαδόχου μου.

γ') ὁ πάντοτε ὑπὲρ τῶν προγονικῶν ἀρχαιοτήτων μεγάλως μεριμνῶν ἀξιότιμος βουλευτὴς Θήρας Ν. Βαρβαρῖγος ἐδώρησε τῷ πανεπιστημίῳ καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος διοφόρους ἀρχαιότητας, παραδοθείσας εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας.

δ') οἱ ἰατροὶ Παῦλος Ἰωάννου καὶ Μιχ. Τυπάλδος Χαριτάτος προσήνεγκον διάφορα λόγου ἄξια ἀνατομικὰ παρασκευάσματα.

ε') καὶ αἱ βιβλιοθῆκαι ἐπλουτίσθησαν ἱκανῶς ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας, διὰ δωρεῶν ἀλλογενῶν τε φιλελλήνων καὶ Κυβερνήσεων καὶ ὁμογενῶν. Ἀκριβὴς κατάλογος αὐτῶν παραρτᾶται εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην. Κατὰ δὲ τὴν συγκεφαλαίωσιν αὐτοῦ ἐδωρήθησαν, ἐκ Ῥωσσίας ὑπὸ τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως 19 κιβώτια μὴ ἀνοιχθέντα ἔτι δι' ἔλλειψιν χώρου· ἐξ Ἰταλίας 887 τόμοι· ἐκ Γαλλίας τόμοι 232, οἱ πλεῖστοι τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀξιολόγου νέου Φραγκίσκου Lenormand· ἐκ Βαυαρίας 1867 τόμοι· ἐξ Αὐστρίας τόμοι 45· ἐκ Πρωσσίας τόμοι 40· ἐξ Ἀγγλίας τόμοι 10· ἐκ Δανίας καὶ Νορβηγίας τόμοι 10· ἐξ Ὁλλανδίας τόμοι 6· ἐξ Σαξωνίας καὶ Ἀννωβέρου τόμοι 4· ἐκ Βελγίου τόμοι 3· ἐξ Ἑλβετίας τομοι 3· καὶ ἐξ Ἀμερικῆς καὶ Ἱσπανίας τόμοι 2· Διάφοροι δὲ ὁμογενεῖς τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος προσήνεγκον ὑπὲρ τὰς 2000 τόμους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχει τὸ κληροδότημα τοῦ ἀειμνήστου Θ. Φαρμακίδου, συμποσούμενον εἰς τόμους 1600 περίπου καὶ περιέχον πλείστου λόγου ἄξια ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ χειρόγραφον τῆς πεντατεύχου ἀρχαιότατον· ἔτι τὸ δώρημα τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ὁμογενοῦς Δ. Ἀγγελίδου ἐκ τόμων 66, περιέχον καί τινα χειρόγραφα καὶ ἑλλήνων συγγραφέων παλαιὰς ἐκδόσεις· τέλος ἡ προσφορὰ τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ ἱερέως Καλλινίκου Κρεατσούλη τριῶν σπανίων βιβλίων, τῆς ἠθικολογικῆς Γεωργίου Χρυσοβελόνη (Βιεν. 1802), τῶν κανό-

ὧν καὶ δογμάτων τῆς ἱερᾶς καὶ ἁγίας οἰκουμενικῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου, καὶ τῶν τραγῳδιῶν Σοφοκλέους μετὰ ἰδιοχείρων σημειώσων τοῦ Κοραῆ. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι ἡ φιλογένεια καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐναρέτου τούτου κληρικοῦ πρὸς τὸ πανεπιστήμιον θέλει δειχθῆ καὶ ἄλλως εὐεργετικὴ εἰς αὐτό.

ς') ὡσαύτως καλὰ δωρήματα ἐγένοντο εἴς τε τὴν νομισματικὴν συλλογὴν καὶ εἰς τὸ φυσιογραφικὸν Μουσεῖον. Δηλαδὴ εἰς τὴν νόμισματικὴν συλλογὴν προσήνεγκον διάφοροι φιλόμουσοι 1 χρυσοῦν νόμισμα, 37 ἀργυρᾶ, 182 χάλκινα καὶ 4 μολύβδινα· εἰς τὸ φυσιογραφικὸν δὲ Μουσεῖον ἐδωρήθησαν ἐκ μὲν τοῦ τῆς Αὐλῆς ζωοτροφείου κατ' ἐπιταγὴν τῶν ΑΑ Μεγαλειοτήτων 1 κερκοπίθηκος, 2 ἀντιλόπαι, 1 φασιανὸς καὶ 2 φοινικόπτεροι· ὑπὸ δὲ τοῦ φιλλέληνος Carron du Willards 275 δέρματα πτηνῶν ἐκ τῶν τῆς μεταξὺ τῶν τροπικῶν Ἀμερικῆς καὶ 1838 τῆς αὐτῆς χώρας ἔντομα, κολεόπτερα καὶ λεπιδόπτερα· ὑπὸ δὲ τοῦ ἐν Βρέμῃ ἕλλην· προξένου κυρίου Spielter ἀξιόλογα φυσιογραφικὰ καὶ ἐθνογραφικὰ ἀντικείμενα τῶν Ἰνδιῶν· ὑπὸ δὲ τοῦ ἐπιμελητοῦ κυρίου Χελδράϊχ 300 φυτὰ ἀλλοδαπὰ καὶ 10 καρποί, καὶ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Θ. Ὀρφανίδου, ἐκτὸς μιᾶς νυκτερίδος καὶ 2 σαυρῶν, 100 λίαν ἀξιόλογοι καρποί.

Δ') *πρόσοδοι καὶ δαπάναι.* Ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ πανεπιστημίου, κτηματικῆς τε καὶ χρηματικῆς

α') εἰσεπράχθησαν)· ἐκ τῆς οἰκίας Κατριμάτσου δραχ. 1520. 24,2), ἐκ τοῦ κτήματος Σιγανεπίου δραχ. 3164. 65,3) ἐκ τόκων τοῦ ἐκ δραχ. 385000 δανείου δραχ. 16,683.85, 4) ἐκ μερισμάτων

(α') ἐξηρέθησαν τὰ ἔχοντα ὡρισμένην χρῆσιν κεφάλαια, οἷα εἰσὶν αἱ 10 μετοχαὶ Δ. Μαυροκορδάτου, αἱ 10 βιβλιοθήκης Ἰωνιδῶν καὶ αἱ 18,705 δραχ. τῶν ὑποτρόφων Ῥάκου, περὶ ὧν προσαρτᾶται ἴδιος λογαριασμός.

23 μετοχῶν Τραπέζης δραχ.2365, 5) ἐκ τόκων τοῦ ἀνοικτοῦ λογαριασμοῦ δραχ. 957.66, καὶ 6) ἐκ συνδρομῆς τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας διὰ τὸ φυσιογραφικὸν Μουσεῖον δραχ.1596, τὸ ὅλον δραχ.26,287.35.

β') ἐδαπανήθησαν δὲ 1) εἰς τὸ φυσιογραφικὸν Μουσεῖον δραχ. 11,049.45,2) εἰς ἀγορασίαν βιβλίων ἐκ Λειψίας δραχ. 10, 146.16, 3) εἰς ἀσφάλειαν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πανεπιστημίου ἐπὶ πενταετίαν δρ. 4,989,4) εἰς ἐπισκευὴν τῶν οἰκιῶν Χρ. Εὐθυμίου καὶ Κατριμάτσου δραχ. 1040.87,5) εἰς ἀσβέστωσιν τῶν στοῶν τοῦ πανεπιστημίου καὶ ἀποτελείωσιν τοῦ βορείου φρέατος δραχ. 1105.90,6) εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ἀοιδίμου Πλατυγένους, ἐκπονηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐπιτηδείου τῶν παρ' ὑμῖν ζωγράφων Δ. Τζόκου, δραχ. 500 καὶ 7) εἰς διαφόρους ἄλλας τοῦ πανεπιστημίου χρείας, κατὰ τὸν εἰδικὸν πίνακα, δραχ. 5,507.34. ὥστε τὸ ὅλον τῶν δαπανῶν ἀναβαίνει εἰς δραχ.34,338.72, αἵτινες ἐγένοντο ἐκ τῶν εἰσπραχθεισῶν26,287.35 δραχμῶν, ἐκ τῶν δραχ.5,653 τοῦ ὅ' κονδυλίου τῶν κεφαλαίων καὶ ἐν μέρει ἐκ τοῦ ἀνοικτοῦλογαριασμοῦ, ἐλαττωθέντος ἕνεκα τούτου εἰς δραχ.8,041.

Αὗται εἰσὶν ἐν κεφαλαίῳ αἱ πρόσοδοι τοῦ πανεπιστημίου καὶ αἱ δαπάναι, μεγάλαι μὲν αὗται καὶ ὁσημέραι ἀναγκαίως μεγεθυνόμεναι μικραὶ δὲ ἐκεῖναι· ἀλλ' ἡ φιλοπατρία τῶν ἁπανταχοῦ ὁμογενῶν, ἐξαιρετικὴν ἀγάπην ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τούτου τῶν Ἑλλήνων Διδακτηρίου ἀείποτε δείξασα, δὲν θέλει παύσει ἀναμφιβόλως μεριμνῶσα καὶ εἰς τὸ μέλλον ὑπὲρ αὐτοῦ. Πλὴν καὶ ἡ Κυβέρνησις ἡμῶν ὀφείλει ν' ἀναλάβῃ τῶν δαπανῶν τούτων τινάς· καὶ μάλιστα τὴν τοῦ φυσιογραφικοῦ Μουσείου, προπάντων δὲ νὰ διατάξῃ τὴν πληρωμὴν τῶν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πανεπιστημίου καταβληθεισῶν δραχ 4,989, ὡς ὑπεσχέθη ἄλλοτε.

Ε') ἐκκρεμεῖς ὑποθέσεις· Ἐκτὸς τῶν κατὰ τὰ ἄρτι ἐκτεθέν-

τα ἐνεργητέων παρὰ τοῦ διαδόχου μου, μένουσιν ἐκκρεμῆ καὶ ταῦτα.

α') ἡ εἴσπραξις 1,000 δραχ. ὀφειλομένων κατὰ τὰς προτέρας ἐκθέσεις τῶν πρυτάνεων παρὰ τοῦ κυρίου Στεφανοπούλου. β') ἡ εἴσπραξις τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος Βαρζέλη, συνισταμένων ἐκ δραχ. 500 κατ' ἔτος καὶ ὀφειλομένων ἀπὸ α'. Νοεμβρ. 1858. Ἡ βραδύτης περὶ τὴν λῆψιν τῶν τόκων τούτων προῆλθεν ἐκ τῆς προτάσεως, ἣν ἡ πρυτανεία, κατὰ τὴν γνώμην τῆς συγκλήτου, ἔκαμεν εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ μακαρίτου Βαρζέλη, τοῦ νὰ μετατραπῇ εἰς δραχ. τὸ ἀναλογοῦν εἰς τὸ πανεπιστήμιον κληροδότημα τῶν γρ. 22,500. Τὴν πρότασιν ταύτην, τῇ δραστηρίᾳ μεσολαβήσει τοῦ ἀξιοτίμου προξένου ἡμῶν ἐν Πρεβέζῃ, Ἐ. Χουρμουζιάδου ἐδέχθησαν οἱ κληρονόμοι· ἀλλὰ τὸ περὶ τούτου ἔγγραφον αὐτοῦ ἕνεκεν μακρολόγου γραφειοτυπίας τοῦ Ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, ἐμποδίζοντος τοὺς προξένους νὰ γράφωσιν ἀπευθείας εἰς τὸ πανεπιστήμιον, μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἐλάβομεν

γ') ἀνείσπρακτον μένει προσέτι καὶ τὸ κληροδότημα τοῦ Θ. Τούλη ἐκ 30,000 γρ. ὡς καὶ τὸ τοῦ Σωτηρίου Ἀντωνίου, περὶ ὧν λόγον ἐποιήσατο καὶ ὁ προκατοχός μου.

δ') ἡ δίκη περὶ τοῦ γνωστοῦ κληροδοτήματος Σπ. Βαλέτα μένει εἰσέτι ἐκκρεμὴς· ἀλλ' ὡς ἔγραψεν εἰς τὴν πρυτανείαν ἐσχάτως ὁ κύριος πρόξενος Βουκορεστίου παρῆλθεν ἡ προθεσμία τοῦ νόμου, ὥστε μηδὲ εἰς τὴν ὁμάδα τῶν δανειστῶν τοῦ πτωχεύσαντος δύναται νὰ καταταχθῇ τὸ πανεπιστήμιον.

Περιουσία Θ. Μανούση.

Γνωστὴ ἐστὶν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ προκατόχου μου, ἡ μετὰ τὴν καταβολὴν διαφόρων κληροδοτημάτων μείνασα χρηματικὴ περιουσία τοῦ ἀοιδίμου Θ. Μανούση. Ἐξ αὐτῆς ἔκειντο εἰς τὴν ἐθνικὴν Τράπεζαν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐμῆς πρυτανείας δραχ.

11,603. 9. προστιθεμένων δὲ εἰς αὐτὰς τῶν κατὰ τὸν εἰδικὸν λογαριασμὸν εἰσπραχθεισῶν παρ' ἐμοῦ δραχ. 12,029 51. καὶ ἀφαιρουμένων τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν λογαριασμὸν γενομένων ἐξόδων ἐκ δρχ. 5, 403.38, μένει κείμενον παρὰ τῇ ἐθν. Τραπέζῃ ποσὸν δραχ. 18,229.12.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς περιουσίας καὶ τῆς διαχειρίσεως αὐτῆς, ἥτις, ὡς ἕκαστος βλέπει, τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάσθη καὶ κατ' ἔτος πολλαπλασιάζεται εὐτυχῶς, ὥστε τὸ προσωπικὸν τοῦ γραφείου καὶ ἰδίως ὁ ἔμπειρος γραμματεὺς τοῦ πανεπιστημίου, καὶ τοι πάντες πᾶσαν καταβάλλουσι σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν καὶ προθυμότατοι ὅ ἂν παραγγελθῇ ἕκαστος ἔργον ἐκτελοῦντες, δυσκόλως ὅμως θέλουσιν ἐγκαρτερήσει ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον.

Ε') περὶ τῶν ἑορτῶν καὶ ἀρχαιρεσιῶν,

Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐμῆς πρυτανείας ἐτελέσθησαν πρεπόντως αἱ δύο τοῦ πανεπιστημίου ἑορταί, τὸ ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν τριῶν ἱεραρχῶν γινόμενον ἀρχιερατικὸν μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων τοῦ Πανεπιστημίου εὐεργετῶν, ἐν ᾧ ὁ καθηγητὴς Κων. Κοντογόνης ἐξεφώνησε τὸν τῆς τελετῆς λόγον· οὗτος δὲ τυπωθεὶς μετὰ τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ μνημονευθέντων ὀνομάτων διενεμήθη τοῖς ἁπανταχοῦ ὁμογενέσιν· ἔτι κατὰ τὴν 20 μαΐου, ἡμέραν τῶν γενεθλίων τῆς Α.Μ. τοῦ βασιλέως, ἡ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ πανεπιστημίου, τοῦ καθηγητοῦ Π. Ῥομπότη ἐκφωνήσαντος τὸν τῆς τελετῆς λόγον· κατὰ τὴν αὐτὴν τελετὴν ἀνέγνω καὶ ὁ καθηγητὴς Εὐθ. Καστόρχης τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ περὶ τῆς βραβευθείσης πραγματείας τοῦ κυρίου Μαυροφρύδου.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους συνελθόντες οἱ καθηγηταὶ ἐξελέξαντο ὡς ὑποψηφίους τῆς νέας πρυτανικῆς ἀρχῆς τοὺς κκ. Ἀλέξιον Πάλλην, Ἰωάννην Παπαδάκην καὶ Ἡρακλῆ Μητσόπουλον, ἐξ ὧν ἡ Κυβέρνησις διώρισε πρύτανιν τὸν πρῶτον.

Μετὰ δὲ ταῦτα, γενομένων ἐν ἑκάστῃ τῶν σχολῶν τῶν ἐκλογῶν τῶν ὑποψηφίων κοσμητόρων καὶ ἀναδειχθέντων τοιούτων ὑπὸ μὲν τῆς Θεολογικῆς τῶν καθηγητῶν Κωνστ. Κοντογόνου καὶ Παν. Ῥομπότη, ὑπὸ δὲ τῆς Νομικῆς τῶν καθηγητῶν Π. Παπαῤῥηγοπούλου καὶ Π. Καλλιγᾶ, ὑπὸ δὲ τῆς Ἰατρικῆς τῶν καθηγητῶν Γ. Πρινάρη καὶ Δ. Ὀρφανίδου καὶ ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς τῶν καθηγητῶν Φιλίππου Ἰωάννου καὶ Στεφ. Κουμανούδη, ἡ Κυβέρνησις διώρισε κοσμήτορας τοὺς κκ. Π. Ῥομπότην, Π. Παπαῤῥηγόπουλον, Δ. Ὀρφανίδην καὶ Φίλιππον Ἰωάννου. Τέλος δ' ἐκλεχθέντων ὑπὸ τῆς ὁλομελείας τῶν καθηγητῶν τῶν τεσσάρων ἐπιλοίπων μελῶν τῆς συγκλήτου, τῶν κκ. Γ. Μακκᾶ, Κ. Κοντογόνου, Σπ. Πήληκα καὶ Στ. Κουμανούδη, ἡ νέα ἀκαδημαϊκὴ σύγκλητος ἀποτελεῖται ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων καὶ τῶν κοσμητόρων, ἐκ τοῦ πρυτάνεως καὶ ἐμοῦ.

Καταπαύων ἐνταῦθα τὴν σύντομον ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὴν ἐμὴν πρυτανείαν πεπραγμένων καὶ παραχωρῶν τὸ ῥῆμα εἰς τὸν ἀξιότιμον διάδοχόν μου εὔχομαι αὐτῷ κρείττονα τῆς ἐμῆς τύχην ἐν ἄλλοις τε καὶ περὶ τὴν κύρωσιν τοῦ ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν προσδοκωμένου ὀργανικοῦ τοῦ πανεπιστημίου νόμου· ἡ μοῖρα ἐφάνη ἐν ἀρχῇ ὅτι εἶχε κεκλωσμένον δι' ἐμὲ τὸ εὐτύχημα τοῦτο. Ἀλλ' ἴσως ἡ θεία Πρόνοια ἐφύλαξεν αὐτὸ ἐπὶ σκοπῷ διὰ τὸν ἀγαθὸν διάδοχόν μου, ὡς ἕλκοντα τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τῆς πολυτλήμονος Ἠπείρου, διότι πιθανῶς ἐπὶ τῆς πρυτανείας αὐτοῦ μέλλει νὰ πληρώσῃ συγχρόνως καὶ ἄλλον πολὺ διακαέστερον πόθον παντὸς Ἕλληνος, τὴν ἀπελευθέρωσιν λέγω ἁπάσης τῆς Ἑλληνικῆς χώρας· γένοιτο!

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΛΟΓΟΣ

Ἐφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Α. Πάλλη
ἀναδεχομένου τὴν Πρυτανείαν.

Οὐδὲν πρεπωδέστερον ἐν ὁμοίαις περιστάσεσι καὶ τοῖς ἀκροωμένοις προσφιλέστερον ὡς ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀρχαίας τῶν Ἑλλήνων σοφίας. Ἡμεῖς πρό πάντων ὀφείλομεν νὰ ἀνιχνεύσωμεν ταύτην ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγράμμασι καὶ καταδείξωμεν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν λαμπρότητα αὐτῆς, διότι μόνον δι' αὐτῆς δυνάμεθα νὰ ἀναζωπυρήσωμεν τὴν γενέτειραν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ ὑποθάλψωμεν τὸ εὐγενὲς αἴσθημα τοῦ ἐθνισμοῦ, τὸ εὐγενέστερον τῶν αἰσθημάτων, καὶ διότι ἡ ἀνταύγεια τοῦ κλέους αὐτῆς ἔσωσαν ἡμᾶς.

Πολλοὶ τῶν πεπαιδευμένων τῆς Εὐρώπης ἐγκύψαντες ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἱστορίαις καὶ τὰ σωζόμενα τῶν Ἑλλήνων συγγράμματα ἀναδιφίσαντες ἀνεκάλυψαν πολλὰς ἐπιστημονικὰς παρατηρήσεις καὶ ἀνακαλύψεις εἰς νεωτέρους ἀποδιδομένας. Ὁ Dutens καὶ διαφόροι ἄλλοι ἐν τοῖς συγγράμμασι κυρίως τῶν Ἑλλήνων κατέδειξαν πολλὰς τοιαύτας, ἐφ' ὧν ἐπιδεικτικῶς καυχᾶται ὁ νεώτερος πολιτισμός· ὁ δὲ ἐξ Ἀμβιανῶν Dubois (d' Amyens) ὁ ἰσόβιος οὗτος γραμματεὺς τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ἰατρικῆς τῶν Παρισίων, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν πλείστας ἐπιστημονικὰς παρατηρήσεις καὶ ἀνακαλύψεις τὴν φυσιολογίαν καὶ ἀνατομίαν ἀφορώσας ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Ἑλλήνων Ἰατρῶν ἀνεύρισκεν.

Ἔρχομαι ἤδη κἀγὼ νὰ καταδείξω διὰ συντόμων, ὅτι παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ ἀμφισβητουμένων νοσημάτων τῶν ψυχικῶν δυνάμεων κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη γενόμεναι, δι' ὧν διακριβοῦται ἡ ὕπαρξις καὶ διάκρισις αὐτῶν ἐκ τῶν ἠθικῶν ἀνωμαλιῶν τῆς ψυχῆς, ἦσαν καθ' ὁλοκληρίαν γνωσταὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι.

Αἱ ποικίλαι ἀνωμαλίαι καὶ πολύμορφοι νόσοι τῶν δυνάμεων, αἵτινες ἐδρεύουσιν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ κρανίῳ, ἐν τῇ ἀκροπόλει ταύτῃ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὡς ὠνόμαζεν αὐτὸ ὁ θεῖος Πλάτων διὰ τοῦ χαρίεντος εἰκονικοῦ ὕφους αὐτοῦ, ὑπῆρξαν πρό τινων ἐτῶν ἀντικείμενον ἐμβριθοῦς μελέτης καὶ ἐνδελεχοῦς ἐρεύνης· ἡδὲ ἔρευνα αὕτη δὲν περιεστράφη μόνον εἰς τὰ μέσα, δι' ὧν δύναται νὰ σωθῇ ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ναυαγίου τῆς διανοίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τρόπον, δι' οὗ δύναται νὰ κανονισθῇ τὸ δίκαιον αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, καὶ νὰ ὁρισθῇ ἐν τίσι περιπτώσεσι δύναται νὰ ἐκπληροῖ τὸ καθῆκον ὁ εἰς ἐγκεφαλικὰς νευρώσεις περιπεσών, καὶ πότε νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπωλέσας τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν, τὸ αὐτεξούσιον καὶ αὐτοκυβέρνητον αὐτοῦ.

Καὶ εἰ μὲν πρόκειται περὶ συγγενοῦς ἀδρανείας τῶν διανοητικῶν καὶ παθητικῶν δυνάμεων, ἢ περὶ τῆς παιδιόθεν ἀναστολῆς τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν, ἢ περὶ διαστροφῆς τῆς αἰθήσεως, περὶ συγχύσεως καὶ ἀσυναρτησίας τῶν ἰδεῶν καὶ ἐν γένει περὶ παρακοπῆς, ἡ διάγνωσις καὶ ἐκτίμησις τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας τοῦ πάσχοντος ἐστὶν ὁπωσοῦν εὔκολος. Ἀλλ' οἱ ἰατροὶ συνέλεξαν παμπόλλους παρατηρήσεις, ἐξ ὧν καταφαίνεται, ὅτι ἐνίοτε νοσοῦσι καὶ διαστρέφονται αἱ παθητικαὶ δυνάμεις μόνον ἄνευ τῆς παρακρούσεως τῶν διανοητικῶν· ἄλλοτε νοσεῖ ἡ βούλησις, τὸ ὄργανον αὐτὸ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας· ἄλλοτε ἡ παραφροσύνη περιστρέφεται περὶ ἓν ἀντικείμενον, περὶ μίαν μόνον ἰδέαν· καὶ

ἄλλοτε, τέλος, ἕνεκεν νοσήσεως ὁρμεμφυτικῆς τινος δυνάμεως ὁ ἄνθρωπος φέρεται καὶ σύρεται ἐξ' ἐσωτερικῆς ὁρμῆς καὶ φορᾶς εἰς πράξεις ἀθεμίτους καὶ ἀνοσίους χωρὶς νὰ δύνηται νὰ ἀναχαιτίσῃ ἑαυτὸν, ἐν ᾧ ἔχει τὴν συνείδησιν τοῦ φρικώδους τῆς πράξεως, καὶ ἐννοεῖ τὴν τρομερὰν παρὰ τοῦ νόμου ἐπιβαλλομένην ποινήν. Ἡ δὲ ἐπιγνωμοσύνη κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας περιπτώσεις καθίσταται λίαν δυσχερής.

Τὸ δύσκολον τῆς διαγνώσεως καὶ διακρίσεως εἴς τινας περιστάσεις τῶν νοσηρῶν ἐκ τῶν ἐξ ἔθους μοχθηριῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς σοφοὺς νομοδιδασκάλους, οὐ μόνον νὰ ἐνδοιάσωσιν εἰς τὴν παραδοχὴν αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ἀποκρούσωσι ταύτας, ὡς ἁπλῆν ὑπόθεσιν τὴν ἀτιμωρησίαν ὑποστηρίζουσαν καὶ τὴν κοινωνίαν τὰ μέγιστα ζημιοῦσαν. Ἀλλ' ὁ περιώνυμος Esquirol ὁ τὰς πρότερον μελαγχολίας καλουμένας μονομανίας ὠνομάσας συσσωρεύων παρατηρήσεις ἐπὶ παρατηρήσεων ἀντέκρουσε τὰς ἀντιρρήσεις διατεινόμενος ὅτι ὑπάρχει μονομανία, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος φέρεται ὑπὸ ἐσωτερικῆς ἀκαθέκτου ὁρμῆς χωρὶς νὰ δύνανται αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις καίτοι ἀνόσως διαμένουσαι νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν ὁρμὴν ταύτην. Ἕνεκεν νοσηματώδους τοιαύτης καταστάσεως ἔγειναν οὐκ ὀλίγοι καὶ αὐτόχειρες, καὶ αὐτοθάνατοι, καὶ λῃσταὶ, καὶ φονεῖς, καὶ ἐμπρησταὶ, καὶ κλέπται, καὶ λωποδύται καὶ βαλαντιοτόμοι. Εἰς δέ τινα περίπτωσιν, καθ' ἣν τινες ἐφαντάζοντο ἐλευθέραν καὶ ἀδέσμευτον τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν ἀπεδείκνυεν ὁ σοφὸς οὗτος Ἰατρὸς τὸ νοσηματῶδες τοῦ ἀνθρώπου! καὶ παρῳδῶν ἀρχαιοτέραν ῥῆσιν ἀνέκραζε, Nihil a crimine, nulla ficta, a morbo tota. Esquirol Traitement des Maladies mentales. Tom. 2 pag. 842.

Ὁ δὲ διάσημος Marc συνέλεξε πάνυ πολλὰ παραδείγματα τοιούτου εἴδους μονομανιῶν, ἐν οἷς προσέθεσεν οὐκ' ὀλίγα ἐκ τῶν ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τοῦ Metzger παρατηρηθέντων. Ὁ δὲ

Henke, διάσημος τῆς Γερμανίας ἰατροδίκης καὶ μνείαν ποιεῖται ἐμπρηστικῶν μονομανιῶν εἰς παιδίσκας μάλιστα παρατηθεισῶν. Ἀλλὰ φειδόμενος τῆς συμμετρίας τᾶς ὁμιλίας ταύτης παραλείπω τὰ καθέκαστα.

Ἡ ἀναλογία τοιούτων νοσημάτων πρὸς ἄλλα τοιούτου εἴδους, μόνον ἐπιβλαβῆ εἰς τοὺς ἀτυχῶς ἐν αὐτοῖς ἐμπεσόντας ἀλλ' ἀθῶα καὶ ἀζήμια εἰς τὴν κοινωνίαν, συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν παραδοχὴν αὐτῶν. Τὰ χρονικὰ τῆς ἐπιστήμης γέμουσι τοιούτων περιέργων ἱστορημάτων. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ νόσημα ἀνθρώπου τινὸς ἐν Ἀγγλίᾳ πρό τινων ἐτῶν· ὅστις ἐν τῇ παραδόξῳ νόσῳ αὐτοῦ εἶχεν ἀκλόνητον πεποίθησιν, ἀσάλευτον τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ κεφαλή του ἐστράφη πρὸς τὰ ὀπίσω, ὥστε κλίνων αὐτὴν ἐνόμιζεν, ὅτι ἔβλεπε τὴν ῥάχιν ἀντὶ τοῦ στέρνου· καὶ δὴ ἀμπεχόμενος τὸ ἱμάτιον συμφώνως τῇ ἀλλοκότῳ ταύτῃ ἰδέᾳ τῆς σωματικῆς του μεταῤῥυθμίσεως τὸν γέλωτα ἅμα καὶ τὸν οἶκτον διήγειρεν. Ὑπὸ τοιούτου νοσήματος ὡς ἀναφέρει Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς (παρ' Ἀθηναίῳ) διετέθη τὸ πάλαι ὁ Αἰξωνεὺς Θρασύλαος ὁ Πυθοδώρου «ὡς πάντα τὰ πλοῖα τὰ εἰς τὸν Πειραιᾶ καταγόμενα ὑπολαμβάνειν ἑαυτοῦ εἶναι.»

Ἀλλ' ἐνίοτε, καί τοι τῆς ἐσφαλμένης ἰδέας ἀφαιρεθείσης, μένει ἀνεξήγητός τις ῥοπὴ, τὴν κρίσιν τοῦ ἀνθρώπου παραλύουσα. Πρὸς ἐναργεστέραν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ταύτης ἐξάγω ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων μου ἐφημερίδων τὸ ἑξῆς. Εἶδόν ποτε ἄνθρωπόν τινα, ὅστις εἰς τὴν παρουσίαν μου ἠρυθρίασεν· ἡ δὲ αἰδὼς αὕτη ἀνήγγειλεν ὅτι συνησθάνετο τὸ γελοῖον τῆς νόσου, ἥτις τὸν ἐμάστιζεν· οὐχ ἧττον ὁ ἀτυχὴς ἐκλείσθη ἐν τῷ θαλάμῳ αὐτοῦ καὶ δὶς ἀπεπειράθη νὰ αὐτοχειριασθῇ. Προσηνὴς τοὺς τρόπους καὶ εὐγενὴς εἰς τὴν συμπεριφορὰν ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐδὲν παρίστα καταγ-

γέλον τὴν νόσον· οὐδὲ παραίσθησιν ἢ ψευδαίσθησιν ἢ τῶν ἰδεῶν ἀσυναρτησίαν ἠδύνατό τις νὰ ἀνακαλύψῃ. Καὶ ἤθελον ἀποτύχει εἰς τὴν διάγνωσιν ἄνευ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐξομολογήσεως. Μία μόνη ἰδέα τὸν ἐτυράννει, τὸν ἐβασάνιζεν, ἡ ἰδέα, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔφριττον εἰς τὴν ἀσχημίαν τʒ. Καὶ ἐννόει μὲν, ὅτι ὤφειλε νὰ μὴ περιορίσῃ ἑαυτὸν ἕνεκεν τοῦ σωματικοῦ του ἀτυχήματος, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐδεσμεύετο ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ἐν τούτοις ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦν ὡραῖος· δὲν ἔφερε βεβαίως τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀδώνιδος ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ Ἡρακλέους, οὐδόλως ὅμως ἦν δυσειδὴς καὶ εἰδεχθὴς, ὡς ἐφαντάζετο, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιπρεπὴς καὶ εὐσώματος. Κατὰ τῆς θερσιτικῆς ταύτης μονομανίας κατέφυγον εἰς ἠθικά τινα μέσα· κατέδειξα αὐτῷ τὴν συμμετρίαν τῶν μελῶν του, ἀπέδειξα τὴν εὐρυθμίαν τῶν ὑπογραμμῶν τοῦ προσώπου· ἐπείσθη τέλος, ἀλλὰ δὲν ἔγεινε κύριος τῆς πεποιθήσεώς του. Μόλις ἐξήργετο, καὶ ἐπέστρεφεν οἴκοι δρομαίως· ἡ κρίσις τὸν παρήτει, ἡ ἰδέα ἐσκίαζε τὸν νοῦν, παρέλυε τὴν βούλησιν αὐτοῦ· ὁ ἀτυχὴς ἐλησμόνει τὴν ἠθικήν του ἐλευθερίαν. Ἐὰν ἤδη εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην ἀντικατασταθῇ ἄλλη τις φονικὴ ἢ ἐμπρηστικὴ, εὐκόλως δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ τὰς νοσηρὰς φαυλότητας.

Ἐνίοτε καὶ ἐν τῇ ὑγιᾷ αὐτῇ καταστάσει λέξις τις πολλάκις ἐπαναλαμβανομένη καταντᾷ ἕξις, καὶ δυσκόλως δύναταί τις νὰ ἀποτεινάξῃ τὸν ζυγὸν αὐτῆς, ὥστε ἄπο σκοποῦ, ἄνευ λόγου ἐπανέρχεται ἐπὶ τὸ στόμα καὶ ὁ ἄνθρωπος καθίσταται γελοῖος. Οὕτω, προϋπαρχούσης μάλιστα νευρικῆς τινος εὐπαθείας, ἰδέα τις πολλάκις ἐπανερχομένη προσηλοῦται, προσπερονᾶται ἐν τῷ λογισμῷ, ὡς ἄλλη ἄκανθα, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Virey ἀντὶ αἵματος καὶ φλεγμονῆς συσσωρεύουσα ψυχικὸν πνεῦμα (flui de nerveu) διεγείρουσα ὀργασμὸν διανοητικὸν καὶ συνέλκουσα πάσας

τὰς λοιπὰς ἰδέας, γίνεται κυρία τῆς διανοίας, δεσμεύει τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν· ἡ ἰδέα σύρει τὸν ἄνθρωπον ἀκρίτως, ἀσυνειδήτως· ἡ ἰδέα μαίνεται. Ὡσαύτως ψυχικόν τι πάθος οἷα ἡ ζυλοτυπία, ἡ ἐρασιχρηματία, ἡ φιλοδοξία, ἡ φιλοπρωτία, ἡ φιλαρχία, καὶ τὰ τοιαῦτα, πάθος τι τοιοῦτον λέγω, ἐρεθιζόμενον καὶ ὑπεκκαιόμενον διαθηριοῦται, ἀφηνιᾷ, ἐπισκοτεῖ τὸν νοῦν, ἐκκρούει τὸν λογισμὸν, ὡς ἔλεγεν ὁ περὶ ψυχικῶν παθῶν συγγράψας Στωϊκὸς Χρύσιππος, δεσπόζει ἤδη τῆς αἰσθήσεως, τῆς κρίσεως, τῆς βουλήσεως αὐτῆς· ἡ δὲ ψυχὴ ἐγείρεται, διορᾷ τὴν συνομαρτοῦσαν τῷ πάθει ἁμαρτίαν, πειρᾶται νὰ ἀναχαιτίσῃ αὐτὴν, ἀλλ' ἀδυνατεῖ· κάθηται μὲν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἀλλ' ἀπώλεσεν ἤδη τοὺς οἴακας τῆς κυβερνήσεως, διατάσσει μὲν, ἀλλὰ δὲν ὑπακούεται πλέον, βασιλεύει ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ. Καὶ ὁ ἄνθρωπος συρόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους περιπίπτει εἰς τὸ ἁμάρτημα, ἐπιζήμιος εἰς ἑαυτὸν, εἰς τοὺς ὁμοίους του, εἰς τὴν πατρίδα αὐτὴν γιγνόμενος.

Ἐν τισι περιπτώσεσιν, ἐν αἷς ὑπάρχει μικτή τις κατάστασις λόγου καὶ παραλογίας, νοὸς καὶ παρανοίας, ἡ διάγνωσις ἀποβαίνει ἔτι μᾶλλον δυσχερὴς. Διὰ τὸν εἰρημένον λόγον ὁ περιώνυμος Lelut εὗρισκεν ἐν Γαλλίᾳ εἴκοσι παράνοας ἐπὶ χιλίων καταδίκων, καὶ μόνον ἕνα ἐπὶ χιλίων ἐλευθέρων ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἐὰν πρότερον νοσοῦντές τινες κατεδικάζοντο ὡς κακοῦργοι, ἐπῆλθε νῦν ἡ μονομανία, λέγει ὁ Moreau καὶ ἀπέσπασεν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ δημίου καὶ τῆς ἀτιμίας ἀτυχεῖς τινας ἀνθρώπους, οἵτινες κατὰ τοσοῦτον ἦσαν ἔνοχοι καθ' ὅσον ἐνόσουν. (1)

Ὁ δὲ νόμος τῆς φυσικῆς κληρονομίας, δι' οὗ οἱ φρενοπαθείας καὶ νευρώσεις ἐν γένει πάσχοντες γονεῖς μεταδίδουσιν εἰς

---

(1) Moreau (de Tours) La Psychologie Morbide dans ses rapports avec la Philosophie de l' histoire, introduction.

τὰ ἔκγονα τὴν νοσηρὰν διάθεσιν, ἥτις πολλάκις κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τῆς ἡλικίας, καθ' ἣν ἐξερράγη εἰς τοὺς γονεῖς προκαλεῖ καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους τὸ αὐτὸ νόσημα ἢ παραπλήσιόν τι καὶ σύμφυλον, ὁ νόμος, λέγω, οὗτος προσέθηκε νέον μέσον διαγνώσεως. Παρετηρήθη, τῳόντι, ὅτι αἱ ψυχικαὶ νόσοι εἰσὶ μᾶλλον ἔμφυτοι καὶ σπανίως ἐπήλυδες. Οἱ δὲ Ἰατροὶ δι' ἀπογραφικῶν ἐρευνῶν, δι' ἀριθμολογικῶν ἀποδείξεων ὑπεστήριξαν ὅτι αἱ νόσοι αὗται ἐπὶ ἐννέα δέκατα εἰσὶ συγγενεῖς καὶ ἐπὶ ἓν μόνον ἐπίκτητοι. Ὁ δὲ Moreau ἐν τῷ πέρυσιν ἐκδοθέντι συγγράμματι αὐτοῦ περὶ τῆς νοσηρᾶς ψυχολογίας καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας, δι' ἀκαταμαχήτων λόγων κατέστησε τὰς ἐπιστημονικὰς ταύτας παρατηρήσεις ὑπεράνω πάσης ἀμφισβητήσεως, κηρύττων συγχρόνως ὅτι αὗται εἰσὶν ὅλως προϊόντα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ἄγνωστοι ἢ παραγνωρισθεῖσαι παρὰ τῶν ἀρχαίων

Οὐδεμία πλέον μένει ἀμφιβολία, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἵτινες φέρονται εἰς πράξεις ἀθεμίτους καὶ παρανόμους ἕνεκεν ψυχικῆς νόσου καὶ περ μὴ ἀπωλέσαντες τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν, ἥτις ὑπάρχει ὡς εἰ μὴ ὑπῆρχε, μένει γράμμα νεκρὸν, ὡς ἀποφαίνεται ὁ προμνημονευθεὶς Moreau (1)· ἄλλοι δὲ, οἵτινες ἐξ ἔθους μόνον καὶ κακῶν ἕξεων διαπράττουσιν ἔργα ἐπιζήμια καὶ ἀποτρόπαια. Θαυμάσιον δὲ ὑπόμνημα ἔγραψε πρό τινος ὁ Micheu περὶ τοῦ τρόπου δι' οὗ δυνάμεθα νὰ διαγνώσωμεν καὶ διακρίνωμεν τὰς νοσηρὰς ἐκ τῶν ἐξ ἔθους μοχθηριῶν· ἡ δὲ διάγνωσις ἐστὶν οὐσιώδης, διότι διὰ τοὺς μὲν ἀναγκαιοῦσι θεραπευτήρια καὶ Ἰατροὶ, διὰ τοὺς δὲ σωφρονιστήρια καὶ σωφρονισταί.

Ἔρχομαι ἤδη διὰ βραχέων νὰ ἀποδείξω, ὅτι ταῦτα

---

(1) Moreau σελ 136.

πάντα δὲν εἶναι προϊόντα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ὡς τινες ἀποφαίνονται (1). Ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀναπληρώσαντες διὰ τῆς μεγαλλοφυΐας αὐτῶν τὴν ἐκ τοῦ χρόνου πεῖραν ἐγνώριζον ὅτι καὶ αἱ ἀρεταὶ καὶ κακίαι καὶ ἐν γένει ὁ ἠθικὸς χαρακτὴρ μεταδίδεται ἐκ τῶν γονέων εἰς τὰ ἔκγονα. Ἐλάμβανον δὲ ὑπ' ὄψιν τὸν νόμον τῆς φυσικῆς κληρονομίας οὐ μόνον εἰς τὴν θεραπευτικὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νομικῶν διατάξεων, καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τῶν νόμων αὐτῶν. Διέκρινον δὲ ἀριδήλως τὰς νοσηρὰς ἐκ τῶν ἐξ ἔθους μοχθηριῶν.

Οἱ καθ' ἡμᾶς φυσιολόγοι ὑποστηρίζουσιν ὅτι αἱ παντοῖαι μορφαὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ἠθικοῦ χαρακτῆρος παράγονται ἐκ τῆς ὀργανικῆς διαπλάσεως καὶ ἐκ τῶν γονέων εἰς τὰ ἔκγονα μετοχετεύονται· ὁ δὲ Κάντιος ἐπρέσβευεν, ὅτι ὁ ἠθικὸς χαρακτὴρ τὸ γινόμενον ἐστὶ τῶν πρώτων τοῦ βίου ἐντυπώσεων ἐπὶ τῆς κράσεως καὶ τῆς ἀνατροφῆς. Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, ὅτι σύντονοι ἐπιδράσεις, μάλιστα ἐπὶ τῆς πρώτης ἐποχῆς τοῦ βίου ἔχουσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἡ ἀνατροφὴ ἰδίως τροπολογεῖ οὐκ ὀλίγον τὰς διαφόρους κλίσεις καὶ ὀρέξεις· οὐχ ἧττον ἡ ὀργανικὴ διάπλασις ἡ ὑπὸ τῆς φύσεως ὑφανθεῖσα εἶναι ἡ οὐσιώδης βάσις, ἡ πρώτη κρηπίς. Ἡ ἀλήθεια αὕτη, ἡ ἀκαταμαχήτως ὑποστηριχθεῖσα κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, ὑπῆρξε κοινοτάτη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι. Οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν τὰς ἀρετὰς καὶ κακίας πεφυκυίας ἐν ἡμῖν καὶ ἐν μέρει τροπολογουμένας διὰ τοῦ ἔθους. « Οὔτ' ἄρα φύσει » οὔτε παραφύσιν, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, ἐγγίνονται αἱ ἀρε-

---

(1) Moreau pag. 136, 194, 211, 213, 249. — Ὡσ. Revue des deux mondes. Tom. 25 j : janvier : 1860. Des Dégénerescences des l' espéce humaine par Alfred : Maury. pag. 90.

» ται, ἀλλὰ πεφύκασιν ἡμῖν, δέξασθαι αὐτὰς τελειουμένας » διὰ τοῦ ἔθους» (1). Διαποικίλονται δὲ αἱ ἀρεταὶ καὶ κακίαι ἕνεκεν τῆς φύσεως ἑκάστου οἱονεὶ τῆς ὀργανικῆς διαπλάσεως. « Διαφοράς γε τινὰς ἑτέρας, ὥσπερ χροιὰς » ἰδίας, λέγει ὁ Πλούταρχος, αἱ ἀρεταὶ διὰ τὰς φύσεις λαμ» βάνουσιν» (2). Ὡσαύτως οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον, ὡς οἱ νεώτεροι (3) ὅτι ἐκ τῆς μικτῆς καταστάσεως τῶν παθητικῶν δυνάμεων ἐπήγαζον μικτοὶ ἠθικοὶ χαρακτῆρες ἐκ τῆς κράσεως τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας συγκατασχηματιζόμενοι.

Οὐκ ἄν γένοιτο χωρὶς ἐσθλὰ καὶ κακὰ,
Ἀλλ' ἔστι τις σύγκρασις.

κατὰ τὸν Εὐριπίδην.

Ὅτι δὲ ἐπεκράτει ἡ ἰδέα περὶ τῆς μετοχετεύσεως αὐτῶν ἐκ τῶν γονέων εἰς τὰ ἔκγονα, ἔστω μοι μάρτυς ὁσοφώτατος αὐτὸς Εὐριπίδης, λέγων·

Ὦ Παῖ Κρέοντος, ὡς ἀληθὲς ἦν ἄρα
Ἐσθλῶν ἀπ ἀνδρῶν ἐσθλὰ γίγνεσθαι τέκνα.
Κακῶν δ' ὅμοια τῇ φύσει τῇ τοῦ Πατρὸς. (4)

Ἐγνώριζον δὲ ἐπίσης, ὅτι ἡ εἰς τὴν μελαγχολίαν καὶ φρενοπάθειαν καὶ ἐν γένει εἰς τὰς νευρώσεις διάθεσις με-

---

(1) Ἀρις. Ἠθικ. Νικομ. Β. 6' Κ. α'.

(2) Πλουτάρχου γυναικῶν ἀρεταὶ Τομ. 5 ἐκδ. Λειψ. σελ 190.

(3) Moreau. pag. 549.

(4) Ὁ Morel ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτοῦ συγγράμματι τῷ πέρυσι ἐκδοθέντι λαλῶν περὶ τῆς φυσικκῆς κληρονομίας παραπέμπει εἰς τὸν Dacier μνημονεύοντα χωρίου τινὸς Τιμαίου τοῦ Λοκροῦ, οὗτως ἔχοντος· " καὶ ταῦτα μὲν (ἀρεταὶ καὶ κακίαι δηλ.) αἴτια ἐκ τῶν γεννητόρων καὶ στοιχείων ἐπάγεται μᾶλλον ἢ ἐξ ἀμέων. Morel Traité des maladies mentales, Paris 1859 pag. 6.

ταδίδεται ἐκ τῶν γενητόρων εἰς τὰ ἔκγονα. Οἱ δὲ Ἰατροὶ ἐθεράπευον τὰ τέκνα τῶν ἐκ τοιούτων νοσημάτων πασχόντων « οὐ δοκοῦντα νοσεῖν, ἀλλ' ἐπιτηδείως ἔχοντα πρὸς τὴν αὐτὴν νόσον, » ὅπως ἐμποδίσωσιν τὴν ἔκρηξιν ταύτης, διασκεδάσωσι καὶ ἀποπέμψωσι μεγάλου πάθους μικρὸν σπέρμα. « Μελαγχολικῶν παισὶ καὶ ἐπιληπτικῶν, λέγει ὁ πολυμαθέστατος Πλούταχος, γυμνάσια καὶ διαίτας καὶ φάρμακα προσάγουσι οὐ νοσοῦσιν, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ μὴ νοσῆσαι. » (1)

Ὑπῆρξε δὲ καὶ νόμος παρά τισι τῶν Ἑλλήνων ἀπαγορεύων τὰς συζεύξεις τῶν ὑπὸ τοιούτων νοσημάτων κατεχομένων. Ὁ Ἀρίστων (παρὰ Στοβαίῳ) ἀναφέρει, ὅτι « Σπαρτιατῶν νόμος τάττει ζημίας, τὴν μὲν πρώτην ἀγαμίου, τὴν δεύ- » τέραν ὀψιγαμίου, τὴν τρίτην καὶ μεγίστην κακογαμίου. »

Εἰρήσθω δὲ ἐκ περιουσίας, ὅτι τὸ πάλαι ἀπαράλλακτα ὡς καὶ καθ' ἡμᾶς δὲν διέφυγε τὴν Ἑλληνικὴν εὐφυΐαν ἡ παρατήρησις, ὅτι αἱ ἠθικαὶ προσβολαὶ καὶ θλιβεραὶ ἐντυπώσεις αἱ εἰς τοὺς γονεῖς γιγνόμεναι ἐπηρεάζουσι τὰ μέγιστα τὴν εὐγονίαν.

« Μηδ' ἀπὸ δυστήνοιο τάφου ἀπονοστήσαντα.
Σπερμαίνειν γενεὴν, ἀλλ' ἀθανάτων ἄπο δαιτός. »
ἔλεγεν ὁ Ἡσίοδος

Μεταβαίνω ἤδη νὰ ἀποδείξω ὅτι διέκρινον ἀριδήλως τὰς ἐξ ἔθους μοχθηρίας ἐκ τῶν νοσηρῶν. Ὁ Πλάτων ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦ Τιμαίου σαφῶς ἀποφαίνεται. « Κακὸς μὲν ἑκὼν » οὐδείς· διὰ δὲ πονηρὰν ἕξιν τινὰ τοῦ σώματος, καὶ ἀπαίδευ- » τον τροφὴν ὁ κακὸς γίνεται κακὸς· παντὶ δὲ ταῦτα ἐχ-

(1) Πλουτ. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ Βραδέως τιμωρουμένων. τομ. 4 σελ. 32 ἐκδ. Λειψ.

» θρὰ, καὶ κακόν τι προσγίγνεται· » φαίνεται δὲ ὅτι ἡ λέξις κακοφυΐα ἐσήμαινε νοσηρὰν μοχθηρίαν, ὡς ἐκ τῶν ἐν τῇ Πλατωνικῇ συλλογῇ ὅρων εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Πλάτωνος Σπεύσιππον ἀποδιδομένων δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ· ἔχει δ' οὕτως· « κακοφΐα, κακία ἐν φυσει, καὶ ἁμαρτία τοῦ κατά φύ» σιν, νόσος τοῦ κατὰ φύσιν. »

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἔτι σαφέστερον διακρίνει τὰς ἐξ ἔθους μοχθηρίας ἐκ τῶν νοσηματωδῶν. Λαλῶν περὶ τῶν θηριωδιῶν ἀποδίδει ταύτας εἰς τοὺς βαρβάρους· " ἔνια δὲ, λέγει, γίνεται καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις· » (1) καὶ παρακατιὼν· « αἱ δὲ διὰ νόσους γίνονται καὶ μανίαν » ἐνίοις, ὥσπερ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας καὶ φαγὼν, καὶ » ὁ τοῦ συνδούλου τὸ ἧπαρ· αἱ δὲ νοσηματώδεις ἢ ἐξ ἔθους. » Καὶ πᾶσα ὑπερβάλλουσα κακία καὶ ἀφροσύνη καὶ δειλία, » καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ νοσημα» τώδεις εἰσὶν· » Μνείαν δὲ ποιεῖται δικαστικῆς ἀθωώσεως λίαν περιέργου. « Κατηγορούμενος τις ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῦ τύπτει, καί γὰρ οὗτος, ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ, κἀκεῖ» νος τὸν ἄνωθεν· καὶ τὸ παιδίον δείξας, καὶ οὗτος ἐμὲ, » ἔφη, ὅταν ἀνὴρ γένηται· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν (2) Καὶ » ἀποφυγεῖν δή· ἐδόκει γὰρ τοὺς δικαστὰς φυσικὴν εἶναι τὴν » ἁμαρτίαν » (3). « Καὶ διάνοιαί τινες καὶ πάθη, λέγει ὁ Μεγαλόνους Ἀριστοτέλης, οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἰσὶν, ἢ πράξεις » αἱ κατὰ τὰς τοιαύτας διανοίας καὶ λογισμοὺς, ἀλλ » ὥσπερ Φιλόλαος ἔφη, εἶναι τινὰς λόγους κρείττους ἡμῶν » (4). Ἓν δὲ τῶν πολλῶν ἀτυχημάτων ἐστὶ καὶ κα-

---

1) Αριστ. αὐτοθ. Β. VII. Κ. I.

(2) Αὐτοθ· Ηθ. μεγάλων II.. Κ. VI.

(3) Εὐ. Ἠθικ. Εὐδημ. Β. II. Κ. VI. καὶ Ἠθικ. Μεγ. Β. II. Κ. VI·

(4) Αὐτ. Ἠθ. Εὐδ. Β. II. Κ. VIII.

τοῦτο, ὅτι ἐξ ὧν ὁ Φιλόλαος οὗτος ἔγραψε σπουδαίων ζητημάτων οὐδὲν περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς.

Οἱ καθ' ἡμᾶς Ἰατροὶ ὥθησαν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἔρευναν τῶν νοσηρῶν ψυχικῶν συμπτωμάτων, ὥστε δυσκόλως δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ ποῦ λήγει ἡ ὑγεία, καὶ πότε ἄρχεται ἡ νόσος. Τὰ μεταξὺ τῆς φυσιολογικῆς καὶ παθολογικῆς καταστάσεως ὅρια λέγει ὁ Daremberg εἶναι δύσκολον νὰ τεθῶσι. Τίς τῳόντι ἤθελε φαντασθῆ, ὅτι καὶ αὐτὴν τὴν ὑψηλοτέραν καὶ ἰσχυροτέραν ἔκφρασιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, τὴν μεγαλοφυΐαν αὐτὴν, πρότερον ὁ Dryden καὶ πέρυσι ὁ Moreau ἐγκεφαλικὴν νόσον, νεύρωσιν ἢ φρενοπάθειαν ἤθελον θεωρήσει; ὁ σοφὸς Ἰατρὸς τοῦ Bicêtre μεταξὺ πολλῶν ἄλλων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἰδέας ταύτης καταχωρίζει ἐν τῷ μνησθέντι συγγράμματι αὐτοῦ τὰς βιογραφίας τῶν δαιμονιωτέρων ἀνθρώπων, ἀρχαίων τε καὶ νέων, δι' ὧν πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ μὲν αὐτῶν ἦσαν ἔκτοποι, ἰδιογνώμονες, ἢ παράφοροι, οἱ δὲ παράκοποι, ἢ καὶ ἔκφρονες. Δανείζεται δὲ πρὸς μείζονα ἐνίσχυσιν τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐκ τοῦ συγγράματος τοῦ Huarte (1) ὅ,τι ὁ Ἀριστοτέλης λέγει περὶ τῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν. Ὁ Ἀριστοτέλης τῳόντι λαλῶν περὶ φρονήσεως νοὸς καὶ σοφίας (2) ἀναφέρει ὅτι, « ὅσοι κατὰ φιλοσοφίαν ἢ πολιτι-» κὴν ἢ ποίησιν γεγόνασι περιττοί ἄνδρες φαίνονται μελαγ-» χολικοὶ ὄντες. » Μνείαν δὲ ποιεῖται ὡς μελαγχολικῶν τοῦ τε Ἐμπεδοκλέους, Σωκράτους καὶ Πλάτωνος, ὡς δὲ ἐκστατικῶν τοῦ τε Αἴαντος καὶ Βελλεροφόντου. Ἀλλ' ὁ μεγαλόνους φιλόσοφος προσθέτει, ὅτι πολλοῖς τῶν τοιούτων γίνονται νο-

---

(1) Moreau αὐτοθ. pas 393 483.

(2) Ἀρισ. Προβλ. Τμ. XXX.

σήματα ἀπὸ τοιαύτης κράσεως τῷ σώματι. Ἵνα δὲ ἐξηγήσῃ τίνι τρόπῳ συμβαίνουσι καὶ ψυχικὰ νοσήματα ἀναζητεῖ τὰς ἀναλογίας εἰς τοὺς παροινοῦντας, ἐν οἷς λέγει ὁ μὲν γίνεται ὀργίλος καὶ ἰταμὸς, ὁ δὲ ἐλεήμων, φιλάνθρωπος καὶ ἀρίδακρυς, ὁ δὲ λάλος, θαρραλέος καὶ ῥητορικὸς, καὶ ἄλλος μελαγχολικὸς, ἐκστατικὸς καὶ ἐπιληπτικός. Ὅθεν δῆλον γίνεται ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐννόησε νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι οἱ περιττοὶ ἄνδρες εἰσὶ νευροπαθεῖς, ἀλλὰ νὰ ἐξηγήσῃ τίνι τρόπῳ διὰ τῆς διεγέρσεως καὶ ὑπερκεντήσεως τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἐνδεχόμενον νὰ καταντήσωσι τοιοῦτοι, ὡς συμβαίνει τοῖς μεθύουσι διὰ τῆς πυρωτικῆς ἐνεργείας τοῦ οἴνου ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Καί ἕκαστος ἐννοεῖ, ὅτι ὅταν διὰ σφοδρᾶς τινος ἐνεργείας κάμπτωνται αἱ νευρικαὶ ἶνες μᾶλλον παρ' ὅ,τι ἐπιτρέπει ἡ φύσις αὐτῶν, ἐνδέχεται νὰ διαῤῥαγῶσιν. Οὕτως ὁτὲ μὲν ἐκ τῆς μεγάλης προσηλώσεως τῆς προσοχῆς, τῆς τάσεως τῆς σκέψεως, ἕνεκεν τῆς συνώσεως καὶ συμπιλήσεως ποικίλων ἰδεῶν καὶ παντοίων γνώσεων διαστρέφονται καὶ παρακρούονται αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις· ὁτὲ δὲ, ὅπερ καὶ συνεχέστερον, ἡ σφοδρὰ ἔξαψις τῆς φαντασίας παρατρέπει ἢ παραλύει τὰς λοιπὰς τοῦ νοὸς δυνάμεις. Ὅθεν ὁ Ἀριστοτέλης παρετήρησεν ὅτι οἱ περὶ τὴν ποίησιν μάλιστά εἰσιν οἱ πλεῖστοι μελαγχολικοὶ· ἀναφέρει δὲ ὅτι, « Μαράκος ὁ Συρακούσιος καὶ ἀμείνων ἦν ποιητὴς ὅτ' ἐκσταίη »

Ἡ ὑψηλοτέρα ἐκδήλωσις τῆς ψυχῆς δὲν γεννᾶται ἐξ ἁπλῆς διεγέρσεως τῶν νευρικῶν δυνάμεων τοῦ ἐγκεφάλου, οὔτε κἂν καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τοῦ μείζονος ὄγκου αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς εὐρυθμοτέρας καὶ τελειοτέρας ὀργανικῆς διαπλάσεως, ὡς ὑπεστήριξαν καὶ ἀπέδειξαν οἱ νεώτεροι φυσιολόγοι. Ἐλησμόνησαν δ' οὗτοι ὅτι ὁ Γαληνὸς τοῦτ' αὐ-

τὸ ὑποστηρίζων ἔλεγε πρὸς τὸν Ἐρασίστρατον, « ἄμεινον » δ' ἦν ἄρα τῇ τῆς οὐσίας εὐκρασίᾳ τοῦ νοοῦντος σώ-μματος ὅ,τι ποτ' ἂν ᾖ τοῦτο τὴν σύνεσιν ἕπεσθαι νομί-»ζειν, οὐ τῇ ποικιλίᾳ τῆς συνθέσεως· οὐδὲ γὰρ τῷ πλή-„θει τοῦ πνεύματος τοῦ ψυχικοῦ χρῆναι δοκεῖ μοι μᾶλ-» λον περ, ἢ τῇ ποιότητι τὴν ἀκρίβειαν τῆς νοήσεως ἀναφέρειν. Καθὼς δὲ ὁ ἄνθρωπος πολλάκις φέρει ἐκ γενετῆς τὸ μυῶδες σύστημα καλῶς διαπεπλασμένον, ὥστε διὰ τῆς σωμασκίας γίνεται ἀκολούθως ῥωμαλέος καὶ ἀθλητής, οὕτως ὁ τελειότερον φέρων τὸ νευρικὸν σύστημα διὰ τῆς νευρασκίας, ὡς εἰπεῖν, τῆς ἀσκήσεως δηλαδὴ τοῦ νοὸς, καθίσταται μεγαλοφυὴς καὶ δαιμόνιος. Ἀληθῶς ἐν σπανίαις τισὶ περιπτώσεσι (καὶ παραδείγματά τινα προσάγει ὁ Morceu) νοσερὰ διέγερσις ἢ ἀδράνεια τοῦ ἐγκεφάλου ἐξακοντίζει στιγμιαίας εὐφυΐας μαρμαρυγὰς, ἀλλὰ δὲν ἕπεται ἐκ τούτου, ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι νοσερᾶς ἀπεργασίας ἀποτέλεσμα. Δὲν εἶναι αὕτη ἀκαριαίου σπινθῆρος ἀπαύγασμα, καὶ τῆς ἐξάψεως τῆς φαντασίας μονοφυές ἀποκύημα, ἀλλ' ἐνδελεχοῦς καὶ διηνεκοῦς ἐργασίας τοῦ νοὸς θεσπέσιον προϊόν. Ἐρωτηθεὶς ὁ Μέγας Νεύτων πῶς ἀνεκάλυψε τὴν γενικὴν βαρύτητα, ἀεὶ ἐπ' αὐτῇ συλλογιζόμενος, ἀπήντησεν. Ὁ Ζεῦξις, αἰτιωμένων τινῶν αὐτὸν ὅτι βραδέως ζωγραφεῖ, « ὁμολογῶ, ἔφη, ἐπὶ πολλῷ » χρόνῳ γράφειν, καὶ γὰρ εἰς πολύν. » Ἡ δὲ διαφορὰ τῆς μεγαλοφυΐας ἀπορρέει, οὐχὶ ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς νοσηρᾶς καταστάσεως, ἀλλὰ ἐκ τῆς ἑτεροιότητος τῆς ὀργανικῆς διαπλάσεως, δι' ἧς καθίσταται ἕκαστος δεκτικὸς ἢ ἄδεκτος εἰς εἶδός τι εὐφυΐας· εἰς τρόπον ὥστε ὁ μὲν γεννᾶται ἵνα γίνῃ μεγαλοφυὴς πολιτικὸς, ἢ στρατηγὸς, ἢ ἰατρὸς, ἀλλ' οὐχὶ συγχρόνως καὶ μεγαλοφυὴς ποιητὴς, ἢ ζωγράφος. Ὁ μὲν διὰ τῆς

εὐρυχώρου διανοίας αὐτοῦ ἀντιλαμβάνεται ἐν ἀκαρεῖ τῶν ἀντικειμένων, κατέχει ἐν τῇ κραταιᾷ του μνήμῃ πάσας τὰς ἀντιλήψεις, ἐκτυποῖ ταύτας ὡς δι' ἐκμαγείου ἐν τῇ φαντασίᾳ, διασκοπεῖ τὰς κοινότητας καὶ διαφορὰς, τὰς σχέσεις καὶ ἀναλογίας, τὰς ὁμοιότητας καὶ ἀνομοιότητας, ἐξάγει συμπεράσματα, ἀναβαίνει εἰς τὰ καθόλου, ὑψοῦται εἰς τὰς θεωρίας, θεωρίας, αἵτινες εἰσὶν αἱ κρηπῖδες τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἃς ὁ ὄχλος, οἱ ἀμαθεῖς καὶ σκαιοὶ τῶν ἀνθρώπων διαφαυλίζουσι καὶ καταγελῶσιν. Ὁ δὲ διὰ τῆς ὀξυνοίας αὐτοῦ ἀνακαλύπτει καὶ τοὺς μικροτέρους χαρακτῆρας τῶν ἀντικειμένων, ἀνιχνεύει καὶ τὰς λεπτοτέρας ἰδιότητας αὐτῶν, τὰς παραδίδει εἰς τὴν φαντασίαν· αὕτη δὲ διασκευάζει, πολυτρόπως μεταπλάττει αὐτὰς, δίδει νέαν ζωὴν, ἀπεργαζομένη, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, τὴν μὲν ποίησιν, φθεγγομένην ζωγραφίαν, τὴν δὲ ζωγραφίαν, σιγῶσαν ποίησιν. Καὶ τίς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Ὁμήρου; τίς ἀμφισβητεῖ τὸ δαιμόνιον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου; ἀλλ' οὔτε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἤθελε γράψει τὴν Ἰλιάδα, οὔτ' ὁ Ὅμηρος ἤθελε κερδίσει τὴν ἐν Ἀρβήλοις μάχην· ὁ Ὅμηρος ἐγνώριζε τὴν ἀλήθειαν ταύτην εἰπὼν,

Ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμήϊα ἔργα.
Ἄλλῳ δ' ὀρχηστὺν, ἑτέρῳ κίθαριν καὶ ἀοιδὴν.
Ἄλλῳ δ' ἐν στήθεσι τίθει νόον εὐρύοπα Ζεὺς
Ἐσθλόν·

Καὶ ταῦτα μὲν ἀρκοῦσιν ὅπως καταδειχθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲν ὑστέρησαν μήτε ἐπὶ τῶν ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν γενομένων παρατηρήσεων εἰς τὰ νοσήματα τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. Οὐδεὶς ἀρνεῖται, ὅτι τὰ καθ' ἡμᾶς πεπολιτισμένα ἔθνη πολλὰ ἐπενόησαν, πολλὰ ἐφεῦρον καὶ ἐκ

ὀλίγας ἀνακαλύψεις κατώρθωσαν, ἀλλ' οὐδόλως θαυμάζομεν ἀναλογιζόμενοι, ὅτι τοσοῦτος χρόνος ἄπειρον ὕλην συνεσώρευσε καὶ ἄφθονον τροφὴν τῷ νῷ προσέφερεν· ἔθνη δὲ πολυάνθρωπα, ἓν κράτος ἕκαστον συνιστῶντα, καὶ ἐν μιᾷ πρωτευούσῃ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰς δυνάμεις αὐτῶν συγκεντροῦντα, διὰ μυρίων μέσων τὸν ζῆλον ὑποθάλπουσι, καὶ τὴν εὐφυΐαν συνδαυλίζουσιν· ἐν ᾧ ἡ τῶν Ἑλλήνων σοφία ὑπῆρξεν ἀκραιφνοῦς καὶ ἁγνῆς μεγαλοφυΐας τοῦ ἔθνους ἀπόῤῥοια· (1) ὅσον δὲ προάγονται εἰς τὸν πολιτισμὸν τὰ ἔθνη, τοσῶτον μᾶλλον ἐκπλήττονται εἰς τὸ μεγαλεῖον καὶ ὕψος αὐτῆς, καίτοι τῶν πλείστων συγγραμμάτων ἀπολεσθέντων καὶ τῶν καλλιτεχνημάτων ἀφανισθέντων· οὐδὲ ἔπαυσαν, ἢ δὲ παύσωσι θαυμάζοντες αὐτὴν· ἐνεσαρκώθη αὕτη εἰς τὸν ῥῆν τῶν αἰώνων, κάθηται ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς αἰωνιότητος. Εὐγνωμονῶ οὖν τοῖς ἐκλέξασί με καθηγηταῖς, ὅτι προσήνεγκον τὴν συγκυρίαν ταύτην, ὥστε κἀγὼ ὁ ἐλάχιστος τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου νὰ προσθέσω μικρόν τι ἀνθίδιον εἰς τὸν στέφανον τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας, ὃν ἐξακολουθοῦσι νὰ πλέκωσιν οἱ αἰῶνες, εὐγνωμονῶ, λέγω, διὰ τὸν λόγον τοῦτον, διότι δὲν μὲ τέρπει ἡ Πρυτανεία τοῦ πανεπιστημίου, ἀλλὰ μοὶ μέλει, ἀλλὰ μὲ τέρπει ἡ εἰς τὴν σοφίαν πρυτανεία τῶν Ἑλλήνων.

---

(1) Τὴν ἀλήθειαν ταύτην μεταξὺ πολλῶν ἐκφράζει θαυμασίως ὁ Renan, παραγράφω δὲ ἐνταῦθα μικρὰν περικοπὴν ἀρκοῦσαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἄνω εἰρημένων. Ce qu' il importe, λέγει, de maintenir c' est l' independance de developpememt de l' esprit helleniqne· La Gréce ne doit rien qu' aux dieux, á ses mers, á son ciel, et à ses montagnes. Les vraies origines de l' esprit humain sont là; tous les nobles de l' intelligenee y retrouvent la patrie de leurs pères·

Etudes d' Histoire religieuse pag 40. 4. Edition.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΟΣΑ ΑΠΕΚΤΗΣΕΝ Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ Η ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΚΑΔ. ΕΤΟΣ

1859 — 60.

Δωρηταί.	Βιβλία. *Προσφοραὶ Φιλελλήνων.*	
Ἐκ Γαλλίας Ἡ Αὐτοκρ. Κυβέρνησις.	Documents inédits sur l' hist. de France (συνέχεια). Mémoires militaires relatifs à la succession d' Espagne sous Louis XIV. tome X. — Cartulaire de l' Abbaye de Beaulieu (en Limousin), publié par M. Maximin Deloche. — Négociations diplomatiques avec la Toscane, par M. Abel Desjardins. Paris imprimerie nationale, 1859, in 4o τόμοι	3
Ὁ ἀοίδιμος φιλέλλην K. Ch. Lenormant καὶ υἱὸς αὐτοῦ K. François Lenormant.	Τὰ ἀξιόλογα αὐτῶν συγγράμματα συμποσούμενα εἰς τόμους καὶ φυλλάδια. Εἰς ταῦτα δὲ προσθετέον καὶ τέσσαρα φωτογραφικὰ ἀντίτυπα τοῦ παρὰ τῷ Κῳ Πιττάκῃ ὑπάρχοντος καὶ νεωστὶ ἀνακαλυφθέντος ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς.	33
Ἡ Κυρία Lenormant.	Ἀξιόλογον αὐτῆς σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον· Souvenir et Correspondance tirés des papiers de Me. Récamier 2e. éd. Paris. 1860. 2. vol in 8o.	2
Διὰ τοῦ Κου Fr. Lenor-	Lenormant (Ch). et J. de Witte, Élite des monuments céramogra-	38

Δωρηταὶ		
	Ἐκ μεταφορᾶς	38
mant. Ὁ K. J. de Witte.	phiques. 137 livraisons gr. in 4o, avec des gravures coloriées.	
	Σύγγραμμα ἀξιόλογον καὶ βαρύτιμον, τοῦ ὁποίου περιμένεται καὶ ἡ συνέχεια.	137
	Διάφορα ἄλλα ἀρχαιολολικὰ συγγράμματά του.	9
Διὰ τοῦ ἰδίου Κου. Fr. Lenormant ὁ K. A. Gratry.	Τὴν σειρὰν τῶν ἀξιολόγων φιλοσοφικῶν του συγγραμμάτων, ὑπὸ τὸν τίτλον. Philosophie, Logique, 1858 2 vol. — Connaissance de l'ame, 1857 2 vol. — Connaissance de Dieu, 2 vol. in 8o.	6
Διὰ τοῦ ἰδίου Κου Fr. Lenormant.	Ἐδωρήσαντο τῇ ἡμετ. Βιβλιοθήκῃ διάφορα ἱστορικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ συγγράμματα αὐτῶν οἱ φιλέλληνες ΚΚ. Charles Texier (5 φυλλάδια), Melchior de Vogüé (3 τόμ.), Natalis de Vailly (1 vol in 4o)· Jules Oppert (1 vol. 8o), Leopold Delisle (1 vol. in-8o). A.-J.-H. Vincent (1 vol. in-8o). Le P. J. Gagarin (2 vol). Aug. Gallimard (1 vol). B. Poujoulat (1 vol in 12). Τὸ ὅλον τόμοι.	16
Ὁ Κύριος Α.—M. Chenavard Architecte, Profess. à l'école Imperiale de Beaux Arts de Lyon, διὰ τοῦ Κυρίου Ἰωττάκη.	Voyage en Grèce et dans le Levant, fait en 1843 — 1844. (Ἔργον τοῦ δωρητοῦ). Lyon imprimerie de Louis Perrin, 1858. εἷς τόμος δεμένος εἰς μέγα φύλλον, περιέχων 79 πίνακας ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων, καὶ πολυτελῶς τυπωμένος.	1
	Τῆς αὐτῆς περιηγήσεως ἐπίτομος ἔκθεσις ὑπὸ τῶν ΚΚ. A. M.	207

à

Δωρηταὶ		
	Ἐκ μεταφορᾶς	207
	Chenavard, E. Rey, καὶ J. M. Dalgabio. 1 vol in-12o.	1
Οἱ ἀπέναντι φιλέλληνες.	Οἱ Κύριοι Egger, J. Léon Soubeiran, Guerard (B) et N. de Vailly, Beulé, Pavet de Courteille, L. Léon de Rosny, Pichoux, L. Alvin et C.-P. Bock, διάφορα αὐτῶν συγγράμματα, τόμ.	23
Ο K. Pillon.	Τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην τελευταίαν ἔκδοσιν τοῦ Ἑλληνο-Γαλλικοῦ λεξικοῦ τοῦ Planche, gr. in 8o, (ὁλοδερμ.)	1
	Τὸ ὅλον τῶν ἐκ Γαλλίας προσφερθέντων, τόμοι.	232
Η Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Ὁλλανδίας.	Car. Lud. Blume, Flora Javæ et insularum adjacentium, Nova Series. Τὰς διανομὰς 1 — 6, in fol. (πολυτελῶς τυπωμένον καὶ χρωματισμένον).	6
Ἐκ Βελγίου ἡ Βελγικὴ Κυβέρνησις.	Collection de Chroniques Belges inédites tome VI. 1 vol. in 4o.	1
Le Docteur Seutin.	Traité de la Méthode amovo-inamovible. 2e. édit. Brux. 1851. avec fig. 8o. (σύγγραμμα τοῦ δωρητοῦ.)	1
Ὁ Κύριος L. Merchie.	Nouveau système de deligation pour les fractures des membres. etc. avec. fig. 1858. 1 vol in 8o. (σύγγραμμα τοῦ δωρητοῦ).	1
		241

Δωρηταί	Διάφορα συγγράμματα	
	Ἐκ μεταφορᾶς	241
Ἐκ Ῥωσσίας ἡ Αὐτοκρατ. Κυβέρνησις τῇ ὑψηλῇ μεσιτείᾳ τῆς Α. Α. Υ. τοῦ φιλέλληνος Μεγάλου Δουκὸς καὶ ἀρχιναυάρχου Κωνσταντίνου.	Ἐκλεκτὰς ἐπιστημονικὰς συλλογὰς βιβλίων, μετακομισθέντων μέχρι Πειραιῶς, κατὰ αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν, διὰ πολεμικοῦ Ῥωσσικοῦ πλοίου, καὶ περιεχομένων ἐν κιβωτίοις ἐννεακαίδεκα ἅτινα ὅμως δὲν ἠνοίχθησαν, δι' ἔλλειψιν τόπου πρὸς τοποθέτησιν τῶν βιβλίων.	
Ὁ Γραμματεὺς τῆς ἐνταῦθα Ῥωσσικῆς Πρεσβείας. Κος Coumany.	Bianchi (T. X.) et J. D. Kieffer Diction. Turc - français et Français Turc. 1843 — 1850. 4 vol gr. in 8o ἡμιδερμ.	4
Ὁ Κύριος Α. Μηλουκόβου.	Ἴδιον σύγγραμμα εἰς γλῶσσαν Ῥωσσικήν, ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἀθῆναι* καὶ *Κωνσταντινούπολις*. gr. 8o	1
Ὁ Κος De Koutarga.	Τὸ ἴδιον σύγγραμμα. Essai hist. sur les trapezites d' Athènes etc. in 8o brochure.	1
Ὁ Κύριος Γ. Δεστούνης.	Ἱστορικὸν Κομνηνοῦ μοναχοῦ καὶ Πρόκλου μοναχοῦ, περὶ διαφόρων δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου κτλ.	
		247

Δωρηταί	Διάφορα συγγράμματα	
	Ἐκ μεταφορᾶς	247
	Ῥωσσιστὶ μεταφρασθὲν ὑπὸ τοῦ δωρητοῦ in 4o	
	Τὸ ὅλον 19 κιβώτια καὶ ἔτι τομ.	1
Ἐξ Ἀγγλίας Οἱ φιλέλληνες ἐκδόται ἢ συγγραφεῖς τῶν ἀπέναντι συγγραμμάτων.	Proceedings of the Royal Geographical Society of London, vol. III No I — II, 1859. in 8o	2
	Sotheby (Samuel Leigh). Principia Typographica. in - fol. Πολυτελῶς τυπωμένον καὶ δεμένον ἀναλόγως, (διὰ τοῦ Προξ. τῆς Ἑλ. Κου Ἀλ. Ἰωνίδου)	3
	Leake (W. Martin), a supplement to numismata Hellenica: a Catalogue of Greek coins. London, 1859, in — 4o ὁλοπάν. (διὰ τοῦ Κου Finlay).	1
	Legends of the Hills. in — 4o 2 ἀντ.	4
Ἐ τῶν Ἡν. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Ὁ Κος C. C. Felton.	The age of Petronius Arbiter, by Charles Beck. Cambridge, 1856 in 4o.	1
Ἐκ Πρωσσίας· ——— Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας.	Oeuvres de Frederic le Grand. Berlin, imprimerie Royale. Τοῦ πολυτελοῦς ἐκδιδομένου τούτου συγγράμματος ἐστάλη ἡ συνέχεια, ἤτοι οἱ τόμοι 10 — 15, τὸ ὅλον τόμοι ἓξ, εἰς 4ον, λαμπρῶς δεμένοι. Πρὸς δὲ, καὶ τὰς τελευταίας διανομὰς τῶν πινάκων τοῦ Lepsius, Denkmaeler aus Aegypten und Ae-	6
		265

Δωρηταί	Διάφορα συγγράμματα.	
	Ἐκ μεταφορᾶς	261
	thiopien, εἰς μέγιστον φύλλον, οὕτω δὲ συνεπληρώθη τὸ πολυτελέστατον τοῦτο σύγγραμμα, καὶ ἐδέθη εἰς 12 τόμους.	
Ἡ Β. Ἀκαδημία Βερολίνου.	Monatsberichts· τὸ ἔτος 1857 καὶ 1858, ἤτοι διανομαί	24
	Abhandlungen τοῦ 1856 καὶ 1857, εἰς 4ον.	2
Boeckii,	Corpus Inscriptionum Graecarum voluminis 4 fasc. II.	1
	Διαφόρους διατριβὰς, τόμους ἢ φυλλάδια.	5
Ὁ Κύριος Gerhard.	Τὸ σύγγραμμά του ἐπιγραφόμενον Semele und Ariadne.	1
Ὁ Κύριος. Middeldorpf	Die Galvanocaustik. 1854.	1
Ἐξ Αὐστρίας Ἡ ἐν Βιέννῃ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν.	Sitzungsberichte d. K. Akademie.	
	1) philosophisch. historiche Classe.	
	1857, Bd XIII, Heft. I, II, III, IV, V	5
	» XXIV » I u. II.	2
	» XXV. » I, II, III.	3
	1858 XXVI » I, II.	2
	XXVII » I.	1
		308

Δωρηταί	Διάφορα συγγράμματα.	
	Ἐκ μεταφορᾶς	308
	2) mathem. — naturwissenschaftliche Classe	
	1857. Bd XXIII Heft. II.	1
	» XXIV » I, II, III.	3
	» XXV » I, II.	2
	» XXVI » unico	1
	» XXHII » I.	1
	Il manque le dernier, celui de Decembre 1857.	
	1858 τόμ. 28, 29, καὶ 30, οἱ ἀριθμοὶ 1 — 15	15
	Ἐν ὅλοις διανομαὶ 23.	
	Notizenblatt τοῦ 1857 εἰς 8ον.	1
	Archiv fûr Kunde österreichischer gesschichts Quellen.	
	Band XXIII Heft. II.	1
	» XIX » I II.	2
	Almanach de K. Akademie. 1858.	1
	Festrede bei der feierlichen Uebernahme des Ehemaligen Universitaets - gebáudes durch die K. Akademie 1857.	1
Οἱ φιλέλληνες Κύριοι I. Bergmann und F. Liharzik.	Ἴδια αὐτῶν συγγράμματα, τομ.	3
Ἐκ Βαυαρίας ὁ ἀοίδιμος Καθη-	Ἡ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον κληροδοτηθεῖσα (ὡς ἀνηγγέλθη ἤδη τοῦτο διὰ τῆς ἐκθέσεως τοῦ τελευ-	349

Δωρηταί	Διάφορα συγγράμματα.	
γητὴς τῆς Ζωολογίας Ἰ Ρ'. Ῥόθιος (I. R. Roth)	Ἐκ μεταφορᾶς ταίου ἔτους) πολύτιμος φυσικοϊστορικὴ βιβλιοθήκη του, συκγειμένη ἐκ τόμων.	344 1896
Ἡ Βαυαρικὴ Κυβέρνησις.	Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecæ Regiæ Monacensis. Tomus VII (ὁ μόνος μέχρι τοῦδε δημοσιευθεὶς) ἐν Μονάχῳ 1858 εἰς μέγα 8ον.	1
Ἐκ Σαξωνίας. Ἡ Ἀνατολικὴ Ἑταιρία,	Zeitschrift der Deutschen morgenländischen Geserlschaft. Band XIII Heft. III Band XIV, Heft· I. II.	3
Ἐξ Ἀννοβέρου ὁ Κος Conze (A).	Τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμά του Reise auf den Inseln des Thrakischen Meeres. mit XXI lith. Tafeln. 1860 εἰς 4ον.	1
Ἐξ Ἑλβετίας ἡ ἐν Zürich Βιβλιοθήκη.	Catalogue der Bibliothek der cantonal - Lehranstalten in Zürich, von Prof. Dr. O. F. Fritzsche, Oberbibliothekar. 1859.	1
Οἱ ἐν Βασιλείᾳ Κύριοι Bachofen (J. J.)	Versuch über diè Gräber-symbolik der Alten.	1
Vischer (W).	Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland.	1
Σκανδιναυϊκὰ Κράτη. Ἡ ἐν Χριστιανίᾳ Ἀκαδημία.	Διάφορα συγγράμματα εἰς γλῶσσαν Νορβεγικὴν τὰ πλεῖστα.	9
		2257

Δωρηταί	Διάφορα συγγράμματα	
	Ἐκ μεταφορᾶς	2257
Ἡ ἐν Kiel Ἀκαδημία.	Schriften d. Universität zu Kiel, τοῦ 1857 εἰς 4ον.	1
Ἐξ Ἱσπανίας ὁ φιλέλλην Κύριος Don Emilio Bernaldez.	Ἱστορικὸν σύγγραμμα περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν καταστροφῆς τῶν κατὰ τὸ ἀρχιπέλαγος τῶν Φιλιππίνων νήσων περατῶν. 1857.	1
Ἐξ Ἰταλίας ὁ ἐνετὸς εὐπατρίδης A. Barbaro.	Πολύτιμον συλλογὴν ἐντύπων τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος τόμ.	273
Ὁ ἐν Ἐνετίᾳ Κος Ἀντωνέλλης.	Διάφορα συγγράμματα· συνεπλήρωσε δὲ καὶ ἄλλα, παρ' αὐτοῦ ἄλλοτε σταλέντα, ἀποστείλας τὴν συνέχειαν αὐτῶν, δημοσιευομένων κατὰ διανομὰς, τὸ ὅλον τόμοι καὶ διανομαί.	600
Ἔπεμψαν ἴδια αὐτῶν συγγράμματα οἱ Κύριοι Ettore Lombardi.	Ordinamento politico della Grecia moderna 1859.	1
Vito Formari.	Dell' arte di dire 1857.	2
Caval. Gius. Spennati,	Guistioni di diritto canonico in materia civile e penale Α'. τομ.	1
		3136

Προσφοραὶ τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Κράτους Ὁμογενῶν, ἐν οἷς καὶ τὰ δι' ἀνταλλαγῆς ἢ ἀγορᾶς.

Δωρηταὶ	Ἐπιγραφὴ τῶν συγγραμμάτων κλ.	Τόμοι καὶ φυλλάδια
	Ἐκ μεταφορᾶς	3132
Τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ. λ. π. Ὑπουργεῖον.	Ἑρμηνεία τῶν διαφόρων Πατέρων εἰς τοὺς ἱεροὺς Ψαλμοὺς τοῦ Προφητάνακτος Δαβὶδ. *Χειρόγραφον* ἐπὶ ὡραίου περγαμηνοῦ τοῦ ΙΓ' ἢ ΙΔ' αἰῶνος Π. Χ. εἰς 4ον	1
	— Antiquités Helleniques etc. par Mr. A. R. Rangabé. vol II Athènes 1855. Πέντε ἀντίτυπα τοῦ Β. τόμου.	5
Ὁ ἀοίδιμος Καθηγητὴς Θ. Μανούσης	Ὅσα βιβλία ἐκ τῆς βιβλιοθήκης του δὲν ὑπῆρχον ἐν τῇ τοῦ Πανεπιστημίου Βιβλιοθήκῃ, συμποσούμενα εἰς τόμους	153
Ὁ Ἀοίδιμος Καθηγητὴς Θ. Φαρμακίδης	Τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ Βιβλιοθήκην περιέχουσαν πολλὰ πλείστου λόγου ἄξια συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ χειρόγραφον τῆς Πενταετεύχου ἀρχαιότατον, καὶ τὴν τοῦ Ζαβίρα Ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας ἐν πρωτοτύπῳ καὶ ἀντιγράφῳ.	1623
Mme. la Princesse Dora d' Istria	Τὰ ἐξ ἀξιόλογα αὐτῆς συγγράμματα 1) La Suisse Allemande etc. εἰς τόμους	4
		4918

Δωρηταί	Διάφορα συγγράμματα	
	Ἐκ μεταφορᾶς	4918
	2) La Vie Monastique dans l'Église orientale. Genève, 1858 2on éd.	1
Pitzipios (le Prince).	Le Romanisme Paris, 1860.—	1
Ὁ Φιλογενὴς Δ. Ἀγγελίδης Βιβλιοπώλης ἐν Φιλιππουπόλει.	Διάφορα λόγου ἄξια συγγράμματα ἐν οἷς καί τινες ἐκδόσεις Ἑλλήνων συγγραφέων ἀρχαίας καί τινα χειρόγραφα. — Τὰ πλεῖστα τούτων εἰσὶν ἰατρικὰ συμποσούμενα ἐν ὅλοις εἰς τόμ.	66
Ὁ φιλογενὴς Κος. Παῦλος Λάμπρος.	Les Monnaies de Canut et de Sifroid, Rois pirates Normandes, et fondateur du Comté de Guinés (928—965) par C. A. Serrure. Paris, 1858. —	1
Ὁ φιλογενὴς Κος Σ. Ζαμπέλιος.	Revue Numismatique τοῦ 1860 ἔτους.	24
Ὁ Ἰατρὸς Κος Γ. Τσιγαρᾶς.	Διάφορα συγγράμματα συμποσούμενα εἰς τόμ.	7
Ὁ ἐκ φιλιππουπόλεως ὁμογενὴς Κ. Σωτήριος Κ. Τζεκερδέκη.	Aristotelis Organum cum Porphyrii introductio Graece et Lat. etc. 1584 1 vol 4o.	1
	— Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς Ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως κλ. 1819, (μετὰ χάρτου) δύο ἀντίτυπα.	2
		5021

Δωρηταί	Διάφορα συγγράμματα	
	Ἐκ μεταφορᾶς	5025
Ὁ ὁμογενὴς Κος Γ. Α. Μαράτος Ἰατρός.	Διάφορα Ἰατρικὰ συγγράμματα	10
Ὁ Ἔφορος τῶν βιβλιοθηκῶν κλ. Κος Γ. Κ. Τυπάλδος.	Τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον Σλαβιστὶ μετὰ τεσσάρων χαλκογραφικῶν εἰκόνων τῶν Εὐαγγελιστῶν.	1
Γ. Κ. Τυπάλδος (υἱός)	Solidaridé. - Vue Synthétique sur la doctrine de Ch. Fourrier, par Hyppolyte Rénaud. — 2e éd. Paris, 1845	1
	— Ἀνατολικαὶ Ἐπιστολαὶ κλ. 1856 ἐν Ἀθήναις.	1
Ὁ Κος Α. Βαλαωρίτης.	Τὴν Κυρὰ Φροσύνην του.	1
Ὁ Κος Ἰωάννης Φιλήμων.	Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τ. 1 καὶ 2 (δύο ἀντίτυπα)	4
Ὁ Κος Κ. Σ. Κροκιδᾶς.	Καραμζίνου, Ἱστορία τῆς Ῥωσσίας (μετάφρ. Ἑλληνική). εἰς τομ. 12 (δύο ἀντίτυπα).	24
Ὁ Κος Στέφανος Ν. Δραγούμης.	Συνεσίου Ἐπισκόπου Κυρήνης τὰ Ἅπαντα- 1633, Lutetiae Parisiorum, fo.	1
		5068

Δωρηταί	*Διάφορα συγγράμματα*	
	Ἐκ μεταφορᾶς	5068
Ἐκδόται καὶ συγγραφεῖς	Διάφορα συγγράμματα πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις παρὰ τῶν ἐκδοτῶν ἢ μεταφραστῶν αὐτῶν δωρηθέντα.	101
Ἀνταλλαγαί.	Ὅσα προσεκτήθησαν ἐξ ἀνταλλαγῆς.	39
Ἐκ τῆς ἀποθήκης.	Ὅσα ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Ἀποθήκης.	129
Ἀγορασθέντα.	Ὅσα παρὰ τῶν K.K. Wilberg, Σγούτα καὶ Ἀχ. Ποστολάκα ἠγοράσθησαν.	247
	Τὸ ὅλον	5584

Ἀνακεφαλαίωσις.

Ἐκ Γαλλίας, τόμοι	232
Ἐξ Ὁλλανδίας	6
Ἐκ Βελγίου	3
Ἐκ Ῥωσσίας, 19 κιβώτια καὶ τομ.	7
Ἐξ Ἀγγλίας	10
Ἐξ Ἀμερικῆς	1
Ἐκ Πρωσσίας	40
Ἐξ Αὐστρίας	45
Ἐκ Βαυαρίας	1897
Ἐκ Σαξωνίας καὶ Ἀννοβέρου	4
Ἐξ Ἑλβετίας	3
Ἐκ Δανίας καὶ Νορβεγίας	10
Ἐξ Ἱσπανίας	1
Ἐξ Ἰταλίας	887
	8730

ΕΘΝΙΚΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ.

Νομίσματα ἐξ ἀγορᾶς, ἐξ ἀνταλλαγῆς καὶ ἐκ προσφορᾶς διαφόρων φιλομούσων ὁμογενῶν καὶ φιλελλήνων, ἅτινα ἀπέκτησεν ἡ Ἐθνικὴ Νομισματικὴ Συλλογὴ κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος

αωνθ' — ξ'.

Α'. Ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων.	Χρυσᾶ.	Ἀργυρᾶ.	Χάλκινα.	Μολύβδ.	Τὸ ὅλον.
ΕΛΛΗΝΙΚΑ	——	1 α)	9 β)	——	10
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟ-ΚΡΑΤΟΡΩΝ . . .	1 γ)	1 δ)	5 ε)	——	7
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.	——	——	1 ζ)	——	1
Β'. Ἐκ τῶν παρ' ἀνωνύμου τινὸς λίαν φιλομούσου ὁμογενοῦς (οὗτινος τὸ ὄνομα ἀποσιωπῶμεν, κατὰ τὴν ῥητὴν αὐτοῦ παραγγελίαν), γενναίως προσφερθέντων χρημάτων.					
ΕΛΛΗΝΙΚΑ	——	1 η)	5 θ)	——	6
ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ. .	——	1 ι)	1 κ)	2 λ)	4
	1	4	21	2	28

α) Τρίκκης Θεσσαλίας· τριώβολον μὲ ἐπιγραφὴν ἀρχαίοις ἑλληνικοῖς στοιχείοις. (ς'. — ἑ. αἰῶνος Πρ. Χρ.)

β) Ταῦτα εἰσί· Μαδύτου Θρᾳκικῆς Χερσονήσου. — Χαλκίδος Χαλκιδικῆς Μακεδονίας. — Παντικαπαίου Ταυρικῆς Χερσονήσου. — Χερσονήσου αὐτόθι, τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, μὲ ἐπίθετον ΕΛΕΥΘΕΡΑ. — Περῤῥαιβίας Θεσσαλίας. — Πεδιατῶν Καρίας. Νόμισμα μοναδικὸν καὶ πρωτοφανὲς εἰς τὴν νομισματικὴν γεωγραφίαν. — Πύρνου ἢ Γύρνου αὐτόθι. — Οὐερβίας Παμφυλίας, Ἰουλίας Μαμαίας. Μοναδικὸν καὶ πρω-

	Χρυσ.	Ἀργ.	Χάλκ.	Μολύβδ.	Τὸ ὅλον.
Μεταφορὰ τῶν ὄπισθεν	1	4	21	2	28
Γ'. Ἐξ ἀνταλλαγῆς.					
ΕΛΛΗΝΙΚΑ.	—	10	190μ)	—	200
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.	—	4	13	—	17
ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ »	—	—	1	—	1
	1	18	225	2	246

τοφανὲς εἰς τὴν νομισματικὴν γεωγραφίαν.—Ἀμφιβόλου πόλεως Φοινίκης.

γ) Κωνσταντίνου Α'. τοῦ Μεγάλου.

δ) Μάρκου Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίας. Μικρὸν νομισματόσημον, ἐκ τοῦ εἴδους τῶν καλουμένων κιστοφόροι.

ε) Εἰσὶ δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς· Τιβερίου, Κλαυδίου, Ἰουλίας, θυγατρὸς Τίτου τοῦ αὐτοκράτορος, Βαλβίνου, καὶ Τραϊανοῦ Δεκίου (νομισματόσημον).

ζ) Μέγα νομισματόσημον (διαμέτρου Γαλ. Μέτρου, 0,690, φέρον τὴν κεφαλὴν τοῦ Μαυρέρου (Maurer), τοῦ τῆς Ἑλλάδος νομοθέτου, κοπὲν εἰς τιμὴν αὐτοῦ τῷ 1858, ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις δικηγορικοῦ Συλλόγου· κατεσκευάσθη δὲ ἐν Παρισίοις.

η) Πειρασίας Θεσσαλίας· ὀβολὸν τοῦ Δ' πρ. Χρ. αἰῶνος. Νόμισμα μοναδικὸν καὶ πρωτοφανὲς εἰς τὴν νομισματικὴν γεωγραφίαν.

θ) Καὶ ταῦτα λίαν σπουδαῖα καὶ περίεργα, εἰσὶ δὲ τὰ ἑξῆς· Μεθώνης Μακεδονίας· καὶ τοῦτο μοναδικὸν καὶ πρωτοφανὲς εἰς τὴν νομισματικὴν γεωγραφίαν. — Σκαρφείας Λοκρίδος.—Βούλιδος Φωκίδος (καὶ οὐχὶ Βουδείου (Θεσσαλίας), ὡς ἀνέγνωσεν ὁ πρώην τοῦ νομίσματος τούτου ἰδιοκτήτης). Νόμισμα καὶ αὐτὸ μοναδικὸν καὶ πρωτοφανὲς εἰς τὴν νομισματικὴν γεωγραφίαν.—Δύμης Ἀχαΐας τοῦ Αὐγούστου. Νόμισμα ἀποικιακὸν μὲ λατινικὰς ἐπιγραφάς. Μοναδικόν. Ἐξεδόθη δὲ τὸ ἴδιον τοῦτο νόμισμα παρὰ τοῦ Κυρίου Prokesch—Osten (εἰς ὃν ἄλλοτε ἀνῆκεν), ἐν τοῖς Abhandlungen der Königl. Akademie κτλ. τοῦ Βερολίνου, 1845, εἰς δ'. σελ. 88. — Λάου Λακωνίας, τοῦ Καρακάλλα. Ἀνέκδοτον.

ι) Μανουὴλ Α'. τοῦ Κομνηνοῦ, τῆς Τραπεζοῦντος. Σκυφωτόν, καὶ ὡς τοιοῦτον ἀνέκδοτον.

κ) Μιχαὴλ Α'., Δεσπότου Ἠπείρου. Ἐξεδόθη τὸ ἴδιον τοῦτο νόμισμα ὑπὸ τοῦ Κυρίου Παύλου Λάμπρου, ἐν τῇ Νέᾳ Πανδώρᾳ, Τόμ. Ε'. Φυλλάδιον ΡΒ'. τοῦ Ἰουνίου, 1854 σελ. 137—139.

λ) Ἀνέκδοτοι βυζαντιναὶ σφραγῖδες μὲ ἐπιγραφάς. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν παριστάνει τὸν ἅγιον Γεώργιον ἔνοπλον ἱστάμενον κατὰ μέτωπον.

μ) Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνονται ἰδίως αἱ λίαν περίεργοι σειραὶ τῶν τῆς Βακτριανῆς, καὶ τῆς τῶν Ἀρσακιδῶν τῆς Παρθίας βασιλέων.

	Χρυσ.	Ἀργ.	Χάλκ.	Μολυβδ.	Τὸ ὅλον.
Μεταφορὰ τῶν ὄπισθεν.	1	18	225	2	246
Δ'. Παρὰ τῆς Σ. Πρυτανείας τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 38 ἐγγράφου.					
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ. (Δύω νομισματόσημα κοπέντα πρὸς ἀπονομὴν, τὸ μὲν τοῖς συνδρομηταῖς, τὸ δὲ τοῖς εὐεργέταις τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου).	—	—	2	—	2
Ε'. Ἐκ προσφορᾶς διαφόρων φιλομούσων ὁμογενῶν.					
1. Ὁ Κύριος Γεώργιος Λασσάνης Νομάρχης Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ. (Νόμισμα Μανλίας Σκαντίλλας, συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος Διδίου Ἰουλιανοῦ.	—	—	1	—	1
2. Ὁ ὁσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Γλυκᾶς ἐξ Ἴμβρου. ΕΛΛΗΝΙΚΑ (Μεταξὺ αὐτῶν ἀξιόλογος μικρὰ σειρὰ νομισμάτων τῆς Ἴμβρου).	—	—	49	—	49
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.		3	52	—	55
ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ. »	—	—	14	—	14
ΜΕΣΑΙΩΝΟΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑ.	—	6	17	—	23
3. Ὁ Κύριος Παῦλος Λάμπρος, ἔμπορος ἀρχαίων νομισμάτων. ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ. (Νόμισμα τοῦ Νέρωνος, κοπὲν ἐν Ἀλε-					
	1	27	360	2	390

	Χρυσ.	Ἀργ.	Χάλκ.	Μολύβ.	Τὸ ὅλον.
Μεταφορὰ τῶν ὄπισθεν	1	27	360	2	390
ξανδρείᾳ τῆς Αἰγύπτου. Λίαν περίεργον διὰ τὴν εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τοῦ νομίσματος πεντάστιχον ἐντὸς στεφάνου ἐπιγραφὴν (ΤΩΙ ΣΩΤΗΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ. L ΕΝΑΤ.)	—	—	1	—	1
4. Ὁ Κύριος Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἐκ Λευκάδος.					
ΕΛΛΗΝΙΚΑ.	2	67	1	—	70
Ὁμοίως κίβδηλα (εὔχρηστα πρὸς σχηματισμὸν ἰδιαιτέρας τοιαύτης συλλογῆς.)	—	6*)	1	1	8
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.	—	1	—	—	1
5. Ὁ Κύριος Ἰωάννης Βερβιτσιώτης ἐκ Κερκύρας.					
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ. (Νομίσματα τῆς Ἑπτανήσου. ἀ. Ἐπὶ Ἐνετοκρατίας. β'. τῆς Ἑπτανήσου πολιτείας, καὶ γ'. ἐπὶ Βρεταννικῆς προστασίας).	—	6	31	—	37
6. Ὁ Κύριος Περικλῆς Ζωγράφος, δικηγόρος παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ.					
ΜΕΣΑΙΩΝΟΣ. (Νομίσματα Πριγκιπάτου Ἀχαΐας, Δουκάτου Ἀθηνῶν, καὶ Κυρίου Νέων Πατρῶν. Ἅπαντα ἐκ χαλκαργύρου (Billon), εὑρεθέντα εἰς τὸ χω-					
	3	107	394	3	507

*) Ἓν ἐξ αὐτῶν ἐπίχρυσον.

	Χρυσ.	Ἀργ.	Χάλκ.	Μολυβ.	Τὸ ὅλον
Μεταφορὰ τῶν ὄπισθεν	3	107	394	3	507
ρίον τοῦ φιλομούσου δωρητοῦ, καλούμενον Χασάνι (ἀρχαῖος Δῆμος Ἀλιμοῦντος) τῆς Ἀττικῆς.	—	37	—	—	37
7. Ὁ Κύριος Νικόλαος Βραχνὸς, ἰατρὸς ἐκ Σπάρτης.					
ΕΛΛΗΝΙΚΑ.	—	—	2	—	2
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.	1	1	—	—	2
ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ »	—	—	1	—	1
8. Ὁ Κύριος Σωτήριος Κ. Τζεκερδέκης ἐκ Φιλιππουπόλεως, διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσ. Ἐκπαιδεύσεως Σ. Ὑπουργείου, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3015 πρωτοκολ. ἐνεπισημειώσει ἐπὶ τοῦ ἐγγράφου τοῦ Προξένου Φιλιππουπόλεως Κυρίου Φοίβου.					
ΕΛΛΗΝΙΚΑ.	—	6	13	—	19
9. Ὁ Κύριος Γεώργιος Νικολαΐδης.					
ΕΛΛΗΝΙΚΑ.	—	—	13	—	13
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.	—	—	4	—	4
Σημείωσις. Ταῦτα τὰ νομίσματα ἀπέκτησεν ὁ φιλόμουσος δωρητὴς εἰς τὴν ἐν Τρφάδι περιήγησίν του, κατὰ μῆνα Μάρτιον τρέχοντος ἔτους.					
10. Ὁ Κύριος Π. Γ. Δημάκης Ἀλαγώνιος.					
	4	151	427	3	585

	Χρυσ.	Ἀργ.	Χάλκ.	Μολυβ.	Τὸ ὅλον.
Μεταφορὰ τῶν ὄπισθεν	4	151	427	3	585
ΕΛΛΗΝΙΚΑ.	—	3	—	—	3
11. Ὁ Κύριος Ἰωάννης Κοντόπουλος ἔμπορος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.					
ΕΛΛΗΝΙΚΑ.	—	1	2	—	3
12. Ὁ Κύριος Ν. Α. Γρυπάρης, Ἐπαρχιακὸς Ἰατρὸς Ξηροχωρίου.					
ΕΛΛΗΝΙΚΑ.	—	3	—	—	3
13. Ὁ Κύριος Σπυρίδων Θ. Χρονόπουλος, Πατρεὺς, διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως Σ. Ὑπουργείου διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1394 Πρωτοκόλ. ἐπὶ τοῦ τῆς Γενικῆς Ἐφορίας τῶν Ἀρχαιοτήτων ἐγγράφου, ὑπ' ἀριθ. 2631 Πρωτ.					
ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ.	—	1	—	—	1
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.	—	1	—	—	1
ΜΑΙΣΑΙΩΝΟΣ.	—	2	—	—	2
Σημείωσις. Πέντε χάλκινα νομίσματα ἐτέθησαν μεταξὺ τῶν ἀχρήστων, ὡς λίαν κακῶς διατετηρημένα.					
14. Ὁ Κύριος Εὐγένειος Βοϊνέσκος ἐξ Ἰασίου τῆς Μολδαβίας.					
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.	—	26	—	—	26
15. Ὁ Κύριος Ἀθανάσιος Ζαχαρίου, βιβλιοπώλης ἐκ Σμύρνης.					
	4	188	429	3	624

	Χρυσ.	Ἀργ.	Χάλκ.	Μολύβ.	Τὸ ὅλον.
Μεταφορὰ τῶν ὄπισθεν	4	188	429	3	624
ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ.	—	—	1	—	1
ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.	—	—	3	—	3
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ (Τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν ἐκ σιδήρου χυτοῦ.)	—	—	3	—	3
16. Ὁ Κύριος Ν. Α. Βαρβαρῖγος, Βουλευτὴς Θήρας. ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ.	—	1	—	—	1
17. Ὁ Κύριος Κωνσταντῖνος Φωστηρόπουλος. ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.	—	1	—	—	1
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.	—	—	2	—	2
ΜΕΣΑΙΩΝΩΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑ.	—	2	1	—	3
18. Ὁ Κύριος Δαμιανὸς Γεωργίου, Καθηγητὴς τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου. ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ.	—	—	1	—	1
19. Ὁ Κύριος Δημήτριος Φίτζος. ΕΛΛΗΝΙΚΑ.	—	2	—	—	2
20. Ὁ Κύριος Κωνσταντῖνος Κροκιδᾶς. ΕΛΛΗΝΙΚΑ.	—	—	2	—	2
21. Ὁ Κύριος Σ. Παυλίδης, Ζαχαροπλάστης. ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ.	—	—	1	—	1
22. Ὁ Κ. Σωκράτης Καρέγλης, ζωγράφος. ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.	—	—	1	—	1
23. Ὁ Κύριος Θωμᾶς Σκάσης, ἰατρὸς εἰς Σύρον.					
	4	194	444	3	645

	Χρυσ.	Αργ.	Χάλκ.	Μολύβ.	Τὸ ὅλον.
Μεταφορὰ τῶν ὄπισθεν	4	194	444	3	645
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.	—	—	1	—	1
24. Ὁ Κύριος Σ. Α. Σπηλιωτάκης, Τμηματάρχης παρὰ τῷ Σ. Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν.					
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ (Τὰ χάλκινα εἰσὶ νομισματόσημα (βραβεῖα) τῆς ἐν Λονδίνῳ καὶ Παρισίοις παγκοσμίου ἐκθέσεως. Μὲ τὰ δύω ἐβραβεύθη ὁ φιλόμουσος δωρητής. Τὰ ὑπόλοιπα δύο εἰσὶν ἐκ κασσιτέρου.)	—	—	3	2	5
25. Ὁ Κύριος Σταῦρος Καῖσαρ, κλητὴρ τῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης.					
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.	—	—	1	—	1
ς'. Ἐκ προσφορᾶς φιλελλήνων.					
1. Ὁ Κύριος Ἀλφρέδος Ἀββὼτ ἐκ Παρισίων.	1	17	39	4	61
ΕΛΛΗΝΙΚΑ.					
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.	—	1	1	—	2
ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.	—	—	3	—	3
ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ »	—	1	—	—	1
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.	—	—	2	—	2
2. Ἀνώνυμός τις, θαυμαστὴς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης, καὶ τοῦ νέου Ἑλλη-					
	5	213	494	9	721

	Χρυσ.	Ἀργ.	Χάλκ.	Μολύβ.	Τὸ ὅλον.
Μεταφορὰ τῶν ὄπισθεν	5	213	494	9	721
νικοῦ ἔθνους. (Οὕτω κατὰ τὴν ῥητὴν ἐπιθυμίαν τοῦ φιλομούσου καὶ λίαν φιλέλληνος τούτου δωρητοῦ.)					
ΕΛΛΗΝΙΚΑ. (Μεταξὺ τῶν χαλκίνων διακρίνεται ἰδίως ἓν τῆς Λαγανίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Τεκτοσάγων τῆς Γαλατίας. Νόμισμα μοναδικὸν καὶ πρωτοφανὲς τῆς πόλεως ταύτης.)	—	3	16	—	19
3. Ὁ Κύριος Κονράδος Ῥοτολίνης, ἔμπορος.	—	—	1	—	1
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ. (Νομισματόσημον μικρὸν ἐξ ὀρειχάλκου ἐπιχρύσου, φέρον ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς δύω κεφαλὰς τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ'. καὶ τοῦ Βασιλέως Βίκτορος Ἐμμανουὴλ Β'. ἀφ' ἑτέρου δὲ δύω σημαίας (τὴν γαλλικὴν καὶ ἰταλικήν.)					
	5	216	511	9	741

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

Διάφορα περίεργα καὶ σπάνια ἀντικείμενα, ἅτινα ἐστάλησαν παρὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Σ. Ὑπουργείου καὶ τῆς Σ. Πρυτανείας τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου, καὶ ἐδωρήθησαν παρὰ διαφόρων φιλομούσων ὁμογενῶν.

Α'. Σταλέντα παρὰ τοῦ ῥηθέντος Σ. Ὑπουργείου.

1. Ἓν ζεῦγος χρυσῶν ἐνωτίων, παριστανόντων περιστερὰς μὲ κεκλεισμένας πτέρυγας, ἔχουσαι ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς καρχιδόνιον λίθον (Grenat oriental) καὶ οὐχὶ ἀμέθυστον ὡς λέγει τὸ κάτωθι ἀναφερόμενον ἔγγραφον. Εὑρεθέντα ἐντὸς τάφου ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Δήμου Ὑπάτης, καλουμένῳ Μιξιάται. Διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. Πρωτ. 8095 καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 11 Ἰανουαρίου τοῦ 1859 ἐγγράφου, ὅπερ σημειώνει τὸν σταθμὸν αὐτῶν ἑνὸς καὶ ἡμίσεως κοινοῦ δραμίου, ἤτοι γραμμάρια 4, 8· ἐξετάσας δὲ κἀγὼ τὸν σταθμὸν αὐτῶν εἰς τὴν ἡμετέραν πλάστιγγα, εὗρον ταῦτα ὀλίγον τι βαρύτερα, ἤτοι γραμμάρια 4, 842.

2. Στάμνος ἀργυρᾶ τῆς ἐποχῆς τῶν πρώτων τῆς Ῥώμης αὐτοκρατόρων λίαν ὀξυδωμένη, μετὰ τοῦ ἐπιστομίου αὐτῆς τετμημένου εἰς πολλὰ τεμάχια, εὑρεθεῖσα ἐνταῦθα, πλησίον τῆς ἰδιοκτήτου οἰκίας τοῦ Κυρίου Μάρκου Ῥενιέρη, δικηγόρου. Ἐντὸς τῆς στάμνου ὑπάρχουσιν ὀστέα κεκαυμένα νεάνιδος (δεκαετοῦς ὡς ἔγγιστα, κατὰ τὴν γνωμοδότησιν τοῦ ἰατροῦ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, Κυ-

ρίου Β. Ῥέζερ, ὡς μ' ἐπληροφόρησεν ὁ Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, Κύριος Κ. Σ. Πιττάκης). Πρὸς τούτοις εὑρέθη ἐν αὐτῇ καὶ πέταλον χρυσοῦν λεπτότατον, παριστάνον γλαῦκα ἱσταμένην, διαμέτρου γαλλικοῦ μέτρου 0,120, ζυγίζον Γραμμάρια 0,143· προσέτι δὲ καὶ φύλλα μυρσίνης ἐκ λεπτοτάτου χρυσοῦ ἐλάσματος ἐντὸς φακέλλου ἐσφραγισμένου, καὶ ἕτερα τέσσαρα τεμάχια φύλλων μυρσίνης, ὧν τὰ δύω σχηματίζουσι ἑκάτερον σύμπλεγμα τριῶν φύλλων, ζυγίζοντα γραμμάρια 0,52. Εἰσὶ δὲ ταῦτα λείψανα νεκρικοῦ στεφάνου. Ἡ στάμνος αὕτη, ἔχουσα ὕψος γαλλ. μέτρ. 0,165, μεγίστην περίμετρον 0,530, διάμετρον στομίου 0,115, ἔκλουσα σταθμὸν, ἄνευ τῶν ὀστέων, Δραμίων τουρκικῶν 141=Γραμμαρίων 451,2, ὑπῆρχεν ἐντὸς λιθίνου τινὸς δοχείου· παρὰ τούτῳ δὲ στήλη ἐπιτύμβιος τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν φέρουσα·

ΘΕΟΦΙΛΗ
ΦΑΝΟΔΙΚΟΥ
ΡΑΜΝΟΥΣΙΟΥ
ΘΥΓΑΤΗΡ

κάτωθι δὲ ταύτης ἡλακάτη ἀνάγλυφος. Διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ· 1058 Πρωτοκόλ. καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 16 Φεβρουαρίου ε. ε. ἐγγράφου.

Β'. Σταλέντα παρὰ τῆς Σ. Πρυτανείας τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου.

3. Πάπυρος αἰγυπτιακὸς μήκους γαλλικ. μέτρου 1,830, πλάτους 0,250, γεγραμμένος μὲν στηλιδὸν γράμμασιν ἱερογλυφικοῖς, κεκοσμημένος δὲ διαφόροις εἰκονογραφίαις

λίαν ζωηροῖς εἰσέτι χρώμασι, παριστανούσαις τὴν τῆς ψυχῆς τοῦ τεθνεῶτος δίκην κτλ. κτλ. Τὸ δὲ κείμενον ἐστὶ τεμάχιον ἐκ τῆς νεκυοβίβλου (τοῦ μεγάλου ἐν Ταυρίνῳ ὑπάρχοντος παπύρου), τῆς ἐμπεριεχούσης τὰ ἐπιτύμβια τυπικά. Ἡ ἐποχὴ τοῦ παρόντος παπύρου ἐστὶ τῶν Φαραωνικῶν χρόνων, ὡς μετὰ θετικότητος ἐκ τῆς τῶν εἰκονογραφιῶν τεχνοτροπίας ἐξάγεται. Συγκαταριθμεῖται δὲ ὁ ῥηθεὶς μεταξὺ τῶν ὡραίων τοῦ εἴδους του παπύρων. Εὑρέθη δὲ εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον (Θηβαΐδα) περιτετυλιγμένος εἰς τεμάχια πανίου βυσσίνου, ἅτινα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ξυλίνῃ (ἐκ συκομόρου) ζωηροτάτοις εἰσέτι χρώμασι γεγραμμένῃ μομιομόρφῳ θήκῃ ἐχούσῃ ὕψος γαλλ. μέτρ. 0,350 ἐντὸς τῆς ὁποίας εὑρέθη ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος περιεργότατος πάπυρος, τὸν ὁποῖον μετὰ πολλοῦ πόνου καὶ μόχθου, καὶ μετὰ μεγάλου κινδύνου καταστροφῆς αὐτοῦ, διὰ τὸ ὑπὲρ τὸ δέον εὔθραυστον τῆς ὕλης, ἐδυνήθην εὐτυχῶς ἀνελίξαι. Τὸ ὄπισθεν τοῦ παπύρου μέρος ἐστὶν ἄγραφον. Ἐστάλη δὲ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 789 ἐγγράφου.

4. Ἕτερος αἰγυπτιακὸς πάπυρος ἱερατικοῖς γράμμασιν (ἅτινα οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν, ἢ στενογραφία τῶν ἱερογλυφικῶν) γεγραμμένος. Ἀνεξέλικτος εἰσέτι. Πλάτος γαλλικ. μέτρ. 0,205· περίμετρος τοῦ ὄγκου 0,180. Ἐστάλη διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 738 ἐγγράφου.

Γ'. Δωρηθέντα παρὰ διαφόρων φιλομούσων δμογενῶν.

1. Ὁ Κύριος Γρηγόριος Θεοχάρης
προσήνεγκε μικρὰν προτομὴν ἀνδρὸς ἐξ ὀρειχάλκου καλῶς ὀξυδωμένου, γελοίας μορφῆς καὶ ἀμφιβόλου δια-

γνώσεως. Ὁ βολβὸς τῶν ὀφθαλμῶν ἐστὶν ἀργυροκόλλητος. Ὕψος τῆς προτομῆς γαλλ. μέτρ. 0,470. Ἡ προτομὴ αὕτη, ἥτις ἐστὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, εὑρέθη εἰς τὰ πέριξ τοῦ Βιδινίου, ἀπὸ χωρικὸν Βούλγαριν τῷ 1833, κατὰ τὴν αὐτόγραφον σημείωσιν τοῦ φιλομούσου δωρητοῦ.

2. Ὁ Κύριος Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἐκ Λευκάδος.

Σκαραβαῖον ἐξ ἀχάτου λίθου, ἔχων ἐγκεχαραγμένον λαγωὸν. (Ἀρχαίας ἐποχῆς.)

Ὁμοίως αἰγυπτιακὸν μὲ κυανοπράσινον γάνωμα μὲ ἐγκεχαραγμένα ἱερογλυφικά.

Δακτυλιόλιθον ἐξ ἰάσπιδος κιτρίνου μὲ ἐγκεχαραγμένον λέοντα. (Ἔργον ῥωμαϊκὸν κακότεχνον.)

Δακτύλιον χάλκινον ἔχον δεδεμένον ἐν τῇ σφενδόνῃ ἡμιοβόλιον τῶν Ἀθηνῶν· ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἐπιφανείᾳ ἐστὶν ἐγκεχαραγμένον ΞΕΙΝΕΙΟΝ. (Ἀναντιῤῥήτως νέας κατασκευῆς, μὲ παραπεποιημένην τοῦ μετάλλου ὀξύδωσιν.)

3. Ὁ Κύριος Σωτήριος Λαφαζάνης, ἔμπορος ἀρχαίων νομισμάτων.

Περικεφαλαίαν ἑλληνικὴν ἐξ ὀρειχάλκου καλῶς ὀξυδωμένην, πλὴν ἐν μέρει τεθραυσμένην. Εὑρεθεῖσαν ἐν Ὀλυμπίᾳ.

4. Ὁ Κύριος Ν. Α. Βαρβαρῆγος, Βουλευτὴς Θήρας.

Ὄφιν (Ἀγαθοδαίμονα) περιτετυλιγμένον εἰς ῥάβδον. Ἐξ ὀρειχάλκου, μὲ ἀρχαίαν πρασίνην ὀξύδωσιν. Ὕψους γαλλικοῦ μέτ. 0,880. Ἀπεκτήθη παρὰ τοῦ φιλομούσου δωρητοῦ ἐν Τρῳάδι τῷ 1829.

5. Ὁ Κύριος Π. Βαλσαμάκης.

Περιεργοτάτην μεγάλην σφραγίδα ἐκ χάλυβος, φέρουσα ἐπιγραφὴν ΦΙΛΑΘΗΝΑΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ, καὶ παριστῶσα

λιτανείαν ἐννέα γυναικῶν (αἱ Μοῦσαι,) ἀναβαινουσῶν ὄρος ὑψηλὸν (ὁ Ἑλικών), ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ἵπταται ὁ Πήγασος· ἄνωθεν δὲ τῆς τῶν γυναικῶν λιτανείας, ὁ Ζεὺς καθήμενος ἐπὶ θρόνου, μεταξὺ νεφῶν, καὶ τῶν ἐπιλοίπων θεῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποχωρίζεται μετέωρος ὁ Ἀπόλλων, κρατῶν λύραν, καὶ διευθυνόμενος πρὸς τὸ ὄρος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξέρχεται ὕδωρ· χαμαὶ δὲ εἰσὶ πτηνὸν ἐπὶ ἀγγείου ἀνεστραμμένου, πεντάγωνον, τέσσαρες μικραὶ ῥάβδοι περιτετυλιγμέναι ὑπὸ ὄφεως, καὶ ἄγκυρα. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους, δένδρον φοίνικος, ἀπέναντι αὐτοῦ δένδρον δάφνης. Καλλίτεχνον ἔργον τοῦ ἐν Βιέννῃ σφραγιδογλύπτου Ι. Ῥαδνίτζκη, ὡς φαίνεται ἐγκεχαραγμένον ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ μέρους τῆς σφραγίδος, ἐχούσης διάμετρον γαλλικοῦ μέτρου 0,6.

Σημείωσις. Καθ' ἃ μοὶ ἐπληροφόρησεν ὁ Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, Κύριος Κ. Σ. Πιττάκης, ἡ σφραγὶς αὕτη ἐχαράχθη τῷ 1812, ἐποχὴ καθ' ἣν τινὲς τῶν τότε ἐν Ἀθήναις εὑρισκομένων ξένων, συνέλαβον τὴν ἰδέαν ἵνα σχηματίσωσι βιβλιοθήκην, τῆς ὁποίας ἡ πραγματοποίησις ἔλαβε χώραν, σκοπὸν ἔχουσα τὴν εὐκολίαν τοῦ σπουδάζειν διὰ τοὺς εἰς Ἀθήνας παρεπιδημοῦντας ξένους εἰς οὓς ἐδανείζοντο τὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτοῖς συγγράματα, οὐχὶ μόνον ἐπιτοπίως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ὁδοιπορίας αὐτῶν εἰς ἀποκέντρους τῆς Ἑλλάδος χώρας. Ἡ ῥηθεῖσα τοίνυν βιβλιοθήκη ἐκλήθη Φιλαθηναϊκὴ Ἀκαδημία· ἡ δὲ διάρκεια αὐτῆς ἦτο ἑξάμηνος μόνον, διότι μετ' οὐ πολὺ ἀνεφάνη ἡ τῶν φιλομούσων ἑταιρία.

6. Ὁ Κύριος Γ. Βέλλιος Δικηγόρος.

Μικρὸν τεμάχιον (ἀγγείου ὡς φαίνεται) ἐξ ἀρχαίας ἐν μέρει ἀποσυντεθημένης ὑέλου. Μήκους γαλλ. μέτρου 0,340.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1860.

Ὁ Νομισματογνώμων
τοῦ ἐν τῇ Δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ
Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου
ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΟΣΤΟΛΑΚΑΣ.

Ἐθεωρήθη τῇ 3 7βρίου 1860.

Ὁ Ἔφορος τῶν Βιβλ. καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΤΥΠΑΛΔΟΣ.

ΝΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΤΟΣ ΒΕΝΤΖΙΝΟΥ ΛΕΣΒΙΟΥ • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1878 •

1859 — 60.

Κατάλογος τῶν διδακτόρων καί τελειοδιδάκτων.

Τῆς Νομικῆς διδάκτορες.

1 Κωνσταντῖνος Πολύχρονος, ἐκ Μεσολογγίου.
2 Σωτήριος Σ. Μάρκελλος, ἐκ Κορινθίας.
3 Μιχαὴλ Ταταράκης ἐκ Μήλου.
4 Χρῆστος Κοκοράκης ἐκ Κρήτης.
5 Χρῆστος Γ. Κατσάμβας ἐξ Ἄργους.
6 Θεμιστοκλῆς Βλάχος ἐξ Ἄργους.
7 Παναγιώτης Μ. Γιουρδῆς ἐξ Ὕδρας.
8 Γεώργιος Εὐαγγελίδης ἐξ Ἠπείρου.
9 Ἰωάννης Ζίνης ἐξ Ἰωαννίνων.
10 Γεώργιος Ἐμμ. Ἀντωνιάδης ἐκ Κρήτης.
11 Κωνσταντῖνος Πέρβελης ἐκ Μακεδονίας.
12 Ἰωάννης Λαγοδημόπουλος ἐξ Ἄργους.
13 Γεώργιος Μπούσκος ἐκ Μεγάρων.
14 Ἀναστάσιος Ταρσῆς ἐξ Ἀμφίσσης.
15 Προκόπιος Κ. Μαρούδης ἐξ Ἄστρους.
16 Ἀντώνιος Μαρούλης ἐκ Λαμίας.
17 Κωνσταντῖνος Θ. Καρδαρᾶς ἐκ Τριπόλεως.
18 Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης ἐξ Ἀλωνισταίνης.
19 Ἄγγελος Σ. Βλάχος ἐξ Ἀθηνῶν.
20 Γεώργιος Γεωργαντάκης ἐκ Καλαμῶν.
21 Εὐάγγελος Ζαβερδινὸς ἐκ Λευκάδος.
22 Γεώργιος Παπαλεξόπουλος ἐξ Ἄργους.
23 Δημοσθένης Γ. Καρύκης ἐκ Καρυταίνης.

Τελειοδίδακτοι.

1 Φίλιππος Ν. Δοῦσκος ἐκ Τριφυλίας.

2 Λεωνίδας Χ. Λεοναρδόπουλος ἐξ Ἀνδριτσαίνης.

Τῆς Ἰατρικῆς διδάκτορες.

1 Γεράσιμος Ν. Ἀντίπας ἐκ Κεφαλληνίας.
2 Ἀναστάσιος Ν. Γκέκας, ἐκ Στυλίδος.
3 Στάμος Δέγλερης ἐξ Ἀθηνῶν.
4 Παναγιώτης Καρασπύρος ἐκ Καλαβρύτων.
5 Ἄγγελος Σ. Λεώνης ἐξ Ἀθηνῶν.
6 Κωνσταντῖνος Νάτσουλης ἐξ Ἐπιδαύρου.
7 Παναγιώτης Ι. Εὐαγγέλης ἐκ Κυνουρίας.
8 Ὄθων Σ. Σωνιέρος ἐκ Λεβαδίας.
9 Κυριακός Δ. Βάϊας ἐκ Μακεδονίας.
10 Θεοδόσιος Βάϊας ἐκ Χαλκίδος.
11 Ἀχιλλεὺς Κούβελος ἐξ Ἀμφίσσης.
12 Πέτρος Κ. Ἰωαννίδης ἐξ Ἄστρους.
13 Λεωνίδας Α. Ἄνινος, ἐκ Πατρῶν
14 Φραγκίσκος Σ. Χαμάρτος ἐκ Πάρου.
15 Πέτρος Α. Ἀρμένης, ἐκ Μήλου.
16 Κωνσταντῖνος Δ. Χατσῖσκος ἐκ Λαμίας.
17 Ἀθανάσιος Σταμέλης ἐκ Θεσσαλίας.
18 Κωνσταντῖνος Ἐμμ. Περιφανάκης ἐκ Κρήτης.
19 Ἰωάννης Σ. Ἠλιόπουλος ἐκ Λαγκαδίων τῆς Γόρτυνος.
20 Εὐστάθιος Κ. Εὐσταθίου ἐκ Ζατούνης »
21 Ξενοφῶν Οἰκονομίδης ἐκ Λαμίας.
22 Γεώργιος Π. Καμπάνης ἐκ Πάρου.
23 Δημήτριος Π. Ζούλιας ἐκ Θετταλομαγνησίας.
24 Γεώργιος Ι. Δρακάκης ἐκ Κρήτης.
25 Βαρλαὰμ Βαρλαμίδης ἐκ Σκύρου.
26 Κωνσταντῖνος Καντάρτζης ἐκ Καλλιπόλεως.
27 Δημήτριος Σ. Σιγοῦρος ἐκ Ζακύνθου.

28 Χρῆστος Πολίτης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.
29 Ἰωάννης Καλιακούδας ἐξ Ἀμφίσσης.
30 Ἀριστείδης Ζαχαρόπουλος ἐξ Ὑπάτης.
31 Γεώργιος Βογατσέλος ἐκ Τρικέρων τῆς Θετταλομα-
32 Ἰωάννης Ἀθανασίου ἐκ Μολδαυΐας. [γνησίας.
1 Δημήτριος Ἀναγνώστου ἐξ Ὑπάτης ἔλαβε τὸ πτυχίον τοῦ Διδασκάλου.

Ἔλαβον τὸ πτυχίον τοῦ φαρμακοποιοῦ οἱ ἑξῆς.

1 Ἰάκωβος Μπαρότσης ἐκ Νάξου.
2 Νικόλαος Γ. Βαβέας ἐκ Χαλκίδος.
3 Ἀντώνιος Γ. Ἀντωνιάδης ἐκ Σκύρου.
4 Ἀγαπητὸς Χ. Ἰωσὴφ Γεωργίου ἐκ Τριπόλεως τῆς
5 Θεμιστοκλῆς Δ. Καρύδης ἐκ Χαλκίδος. [Συρίας.
6 Γεώργιος Ἀθανασιάδης ἐκ Ζατούνης τῆς Γόρτυνος.
7 Ἰάκωβος Ῥενουάρδος ἐκ Σύρου.
8 Μιχαὴλ Γ. Σταυράκης ἐκ Σύρου.
9 Περικλῆς Ἀγγελόπουλος ἐκ Τριπόλεως.
10 Ἀθανάσιος Δ. Παυλόπουλος ἐκ Κερπινῆς τῶν Καλα-
11 Ἀριστείδης Λάκων ἐκ Κέω. [βρύτων.

Προσθῆκαι γενόμεναι εἰς τὸ Φυσιογραφικὸν Μουσεῖον κατὰ τὸ ἀκαδημιακὸν ἔτος 1859 — 1860.

Προσετέθησαν τῇ συλλογῇ ταριχευμάτων *θηλαστικῶν ζώων* 22, ὧν τὰ μὲν 12 ἰθαγενῶν, τὰ δὲ 10 ἀλλοδαπῶν ἀτόμων.

Τῇ τῶν *πτηνῶν* 535 ταριχεύματα, ὧν τὰ μὲν 106 ἰθαγενῶν τὰ δὲ 429 ἀλλοδαπῶν.

Τῇ τῶν *ἑρπετῶν* 6.

Τῇ τῶν *ἰχθύων* 10 μικροὶ, ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ διαιτωμένων.

Τῇ τῶν *ἐντόμων* 4729, ὧν τὰ μὲν 3141 ἐγχώρια τὰ δὲ 1588 ἀλλοδαπά.

Τῇ τῶν *ἀραχνοειδῶν* 2 ἐγχώρια ἐκ τῶν μεγάλων.

Τῇ τῶν *Μαλακοστράκων* 50, ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ βιούντων.

Τῇ τῶν *Σκωληκοειδῶν* ἐντομίδιον ἕν, βιοῦν ἔν τινι *ἰχθύϊ*.

Τῇ τῶν *Μαλακίων* 351 κογχύλια, ὧν τὰ μὲν 332 εἶναι μαλακίων τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, βιούντων ἐν γλυκέσιν ὕδασιν, ἢ χερσαίων, τὰ δὲ 19 *θαλασσίων* τῶν Ἰνδιῶν.

Τῇ τῶν *Σκελετῶν*, ὧν πιθήκου τινὸς, Κυνοκεφάλου ἀμαδριάδος καλουμένου.

Τῇ τῶν *Τεράτων*, δίπους γαλῆ καὶ δικεφάλου μόσχου δέρμα ἐφθαρμένον κατὰ μέγα μέρος.

Τῇ τῶν *ἀπεξηραμένων* φυτῶν 1194, ὧν τὰ μὲν 275 ἐγχώρια τὰ δὲ 919 ἀλλοδαπά· προσέτι 130 καρποὶ διαφόρων φυτῶν, ὧν οἱ μὲν 5 ἐγχωρίων, οἱ δὲ 125 ἀλλοδαπῶν.

Τῇ *Ὀρυκτολογικῇ* 555 λίαν ἀξιολόγων καὶ πολυτίμων τεμαχῶν, ὀρυκτῶν τῆς Ῥωσσίας καὶ Σιβηρίας.

Τῇ *Γεωγνωστικῇ* καὶ *παλαιοντολογικῇ* ἐγχωρίων χερσωμάτων λίθοι 15 ἀπολιθώματα ἰχθύων μὲν 23 ἐκ Monte Bolca,

ὀστρακοδέρμων δὲ 2200 ἐκ Γοτλανδίας, ζωοφύτων δὲ 4 ἐκ Μεσολογγίου, φυτῶν δὲ 31 ἐκ Monte Bolca· προσέτι δὲ καὶ θηλαστικῶν ἀπολιθώματα Πικερμιακά, τὰ μὲν ἀνασκαφέντα, τὰ δὲ ἀγορασθέντα. Προσετέθησαν ἔτι εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Μουσείου 52 πονήματα, εἰς 63 τόμους, ὧν τὰ μὲν ἠγοράσθησαν, τὰ δὲ ἐδωρήθησαν· πρὸς τούτοις καὶ ἐθνογραφικὴ συλλογή, συνισταμένη ἐκ 5 εἰδώλων καὶ 38 ἀνδριαντίσκων ἢ μορφῶν ἐξ ὕλης πλαστῆς, βιοτεύματα καὶ ἐνδυμασίας Ἰνδῶν παριστανουσῶν.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

Σημείωσις τῶν κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος

1859 — 1860

Γενομένων εἰς τὸ Φυσιογραφικὸν Μουσεῖον δωρημάτων μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν δωρητῶν.

Δωρηταί	*Δ ω ρ ή μ α τ α*
Τὸ Βασιλικὸν Αὐλοχεῖον.	Ἕνα κερκοπίθηκον, 2 ἀντιλόπας, 1 Φασιανὸν καὶ δύο Φοινικοπτέρους.
Ὁ ἐν Πετρουπόλει ξένος τῆς Α. . κύριος Χαρι- τ.	Συλλογὴν πολύτιμον ὀρυκτῶν Ῥωσσίας καὶ Σιβηρίας, συνισταμένων ἐκ 555 τεμαχίων καὶ ἀσφαλισθεῖσαν ἐν Λονδίνῳ ἀντὶ 3000 λιρῶν στερλινῶν.
Ὁ κύριος Carron de Villards.	275 δέρματα πτηνῶν ἐκ τῶν μεταξὺ τῶν τροπῶν Ἀμερικῆς· 1238 τῆς αὐτῆς χώρας ἐντόμων κολεοπτέρων καὶ λεπιδοπτέρων ἢ ψυχοειδῶν.
Ὁ ἐν Βρέμῃ Πρόξενος τῆς Α. Μ. κύριος F. N. Spiker.	α) Θηλαστικὰ ταριχεύματα (τὸ μὲν στερόμυος, τὸ δὲ γαλεοπιθήκου, τὰ δὲ λοιπὰ 2 νυκτερίδων μεγάλων. β') 130 πτηνῶν δέρματα, ὧν 2 μὲν εἶναι δέρματα Ἄργου, 2 δὲ Βοὐκερω, 5 δὲ ἄλλων μεγάλων τῶν Ἰνδικῶν πτηνῶν, τὰ δὲ λοιπὰ 121 διαφόρων μικρῶν, καλλιπτέρων τῶν πλείστων· γ') 19 κογχύλια θαλασσίων μαλακίων καὶ δ') 5 εἴδωλα καὶ 38 ἀνδριατίσκους ἢ μορφὰς Ἰνδῶν.
Τὸ Καισαροβασιλικὸν ἐν Βιέννῃ τοπολογικὸν κατάστημα.	9. πονήματα καὶ συνέχειαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένων ἐπιστημονικῶν χρονικῶν, ἀποτελοῦντα τόμους 14.
Ὁ ἐν Βιέννῃ Κος Α. Sennoner.	27 πραγματείας ἐπιστημονικὰς συγγραφείσας τὰς μὲν ὑπ' αὐτοῦ, τὰς δὲ ὑπὸ φίλων του,

Δωρηταί	Δωρήματα
Ὁ Καθηγητὴς κύριος Γ. Μακκᾶς.	10 μικροὺς ἰχθῦς καὶ 50 μικρὰ μαλακόστρακα τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης.
Ὁ κύριος Nieder	3 μυίας δύο εἰδῶν, 3 ἑρπετὰ, 25 ἀπεξηραμένα φυτὰ Αἰτωλίας καὶ 4 τεμάχια ἀπολιθωμάτων ζωοφύτων.
Ὁ ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικὸς Πρόξενος κύριος Merlin	33 τῆς Κεϋλάνης κολεόπτερα ἐκ τῶν σπανίων.
Ὁ ἐν Ἀθήναις Βιβλιοπώλης κύριος Βιλμπέργος.	25 ὠὰ πτηνῶν ἐκ Μεσολογγίου.
Ὁ κύριος Lenormand.	15 λίθους γεωγνωστικοὺς ἐκ Πόρου καὶ Μεθάνων.
Ὁ κύριος Γεώργιος Γρίβας.	Ἕνα ἀσκαλώπην λευκὸν κατὰ τερατογονίαν.
Ὁ Κος Τσεράχης.	Δέρμα τέρατος μόσχου ἐφθαρμένον κατὰ μέγα μέρος.
Ὁ καθηγητὴς κύριος Ὀρφανίδης.	Μίαν νυκτερίδα καὶ 2 σαύρας· Προσέτι 100 λίαν ἀξιολόγους καρπούς.
Ὁ Φαρμακοποιὸς κύριος Καραουλάνης.	Ἓν πτηνὸν στεγανόπουν (Platalea leucorodie.
Ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου κύριος Χελδράϊχ.	300 φυτὰ ἀλλοδαπὰ, 10 καρποὺς καὶ 2 διατριβάς.
Ὁ ταριχευτὴς κύριος Γουϊκκιάρδης.	Ἕνα σκίουρον κοινὸν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΛΕΣΒΙΟΣ ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Αἱ ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ Ἀθηνῶν ἐν ἔτει ἀκαδημαϊκῷ 1859 — 1860 ὑπὸ Ι. Φ. Ἰουλίου Σμιτίου γενόμεναι ἐργασίαι.

Ἐν τῷ ἀπὸ Αὐγούστου 1859 μέρχρις Αὐγούστου 1860 Χρονικῷ διαστήματι, πρὸς παρατηρήσεσιν, ὁποῖαι δὲν χρήζουσιν, ἀκριβῶν ὀργάνων ἐγένοντο καὶ τοιαῦται, ἐν αἷς ἀνάγκη ἀστεροσκπείου τελείαν τινὰ ἔχοντος ὀργάνων παρασκευήν. Ἔγεινε δὲ δυνατὸν νὰ ἀρχίσωσιν αἱ παρατηρήσεις αὗται, ἀφοῦ ἤδη καλῶς καὶ σκοπίμως ἐπεσκευάσθη τὸ κατάστημα τοῦτο δαπάναις μὲν τοῦ μεγαλόφρονος βάρωνος κυρίου Σίνα, ἐπιστασίᾳ δὲ τοῦ ἀρχιτέκτονος κυρίου Θεοφίλου Χάνσεν, ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντος ἐκ Βιέννης παρὰ τοῦ Κυρίου βάρωνος. Ἀπεπερατώθη δὲ ἡ ἐπισκευὴ τοῦ καταστήματος ἀρξαμένου τοῦ Ὀκτωβρίου 1859. Κατὰ μικρὸν δὲ θέλουσι καὶ τὰ ὄργανα αὐτοῦ τὰ παλαιὰ ἐπισκευασθῆ, πρὸς δὲ καὶ ἕτερα νέα προσκτηθῆ.

Ἐν τῷ ῥηθέντι λοιπὸν χρόνῳ ἐγένοντο πεντακισχίλιαι φωτομετρικαὶ παρατηρήσεις ἀστέρων ἐξαλλοιωτῶν· ἐπὶ πολλὰς δὲ νύκτας διωρίσθη καὶ ἡ ὡραία πληθὺς ἀστέρων διαττόντων. Διὰ μὲν τοῦ μεσημβρινοῦ κύκλου ἐγένοντο ἄχρι τοῦδε μόνον χρόνου προσδιορισμοί· διὰ δὲ τοῦ μεγάλου διαθλάστου, μετὰ τὴν ἐν μέρει γενομένην ἐπιδιόρθωσιν αὐτοῦ, κανονικαὶ παρατηρήσεις κηλίδων τοῦ ἡλίου, καὶ τοπογραφικαὶ μελέται περὶ ὕψους ὀρέων τῆς σελήνης, πρὸς δὲ καὶ ἀπεικονίσεις κηλίδων σχηματιζομένων ἐπὶ τῶν πλανητῶν Ἄρεως καὶ Διός.

Τῶν δ' ἐκλείψεων τῆς σελήνης ἡ μὲν τῇ 13ῃ ἢ 1ῃ Αὐγούστου 1859 συμβᾶσα δὲν ἔγεινε δυνατὸν νὰ παρατηρηθῇ, νεφελώδους τότε ὄντος τοῦ οὐρανοῦ. παρετηρήθησαν ὅμως ἀκριβῶς ἥτε τῇ 6ῃ Φεβρουαρίου ἢ 25ῃ Ἰανουαρίου ἐνεστῶτος ἔτους, καὶ ἡ τῇ 20ῃ Ἰουλίου ἢ 1ῃ Αὐγούστου συμβᾶσα.

Ἀκριβῶς δὲ παρετηρήθη καὶ ἡ τοῦ ἡλίου ἡ γενομένη τῇ 18ῃ ἢ 6ῃ Ἰουλίου. — Εὔστοχοι δὲ ἐγένοντο παρατηρήσεις καὶ ἐπὶ τοῦ μεγάλου κομήτου τοῦ ἐμφανισθέντος τὸ θέρος τοῦ 1860· ἐξηκολούθησαν μάλιστα ἐνταῦθα αἱ παρατηρήσεις αὗται καὶ ἐπὶ 14 πλέον ἡμέρας ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις τῆς Εὐρώπης ἀστεροσκοπείοις, ἅτε 14 ἔτι ἡμέρας παρατηρητοῦ διαμείναντος ἐνταῦθα τοῦ κομήτου τούτου· ἀρχίσασαι δὲ τὴν 24ην ἢ 12ην Ἰουνίου ἐτελείωσαν τὴν 26ην ἢ 14ην Ἰουλίου, καὶ ἐν τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι προσδιωρίσθησαν 40 περίπου θέσεις, αἵτινες θέλουσι χρησιμεύσει εἰς διορισμὸν τῆς ἀληθοῦς τοῦ κομήτου τροχιᾶς.

Αἱ δὲ μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις ἐξηκολούθησαν καὶ τὸ ἔτος τοῦτο νὰ γίνωνται καθ' ὃν τρόπον ἀφηγεῖται ἡ περυσινὴ περὶ τῶν γενομένων ἐπιστημονικῶν τοῦ ἀστεροσκοπείου ἐργασιῶν πρὸς τὴν πρυτανείαν ἔκθεσις, ἦγουν βαρομετρικαὶ μὲν 12 ἕως 15 τὴν ἡμέραν, θερμομετρικαὶ δὲ 15 μέχρις 25, καὶ διὰ τριῶν μάλιστα θερμομέτρων· ὑγρομετρικαὶ δὲ 10 ἕως 12· παρετηρεῖτο προσέτι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἄμεσος θέρμανσις τοῦ ἐδάφους τῆς γῆς, καὶ ἡ θερμοκρασία τούτου ἔν τε βαθύτητι ἑνὸς μέτρου καὶ ἐν τεσσάρων· παρετηρεῖτο δὲ ἡ θερμοκρασία αὖτη ἐν τῷ βοτανικῷ κήπῳ. Καὶ περὶ ἐξάτμισιν δὲ ἐγένοντο παρατηρήσεις ἐν τῷ ῥηθέντι χρονικῷ διαστήματι, ἐγένοντο δὲ ἐπὶ στειβάδος ὕδατος ἐκτεθειμένου καὶ ἔχοντος ἐπιφάνειαν ἑνὸς τεραγωνικοῦ ποδός. Παρετηρεῖτο προσέτι καὶ τὸ ποσὸν τῆς ἑκάστοτε πιπτούσης βροχῆς· ἐσημειοῦντο δὲ καὶ οἱ συμβαίνοντες βροντώδεις καὶ ἀστραπώδεις καιροί, καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι φαινόμενα, καὶ οἱ σεισμοί.

Καὶ τῶν πηγῶν δὲ καὶ τῶν φρεάτων καὶ τῆς θαλάσσης ἡ θερμοκρασία ἐσημειοῦτο ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ καθ' ὃν τρόπον καὶ πέρυσιν. Ἐσημειοῦντο δὲ καὶ τὰ ἐν τῇ ζωϊκῇ καὶ φυτικῇ

φύσει φαινόμενα. Πλείονος δὲ λόγου ἄξιαι ἐγένοντο ἐφέτος αἱ περὶ τῶν τῆς φυτικῆς φύσεως φαινομένων παρατηρήσεις, διότι ἐρευνήθησαν ἀκριβῶς καὶ δι' ὑπολογισμοῦ αἱ κατὰ διαταγὴν τῆς αὐτῆς Μεγαλειότητος τῆς Βασιλίσσης γενόμεναι παρατηρήσεις περὶ αὔξησιν ἀνθοφόρου καυλοῦ φυτοῦ, λεγομένου ἀμερικανικῆς ποικίλης ἀγαυῆς.

Καὶ τὰ χρήσιμα δὲ εἰς τοπογράφησιν τῆς χώρας προσηύξησαν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ· διότι, ἀφοῦ ὑπελογίσθησαν αἱ ἀπὸ Δεκεμβρίου 1858 μέχρις Αὐγούστου 1859 γενόμεναι ὕψους καταμετρήσεις, περὶ ὧν ποιεῖται μνείαν ἡ περυσινὴ ἔκθεσις, ἤρχισε νὰ γίνεται καταμέτρησις τοιαύτη τὸν μὲν Σεπτέμβριον τοῦ 1859 καὶ ἐπὶ τῆς νήσου Σύρου, τὸν δ' Ὀκτώβριον καὶ ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ, τὸν δὲ Δεκέμβριον καὶ ἐπὶ τῶν μεταξὺ Φαλήρου καὶ Ἐλευσῖνος ἀκτῶν, τὸν δὲ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον καὶ παρὰ τὸ Πεντελικὸν ἐν Πικερμίῳ Βραυρῶνι καὶ Πόρτῳ Ράφτῃ· τὸν δὲ Μάϊον καὶ ἐπὶ τῆς Πάρνηθος καὶ παρὰ τὸν Εὔριπον, ἐν δ' Εὐβοίᾳ μεταξὺ Χαλκίδος, Κύμης καὶ Δίρφυος· ἐν δὲ Βοιωτίᾳ παρὰ τὴν λίμνην Ὑλικὴν, ἐν δὲ Θήβαις καὶ Πλαταιαῖς παρὰ τὸν Κυθαιρῶνα καὶ ἐν τῇ μεταξὺ Κάζης καὶ Ἐλευσῖνος χώρᾳ· κατὰ δὲ Ἰούλιον τοῦ 1860 καὶ ἐπὶ τῆς νήσου Αἰγίνης. Τέλος ἐγένοντο καταμετρήσεις καὶ τοῦ ὑπὲρ τὴν θάλασσαν ὕψους τοῦ ἀστεροσκοπείου, γενομένης ἤδη πρότερον δαπάναις τοῦ βάρωνος κυρίου Σίνα καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ ἀρχιτέκτονος κυρίου Treiber χωροσταθμήσεως μεταξὺ τοῦ Ἀστεροσκοπείου, τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ Θησείου καὶ τῆς Πειραϊκῆς θαλάσσης.

ΠΙΝΑΞ 1.

Οἰκία Κατριμάτσου.

	Χρέωσις.		Πίστωσις	
	Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λεπ.
Εἰσεπράχθησαν ἀπὸ τὸν Κον Ἐμμ. Μαυράκην ἀπὸ 1. Σεπτεμβρίου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860 μῆνας 12 τὸν μὲν Σεπτέμβριον πρὸς δραχ. 60, τοὺς δὲ ἄλλους 11 μῆνας πρὸς δραχμὰς 70. . .	830	—		
Ἀπὸ τὸν Παπᾶ Δημήτριον Σάμιον διὰ τὸν Σεπτέμβριον	28	—		
Ἀπὸ Κ. Α. Μοσχονᾶν, διαδεχθέντα αὐτὸν ἀπὸ τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1859 μέχρι τέλους Αὐγούστου 1860 μῆνας 10 ἡμέρας 20 πρὸς δραχμὰς 15	160	—		
Ἀπὸ Χαλαμανδάραν ἀπὸ 1 Ἰδρίου 1859 ἕως 18 Μαρτίου 1860 μῆνας 6 ἡμ. 18 πρὸς 25 δραχμας 164,94				
Ἀπὸ Βουρλιώτην διαδεχθέντα αὐτον, ἀπὸ 21 Μαρτίου ἕως τέλους Αὐγούστου, μῆνας 5, ἡμέρας 9 δραχμὰς 133,30	298	24		
Ἀπὸ τὸν ἴδιον Βουρλιώτην ἀπὸ 1. Σεπτεμβρίου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860 μῆνας 12 πρὸς δραχμὰς 17	204	—		
	1520	24		
Ἐδαπανήθησαν εἰς ἀνακαίνισιν τοῦ πρὸς δυσμὰς τοίχου τῆς οἰκίας, ἐπὶ τῇ βάσει προϋπολογισμοῦ τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ Πανεπιστημίου κυρίου Λυσάνδρου Καυταντσόγλου ἀναβαίνοντος εἰς δραχμὰς 1309 καὶ ἐγκρίσει τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου, δοθείσῃ τῇ				

	Χρέωσις.		Πίστωσις	
	Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς	1520	24		
συνεδριάσει τῆς 11 Δεκεμβρίου 1859			860	
Κατετέθησαν τῇ ἐθνικῇ Τραπέζῃ. .			664	24
Ὀφείλονται εἰς τὸ ταμεῖον. . . .	4			
	1,524	24	1,524	24

ΠΙΝΑΞ 2.

Οἰκία Χ. Εὐθυμίου.

Ἐδαπανήθησαν διὰ τὸ περίζωμα τῆς οἰκίας			180	87
Ὀφείλονται εἰς τό Ταμεῖον τοῦ Πανεπιστημίου.	180	87		

ΠΙΝΑΞ 3.

Διπλώματα, ἀποφοιτητήρια καί ἐγγραφαί.

Εἰσεπράχθησαν ἐκ 48 διπλωμάτων διδακτόρων ἐπὶ δρ. 40.	δρ. 1920—	
ἐκ 14 πτυχίων φαρμακοποιῶν ἐπὶ 30	» 420—	
ἐκ 32 ἀποφοιτητηρίων ἐπὶ 20	» 640—	
ἐξ ἐγγραφῶν 197, ἐξ ὧν ἐκπιπτομένων 42 μὴ πληρωσάντων δὶ ἔνδειαν, λείπονται ἐγγραφαὶ 155 πρὸς δραχ. 3	» 465—	2980
ἐξ ἀνανεώσεως εἰσιτηρίων 382— ἐξ ὧν ἐκπιπτομένων 21,		

		Χρέωσις.		Πίστωσις	
		Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς δρ. 465—		2980	—		
μὴ πληρωσάντων ὁμοίως, λείπονται ἀνανεώσεις 361 πρὸς δραχμὰς 1	» 361—				
ἐκ μεταγραφῶν 18 πρὸς δραχμὰς 3	» 54—				
	880—				
ἐκπίπτεται ζημία νομισμάτων.	» 5,14	874	86		
		3854	86		
Ἐδαπανήθησαν εἰς βιβλία λογιστικά, πρωτόκολλα τῶν τεσσάρων σχολῶν, διόρθωσιν τοῦ σφραγιστηρίου κτλ.				115	65
εἰς ἔξοδα ἐξετάσεων, τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦ Γραφείου.				348	52
Ἐδόθησαν, εἰς τὸν Κ. Ἰατρίδην ἐπιχορήγησις, ἀπὸ ά Ἰανουαρίου ἕως τέλους Αὐγούστ. 1860, μῆν. 8 ἐπὶ 30 (ἴδε συνεδρίαν Συγκλήτ. τῆς 14 Μαρτίου 1860)	δρ. 240				
εἰς τὸν Κ. Ἀνδρέαν Μοσχονᾶν ἀπὸ ά Ἰανουαρίου ἕως τέλους Αὐγούστου 1860, μῆνας 8 ἐπὶ 20	» 160				
εἰς τὸν Κ. Ἀργύρην Λεοντόπουλον ἀπὸ ά Μαρτίου 1860 ἕως τέλους Αὐγούστου πρὸς δρ. 25 μῆνας 6	» 150				
προπαρασκευαστὴν τῆς χημείας Κ. Λαχανοκάρδην, ἀπὸ ά Μαρτίου ἕως τέλους Αὐγούστου 1860, μῆνας 6 ἐπὶ 25	» 150			700	—
Κατετέθησαν τῇ ἐθνικῇ Τραπέζῃ τῇ 11 Μαΐου 1860.				1904	09
				3068	26

	Χρέωσις.		Πίστωσις	
	Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς	3854	86	3068	26
Κατετέθησαν τῇ ἐθνικῇ Τραπέζῃ τῇ 31 Αὐγούστου 1860			586	60
Ὀφείλει τὸ Ταμεῖον Πανεπιστημίου τῇ 31 Αὐγούστου 1860			200	—
			3854	86

ΠΙΝΑΞ 4.

Βιβλιοθήκη Ἰωνιδῶν.

Τῇ ά. Σεπτεμβρίου 1850 ἔκειντο εἰς τὴν ἐθνικὴν Τράπεζαν . . .	2969	47		
Προστίθενται τόκοι ἑνὸς ἔτους ἀπὸ ά Σεπτεμβρίου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860 πρὸς 3 0/0	89	08		
» μέρισμα Β' ἐξαμηνίας 1859 δρ. 500				
» » Α' » 1860 » 530	1030	—		
Ἐδόθησαν εἰς ἀγορὰν βιβλίων (ἴδε συνεδρίασιν Συγκλήτου τῆς 25 Σεπτεμβρίου 1859)			156	—
Τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1860 κεῖνται εἰς τὴνἐθνικὴν Τράπεζαν			3932	55
	4088	55	4088	55

ΠΙΝΑΞ 5.

Ὑπότροφοι Ἰωνιδῶν.

Τῇ ά. Σεπτεμβρίου 1859 ἔκειντο εἰς τὴν ἐθνικὴν Τράπεζαν	3572	05		

	Χρέωσις		Πίστωσις	
	Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς	3572	05		
Προστίθεται τόκος ἀπὸ ά. Σεπτεμβρίου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860 πρὸς 3 0|0	107	16		
Ἐδόθησαν τῷ Κ. Ἀθ. Ῥουσοπούλῳ κατ' ἀπόφασιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου καὶ ἔγκρισιν τῆς τῶν Ἰωνιδῶν οἰνογενείας			400	—
Τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου 1860 κεῖνται εἰς τὴν ἐθνικὴν Τράπεζαν. . .			3279	21
	4679	21	3679	21

ΙΠΝΑΞ 6.

Φυσιογραφικὸν Μουσεῖον.

Ἐλήφθησαν διὰ τὴν ἐφορίαν τοῦ Μουσείου δὶ ἔξοδα μέχρι τέλους Ἰουλίου 1859 διὰ τοῦ ἐνταλματος 109	δρ. 1,070,35		
Ὁμοίως διὰ τὰ ἔξοδα ἀπὸ 1ης Αὐγούστου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860 διὰ τῶν ἐνταλμάτων 110	» 2,000 —		
112	» 1,956,17		
114	» 3,166,64		
114 διὰ τὰς ἐν Πικερμίῳ σκαφὰς.	» 500		
120	» 3,426,64		
		12119	80

Ἐδόθησαν παρὰ τῆς ἐφορίας εἰς ἔξοδα τοῦ Μουσείου ἀπὸ ά Αὐγούστου 1858 ἕως τέλος Ἰουλίου 1859, κατὰ τὰς καταστάσεις δρ. 9,499,68

		Χρέωσις.		Πίστωσις	
		Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς	9,499,68	12,119	80		
Ἐκπίπτονται τὰ σεσημειωμένα τῇ λογοδοσίᾳ τοῦ Κ. Στρούμπου Σελίδι 149	» 8,429,33				
Ἐδόθησαν παρὰ τῆς ἰδίας εἰς ἔξοδα τοῦ φυσιογραφικοῦ Μουσείου ἀπὸ ά Αὐγούστου 1859,				1,070	35
Α'.) εἰς μισθοὺς 1) τοῦ ἐπιμελητοῦ μηνῶν 13 ἀπὸ ά Αὐγούστου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860 πρὸς δραχμὰς 140 δρ.	1820—				
2) τοῦ ταριχευτοῦ ά) ἀπὸ 20ης Ὀκτωβρίου 1859 ἕως τέλους Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους πρὸς δραχ. 130	» 298,90				
β') ἀπὸ ά Ἰανουαρίου ἕως τέλους Αὐγούστου 1860 πρὸς δρ. 140	» 1,120				
3) τοῦ φύλακος ἀπὸ ά Αὐγούστου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860, μῆνας 13 πρὸς δρ. 65	» 845—				
Β'.) εἰς ἔξοδα, 1) κομίστρων	» 304,09			4083	90
2) ἐκδρομῶν ἐπὶ συλλέξει φυσικῶν σωμάτων	» 78,15				
3) ἀγορὰν φυσιογραφικῶν ἀντικειμένων	» 2,234,30				
4) ἀγορὰν ὑλικοῦ, ἤγουν ὑλῶν ταριχευτικῶν, οἰνοπνεύματος, χαρτίου, γραφικῆς ὕλης, ὀνομαστικῶν δελτίων, ὑέλων					

		Χρέωσις		Πίστωσις	
		Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς	2,234,30	12,119	80	5154	25
καὶ ἀγγείων, ὑελίνων ὀφθαλμῶν διὰ τὰ διασαττόμενα ζῶα, βελονῶν, τροφῆς ζώων, κατασκευῆς σφραγίδος, βάσεων τῶν διεσαγμένων ζώων, χρωματισμοῦ αὐτῶν, δηλητηρίων διαφόρων, κόλλας, ἑρμαρίων, δέσεως βιβλίων κλπ.	» 1,307,55				
5) ἐνοικίου δωματίου, ἐν ᾧ ταριχεύει καὶ ἐργάζεται ὁ ταριχευτὴς, ἀπὸ ά 7βρίου 1859 μέχρι τέλους Αὐγούστου 1860.	» 240—				
	δρ. 4,164,09				
6) πληρωμῆς ἐκτάκτου βοηθοῦ ζωολογικῶν ἐργασιῶν	» 736,15				
7) πληρωμῆς ἀντικαταστάτου τοῦ ὑπὸ ἀποπληξίας παθόντος φύλακος τοῦ Μουσείου κατὰ τὰς μῆνας Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον 1859	» 150—				
8) πληρωμῆς ἐκτάκτου βοηθοῦ βοτανικῶν ἐργασιῶν	» 55—				
9) ἀγορᾶς φυτῶν καὶ ὑλικοῦ τῆς βοτανικῆς συλλογῆς (βοτανικοῦ χάρτου, ὀνομαστικῶν δελτίων, τυπώσεων	5,105,24				

		Χρέωσις		Πίστωσις	
		Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς	5,105,24	12119	80	5154	25
αὐτῶν, οἰνοπνεύματος, ὑελίνων ἀγγείων, καρπολογικῆς συλλογῆς κλπ.) »	428,55				
10) ἀγορὰν περιγραφικῶν συγγραμμάτων »	398,10			5931	89
				11086	14
Τῇ ά Σεπτεμβρίου 1860 ὀφείλει τὸ Ταμεῖον τοῦ φυσιογραφικοῦ Μουσείου.				1033	66
				12119	80

ΠΙΝΑΞ 7.

Ὑπότροφοι Μαυροκορδάτου.

Τῇ ά Σεπτεμβρίου 1859 ἔκειντο εἰς τὴν ἐθνικὴν Τράπεζαν.		2674	18		
Εἰσεπράχθησαν τὰ μερίσματα Βας ἑξαμηνίας 1859	δρ. 800—	1648	—		
» τὰ μερίσματα Ας ἑξαμηνίας 1860	» 848—				
Ἐδόθησαν τῷ ὑποτρόφῳ Νικολάῳ Λαμπαδαρίῳ ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου ἕως τέλους Αὐγούστου μῆνας 8 ἐπὶ 50	» 400—			800	—
» τῷ ὑποτρόφῳ Παναγιώτῃ Πόταγᾳ ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου μέχρι τέλους Αὐγούστου μῆνας 8 ἐπὶ 50	» 400—				
Τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου 1860 κεῖνται εἰς τὴν ἐθνικὴν Τράπεζαν.				3522	18
		4322	18	4322	18

	Χρέωσις		Πίστωσις	
	Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
ΠΙΝΑΞ 8.				
Ὑπότροφοι Ῥάκου.				
Εἰσεπράχθη παρὰ τῶν ἀδελφῶν Δοκῶν ὁ τόκος ἐπὶ δραχμῶν 18,705,06 ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860.	1122	30		
Ἐδόθησαν εἰς τὸν ὑπότροφον Νικόλαον Σάββαν ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860 μῆνας 12 πρὸς δραχμὰς 45 δρ. 540—				
» εἰς τὸν ὑπότροφον Ν. Δαμαλᾶν ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860 μῆνας 12 ἐπὶ 45 » 540—				
» τῷ ὑποτρόφῳ Γ. Μαυροκορδάτου, τὰ περισσεύματα τῶν τόκων δύο ἐτῶν, τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ λήξαντος (ἴδε σενεδρ. Συγκλήτου 27 Ἀπριλίου 1860) » 84—			1164	—
Τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου 1860 ὀφείλονται τῷ Ταμείῳ.	41	70		
	1164	—		
ΠΙΝΑΞ 9.				
Ὑπότροφος Γ. Μαυροκορδάτου.				
Επληρώθη παρὰ τῆς κυρίας Μαρίας				

	Χρέωσις		Πίστωσις	
	Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Γ. Μαυροκορδάτου ὁ τόκος τοῦ τῶν 600 καισαροβασιλικῶν φλωρίων κληροδοτήματος, μένοντος ἔτι εἰς χεῖρας αὐτῆς, ἀπὸ ά Ἰανουαρίου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860.	700	—		
Ἐδόθησαν εἰς τὸν κύριον Εὐστάθιον Καρατσᾶν, ἀπὸ ά Ἰανουαρίου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860.			700	
ΠΙΝΑΞ 10.				
Περιουσία Μανούσου.				
Τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου 1859 ἔκειντο εἰς τὴν ἐθνικὴν Τράπεζαν, κατὰ τὴν λογοδοσίαν τοῦ κυρίου Δ. Σ. Στρούμπου Σελ. 140. δραχμαὶ — — — 24,415,19 Ἐκπίπτονται τὰ πληρωθέντα διὰ τῶν ἐνταλμάτων 100 καὶ 101 παρὰ τοῦ αὐτοῦ Κ. Στρούμπου. δρ. 12,812—	11603	19		
Εἰσεπράχθησαν ἐξ ἐνοικίων τοῦ Κ. Νικολάου Σιλυβέργου ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου 1859 ἕως τέλους Αὐγούστου 1860, μῆνας 12 πρὸς δραχμὰς 220. — — —	2640	—		
» Ἐκ καθυστερούντων ἐνοικίων τῆς	14,243	19		

	Χρέωσις.		Πίστωσις.	
	Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς	14,243	19		
Ἑλένης Ἡγουμενίδου, ἀρχομένων ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ 1858 ἔτους. — — — —	400	—		
» Ἀπὸ τὸν Κ. Ἰωάννην Στεφανίδην ἐκ τόκων δρ. 8000 ἀπὸ 29 Νοεμβρίου 1858 ἕως 29 Μαΐου 1859	320			
» Ἀπὸ τὸν Κ. Ἰωάννην Μάτσαν, ἐκ τόκων δραχ. 250 ἀπὸ 3 Ὀκτωβρίου 1857 ἕως 3 Ὀκτωβρίου 1859 — — — —	60	—		
» Ἀπὸ Ἰωάννην Παπούλιαν, πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9589 συμβολαίου δρ. 5000— διὰ τόκον ἀπὸ 2 Μαΐου ἕως 26 Φεβρίου 1859 » 167,50				
» Ἀπὸ τὸν ἴδιον πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9931 συμβολαίου » 2,500— διὰ τόκον ἀπὸ 7 Αὐγούστου ἕως 16 Σεπτεμβρίου 1859 » 23,50	7691	—		
» Ἀπὸ τὸν Κ. Γεώργιον Βάβαριν, ἐκ τόκων δραχ. 2500 ἀπὸ 27 Σεπτεμβρίου 1858 ἕως 27 Σεπτεμβρίου 1859 — — —	200	—		
Εἰσεπράχθησαν ἐκ τόκων ἐθνικῆς Τραπέζης Βας ἑξαμηνίας 1859 δραχμαὶ — — 327,68				
» ἐκ τόκων Αης ἑξαμηνίας 1860 » 390,83	718	51		
Ἐδόθησαν εἰς τόκους δραχ. 30000 τοῦ κληροδοτήματος Δ. Μπεναρδάκη ἑνὸς ἔτους — — —			1,800	—
	23,632	70	1,800	

	Χρέωσις.		Πίστωσις.	
	Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς.	23,632	70	1,800	—
» Εἰς ταχυδρομικὰ, ἔξοδα συμβουλίων καὶ χαρτόσημα δρ. 38,20				
» Εἰς ἐπισκευὴν τῆς οἰκίας καὶ καθαρισμὸν τῶν σωλήνων τῶν ἀκαθαρσιῶν » 82—				
» Εἰς τυπωτικὰ τῆς λογοδοσίας περὶ τῆς περιουσίας Μανούσου δρ. 225,—				
Εἰς κατασκευὴν κιβωτῶν διὰ τὴν ἀποστολὴν βιβλίων εἰς Σιάτιστα » 60,35			405	55
Εἰς δημοτικὸν φόρον ἕως τέλους 1858 — — —			197	83
» Εἰς Δ. Μπεναρδάκην εἰς λογαριασμὸν τοῦ κληροδοτήματος τῶν 30,000 δραχμῶν κατ' ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου.			3,000	—
Τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου 1860 κεῖνται εἰς τὴν ἐθνικὴν Τράπεζαν — — —			18,229	12
Τῇ ἁῃ Σεπτεμβρίου 1860 κεῖνται εἰς τὸ Ταμεῖον — — — —				20
	23,632	70	23,632	70

ΠΙΝΑΞ 11.

Περιουσία Πανεπιστημίου

Τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου 1858 ἔκειντο εἰς τὴν ἐθνικὴν Τράπεζαν δραχμαὶ — — — 364,534,56

		Χρέωσις.		Πίστωσις.
		Δραχ.	Λ.	Δραχ.
Ἐκ μεταφορᾶς	364,534,56			
Προσετέθησαν παρὰ τοῦ προκατόχου μου κυρίου Δ. Σ. Στρούμπου κατὰ τὴν λογοδοσίαν αὐτοῦ . . δρ.	49,609,65			
	» 414,144,21			
Ἐκπίπτονται ὅσα κατεβλήθησαν παρὰ τοῦ προκατόχου μου εἰς χρεωστικὴν ὁμολογίαν τῆς ἐθνικῆς Τραπέζης ἐπὶ πενταετίαν ὀρ. 385,000 —				
Ἐκπίπτεται ὁμοίως τὸ κληροδότημα Ῥάκου εὑρισκόμενον εἰς Δοκοὺς . . » 18,705,06	403,705,06			
Τῇ 1ῃ λοιπὸν Ἰουνίου 1860 ἔκειντο εἰς τὴν ἐθνικὴν Τράπεζαν — — — —		10,439	15	
Προστίθενται ὅσα εἰσεπράχθησαν ἐκ τῆς περιουσίας Μανούσου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος . . . . δρ.	3,522,65			
» ἔτι τὰ εἰσπραχθέντα ἀπὸ Ἀντωνιάδην καὶ Ν. Πετρῆν . . »	8,080,54	11,603	19	
Εἰσεπράχθησαν ἐπὶ τῆς ἐμῆς Πρυτανείας τάδε· ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Γεωργίου Μολδοβάνου — — —		962	77	
» Δαμασκηνοῦ Κοκκίνου — — —		1,000	—	
» Χριστοδούλου Παραμυθιώτου — — — —		1,000	—	
		25,065	11	

		Χρέωσις.		Πίστωσις.
		Δραχ.	Λ.	Δραχ.
Ἐκ μεταφορᾶς.		25,005	11	
Ἐκ συνδρομῆς Γερουσίας τῆς συνόδου 1859--1860		1,000	—	
Ἐκ τοῦ ἐνοικίου τῶν κτημάτων τοῦ ἀειμνήστου Ἱεραπόλεως δύω ἐτῶν ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου 1858 ἕως 1ης Ἀπριλίου 1860	δρ. 3211,80	3,164	65	
ἐκπίπτεται ναῦλος καὶ ἀσφάλεια	» 47,15			
Ἐκ μερισμάτων 41 μετοχῶν Β'. ἑξαμηνίας 1859	» 2,050—			
» μερισμάτων 41 μετοχῶν Α'. ἑξαμηνίας 1860.	» 2173—	4,223		
» μερισμάτων τῶν 8 μετοχῶν Μετάξα Β'. ἑξαμηνίας. 1859	» 400,50			
» μερισμάτων τῶν 8 μετοχῶν Μετάξα Α'. ἑξαμηνίας 1860	» 424,—			
	824			
Ἐκπίπτεται χαρτόσημον αὐτῶν καὶ 1000 δρ. Γερουσίας.	» 2,50	821	50	
Ἐκ συνδρομῆς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ.τ.λ. διὰ τὸ Φυσιογραφικὸν Μουσεῖον.	» 1600—			
Ἐκπίπτεται χαρτόσημον	» 4—	1,596	—	
Ἐκ τόκων τοῦ ὁμολόγου δραχ. 385000 τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης		35,810	26	

		Χρέωσις.		Πίστωσις.	
		Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς.		35,810	26		
ἀπὸ 21 Αὐγούστου ἕως τέλους Δεκεμβρίου 1859	» 7058,83				
Ἐκ τόκων τοῦ αὐτοῦ ὁμολόγου Α'. ἑξαμηνίας 1860	» 9625—	16,683	83		
Ἐκ τόκων τοῦ ἀνοικτοῦ λογαριασμοῦ Τραπέζης Β'. ἑξαμηνίας 1859	» 180,43				
» τόκων τοῦ ἀνοικτοῦ λογαριασμοῦ Τραπέζης Α'. ἑξαμηνίας 1860	» 058,72	239	15		
Ἐκ τῶν διπλωμάτων ἀποφοιτητηρίων καὶ ἐγγραφῶν ὡς ὁ πίναξ 3		3,854	86		
Ἐξ ἐνοικίων οἰκίας Κατριμάτσου, ὡς ὁ πίναξ 1		1,524	24		
Ἀπὸ περιουσίαν Μανούσου, ὡς ὁ Πίναξ 10 δρ.	23,632,70				
Ἐκπίπτονται τὰ ἐπὶ τοῦ προκατόχου κατατεθέντα ὡς ἀνωτέρω	» 11,603,19	12,029	51		
		70,141	85		
Ἐδαπανήθησαν δὲ τὰ ἀκόλουθα.					
» διὰ τὴν εἰκόνα Πλατυγένους, ἐνταλματος ἀριθ. 108.				500	—
» Εἰς τὸ Φυσιογραφικὸν Μουσεῖον, ἴδε Πίνακα 6. ἀριθ. ἐντάλ. 110, 112				12,119	80
εἰς ἀγορὰν Βιβλίων ἐκ λειψίας				10,146	16
				22,765	96

	Χρέωσις.		Πίστωσις.	
	Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς.	70,141	85	22,765	96
» Εἰς Ἀμαλίειον Ὀρφανοτροφεῖον τὸ κληροδότημα Γ. Μολδοβάνου, ἀνῆκον εἰς αὐτό, οὐχὶ δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, καθ' ἃ ἐδήλωσεν ὁ ἐν Καΐρῳ Πρόξενος ἀρ. Ἐντ. 111			962	77
» Εἰς ἀσφάλειαν τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Τεργέστῃ			4,350	—
» Εἰς ἑορτὴν τριῶν Ἱεραρχῶν	δρ. 423,95			
» Φόρον οἰκοδομῶν.	» 793,40			
» Τύπωσιν Πρυτανικῶν λόγων	» 510,—			
» Ναῦλον καὶ μεταφορὰν βιβλίων ἐκ Λειψίας	» 388,25			
» Ἀγορὰν χαρτῶν Πρυτανείου . . .	» 90,—			
» Καλλιέργειαν κήπου	» 118,75			
» Ἀγορὰν καὶ δετικὰ βιβλίων Πρυτανείου.	» 290,10			
» Εἰσιτήρια καὶ λοιπά.	» 228,10			
» Ἀσβέστωσιν στοῶν καὶ τὸ πρὸς βορρᾶν φρέαρ κλπ.	» 1105,90			
» Μισθὸς ἐπισάτου Δ. Δογαροπύλου ἀπὸ ά Ἰουλίου 1859 ἕως τέλους Μαρτίου 1860.	» 540,—			
» Διάφορα.	» 474,15			
» Διασκευὴν Πρυτανείου	» 629,05		5,591	65
» Εἰς τοὺς ὑποτρόφους Μαυροκορδάτου Πί-			33,670	38

		Χρέωσις.		Πίστωσις.	
		Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς.		70,141	85	33,670	38
ναξ 7. ἐνταλ. 118.				800	—
» Ἔξοδα χημείου εἰς λογαριασμὸν δραχμῶν 1000 ἀποφασισθεισῶν παρὰ τῆς Συγκλήτου.	» 107,5				
» Ἔξοδα μεταφορᾶς τελευταίου κιβωτίου βιβλίων ἐκ λειψίας	» 95 85				
» Ἔξοδα παραλαβῆς βιβλίων Φαρμακίδου.	δρ. 14,—				
» Τύπωσιν λόγου Ματθαίου	» 10,—				
» Ἔξοδα ἀποστολῆς κήτους. . .	» 150—				
Ἀσφάλειαν Πανεπιστημίου εἰς Φοίνικα.	» 639,—				
Εἰς ἀγορὰν βιβλίων βιβλιοθήκης Ἰωνιδῶν Πίναξ 4. ἀρ. ἐνταλματος 119.	» 156,—				
Καθαρισμὸν καπνοδόχων καὶ δικηγορικά.	» 76,—				
Ἀνύψωσιν τοίχου τοῦ πρὸς δυσμὰς κήπου.	» 468,60				
Ἔξοδα διατηρήσεως ἀντλίας ἕως τέλους Αὐγούστου 1860.	» 79,62				
Μισθοὺς Δογαροπούλου ἀπὸ ά. Ἀπριλίου ἕως τέλους Αὐγούστου 1860	» 300 —			2,216	59
Εἰς ἐπιχορηγήσεις ὑπαλλήλων καὶ ἔξοδα ἐξετάσεων Πίναξ 3.				1,164	17
» ἐπισκευὰς οἰκίας Κατριμάτσου Πίναξ 1.				860	—
		70.141	85	38.711	14

	Χρέωσις.		Πίστωσις.	
	Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.
Ἐκ μεταφορᾶς.	70,141	85	38,711	14
Εἰς ὁδηγὸν Ῥουσοπούλου, Πίναξ 5			400	—
» ἔξοδα οἰκίας Μανούσου καὶ πληρωμὰς τόκων εἰς λογαριασμὸν Μπεναρδάκη, Πίναξ 10.			5,403	38
			44,514	52
Τὰ ὀφειλόμενα παρὰ τοῦ Ταμείου τοῦ Πανεπιστημίου κατὰ τὸν Πίνακα 3			200	—
Τῇ ᾱῃ Σεπτεμβρίου 1860 κεῖνται εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν			25,427	33
			70,141	85
Σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν Δραχμῶν 25, 427,33 ἀνήκουσιν εἰς μὲν τὴν περιουσίαν Μανούσου	18,229	12		
Εἰς δὲ τὸ Πανεπιστήμιον	7,198	21	25,427	33

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελὶς	Στίχ.	ἀντὶ	γράφε
4	12	εἰσητήριά των	εἰσιτήριά των
7	9	συμβάντα	συμβάντος
7	26	σύγλητος	σύγκλητος
9	30	τὸ δὲ ἀστεροσκοπεῖον	τὸ δὲ ἀστεροσκοπεῖον,
18	3	γενομενῶν	γενομένων
19	15	σύντομων	σύντομον
25	25	στόμα καὶ	στόμα, καὶ
27	18	ἀπωλέσαντες	ἀπολέσαντες
27	23	Micheu	Michea
31	21	τοὺς δικαστὰς	τοῖς δικασταῖς
35	14	κάμπτωνται	κάμπτωνται
34	6	μᾶλλον περ	μᾶλλόν περ
68	2	ἀκαδημιακὸν	ἀκαδημαϊκὸν
73	19	Κυθαιρῶνα	Κιθαιρῶνα
79	8	οἰνογενείας	οἰκογενείας

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

παρὰ

ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΑΛΕΞ. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

κατὰ

ΤΗΝ ΕΠΕΤΕΙΟΝ ΕΟΡΤΗΝ ΤΗΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΕΙΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΕΙΟΥ ΚΑΘΙΔΡΥΣΕΩΣ

τῇ 20 *Μαΐου* 1861.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

1861.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Λ Ο Γ Ο Σ.

Ὅταν πρὸ τριακονταετίας ἐπεδήμησα κατὰ πρῶτον εἰς τὰς Ἀθήνας, εὗρον αὐτὰς ἄμορφον σωρὸν συντριμμάτων, καὶ μεταξὺ ἐρειπίων νέων βεβηλούντων τὰ ἀρχαῖα ἐρείπια, πενιχράς τινας καλύβας ἀνερπομένας εἰς τῆς Ἀκροπόλεως τὰ πλευρὰ, καὶ ὡς γονυπετούσας ἐνώπιον περισωθέντος τινὸς λειψάνου τῆς ἀρχαίας μεγαλειότητος· εὗρον ἱπποστάσιον τὸ Θησεῖον καὶ ἀσβεστοκάμινον τὸ Ὀλύμπιον, καὶ εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐφ' ἧς νῦν ἱστάμεθα, εὗρον ῥακενδύτην Ὀθωμανὸν βόσκοντα τὰς ἰσχνὰς του καμήλους, καὶ πανταχοῦ ἐρήμωσιν καὶ καταστροφὴν, τὰς λειτουργοὺς ταύτας καὶ τὰς ὀπαδοὺς τῆς δουλείας.

Ἓξ ἔτη παρῆλθον ἔκτοτε, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἐαρινῇ φαιδρὸν πλῆθος, εἰς οὗ τὰ βλέμματα ἠκτινοβόλει ἡ νέα ζωὴ, ἀνήρχετο ἑορτασίμως πρὸς εὐρεῖαν οἰκίαν ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, διότι ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡ τῶν γενεθλίων οὖσα καὶ τῆς ἐνθρονίσεως τοῦ Μεγαλειοτάτου ἡμῶν Βασιλέως, ἐπανηγυρίζετο μεγαλοπρεπέστατα καὶ δημοτελέστατα διὰ τῆς πρώτης ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου, ἐγειρομένου εἰς ναὸν πνευματικῆς κοινωνίας καὶ ἀδελφότητος αἰσθημάτων καὶ ἀγωγῆς πᾶσι τοῖς Ἕλλησι καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁμοδόξοις. Μικρὸν δ' ἔτι, καὶ ἡ βασιλικὴ δαψιλεία, ὡς καὶ ἡ τῶν Πανελλήνων φιλοτιμία διεκόσμησαν ταῖς παλινοστούσαις Μούσαις τὸ λαμπρὸν τοῦτο μέγαρον, ἐν ᾧ σήμερον ἑορτάζομεν τὴν εἰκοστὴν τετάρτην ἐπάνοδον τῆς ἐν τῷ ἐθνικῷ βίῳ τοσοῦτον ἐπισήμου ἐκείνης ἡμέρας.

Ἐπειδὴ δ' ἔθος ἀκαδημαϊκὸν ἐπεκράτησε νὰ πανηγυρίζηται αὕτη διά τινος ἀπὸ τούτου τοῦ βήματος ἀγορεύσεως, ἧς ἡ ὑπόθεσις ἐπιτρέπεται τῇ τοῦ ἀγορεύοντος ἐκλογῇ, ἔστω μοι, ἀφ' ἧ ἐμνήσθην τῆς οἰκτρᾶς ὄψεως ἣν παρίσα ἐν ἡμέραις ὀλιγίστας ἡ ποτὲ κλεινὴ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, νὰ ἐκθέσω διὰ βραχέων ὁποία τις ἦν αὕτη ἐν γένει ὅταν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔλαμπε πρώτη καὶ ἐνδοξοτάτη μεταξὺ τῶν πόλεων. Ναὶ μὲν, σήμερον ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς ἐλευθερίας ἀνακύπτει ἐκ τῶν ἐρειπίων της, καὶ τὴν ἀμορφίαν αὐτῆς διαδέχονται σεμνοὶ ναοὶ, ὡραῖαι οἰκίαι, ὁδοὶ εὐθύτομοι, καὶ ἐν εὐσκίοις κήποις ἡ ἀηδὼν πάλιν κελαδεῖ πρὸς τὸ ῥόδον, καὶ ἐν γένει πρὸς καλλωπισμὸν αὐτῆς συναμιλλᾶται ἡ ἀνατολικὴ τῆς φύσεως καὶ τοῦ κλίματος καλλονὴ μετὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς εὐρυθμίας· Ἀλλ' ἐν ᾧ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς εὐνομίας εἰς νέαν ἀναγεννᾶται μορφὴν, καὶ ἐξαλείφονται ὀσημέραι τὰ ἴχνη τῶν συμφορῶν καὶ τῶν ἐξολοθρεύσεων, κινδυνεύουσι νὰ συναπολεσθῶσι καὶ πολλὰ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος ἴχνη, καὶ αἱ ἀρχαῖαι Ἀθῆναι νὰ ἐξαφανισθῶσιν ὑπὸ τὸν μανδύαν τοῦ πολιτισμοῦ πολὺ μᾶλλον, ἢ ὅτε ἐκάλυπτε τὸν σεβαστὸν αὐτῶν σκελετὸν στρῶμα κόνιος καὶ ἐρειπίων τῶν βαρβάρων αἰώνων. Διὰ τοῦτο, ἐνῷ ὁ νέος βίος αἰπαιτεῖ καὶ ἐπιφέρει ἀλλοιώσεις ἐπ' ἀλλοιώσεων, καὶ ἀληθῶς *νέας* ἀπεργάζεται τὰς *Ἀθήνας* [1], μικρά τις ἐκδρομὴ εἰς τὰς ἀρχαίας ἐκείνας, οὐχὶ μετ' ἀξιώσεων γινομένη ἐπιστημονικῆς ἀκριβολογίας, ἥτις ἤθελε καταστήσει αὐτὴν μακροτέραν ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν ὥραν, καὶ ὀχληροτέραν τῇ ὁμηγύρει, ἀλλὰ μόνον εἰς πρόχειρον διέγερσιν ἀναμνήσεων, κοινῶν μὲν βεβαίως, πάντοτε ὅμως ὠφελίμων καὶ προσφιλῶν, ἴσως τύχῃ ἐπιεικῶν ἀκροατῶν, ἀφορώντων μᾶλλον εἰς τὴν λαμπρότητα τοῦ θεάματος ἢ εἰς τὴν ἀτεχνίαν τοῦ ξεναγοῦ.

(1) Novae Athenae, ἐπιγρ. τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ Ἀδριανοῦ.

Καὶ δὴ ἀνέλθωμεν ἐκ τοῦ Πειραιῶς, τὸ Ἁλίπεδον διελάσαντες, καὶ παρὰ τὸ Μακρὸν πορευόμενοι τεῖχος, οὐχ πάντως τὸ *Φαληρικὸν* [1], τὸ τῆς ὁδοῦ ἡμῶν ἀφεστὼς, καὶ ἀπὸ Λυσάνδρου οὐδέποτε ἀνοικοδομηθὲν, οὐδ' αὐτὸ τὸ *Νότιον ἢ Διὰ μέσου* καλούμενον, ὃ προσέθηκεν ὁ Περικλῆς [2], μηδὲ τὴν δι' αὐτοῦ καὶ τοῦ *βορείου* τείχους διέλθωμεν, διότι οὐ μόνον στερούμεθα τῆς καλῆς τοῦ πεδίου θέας, ἀλλὰ καὶ φθάνομεν μεταξὺ Πνυκὸς καὶ Μουσείου εἰς τὰς *Ἱππάδας* πύλας [3], ἂν καλῶς ἀπομνημονεύω τὸ ὄνομα, ὧν ἀνάντης ἡ πρόσβασις, καὶ ἵπποις μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ τῷ ἡμετέρῳ δίφρῳ βατή. Ἡ ὁδὸς ἡμῶν παρατείνει τὸ *βόρειον* ἢ ἔξωθεν τεῖχος [1], κατ' αὐτήν που τὴν διεύθυνσιν τῆς νῦν Πειραϊκῆς. Προσελθόντες τῷ περιβόλῳ τῆς πόλεως, ἂν ἐξακολουθήσωμεν εὐθὺ πρὸς βορρᾶν, ἀφικνούμεθα εἰς τὸ *Δίπυλον*, τὰς *Ἱερὰς* ἢ *Θριασίας* [4] πύλας, ὅπου σήμερον ἡ σχεδὸν ὁμώνυμος *Ἁγία Τριάς*. Αὕτη εἶναι ἡ ἐπισημοτέρα τῶν εἰσόδων τῆς πόλεως, ἀλλ' εἶναι ἀπωτέρα ἡμῶν, καὶ προσέτι ἐκτιθέμεθα παρ' αὐτὴν εἰς ἀσέμνων γυναίων δυσφήμους συναντήσεις [5]. Κάμψωμεν μᾶλλον πρὸς δεξιὰ, καὶ ἐντεῦθεν τοῦ *Ἑπταχάλκου* [6], τοῦ πετρώδους λοφιδίου, ἐφ' οὗ ἵστατο ἄλλοτε τὸ μνημεῖον τοῦ *Χαλκόδοντος* [7], ἵσταται δὲ νῦν ἡ ἐκκλησία τοῦ *Χαλκουρίου*, ἐντεῦθεν τοῦ στρογγύλου πύργου καὶ τοῦ λαξευτοῦ βράχου, ὅστις εἶχεν *ἐπίθεμα* τὸν τοῦ *Πραξιτέλους*

---

(1) Θεκ. Β, 13.—(2) Πλάτ. Γοργ. σ. 455.—Πλούτ. Περ. 13.—Ἀντιφ. ἐν Ἁρπ.—(3) Ψ. Πλούτ. Β. Γ Ῥ. Ὑπερίδης, ιϐ'.—Leake, Ath. Ἔκδ. Α'. μετάφρ. Γερμ. σ. 385. Ἔκδ. Β. σ. 447.—(4) Πλούτ. Περ. 30.—Ἁρπ. φ. Ἀνθεμόκριτος.—(5) Σχλ. Ἀριστφ. Ἱππ. 769.—Σουϊδ. φ. Κεραμ.—Ἡσύχ. αὐτ. καὶ Δημιαῖαι.—Λουκ. Ἑταιρ. διάλ. δ'.—(6) Πλούτ. Σύλλ. 14.—(7) Πλ. Θησ. 27.

ἵππῳ ἐφεστηκότα στρατιώτην [1], ἴσως τὸν κοσμοῦντα σήμερον τὴν Κυριναλείαν πλατεῖαν τῆς Ῥώμης, ὑπερβῶμεν τοὺς οὐχὶ λίαν ἀνωμάλους πρόποδας τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν, καὶ ἡ ἀκριβῶς ὑπὸ τὸν λόφον αὐτὸν ἀνοιγομένη πύλη εἶναι ἡ Πειραϊκή.

Εἰσελθόντες δὲ, μὴ χρονοτριβήσωμεν περὶ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, τὸ περιέχον *σκεύη εἰς παρασκευὴν τῶν πομπῶν* [2], δι' ὃ καὶ εἰς ἐκκλησίαν τῆς *ἁγίας Παρασκευῆς* μετεποιήθη ὕστερον, μηδὲ περὶ τὸν τῆς Δήμητρος ναὸν, ὅστις, διὰ τὸ αὐτόθι ἄγαλμα τοῦ Ποσειδῶνος [3], καθιερώθη ἔπειτα τῷ ἁγίῳ Νικολάῳ, Ποσειδῶνι τῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ σπεύσωμεν πρός τι ὕψωμα, «*ὡς ἂν ἡμῖν ἐκ περιωπῆς καταφανῆ πάντα ἢ τὰ ἐν τῇ πόλει* [4] », καὶ γενικήν τινα λάβωμεν τῆς συνόλου ἐπόψεως ἔννοιαν. Ἰδοὺ πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν λόφος πρὸς ὃν ἄγουσι στοαὶ ἀλλήλας ἐκδεχόμεναι. Διαβάντες διὰ τῶν δύω παραλλήλων τούτων [5], τῆς *Βασιλείου* καὶ τῆς *τῶν Δώδεκα Θεῶν*, ὧν τὴν μὲν ἴσως διεδέχθη ὁ *Ἅγιος Ἠλίας* [6], τὴν δὲ ἡ ἐκκλησία τῶν *Δώδεκα Ἀποστόλων*, προσέχοντες δὲ μὴ ἀφυπνήσωμεν τὰς σεμνὰς Εὐμενίδας, αἵτινες ῥέγχουσιν εἰς τοῦτο τὸ βάραθρον [7], ἀναβῶμεν τὸν ὑπερτείνοντα ἀπότομον ὄχθον, τὸν περιώνυμον Πάγον τοῦ Ἄρεως, οὗ καὶ βλέπομεν κατὰ τοὺς πρόποδας τὸν Ναόν [8].

Μεγαλοπρεπῶς ἀναπαύεται ὑφ' ἡμᾶς ἡ πόλις εἰς τοὺς κόλπους καταφύτου πεδίου. Τὸν ὁρίζοντα αὐτῆς περικλείουσιν, εἰς διαυγῆ διαγραφόμενοι οὐρανὸν, καὶ εἰς στιλπνὴν ἀτμοσφαῖραν λουόμενοι, ὁ μελισσοτρόφος *Ὑμηττὸς* πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς δυσμὰς ὁ *Κορυδαλὸς* καὶ ὁ *Αἰγάλεως* [9], βαθ-

(1) Παυσ. Α, 2.—(2) Αὐτ.—(3) Αὐτ.—(4) Λακ. Ἀλ. ιέ.—(5) Παυσ. Α, 3.—(6) Ἅϊς—Ἠλίας ἀντὶ Βασίλειος.—(7) Παυσ. Α, 28. Ζ, 25. —Εὐριπ. Ἰφιγ. ἐν Τ. 262. Ὀρέστ. 1665. Ἠλέκτρ. 1269.—Αἰσχ. Εὐμ. 1001. — (8) Παυσ. Α. 8.—(9) Στρβ. σ. 395.—Θουκ. Β, 19. — Ἡρόδ. Η, 90.

μηδὸν ὑψούμενος μέχρι τῶν ἀποτόμων κορυφῶν τοῦ *Πάρνηθος*, ὧν μία, ἡ περιφερὴς ἐκείνη καὶ μεμονωμένη, εἶναι ἡ *Φυλὴ*, μεγαλώνυμος βωμὸς τῆς ἐλευθερίας. Πρὸς βορρᾶν δ' ὁρίζει τὴν θέαν μακρὰν μὲν ὁ καλλιμάρμαρος *Βρυλησσὸς*, σχῆμα ἔχων βασιλικῆς σκηνῆς ἀναπεπταμένης, ἐγγύτερον δὲ ἡ σειρὰ τοῦ *Λυκαβητοῦ* μετὰ τῆς ὀξείας ἄκρας τοῦ *Ἀγχέσμου*, ἣν στέφει ὁ βωμὸς τοῦ Ἀγχεσμίου *Διὸς*, καὶ πρὸς μεσημβρίαν συγχεῖται μετὰ τοῦ κυανοῦ οὐρανοῦ ἡ κυανῆ θάλασσα, τὸ εὐρὺ στάδιον τῆς δόξης τῶν Ἀθηναίων. Ὑπὸ δὲ τοὺς πόδας ἡμῶν, ἡ πόλις, *τροχοειδὴς*, κατὰ τὸν χρησμὸν [1], περιβάλλει τὴν Ἀκρόπολιν κύκλῳ, ὡς *ὀμφαλὸν* ἐν ἀσπίδι [2], ἔχουσα περίμετρον δυναμένην, μεθ' ὅλων τῶν ὀχυρωματικῶν αὐτῆς ἐλιγμῶν, νὰ ἐκτιμηθῇ ὡς ἐξ ἁπλῆς ὄψεως εἰκάσαι, εἰς τεσσαράκοντα πέντε περίπου στάδια [3], καὶ παριστᾷ λαβύρινθον οἰκιῶν, καὶ ἐργαστηρίων, καὶ στοῶν, καὶ ναῶν, καὶ παντοίων οἰκοδομημάτων, εἰς μυριάδα δυναμένων ν' ἀριθμηθῶσι [4]. Τίς ἐν αὐτοῖς θέλει μᾶς δείξει τὴν οἰκίαν τοῦ Θεμιστοκλέους, τὴν οἰκίαν τοῦ Μιλτιάδου; Ἀφανεῖς αὗται συγχέονται μεταξὺ *τῶν πολλῶν, κατ' οὐδὲν αὐτῶν σεμνότεραι οὖσαι.* Ὅσαι δὲ λαμπρότεραι φαίνονται καὶ αὐτῶν *τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων*, ταύτας ἀνεγείρουσιν ἀλαζόνες ὀψίπλουτοι, ἐκ τῶν τὰ κοινὰ καρπουμένων [5]. Φαίνεται δ' ἐν γένει *κακῶς ἐρρυμοτομημένη* ἡ πόλις, *διὰ* τὴν τοῦ σχεδίου

---

(1) Ἡρόδ. Ζ, 140.—(2) Πινδ. Ἀποσπ. Γ.—Ἀριστείδ. Παναθ. Α.—Στρ. Θ. 396.—(3) Κατὰ Θουκ. Β, ιγ'. στάδια 43, καὶ ἡ μεταξὺ τοῦ Φαληρικοῦ καὶ βορείου μακροῦ τείχους ἔκτασις, ἤτις (ἀπὸ Φιλοπάππου μέχρι τοῦ δυτ. πέρατος τῆς Πυκνὸς) δὲν ὑπερβαίνει τὰ 4 στάδια. Ὁ σχολ. τοῦ Θουκ. μακρύνεται πολὺ τῆς ἀληθείας, λέγων τὴν ἔκτασιν 17 σταδίων, καὶ λαμβάνει βεβαίως τὴν βάσιν ἀντὶ τῆς κορυφῆς τοῦ τριγώνου. [4] Ξενοφ. Ἀπομν. Γ, 6, 14— (5) Δημ. Ὀλυνθ. Γ. ἰ. Ἔκδ. Δούκ.—κ. Ἀριστοκρ. ϟδ'.—π. Συντάξ, ιϐ·

αὐτῆς *ἀρχαιότητα* [1], δι' ὃ καὶ δυσκόλως δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἐκ τῆς ἀποστάσεως ταύτης καὶ τὰς γενικωτέρας διαιρέσεις αὐτῆς.

Πρὸς τ' ἀριστερὰ ἐκεῖ, καὶ βορείως τῆς Πειραϊκῆς πύλης δι' ἧς εἰσήλθομεν, ἰδοὺ κατὰ τὴν Ἁγίαν Τριάδα τὸ πολυτελὲς Δίπυλον, διαιροῦν τὸν Ἔξω τοῦ Ἔσω Κεραμεικοῦ [2], καὶ ἀπ' αὐτοῦ *δρόμος* εὐρὺς, ἔχων ἑκατέρωθεν ἐργαστήρια καὶ στοὰς [3], διήκει μέχρι τῆς ἀνόδου πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν [4], ἐφαπτόμενος καὶ τῆς ἀγορᾶς [5]. Περαιτέρω δὲ τοῦ Διπύλου ὑποφαίνεται, νομίζω, καὶ ἑτέρα Πύλη, ἐπίσης ἄγουσα πρὸς τὸ πολυάνδριον τοῦ Ἔξω Κεραμεικοῦ, καὶ ἴσως εἰσὶν αὗται αἱ *Ἡριαῖαι*, ἢ πύλαι τῶν τάφων [6]. Πέραν δὲ τοῦ δρόμου, πρὸς ἀνατολὰς καὶ βορρᾶν τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ βορείως τῆς Ἀκροπόλεως, ἡ πυκνὴ συνοικία ἐκείνη εἶναι ἡ *Μελίτη*, περιέχουσα καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Ἀγορᾶς. Καὶ τὸ μὲν ὑψηλὸν αὐτῆς τοῦτο μέρος, τὸ τῇ Ἀκροπόλει εὐθὺς ὑποκείμενον, εἶναι ὁ *Κολωνὸς*, ὅστις, καθ' ὃ τῇ ἀγορᾷ συνεχὴς, καὶ *Ἀγοραῖος* λέγεται [7]· τὸ δὲ ταπεινότερον ἐντείνεται μέχρι τῶν πρὸς δυσμὰς αὐτῆς καὶ ἄνω τοῦ Κεραμεικοῦ φαινομένων ἐκείνων πυλῶν, κατὰ τὸ Γεράνιον, αἵτινες πρέπει νὰ ἦναι *αἱ Μελιτίδες*, ἀνοιγόμεναι ἐπὶ τῆς *Κοίλης*, ὁδοῦ ἣν δοξάζουσιν οἱ τάφοι τοῦ Κίμωνος, τοῦ Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου [8], καὶ ἔτι βορειότερον μέχρι τῶν *Ἀχαρνικῶν* πυλῶν, περὶ τὴν πλατεῖαν κειμένων τοῦ Ὄθωνος. Τὸ δ' ἀπὸ τῆς Μελίτης πρὸς ἕω διὰ

---

(1) Δικαίαρχ. Βί. Ἑλλ. σ. 485.—(2) Θουκ. ΣΤ, 57.—(3) Ἡμέρ. Σοφις. Γ.—(4) Ἀρριαν. Ἀλ. Ἀν. Γ, 16.—(5) Πλούτ. Β. Γ' Ρ'. Λυκουργ. καὶ ψήφ. Γ.—Τ. Liv. XXXI, 24.—(6) Ἐτ. μ. φ. Ἡριά. Adnot. Sylburg. Ἁρπ. φ. Ἡρία. — Ὁμ, Ἰλ. Ψ, 126.—Δημ. κ. Εὐβούλ. 16.— Δείναρχ. κ. Ἀριστογ.—(7) Σχλ. Ἀριστφ. Ὄρν. 998. — Πολυδ. Ζ, 132.—Ἁρπ. φ. Κολωνίτας.— (8) Ἡρόδ. ΣΤ, 103. — Μαρκελ. Βίος Θουκ. Β'.

στενωποῦ διαιρούμενον μεσαίτατον ἐκεῖνο μέρος τῆς πόλεως, εἶναι ὁ Κολλυτὸς [1], ἡ πατρὶς τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ κατοικία τοῦ Τίμωνος [2], πρὶν μισανθρώπως κλεισθῇ εἰς τὸ ἔρημον πυργίον ἐν Ὑμηττῷ. Γείτων δὲ τῇ Μελίτῃ περαιτέρω εἶναι ἡ *Διόμεια* [3], διαιρουμένη, κατὰ τ' Ἀνάκτορα, διὰ τῶν *Διομείων πυλῶν* εἰς τὴν Ἔσω καὶ εἰς τὴν Ἔξω, τὴν ἐκτεινομένην μέχρι τοῦ Κυνοσάργους [4], Μεσημβρινώτερον δ' αὐτῶν, εἰς τὴν ἀνατολικὴν τοῦ Ἄστεως πλευρὰν ἀνοίγονται αἱ *Διοχάρους πύλαι*, ἄντικρυ τοῦ Λυκείου [5], καὶ πρὸ αὐτῶν μικρὰ *πυλὶς* παρὰ τὴν κρήνην τοῦ *Πάνοπος* [6]. Τὸ δὲ λοιπὸν τῆς πόλεως ἀποκρύπτει ἡμῖν, ἐνταῦθα οὗ ἱστάμεθα, ἡ Ἀκρόπολις· ἀλλὰ νομίζω ὅτι εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς αὐτῆς πρόποδας ἐκτείνεται ἡ *κώμη* [7] τῶν *Κυδαθηναιέων* [8], μέχρις Ὀλυμπίου καὶ τῶν παρ' αὐτὸ *Αἰγαίων* [9] καὶ *Ἰτωνίων* [10] πυλῶν. Αὐτόθι πλεῖστα εἰσὶ μεταλλουργεῖα, ἴσως τὸ *μαχαιροποιεῖον* τοῦ Δημοσθένους [11], καὶ τὸ *ἀσπιδοπηγεῖον* τοῦ Ἀπολλοδώρου [12], καὶ τοῦ Τιμάρχου τὸ *ἀργυρεῖον* [13], ὧν λείψανον ἡ ὑπὸ τὰς οἰκίας αὐτόθι ἀνορυττομένη συχνὴ μετάλλων σκωρία [14]. Μετὰ δὲ τοὺς Κυδαθηναιεῖς, ἡ κοιλὰς αὕτη ὀπίσω ἡμῶν, ἡ μεταξὺ τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως, εἶναι, ἂν ἡ μνήμη δὲν μ' ἀπατᾷ, ἡ κώμη τῶν *Σκαμβωνιδῶν*, δι' ἧς διήκει ἡ *Μύρμηκος* ἀτραπὸς [15], ἴσως ἡ

(1) Στραβ. 65.—Ἡμέρ. ἐν Φωτ. Μυριόβ. σ. 1139.—(2) Λουκ. Τιμ. 7.—(3) Οἱ Διομιεῖς ἔθυον Μεταγείτνια. Πλούτ. σ. Φυγ. 5.—Δίομος υἱὸς τοῦ Κολυτοῦ.—(4) Ἡσύχ. φ. Κυνόσαργες.—Σουίδ. φ. Διόμεια.—(5) Στρβ. 397.—Ξενοφ. Ἑλλ. Β, 4, 29.—(6) Πλάτ. Λύσ. 1.—(7) Ἰσοκρ. Ἀρειοπ. σ. 149.—(8) Ἡσύχ. φ. Κυδαθ. — Σχλ. Πλάτ. Συμπ. 1.—Ant. Hell. N. 57.—(9) Πλούτ. Θησ. 12.—(10) Πλάτ. Ἀξίοχ. 1.—Παυσ. Α, 1.---(11) Δημ. κ. Ἀφόβ. Α, ιέ.---(12) Αὐτ. ὑπ. Φορμ. ά.—(13) Αἰσχ. κ' Τιμάρχ. λά.—(14) Ὑπὸ τὴν ἐμὴν οἰκίαν, τὴν τοῦ Κ. Παπαρηγοπούλου καὶ μέχρι τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου. — (15) Ἡσύχ. φ. Μύρμ. ἀτρ. καὶ Μύρμ. ὁδοί. — Ἀριστοφ. Θεσμφρ. 106. — Φωτ. Λεξ. φ. μύρμ· ἀτρ.---Ant. Hell. N. 57.—C. I. G. N. 70.

ἄγουσα ἐκείνη πρὸς τὰς *Ἱππάδας* [1], μεταξὺ τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Πνυκὸς, ἢ καὶ μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ τὰ ἀπέχοντα οὕτω τηλεσκοποῦμεν, τίνες εἰσὶν οὗτοι οἱ πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν τὴν λαξευτὴν κλίμακα ἀνιόντες, ἄνδρες σεμνοὶ τὴν ἀναβολὴν, τὴν ὄψιν μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐπίσημοι; Ἄ! ναὶ, ἱστάμεθα ἐπὶ τοῦ *Ἀρείου Πάγου*, τοῦ ἐπιφανοῦς ἐκείνου κατὰ πᾶσαν τὴν ἀρχαιότητα δικαστηρίου τῶν φονικῶν, παρ' ᾧ καὶ Θεοὶ δίκας ὑπέσχον, καὶ καθ' οὗ οὐδείς ποτε, καὶ καταδικαζόμενος, ὡς ἀδικηθεὶς ἐξανέστη [2]. Οἱ δ' ἄνδρες οὗτοι εἰσὶν οἱ δικασταὶ, οὐχὶ ἐκ τῶν ἑξακισχιλίων Ἡλιαστῶν, οἵτινες κλήρῳ αἱρετοὶ, διανέμονται καθ' ἑκάστην εἰς τὰ δέκα πολιτικὰ δικαστήρια [3], τὸ *Παλλάδιον*, τὸ *Δελφίνιον*, τὸ *Πρυτανεῖον*, τὸ *Τρίγωνον*, τὸ *Παράβυζον*, τὸ *Βατραχιοῦν*, τὸ *Φοινικιοῦν*, τὸ *Ἐπίλυκον*, τὸ *Μετίχιον*, καὶ τὸ ἐν *Φρεαττύϊ* τοῦ Πειραιῶς, ἀλλ' οἱ τὴν ἄνω Βουλὴν ἀπαρτίζοντες, οἷς μετὰ δόκιμον τῶν δημοσίων διοίκησιν ἰσόβιον ἐδόθη τοῦτο τὸ γέρας [4], ὡς καὶ τὸ μέγα ἐκεῖνο, τοῦ ἐφορᾶν τὴν ὑπ' ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἀκριβῆ τῶν νόμων ἐκτέλεσιν [5]. Ἰδοὺ αὐτοί· ἀφ' οὗ ἀνέβησαν, ἀντὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ εὐτελὲς καὶ πηλοστεγὲς τοῦτο οἴκημα [6], ἐν ᾧ συνεδριάζουσιν ὡς Βουλὴ, ἐλθόντες καταλαμβάνουσι σοβαρῶς τὰς ἕδρας ἐφ' ὑπαίθρου τοῦ βράχου, διότι οὐδ' ὅσιον οὐδὲ πρέπον, οἱ καθαροὶ οὗτοι τὰς χεῖρας νὰ συγκάθηνται ὁμορόφιοι τοῖς αὐθένταις καὶ ἀνθρωπίνῳ αἵματι μολυνθεῖσιν [7].

---

(1) ψ. Πλουτ. Β. Γ. Ῥ. Ὑπερίδης.---(2) Δημ. κ Ἀριστοκρ. κδ'. κγ'.-(3) Παυσ. Α. 28.—Πολυδ. Η, 121.—Σχλ. Ἀρστφ. Πλ. 278 Σφ. 1105.-Σουϊδ. φ. Βακτηρία. — Bekker, Anecd. gr. I, σ. 220. — (4) Ὑπόθ. Δημ. κ. Ἀνδροτ. — (5) Ψήφ. Τισαμ. ἐν Ἀνδοκ. π. μυστ. κδ'. — Πλούτ. Σόλ. 19.—(6) Vitr. II, 1.—(7) Ἀντιφ. π. Ἡρόδ. φ. γ'.—Πολ. Η, 10, 110.

Οἱ δ' αὐτοῖς ἑπόμενοι δύω ἐκεῖνοι, οἱ ὠχροὶ καὶ τεταραγμένοι, εἰσὶν οἱ διάδικοι, διότι αὕτη ἐστὶ φονικῆς δίκης *κυρία* ἡμέρα. Προσαχθέντες δ' ἐκαθέσθησαν καὶ αὐτοὶ ἐπὶ δύο λίθων *ἀργῶν* [1], τοῦ λίθου τῆς *ὕβρεως* καὶ τοῦ λίθου τῆς *ἀναιδείας*, καὶ ἐτέθησαν ἐμπρὸς τῶν δικαστῶν οἱ δύο τῆς ψηφοφορίας *καδίσκοι*, ὅτε *ἀπολλὺς* καὶ ὁ *ἀπολύων* [2]. Σιγᾶτε λεώς! Ἐστεμμένος προβαίνει ὁ ἱερεὺς, καὶ φοβερὰν θυσίαν ἐπιτελεῖ, ἀρὰς ταῖς φοβεραῖς ἐρινύσι [3] κατὰ τῶν ἐπιόρκων προφέρων. Ἅμα δ' ὁ Γραμματεὺς *ἀνέγνω* τὰς *ἀντιγραφὰς* [4], τοῦ μὲν ἐγκαλοῦντος, τοῦ δ' ἀντιδιϊσχυριζομένου, ἄτρομος ἀναπηδᾷ ὁ διώκων, καὶ θέτων τὸν πόδα ἐπὶ τῶν ἔτι σπαιρόντων *τομίων* τοῦ *κάπρου*, τοῦ *κριοῦ* καὶ τοῦ *ταύρου*, ὄμνυσιν ἐπὶ ἀπωλείᾳ ἑαυτοῦ, τῶν παίδων καὶ τῆς οἰκίας του περὶ τῆς τοῦ ἀντιδίκου του ἐνοχῆς [5], καὶ θαῤῥαλέως *εἰσιὼν τὴν εὐθεῖαν* [6], προσάγει μάρτυρας, προκαλεῖ βάσανον τῶν δούλων τοῦ ἐναγομένου [7], ἐξάγει τὰς ἀποδείξεις ἐκ τοῦ *ἐχίνου* εἰς ὃν εἶχε σφραγίσει αὐτὰς ἡ *ἀνάκρισις* [8], καὶ *ἄνευ ὕδατος* δικαζόμενος [9], διότι ἡ δίκη περὶ *κακώσεως* [10], κεραυνοβολεῖ ἐπὶ μακρὰν ὥραν τὸν ἀντίπαλον διὰ ῥύμης φλογερῶν λόγων, καὶ ἀπαιτεῖ αἷμα ἀνθ' αἵματος, διϊσχυριζόμενος ὅτι τὸ θῦμα ἐκπνέον δὲν ἐσυγχώρησε τὸν φονέα του [11]. Τεθορυβημένος καὶ ὑποτρέμων ἐγείρεται μετ' αὐτὸν ὁ κατηγορούμενος, καί τινας λέξεις δυσνοήτως τραυλίσας, παραδίδωσι τὸν λόγον εἰς συνήγορον [12], ὅστις διὰ *παραγραφῶν* [13], *ἀντωμοσιῶν* καὶ *δια-*

---

(1) Ἀντὶ ἀργυρῶν ἐν Παυσ. Α, 28. — (2) Φρύννιχ. ἐν Ἀρπ. καὶ Σουΐδ. — (3) Δείν. κ. Δημ. ιδ'. — (4) Δημ. κ. Στεφ. ιά.---(5) Δημ. κ. Ἀριστοκρ. κδ'. — (6) Πολυδ. Η, 57. — Δημ. κ. Στεφ. ψευδομ. Α. γ'.—Ἁρποκρ.—Ὑπόθ, Δημ. κ. Φορμ. — (7) Ἰσαῖ. π. Κίρων κλ. δ'. — Αντιφ. π. Χορ. ἡ. — (8) Δημ. κ. Βοιωτ. γ'. κ. Στεφ. γ'. ιθ'. ιδ'. κ. Εὐέργ. έ.--Σχὶ. Ἀρστφ. Σφ. 1436.-(9) Αἰσχ. κ. Κτησ. νς'. κτλ.-(10) Ἁρπ. 161.---(11) Δημ. κ. Εὐεργ. πή Μενησ. κθ'.---(12) Αἰσχ. π. πρπρσβ. νή. κ. Κτησ. νή.---(13) Πολυδ. Η, 57.

μαρτυριῶν [1], καὶ διὰ παντὸς εἴδους ἐνστάσεων, προσπαθεῖ ν' ἀποφύγῃ τὴν οὐσίαν τῆς δίκης. Μάταιος ἀγὼν, ὅστις διεγείρει μόνον τὴν δυσπιστίαν τῶν δικαστῶν, καὶ παρασκευάζει αὐτοὺς εὐμενεστέρους εἰς τὸν ὕστερον τοῦ διώκοντος λόγον [2], περίληψιν ὄντα τοῦ προτέρου, καὶ ἀνασκευὴν τῶν σαθρῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ ἀντιδίκου. Ὁ δ' ἐναγόμενος, τί λοιπὸν ἔγινε; Πῶς δὲν ἀνίσταται καὶ αὐτὸς εἰς δευτερολογίαν; Ἰδού τον· τὸν κίνδυνον ἐπιγνοὺς, ἐτράπη ἐκεῖ εἰς ἐκουσίαν φυγήν. Ἀφήσωμεν αὐτὸν φεύγοντα, διότι οὐδεὶς, οὐδ' αὐτοὶ οἱ δικασταὶ δικαιοῦνται νὰ τὸν κωλύσωσιν ὅταν φύγῃ πρὶν τὸ δεύτερον ἀγορεύσῃ [3], καὶ ἀποβλέψωμεν πρὸς τοῦ λόφου τοὺς πρόποδας, ὅπου μέγα πλῆθος συνέρρευσεν, ἐκ τοῦ ἔξω Κεραμεικοῦ προερχόμενον, καὶ μύρτια κλάδους ἔχον διὰ χειρῶν [4]. Ποῖον παράδοξον θέαμα! Ναῦς εἶν' ἐκείνη ἡ μετ' ἀλαλαγμῶν καὶ παιάνων προπεμπομένη διὰ τῆς πόλεως; Ἀναχθεῖσα κάτωθεν τοῦ Ἀρείου Πάγου, οὗ ἦν ἠγκυροβολημένη [5], ἐλαύνεται *χιλίᾳ κώπῃ* [6] διὰ τῶν ὁδῶν, καὶ τὸν ἄνυδρον πλοῦν της βοηθεῖ κολπούμενον [7] κροκωτὸν [8] ἱστίον πεποικιλμένον [9]. Ναὶ, τὸ ἱστίον τοῦτο εἶναι ὁ νέος πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν διὰ τοῦ ξένου τούτου μηχανήματος ἀναγόμενος, διότι σήμερον τελοῦνται τὰ Παναθήναια, σήμερον εἶναι ἡ εἰκοστὴ ὀγδόη Ἑκατομβαιῶνος [10]. Οἱ ἄρχοντες [11] περιστοιχίζουσιν ἐν πομπῇ τῶν Ἐργαστινῶν [12] τὸ εὐσεβὲς φιλοτέχνημα, καὶ παρακολουθοῦσιν αὐτὸ γυναῖκες καὶ παρθένοι βαθύκολποι, φέρουσαι τὰ σκεύη τῶν

---

(1) Λυσ. κ. Παγκλ. δ'.---Ἁρπ.---Σουΐδ. --- (2) Δημ. κ. Ἀφόβ. Β. ά.--- (3) Δημ. κ. Ἀριστοκρ. κδ'.---(4) Θουκ. ΣΤ, 17.---(5) Παυσ, Α. 29.--- [6] Φιλόστρ. Σοφ. Β, 15. --- (7) Ἁρπ. φ. Τοπεῖον. --- Virg. Cir. 21. 26.---(8) Εὐριπ. Ἑκάβ. 464.---(9) Πλάτ. Εὐθύφρ. 6.---Πλούτ. Δημήτρ. 12.---(10) Πρόκλ. εἰς Πλάτ. Τίμ.---(11) Τ' ἀνάγλυφα τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος. Brit. Mus. 18, 21, 22ι--(12) Ἡσύχ. φ. Ἐργαστίναι.

θυσιῶν [1]. μετ' αὐτὰς δ' ἔπονται αἱ τῶν μετοίκων γυναῖκες, ἐν ὑπηρετίδων μέρει τὰ σκιάδια καὶ τὰς ὑδρίας πεφορτισμέναι [2]. Εὔρωστοι θῦται ὁδηγοῦσι τὰ λιπαρὰ ἱερεῖα [3], ἃ ἔπεμψε τῇ μητροπόλει ἡ ὑιϊκὴ τῶν ἀποίκων φιλοστοργία [4], καὶ ἄλλοι φέρουσιν ἐν σκάφαις τὰ ὄψα καὶ τὰ τρωγάλια, καὶ ἐν ἀμφορεῦσι τὸν οἶνον [5], διὰ τὴν ἐκ τῶν κρεῶν τῆς θυσίας ἑστίασιν· αὐληταὶ δὲ καὶ κιθαρισταὶ [6] καὶ ἀοιδοὶ θαλλοφόροι [7] προπορεύονται τοῦ ἐν ταῖς διφρηλασίαις στεφανωθέντων [8] τεθρίππων [9], καὶ παντὸς τοῦ πλήθους τῶν ἐφίππων [10] καὶ πεζῶν πανηγυριστῶν [11].

Εἰς τὰς τάξεις τούτων ἀναμιγέντες, παρακολουθήσωμεν τὴν πομπὴν ἢ μᾶλλον, ἐν ᾧ αὕτη βάδην χωρεῖ, ἴδωμεν ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ὡραῖον ἐκεῖνον ναὸν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος πρὸς τ' ἀριστερά. Πῶς διστάζει περὶ αὐτοῦ ὁ ἀρχαιδίφης [12]; Τοῦτο εἶναι προφανῶς τὸ Θησεῖον. Ἰδοὺ ἔξωθεν ἐν ζωηραῖς γλυφαῖς παριστώμενοι οἱ ἆθλοι τοῦ ἥρωος, καὶ τοῦ συναγωνιστοῦ αὐτοῦ Ἡρακλέους· ἰδοὺ δὲ καὶ ἔσω οἱ τοῖχοι διὰ τύκου κατάστικτοι, ὡς ἀπήτει τὸ χρίσμα ἐφ' οὗ ἦσαν αἱ περίφημοι γραφαὶ τοῦ Μίκωνος καὶ τοῦ Πολυγνώτου [13]. Ἰδοὺ τέλος εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, ὡς καὶ ὁ περιηγητὴς μαρτυρεῖ [14], τὸ τοῦ Πτολεμαίου γυμνάσιον, τὸ περὶ τὸ Βρυσάκιον ἀρτίως ἀνασκαφὲν μετὰ τῶν ἐπωκοδομημένων αὐτῷ βυζαντινῶν κτιρίων, καὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου αὐτοῦ οἱ *θέας ἄξιοι*. ὡς καὶ ὁ Παυσανίας τοὺς λέγει [15], καὶ ἰδιόρρυθμοι

---

(1) B. M. 17, 23.--- (2) B. M. 17, 24, καὶ ἓν ἐν Ἑλλάδι.--- (3) B. M. 25, 84, 87, καὶ 2 τμ. ἐν Ἑλλάδι.---(4) Σχ. Ἀριστφ. Νεφ.---(5) B. M. 25, καὶ 2 τμ. ἐν Ἑλλ.---(6) 1 τμ. ἐν Ἑλλ.---(7) B. M. 28 καὶ ἓν τμ. ἐν Ἑλλ.---(8) Ἀριστφ. Εἰρ. 899.-Ἀθήν. Β, 154.---(9) B. M. 25, 28. 30, 31 78, 82.---(10) B. M. 32, 34, 77 καὶ I τμ. ἐν Ἑλλ.---(11) 1 τμ. ἐν Ἑλλάδι.--- 12) Ῥὸς, τὸ Θησεῖον καὶ ὁ Ναὸς τοῦ Ἄρεως.--- (13) Παυσ. Α. 17,---(14) Αὐτ.---(15) Αὐτ.

οὗτοι Ἑρμαῖ, κολοσσοὶ ὀφιόποδες, εἰς τετραγώνους προσκείμενοι κίονας [1]. Τίνες δ' ἄρα εἰσὶν οὗτοι οἱ πενιχροὶ τὴν ἐνδυμασίαν, οἱ καθήμενοι εἰς τὸ περιστύλιον τοῦ ναοῦ; Πῶς βλέπουσι μακρυνομένην τὴν πομπὴν καὶ δὲν τὴν παρακολουθοῦσιν; Εἰσὶ δοῦλοι, ὡς εἰς ἄσυλον ἐνταῦθα φυγόντες τὴν σκληρότητα δεσποτῶν ἀπηνῶν, καὶ ἀπαιτοῦντες νὰ μεταπραθῶσιν εἰς ἄλλους, καθ' ἃ χαριζόμενος αὐτοῖς, ἐπιτρέπει ὁ νόμος [2].

Ἀλλ' ἡμεῖς, μὴ ἔχοντες τοὺς αὐτοὺς λόγους ὅπως μὴ ἀποσπασθῶμεν ἀπὸ τοῦ Θησείου, δράμωμεν κατόπιν τῶν πομπευόντων, οἵτινες τὴν Βασίλειον παραλλάξαντες, εἰσέδυσαν ἤδη πρὸς ἕω εἰς τὴν Μελίτην. Ὁ ναὸς οὗτος οὗ ἐμπρὸς διερχόμεθα, εἶναι ὁ τοῦ *Ἡφαίστου* [3]· ὁ ἱερὸς δ' ἐκεῖνος περίβολος, ὁ ὑπεράνω ἡμῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, περὶ τὸ ἐρείπιον τῆς Ὑπαντῆς [4], περιέχει τῆς ἐν *Κήποις Οὐρανίας Ἀφροδίτης* ἀφίδρυμα [5]. Εἰς αὐτὸν, ταύτην τὴν νύκτα κατῆλθον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως αἱ Ἀρρηφόροι διὰ τῆς ὑπογείου ταύτης διόδου, καὶ κατέθεσαν αὐτόθι τὰ μυστηριώδη κανᾶ, ἀντ' αὐτῶν ἄλλα τῇ Πολιάδι ἀνακομίσασαι.

Ἀλλ' ἰδοὺ ἡμεῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ταύτην μᾶς ἀναγγέλλει ὁ χαλκοῦς οὗτος Ἑρμῆς, ὁ *εὔγραμμος*, ὁ *εὐπερίγραφος*, ὁ *ἀγοραῖος* ἐπιλεγόμενος [6], καὶ ὁ παρ' αὐτῷ Πυλὼν [7], ὃν ἀνήγειρον οἱ Ἀθηναῖοι, νικήσαντες τὸν Κάσσανδρον ἐν ἱππομαχίᾳ. Κατ' αὐτοῦ, φαίνεται, τὸ παράδειγμα ᾠκοδόμησαν μετὰ ταῦτα περὶ τὸ αὐτὸ μέρος, ἐκ δωρεῶν τοῦ Καίσαρος

1] Τρεῖς σώζονται ἐν χώρᾳ.--- 2] Πλούτ. Θησ. 36.-Πολυδ. Ζ. 13.--- 3] Παυσ. Α. 14.-- 4] And. Hell. N. 1128.-- 3]Παυσ. αὐτ. καὶ 19, καὶ 27. Ἀντὶ Περίβολος..., τῆς ἐν Κ. Ἀφροδίτης οὐ πόρρω, γρ. Περίβολος ... τῆς ἐν Κ. Ἀφρ., οὐ πόρρω· ἢ ἀντὶ οὐ πόρρω, καὶ δι' αὐτοῦ, γρ. οὐ πόρρω δ' αὐτοῦ.---Ὁ Ἀπολλόδ. (ἐν Σουιδ. καὶ Ἁρπ. φ. Πάνδημος) συγχέει τὴν Οὐρανίαν μετὰ τῆς Πανδήμου, τῆς ἐν τῷ Ἱπολυτίῳ, πρὸς μεσημβρίαν τῶν Προπυλαίων, καὶ ἐτυμολογεῖ ταύτην ἐσφαλμένως.-- 6] Λεκ. Ζ. Τραγ. 33,--Παυσ. Α, 15.--7) Πασ, αὐτ.--Δημ, κ, Ευέργ. καὶ Μνησιβούλου, ή,—Ἁρπ, Σουιδ· Φωτ, φ. Ερμῆς.

καὶ Αὐγούστου, στοὰν τῇ *ἀρχηγέτιδι Ἀθηνᾷ* [1], διαμένουσαν μέχρι καὶ νῦν, ὑπὸ τὴν οὐχὶ ὅλως ἀκατάλληλον ἐπωνυμίαν *Πύλης τῆς ἀγορᾶς*.

Ἡ κατάγραφος δ' αὕτη στοά, ἡ πρώτη μετὰ τὸν Πυλῶνα [1], εἶναι ἡ *Ποικίλη* βεβαίως. "*Προσέλθωμεν οὖν τῇ διανοίᾳ καὶ εἰς τὴν στοὰν τὴν Ποικίλην. Ἁπάντων γὰρ ἡμῖν τῶν καλῶν ἔργων τὰ ὑπομνήματα ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀνάκειται*" [2]. Οὐδ' ἐσμὲν μόνοι ἐντὸς αὐτῆς· πολλοὶ ἄνδρες τὴν πληροῦσι, περιπατοῦντες ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν στηλῶν της. Ἀλλ' αὐτοὶ ὀλίγον φαίνονται προσέχοντες εἰς τὰ θαυμάσια τῆς τέχνης, τὰ κοσμοῦντα τοὺς τοίχους αὐτῆς, εἰς τοῦ Μίκωνος τὰς μεγαλογραφίας, αἵτινες νέαν δόξαν προσέθηκαν εἰς τοὺς ἐνδόξους θριάμβους τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Ἀμαζόνων καὶ τῶν Περσῶν [3], εἰς τοῦ Πολυγνώτου τὴν ζωγραφικὴν Ἰλιάδα, ἐφάμιλλον τῆς ποιητικῆς κατὰ κάλλος καὶ ὕψος. Συνδιαλέγονται δὲ σπουδαίως, καὶ ἐρευνῶσι τὰ περὶ φύσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ κηρύττουσι τὴν ἀρετὴν ὑπέρτατον ἀγαθὸν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν παθῶν ἀπαλλαγὴν ὑπερτάτην σοφίαν [4]. Χαίρετε, ὦ γενναῖοι τοῦ Ζήνωνος ὀπαδοί! Αἱ εὐγενεῖς σας μελέται θέτουσι τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῖς λαοῖς τὴν πρώτην καὶ βεβαιοτάτην τῆς ἐλευθερίας κρηπίδα· διότι οὐδεὶς εἶναι τῶν ἄλλων ἐλεύθερος, ὅστις εἶναι ἑαυτοῦ δοῦλος. Ἀλλὰ σήμερον μᾶς καλεῖ προβαίνουσα ἡ πομπή· δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὰ ἐμβριθῆ σας φιλοσοφήματα. Ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα! Εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην ἣν ἑκατέρωθεν κοσμοῦσιν *Ἑρμαῖ*, ἀναθήματα ἰδιωτῶν καὶ ἀρχόντων [5] θαυ-

---

(1) C. J. G. 312, 476, 477.—(2) Παυσ. αὐτ. — Λουκ. αὐτ. — 3] Αἰσχ. κ. Κτησ. νά. — 9] Παυσ. αὐτ.— Ἀρστφ. Λυσιστρ. 678.— Ἀριστ. Ζ, 16, 18. — Αἰλιαν. Ζ. Ἱ Ζ, 38.— Δημ. κ. Νεαίρ. λ'.—4] Ἴδε Ἀρριαν. Ἐγχ. Ἐπικτ. καὶ Διατρ.— Μαρκ. Αὐρ.— Σενέκ. κτλ.— 5] Ἁρπ. φ. Ἑρμαῖ.—Αἰσχ. κ. Κτησ. ν'.

μάσωμεν τὸ ζωηρὸν θέαμα χιλιάδων θεατῶν, σεσωρευμένων ἐφ' ὑψηλῶν ἰκρίων, ὧν τινα ἀλαζωνικῶς καὶ τοὺς Ἑρμᾶς ὑπεραίρουσι [1]. Παρ' αὐτὴν ἐκτείνεται ἡ *Μακρὰ Στοὰ* [2], τὸ δ' ὄπισθεν τῆς στοᾶς ὑψηλὸν τοῦτο μέρος, μέχρις οὗ ἵδρυνται οἱ Τυραννοκτόνοι, καὶ μέχρις οὗ κατὰ τὸ Ἀνακεῖον καὶ τὸ πέρας τοῦ Κεραμεικοῦ ἄρχεται ἡ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ἄνοδος, εἶναι ὁ *Ἀγοραῖος Κολωνός* [3]. Οἱ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἱστάμενοι, κατὰ συστήματα συνεσπειρωμένοι, καὶ ἐκ τοῦ ἐνδύματος πτωχοί τινες φαινόμενοι καὶ ἀποχειροβίωτοι, εἰσὶν ἐργάτης λαὸς, ἐκ τῶν δήμων συνελθόντες, καὶ περιμένοντες μίσθωσιν [4]· διὰ τοῦτο ἀποβλέπουσι συνεχῶς εἰς τὸ σκιαθηρικὸν καὶ ὑδραυλικὸν τοῦτο ὡρολόγιον, ὃ ἐφιλοτέχνησεν ὁ Μέτων ἐπὶ Περικλέους κατ' αὐτὸ τὸ χεῖλος τοῦ Κολωνοῦ [5], καὶ ὃ ἐπ' Αὐγούστου μετεσκεύασαν ὁ ἐκ Κυρρηστινῆς Ἀνδρόνικος εἰς μνημεῖον κατάκοσμον.

Κατὰ δὲ τὸ κέντρον τῆς *Ἀγορᾶς* ποία κίνησις καὶ ποία ζωή! Ὁ Ἀδριανὸς ἀνήγειρεν εἰς ἓν μέρος αὐτῆς στοὰς, ναοὺς καὶ βιβλιοθήκας, ὅλην Ἀδριανούπολιν [6], ἧς σώζεται ὁ περίβολος μετὰ κιόνων φρυγίου λίθου. Πανταχοῦ δ' οἱ ἀγοράζοντες, ἢ περιφέρονται ὑπὸ τὰς πλατάνους ἃς ὁ Κίμων ἐφύτευσεν [7], ἢ, μεταξὺ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἀγαλμάτων [8] κάθηνται ἐπὶ τῶν λιθίνων ἑδρῶν [9], ἢ πληροῦσι τὰ κουρεῖα καὶ τὰ μυροπώλια [10], συνήθεις τῶν ἀργῶν διατριβάς, πρὸ τῆς μεσημβρίας μάλιστα, πληθούσης τῆς ἀγορᾶς [11]. Οἱ

1] Ἀθήν. Δ, 19.---2) Σχλ. Ἀριστφ. Ὄρν. 998.---3] Ἀρρ. Ἀλεξ. Ἀναβ. Γ, 16.---Bekk. An. gr. I, 212.---6] Ἁρπ. φ. Κολωνῖται.--- Πολυδ. Ζ, 132.---Ἡσύχ. φ. Ὀψ' ἦλθες.---4] Ἀριστφ. Ὄρν. 998.---Σχλ. αὐτ.---Σουΐδ. φ. Μετων.---5] Παυσ. Α. 18.---Spartian. Hadr. XX.---Στ. Βυζ, φ. Ὀλύμπιον.---6] Πλούτ. Κίμ. 13,---7] Ξενοφ. Ἱππαρχ. 3.---8] Λουκ. Ζ. τραγῳδ. 16.---9] Δημ. κ. Ἀριστογ. κδ'.---Λυσ. π. Ἀδυν. στ'. κτλ. 10] Ξεν. Ἀπομν. Α, 1,--Σουιδ. Πληθ. ἀγ.---Περὶ πλ. ἀγ.---11] Λυσ. κ. Παγελ. ά.---

ἐν τῷ κουρείῳ τούτῳ τῷ παρὰ τοὺς *Ἑρμᾶς* εἰσὶ Δεκελιεῖς, Πλαταιεῖς δ' οἱ παρὰ τὸν *χλωρὸν τυρὸν* [1], καὶ οὐ μακρὰν αὐτῶν εἶναι τῶν Χολαργέων ὁ *κύκλος* [2], ἐξῆς δὲ τὰ *σκεύη*, καὶ τὰ *σκόροδα*, καὶ τὰ *κρόμμυα*, καὶ ὁ *λιβανωτὸς*, καὶ τὰ *ἀρώματα*, καὶ τὰ *γέλγη* [3], καὶ οἱ λοιποὶ ὅλοι τῶν ὠνίων *κύκλοι* [4] καὶ αἱ *σκηναί* [5], καὶ πανταχοῦ πέριξ ἡμῶν θόρυβος, καὶ κραυγαί· «*Πρίω ἔλαιον, πρίω ὄξος, πρίω ἄνθρακας, πρίω ἄρτους!* ὁ Προσοχὴ μὴ ἀνατρέψωμεν τὸ φορτίον τῆς ἀρτοπώλιδος, καὶ μᾶς ὑβρίσῃ ἡ λοίδωρος [7], ἡμᾶς ἐγκαλέσ' εἰς τοὺς ἀγορανόμους [8]. Ἤλθωμεν μᾶλλον εἰς τὰς *μυρσίνας*, πρὸς τὴν καλὴν στεφανοπλόκον [9], ἥτις ἐρυθριᾷ χαριεστέρα τῶν ῥόδων της, ὅταν ἀποβλέπῃ ἐρωτικῶς πρὸς αὐτὴν ὁ γείτων αὐτῆς ὀρνιθοπώλης, μεταξὺ φυσῶν τὰς κίχλας ὅπως φαίνωνται λιπαραί, καὶ διὰ πτερῶν ἐκ τῆς ῥινὸς κατ' ὀρμαθοὺς συνείρων τοὺς σπίνους, οὓς πωλεῖ ἑπτὰ εἰς τὸν ὀβολόν [10]. Παρ' αὐτοῖς κάθηται καὶ εὐγενέστερος βιομήχανος, ὁ κιθαρῳδὸς ἐκεῖνος, ὅστις χαίρει ὅτι ἡ ἐμπειρία του τοσούτους περὶ αὐτὸν συνάγει ἀκροατάς. Ἀλλ' ὁ κώδων ψοφεῖ ὁ ἀναγγέλλων ὅτι *ἀνοίγονται τὰ ἰχθυοπωλεῖα*, καὶ πάντες κατέλειπον τὸν κιθαρῳδὸν, διότι τοῦτο ἐνταῦθα περιέμενον τὸ σημεῖον· πάντες, ἐκτὸς ἑνὸς, ὅστις,— ἦτον ἆρα ὁ μόνος φιλόμουσος ἐν αὐτοῖς; Ὄχι! ἦτον ὁ μόνος κωφὸς, καὶ δὲν ἤκουσε τὴν κροῦσιν τοῦ κώδωνος [11].

Μετὰ τῶν ἄλλων ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν παραγνωριζόμενον τρόφιμον τῶν Μουσῶν, διότι ἡ κεφαλὴ τῆς

---

(1) Αὐτ, δ'.—(2) Ἐπιγραφὴ ἀρτίως εὑρεθεῖσα.—(3) Εὔπολις ἐν Πολυδ. θ. 47.—(4) Πολυδ. Γ. 18.—(5) Ἁρπ. φ. Σκηνῖται.—(6) Ἀριστφ. Ἀχρν. 34.— (7) Αὐτ. Βάτρ. 857.— (8) Αὐτ. Σφ. 1406.—(9) Αὐτ. Θεσμοφ. 448. — (10) Αὐτ. Ὄρν. 1076. — (11) Περὶ Ἴσου, Στρβ. ΙΔ, 2.—

πομπῆς φθᾶσα παρήλλαξεν ἤδη τὸ *Ἐλευσίνιον* 1, περὶ τὸ ἔσχατον πέρας τῆς ἀγορᾶς, καθ' ἣν περίπου θέσιν ἡ μικρὰ Μητρόπολις πολλὰ διατηρεῖ ἐντετειχισμένα Ἐλευσινιακὰ ἀνάγλυφα 2.

Ἂν ἦν ἄλλη ἡμέρα ἧττον ἐπίσημος, καὶ πρὸ πάντων ἂν ἦν μετὰ τὴν ἕκτην πρυτανείαν, ἴσως θὰ εὑρίσκομεν διὰ σανίδων κεκλεισμένην τὴν ἀγοράν 3. Ὁ ὄχλος θὰ συνέρρει ἐπίσης, ἀλλὰ, κατὰ φυλὰς διαιρούμενος, διὰ δέκα εἰς τὸ σανίδωμα ἠνεωγμένων πυλῶν, καὶ οὐχὶ πρὸς ἀγορασμὸν ἢ πανήγυριν. Γέρων ῥακενδύτης ἀπαντᾷ παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἀντιοχίδος ἄνδρα τὴν ὄψιν ἐπίσημον, καὶ προτείνων αὐτῷ ὄστρακον, «γράψον, τῷ λέγει, ἐνταῦθα τὸ ὄνομα *Ἀριστείδης*.» — «Καὶ τί ἔχεις πρὸς τὸν Ἀριστείδην;» ἐρωτᾷ ἐκεῖνος, ἱλαρῶς μειδιῶν. — «Ἐνοχλοῦμαι νὰ τὸν ἀκούω πάντοτε *δίκαιον*.» Καὶ γράφει ὁ Ἀριστείδης, καὶ τὸ ὄστρακον εἰς τὸν σωρὸν μετὰ τῶν ἄλλων ῥιφθὲν, ἀποτελεῖ τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν τῶν ἑξακισχιλίων. Ἀπέρχεσαι, ὦ δίκαιε, εἰς παραμυθίαν τοῦ φθόνου τῶν μικρῶν ἀντιπάλων σου 4, ἀπέρχεσαι εὐλογῶν τὴν πατρίδα ἥτις σὲ ἀποβάλλει, καὶ διδάσκων δι' εὐγενοῦς παραδείγματος, ὅτι ὁ χρηστὸς ἀνὴρ ἀσκεῖ τὴν ἀρετὴν δι' ἑαυτήν, οὐχὶ διὰ τὸν μισθόν της.

Ἐν τούτοις δ' ἡ ναῦς ἡ τὸν πέπλον φέρουσα, παραμείψασα μετὰ τὸ Ἐλευσίνιον τὸν παρακείμενον ναὸν τῆς Εἰλειθυίας 3,

---

(1) Φιλόστρ. Σοφ. Β, 1, 5.— Ξενοφ. Ἱππαρχ. 3.— Κλήμ. Ἀλεξ. Προτρ. σ. 13. — Ἀνδ. π. μυστ. λ'. — Λυσ. κ. Ἀνδοκ. ά. — Πλούτ. π. φυγ. 17. Τὸ ἐσχάτως ἀνασκαφὲν χωρίον, τὸ πρὶν νομιζόμενον Πρυτανεῖον, ἦν περὶ τὴν Ἀγοράν, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ αὐτόθι εὑρεθεῖσαι ἐπιγραφαί.—(2) Ἰδ. ἐμὴν πραγματείαν ἐν Journ. d. sav. Etr. 1861.—

(3) Λεξ. Ῥητ. φ. Κυρία. — Σχλ. Ἀρστφ. Ἱππ. 852.—(4) Πλούτ. Θεμιστ. 22.—(5) Παυσ. Α, 18.—Ant. Hell. II, 1061, 1062.—Ἱπῆρχε βεβαίως σχέσις μεταξὺ τῆς ἀρχαίας Ἐλευθοῦς (Πίνδ. Ὀλ. ΣΤ, 42) καὶ τοῦ Ἐλευσινίου. —

στρέφεται ἐφ' ἑαυτῆς, καὶ διὰ τῶν ὑψηλοτέρων προϊοῦσα τῆς πόλεως, διέρχεται πρὸ τοῦ Πρυτανείου [1], καὶ ὑπὸ τὰς *Μακρὰς Πέτρας* [2], τὴν βόρειον τῆς Ἀκροπόλεως ὄφρυν, εἶτα δ' ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τὸ ἱερὸν τῆς *Ἀγραύλου* [3], τὸ *Ἀνακεῖον* [4], τὸ *Πελασγικὸν* [5], καὶ τὸ *Σπήλαιον τοῦ Πανός* [6], καὶ μετὰ ταῦτα ἐμπρὸς τῆς *Θόλου* [7], ἧς ἀνωτέρω ἕστανται τὰ ἀγάλματα τῶν *Ἐπωνύμων* ἡρώων τῶν δέκα φυλῶν, ἐμπρὸς τοῦ *Βουλευτηρίου* τῶν πεντακοσίων, τοῦ εἰς κοινὸν ἀρχεῖον [8] προωρισμένου *Μητρῴου*, ἐν ᾧ κυλίει ὁ Διογένης τὸν πίθον του [9], καὶ τοῦ *Πυθίου*, ἢ ναοῦ τοῦ *Πατρῴου* Ἀπόλλωνος [10] παρὰ τὴν στοὰν τῶν *δώδεκα Θεῶν*, καὶ ἐλθοῦσα ἐλλιμενίζεται αὖθις ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον· ἡ δὲ πομπή, τὸν πέπλον μόνον λαβοῦσα, ἀνέρχεται πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, κάτωθεν αὐτῆς τῶν τυραννοκτόνων τ' ἀγάλματα καταλείπουσα.

Ἰδοὺ τὰ *Προπύλαια ταῦτα* [11], ἡ πολυτελὴς πεντάπυλος εἴσοδος, ἡ διαδεχθεῖσα τὴν τῶν Πελασγῶν *Ἐννεάπυλον* [12], καὶ δεξιῶς μὲν ἔχουσα τὸν ὡραῖον ναΐσκον, οὗ ἡ Νίκη, μετὰ τὸν ἐν Μαραθῶνι θρίαμβον, ἀπέθεσε τὰ πτερά της, ἀριστερῶς δὲ τὸ *οἴκημα* τὸ περιέχον ἔργα μεγάλων ζωγράφων [13]. Οὐδὲν πρωτείχισμα ἀποκρύπτει τὴν τῶν δωρίων καὶ ἰωνίων στοῶν αὐτῆς ἐναρμόνιον εὐκοσμίαν. Αἱ γυναῖκες τῶν Ἀθη-

---

(1) Παυσ. Αὐτ. — (2) Εὐριπ. Ἴων, 11, 51, 282, 937, 1400.— (3) Παυσ. αὐτ.—Ἡρόδ. Η, 53.—Εὐριπ. Αὐτ. 8.— (4) Παυσ. Αὐτ.—Πολύαιν. Στρατ. Α, 21.— Λουκ. Ἁλ. 42.— Δημ. π. Στεφ. ψευδ. κ'.— (5) Θουκ. Β, 17.—Λουκ. Ἁλ. 47.— Δὶς κατ. 9.— Πολυδ. Η, 102. — (6) Παυσ. Α, 28. — Ἡρόδ. ΣΓ, 105. — (7) Παυσ. Α, 5.— (8) Δημ. π. Πρπρσδ.— (9) Διογ. Λαέρ. ΣΓ, 2, 22.— (10) Παυσ. Αὐτ. 3.— Ἀριστείδ. Α, σ. 112.—Ἁρπ. φ. Ἀπολ. Πατρ. (11) Δημ. π. Συντ. ιβ'.—Ἁρπ.— (12) Σουίδ. φ. Ἀπέδα.— Φαβορ. φ. Ἡπέδιζον.— Σχλ. Σοφ. Οἰδ. Κολ. 489.—(13) Παυσ. Α, 22.

νῶν, ὀργισθεῖσαι ποτὲ ὅτι οἱ ἄνδρες των προσεῖχον περισσότερον εἰς τὸν πόλεμον παρὰ εἰς αὐτὰς, ὕψωσαν κατ' αὐτῶν σημαίαν ἐπαναστάσεως, καὶ κατέλαβον τὴν Ἀκρόπολιν. Μάτην ἠγωνίζοντο οἱ ἄνδρες νὰ τὰς ἐκπολιορκήσωσι, διὰ πυρπολήσεως τῶν πυλῶν, διότι ἐκεῖναι γενναίως ἠμύνοντο, Ἀχελώους ὕδατος αὐτῶν καταχέουσαι. Ὁ Κινησίας ὅμως, εἷς τῶν πολιορκητῶν, ἐπὶ πολὺ δὲν ἀντέσχεν εἰς τὴν αὐστηρότητα τοῦ πολεμικοῦ νόμου, καὶ ἐλθὼν ἐκάλεσε πρὸ τῶν πυλῶν τὴν καλὴν Μυρρίνην, καὶ ἐζήτει διαλλαγὴν, καὶ τῇ ἐπρότεινε νὰ δραπετεύσωσιν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Πανὸς, τὸ ὑπὸ τὰ Προπύλαια. Ἡ ἀστεία αὕτη τοῦ κωμικοῦ ἐπίνοια [1] θὰ ἦν ἀδύνατος, ἂν ἔξωθεν τῶν Προπυλαίων ὑπῆρχε καὶ ἄλλος περίβολος. Ἡ πολυτελὴς δ' ἀναβάθρα, περὶ ἧς οὐδὲν μνημεῖον ἢ συγγραφέως χωρίον τῆς κλασικῆς ἐποχῆς μαρτυρεῖ, ᾠκοδομήθη ἐπὶ Ῥοιμιτάλκου ἄρχοντος [2], ὑπὸ Αὐγούστου καὶ Ἀγρίππου, ὧν τ' ἀγάλματα ἀνήγειρεν ὁ δῆμος εὐγνωμονῶν, ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν ἄνοδον ὑψηλοῦ τούτου βάθρου [3], καὶ χαλκοῦν προσέτι νόμισμα κόψας εἰς μνήμην τῆς κατασκευῆς αὐτῆς [4]. Ὠκοδόμησε δὲ τὰ προπύλαια ὁ Μνησικλῆς ἐν πέντε ἔτεσιν, ἀντὶ δώδεκα ἑκατομμυρίων δραχμῶν [5].

Ἀλλ' ἡ πομπὴ ἀναβαίνει·

«Ὄψεσθε δέ· *Καὶ γὰρ ἀνοιγομένων ψόφος ἤδη τῶν Προπυλαίων.*» [6].

Ἴδετε τὴν *θαυμαστὴν καὶ πολύϋμνον* ἄκραν [7], ἥτις ἐφαμίλλως τῇ φύσει κοσμηθεῖσα ὑπὸ τῆς τέχνης, ἔτι πᾶσα ἱερὰ [8], πᾶσα ἀναθημάτων καὶ ἀγαλμάτων ἀνάπλεως, αὐτὴ ἄγαλμα

---

(1) Ἀριστοφ. Λυσιστρ. — (2) Ἐπιγραφὴ ἐν Ἀκροπ. — (3) Παυσ. Α, 22. C. J. 309.—(4) Beulé, les Monnaies d' Athènes, σ. 394.— (5) Ἀρπ. φ. Προπύλαια ταῦτα. — (6) Ἀριστοφ. Ἱππ. 1326. — (7) Αὐτ. — (8) Δημ. Πρπρσβ. ρέ.—

καὶ ἀνάθημα τοῖς Θεοῖς [1]. Οἱ Πελασγοὶ πρῶτοι τὴν ἰσοπέδωσαν [2] καὶ ἐτείχισαν, διὸ καὶ ἀφ' οὗ ἔτι ὁ Κίμων ἀνῳκοδόμησε τὸ νότιον αὐτῆς τεῖχος [3], παρέμεινε τῷ βορείῳ ἡ ἐπωνυμία τοῦ *Πελασγικοῦ*, καίτοι μετὰ τὰ Μηδικὰ ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ παντοίων λίθων ἐν σπουδῇ ἐπισκευασθέντι [4]. Ποία ἔκπληξις τοῖς ὁρῶσι, ποῖα θαύματα ὅπου τὸ βλέμμα στραφῇ! Ἀδύνατον νὰ ἐπιθεωρήσωμεν, οὐδὲ κἂν νὰ ἰδῶμεν, πάντα τ' ἀναρίθμητα ταῦτα ἀριστουργήματα, ἃ παρήγαγε τῆς τέχνης ἡ ὑψηλοτάτη ἔμπνευσις καὶ τὸ καθαρώτατον αἴσθημα. Ἀλλὰ πῶς ἓν βλέμμα κἂν νὰ μὴ ῥίψωμεν εἰς τὸν *Προπύλαιον* τοῦτον *Ἑρμῆν* καὶ τὰς σεμνὰς ταύτας *Χάριτας*; Ὁ γλύπτης αὐτῶν εἶναι αὐτὸς ὁ Σωκράτης [5], ὅστις ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως τοῦ ὑπερτάτου *καλοῦ*, ὑψώθη εἰς τοῦ ὑπερτάτου *ἀγαθοῦ* τὴν ἀδελφὴν ἔννοιαν. Παρ' αὐταῖς ἵσταται ἡ *Κλειδοῦχος* Ἀθηνᾶ τοῦ Φειδίου [6], καὶ ἐντὸς τῶν Πυλῶν ἡ χαλκῆ Λέαινα [7], μνημεῖον πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ γυναικείου ἡρωϊσμοῦ. Ταύτην τὴν χαλκῆν Ἀθηνᾶν, ὑπὸ τὴν μεσημβρινὴν στήλην τῆς ἔσω στοᾶς, ἀνήγειρεν ὁ Περικλῆς, εὐχαριστήριον τῇ Θεᾷ, ἣν ἐπωνόμασεν Ὑγείαν, διότι κατ' ὄναρ τῷ ἐδίδαξε πῶς νὰ ἰάνῃ ἕνα τῶν οἰκοδόμων τῶν Προπυλαίων, ἐκ τῆς ὀροφῆς αὐτῶν πεσόντα καὶ συντριβέντα [8]. Εἰς τοῦ Κρησίλου τὸν χαλκοῦν ἐκεῖνον *Διϊτρεφῆ*, τὸν κατατετοξευμένον, διακρίνονται τὰ τελευταῖα ἴχνη τῆς σβεννυμένης ζωῆς [9]. Πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ μέγας χαλκοῦς ἵππος, ἐξ οὗ φαίνονται προκύπτοντες ὁπλοφόροι, εἶναι ὁ *Δούριος*, ἀνάθημα μὲν Χαι-

---

(1) Ἀριστείδ. Παναθην. σ. 149.— (2) Ἰδ. σελ. 19, σημ. 12.— (3) Παυσ. Α, 28.— (4) Θουκ. Α, 93. (5) Παυσ. Α, 22.— (6) Ἀριστφ. Θσμφρ. 1136— 1142.— Pl. 35 54.--(7) Παυσ. αὐτ. 23. — (8) Πλούτ. Περ. 13. — Pl. 22, 40.— 34, 19.—Παυσ. Α, 23.— Ant. Hell. I, N. 43.— (9) Παυσ. Α, 22.— Pl. 34 19.-- Ant. Hell. I. N. 42.

ρεδήμου(*), ἔργον δὲ Στρογγυλίωνος [1] · πρὸς τ' ἀριστερὰ δὲ, τὸ μέγα χαλκοῦν *τέθριππον* εἶναι τὸ πρῶτον μνημεῖον μεγάλου πολεμικοῦ τῶν Ἀθηνῶν κατορθώματος [2]. Ποῖον δὲ θαῦμα καλλιτεχνίας ὁμοῦ καὶ χαλκοπτικῆς ἡ κολοσσιαία αὕτη Ἀθηνᾶ, ἡ τεσσαρακοντάπηχυς, ἧς ἡ αἰχμὴ καὶ ὁ λόφος προσλάμπουσιν ὑπὲρ τὸν Παρθενῶνα τοῖς καταπλέουσιν ἐκ Σουνίου, ἧς δὲ τὸ ἀρειμάνιον ἦθος καὶ ἡ προτεταμένη ἀσπὶς ἐμποιοῦσι τρόμον τοῖς κατὰ τῆς πόλεως ἐπερχομένοις ἐχθροῖς! Εἶναι τοῦ Φειδίου ἡ *Πρόμαχος*, ἡ ἐκ τῆς δεκάτης τῶν ἐν Μαραθῶνι λαφύρων κατασκευασθεῖσα [3]. Τὴν μακρὰν δ' ἐκείνην τῶν συμπλεγμάτων σειρὰν, τὴν κοσμοῦσαν τὸ Κιμώνιον τεῖχος ὑπὲρ τὸ Θέατρον διὰ παραστάσεως τῶν μαχῶν κατὰ τῶν Γιγάντων, τῶν Ἀμαζόνων, τῶν Περσῶν καὶ τῶν Γαλατῶν, προσήνεγκε δῶρον ταῖς Ἀθήναις ὁ μεγαλοπρεπὴς Ἄτταλος [4].

Ἀλλ' ἀπὸ τῶν λαμπρῶν καὶ μυρίων τούτων ἔργων τῆς γλυπτικῆς ἀποσπᾷ τὴν προσοχὴν ἡμῶν τὸ θαυμάσιον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μεγαλούργημα, ὁ Παρθενών, ὅστις στέφει τὴν Ἀκρόπολιν ὡς ἡ Ἀκρόπολις στέφει τὴν πόλιν. Ὁ Ἰκτῖνος ᾠκοδόμησεν αὐτὸν, ἀξίαν κατοικίαν τῆς περιφήμου χρυσελεφαντίνης Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου, καὶ οὐδέποτε ἡ τέχνη παρήγαγέ τι ἐφάμιλλον ἢ τοῦ ναοῦ τούτου ἢ τοῦ ἐνιδρυμένου ἀγάλματος. Ἡ ὄψις αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Προπυλαίων εἶναι πρὸ πάντων καταπληκτική, διότι ὑπερέχων αὐτῶν καθ' ὅλον τὸ ὕψος των, παριστᾷ ἡμῖν συγχρόνως, ἐν ᾧ εἰσερχόμεθα, τὴν ἀνάπτυξιν δύω πλευρῶν του, μεθ' ὅλου τοῦ πλούτου τῶν κιόνων καὶ τῶν γλυφῶν αὐτῶν. Συμπληροῦν δὲ τὴν μεγαλο-

(1) Παυσ. Α, 23.---Σχλ. εἰς Ἀριστφ. Ὄρν. 1128.-- Ἡσύχ. φ. Δούριος,--- Ant Hell. I. N. 41.— (2) Παυσ. Α, 28.—Ἡρόδ. Ε, 77.—(3) Παυσ. αὐτ.---Δημ. Πρπρσβ. ρέ.--- Ζώσιμ. Ε, 6.--- (4) Παυσ. Α, 15,--- Πλούτ. Ἀντωνῖν. 60. (*) Υἱοῦ Εὐαγγέλου, οἰκέτου τοῦ Περικλέους. Πλούτ. Περ. 16

πρεπῆ θέαν, ἐκτείνει πρὸς τ' ἀριστερὰ ἐπίσης τὰς δύω πλευράς του τὸ διὰ Καρυατίδων, δι' ἰωνικῶν κιόνων καὶ διὰ χαριεστάτων ἀνθεμίων περιττῶς κεκοσμημένον Ἐρεχθεῖον, ναὸς διπλοῦς, τὸ σεβασμιώτατον καὶ ἀρχαιότατον τῶν ἐγχωρίων ἱερῶν, θέατρον τῆς ἔριδος μεταξὺ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς χώρας, περιέχον καὶ τοῦ μὲν τὸ φρέαρ καὶ τὰ τῆς θείας τριαίνης ἴχνη, καὶ τῆς δὲ τὴν ἐλαίαν, προμήτορα πάντων τῶν ἐλαιώνων τῆς Ἀττικῆς, καὶ προσέτι τὸ οὐρανόθεν πεσὸν ἕδος τῆς Πολιάδος, καὶ τοὺς τάφους τῶν γηγενῶν Ἐρεχθέως καὶ Κέκροπος [1].

Ἀλλ' αἱ θυσίαι ἐπερατώθησαν, καὶ παρεδόθη ὁ πέπλος τῇ ἱερείᾳ. Τὸ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος ἀφίδρυμα [2], τὸ πρὸ τοῦ Παρθενῶνος, ναὸς ὃν οὐ μέγας [3], οὐδὲν ἔχει ὅπως μᾶς ἀναχαιτίσῃ. Περὶ δὲ τὸν ὀπίσω τοῦ Παρθενῶνος περιφερῆ ἐκεῖνον ναΐσκον τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Αὐγούστου [4] μηδόλως διατρίψωμεν. Εἶναι ἔργον δουλικῶν ἡμερῶν, καὶ προϊὸν δουλικοῦ φρονήματος.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἔρημος ἔμεινεν ἡ Ἀκρόπολις, καταλίπωμεν αὐτὴν καὶ ἡμεῖς· καὶ, ἂν πρὸ τῶν ἱερῶν τῆς *Γῆς καὶ Χλόης*, τῆς *Πανδήμου Ἀφροδίτης*, καὶ τοῦ *Ἀσκληπιοῦ* [5] διαβάντες, ἐπισκεφθῶμεν τὴν κορυφὴν τοῦ Μουσείου, ὅπου ἐτάφη Ἀντίγονος ὁ Φιλόπαππος, ὁ ἔκγονος τοῦ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐκθρονισθέντος βασιλέως τῆς Κομμαγηνῆς, ἔξομεν χαρμόσυνον θέαμα, ἀφ' οὗ ἐπῆλθεν ἡ νύξ, τὸν ἔξω Κεραμεικὸν ὅλον διατρεχόμενον ὡς ὑπὸ μυριάδων διαττόντων ἀστέρων, ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τοῦ Προμηθέως ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ μέχρι τοῦ Διπύλου [6],

---

(1) Παυσ. Α, 26, 27.---Ant. Hell. I, N. 56---60.---Thiersch, Ueb. d. Erechtheion, in den Abh. d. Münch. Acad. 1843.—Πρακτ. τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθ. ἐπιτρ. 1853, κτλ. — (2) Παυσ. Α, 23.—(3) Σωζόμενα λείψανα. — (4) C. J. N. 478.—(5) Παυσ. Α. 21, 22. — (6) Αὐτ. 30.—

διότι εἰς συμπλήρωσιν τῆς πανηγύρεως τελεῖται αὐτόθι νυκτερινὴ λαμπαδηφορία [1].

Ἐὰν δὲ θέλωμεν νὰ ἰδῶμεν τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα ἐκ τοῦ Λυκαβητοῦ, ὡς ὁ Μέτων τὸν ἔβλεπεν [2], ἀναβῶμεν ἅμ' ἕω κάτωθεν τοῦ Μουσείου τὸν ὁμαλὸν ἐκεῖνον λόφον, ὅστις εἶναι ἡ *Πνύξ*. Ἡ θέσις εἶναι ὑψηλή, ὡς περὶ τῆς Πνυκὸς μαρτυρεῖται [3], καὶ ὡς ἐκείνη, προσεχὴς τῷ Μουσείῳ καὶ τῇ ἀγούσῃ πρὸς τὴν Πειραϊκὴν πύλην [4], καὶ ἀφορῶσα, ἡ μόνη μάλιστα ἀφορῶσα συγχρόνως πρὸς τὰ Προπύλαια, τὴν θάλασσαν καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον [5], καὶ προσέτι, ὡς ἦν ἡ Πνύξ, πλήρης λάκκων, πιθακνίων καὶ οἰκοπέδων [6]· καὶ ὡς εἰς ἐπίμετρον ἀποδείξεως, ἰδοὺ προσκρούει ὁ ποὺς ἡμῶν εἰς ἐνεπίγραφον λίθον, φέροντα ἐν ἀρχαίοις γράμμασι τὰς λέξεις· «*Ὅρος Πυκνός*» [7]. Εἰς τοῦτου τοῦ λόφου τὴν κορυφὴν *συνεπυκνοῦτο* τὸ πάλαι ὁ δῆμος, ἀφ' ὅτου ὁ Κλεισθένης ἴσως, ἐκ τῆς ἀγορᾶς μετέφερεν αὐτόθι τὴν ἐκκλησίαν [8]. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς κατέστρεψε τὸ ἀφελῶς μεγαλοπρεπὲς τοῦτο ἀνάκτορον τῆς κυριαρχίας τοῦ δήμου, ὅταν ὠχύρου τὴν πόλιν, καὶ διήγαγε τὸ τεῖχος [9] δι' αὐτοῦ τοῦ τόπου τῶν συνελεύσεων, εὐθὺς ὀπίσω τοῦ βήματος. Ἔσπευσεν ὅμως νὰ διασκευάσῃ ἀμέσως ἕτερον βῆμα τοῦ πρώτου ἐπιφανέστερον, ἰσοπεδώσας τὴν ὑπ' αὐτὸ κλιτὺν, τοὺς ὀγκώδεις λίθους, οὓς οὕτως ἐξῆγεν, εἰς ἔρεισμα τῆς νέας πλατείας μεταχειρισθείς, καὶ ἐξ αὐτοφυοῦς

---

(1) Ἁρπ.--- Σουϊδ. --- Ἡσύχ.--- Φώτ.--- Φαβορ. φ. Λαμπαδηφορία.—Bekk. Anecd. gr. I, σ. 277.— (2)Φιλόχ. ἐν Σουϊδ. φ. Μέτων.--(3) Πλούτ. Νικ. 7.--- Ἀριστφ. Ἱππ. 312 κτλ.--- (4) Πλούτ. Θησ. 27.--Θεμ. 19.---(5) Λουκ. δὶς κατηγ. 9.---Ἁρπ. φ. Προπύλαια ταῦτα.---Αἰσχ. Πρπρσβ. κέ.---Ἀριστφ. Ἱππ. 812.---Πλούτ. Θεμ. αὐτ.---(6) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. κέ.—Ἀριστφ. Ἐκκλ. 244.---Ἱππ. 799.---(7) Ant. Hell. II, N. 889. --- (8) Πλούτ. Σόλ. 30. --- Ἁρπ. φ. Πάνδημος. --- (9) Φιλόχ. ἐν Σουϊδ. φ. Μέτων, καὶ τὰ σωζ. ἴχνη.

βράχου τὸ μέγα βῆμα λαξεύσας, ὡς οἰωνιζόμενος ἄσειστον τὴν κρηπίδα τῆς τοῦ λόγου ἐλευθερίας. Ὅταν ὅμως οἱ μεταγενέστεροι εἶδον δύω βήματα, ὧν τὸ μὲν ἄνω, καὶ ἐπιβλέπον τὴν θάλασσαν, ἀφ' οὗ εἶχε καταπέσει τὸ τεῖχος, τὸ δὲ κάτω, καὶ ἀποβλέπον πρὸς τὴν ξηράν, ἐμυθολόγησαν τότε ὅτι οἱ Τριάκοντα ἀπέστρεψαν αὐτὸ ἀπὸ τῆς θέας τῆς εὐρείας θαλάσσης, ἥτις ηὔρυνε καὶ ἐξῆρε τῶν Ἀθηναίων τὸ φρόνημα, καὶ ἐξέκαιε παρ' αὐτοῖς τὸν ἔμφυτον ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας. Ἔλεγον δὲ ταῦτα, ὡς ἂν ἦν δυνατὸν ἐκ τοῦ ἄνω βήματος νὰ ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ἐν ὅσῳ ἔτι τὸ τεῖχος διήρχετο ὀπίσω αὐτοῦ, ἢ ὡς ἂν ἦν ἀναγκαῖον εἰς τ' ἀληθῆ ἐγκλήματα τῶν αἱμοβόρων ἐκείνων τυράννων νὰ προστεθῶσι καὶ ἕτερα φανταστὰ, ὅπως καταστήσωσι τὴν μνήμην αὐτῶν ἀποτρόπαιον.

Ἄλλοτε ἦν ὁ βράχος οὗτος τὸ πολιτικὸν κέντρον τῆς οἰκουμένης. Ὅταν ἤρετο σημεῖον ἐν ἀγορᾷ[1] καὶ ἐκηρύττετο ἐκκλησία, ἔσπευδεν ἐνταῦθα ὁ δῆμος ὁ *κυαμοτρώξ*[2], τὸ *μεμιλτωμένον* φεύγων σχοινίον[3], καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπιθυμῶν τὸ τριώβολον[4], καὶ καὶ κατελάμβανε θέσεις ἐπὶ τῶν πετρῶν[5], τὸ *πρῶτον ξύλον* τοῖς Πρυτάνεσι καταλείπων[6]. Ἅμα δ' ὁ κήρυξ, τὸ καθάρσιον ὕδωρ περιαγαγὼν[7], ηὔχετο εἰς τὸν Ὕπατον Δία, ὅστις ἦν ἱδρυμένος παρὰ τὸ βῆμα[8], καὶ ἀρὰς εἰπὼν κατὰ τῶν πονηρῶν καὶ τῶν δωροδόκων[9], ἠρώτα "τίς *ἀγορεύειν βούλεται*», τότε φωνὴ βροντώδης ἀντήχει ἀπὸ τοῦ βήματος, πόλεμον ἢ εἰρήνην τοῖς Ἕλλησιν ἐπισείουσα, καὶ ὑπέφρισσε τὸ ἀκροώμενον πλῆθος, ὡς ὁ πόντος ὑπὸ πνεῦμα

---

(1) Ἀριστφ. Θσμφρ. 278, μετὰ Σχλ.---(2) Αὐτ. Ἱππ. 41,---(3) Αὐτ. Ἀχρν. 22. μετὰ Σχλ. --- Πολυδ. Η, 102. --- (4) Ἀριστφ. Ἐκκλ. 284, 315, 414.---(5) Αὐτ. Ἱππ. 783.---(6) Αὐτ. Ἀχρν. 27.---(7) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. ζ'. --- (8) C. J. N. 495---506.---(9) Δείν. κ. Ἀριστογ. ς'.

ἀνέμου[1], καὶ ἐκινεῖτο ἡ Ἑλλὰς, καὶ ἔτεινον τὸ οὖς τὰ ἔθνη, ὧν ἡ τύχη ἐνταῦθα ἐκρίνετο. Ἔκτοτε ἔρημος ἦν ἡ Πνὺξ, καὶ βωβὸς ἦν οὗτος ὁ λίθος, μέχρις οὗ ἐθέρμανεν αὐτὸν αὖθις ἡ πρώτη τῆς ἐλευθερίας ἀκτὶς, καὶ, ὡς εἰς τὸν τοῦ Μέμνονος, τῷ ἀπέδωκε τὴν φωνήν.

Ἐν ᾧ δ' ἐνταῦθα *κρατεῖ τοῦ βήματος*[2] ἡ πολιτικὴ σπουδαιολογία, ἐκεῖ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν χρῃσμοδοτεῖ ἡ τοῦ δράματος Μοῦσα, οὐχὶ ὅπου κάμπτονται αἱ συχναὶ ἐκεῖναι ἀψῖδες τοῦ Ὠδείου, ὃ ὁ βαθύπλουτος Ἡρώδης ἀνήγειρε τῇ μνήμῃ τῆς γυναικός του Ῥηγίλλης[3], ἀλλὰ μετὰ τὴν στοὰν τοῦ Εὐμένους[4], *ὑπὲρ τὰς Λίμνας*, ὅπου περὶ τὸ νῦν Νοσοκομεῖον ἦν τὸ Ληναῖον, περιέχον χρυσελεφάντινον τὸν Διόνυσον, περίφημον ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους[5]. Ἐνταῦθα κατὰ χρόνους τακτοὺς, ἰδίως δ' ἐπὶ τῶν μεγάλων Διονυσιακῶν ἑορτῶν, συῤῥέουσιν ἔωθεν[6] αἱ τρεῖς μυριάδες τῶν Ἀθηναίων[7], καὶ οὐ μόνον οἱ πολῖται, οἵτινες τὸ *Θεατρικὸν* διώβολον λαβόντες[8], δίδουσιν αὐτὸ τῷ θεατρώνῃ εἰς εἰσιτήρια, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ξένοι ἐρχόμενοι τότε νὰ προσφέρωσι ταῖς Ἀθήναις τὸν φόρον τῆς ὑποταγῆς καὶ τοῦ θαυμασμοῦ των[9]. Ἤδη καταλαμβάνονται τὰ ἑδώλια, καὶ ἐπὶ μαλακῶν προσκεφαλαίων[10] καθέζονται οἱ μὲν ἄρχοντες μετὰ τῶν ξένων πρέσβεων εἰς τὰς πρώτας κερκίδας[11], οἱ πολῖται καὶ αἱ πολῖτιδες ἐν ταῖς μέσαις[12], οἱ δὲ λοιποὶ ξένοι εἰς τὰς τελευταίας[13], καὶ οἱ δοῦ-

---

(1) Δημ. Πρπρσβ. νγ'.---(2) Ἀρστφ. Εἰρ. 679.---(3) Παυσ. Ζ, 20.—(4) Vitr. V. 9. --- (5) Παυσ. Α. 20. --- (6) Ἀρστφ. Ὄρν. 784. --- Αἰσχ. κ. Κτησ. κά.---(7) Πλάτ. Συμπ. 4, Πιθανῶς ὄχι ὅλοι ὁμοῦ.---(8) Οὐλπ. εἰς Δημ. Ὀλυνθ. Α, ά. ---(9) Ἀρστφ. Ἀχρν. 510. 650, μετὰ Σχλ.—Ἰσοκρ. π. Εἰρήν. 29.---(10) Αἰσχ. κ. Κτησ. κά.—Πρπρσβ. λή.---Θεόφρ. Χαρ. Β.---(11) Αἰσχ. κ. Κτησ. αὐτ.---Ἀρστφ. Ἱππ. 704.---(12) Ἀρστφ. Ἐκκλ. 23, μετὰ Σχλ.---(13) Πολυδ. Θ. 44.

λοι ἵστανται ὄρθιοι εἰς τὴν ὑπεράνω τοῦ *κοίλου* στοὰν. Ὁ Χορὸς ἤδη προχωρεῖ ὑπορχούμενος, καὶ ᾄδων περικυκλοῖ τὴν Θυμέλην. Ἡ αὐλαία καταβιβάζεται. Ἔνδοξος ἡμέρα διὰ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν! Ἀπὸ κοθόρνου ὁμιλοῦσι τῶν Θεῶν τὴν γλῶσσαν τὰ ἀνθρώπινα πάθη, καὶ ἑρμηνεῖς αὐτῶν εἰσὶν ὁ βαθὺς Σοφοκλῆς, ὁ τρυφερὸς Εὐριπίδης, ὁ δριμὺς Ἀριστοφάνης. Ἐφ' ἡμέρας τινὰς [1] διήρκει ἡ εὐγενὴς αὕτη τῶν ὑψίστων ἐμπνεύσεων σταδιοδρομία, ἧς ἆθλα εἰσὶν αἱ τῶν λαῶν ὅλων χειροκροτήσεις, καὶ δόξα δι' αἰώνων ἀθάνατος. Μεγάλη πρὸ πάντων εἶναι ἡ χαρὰ τοῦ Χορηγοῦ, ὅστις ἰδίᾳ δαπάνῃ συνήγαγε καὶ ἐδίδαξε τὸν χορὸν τοῦ νικήσαντος δράματος, διότι ἡ νίκη κυρίως εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται, καὶ εἰς αὐτὸν δίδοται τὸ ὑλικὸν αὐτῆς βραβεῖον, ὁ Τρίπους. Τοῦτον αὐτὸς πρὸς τιμὴν ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς φυλῆς ἧ ἀνήκει καὶ ὑπὲρ ἧς ἐδαπάνησεν, ἀνατίθησι τοῖς Θεοῖς ἐπὶ περιφανοῦς τινος βάσεως, ἧ πολλάκις καὶ ὅλου ναΐσκου δίδωσι σχῆμα καὶ διαστάσεις [2]. Οὕτως ἐπὶ Ἀλεξάνδρου διεκόσμησεν ὁ Θρασύλλος εἰς περικαλὲς μνημεῖον τὸ σπήλαιον τοῦτο τὸ ὑπὲρ τὸ Θέατρον [3], καὶ ἕτεροι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀνήγειρον τοὺς ὑπὲρ τὸ σπήλαιον δύω κίονας, καὶ ὁ Λυσικράτης τὸ χαριέστατον ἐκεῖνο στρογγύλον ναΐδιον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς πρὸς τὸ Πρυτανεῖον [4], ἥτις ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν κοσμούντων αὐτὴν τοιούτων μνημείων ὠνομάσθη *ὁδὸς τῶν Τριπόδων* [5].

Δι' αὐτῆς ἀπέρχονται οἱ πλεῖστοι τῶν θεατῶν πρὸς τὸ κέντρον τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἡμεῖς πορευθῶμεν τὴν πρὸς τὴν Ἐννεάκρουνον, τὴν πηγὴν ἣν ἐκόσμησαν οἱ Πεισιστρατίδαι ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ, ἥτις δὲ πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἀκμὴν τῶν

---

(1) Πλούτ. Εἰ πρεσβ. πολιτ. 3.—Αὐτ. π. φυγ. 10.—(2) Αὐτ. Νικ. 3.—(3) C. J. N. 224,—(4) Αὐτ. N. 221.—(5) Παυσ. Α, 20.

Ἀθηνῶν ἐλέγετο Καλιρρόη [1]. Καὶ πέραν μὲν αὐτῆς βλέπομεν ἐπὶ τῶν λόφων τοὺς ναοὺς τοῦ Εὐκλείας, τῆς Δήμητρος, καὶ τοῦ Τριπτολέμου [2], ἐντεῦθεν δὲ τὸ Ὠδεῖον, ὃ ᾠκοδόμησεν ὁ Περικλῆς ἐκ τῶν ξύλων τοῦ Περσικοῦ στόλου, τῶν ἐκβραοθέντων εἰς τὴν παραλίαν [3], πολύεδρον καὶ πολύστυλον μετὰ περιφεροῦς ὀροφῆς, κατὰ τὸ σχῆμα μάλιστα τῆς τοῦ Ξέρξου σκηνῆς [4], διὰ λόγους ἀκουστικούς. Ἀλλ' ἀντὶ πρὸς ταῦτα, στραφῶμεν μᾶλλον πρὸς τὸν παρακείμενον περίβολον τοῦ Ὀλυμπίου, τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου διπεριπτέρου ναοῦ, εἰς οὗ τὴν οἰκοδομὴν τοσοῦτοι αἰῶνες συνετέλεσαν, καὶ τοσοῦτοι συνεισέφερον ἡγεμόνες, ἀπὸ Δευκαλίωνος μέχρις Ἀδριανοῦ [5]. Ἀλλ' ἀποφύγωμεν τὴν ἀλαζῶνα ταύτην πόλην, ἐφ' ἧς ὁ Ῥωμαῖος οὗτος διά τινα μικροφιλότιμα δῶρα ἀξιοῖ μετὰ κόμπου νὰ ἐξώσῃ τὸν Θησέα ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ νὰ σφετερισθῇ τὰς μεγάλας σελίδας τῆς ἱστορίας των [6]. Ἐξέλθωμεν μᾶλλον τῆς πόλεως παρὰ τὸ *Πύθιον* [7] καὶ παρὰ τὸ Δελφίνιον, τὸ δικαστήριον τῶν ἐνδίκων φόνων [8], ἀπέναντι τῆς Θεάτρου πολυτελεστέρας ἐκείνης χαράδρας, ἥτις εἶναι τὸ στάδιον τὸ Παναθηναϊκόν. Ὁ Λυκοῦργος διεσκεύασεν αὐτὸ πρῶτος τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι, μετὰ ταῦτα δὲ διεκόσμησαν αὐτῷ πλουσιώτατα Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς, δαπανήσας τὸ πλεῖστον τῆς Πεντελιτῆς λατομίας [9].

Δροσεραὶ εἰσὶ κατὰ τὴν δείλην αἱ ὄχθαι τοῦ Ἰλισσοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν ὡραῖος διαπρέπει ἐφ' ὑψηλοῦ ὁ ναὸς τῆς *Ἀγροτέρας Ἀρτέμιδος* [10]. Προσαναβῶμεν τὸν ῥοῦν περιδιαβάζοντες, καὶ πρὸς τῷ βωμῷ τούτῳ εὐξώμεθα ταῖς Μούσαις [11],

---

(1) Θουκ. Β, 15.---(2) Παυσ. Α. 14.---(3) Vitr. V, 9.---(4) Πλούτ. Περ. 13.--(5) Ἀριστλ. Πολιτ. Ε, 11.---Vitr. VII, Praef.---Παυσ. Α, 18. — (6) Αἱ ἐπὶ τῆς Πύλης ἐπιγραφαί.---(7) Θουκ. Β. 15. --- Παυσ. Α, 19.----Στρβ. σ. 404.---(8) Παυσ. αὐτ. καὶ 18.--- Δημ. κ. Ἀριστοκρ. κς'.-- Λυσ. π. Ἐρατ. φ.---(9) Παυσ. Α, 19.---(10) Αὐτ.---(11) Αὐτ.

ἴσως ἐπινεύσει αὐτῶν ἐντύχωμεν ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῆ ἐκείνην πλάτανον τῷ Σωκράτῃ μετὰ τοῦ Φαίδρου παρὰ τὸν εὔοσμον ἄγνον ἐπὶ τῆς πόης καθήμενον, τοὺς γυμνοὺς πόδας εἰς τὸ δροσερὸν ὑδάτιον λούοντα[1], καὶ ἐν ἀφελεῖ λόγῳ τὰ ὑψηλότερα τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς διδάγματα ἀφηγούμενον.

Ἀλλὰ μεταξὺ βαδίζοντες, ἀφίχθημεν κατὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν περίπου σχολήν. Τὸν παρακείμενον μέγαν τοῦτον περίβολον τοῦ *Λυκείου* Ἀπόλλωνος[2] διεκόσμησαν ὁ Πεισίστρατος, ὁ Περικλῆς, καὶ ἔσχατος ὁ Λυκοῦργος, εἰς πολυτελὲς Γυμνάσιον ἀσκήσεων στρατιωτικῶν καὶ σωματικῶν, καὶ εἰς αὐτοῦ τοὺς τερπνοὺς *περιπάτους* ὁ μέγας Ἀριστοτέλης ἐνασκεῖ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν[3], ὑψῶν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ὕλης εἰς τὰ ἄϋλα, ἀπὸ τῶν ὑστέρων εἰς τὰ πρότερα, ἀπὸ τῆς πλάσεως εἰς τὸν πλάστην.

Τοῖς Περιπατητικοῖς δὲ καὶ ἡμεῖς συγγενόμενοι, μὴ ὀκνήσωμεν πρὸς τὸν περαιτέρω περίπατον. Τὸ σύδενδρον τοῦτο χωρίον[4], τὸ ὑπὸ τὸν τάφον τοῦ Ἰσοκράτους[5], εἶναι τὸ *Κυνόσαργες*, γυμνάσιον καὶ αὐτό, ἐν ᾧ ἀσκοῦνται οἱ νόθοι, ἀλλὰ νόθοι ὡς ὁ Θεμιστοκλῆς[6], οἱ ἡμιπολῖται τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἐν ᾧ φιλοσοφοῦσιν οἱ οὐχ ἧττον νόθοι τῆς Σωκρατικῆς σοφίας θιασῶται, οἱ μετὰ τὸν Ἀντισθένη τὴν λατρείαν τῆς ἀκράτου ἐλευθερίας μέχρι τῆς κυνικῆς ἐκφαυλίσαντες ἀναιδείας[7]. Τὸ χωρίον τοῦτο, ἱερὸν ἄλλοτε τοῦ Ἡρακλέους[8], τοῦ ἥρωος τῆς σωματικῆς δυνάμεως, μετεποιήθη εἰς Μονὴν τῶν *Ἀσωμάτων δυνάμεων*, ὅταν καὶ τὸ ὅλον θρήσκευμα ἀπὸ ὑλικοῦ ὑψώθη εἰς ἄϋλον. Ἐνταῦθα, ὅταν ἐπανῆλθον τροπαι-

---

(1) Πλάτ. Φαῖδρ. σ. 229, 230.---Μάξ. Τύρ. 24, 4.---(2) Μάξ. Τύρ. αὐτ.--(3) Cic. Acad. quæst. I, 4.---Διογ. Λ. Ε, 2.--- (4) T. Viv. XXXI, 24. --- (5) Ψ. Πλούτ. Β Γ Ῥ. Ἰσοκρ.---(6) Πλούτ. Θεμ, 1.— (7) Διογ. Λ. ΣΤ, 13.---(8) Ἡρόδ. Ε, 63.---Ἀθήν. ΣΓ,6.---Πλούτ. αὐτ.

οὖχοι ἐκ Μαραθῶνος, ἐστρατοπέδευσαν οἱ Ἀθηναῖοι[1], ὅπως καλύπτωσι διὰ ξηρᾶς τὴν πόλιν, καὶ ἐπιβλέπωσιν ἐξ ὕψους τὸ Φάληρον πρὸς ὃ ἔπλεεν ὁ στόλος τῶν Μήδων.

Ἡ ἐξακολούθησις τῆς ὁδοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἤθελε μᾶς φέρει εἰς τοὺς ἐν Ἀλωπεκῇ ὡραίους *Κήπους*[2] τῆς Ἀφροδίτης, ὧν κατὰ μέρος διετηρήθη ἐν τοῖς Ἀγγελοκήποις καὶ ἡ καλλονὴ καὶ καὶ τὸ ὄνομα. Ἀλλ' ἂν πρὸς δυσμὰς στραφέντες, ὑπὸ τὰς δενδροστοιχίας τῆς λεωφόρου τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Σταδίου, «*πορευθῶμεν ἐκ Λυκείου εὐθὺ τῆς Ἀκαδημίας τὴν ἔξω τείχους ὑπ' αὐτὸ τὸ τεῖχος*», θέλομεν, ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Σωκράτους κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν βαίνοντες[3], ἀφιχθῆ μέχρι τέλους εἰς τοὺς δύω γυμνοὺς γηλόφους, ὧν ὁ μὲν ἀφιέρωται ταῖς *Εὐμενίσιν*, ὁ δὲ τῷ *ἱππίῳ Ποσειδῶνι*[4], δοξασθεὶς διὰ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Οἰδίπου, καὶ μάλιστα διὰ τῆς μούσης τοῦ Σοφοκλέους. Τὸ δ' ὀπίσω αὐτῶν τερπνὸν καὶ σύμφυτον ἐκεῖνο ἄλσος[5], εἶναι ὁ κῆπος τοῦ Ἐκαδήμου, ὅστις διετήρησε μέχρις ἡμῶν τὸ περίφημον αὐτοῦ ὄνομα, δι' ὅλων τῶν αἰώνων τοῦ σκότους καὶ τῆς δουλείας. Ἐκεῖ, μεταξὺ τῶν βωμῶν τῆς Ἀθηνᾶς, τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Ἔρωτος[6], ὑπὸ τὰς εὐσκίους πλατάνους, καὶ παρὰ τοῦ Κηφισοῦ τὰς *ἀΰπνους καὶ νομάδας* ῥοὰς[7], ἀνὴρ πολιὸς, διὰ τοῦ φλογεροῦ βλέμματος καὶ διὰ τῆς χειρὸς δεικνύων τὸν οὐρανὸν, ἐξηγεῖ εἰς ἐνθουσιῶσαν ὁμήγυριν, διὰ φωνῆς ἧς ἡ γλυκύτης ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν τῆς ἀηδόνος, τὴν πλάσιν διὰ τοῦ πλάστου, τὰ ὕστερα διὰ τῶν προτέρων, καὶ κηρύττει μόνην ἀλήθειαν τὴν ἰδέαν, τὰ δ' ὄντα σκιὰς αὐτῆς καὶ εἰκόνας,

---

(1) Ἡρόδ. ΣΤ, 116.---(2) Παυσ. Α. 19.---(3) Πλάτ. Λύσις, 1.---(4) Σοφοκλ. Οἰδ. ἐν Κολ. 55.---Παυσ. Α, 30.---(5) Σοφ. αὐτ. --- Διογ. Λ. Γ, 7.---(6) Παυσ. Α, 30.---Σχλ. Σοφ. Οἰδ. ἐν Κολ. 57.---(7) Σοφ. αὐτ. 674.

καὶ διὰ τῆς προφητικῆς ἐμπνεύσεως τῆς μεγαλοφυΐας διαβλέπει ὑποφώσκουσαν τὴν πρώτην αὐγὴν τῆς πολυφώτου ἡμέρας, ἥτις μετ' αἰῶνας μέλλει δι' ἀποκαλύψεως νὰ ἐπιλάμψῃ ἐπὶ τὴν γῆν. Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ Λύκειον, ὡς κεῖνται εἰς τὰ δύω ἀντίθετα ἄκρα τοῦ κύκλου τῆς πόλεως, οὕτω κατέχουσι καὶ τὰ δύω πέρατα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, καὶ αἱ διδασκαλίαι αὐτῶν ἀλλήλας συμπληροῦσαι, διὰ τῆς πράξεως τὴν θεωρίαν, τὴν πεῖραν διὰ τῆς ἐμπνεύσεως, ἀπαρτίζουσι τὸν χρυσοῦν κύκλον τῆς ὑπερτάτης ἀληθείας, πρὸς οὗ τὴν περιφέρειαν τείνουσιν ὡς ἀκτῖνες πάντα τῆς γῆς τὰ φιλοσοφήματα.

Ποῖοι χρόνοι καὶ ποῖα θαύματα! Ὅπου στραφῶμεν, φιλόσοφοι συζητοῦσι τὰς ἀνωτάτας θεωρίας ὧν ποτε ἐπελήφθη ἀνθρώπινος νοῦς, πολιτικοὶ ἄνδρες μεγαλύνουσι δι' ἀρετῆς καὶ συνέσεως τὴν πατρίδα των, στρατηγοὶ τὴν δοξάζουσι, συγγραφεῖς εὑρίσκουσιν ἐν τῷ λόγῳ τὸ ἄκρον ὅριον τοῦ καλοῦ, καλλιτέχναι διαιωνίζουσιν αὐτοῦ τὸν τύπον ἐν λίθῳ καὶ ἐν μετάλλῳ· καὶ τοσοῦτον ἀναρίθμητα πυκνοῦνται τ' ἀριστουργήματα, ὥστε «*οὐ δύναμαι δηλῶσαι καθ' ἓν ἕκαστον. Ἡ γὰρ Ἀττικὴ θεῶν ἐστι κτίσμα καὶ προγόνων ἡρώων* [1] ».

Τοιαύτη, ὡς ἐν ἀμυδροτάτῳ φωτογραφήματι, ἦν τῆς πόλεως ταύτης ἡ παλαιὰ καὶ ἐξαίσιος ὄψις. «*Λίθ' εἶσ' Ἀθῆναι, Θησέως ἡ πρὶν πόλις*[2].» Βεβαίως, ἂν ἀπὸ τοῦ φωταυγοῦς ἐκείνου θεάματος στρέψωμεν τεθαμβωμένον τὸ βλέμμα εἰς τὰ πέριξ ἡμῶν, θέλουσι μᾶς φανῇ σκοτειναὶ καὶ εὐτελῆ τὰ παρόντα· ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι μικρὸν ἔτι ἀπέχομεν τῆς ὕσπληγγος τοῦ πολιτικοῦ σταδίου ἡμῶν. Ὑπάρχει δ' ἴσως καὶ ἕτερον τὸ βραδύνον τὴν πρόοδον, ὅτι οὐκ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἐν διακαεῖ πίστει μετὰ τοῦ ἱεροῦ Ἀποστόλου λέγοντες· «*οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν*[3].» Διὰ ταῦτα οὔτε δίκαιον εἶναι, τὰ νῦν πρὸς τὰ τότε παραβάλλοντες, νὰ καταβαλλώμεθα ὑπὸ δυσθυμίας, οὔτε

---

(1) Ἡγησ. ἐν Στρβ. 396.---(2) Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ.---(3) Παύλου πρὸς Ἑβρ. ΙΓ, 14.

ἔμφρον καταβαλλόμενοι νὰ ὀκνῶμεν. Τὰ μεγαλεῖα τῶν ἐθνῶν δὲν αὐτοσχεδιάζονται, οὐδ' ἀπόνως ἐπιτυγχάνονται. Μακρὰν μὲν ἔτι ἀπέχομεν τῆς ἀνθηρᾶς τῶν προγόνων ἀκμῆς, ἀλλὰ δὶ ἡρωϊκῶν ἀγώνων κεκτήμεθα τὸ σπέρμα ἐξ οὗ βλαστάνει ἡ ἄνθησις. Ἡ ἐλευθερία ἡμῶν ἐρρίζώθη εἰς αἷμα μαρτύρων, καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ θρόνου καὶ τῆς εὐνομίας δύναται νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ θαύματα τῶν παλαιῶν ἡμερῶν. Ταύτην κἂν τὴν ἐλπίδα ὑποτυποῖ κυρίως ἡ σήμερον τελουμένη μνήμη τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου, διότι τὸ Πανεπιστήμιον ἔστιν ἡμῖν τοῦ μέλλοντος τὸ ταμεῖον καὶ ἡ πρωτίστη ἐγγύησις. Ἐξ αὐτοῦ ἐκρέουσι τὰ ζωοπάροχα τῆς παιδείας νάματα, ὧν ἄνευ ἡ γνησία ἐλευθερία ταχέως μαραίνεται, ἐν αὐτῷ παρασκευάζονται καὶ ἀσκοῦνται ἄξιοι αὐτῆς λειτουργοί, καὶ ἐν αὐτῷ αἴρεται τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας τὸ φρόνημα εἰς τὸ ὕψος τῶν παραδειγμάτων τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν ἐνδόξοις μάχαις ἀπέδειξαν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἀπώλεσαν τὴν τῶν προγόνων ἀνδρείαν. Ὑμῖν δ' ὦ νέοι τρόφιμοι τοῦ Πανελληνίου τούτου διανοητικοῦ ἑστιατορίου, ὑμῖν ἐναπόκειται ὅταν σχολάζῃ ἡ τῶν πολέμων σημαία, ν' ἀποδείξητε ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φρὴν, καλῶς καὶ δεόντως καλλιεργουμένη, δύναται ἐπίσης νὰ ἐπαναδείξῃ καὶ τὰς μεγάλας τῶν προγόνων ἀστυκὰς ἀρετάς. «Ἔστιν ὑμῖν ... τοὺς προγόνους, οὓς ἐπαινεῖτε δικαίως, ἔργῳ μιμεῖσθαι. Καὶ γὰρ, εἰμὴ τὰς μάχας, μηδὲ τὰς στρατείας, μηδὲ τοὺς κινδύνους, ἐν οἷς ἦσαν ἐκεῖνοι λαμπροὶ, ἐν τοῖς νῦν συμβαίνει μιμεῖσθαι καιροῖς, ... ἀλλὰ τὸ γ' εὖ φρονεῖν αὐτῶν μιμεῖσθε. Τούτου γὰρ παντὸς χρεία[1].» Ταῦτα σᾶς ἐπαναλαμβάνω μετὰ τοῦ μεγαλοφώνου τῆς ἀρχαιότητος ῥήτορος, διότι ὡς ἡ ἐν μάχαις ἀνδρεία, οὕτω καὶ ἡ φρόνησις καὶ ἡ ἀρετὴ μεγαλύνει καὶ δοξάζει τὰ ἔθνη· καὶ ἂν οὐδετέρων ὀλιγωρήσωμεν, οὐδὲν κωλύει νὰ ἐλπίσωμεν μέλλον τοῦ παρελθόντος ἐφάμιλλον.

(1) Δημ. π. Πρπρσβ. ρδ'.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878